

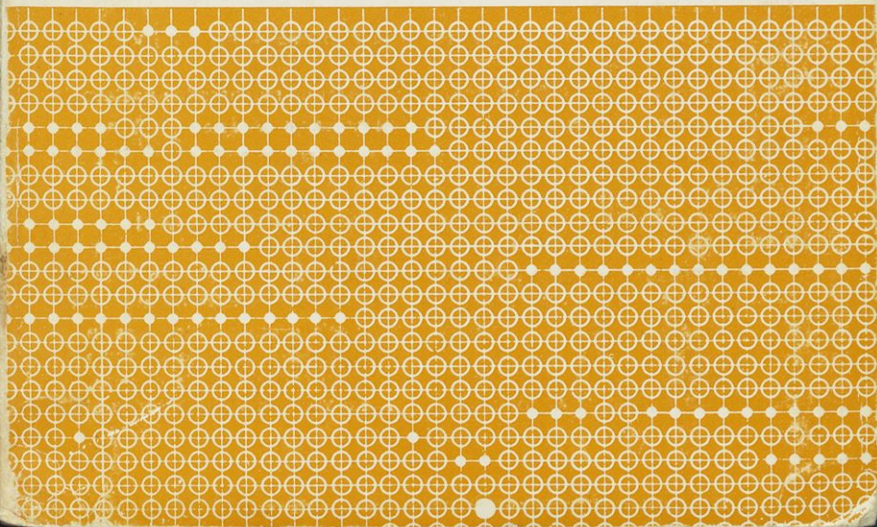
EPOK

OBZORJA

Dr. Ivan Turk

mednarodni vidik računovodstva

Knjiga UPRAVLJALNI VIDIK RAČUNOVODSTVA ima 10 poglavij z naslovi:

Podjetja, njihovo financiranje in računovodstvo v mednarodni luči

Mednarodna primerjava pojmovanj statično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in proučuje

Mednarodna primerjava dinamično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in proučuje

Mednarodna primerjava merjenja ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in proučuje

Mednarodna primerjava načina izkazovanja ekonomskih kategorij v izkazu stanja in izkazu uspeha

Konsolidirani zaključni račun s posebnim ozirom na mednarodno poslovanje

Mednarodna primerjava sestavljanja izkazov gibanja sredstev

Računovodski problemi v zvezi s skupnim poslovanjem podjetij iz več držav

Mednarodna primerjava analize poslovnega izida in finančnega stanja

Različnost rešitev v pogledu revidiranja zaključnih računov podjetij v nekaterih zahodnih državah

Knjiga je nadaljevanje avtorjeve računovodske trilogije, ki obsega Finančno računovodstvo, Stroškovno računovodstvo in Upravljalni vidik računovodstva.

Napisana je na podlagi dolgoletnega proučevanja svetovne literature in prakse kot originalni prispevek k razvoju stroke. Namenjena je ne samo računovodskim in finančnim delavcem, ki želijo razširiti svoje obzorje, temveč tudi drugim, ki so na kakršnikoli način vpleteni v mednarodne stike svojih organizacij.

Dr. Ivan

Mednarodni vidik računovodstva

Dr. Ivan Turk

Mednarodni vidik računovodstva

Založba Obzorja Maribor 1989

405303

405303

ekonomska, poslovna in organizacijska knjižnica

48

Copyright © 1989 by dr. Ivan Turk

Izdajata:

Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana
Visoka ekonomsko-komercialna šola, Maribor

Uredniški odbor:

dr. Rudi Crnkovič, dr. Viljem Merhar, dr. Danilo Požar, dr. Ferdinand Trošt,
dr. Ivan Turk, dr. Danilo Vezjak

Glavni urednik:

dr. Ivan Turk

02. II. '1990

N 990 000 39
ID 803 4048

Katalogizacija v knjigi — CIP

Univerzitetna knjižnica Maribor
657.2

TURK Ivan

Mednarodni vidik računovodstva / Ivan Turk. — Maribor: Obzorja, 1989 —
(Ekonomska, poslovna in organizacijska knjižnica; 48)

ISBN 86-377-0417-4

Predgovor

Ta knjiga je vzporedno z drugimi mojimi knjigami nastajala celo vrsto let. Z mednarodnimi primerjavami računovodskih rešitev sem se ukvarjal že pri svojem podoktorskem študiju na Harvard University v ZDA v letih 1960/61, ko sem bil član skupine mlajših univerzitetnih učiteljev iz 15 različnih držav. O nekaterih svojih tedanjih zapažnjah sem pisal v domačih strokovnih časopisih v zgodnjih šestdesetih letih. Širše mednarodno obzorje mi je močno pomagalo tudi pri oblikovanju računovodske teorije v domačih razmerah, ki ima kot svoj rezultat računovodsko trilogijo z naslovi »Finančno računovodstvo«, »Stroškovno računovodstvo« in »Upravljalni vidik računovodstva«. Vendar mi je obremenitev z drugimi obveznostmi preprečevala, da bi posvečal več pozornosti nadaljnjim sistematičnim računovodskim raziskavam v mednarodnem prostoru. Nekaj spodbud zanje sem dobil ob prelomnici šestdesetih in sedemdesetih let, najprej s tem, ko sem v okviru podiplomskega študija iz ekonomije mednarodne menjave na Ekonomski fakulteti v Ljubljani in v Zagrebu imel tečaj o mednarodni primerjalni analizi zaključnih računov. Deset let kasneje sem v okviru podiplomskega študija iz poslovne politike in organizacije v Ljubljani začel oblikovati predmet »Računovodstvo v mednarodnih ekonomskih odnosih OZD«, na Ekonomski fakulteti v Sarajevu pa podiplomski predmet »Komparativni računovodski sistemi«. Tedaj sem tudi začel pisati vrsto člankov, ki so obravnavali posebnosti računovodskih rešitev v drugih državah in so bili objavljeni v reviji Informacije o knjigovodstvu in stroki v Ljubljani, Računovodstvo i financije v Zagrebu, Knjigovodstvo v Beogradu, Ekonomika v Beogradu, FEB v Sarajevu, Direktor v Beogradu, Finansije v Beogradu, Financijska praksa v Zagrebu in v zbornikih simpozijev o sodobnih metodah v računovodstvu in poslovnih financah koordinacijskega odbora Zveze ekonomistov Slovenije in Zveze računovodskih in finančnih delavcev Slovenije. Prva skripta sem pa pripravil šele za potrebe izobraževanja zunanjetrgovinskih kadrov v organizacijah združenega dela Iskra v Ljubljani in nekoliko kasneje še za Slovenijales v Ljubljani, za Jugotekstil-Impex v Ljubljani in za Ljubljansko banko-združeno banko v Ljubljani; prav tako v petih snopičih za potrebe podiplomskih študentov Ekonomske fakultete Borisa Kidriča v Ljubljani. Vendar je od skript do knjige bilo treba prehoditi še sorazmerno dolgo pot. Pri tem se nisem mogel bolj zgledovati pri kakem tujem avtorju, saj je znano, da v svetovnem merilu še vedno ni večjega števila del iz obravnavanega področja, tista, ki obstajajo, pa obravnavajo le del celote, in še to zgolj z ožjega vidika tiste države, iz katere je avtor. Tej knjigi sem pa navsezadnje le želel dati tudi svoj osebni pečat.

Pri pisanju te knjige so mi koristili stiki v okviru Mednarodnega centra za upravljanje podjetij v javni lastnini v državah v razvoju, kjer sem celo vrsto let bil koordinator mednarodnega projekta, referent na posvetovanjih in predavatelj na tečajih za udeležence iz Namibije; prav tako stiki s profesorji na nekaterih ameriških univerzah, kjer sem predaval, zlasti na Indiana University, Bloomington, in Illinois University, Urbana-Champaign. Končno spodbudo za pisanje pa mi je dala Založba Obzorja iz Maribora, ki jo je bila pripravljena uvrstiti v svoj knjižni program. Knjiga ni namenjena zgolj računovodskim in finančnim delavcem, temveč vsem, ki so kakorkoli vpleteni v mednarodne stike svojih organizacij združenega dela. Upam pa tudi, da bo spodbudila

nadaljnje raziskave v smereh, ki so v njej bile zgolj nakazane ali pa je zanje v njej podana le teoretska osnova.

Rokopis knjige je bil dokončan decembra 1986 ter ga kasneje nisem več spreminjal.

Avtor

Kazalo

	Stran
Uvod	11
0 Podjetja, njihovo financiranje in računovodstvo v mednarodni luči	15
00 Uvod v razumevanje oblik podjetij	15
01 Uvod v razumevanje financiranja podjetja in s tem povezanih računovodskih pojmov	19
02 Uvod v razumevanje investiranja v podjetju in s tem povezanih računovodskih pojmov	27
1 Mednarodna primerjava statično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje	39
10 Pojem statično opredeljenih ekonomskih kategorij	39
11 Mednarodna primerjava razčlenitve sredstev	40
110 Najslošnejša teoretična shema razčlenitve sredstev	40
111 Razčlenitev sredstev v Jugoslaviji	43
112 Razčlenitev sredstev v Združenih državah Amerike	46
113 Razčlenitev sredstev v Zvezni republiki Nemčiji	49
114 Razčlenitev sredstev v Franciji	52
115 Razčlenitev sredstev v Italiji	53
116 Razčlenitev sredstev v Demokratični republiki Nemčiji	56
117 Razčlenitev sredstev v Poljski	58
118 Razčlenitev sredstev v Madžarski	60
12 Mednarodna primerjava razčlenitve obveznosti do virov sredstev	63
120 Najslošnejša teoretična shema razčlenitve obveznosti do virov sredstev	63
121 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Jugoslaviji	66
122 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Združenih državah Amerike	68
123 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Zvezni republiki Nemčiji	71
124 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Franciji	73
125 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Italiji	75
126 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Demokratični republiki Nemčiji	77
127 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Poljski	79
128 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Madžarski	82
2 Mednarodna primerjava dinamično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje	87
20 Pojem dinamično opredeljenih ekonomskih kategorij	87
21 Mednarodna primerjava razčlenitve stroškov in odhodkov	87
210 Najslošnejša teoretična shema razčlenitve stroškov in odhodkov	87
211 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Jugoslaviji	93
212 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Združenih državah Amerike	95
213 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Zvezni republiki Nemčiji	97
214 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Franciji	100

215	Razčlenitev stroškov in odhodkov v Italiji	101
216	Razčlenitev stroškov in odhodkov v Demokratični republiki Nemčiji	104
217	Razčlenitev stroškov in odhodkov v Poljski	106
218	Razčlenitev stroškov in odhodkov v Madžarski	108
22	Mednarodna primerjava razčlenitve prihodkov in poslovnega izida	110
220	Najsplošnejša teoretična shema razčlenitve prihodkov in poslovnega izida	110
221	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Jugoslaviji	114
222	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Združenih državah Amerike	118
223	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Zvezni republiki Nemčiji	119
224	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Franciji	122
225	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Italiji	123
226	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Demokratični republiki Nemčiji	124
227	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Poljski	126
	Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Madžarski	127
3	Mednarodna primerjava merjenja ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje	129
30	Razlike v uporabi računovodskih rešitev pri merjenju ekonomskih kategorij	129
31	Nekaj posebnih problemov merjenja ekonomskih kategorij	136
32	Računovodske rešitve v inflacijskih razmerah v drugih državah	142
33	Različnost rešitev v zaključnih računih in prizadevanje za njihovo usklajevanje	149
34	Mednarodni računovodski standardi	157
4	Mednarodna primerjava načina izkazovanja ekonomskih kategorij v izkazu stanja in izkazu uspeha	165
40	Pojem računovodskih izkazov	165
41	Mednarodna primerjava oblik izkaza stanja	166
410	Najsplošnejša teoretična razvrstitev izkazov stanja	166
411	Izkaz stanja v Jugoslaviji	168
412	Izkaz stanja v Združenih državah Amerike	169
413	Izkaz stanja v Zvezni republiki Nemčiji	171
414	Izkaz stanja v Franciji	172
415	Izkaz stanja v Italiji	174
416	Izkaz stanja v Demokratični republiki Nemčiji	176
417	Izkaz stanja v Poljski	177
418	Izkaz stanja v Madžarski	177
42	Mednarodna primerjava oblik izkaza uspeha	178
420	Najsplošnejša teoretična razvrstitev izkazov	178
421	Izkaz uspeha v Jugoslaviji	181
422	Izkaz uspeha v Združenih državah Amerike	183
423	Izkaz uspeha v Zvezni republiki Nemčiji	185

424	Izkaz uspeha v Franciji	186
425	Izkaz uspeha v Italiji	188
426	Izkaz uspeha v Demokratični republiki Nemčiji	190
427	Izkaz uspeha v Poljski	191
428	Izkaz uspeha v Madžarski	192
5	Konsolidirani zaključni račun s posebnim ozirom za mednarodno poslovanje	193
50	Razmerja med povezanimi podjetji in potreba po sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa	193
51	Opredeljevanje notranjih ali prenosnih cen	197
510	Pojem notranjih ali prenosnih cen	197
511	Notranje ali prenosne cene pri prenosih med stroškovnimi mesti	198
512	Notranje ali prenosne cene pri prenosih med poslovnoizidnimi enotami	200
513	Notranje ali prenosne cene pri prenosih med enotami podjetja ali celote povezanih podjetij v več državah	205
52	Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij v domačo denarno enoto	207
520	Potreba po prevedbi ekonomskih kategorij v drugo denarno enoto	207
521	Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij pri sestavljanju zaključnega računa domačega podjetja	208
522	Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij poslovne enote ali podrejenega podjetja v tujini pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa	211
53	Sestavljanje konsolidiranega zaključnega računa povezanih podjetij	214
530	Splošna načela pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa	214
531	Konsolidiranje sredstev	216
532	Konsolidiranje obveznosti do izvirov sredstev	221
533	Konsolidiranje prihodkov in odhodkov	223
534	Izrazna moč konsolidiranega zaključnega računa	224
6	Mednarodna primerjava sestavljanja izkazov finančnih tokov	227
60	Pomen in izrazna moč izkaza finančnih tokov	227
61	Načelni modeli izkaza finančnih tokov	228
62	Izkaz finančnih tokov na mednarodni ravni	234
63	Izkaz finančnih tokov pri izbranih tujih podjetjih	238
64	Izkaz finančnih tokov v domačih razmerah	244
65	Sklepna misel	249
7	Računovodski problemi v zvezi s skupnim poslovanjem podjetij iz več držav	251
70	Načelno izhodišče za računovodske rešitve v zvezi z naložbami domačih podjetij v druge države in tujih podjetij v preučevano državo	251

71	Teoretični modeli razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja s tujo osebo v Jugoslaviji	256
710	Načelna izhodišča graditve modelov	256
711	Splošni okvir pridobivanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja	259
712	Konkretnije metode rešitve razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja	266
72	Revidiranje skupnega poslovanja podjetij iz več držav	272
8	<u>Mednarodna primerjava analize poslovnega izida in finančnega stanja</u>	275
80	Splošno izhodišče za analizo financiranja v razmerah delniških družb	275
81	Splošno izhodišče za analizo investiranja v podjetju	280
82	Uvod v splošno uveljavljene kazalnike v zvezi z analizo	283
83	Uvod v sisteme povezanih kazalnikov, ki so poznani v nekaterih državah	287
9	<u>Različnost rešitev v pogledu revizije zaključnih računov podjetij v nekaterih zahodnih državah</u>	293
	Literatura	303
	Stvarno kazalo	307

Uvod

Mednarodna primerjava računovodskih rešitev nikakor nima zgolj akademskega pomena. Razlike pri ekonomskih kategorijah, ki jih računovodsko izražamo, kot tudi pri načinu njihovega izkazovanja imajo številne razloge. Njihovo preučevanje pa ni zanimivo samo za teorijo, ki ima v določenih jezikovnih in družbenoekonomskih okoliščinah svoje specifične poteze in ki bi na podlagi študija teh razlik lahko postala bolj univerzalna. Preučevanje teh razlik nima samo teoretsko nevtralni značaj, temveč tudi praktično uporabo, in še več, značaj angažiranosti pri reševanju določenih nalog pri tekočem poslovanju. Naj navedemo štiri smeri, v katerih najdemo pomembnost takšnega preučevanja

A — Uspešnost poslovanja domače organizacije združenega dela je pogostokrat treba presojati tudi s širših vidikov, npr. ob primerjavi s podobnim podjetjem, ki deluje v kaki drugi državi; takšna primerjava pa ni izvedljiva, če ne poznamo posebnosti tamkajšnjih ekonomskih kategorij in načina njihovega računovodskega izražanja.

B — Domače organizacije združenega dela se med drugim pojavljajo tudi kot uvozniki in izvozniki, kar pomeni, da se srečujejo s tujimi poslovnimi partnerji; v teh primerih ni dovolj, če samo formalno poznamo njihove objavljene računovodske izkaze, ki omogočajo vpogled v njihov položaj, temveč je potrebno poznati tudi računovodske izraze in računovodske rešitve, ki so predmet sprotne dogovaranja.

C — V nekaterih primerih tujci vlagajo svoj kapital v skupno poslovanje z domačimi organizacijami združenega dela; v takšnih primerih je treba domače ekonomske kategorije in računovodske rešitve prevesti v jezik, ki je razumljiv tujcem, kar pa ni izvedljivo brez dobrega poznavanja tamkajšnje računovodske prakse.

Č — V nekaterih primerih domače organizacije združenega dela ustanovljajo svoje enote ali podjetja v tujini, ki nato poslujejo po tamkajšnjih predpisih. Pri tem je v domačih organizacijah združenega dela treba poznati računovodske izraze in računovodske rešitve v tujini, da bi bilo mogoče dobro nadzirati tamkajšnje poslovanje, a tudi, da bi ga bilo mogoče vrednostno izraziti skupaj z domačim.

V tej knjigi gotovo ne bo mogoče prikazati celote vseh računovodskih problemov, ki se pojavljajo v mednarodnih ekonomskih odnosih organizacij združenega dela. Omejili se bomo le na nekaj področij, na katerih se pojavljajo takšni problemi, na njih pa bomo poskušali predstaviti nekatere izmed njih. Izbranih problemov pa ne bomo osvetljevali samo z zornega kota domače organizacije združenega dela; temveč tudi s širšega vidika obstoječe tuje teorije in praks.

Prvo problemsko področje je povezano z razumevanjem ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje v različnih državah. Znano je, da so pogostokrat isti pojmi označeni z različnimi izrazi, isti izrazi pa uporabljeni za označevanje različnih pojmov. Celoten pojmovni sistem v

zvezi z ekonomskimi kategorijami pogosto ni povsem enoten niti v okviru posameznega jezikovnega in državnega območja, še manj pa seveda izven teh okvirov. Glavne razlike imajo svoj izvor v družbenoekonomskih okoliščinah in v celotnem pravnem okviru, v katerem poslujejo posamezna podjetja, dalje v izrazoslovnih in drugih jezikovnih posebnostih posameznega državnega območja, a tudi v pojmovnih posebnostih na posameznem jezikovnem in državnem območju, ki so povezane v tamkaj prevladujočo teorijo.

Drugo problemsko področje je povezano z načeli računovodskega merjenja ekonomskih kategorij v različnih državah. Res so nekatera načela že dobila splošen značaj, toda še vedno obstajajo načela, ki se bistveno ločijo med državami. Če npr. ne poznamo metod vrednotenja zalog s kvalitativnega in kvantitativnega vidika, je naše tolmačenje sicer že poznanih ekonomskih kategorij v različnih državah lahko povsem zgrešeno.

Tretje problemsko področje je povezano z načinom računovodskega izkazovanja ekonomskih kategorij. Enake ekonomske kategorije so npr. v različnih državah različno predstavljene v takšnih računovodskih izkazih, kot sta izkaz stanja (bilanca) in izkaz uspeha. Te razlike imajo lahko svoj izvor v vplivu posameznih rešitev računovodske metodike na ustrezne predpise, dalje v posebnostih interesov uporabnikov teh izkazov v posamezni državi, lahko pa tudi v razlikah, ki smo jih že nakazali v prvem problemskem področju.

Četrto problemsko področje je povezano z dejstvom, da so ekonomske kategorije na različnih državnih območjih računovodsko izražene v različnih denarnih enotah in da jih ni tako preprosto prevesti na eno samo denarno enoto, kadar želimo npr. sestaviti konsolidirane računovodske izkaze za podjetje ali organizacijo združenega dela, ki deluje v različnih državah. A tudi v okviru posameznega državnega območja ni ravno preprosta naloga sestaviti konsolidirane računovodske izkaze. Od natančnosti ustrezne metodike, ki ni v vseh državah enaka, pa je odvisna tudi izrazna moč konsolidiranih izkazov.

Peto problemsko področje je povezano z vzpostavljanjem novih računovodskih izkazov poleg izkaza stanja in izkaza uspeha, ki sta povsod običajna. V mislih je izkaz gibanja sredstev ali izkaz finančnih tokov, ki je lahko izredno pomembno orodje financiranja, tako takrat, ko je še predračunski izkaz, kot tudi tedaj, ko je že obračunski izkaz. Obstajajo različni prijemi za oblikovanje takšnega izkaza ter je koristno primerjati rešitve v različnih državah, da bi spoznali izrazno moč posamezne rešitve.

Šesto problemsko področje je povezano z metodiko analize poslovnih rezultatov, ki se zlasti pod vplivom družbenoekonomskih okoliščin lahko v različnih državah precej loči. V vsakem primeru pa je treba poznati izrazno moč posamezne rešitve, in sicer v dvojnem pogledu. Najprej, kaj nam določena konstrukcija takega kazalnika omogoča, in nato, kako so v posamezni državi dobljeni podatki, ki jih kazalnik zahteva.

Sedmo problemsko področje je povezano z metodiko nadziranja pravilnosti in zanesljivosti računovodskih poročil, ki se tudi loči od države do države. Vprašanje revidiranja zaključnih računov ni urejeno enako v vseh državah.

Poznavanje problematike na teh problemskih področjih olajšuje reševati računovodske, a tudi finančne probleme, ki se pojavljajo v zvezi z naložbami domačih organizacij združenega dela v drugih državah ali z naložbami tujih oseb v skupno poslovanje z domačimi organizacijami združenega dela. Prav tako pa nam omogoča tudi dojemati pomembnost procesa poenotenja računovodskih rešitev v širšem mednarodnem obsegu.

Kjerkoli in kadarkoli najdemo v različnih državah različne računovodske rešitve, se vedno srečujemo z vprašanjem, kako se lotiti njihovega preučevanja in nato podajanja izsledkov. Rešitve v vsaki državi so pravzaprav samo konkretizacija splošne teorije v danih razmerah. Ker pa je konkretizacija splošne teorije v različnih državah različna, bi bilo precej lažje pojasniti razlike med rešitvami v različnih državah, če bi najprej poznali razmerje konkretne rešitve v posamezni državi do splošne teorije. Težkoča pa je v tem, da je splošna teorija kot najvišja stopnja posplošitve navadno premalo pri-
sotna, ker so raziskovalci nagnjeni k temu, da v rešitvah lastne države vidijo splošno teorijo.

0 Podjetja, njihovo financiranje in računovodstvo v mednarodni luči

00 UVOD V RAZUMEVANJE OBLIK PODJETIJ

Podjetje (angl. *business enterprise, enterprise*, nem. *Unternehmen, Unternehmung*, franc. *entreprise*, ital. *impresa*, špan. *empresa*) je na gospodarskem področju delujoča ekonomsko zaokrožena organizacija z gospodarsko pridobitnimi cilji, ki posluje v razmerah tveganja in prodaja na trgu pod takojšnjimi zakonitostmi, pri čemer je zanjo bistveno pomemben dobiček in lastna skrb za nenehen razvoj in širjenje. Z gospodarskim področjem razumemo področje industrije in rudarstva, kmetijstva in ribištva, gozdarstva, vodnega gospodarstva, gradbeništva, prometa in zvez, trgovine, gostinstva in turizma, obrti in osebnih storitev, stanovanjsko-komunalne dejavnosti, finančnih, tehničnih in poslovnih storitev. Njegovo nasprotje je negospodarsko področje, s katerim razumemo področje izobraževanja, znanosti, kulture, zdravstvenega in socialnega varstva, družbenopolitičnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti in informacij; na tem področju nimamo podjetij, temveč **zavode** (angl. *institution, non-profit organization*, nem. *Anstalt, Institut*), tj. ekonomsko zaokrožene organizacije s pomembnejšimi drugimi, in ne gospodarsko pridobitnimi cilji, katerih delovanje ni izpostavljeno tveganju, ki se v zvezi s svojimi storitvami dogovarjajo z uporabniki in zanje ni bistven dobiček, saj same ne skrbijo za svoj razvoj in širjenje. Če pravimo, da je podjetje **organizacija** (angl. *organization*, nem. *Organisation*, franc. *organisation*, ital. *organizzazione*, špan. *organización*), mislimo na to, da je relativno avtonomna celota ljudi in sredstev, ki si z določeno dejavnostjo prizadevajo doseči zastavljene cilje in tako uresničiti svoj smoter. Pri tem z avtonomnostjo (angl. *autonomy*, nem. *Autonomie*) razumemo sposobnost in upravičenost, da organizacija v določenih okvirih sama določa pravila svojega delovanja, s smotrom (angl. *purpose*, nem. *Zweck*) končni razlog in motiv njenega delovanja, s cilji (angl. *objective, goal*, nem. *Ziel*) pa določeno stanje in tisto, kar organizacija oddaja v svoje okolje, da bi s tem dosegla ustrezen poslovni izid. Vsako podjetje se ukvarja z določenimi proizvodi ali storitvami, ki zadovoljujejo določene potrebe in je zato po njih tudi povpraševanje. Toda pri tem svojem delovanju, ki ga označujemo za poslovni proces, ne skrbi zamo za ohranitev sredstev, ki so bila vložena vanj, temveč tudi za njihovo oplajanje. V tem pogledu se podjetja ločijo od zavodov, ki delujejo na negospodarskem področju. Na to njihovo značilnost ne vplivajo niti družbenoekonomske okoliščine, v katerih delujejo, niti njihovo lastništvo.

V jugoslovanskih razmerah se podjetje pojavlja večinoma kot **delovna organizacija** na gospodarskem področju, tj. kot organizacija delavcev, ki delajo z družbenimi sredstvi in so pri tem povezani s skupnimi interesi. V delovni organizaciji si delavci skupno načrtujejo razvoj in v skladu s tem določajo tudi medsebojna razmerja pri skupnem poslovanju, pridobivanju dohodka in uresničevanju drugih skupaj določenih ciljev in nalog. Delavci si v delovni organizaciji na podlagi načel vzajemnosti zagotavljajo svojo ekonomsko trdnost in socialno varnost. Poslovnoizidne enote v podjetju (angl. *profit center*)

se v jugoslovanskih razmerah pojavljajo večinoma kot **temeljne organizacije združenega dela**, ki so pa opredeljene kot delovne celote v okviru delovne organizacije, v katerih se kot rezultat skupnega dela delavcev samostojno pridobiva in razdeljuje dohodek, kakor tudi kot samoupravne enote, v katerih uresničujejo delavci svoje družbenoekonomske in druge samoupravne pravice. Med drugimi pojavnimi oblikami podjetij v jugoslovanskih razmerah naj omenimo še **pogodbene organizacije združenega dela in zadruge**, obstaja pa seveda še več drugih oblik, ne smemo pozabiti niti na sicer skromna po obsegu **zasebna podjetja**. Ne nameravamo podrobneje opisovati podjetij v jugoslovanskih razmerah. A tudi pri primerjavah s podjetji v drugih državah se bomo naslonili le na delovne organizacije in temeljne organizacije združenega dela v njihovem okviru.

Če v državah tako imenovanega realnega socializma zanemarimo manj pomemben zasebni sektor, se tamkajšnja podjetja pojavljajo kot organizacija državne lastnine, in ne organizacija tamkajšnjih delavcev. Država, ki je nosilec te lastnine, na specifičen način zagotavlja njen pritok v okvir posameznega podjetja in njen odtok iz njega. Spet nas na tem mestu ne zanimajo različne podrobnosti. Koristno pa je opozorilo, da so celo državna podjetja v drugih državah zunaj Jugoslavije in držav tako imenovanega realnega socializma, mnogokrat vzpostavljena kot delniške družbe, ki so tipične oblike podjetij v kapitalističnih državah, če že spet zanemarimo sicer številna **podjetja posameznega lastnika** (angl. *one-man business* ali v ZDA *sole proprietorship*, nem. *Einzelunternehmen*, franc. *entreprise individuelle* ali *entreprise personnelle*, ital. *impresa individuale*, špan. *empresa individual*).

Podjetja, ki nas bodo v nadaljevanju zlasti zanimala, se v kapitalističnih državah pojavljajo kot **delniške družbe** (v ožjem smislu). Njihov osnovni kapital je razčlenjen na delnice, ki so dostopne javnosti in kotirajo na borzi vrednostnih papirjev, njihovi lastniki pa z nakupom delnic ne odgovarjajo za obveznosti delniške družbe osebno, temveč odgovarjajo le s svojim vloženim kapitalom. V Veliki Britaniji se taka delniška družba imenuje (*public*) *limited company*, v Združenih državah Amerike *stock corporation*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Aktiengesellschaft (AG)*, v Franciji *société anonyme (S.A.)*, v Italiji *società per azioni (S.p.A.)* in v Španiji *sociedad an  nima (S.A.)*. Če delnice niso dostopne javnosti in ne kotirajo na borzi vrednostnih papirjev, ne govorimo več o delniški družbi (d. d.), temveč o **družbi z omejeno zavezo** (d. z o. z.), ki se v Veliki Britaniji imenuje *private limited company*, v Združenih državah Amerike *limited liability company (closely held)*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Gesellschaft mit beschr nkter Haftung (GmbH)*, v Franciji *société    responsabilit   limitée (S.A.R.L.)*, v Italiji *società a responsabilit   limitata (s.r.l.)* in v Španiji *sociedad de responsabilidad limitada (S.L.)*. V nadaljevanju nas ne bo zanimala niti **družba z neomejeno zavezo** (d. z n. z), pri kateri ni delnic in vsi družabniki odgovarjajo za obveznosti dru abniškega podjetja osebno ter neomejeno; takšna družba v Veliki Britaniji, Zvezni republiki Nemčiji, Italiji, Nizozemski in Švici nima niti lastnosti pravne osebe, čeprav je pod njeno firmo mogoče pridobivati pravice in obveznosti ter jo je mogoče tudi to iti pred sodi cem. V Veliki Britaniji jo imenujemo *partnership*, prav tako v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *offene Handelsgesellschaft (OHG)*, v Franciji *société en nom collectif (S.N.C.)*, v Italiji *società in nome collettivo (S.n.c.)* in v Španiji *sociedad regular colectiva (S.R.C.)*. Pač pa se delnice lahko pojavljajo  e pri **komanditni družbi**, pri kateri najmanj en družabnik odgovarja za obveznosti družbe osebno ter

neomejeno s svojim sedanjim in prihodnjim premoženjem (komplementar), medtem ko drugi odgovarjajo zgolj s svojimi naložbami vanjo (komanditisti, komanditni delničarji). Komanditna družba z delnicami se v Veliki Britaniji imenuje *limited partnership with a share capital*, prav tako v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji *Kommanditgesellschaft auf Aktien (KGaA)*, v Franciji *société en commandite par actions (S.C.A.)*, v Italiji *società in accomandita per azioni (S.a.p.a.)* in v Španiji *sociedad en comanditaria per acciones*. Navadna komanditna družba, v kateri komanditisti odgovarjajo zgolj s svojimi pogodbeno opredeljenimi naložbami, in ne v velikosti kupljenih delnic, pa je v Veliki Britaniji imenovana *limited partnership*, podobno v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji *Kommanditgesellschaft (KG)*, v Franciji *société en commandite simple (S.G.S.)*, v Italiji *società in accomandita semplice (S.a.s.)* in v Španiji *sociedad en comandita simple (S. en C.)*. Komanditna družba, pri kateri je družabnik, ki osebno odgovarja, kaka družba z omejeno zavezo, ima v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji oznako *GmbH & Co. KG*.

Širši pojem, ki obsega pojem delniške družbe, družbe z omejeno zavezo in komanditne družbe z delnicami, je **kapitalska družba**; pri njej je združevanje kapitala pomembnejše od osebnega sodelovanja članov. Za ta širši pojem imajo v Veliki Britaniji izraz *company with share capital*, v Združenih državah Amerike *corporation*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Kapitalgesellschaft*, v Franciji *société de capitaux*, v Italiji *società di capitali* in v Španiji *sociedad de capitales*. Njeno nasprotje je **osebna družba**, pri kateri ima večji pomen sodelovanje družabnikov; takšni sta zagotovo med drugimi že navedena družba z neomejeno zavezo in navadna komanditna družba. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike je ta širši pojem označen za *partnership (in a wider sense)*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Personengesellschaft*, v Franciji *société de personnes*, v Italiji *società di persone* in v Španiji *sociedad de personas*. Kot smo že omenili, nas v nadaljevalno takšna družba ne bo zanimala.

Sicer samostojno delujoča podjetja so pogostokrat ekonomsko in pravno povezana v nove, višje oblike podjetij. V tej zvezi moremo iz jugoslovanskih razmer navesti že **sestavljeno organizacijo združenega dela**, ki predstavlja vsaj delno združbo delovnih organizacij kot ekonomskih celot in interesno celoto organizacij združenega dela, ki so povezane zaporedno, ki se zaradi vzporednega delovanja specializirajo ali ki združujejo svoja sredstva, da bi s tem dosegle čim večje učinke. Zaradi posebnih družbenoekonomskih okoliščin je tudi pri njej izhodišče v interesu delavcev in njihove organiziranosti. Zato je ne moremo primerjati z oblikami povezanosti podjetij, ki jih najdemo v drugih državah. Ne bomo govorili o raznih gospodarskih organih, ki povezujejo istovrstna podjetja v državah tako imenovanega realnega socializma. Pač pa je pomembnejše, da osvetlimo oblike povezovanja podjetij v kapitalističnih državah.

Povezana podjetja v najširšem smislu so v kapitalističnih državah tista, na katerih finančna ali komercialna razmerja vpliva neposredna ali posredna udeležba enega izmed njih v kapitalu in upravljanju drugih pa tudi neposredna ali posredna udeležba iste osebe v kapitalu in vodenju teh podjetij. Tako povezana podjetja so v Veliki Britaniji *associated enterprises*, v Združenih državah Amerike *affiliated companies*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *verbundene Unternehmen*, v Franciji *entreprises liées*, v Italiji *imprese collegate* ali *controllate* in v Španiji *empresas asociadas*. O povezanih podjetjih

v ožjem smislu pa govorimo, kadar mislimo na **koncern**, to je celoto pravno samostojnih podjetij pod enotnim vodstvom. Koncern sestavljajo glavno podjetje in od njega odvisna podjetja, v katerih glavno neposredno ali posredno uveljavlja svoj vpliv na podlagi vloženega kapitala ali kako drugače. Tako povezanim podjetjem pravijo v Veliki Britaniji *group*, v Združenih državah Amerike *combination*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Konzern*, v Franciji *groupe*, v Italiji *gruppo* in v Španiji *grupo de empresas*.

Razmerja med povezanimi podjetji bomo v nadaljevanju preučevali pretežno kot razmerja med matično družbo in podrejenimi družbami. **Matična družba** (osrednja družba, centralna družba, pokroviteljska družba, kontrolirajoča družba, starševska družba) je tista, ki zaradi svoje naložbe ali zaradi česa drugega neposredno ali posredno vpliva na odločitve v podrejenih družbah, ki so sicer pravno povsem samostojne. Matični družbi pravijo v Veliki Britaniji *controlling company* ali *parent company*, enako v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *herrschende Gesellschaft* ali *Muttergesellschaft*, v Franciji *société dominante* ali *société mère*, v Italiji *società controllante* ali *società dominante* in v Španiji *sociedad dominante* ali *sociedad madre*. Obstajata dve vrsti matičnih družb. **Operativna matična družba** (angleško *parent operating company*) se ukvarja s proizvodnjo, s svojimi naložbami pa dodatno vpliva na podrejene družbe. **Čista matična družba** se, nasprotno, ne ukvarja s proizvodnjo, temveč le z financiranjem in dejansko le zaradi svojih naložb vpliva na podrejene družbe; je pravzaprav finančna družba. V Veliki Britaniji jo imenujejo *holding company*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Holdinggesellschaft*, v Franciji *société de portefeuille* ali *société de participation*, v Italiji in Španiji pa kar *holding*.

Podrejena družba (kontrolirana družba, obvladovana družba) je pravno samostojno podjetje, vendar matična družba zaradi naložbe vanjo ali iz kakega drugega razloga neposredno ali posredno vpliva na njeno odločanje. Podrejena družba se v Veliki Britaniji imenuje *controlled company*, podobno v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *beherrschte Gesellschaft* ali *abhängige Gesellschaft*, v Franciji *société dominée* ali *société filiale*, v Italiji *società controllata* ali *società dominata* in v Španiji *sociedad dominada* ali *sociedad filial*. Če je v delniškem kapitalu podrejene družbe udeležena matična družba z več kot 50%, če ima večino glasov na zboru družabnikov ali če izpolnjuje druge pogoje, ki so predvideni v državi, ima takšna podrejena družba naziv **subsidiarna družba** (hčerska družba). V Veliki Britaniji jo imenujejo *subsidiary company* ali *subsidiary*, podobno v Združenih državah Amerike, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Tochtergesellschaft*, v Franciji *filiale*, v Italiji *società effiliata* in v Španiji *filial*. **Pridružena družba**, (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *associated company*) pa je tista, v katero je kaka druga družba vložila kapital v velikosti 20 %—50 % njenega delniškega kapitala in zato lahko pomembno vpliva na njeno odločanje.

Da bi razumeli, kako lahko matična družba vpliva na podrejene družbe, naj spomnimo, da navadne delnice podrejenih družb, ki jih ima, prinašajo le-tej glasovalno pravico, običajno en glas na eno delnico. Obstajajo tudi delnice z večjim številom glasov, ki jih v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike imenujejo *multiple vote share*, v Zvezni republiki Nemčiji *Mehrstimmrechtsaktie*, v Franciji *action à vote plural*, v Italiji *azione a voto plurimo* in v Španiji *acción de voto plural*. Politiko delniške družbe (v širšem smislu) oblikujejo vedno delničarji kot celota; premoč v delniški družbi je mogoče

dobiti tudi z manj kot večino navadnih delnic, in sicer, če ima večino teh delnic zelo veliko število malih delničarjev. Delničarji odločajo na **zboru delničarjev**, ki se imenuje v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *shareholders' meeting*, v Zvezni republiki Nemčiji *Hauptversammlung*, v Avstriji in nemškem delu Švice *Generalversammlung*, v Franciji *assemblée des actionnaires*, v Italiji *assemblea generale* in v Španiji *asamblea general*. Tedaj tudi izvolijo ali imenujejo organe delniške družbe, ki pa niso v vseh državah enaki. Tako je npr. v Veliki Britaniji vrhovni organ, ki odgovarja za poslovanje, **ravnateljski svet** z izvirnim nazivom *board of directors*; le-tem je podrejeno poslovno vodstvo z izvirnim nazivom v Veliki Britaniji *executive board* in v Združenih državah Amerike *general management*. Drugače je v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji, kjer delničarji na zboru izvolijo **nadzorstveni svet** z izvirnim nazivom *Aufsichtsrat*, ki nato postavlja poslovno vodstvo z izvirnim nazivom *Vorstand* in v primeru, ko je sestavljeno iz ene same osebe, *Alleinvorstand*. V Franciji je to samo ena izmed možnosti: nadzorstveni svet imenujejo *conseil de surveillance*, poslovno vodstvo pa *directoire*. Sicer pa je v Franciji, Švici, Italiji in Španiji običajna drugačna rešitev: tam delničarji na svojem zboru izvolijo **upravni svet**, ki se v Franciji imenuje *conseil d'administration*, v Švici *Verwaltungsrat*, v Italiji *consiglio d'amministrazione* in v Španiji *consejo de administración*. Njegov član s posebnimi pooblastili, na katerega upravni svet prenese del svoje pristojnosti, ima v Franciji naziv *administrateur délégué*, v Italiji *amministratore delegato* ali *consigliere delegato* in v Španiji *administrador delegado* ali *consejero delegado*. Najvišja raven poslovnega vodstva pa ima v Franciji naziv *direction générale*, v Italiji *direzione* in v Španiji *dirección*.

01 UVOD V RAZUMEVANJE FINANCIRANJE PODJETJA IN S TEM POVEZANIH RAČUNOVODSKIH POJMOV

Poslovanje podjetja in uresničevanje njegovih ciljev zahteva povsem določen obseg sredstev in njihovo ustrezno sestavo. Sredstva se iz začetne denarne oblike neprenehoma spreminjajo v stvari in pravice, končno pa se spet pojavijo v denarni obliki. Hkrati se v podjetju pojavljajo obveznosti do tistih pravnih ali fizičnih oseb, od katerih je podjetje pridobilo sredstva. S **financiranjem v širšem smislu** razumemo proces priskrbovanja, uporabljanja in vračanja finančnih sredstev (angleško *financial resources*, nemško *Finanzierungsmittel*, francosko *ressources financières*, italijansko *mezzi finanziari*, špansko *recursos financieros*). Bilanca stanja (angl. *balance sheet*, nem. *Bilanz*, franc. *bilan*, ital. *bilancio*, špan. *balance*) je sistematičen pregled finančnega stanja podjetja ter obsega spisek njegovih sredstev in spisek njegovih obveznosti do virov sredstev v določenem trenutku. Spisek sredstev je pri tem označen z izrazom **aktiva** (angl. *assets*, nem. *Aktiv*, franc. *actif*, ital. *attivo*, špan. *activo*), spisek obveznosti pa z izrazom **pasiva** (angl. *liabilities in a broader sense*, nem. *Passiv*, franc. *passif*, ital. *passivo*, špan. *pasivo*). Če govorimo o **financiranju v ožjem smislu**, pa mislimo le na tisti del procesa, ki se izkazuje na pasivni strani bilance ali po jugoslovansko — bilanca stanja, se pravi na priskrbovanje in vračanje finančnih sredstev, kar povzroča obveznosti določene vrste, izkazane na tej strani bilance stanja. Nasprotno govorimo o **investiranju**, kadar imamo v mislih uporabljanje finančnih sredstev, pri čemer se pojavljajo sredstva v obliki stvari, pravic in denarja, izkazana na

aktivni strani bilance stanja. Pri financiranju v ožjem smislu se potemtakem ukvarjamo s priskrbovanjem in vračanjem sredstev, pri investiranju pa z njihovim uporabljanjem. Širši pojem financiranja obsega potemtakem pojma financiranja v ožjem smislu in investiranja. Potreba po sredstvih res povzroča potrebo po njihovi priskrbi in takšnem vračanju, kakršno ne povzroča težav pri poslovanju; zamišljeno investiranje torej spodbudi ustrezno financiranje (v ožjem smislu). Toda najprej je treba sredstva pridobiti, šele nato jih lahko uporabljamo; zato investiranje z vidika podjetja šele sledi njegovemu financiranju (v ožjem smislu), je od tega odvisno, čeprav tudi vpliva nanj. To je razlog, da v Veliki Britaniji v bilanci stanja navajajo najprej pasivne postavke, ki povedo, od kod so sredstva prišla, in šele nato aktivne, ki povedo, v kakšnih oblikah se pojavljajo v preučevanem trenutku. Povsod drugod, tudi v Združenih državah Amerike, so — nasprotno — aktiva vedno na levi strani bilance stanja, pasiva pa na desni; v zaporednem izkazu stanja pa so najprej navedena aktiva in šele nato pasiva.

Razloček med aktivni in pasivi v bilanci stanja nas opozarja tudi na razločevanje med sredstvi in kapitalom v zahodnih podjetjih. Na podlagi spoznanj ekonomske znanosti v 19. stoletju razlika med sredstvi in kapitalom še ni bila dovolj jasna, kar še dandanes povzroča, da nekateri prevajajo kapital kar s sredstvi. Toda v 20. stoletju so na področju poslovne ekonomije v svetu že uveljavljena spoznanja, po katerih je s sredstvi treba razumeti premoženje (angl. *property*, nem. *Vermögen*), ki ima v trenutku opazovanja povsem določene oblike (stvari, pravice, denar) in ustvarja ekonomsko vsebino aktiv. Nasprotno pa takrat, kadar v poslovni ekonomiji govorimo o kapitalu, mislimo na ekonomsko vsebino pasiv v bilanci stanja: kako je preučevano podjetje prišlo do svojih sredstev in do koga ima zaradi njih obveznosti. Zato lahko tudi rečemo, da se pri investiranju ukvarjamo s sredstvi, pri financiranju pa s kapitalom. Razlike med podjetji, ki delujejo v okviru različnih družbenoekonomskih sistemov ali pripadajo različnim vrstam lastništva, so potemtakem vidne pri kapitalu, to je v pasivih njihove bilance stanja, in ne pri sredstvih, to je v aktivih bilance stanja.

Ne glede na to, v kakšnem okolju je kako podjetje in v čigavi lasti je, se vedno pojavlja kot samostojna pravno-ekonomska oseba in samostojna enota računovodskega obravnavanja (angl. *accounting entity*). Sprotno ali kratkoročne obveznosti, ki zapadejo v plačilo v roku do leta dni (angl. *current liabilities*, nem. *kurzfristige Verbindlichkeiten*, franc. *passif à court terme*, ital. *passività a breve termine*, špan. *passivo corriente* ali *passivo circulante*), se tako ali drugače pojavljajo pri vsakem podjetju in zagotavljajo vsaj del tamkajšnjih sredstev; toda za vsemi dolgoročnimi in trajnimi obveznostmi je treba videti rešitve, ki jih določata vrsta lastništva in družbenoekonomski sistem v posamezni državi. Državna podjetja v socialističnih državah na primer pridejo do svojega »kapitala« največkrat z usmerjeno državno dotacijo v skladu z državnim gospodarskim načrtom, medtem ko imajo dobljeni krediti le dopolnilni pomen. »Kapital«, ki ga praviloma ni več treba vrniti, se imenuje sklad (fond), navadno celo z dopolnilom, ki izraža namen, denimo sklad osnovnih sredstev, sklad obratnih sredstev in podobno. Le del »kapitala«, navadno tisti za posebne namene, je oblikovan v okviru samega podjetja, na primer rezervni sklad. Toda že pri državnih podjetjih v kapitalističnih državah utegne biti drugače. Namesto državne dotacije se mnogokrat pojavlja le naložba v večinski del delniškega kapitala takšnega podjetja, a tudi dobljeni krediti utegnejo odigrati bistveno vlogo pri njihovem financiranju. Samoupravna pod-

jetja v Jugoslaviji so večinoma izšla iz državnih podjetij z njihovimi značilnostmi; odtlej pa sama skrbijo za svoje financiranje, pri čemer ima pomembno vlogo oblikovanje poslovnega sklada pri razdelitvi dohodka. Na novo ustanovljena samoupravna podjetja pa so skoraj izključno navezana na dobljene kredite ali naložbe drugih ter se šele kasneje postopoma lahko finančno osamosvajajo, kolikor jim dopušča ustvarjeni dohodek.

Podrobneje bomo obravnavali le financiranje pri delniških družbah v zahodnem svetu in si ogledali razlike nasproti domačim organizacijam združenega dela, katerih financiranje že dovolj poznamo.

Pri delniški družbi je — podobno kot pri kateremkoli drugem kapitalističnem podjetju — treba ločevati lastni in tuji kapital. **Lastni kapital** sestavljajo zneski, ki so jih lastniki vložili v podjetje, a tudi zneski, ki so se pojavili pri poslovanju podjetja in pripadajo lastnikom poleg njihovih zaslužkov. Lastnemu kapitalu v Veliki Britaniji pravijo *proprietors' capital*, v Združenih državah Amerike *shareholders' equity* ali *proprietors' equity* (zlasti, če ne gre za delniške družbe), v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Eigenkapital*, v Franciji *capitaux propres*, v Italiji *capitale proprio* in v Španiji *capitales propios*. V okvir lastnega kapitala sodijo pri delniških družbah:

- a) delniški kapital,
- b) vplačani in revalorizacijski presežek ter
- c) tekoči in zadržani dobiček.

Delniški kapital je v statutu delniške družbe (angl. *memorandum and articles of association*, nem. *Satzung*) opredeljen kapital; v Veliki Britaniji ga imenujejo *authorized capital* ali *nominal capital*, v Združenih državah Amerike *authorized and issued capital stock*, v Zvezni republiki Nemčiji *Grundkapital* (pri delniških in komanditnih družbah z delnicami) ali *Stammkapital* (pri družbah z omejeno zavezo), a tudi *Nennkapital*, v Franciji *capital social* ali *capital nominal*, v Italiji *capitale sociale* ali *capitale nominale* in v Španiji *capital social* ali *capital nominal*.

Vplačani presežek kapitala je razlika med večjo doseženo ceno in manjšo nominalno vrednostjo lastnih delnic, ki dopolnjuje delniški kapital. V Veliki Britaniji ga imenujejo *share premium*, v Združenih državah Amerike *paid-in surplus* ali *capital surplus*, v Zvezni republiki Nemčiji *Emissionsagggio* ali *Aufgeld*, v Franciji *prime d'émission*, v Italiji *sovrapprezzo d'emissione* ali *sovrapprezzo delle azioni* in v Španiji *prima de emisión*.

Revalorizacijski presežek je za zdaj manj pogosten in se imenuje v Združenih državah Amerike *appreciation surplus* in v Franciji *écart de réévaluation*.

Zadržani dobiček je tisti del dobička, ki ostaja v podjetjih iz prejšnjih let. V Veliki Britaniji ga imenujejo *undistributed profit* ali *retained earnings*, tudi *revenue reserves*, v Združenih državah Amerike pa *retained earnings* ali *earned surplus*, tudi *retained income*; v Zvezni republiki Nemčiji bi mu sicer lahko rekli *nicht entnommener Gewinn* ali *nicht ausgeschütteter Gewinn*, tudi *thesaurierter Gewinn*, vendar mu že tamkajšnji predpisi delno opredeljujejo namen in ga imenujejo *Rücklagen*; v Franciji bi ga prav tako lahko imenovali *bénéfice not prélevé* ali *bénéfice non distribué*, tudi *bénéfices accumulés* vendar se zaradi opredeljenega namena imenuje preprosto *réserves*; v Italiji ga imenujejo *utile non prelevato*, tudi *utile non distribuito* ali *riserve*, v Španiji *beneficio no distribuido*, tudi *beneficios acumulados* ali *reservas*. Tisti del zadržanega dobička, ki ni formalno vnesen v rezervni sklad, je v kasnejših letih mogoče uporabljati za izplačevanje tedanjih dividend. Tisti del zadrž-

nega dobička, ki je vnesen v rezervni sklad in je v bilanci stanja razkrit (v nasprotju s skritimi rezervami), nasplošno imenujejo v Veliki Britaniji *disclosed reserves*, v Zvezni republiki Nemčiji *offene Rücklagen*, v Franciji *réserves apparentes*, v Italiji *riserve apparenti* in v Španiji *reserves expresas*. Vendar ga na primer v Veliki Britaniji navadno ne navajajo posebej, medtem ko je v Zvezni republiki Nemčiji in Franciji celo razčlenjen na zakonski, statutarni in preostali del.

Tekoči dobiček je — nasprotno — dobiček zadnjega leta, ki še ni bil razdeljen; zmanjšan je za ustrezne davke in v nekaterih državah tudi za odvajanje v rezervni sklad, v vsakem primeru pa obsega zneske, ki so namenjeni delničarjem v obliki dividend. Ta je v okviru lastnega kapitala zlasti viden v nemških bilancah stanja, in sicer kot *Bilanzgewinn*, a tudi v francoskih bilancah stanja kot *résultat net d'exercice* — *bénéfice*. Drugod se — nasprotno — skriva v okviru zadržanega dobička, kolikor še ni razdeljen.

Delniški kapital je razdeljen na *delnice* (angl. *shares* in v Združenih državah Amerike *stock*, nem. *Aktie*, franc. *action*, ital. *azione*, špan. *acción*). Ločevati je treba navadne in prednostne delnice. **Navadna delnica** prinaša praviloma pravico do odločanja v delniški družbi, toda nikakršnih drugih posebnih pravic; tako na primer ne jamči stalne dividende, ker je ta vsako leto odvisna od tedanjega poslovnega izida in gibanja zadržanega dobička. V Veliki Britaniji jo imenujejo *ordinary share*, v Združenih državah Amerike *common stock* ali *common share*, v Zvezni republiki Nemčiji *Stammaktie*, v Franciji *action ordinaire*, v Italiji *azione ordinaria* in v Španiji *acción ordinaria*. Njeno nasprotje je **prednostna delnica**, ki je povezana s prednostno pravico do dividende v določenem znesku ali odstotku od njene vrednosti, do vračila naložbe v primeru ukinitve delniške družbe, toda ne tudi do odločanja. Pravice lastnikov delnic so vedno podrobno pojasnjene v statutu delniške družbe, zato je težko posploševati. V Veliki Britaniji se prednostna delnica imenuje *preference share*, v Združenih državah Amerike *preferred stock*, v Zvezni republiki Nemčiji *Vorzugsaktie*, v Franciji *action de priorité* ali *action privilégiée*, v Italiji *azione privilegiata*, *azione di priorità*, *azione di prelazione* ali *azione preferenziale*, v Španiji pa *acción preferente* ali *acción privilegiada*. Pravice lastnikov prednostnih delnic so že zelo blizu pravicam lastnikov obveznic, ki pa se ne štejejo več za lastni kapital delniške družbe. Toda obresti od obveznic so priznane delniški družbi, preden se ugotovi njena davčna osnova, medtem ko dividende od prednostnih delnic niso; zaradi tega so v Veliki Britaniji po vpeljavi ustreznega davka v letu 1965 številne delniške družbe zamenjale svoj lastni kapital iz prednostnih delnic s kreditiranih kapitalom. Sicer pa naj omenimo, da se vse že pojasnjene sestavine lastnega kapitala razen prednostnih delnic povezujejo praviloma le z navadnimi delnicami. V Veliki Britaniji celo imenujejo lastni kapital, ki je zmanjšan za prednostne delnice, *equity capital*; v drugih državah nimajo ustreznih izrazov (izraz *equity* se že v Združenih državah Amerike uporablja s precej širšo vsebino).

Lastništvo delnic se lahko spreminja; njihov vsakokratni lastnik je **delničar** ali v Veliki Britaniji *shareholder*, v Združenih državah Amerike *stockholder*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Aktionär*, v Franciji *actionnaire*, v Italiji *azionista* in v Španiji *accionista*. Glede na možnost prenosa je več vrst delnic. **Imenska delnica** se glasi na lastnikovo ime in jo je mogoče prenesti le ob upoštevanju zakonskih in statutarjih zahtev. V Veliki Britaniji jo imenujejo *registered share*, v Združenih državah Amerike *registered stock*, v Zvezni

republikli Nemčiji in Avstriji *Namensaktie*, v Franciji *action nominative*, v Italiji *azione nominativa* in v Španiji *acción nominativa*. Njeno nasprotje je **prinosniška delnica**, na kateri ni lastnikovega imena in jo je mogoče prenašati brez omejitev. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se imenuje *bearer share*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Inhaberaktie*, v Franciji *action au porteur*, v Italiji *azione al portatore* in v Španiji *acción al portador*. Obstaja pa tudi **vezana delnica**, katere prenos je odvisen od zakonov ali statutar-
 nih zahtev delniške družbe. V Veliki Britaniji se imenuje *tied share*, v Združenih državah Amerike *stock certificate with limitation on right to transfer*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *vinkulierte Aktie* ali *gebundene Aktie*, v Franciji *action à cessibilité restreinte*, v Italiji *azione a cessione condizionata* in v Španiji *acción sindicata*. Zanimivost so **poroštvene delnice**; v nekaterih primerih jih morajo imeti tisti, ki bi radi postali člani poslovnega organa (rešitve so različne od države do države). Poroštveni delnici pravijo v Veliki Britaniji *qualifying share*, v Franciji *action de garantie*, v Italiji *azioni vincolate a garanzia* in v Španiji *acción depositada en garantía*. Obstajajo tudi **zastojne delnice**, ki so dodeljene delničarjem pri spremembi zadržanega dobička v delniško glavnico v sorazmerju z obstoječimi pravicami. V Veliki Britaniji se imenujejo *bonus share*, v Združenih državah Amerike *stock dividend*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Gratisaktie*, v Franciji *action gratuite*, v Italiji *azione gratuita* in v Španiji *acción gratuita*. V nekaterih državah so znane tudi **delavske delnice**, izdane pod določenimi pogoji osebu delniške družbe. Njihovo angleško ime je *employees' share*, nemško *Arbeitnehmeraktie*, francosko *action de travail*, italijansko *azione di lavoro* in špansko *acción de trabajo*.

Doslej smo govorili le o lastnem kapitalu delniške družbe. Njegovo nasprotje je **tuji kapital**, s katerim je mišljena celota v bilanci stanja izkazanih obveznosti do drugih. Ta pojem v angleški, ameriški in italijanski literaturi ni običajen, pač pa je v nemški (*Fremdkapital*) in v španski (*exigibilidades*). Bolj pogosten je nekoliko ožji pojem **kreditirani kapital**, to je s kreditom pridobljeni kapital, ki očitno ne zajema več vseh v bilanci stanja izkazanih sprotnih ali kratkoročnih obveznosti. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike mu pravijo *loan capital*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Anleihekapital*, v Franciji *emprunts*, v Italiji *prestiti* in v Španiji *empréstito*. Pač pa je širši pojem tuji kapital zelo blizu pojmu **dolg**, za katerega uporabljajo v Veliki Britaniji izraz *debt* ali *indebtedness*, v Združenih državah Amerike *liability*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Schuld* ali *Verbindlichkeit*, v Franciji *dette*, v Italiji *debito* ali *impegno* in v Španiji *deuda*. Dolgovi so lahko kratkoročni ali dolgoročni. **Kratkoročni dolgovi** imajo značilnost, da bodo poravnani najkasneje v letu dni. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se imenujejo *short-term debt*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *kurzfristige Verbindlichkeiten*, v Franciji *dette à court terme*, v Italiji *debito a breve termine* in v Španiji *deuda a corto plazo*. Nasprotno **dolgoročni dolgovi** praviloma zapadejo v plačilo v roku, daljšem od leta dni. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jih imenujejo *long-term debt*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *langfristige Verbindlichkeiten*, v Franciji *dette à long terme*, v Italiji *debito a lungo termine* in v Španiji *deuda a largo plazo*. Naj omenimo, da kratkoročni dolgovi niso povsem isto kot sprotne ali kratkoročne obveznosti; te utegnejo zajemati tudi pasivne časovne razmejitve.

Ne nameravamo pojasnjevati vseh vrst kratkoročnih dolgov, koristno pa je opozoriti na nekatere. Med njimi se gotovo pojavljajo tisti zaradi **preko-**

račitev na tekočem računu pri banki (angl. *bank overdraft*), kjer sme imetnik dvigovati denar do dogovorjene meje prek dobroimetja. Čeprav gre pri tem za kratkoročni dolg, se ta utegne po poravnavi in novem dvigu ponovno pojaviti, tako da obstaja pravzaprav trajna obveznost do banke, in ne samo kratkoročna. Dejansko imamo opraviti z obnavljajočim se kreditom, to je s takšnim, ki se ob nespremenjenih pogojih po vračilu lahko avtomatično obnavlja (angl. *revolving credit*, nem. *revolvierender Kredit*, franc. *crédit revolving*, ital. *credito rotativo* in špan. *crédito renovable*). Mnogokrat pa niso avtomatsko dopuščene prekoračitve na tekočem računu pri banki, temveč se lahko najame **kratkoročno bančno posojilo v določenem znesku** (angl. *short-term bank loan*). Ne bomo se zadrževali pri obveznostih do delavcev in države, prav tako ne pri obveznostih do dobaviteljev, če se pojavljajo le prehodno od prejema računa do plačila v normalnem roku. Pač pa naj omenimo, da se kot sredstvo, ki zavaruje dobavitelja, utegne pojaviti **menica** (angl. *draft*, nem. *Wechsel*), ki jo izstavi podjetje kot kupec. **Lastna menica** je pri tem pismena izstaviteljeva obljuba, da bo na menici označeni znesek ob zapadlosti izplačal upravičencu; v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jo imenujejo *promissory note*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *eigener Wechsel* ali *Solawechsel*, v Franciji *billet à ordre*, v Italiji *vaglia cambiario* in v Španiji *pagaré*. Poleg te obstaja še **povlečena menica**, **trasirana menica** ali **trata**, po kateri izstavitelj da trasatu nalog, naj ob zapadlosti v plačilo izplača meničnemu upravičencu določeno vsoto denarja. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se imenuje *bill of exchange*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *gezogener Wechsel*, v Franciji *lettre de change*, v Italiji *cambiale* in v Španiji *letra de cambio*. Prejemnik menice seveda le-to pred njeno zapadlostjo v plačilo lahko proda, vendar po manjši, sedanji vrednosti; razlika med nominalno vrednostjo in sedanjo vrednostjo se imenuje diskont (angl. *discount*, nem. *Diskont*, franc. *escopmte*, ital. *sconto* in špan. *descuento*), kar pa se seveda ne tiče izstavitelja menice, saj mora ta ob njeni zapadlosti v plačilo poravnati celotni znesek, ki pa je do tedaj med njegovimi obveznostmi ali dolgovi.

Neprimerno pomembnejši so seveda dolgoročni dolgovi, ki se pojavljajo zaradi različnih oblik dobljenih in še ne vrnjenih posojil (v denarju) ali kreditov (v denarju ali blagu). Dobljeni dolgoročni krediti so redkokdaj **nezavarovani** (angl. *unsecured credit*). O **zavarovanem dolgoročnem kreditu** pa govorimo, če je dobljen na podlagi hipoteke, prenosa zastavne pravice na premičninah in nepremičninah ali na druge načine. Zavarovani kredit se v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike imenuje *secured credit*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Realkredit*, v Franciji *crédit réel*, v Italiji *credito con garanzia reale* in v Španiji *crédito con garantía real*. *Listina*, ki v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike dokazuje kredit delniški družbi in navadno tudi zavaruje dajalca kredita z vsemi sredstvi ali z delom le-teh, je *debenture*, to je **zadolžnica**. Krediti so vračljivi v predvidenih rokih (angl. *redeemable loans*, *debentures*), in le v izjemnih primerih nevračljivi (angl. *irredeemable loans*, *debentures*), dokler delniška družba ne preneha obstajati.

Najpogostnejša oblika dobljenih dolgoročnih kreditov so **obveznice** (angl. *bond*, nem. *Obligation*, franc. *obligation*, ital. *obbligazione* in špan. *obligación*). Zanje mora podjetje, ki jih izda, plačevati obresti in ob zapadlosti v plačilo povrniti glavnico. Lastnik obveznic je **obvezničar** ali v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *bondholder* in tudi *debentureholder*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Obligationär*, v Franciji *obligataire*, v Italiji *obbligazionista* in v Španiji *obligacionista*. Lastniki obveznic so kreditorji delniške

družbe. Če izostane dogovorjeno plačilo obresti in glavnice, sledi postopek proti delniški družbi. Če pa delniška družba izpolnjuje vse obveznosti, kot se je zavezala, imajo lastniki obveznic malo ali nič vpliva na upravljanje v njej. Obstaja tudi več vrst obveznic, podobno kot smo prej povedali pri delnicah. **Imenska obveznica** se glasi na lastnikovo ime in jo je mogoče prenesti ob upoštevanju določenih formalnosti. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se imenuje *registered bond* in tudi *registered debenture*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Namensobligation*, v Franciji *obligation nominative*, v Italiji *obbligazione nominativa* in v Španiji *obligación nominativa*. Njeno nasprotje je **prinosniška obveznica**, na kateri ni lastnikovega imena in jo je mogoče preprosto prenesti na drugo osebo. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike ji pravijo *bearer bond*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Inhaberobligation*, v Franciji *obligation au porteur*, v Italiji *obbligazione al portatore* in v Španiji *obligación al portador*. Obveznice navadno prinašajo stalne (fiksne) obresti, možne so pa tudi drugačne rešitve. Tako so na primer v nekaterih državah znane **udeležbene obveznice**, pri katerih ima lastnik pravico ne le do minimalnih obresti, temveč tudi do določenega odstotka čistega dobička delniške družbe, ki jih je izdala. Njihovo angleško ime je *participating bond* in tudi *income bond*, nemško *Gewinnschuldverschreibung*, francosko *obligation participant aux bénéfices*, italijansko *obbligazione privilegiata* in špansko *obligaciones con derecho a participar en los beneficios*. Prav tako so le v nekaterih državah in ob določenih pogojih znane **indeksne obveznice**, pri katerih se spreminja znesek obresti in vračila v skladu z indeksom, s katerim se izravnava vpliv spremembe vrednosti denarja. Njihovo angleško ime je *bond tied to an index*, nemško *Indexobligation*, francosko *obligation indexée*, italijansko *obbligazioni vincolata ad un indice* in špansko *obligación variable por un índice*. Obveznice so zavarovane na različne načine. **Hipotekarne obveznice** so zavarovane s hipoteko in jih v nekaterih državah izdajajo hipotekarne banke; lastnik takšnih obveznic ima v primeru izdajateljevega bankrota prednostno terjatev do sredstev. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se pojavljajo kot *mortgage bonds*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji kot *Pfandbriefe*, v Franciji kot *obligation foncière*, v Italiji kot *titoli ipotecari* ali *cartelle fondiari* in v Španiji kot *cédula hipotecaria*. Nekatere obveznice imajo ob likvidaciji delniške družbe prednost (*senior-lien bonds*), nekatere pa pridejo na vrsto šele za njimi (*junior-lien bonds*). Obstajajo pa tudi obveznice, ki so zavarovane z vrednostnimi papirji drugih delniških družb (*collateral trust bonds*), obveznice, ki so zavarovane le z ugledom delniške družbe (*debenture bonds*), ter obveznice, ki jih je izdala podrejena družba in zanje jamči matična družba (*guaranteed bonds*).

Ko smo si tako ogledali različne postavke lastnega kapitala delniških družb in njihovega tujega kapitala ali dolgov ali še širše — obveznosti, naj osvetlimo še **čisto premoženje**. Načeloma pridemo do čistega premoženja, če od tistega, kar delniška družba ima (to je sredstva v najrazličnejših pojavnih oblikah), odštejemo tisto, kar je v tistem trenutku drugim (ne svojim lastnikom) dolžna (to je obveznosti); to pa je navsezadnje isto kot njen lastni kapital, ki je sestavljen iz delniškega kapitala in drugih že obravnavanih postavk, med katerimi ima zlasti pomembno mesto zadržani dobiček. Čistemu premoženju pravijo v Veliki Britaniji *net worth* ali *net assets*, v Združenih državah Amerike *shareholders' equity*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Reinvermögen* ali *Nettovermögen*, v Franciji *patrimoine net* ali *situation nette*

ali *actif net*, v Italiji *attivo netto* ali *patrimonio netto* in v Španiji *activo neto* ali *patrimonio neto*. Teoretsko gledano, ime čisto premoženje ni dobro, saj ga iz aktiv balance stanja po določenih popravkih prenašamo v pasiva, kjer imamo opraviti s kapitalom, in ne s sredstvi. Na drugi strani pa je, gledano teoretsko, napaka tudi v nasprotni smeri, kadar razpoložljivi kapital pri analizah financiranja vidimo le v lastnem in kreditiranem kapitalu brez kratkoročnih obveznosti, medtem ko te obveznosti odštejemo od kratkoročnih (ali krožečih, obratnih) sredstev, kadar preučujemo uporabo razpoložljivega kapitala. Razliko med kratkoročnimi (krožečimi, obratnimi) sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi namreč v Veliki Britaniji imenujejo *working capital*, v Italiji *capitale circolante* in v Španiji *capital de rotación*, čeprav gre za postavko ne v pasivih, temveč v aktivih balance stanja po določenih popravkih, torej za postavko sredstev ali premoženja. Potemtakem imajo za čista kratkoročna sredstva gotovo primernejši izraz v Združenih državah Amerike, kjer jih imenujejo *net current assets*, v Zvezni republiki Nemčiji, kjer jih imenujejo *Nettoumlaufvermögen*, in navsezadnje še v Franciji, kjer jih imenujejo *fonds de roulement*, saj izraz *fonds* v kapitalističnih državah pomeni ne postavko v pasivih balance stanja kot v socialističnih državah, temveč postavko v aktivih balance stanja.

Sedaj pa se lahko vrnemo k začetnemu razmišljanju o financiranju v delniški družbi. Načeloma ločujemo notranje in zunanje financiranje. **Notranje financiranje** je financiranje iz notranjih možnosti, zlasti iz nerazdeljenega dobička, možno pa je obravnavati tudi financiranje iz amortizacije. Takšno financiranje se v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike imenuje *self-financing* ali *internal financing*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Selbstfinanzierung* ali *Innenfinanzierung*, v Franciji *autofinancement* ali *financement interne*, v Italiji *autofinanziamento* in v Španiji *autofinanciación* ali *financiación interna*. Njegovo nasprotje je **zunanje financiranje** z najetjem tujega kapitala ali z novim lastnim kapitalom. Takšnemu financiranju pravijo v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *external financing*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Aussenfinanzierung* in v Franciji *financement extérieur*, v Italiji *finanziamento esterno* in v Španiji *financiación externa*. Notranje financiranje pa je treba ločevati od **lastnega**, ki obsega tako notranje financiranje kot tudi tisti del zunanjega financiranja, pri katerem družabniki vnašajo lastni kapital. Takšno financiranje imenujejo v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *proprietary financing*, v Zvezni republiki Nemčiji in v Avstriji *Eigenfinanzierung*, v Franciji *financement par des fonds propres*, v Italiji *finanziamento con mezzi propri* in v Španiji *financiación por fondos propios*. Nasprotje lastnega je **tuje financiranje**, pri katerem gre za najemanje tujega kapitala, za dolgove in obveznosti do drugih. Takšno financiranje je v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji jasno imenovano *Fremdfinanzierung*, medtem ko v drugih državah spet ni ustreznega izraza, kar smo opazili že pri obravnavi tujega kapitala.

02 UVOD V RAZUMEVANJE INVESTIRANJA V PODJETJU IN S TEM POVEZANIH RAČUNOVODSKIH POJMOV

Že v prejšnji točki smo povedali, da razumemo s financiranjem v ožjem smislu priskrbovanje in vračanje finančnih sredstev, z investiranjem pa njihovo uporabo, pri čemer se ta sredstva spreminjajo iz denarne oblike v stvari in pravice ter spet nazaj v denarno obliko. V zvezi s financiranjem se spreminjajo obveznosti do virov sredstev, ki so vidne na pasivni strani bilance stanja, in v zvezi z investiranjem pojavne oblike sredstev ali premoženja z aktivne strani bilance stanja. Pri financiranju imamo opraviti s kapitalom, pri investiranju pa s sredstvi, se pravi z uporabo tega kapitala. Da bi lastniki kapitala prišli do primerne nadomestila, morajo delavci v podjetju, ko delajo z razpoložljivimi sredstvi, ustvariti dovolj velik dohodek, ki bo zadoščal tudi za potrebe lastnikov kapitala. Če potrebna sredstva, ki so opredeljena z vrsto in obsegom poslovanja podjetja v danih okoliščinah, spodbujajo k iskanju ustreznega kapitala, zahteva pridobljeni kapital tudi učinkovito gospodarjenje s sredstvi, katerih prisotnost je omogočil. V različnih družbenoekonomskih okoliščinah in pri različnem lastništvu podjetij se na strani sredstev in investiranja v podjetjih ne pojavljajo tolikšne razlike kot na strani obveznosti do virov sredstev in financiranja v podjetjih. Če izvajamo tiste pojavne oblike sredstev, ki so tesno povezane s specifičnim oblikovanjem obveznosti do virov sredstev pri kakem drugem podjetju in ki so prav tako odvisne od družbenoekonomskih okoliščin in lastništva podjetij, je treba v vseh drugih primerih iskati vzroke za različnost razvrščanja in poimenovanja sredstev v prevladujočih strokovnih rešitvah na posameznih jezikovnih območjih ali v posameznih državah, ki so se pojavile neodvisno od rešitev na drugih jezikovnih območjih ali v drugih državah. Zanimivo pa je, da se pri razvrščanju sredstev v različnih državah pojavljajo precej večje vsebinske, in ne samo jezikovne posebnosti, kot pa obstajajo pri razvrščanju obveznosti do virov sredstev v sicer podobnih družbenoekonomskih okoliščinah in oblikah lastništva.

Omenili smo že, da so na aktivni strani bilance stanja navedena vsa **sredstva** (ne glede na pojavne blike), ki jih ima preučevano podjetje v obravnavanem trenutku. Zanimivo pa je, da imajo sredstva v tem pomenu ustrezno ime le v Zvezni republiki Nemčiji (če upoštevamo le pomembne zahodne države); tam govorijo o njih kot o premoženju (nemško *Vermögen*). Nasprotno so v bilanci stanja v drugih zahodnih državah označena le s knjigovodskim izrazom aktiva (angleško *assets*, francosko *actif*, italijansko *attivo* in špansko *activo*), čeprav sicer obstajajo tudi manj jasno opredeljeni in zato tudi težje izmerljivi ustrezni ekonomski pojmi (na primer angl. *property*, *means* ali *resources*). Toda če v sredstvih vidimo naložbe pridobljenega kapitala, imamo že opraviti z nekoliko ožjim pojmom, odvisnim od tega, kaj kje razumejo s kapitalom. Če kje v poslovnem ekonomskem smislu opredeljujejo kapital podjetja kot njegov lastni in kreditirani kapital, so naložbe tega kapitala enake sredstvom, zmanjšanim za kratkoročne obveznosti. Takšna praksa je pogostna v Veliki Britaniji, kjer na primer v bilanci stanja označujejo lastni in kreditirani kapital kot *source of funds*, sredstva, zmanjšana za kratkoročne obveznosti in celo za bolj dolgoročno razmejene obveznosti iz naslova davkov, pa kot *employment of funds*. Njihova bilanca stanja je torej povsem prilagojena finančnemu vidiku. Tudi v Združenih državah Amerike je pogosten pojem čista

kratkoročna sredstva (*net current assets*), ki kratkoročna sredstva že zmanjšuje za kratkoročne obveznosti. Toda čeprav je ta pojem vsaj pri analizi financiranja znan še v drugih zahodnih državah (na primer v Zvezni republiki Nemčiji kot *Nettoumlaufvermögen* ali v Franciji kot *fonds de roulement*), je vendar njihova bilanca stanja sestavljena tako, da so v njej na enem mestu vidna vsa sredstva, to je premoženje. Če v takšnih okoliščinah razlagamo sredstva kot naložbe pridobljenega kapitala, hkrati razumemo kapital širše, to je kot lastni in tuji kapital ali pa — z drugimi besedami — kot lastni kapital, kreditirani kapital in kratkoročne obveznosti ali kot lastni kapital in obveznosti do drugih kot celoto ali kot obveznosti do virov sredstev nasploh. Res pa moramo omeniti, da v praksi podjetij v zahodnih državah le ne prevladuje teoretsko razlaganje vseh sredstev z naložbami kapitala. Še najširše razumejo naložbe v Zvezni republiki Nemčiji, kjer naložbeno premoženje (*Anlagevermögen*) obsega stvarne naložbe (*Sachanlagen*), nematerialno naložbeno premoženje (*immaterielle Anlagevermögen*) in finančne naložbe (*Finanzanlagen*); izključujejo torej le krožeče premoženje (*Umlaufvermögen*) in razmejitvene postavke (*Rechnungsabgrenzungsposten*). Na drugi strani pa že v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike razumejo naložbe le kot finančne naložbe (*investments*), torej kot tisto, čemur v Jugoslaviji pravimo tudi vlaganje in v tem okviru celo ožje s strokovno nenatančnim izrazom *združena sredstva*.

Razvrstitev sredstev v glavne skupine je v različnih državah različna. Tako smo v Jugoslaviji vajeni govoriti o osnovnih sredstvih, obratnih sredstvih, a tudi sredstvih rezerv, sredstvih za skupno porabo in sredstvih za druge namene; brž ko pomislimo na finančne naložbe, pa se nam naštevanje zaplete, saj ni povsem jasno, ali gre za posebno skupino sredstev ali le za določene dele njihovih siceršnjih skupin. Navadno obravnavamo kot posebno skupino finančne naložbe iz osnovnih in obratnih sredstev, torej poslovnih sredstev, medtem ko finančne naložbe iz sredstev rezerv, sredstev za skupno porabo in sredstev za druge namene obravnavamo kar v okviru teh skupin. Na novo se zaplete pri trajno neuporabnih sredstvih ali dvomljivih spornih terjatvah, ki jih obravnavamo ne v okviru osnovnih ali obratnih sredstev, temveč spet v okviru posebne skupine poslovnih sredstev zunaj uporabe. Takšne razvrstitve sredstev, kjer so v okviru vsake skupine, ki je namensko opredeljena, sredstva v obliki stvari, pravic in denarja, ne najdemo v zahodnih ali kapitalističnih državah, temveč jih poznajo le še v vzhodnih ali socialističnih državah. Zato tudi ni mogoče neposredno primerjati teh skupin sredstev s skupinami sredstev v drugih državah in tudi ne uporabljati ista imena za tamkašnje pojme.

Pač pa se bolj ali manj ujemajo skupine sredstev, ki jih v zahodnih državah obravnavajo kot **opredmetena stalna sredstva, stvarne naložbe ali materialna negibljava sredstva**. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jim pravijo *fixed assets* ali *tangible fixed assets*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Sachanlagen*, v Franciji *immobilisations corporelles*, v Italiji *immobilizzazioni materiali* in v Španiji *inmovilizaciones corporales* ali *inmovilizaciones tangibles* ali *activo fijo tangible*. Ta skupina sredstev obsega naložbe v premičnine in nepremičnine z življenjsko dobo, daljšo od leta dni. Drugo skupino sestavljajo tako imenovana **neopredmetena stalna sredstva, nematerialno naložbeno premoženje, ali nematerialna negibljava sredstva**. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jih imenujejo *intangible assets* ali *intangibles*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *immaterielle Anlagen*,

v Franciji *immobilisations incorporelles* ali *immobilisations immatérielles*, v Italiji *immobilizzazioni immateriali*, v Španiji pa *activo intangible* ali *inmovilizaciones intangibles* ali *inmovilizaciones inmateriales* ali *inmovilizaciones incorporeales* ali *bienes inmateriales*. Ta skupina sredstev obsega naložbe v pravice do uporabnosti, daljše od leta dni. Tretjo skupino sestavljajo sredstva, obravnavana kot **dolgoročne naložbe, finančne naložbe ali finančna negibljiva sredstva**. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se imenujejo *long-term investments* ali *long-term loans and investments*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Finanzanlagen*, v Franciji *immobilisations financières*, v Italiji *immobilizzazioni finanziarie* in v Španiji *inmovilizaciones financieras*. V tej skupini so dani dolgoročni krediti in dolgoročne naložbe v kapital drugih podjetij.

Vse tri skupine sredstev lahko združimo tudi v širši pojem **stalna sredstva, naložbeno premoženje ali negibljiva sredstva**, čemur v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike pravijo le včasih *fixed assets* (kajti praviloma s tem izrazom mislijo le na opredmetena stalna sredstva), v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji običajno *Anlagevermögen*, v Franciji *actif immobilisé* ali *actif permanent* ali *immobilisations* ali *valeurs immobilisées*, v Italiji *attivo fisso* ali *attività immobilizzate* in v Španiji *activo inmovilizado* ali *activo fijo* ali *activo permanente* ali *valores inmovilizados*. Nasprotje tega širšega pojma je skupina sredstev, imenovana **tekoča sredstva, krožeče premoženje ali gibljiva sredstva**, ki sestoji iz sredstev, ki bodo spremenjena v denarno obliko v obdobju do leta dni, če v preučevanem trenutku še nimajo denarne oblike. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike ima ta skupina ime *current assets*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Umlaufvermögen* in tudi *realisierbare Aktiva*, v Franciji *actif circulant* ali *actif réalisable*, v Italiji *attivo realizzabile* in v Španiji *activo realizable* ali *activo corriente*. Zunaj teh štirih skupin sredstev včasih obstajajo **nevračunani stroški, odloženi stroški ali aktivne časovne razmejitve**, ki pa imajo v različnih državah različno vsebino. V Zvezni republiki Nemčiji se tu pojavljajo le tranzitivne postavke, to je v glavnem kratkoročno nevračunani stroški, ki se nanašajo na naslednje razdobje (*aktive Rechnungsabgrenzungsposten*), in so na primer v Združenih državah Amerike sestavni del kratkoročnih sredstev (*prepaid expenses* ali *short-term prepayments*) in v Franciji sestavni del gibljivih sredstev (*charges constantes d'avance dont à plus d'un an*). Na drugi strani se v tej posebni skupini pojavljajo v Združenih državah Amerike dolgoročno odloženi stroški (*deferred charges*), na primer organizacijski, raziskovalni ali razvojni stroški, ki so v Zvezni republiki Nemčiji sestavni del nematerialnega naložbenega premoženja (*immaterielle Anlagevermögen*) in v Franciji sestavni del nematerialnih negibljivih sredstev (*immobilisations incorporelles*). Res pa imajo tudi v Franciji za druge dolgoročno razmejene stroške predvideno takšno posebno skupino v bilanci stanja (*charges à répartir sur plusieurs exercices* in tudi *écart de conversions — actif*).

Opredmetena stalna sredstva, stvarne naložbe ali materialna negibljiva sredstva so razdeljena na več skupin. Takšno podskupino sestavljajo **zemljišča** (angl. *land* ali *site*, nem. *Grund*, franc. *terrains*, ital. *terreni* in špan. *terrenos*). Res pa v Zvezni republiki Nemčiji navajajo zemljišča skupaj z zgradbami (*Grundstücke mit Bauten*), tako da ostajajo posebej le zemljišča brez zgradb (*unbebauter Grund* ali *Grund und Boden*). Tudi v Veliki Britaniji včasih povezujejo zemljišča z zgradbami (*land and buildings*), kar je gotovo strokovno preozka oznaka. Če kot drugo pomembnejšo podskupino le obrav-

navamo **zgradbe** (angl. *buildings*, nem. *Bauten*, franc. *constructions*, ital. *fabbricati* in špan. *edificios*), pa moramo opozoriti, da se v tem okviru v zahodnem svetu pojavljajo ne samo tovarniške zgradbe (angl. *factory buildings*, nem. *Fabrikgebäude*, franc. *usine*, ital. *stabilimento industriale* ali *officina*, špan. *fábrica*) in poslovne zgradbe (angl. *business premises*, nem. *Geschäftsgebäude*, franc. *immeubles d'exploitation*, ital. *immobili per uffici e servizi* in špan. *inmuebles de explotación*), temveč tudi stanovanjske zgradbe istega podjetja (angl. *dwelling houses* ali *dwellings*, nem. *Wohngebäude*, franc. *immeubles d'habitation*, ital. *fabbricati ad uso abitazione* in špan. *viviendas*). V tretji pomembnejši podskupini je **oprema** (angl. *equipment*, nem. *Ausrüstung*, franc. *équipement*, ital. *investimenti tecnici* in špan. *equipo*), ki pa je v različnih državah različno razčlenjena. Ena izmed možnosti je razčlenitev na stroje in strojne naprave (angl. *machinery and equipment*, nem. *Maschinen und maschinelle Anlagen*, franc. *matériel*, ital. *macchine ed attrezzature fisse* in špan. *maquinaria y equipo*) ter obratni in poslovni inventar (nem. *Betriebs- und Geschäftsausstattung*), kar je normalno v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji, ne pa tudi v drugih državah. V nekaterih primerih je tisti del opreme in premičnin, ki je tesno povezan z ustreznimi nepremičninami, obravnavan posebej kot izvedena nepremičnina (angl. *fixtures*, nem. *Grundstückszubehör*, franc. *immeubles par destination*, ital. *immobili per destinazione* in špan. *inmuebles por destino*), pri čemer štejejo zemljišča in zgradbe za izvirne nepremičnine (angl. *real property*, nem. *Grundstücke*, franc. *immeubles par nature*, ital. *immobili per natura* in špan. *inmuebles por naturaleza*). Vrednost zgradb in opreme, ki se še gradijo ali izdelujejo in od katerih se še ni začela obračunavati amortizacija, je izkazana v podskupini **nedokončanih investicij v tehničnem smislu** (angl. *fixed assets under construction* ali *construction in progress*, nem. *Anlagen im Bau*, franc. *immobilisations en cours*, ital. *immobilizzazioni in corso* in špan. *inmovilizaciones en curso*). Če že zanemarimo nekatere druge možne podskupine, pa le ne smemo mimo dejstva, da se utegnejo v okviru posebne podskupine pojaviti še **predujme za zemljišča, zgradbe in opremo** (nem. *Anzahlungen auf Anlagen*, franc. *avances et acomptes sur immobilizations incorporelles*).

Tudi neopredmetena stalna sredstva, nematerialno naložbeno premoženje ali nematerialna negibljava sredstva je mogoče razčleniti na več vrst. Med najpomembnejšimi so **patenti**, to je prenosljive zavarovane pravice do izuma z izključitvijo drugih oseb (angl. *patent*, nem. *Patent*, franc. *brevet*, ital. *brevetto* in špan. *patente*), **licence**, to je pravice do uporabe patentov (angl. *licence* ali v Združenih državah Amerike *franchise*, nem. *Lizenz*, franc. *licence*, ital. *licenza* in špan. *licencia*), **koncesije**, to je pravice do uporabe naprav ali opravljanja dejavnosti (angl. *concession* ali *licence* ali v Združenih državah Amerike *franchise*, nem. *Konzession*, franc. *concession* ali *licence*, ital. *concessione* ali *licenza* in špan. *concesión*), **blagovne znamke**, to je pravice, s katerimi se zavarujejo določeni blagovni znaki (angl. *trade mark* ali *trade mark rights*, nem. *Marken* ali *gewerbliche Schutzrechten* ali *Markenrechte*, franc. *marques* ali *droits de propriété de marques*, ital. *marchio* ali *effetti del diritto al marchio* in špan. *marcas registradas* ali *derecho de propiedad sobre marcas registradas*), ter **presežek vrednosti firme**, to je razlika med plačano ceno odkupljenega podjetja in celotno vrednostjo njegovih sredstev (angl. *goodwill* ali *purchased goodwill* ali *excess cost*, nem. *Geschäftswert* ali *derivativer Firmenwert*, franc. *fonds de commerce*

acquis à titre onéreux, ital. *avviamento acquistato* in špan. *fondo de comercio adquirido*). Zlasti v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike se v tem okviru pojavljajo še **dolgoročne zakupne pravice** to je pravice do uporabe zemljišč in zgradb, pridobljenih z vnaprej plačano odškodnino, za določene število let (angl. *leasehold*). Na drugi strani se v okviru te skupine v nekaterih državah pojavljajo še različni dolgoročni razmejeni stroški, medtem ko v drugih državah sestavljajo posebno skupino. Mislimo zlasti **ustanovitvene stroške**, ki se pojavljajo v zvezi z ustanovitvijo novega podjetja (angl. *formation expenses* ali v Združenih državah Amerike *start-up expenses*, nem. *Gründungskosten*, franc. *frais de constitution*, ital. *spese di costituzione* in špan. *gastos de constitución*), **zagonske stroške**, ki se pojavljajo ob vzpostavljanju, obnavljanju ali razširjanju dejavnosti kakega obrata kot tedanji splošni stroški, za katere še ni stroškovnih nosilcev (angl. *running-in expenses* ali v Združenih državah Amerike *start-up expenses*, nem. *Anlaufkosten* ali *Organisationskosten*, franc. *frais de lancement* ali *frais de mise en route* ali *frais de mise en marche*, ital. *spese di primo avviamento* in špan. *gastos de puesta en marcha*), in **raziskovalno-razvojne stroške** (angl. *research and development costs*, nem. *Forschungs- und Entwicklungskosten*, franc. *frais de recherche et de développement* ali *frais d'études et de recherches*, ital. *spese di studio e ricerche* in špan. *gastos de estudios e investigación*).

Prav tako je razčlenitev dolgoročnih naložb, finančnih naložb ali finančnih negibljivih sredstev na podskupine sredstev v različnih državah različna. Morda je še najbolj preprosta njihova razčlenitev na **kapitalske deleže**, ko ima preučevano podjetje delnice drugih podjetij (angl. *participation in the capital* ali *share of other companies*, nem. *Beteiligung* ali *Werpapiere des Anlagevermögens*, franc. *participation au capital* ali *titres de participation*, ital. *partecipazione* ali *titoli de partecipazione* in špan. *participación* ali *titulos de participaciones*) in **dane dolgoročne kredite** (angl. *long-term-loans*, nem. *Darlehen* ali *Ausleihungen*, franc. *prêts à long terme*, ital. *prestiti a lungo termine* in špan. *préstamos a largo plazo*). Kratkoročni kapitalski deleži in dani kratkoročni krediti pa so seveda v okviru naslednje obravnavane skupine sredstev.

Kratkoročna sredstva, krožeče premoženje ali gibljiva sredstva so spet v različnih državah razčlenjena na različne načine. Nikjer pa ne obidejo posebnega navajanja **zalog**, ki obsegajo stanje vseh stvari v okviru sedaj obravnavane skupine (angl. *stocks* ali v Združenih državah Amerike *inventories*, nem. *Vorräte*, franc. *stocks* ali *stocks et en cours*, ital. *stocks* in špan. *existencias* ali *mercancías* ali *mercaderías*). Sestavo zalog si oglejmo podrobneje. Najprej so tu surovine in pomožni materiali (angl. *raw materials and supplies*, nem. *Roh- und Hilfs- und Betriebsstoffen*, franc. *matières premières et consommables*, ital. *materie prime o di consumo* in špan. *materias primas y materiales consumibles*); s surovinami so v zahodnih državah mišljeni materiali, ki stopajo v proizvod, ne glede na to, iz katere vrste gospodarskih dejavnosti izvirajo, medtem ko pomožni materiali ne stopajo v proizvod. Poleg tega spadajo v zaloge nedokončani proizvodi (angl. *work-in-progress* ali v Združenih državah Amerike *work in process*, nem. *unfertige Erzeugnisse*, franc. *produits en cours de fabrication*, ital. *prodotti in corso di lavorazione* in špan. *productos en curso de fabricación*), dokončani proizvodi (angl. *finished products* ali v Združenih državah Amerike *finished goods*, nem. *fertige Erzeugnisse*, franc. *produits finis*, ital. *prodotti finiti* in špan. *productos acabados* ali *productos terminados*) in trgovsko blago (angl. *mer-*

chandise, nem. *Handelswaren*, franc. *marchandises*, ital. *merci* in špan. *mercancías* ali *mercadirías*). V Zvezni republiki Nemčiji pa v tem okviru posebej izkazujejo še v najem dane proizvode (*vermietete Erzeugnisse*).

Drugi podskupini v okviru sedaj obravnavane skupine bi mogli na splošno reči **kratkoročne terjatve**, ki vključujejo tudi dane kratkoročne kredite (angl. *debts* ali *receivables*, nem. *Forderungen*, franc. *créances*, ital. *crediti* in špan. *créditi*). Vendar so te navadno izkazane razčlenjeno brez seštevka, na primer kot predujmi dobaviteljem (angl. *payments on account in advance* ali v Združenih državah Amerike *advance payment to vendors or suppliers*, nem. *geleistete Anzahlungen*, franc. *avances et acomptes versés*, ital. *anticipi a fornitori* ali *fornitori conto anticipi* in špan. *anticipos a proveedores*), medtem ko je že izkazovanje terjatev do kupcev odvisno od njihovega zavarovanja. V manjšem obsegu jih najdemo kot nezavarovane terjatve (v Združenih državah Amerike kot *accounts receivable* ali v Zvezni republiki Nemčiji kot *Forderungen aus Lieferungen und Leistungen*), medtem ko se zavarovane terjatve skrivajo za prejetimi vrednostnimi listinami, na primer za menicami (v Veliki Britaniji *bills receivable*, v Združenih državah Amerike *notes receivable*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Besitzwechsel* ali preprosto *Wechsel*, v Franciji *effets à recevoir*, v Italiji *cambi* ali *attive* in v Španiji *efectos a cobrar*). Včasih so posebej izkazani celo prejeti čeki (angl. *cheque* ali *check*, nem. *Scheck*, franc. *chèque*, ital. *assegno bancario* in špan. *cheque*), kar velja zlasti za Zvezno republiko Nemčijo. Na drugi strani pa v Franciji posebej izkazujejo namesto takšnih postavk dane kratkoročne kredite (*créances dont à plus d'un an*) in kratkoročne naložbe (*valeurs mobilières de placement*). V Zvezni republiki Nemčiji pa tovrstne terjatve obravnavajo kar kot druge vrednostne listine (*andere Wertpapiere*). Omenimo naj še, da vsem kratkoročnim finančnim naložbam v okviru kratkoročnih sredstev, krožnega premoženja ali gibljivih sredstev v Veliki Britaniji pravijo *temporary investments*, v Združenih državah Amerike *marketable securities*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Wertpapiere des Umlaufvermögens*, v Franciji *titres de placement*, v Italiji *portafoglio titoli* in v Španiji *títulos de inversión*.

Razpoložljiva **denarna sredstva** so včasih označena kar kot likvidna sredstva (angl. *available funds* ali *funds available for payment*, nem. *flüssige Mittel* ali *verfügbare Zahlungsmittel*, franc. *disponibilités* ali *disponible*, ital. *tesoreria* ali *liquidità*; in špan. *disponibilidades* ali *disponible* ali *tesoreria*), kar velja na primer za Francijo. Nasprotno so denimo v Združenih državah Amerike in Zvezni republiki Nemčiji denarna sredstva razčlenjena na gotovino, to je denar v obliki kovancev in bankovcev (angl. *cash* ali *cash on hand* ali *petty cash*, nem. *Bargeld* ali *Kassenbestand*, franc. *espèces* ali *caisse*, ital. *contante* ali *cassa* in špan. *numerario* ali *caja*) in dobroimetje v banki (angl. *bank balance* ali *cash in bank*, nem. *Bankguthaben*, franc. *avoir en banque*, ital. *deposito bancario* ali *saldo creditore in banca* ali *saldo attivo di conto corrente* in špan. *disponibilidad bancaria*), pri čemer so včasih namenski depoziti v banki izkazani celo posebej (angl. *deposits*, nem. *Depositen*, franc. *depôts*, ital. *depositi* in špan. *depósitos*).

Po vseh teh pojasnilih lahko sklepamo, da jugoslovanska osnovna sredstva v grobem zajemajo del opredmetenih in del neopredmetenih stalnih sredstev, medtem ko je drugi del vključen v sredstva za skupno porabo; prav tako zajemajo dolgoročni del aktivnih časovnih razmejitev, če so te drugod izkazane posebej. Jugoslovanska obratna sredstva v grobem zajemajo del kratkoročnih sredstev, medtem ko je drugi del v sredstvih rezerv, sredstvih

za skupno porabo in sredstvih za druge namene; prav tako zajemajo kratkoročni del aktivnih časovnih razmejitev, če so te drugod izkazane posebej. Jugoslovanske finančne naložbe zajemajo del dolgoročnih naložb (po zahodni opredelitvi), medtem ko je drugi del vključen v okvir sredstev za skupno porabo, sredstev rezerv in sredstev za druge namene. Jugoslovanska sredstva za skupno porabo zajemajo del opredmetenih stalnih sredstev, del nepredmetenih stalnih sredstev, del dolgoročnih naložb in del kratkoročnih sredstev. Jugoslovanska sredstva rezerv zajemajo del dolgoročnih naložb in del kratkoročnih sredstev; prav tako jugoslovanska sredstva za druge namene.

Ko smo se tako seznanili s pojavnimi oblikami sredstev (aktivna stran bilance stanja) in s tem tudi s stanjem naložb pridobljenega kapitala (ki je sicer viden na pasivni strani bilance stanja), se lahko vrnemo k začetnemu razmišljanju o investiranju v podjetjih. Če mora v podjetju obstoječi kapital (to so pasiva v bilanci stanja) njegovim nosilcem prinašati ustrezne dividende, obresti in druge prihodke iz financiranja, se pravi če naj bo donosen za tiste, ki so ga vložili v preučevano podjetje, morajo biti tudi sredstva v podjetju, se pravi uporaba tega kapitala, dovolj donosna. Zato je v kapitalističnem svetu običaj, da pri vsakem sredstvu presodijo, ali se dovolj uporablja, ali opravičuje naložbo vanj in ali dovolj prispeva k donosnosti celotnega poslovanja. Prevelika sredstva kot celota kljub vsemu povzročajo stroške kapitala (to je pričakovane plačane dividende, pasivne obresti in druge odhodke iz financiranja), medtem ko sama ne prispevajo zadosti k dobičku, povečanemu za dane obresti in zmanjšanjem za ustrezni davek. Učinkovitost uporabe obstoječih sredstev je naloga, ki jo je treba reševati v vseh delih organizacije, in jo je mogoče znatno izboljšati s študijem dela (angl. *work study*), študijem časa in gibov (angl. *time and motion study*), s preučevanjem zalog (angl. *stock control*), z analizo vrednosti (angl. *value analysis*) in linearnim programiranjem (angl. *linear programming*). Rezultati takšnih raziskav so izredno pomembni za investiranje v podjetju. Če je pri nespremenjenem obsegu poslovanja mogoče zmanjšati fizični obseg zalog ali njihovo vrednotenje, znesek terjatev ali pa čezmerna denarna sredstva, postane del pridobljenega kapitala nepotreben in ga je mogoče vrniti ter tako zmanjšati stroške kapitala. Mogoče pa je tudi sproščena sredstva že pridobljenega kapitala uporabiti za kako drugo dejavnost ali razširitev že obstoječe dejavnosti, pri čemer ostanejo kalkulativni stroški kapitala sicer nespremenjeni, vendar se zaradi takšnega gospodarjenja poveča dobiček, še zlasti, če upoštevamo delovanje siceršnjih stalnih stroškov ob povečanem obsegu poslovanja. Poslovni izid ob nespremenjenih sredstvih in nespremenjenem številu delavcev je seveda mogoče dodatno bistveno izboljšati tudi s primernejšo sestavo dejavnosti ob obstoječih prodajnih cenah. Vidimo torej, na kakšne načine je mogoče izboljšati donosnost sredstev. To je temeljna naloga, v reševanje katere je vpleteno investiranje v podjetju. Pri tem pričakovana donosnost kapitala (pasivna stran bilance stanja) vpliva na odločanje o uporabi sredstev, ki naj zagotovi njihovo primerno donosnost v okviru podjetja. Kot vemo, je donosnost kreditiranega kapitala, ki je izražena z dogovorjeno obrestno mero, normalno precej manjša od donosnosti lastnega kapitala. Kolikor se sprotne ali kratkoročne obveznosti ne obrestujejo, ker se pojavljajo le prehodno, jih je pri analizi financiranja mogoče upoštevati bodisi tako, da prek sestave kapitala zmanjšujejo njegove stroške in tako zadostuje manjša donosnost sredstev, bodisi tako, da jih odštejemo od kratkoročnih

sredstev in s tem zožimo obseg tistih sredstev, s katerimi se meri njihova donosnost. Vendar o tem več v poglavju o analiziranju poslovnega izida in finančnega stanja.

Ena izmed nalog investiranja je, kot smo videli, skrb za primerno donosnost sredstev. Pri njenem izračunu moramo poznati čisti dobiček skupaj z danimi obrestmi v obdobju leta dni. Srečujemo se torej že z dinamično opredeljenimi ekonomskimi kategorijami, ki so vidne iz bilance uspeha (v Veliki Britaniji se imenuje *profit and loss account*, v Združenih državah Amerike *income statement*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Gewinn — und Verlustrechnung*, v Franciji *compte de pertes et profits*, v Italiji *conto perdite e profitti* ali *conto economico* ali *conto spese e rendite* in v Španiji *cuenta de perdidas y ganancias* ali *cuenta de resultados*).

Čisti dobiček je mogoče imenovati tudi zgolj **dobiček**, saj je dobiček z vključenim davkom v kapitalističnih državah tako tudi označen. Čisti dobiček je pozitivni poslovni izid, ki omogoča obračunati dividende, medtem ko njegov del ostane v podjetju. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike ga imenujejo *profit* ali *net profit*, včasih pa tudi *net income*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Gewinn* ali *Nettogewinn*, v Franciji *bénéfice* ali *bénéfice net*, v Italiji *utile* ali *utile netto* in v Španiji *beneficio* ali *beneficio neto*. Nasprotje dobička ali čistega dobička je **izguba**; v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jo imenujejo *loss* ali *loss from the period*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Verlust*, v Franciji *perte*, v Italiji *perdita* ali *deficit* in v Španiji *pérdida* ali *pérdida del ejercicio*. V jugoslovanskih organizacijah združenega dela bi bil dobiček v tem smislu lahko enak znesku oblikovanja skladov in znesku povečanih osebnih dohodkov nad tistimi, ki niso odvisni od poslovnega izida, kar pa je iz uradnega obrazca bilance uspeha nemogoče ugotoviti; poenostavljeno pa bi lahko primerjali dobiček po obdavčitvi celo zgolj z akumulacijo. Opozarjamo še na to, da **kosmati dobiček** po opredelitvah v zahodnem svetu ni enak dobičku pred odštetjem davka, temveč je pri proizvodjalnih podjetjih enak razliki med prodajno vrednostjo prodanih proizvodov in njihovimi proizvodjalnimi stroški, torej vključuje poleg čistega dobička in davkov še splošne upravno-prodajne stroške. Bolj pogosten pa je pri trgovinskih podjetjih, kjer se pojavlja kot razlika med prodajno vrednostjo prodanega blaga in njihovo nabavno ceno (ali pri količinski enoti kot razlika med njeno prodajno ceno in nabavno ceno, to je kot razlika v ceni). V Veliki Britaniji se imenuje *gross profit*, v Združenih državah Amerike *gross margin*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Bruttogewinn*, v Franciji *bénéfice brut*, v Italiji *utile lordo* in v Španiji *beneficio bruto*.

Čisti dobiček je načeloma razlika med vsemi prihodki in odhodki. Pri tem so **prihodki** (v Združenih državah Amerike *revenues*) v grobem razčlenjeni na prihodke iz prodaje, to je na prodajne vrednosti v preučevanem obdobju prodanih proizvodov, storitev in trgovskega blaga (v Veliki Britaniji *turnover*, v Združenih državah Amerike *sales* ali *sales revenues*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Umsatz* ali *Verkäufe* ali *Umsatzerlöse*, v Franciji *chiffre d'affaires* ali *ventes*, v Italiji *volume d'affari* ali *vendite* in v Španiji *cifra de negocios* ali *ventas*), prejete subvencije (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *grants*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Subventionen*, v Franciji *subventions*, v Italiji *sovvenzioni* in v Španiji *subvenciones* ali *subsídios*), prihodke iz financiranja, to je prejete dividende in obresti (v Veliki Britaniji *investment income* and *interest receivable*, v Združenih državah Amerike *ancillary revenues* ali *dividends and interest receivable*, v

Zvezni republiki Nemčiji *Erträge aus Finanzanlagen und Zinsen*, v Franciji *produits financiers*) in izredne prihodke, ki imajo v različnih državah različno vsebino (v Veliki Britaniji *extraordinary income*, v Združenih državah Amerike *non operating income* ali *non operating revenues*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *ausserordentliche Erträge*, v Franciji *profit exceptionnel* ali *produits exceptionnels*, v Italiji *sopravvenienze attive* in v Španiji *beneficio extraordinario* ali *beneficio atípico*).

Odhodki (v Veliki Britaniji *revenue charges* in z Združenih držav Amerike *expenses*) so na drugi strani v grobem razčlenjeni najprej na stroške v proizvodih, storitvah in trgovskem blagu, prodanih v preučevanem obdobju (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *cost of sales* ali *cost of goods sold*). V Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji bi ta pojem bilo mogoče označiti *Wareneinsatz*, v Franciji *coût des ventes*, v Italiji *costo delle vendite* in v Španiji *coste de ventas*, toda v teh državah ni pomemben, ker ugotavljajo poslovni izid drugače, in ne ob soočanju prihodkov in odhodkov. Stroške v prodanih količinah mnogokrat izčrpajo zgolj proizvodjalni stroški teh količin. Zato jih je včasih treba dopolniti s stroški, ki so sicer izkazani posebej, kar velja na primer za prodajne stroške (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *selling expenses*, v Zvezni republiki Nemčiji *Vertriebskosten*, v Franciji *frais de vente* ali *frais commerciaux* ali *frais de distribution*, v Italiji *spese di vendita* ali *spese commerciali* in v Španiji *gastos de venta* ali *gastos comerciales*) ali upravne stroške (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *administrative expenses* ali *general and administrative expenses*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Verwaltungskosten*, v Franciji *frais d'administration*, v Italiji *spese di amministrazione* in v Španiji *gastos de administración*). Prav tako obsegajo odhodki še tiste, ki so povezani s kreditiranjem danega podjetja in torej ne vključujejo plačanih dividend (v Veliki Britaniji *financial expenses* ali *financial charges*, v Združenih državah Amerike *financing costs*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Finanzaufwendungen*, v Franciji *frais financiers* ali *charges financières*, v Italiji *oneri finanziari* in v Španiji *gastos financieros* ali *cargas financieras*), izredne odhodke, ki utegnejo imeti v različnih državah različno vsebino (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *extraordinary expenses*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *ausserordentliche Aufwendungen*, v Franciji *charges extraordinaires*, v Italiji *spese straordinarie* in v Španiji *cargas extraordinarias*), ter seveda davek od dobička (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *income tax*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Einkommenssteuer*, v Franciji *impôt sur le revenu* ali *impôt sur les bénéfices*, v Italiji *imposta sul reddito* in v Španiji *impuesto sobre la renta*).

Od odhodkov je treba ločevati **stroške**, ki so cenovno izraženi potroški prvin pri nastajanju poslovnih učinkov (čeprav jih v zahodnih državah včasih radi enačijo kar z nabavno vrednostjo pridobljene stvari). Če se stroški zadržujejo v končnih zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje, še niso odhodki, ki bi skupaj s prihodki oblikovali poslovni izid v istem obdobju, prav tako pa med stroške ne moremo šteti izrednih odhodkov. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike imenujemo stroške *costs*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Kosten*, v Franciji *charges incorporables*, v Italiji *costi incorporabili* in v Španiji *costes incorporables*. Med njimi so zlasti pomembni stroški v zvezi s porabljenim materialom (angl. *material consumption*, nem. *Materialverbrauch*, franc. *consommation de matières*, ital. *materiali consumati* in špan. *consumo de materiales*), amortizacijo (angl.

dépreciation pri opredmetenih stalnih sredstvih in *amortization* pri neopredmetenih, nem. *Abschreibung*, franc. *amortissement*, ital. *deperimento* pri opredmetenih stalnih sredstvih in *ammortamento* pri neopredmetenih, špan. *amortización*), osebnimi dohodki (angl. *wages* ali *wages and salaries*, nem. *Lohn* ali *Löhne und Gehälter* ali *Arbeitsentgelt*, franc. *salaire* ali *salaires et appointements* ali *salaires et traitements*, ital. *retribuzione* in špan. *retribución*), socialnimi dajatvami (v Veliki Britaniji *staff welfare expense*, v Združenih državah Amerike *fringe benefits and social security taxes*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *soziale Aufwendungen*, v Franciji *charges sociales*, v Italiji *oneri sociali* in v Španiji *cargas sociales*) in davki (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *tax*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Steuer*, v Franciji *impôt*, v Italiji *imposta* in v Španiji *impuesto*).

Ugotavljanje čistega dobička s preprosto razliko med prihodki in odhodki je izpeljano le v Združenih državah Amerike in deloma v Veliki Britaniji. V drugih zahodnih državah pa — nasprotno — ne preračunavajo stroškov na zneske v prodanih količinah, s čimer bi jih spremenili v odhodke, temveč raje prihodke popravijo za spremembo v zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje. In nato je mogoče stroške v obdobju skupaj z izrednimi odhodki primerjati s tako razumljenimi donosi. Včasih celo vrednost nabav in dajatev v obdobju skupaj z vrednostjo vseh začetnih zalog primerjajo z vrednostjo prodaje skupaj z vrednostjo vseh končnih zalog. V Zvezni republiki Nemčiji pa od prihodkov iz prodaje, ki so popravljeni za vrednostno izraženo gibanje zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, odštejejo stroške porabljenega materiala ter pridejo do ekonomske kategorije kosmati donos (*Rohrertrag*). Obstajajo torej zelo različni prijemi za ugotavljanje čistega dobička.

Na znesek čistega dobička ob drugih nespremenjenih okoliščinah bistveno vplivata uporabljena metoda obračuna vrednosti porabljenega materiala in prodanih zalog proizvodov ter uporabljena metoda obračuna amortizacije. Večji obračunani stroški v tem smislu sicer zmanjšujejo čisti poslovni izid, toda hkrati zmanjšujejo vrednost angažiranih sredstev in s tem potrebo po financiranju. Enkratno zmanjšanje čistega poslovnega izida, in sicer v letu prehoda na nižje vrednotenje sredstev, se nato trajno pozna v izboljšavi donosnosti sredstev v naslednjih letih. Vrednotenje zalog (angl. *valuation*, nem. *Bewertung*, franc. *évaluation*, ital. *valutazione* in špan. *evaluación*) in s tem povezano nastajanje stroškov in odhodkov lahko osvetljujemo z dveh vidikov. Prvi temelji na vprašanju, katere sestavine stroškov se lahko zadržujejo v vrednosti nedokončane proizvodnje in zalogah proizvodov. Na splošno lahko zaznamujemo premik od njihovega vrednotenja po sorazmernem delu vseh stroškov ali **lastni ceni** (nem. *Selbstkosten*, franc. *prix de revient*) k vrednotenju po **proizvajalnih stroških** (nem. *Herstellungskosten*, franc. *prix de revient de production*, ital. *costo di produzione* in špan. *coste de production*) brez prodajnih in splošnih upravnih stroškov; v tej zvezi je treba s skepto gledati na vsebino tistega, kar se skriva za oznako popolno vrednotenje poslovnih učinkov (angl. *absorption costing*, nem. *Vollkostenrechnung*, franc. *prix de revient complet*, ital. *costo complessivo* ali špan. *coste integral*), saj se na primer v Združenih državah Amerike prodajni in splošni upravni stroški že od začetka obravnavajo kot odhodki (*selling expenses*, in ne *selling costs*, *administrative expenses*, in ne *administrative costs*), in tako obidejo vključevanje v zaloge proizvodov, kar pomeni, da se za izrazom *absorption costing* skriva preprosto vrednotenje po proizvodjalnih stroških. Zato je popolno vredno-

tenje poslovnih učinkov prej treba razumeti kot nasprotje **vrednotenja zgolj po spremenljivih stroških** (v Veliki Britaniji *variable costing* ali *marginal costing*, v Združenih državah Amerike *direct costing*, kar je splošen izraz tudi v drugih državah). Drugi vidik vrednotenja zalog je, po katerih cenah ovrednotiti končno zalogo materiala, nedokončane proizvodnje, proizvodov in trgovskega blaga, po katerih pa prikazati stroške in odhodke. Na splošno je še vedno najbolj v uporabi metoda **povprečnih cen** (angl. *average price*, nem. *Durchschnittspreis*, franc. *prix moyen*, ital. *prezzo medio* in špan. *precio medio*), vendar so znane tudi metode **FIFO** (first in first out), po katerih so končne zaloge izkazane po končnih cenah, stroški in odhodki pa pod vplivom zgodnejših cen, **LIFO** (last in first out), po katerih so končne zaloge izkazane po prvih cenah, stroški in odhodki pa pod vplivom kasnejših cen, ter **HIFO** (highest in first out), po katerih so končne zaloge izkazane po najnižjih cenah, stroški in odhodki pa po višjih. Ni treba posebej utemeljevati, da utegne zlasti v razmerah inflacije uporaba metode lifo prihraniti precej potrebne kapitala.

Na znesek čistega dobička v obračunskem letu bistveno vpliva še obračunana amortizacija. **Letni znesek amortizacije** (v Veliki Britaniji *annual depreciation charge*, v Združenih državah Amerike *provision for depreciation*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *jährliche Abschreibungsrate*, v Franciji *annuité d'amortissement*, v Italiji *annualità d'ammortamento* in v Španiji *anualidad de amortización*) je seveda odvisen od izbrane metode obračuna. Najbolj pogostna pa je **časovno enakomerna amortizacija** (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *straight line depreciation*, v Franciji *amortissement linéaire*, v Italiji *ammortamento fisso* in v Španiji *amortización constante*), čeprav je zanimiva tudi **časovno padajoča amortizacija** (v Veliki Britaniji *reducing depreciation*, v Združenih državah Amerike *declining balance depreciation* in tudi *accelerated depreciation*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *degressive Abschreibung* ali *fallende Abschreibung*, v Franciji *amortissement dégressif* ali *amortissement décroissant*, v Italiji *ammortamento per quote decrescenti* in v Španiji *amortización decreciente* ali *depreciación decreciente*), medtem ko je **časovno rastoča amortizacija** bolj akademske narave (v Veliki Britaniji *progressive depreciation*, v Združenih državah Amerike *increasing charge depreciation*, v Zvezni republiki Nemčiji *progressive Abschreibung* ali *steigende Abschreibung*, v Franciji *amortissement progressif* ali *amortissement croissant*, v Italiji *ammortamento per quote crescenti* in v Španiji *amortización creciente* ali *depreciación creciente*). Pri funkcionalni amortizaciji pa poznajo v zahodnih državah dve različici: prva je **tehnična amortizacija**, ki je odvisna od uporabe opreme (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *depreciation on account of wear and tear*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Abschreibung entsprechend technischem Verschleiss*, v Franciji *amortissement technique*, v Italiji *ammortamento tecnico* in v Španiji *amortización técnica*), druga pa **tehnoška amortizacija**, ki je odvisna od tehničnega napredka (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *depreciation on account of obsolescence*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Abschreibung wegen technologischer Veralterung*, v Franciji *amortissement technologique*, v Italiji *ammortamento tecnologico* in v Španiji *amortización tecnológica* ali *depreciación tecnológica*). **Zakonska amortizacija**, ki jo prizna država pred obračunom davka od dobička, je v različnih državah opredeljena različno in se imenuje v Veliki Britaniji *capital allowances*, v Združenih državah Amerike *investment allowances*, v Zvezni

republikli Nemčiji in Avstriji *steuerlich zulässige Abschreibungen* ali *Absetzung für Abschreibungen AfA*, v Franciji *amortissement fiscalement admis*, v Italiji *ammortamento fiscale* in v Španiji *amortizaciones fiscales*. Pri obračunu amortizacije je navadno upoštevana **nabavna vrednost** zgradb in opreme (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *cost of acquisition*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Anschaffungskosten*, v Franciji *coût d'acquisition*, v Italiji *costo di acquisto* in v Španiji *coste de adquisición*), pri čemer se mnogokrat ne amortizira predvidena **preostala vrednost** ob koncu življenjske dobe stvari (v Veliki Britaniji *residual value*, v Združenih državah Amerike *scrap value*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Restwert*, v Franciji *valeur résiduelle*, v Italiji *valore residuo* in v Španiji *valor residual*). Amortizacija na podlagi **nadomestitvene vrednosti** za zdaj še ni pogostna, temveč je bolj akademske narave (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *depreciation on replacement value*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Abschreibung auf den Wiederbeschaffungswert*, v Franciji *amortissement économique*, v Italiji *ammortamento economico* in v Španiji *amortización económica*). Tudi ponovno ovrednotenje ali **revalorizacija** stalnih sredstev v zahodnih državah praviloma še ni izpeljana tako kot na primer v Jugoslaviji (angl. *revaluation*, nem. *Neubewertung*, franc. *réévaluation*, ital. *rivalutazione* in špan. *revaluación*).

1. Mednarodna primerjava statično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje

10 POJEM STATIČNO OPREDELJENIH EKONOMSKIH KATEGORIJ

Statično opredeljene ekonomske kategorije so tiste, ki jih lahko dojamemo le po njihovem stanju v določenem trenutku, medtem ko je v kakem razdobju mogoče govoriti le o njihovi povprečni velikosti. Takšne ekonomske kategorije so sredstva in obveznosti do virov sredstev. Čeprav spreminjajo tako svoje pojavne oblike kot tudi svojo velikost, nas vedno zanimajo v povsem določenem trenutku, ki ga je prej treba opredeliti, kot lahko opredelimo njihov znesek. Najpogostnejši trenutek, v katerem preučujemo sredstva in obveznosti do virov sredstev, je bilančni datum; vključena so namreč v bilanco stanja. Ta je tudi najpogostnejše izhodišče za njihovo mednarodno primerjanje.

V prejšnjem poglavju smo se ukvarjali z nekakšnim sintetičnim uvodom v umevanje sredstev in obveznosti do virov sredstev ter z njihovo mednarodno primerjavo. V tem poglavju pa se bomo spustili v bolj poglobljeno predstavitev razčlenitve sredstev in obveznosti do virov sredstev v izbranih osmih državah: Jugoslaviji, Združenih državah Amerike, Zvezni republiki Nemčiji, Franciji, Italiji, Demokratični republiki Nemčiji, Poljski in Madžarski. Izbrali smo torej štiri kapitalistične in štiri socialistične države; med zadnjimi smo poleg Jugoslavije, ki je le nekaj posebnega, izbrali še tri države tako imenovanega realnega socializma, med prvimi pa tri države, ki so pomembne zaradi svojega razvoja na računovodskem področju, ter Italijo kot našo sosedo.

Kot smo že nakazali v uvodu, mednarodne primerjave posameznih razredov, skupin, vrst in podvrst sredstev ali obveznosti do virov sredstev ne ovirajo toliko jezikovne posebnosti posamezne države kot tamkajšnje pojmovne posebnosti. Rešitve v posameznih državah so pravzaprav samo izpeljava splošne teorije v tamkajšnjih razmerah. Ker je splošna teorija v različnih državah različno izpeljana, je precej lažje pojasniti razlike med tamkajšnjimi rešitvami, če poznamo razmerje posamezne rešitve do splošne teorije. Zato bomo poskusili najprej predstaviti najsplošnejši model razčlenitve sredstev in obveznosti do virov sredstev, nakar bomo rešitve v posameznih državah podrobneje primerjali z njim in med seboj. Najsplošnejšega modela razčlenitve sredstev in obveznosti do virov sredstev sedanja teorija še ne pozna, ker vedno izhaja iz rešitev v svoji državi; tako je npr. ameriška teorija pri razčlenitvi sredstev in obveznosti do virov sredstev le v nekaterih podrobnostih drugačna od zahodnonemške ali francoske, v vsakem primeru pa je teorija v vzhodnoevropskih socialističnih državah v tem pogledu bistveno drugačna in jugoslovanska teorija le-tej še najbolj sorodna. Da ne bi dali prednosti takšni ali drugačni teoriji, smo poskušali izdelati čisti teoretični model, ki ni odvisen niti od družbenoekonomskih okoliščin, v kate-

rih ga je treba konkretizirati. Po drugi strani se pa pojavljajo tudi nekatere težave pri predstavljanju razčlenitve sredstev in obveznosti do virov sredstev v posamezni državi. Spet moremo ne glede na družbenoekonomske okoliščine zaslediti dva ekstremna primera in celo vrsto vmesnih rešitev. Prvi ekstremni primer je v predpisani razvrstitvi sredstev in obveznosti do virov sredstev, ki vpliva v posamezni državi ne samo na rešitve v tamkajšnji gospodarski praksi, temveč celo na poenotene rešitve v teoriji. Drugi ekstremni primer je v svobodnem razčlenjevanju sredstev in obveznosti do virov sredstev, kjer na rešitve v praksi posameznega podjetja bistveno ne vplivajo predpisi ali poklicna priporočila ter zaradi tega tudi v teoriji iste države ni poenotenih rešitev. V prvem primeru je vsaj prvi hip manj problemov pri predstavljanju splošno veljavne rešitve, medtem ko je v drugem primeru iz raznolike prakse šele treba najprej oblikovati rešitev, ki jo je mogoče predstaviti kot karakteristično za posamezno državo. Toda v prvem primeru ima vsaka predstavitev le časovno omejeno veljavnost; s predpisi, zlasti v socialističnih državah, se zelo pogosto utegnejo rešitve spreminjati. Nasprotno so v drugem primeru teoretične rešitve trajnejšega značaja, brž ko jih lahko za posamezno državno območje posplošimo.

11 MEDNARODNA PRIMERJAVA RAZČLENITVE SREDSTEV

110 Najsplošnejša teoretična shema razčlenitve sredstev

Sredstva posameznega podjetja so pravzaprav premoženje, ki ga ima to podjetje v določenem trenutku. Pojavne oblike sredstev so stvari, pravice in denar.

Na najvišji stopnji teoretičnega posploševanja lahko **stvari** razčlenimo na opredmetene naložbe in zalogo. Z opredmetenimi naložbami mislimo na tiste stvari, ki se pojavljajo kot delovna sredstva ali vsaj imajo ali pridobivajo lastnosti, zaradi katerih bi v podjetju lahko imela tako vlogo; izvzete so le tiste stvari, ki jih je preučevano podjetje pridobilo na podlagi najema ali zakupa in torej ne sodijo med njegova sredstva. Opredmetene naložbe v pravkar pojasnjenem smislu lahko razčlenimo na zemljišča, zgradbe, opremo, dolgoročne nasade ter plemensko in delovno živino. Zaloge pa lahko razčlenimo na material, nedokončano proizvodnjo, proizvode in trgovsko blago.

Na drugi strani lahko na najvišji stopnji teoretičnega posploševanja razvrstimo **pravice** iz okvira sredstev na notranje in zunanje usmerjene. Z notranje usmerjenimi pravicami mislimo vrednostno izražene storitve drugih, katerih nadaljnje preoblikovanje je povsem zadeva preučevanega podjetja samega, z zunanje usmerjenimi pa vrednostno izražene storitve podjetja, zaradi katerih se pojavljajo njegova razmerja z drugimi pravnimi ali fizičnimi osebami. Notranje usmerjene pravice so neopredmetene naložbe in prehodno izgubljena sredstva; za njimi je treba videti storitve drugih, katerih vrednost je angažirala denarna sredstva ob njihovem pridobivanju, toda še ni bila prenesena na nastajajoče poslovne učinke. Prehodno izgubljena sredstva so nevračunani stroški, nezapadli odhodki in vnaprej razdeljeni poslovni izid; med sredstvi jih lahko obravnavamo le ob predpostavki, da bodo pri nadaljevanju poslovnega procesa vključena v prodajno vrednost poslovnih učinkov in po njej preoblikovana v denar. Zunanje usmerjene pravice pa zajemajo finančne naložbe in terjatve. S finančnimi naložbami razumemo finančne

storitve preučevanega podjetja drugim (dajanje kreditov in druge naložbe sredstev, ki za prejemnika pomenijo kapital), na podlagi katerih ima podjetje pravico do obresti in drugih deležev iz poslovnih izidov tistih, ki dana sredstva uporabljajo. Terjatve pa se lahko pojavljajo v zvezi z danimi predumi, preplačili, v glavnem pa v zvezi z nedokončanim preoblikovanjem prodanih stvari in opravljenih storitev v denarno obliko. Pravicam iz okvira sredstev lahko rečemo tudi sredstva v obračunu.

Denar iz okvira sredstev pa je mogoče razvrstiti na denar v blagajni in na tistega v banki, pri tem pa celo na denar, ki je povezan z nameravanimi dolgoročnimi naložbami, in na tistega, ki se pojavlja v zvezi s sprotnim poslovanjem. Pravzaprav lahko vse nedenarne pojavne oblike sredstev obravnavamo v okviru sredstev le, če obstaja možnost za preoblikovanje le-teh v denar. Poleg tega se lahko pojavljajo med sredstvi največ z vrednostjo, ki jo lahko iz njihovega naslova pri nadaljnjem preoblikovanju pričakujemo v denarni obliki.

Če sedaj tako pojasnjeno razčlenitev sredstev v najbolj splošnem modelu opremimo s šiframi, da bomo lahko kasneje posamezne postavke primerjali s kategorijami v posameznih državah, dobimo takle pregled:

S-A stvari

S-AA opredmetene naložbe (delovna sredstva)

- S-AAA zemljišča

- S-AAB zgradbe

- S-AAC oprema

 - S-AACA dolgoročna oprema

 - S-AACB kratkoročna oprema

- S-AAČ dolgoletni nasadi

- S-AAD plemenska in delovna živina

S-AB zaloge (predmeti dela)

- S-ABA material

 - S-ABAA investicijski material

 - S-ABAB material za sprotne potrebe

- S-ABB nedokončana proizvodnja

- S-ABC proizvodi

- S-ABČ trgovinsko blago

S-B pravice

S-BA notranje usmerjene pravice

- S-BAA neopredmetene naložbe

 - S-BAAA dolgoročne neopredmetene naložbe

 - S-BAAAA patenti in druge dolgoročne pravice

 - S-BAAAB presežek vrednosti firme

 - S-BAAB kratkoročne neopredmetene naložbe

- S-BAB prehodno izgubljena sredstva

 - S-BABA nevračunani stroški

 - S-BABAA dolgoročno nevračunani stroški

 - S-BABAB kratkoročno nevračunani stroški

 - S-BABB nezapadli odhodki

 - S-BABC vnaprej razdeljeni poslovni izid

S-BB zunanje usmerjene pravice

- S-BBA finančne naložbe

- S-BBAA dolgoročne finančne naložbe
 - S-BBAAA dani dolgoročni krediti
 - S-BBAAB druge dolgoročne naložbe v druge pravne osebe
- S-BBAB kratkoročne finančne naložbe
 - S-BBABA dani kratkoročni krediti
 - S-BBABBB druge kratkoročne naložbe v druge pravne osebe

S-BBB terjatve

- S-BBBA terjatve v zvezi z naložbami
 - S-BBBAA dani predujmi v zvezi z opredmetenimi in neopredmetenimi naložbami
 - S-BBBAB dana preplačila v zvezi z opredmetenimi in neopredmetenimi naložbami
 - S-BBBAC neprejeta prodajna vrednost bivših neopredmetenih naložb
 - S-BBBAČ prejeti čeki in menice v zvezi s prodajno vrednostjo bivših opredmetenih naložb
 - S-BBBAD neprejete obresti in drugi deleži v zvezi z naložbami v druge pravne osebe
- S-BBBB terjatve v zvezi s tekočim poslovanjem
 - S-BBBBA dani predujmi pri tekočem poslovanju
 - S-BBBBBB dana preplačila pri tekočem poslovanju
 - S-BBBBBBC dane varščine pri tekočem poslovanju
 - S-BBBBBČ neprejeta prodajna vrednost proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala
 - S-BBBBBD prejeti čeki in menice v zvezi s prodajno vrednostjo proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala

S-C denar

- S-CA denar v zvezi z dolgoročnimi naložbami
 - S-CAA denar, izločen za dolgoročne naložbe
- S-CB denar v zvezi s tekočim poslovanjem
 - S-CBA denar v blagajni
 - S-CBB denar v banki

Nekaj pojasnil terjajo le nekateri opisi v okviru neopredmetenih naložb. Presežek vrednosti firme (S-BAAAB) je razlika, za kolikor je plačani znesek pri nakupu kakega podjetja v kapitalističnem svetu večji od zneska njegovih tedanjih dokumentiranih sredstev; razlika se pojavi, ker jo je kupec pripravljen plačati zaradi dobrega glasu, poslovnega ugleda in priljubljenosti ter obetavnosti proizvodnega programa odkupljenega podjetja. Nevračunani stroški (S-BABA) so tisti, ki v obračunskem obdobju nimajo končnega nosilca in še ne vplivajo na poslovni izid. Če bodo v celoti vračunani v obdobju, daljšem od leta dni, imamo opraviti z dolgoročno nevračunanimi stroški, sicer pa s kratkoročno nevračunanimi stroški. V okviru prvih so ustanovitveni stroški novega podjetja, lahko pa tudi zagonski stroški nove proizvodnje. Nezapadli odhodki (S-BABB) zajemajo stroške v zvezi s tistimi poslovnimi učinki, ko so že zapustili podjetje, vendar še ni ustreznih prihodkov, s katerimi bi stroške pokrili. Vnaprej razdeljeni poslovni izid (S-BABC) se nanaša na akontacije iz pričakovanega poslovnega izida, ki se podjetju ob morebit-

nem slabšem izidu ne povrnejo. Vrednostne listine, povezane s prodajo, so upoštevane v okviru ustreznih terjatev (S-BBBAČ ali S-BBBBD), vse druge pa v okviru finančnih naložb (S-BBA).

111 Razčlenitev sredstev v Jugoslaviji

Ne bomo izhajali iz predpisanega obrazca bilance stanja in kontnega plana, ker se pogosto spreminjata. Pač pa se bomo naslonili na teoretično prečiščene rešitve v Kodeksu računovodskih načel, ki so trajnejšega značaja in kažejo jugoslovanske posebnosti. Seveda ne bomo osvetljevali vsake vrste sredstev posebej, temveč se bomo omejili le na običajne skupine in podskupine. Temeljna posebnost jugoslovanske razčlenitve sredstev je, da upošteva predvsem namene in šele nato pojavne oblike. Zato pri posameznem podjetju govorimo o poslovnih sredstvih, rezervnih sredstvih, sredstvih za skupno porabo, sredstvih solidarnosti in sredstvih za druge namene; poslovna sredstva so vključena v poslovni proces podjetja, rezervna sredstva se le po potrebi vključujejo vanj, sredstva za skupno porabo pa so namenjena zadovoljevanju potreb delavcev. Še nekoliko podrobnejša razčlenitev sredstev je takale:

A — poslovna sredstva

I. osnovna sredstva

1. osnovna sredstva v obliki stvari
 - a) osnovna sredstva v obliki stvari v uporabi
 - b) osnovna sredstva v obliki stvari v pripravi
 - c) osnovna sredstva v obliki stvari zunaj uporabe
2. osnovna sredstva v obliki pravic in razmejenih stroškov
 - a) materialne pravice
 - b) zagonske naložbe
 - c) terjatve v zvezi z graditvijo osnovnih sredstev v obliki stvari
3. osnovna sredstva v obliki denarja

II. obratna sredstva

1. obratna sredstva v obliki stvari
 - a) material
 - b) drobn inventar
 - c) nedokončana proizvodnja
 - č) proizvodi
 - d) trgovinsko blago
2. obratna sredstva v obliki pravic in razmejenih stroškov
 - a) kratkoročne vrednostne listine
 - b) sprotne terjatve
 - c) nevračunani stroški
 - č) nezapadli odhodki
 - d) nepokriti predujmi iz naslova prihodnjega dohodka
3. obratna sredstva v obliki denarja
 - a) denar v blagajni
 - b) denar na žiro računu
 - c) denar na prehodnem računu
 - č) denar na deviznem računu

- d) odprti akreditivi
- e) denar na izločenih računih za sprotne potrebe

III. naložbe iz poslovnih sredstev

1. kratkoročno dani krediti
2. dolgoročno dani krediti
3. združena sredstva v druga podjetja

B — sredstva rezerv

- I. sredstva rezerv v obliki pravic
- II. sredstva rezerv v obliki denarja

C — sredstva solidarnosti in za druge namene

- I. sredstva solidarnosti in za druge namene v obliki pravic
- II. sredstva solidarnosti in za druge namene v obliki denarja

Č — sredstva skupne porabe

- I. sredstva skupne porabe v obliki stvari
- II. sredstva skupne porabe v obliki pravic in razmejenih stroškov
- III. sredstva skupne porabe v obliki denarja

Že prvi hip vidimo, da se stvari, pravice in denar pojavljajo ne na enem samem, temveč na več mestih: v okviru poslovnih sredstev, sredstev rezerv, sredstev solidarnosti, sredstev za druge namene in sredstev za skupno porabo. Načeloma so obratna sredstva tista poslovna sredstva, ki se v letu dni obrnejo več kot enkrat, osnovna sredstva pa tista poslovna sredstva, ki se normalno enkrat obrnejo v obdobju, daljšem od leta dni. Naložbe iz poslovnih sredstev so pravzaprav tista poslovna sredstva, ki jih uporabljajo drugi, za preučevano podjetje pa so zmanjšanje njegovih osnovnih in obratnih sredstev. Tako zmanjšanje pa se lahko pojavi tudi v zvezi s poslovnimi sredstvi zunaj uporabe.

Osnovna sredstva zajemajo le del opredmetenih naložb, to je zemljišč (del S-AAA iz najsplošnejše teoretične sheme), zgradb (del S-AAB), dolgoročne opreme (del S-AACA), dolgoletnih nasadov (del S-AAČ) ter plemenske in delovne živine (del S-AAC), saj je izključen drugi del, ki se nanaša na sredstva za skupno porabo, pa tudi tisti del kratkoročne opreme, ki je obravnavan v okviru obratnih sredstev; zato pa na drugi strani zajemajo osnovna sredstva še patente in druge dolgoročne pravice, kolikor so vključene v normalni poslovni proces (del S-BAAAA), ter dolgoročne nevračunane stroške (S-BABAA), konkretno pod nazivom zagonski stroški. To velja za osnovna sredstva v uporabi. Osnovna sredstva v pripravi, to je tista, ki še niso usposobljena za uporabo, zajemajo načeloma enake kategorije, kot smo jih obravnavali pri osnovnih sredstvih v uporabi, razen patentov in drugih dolgoročnih pravic (S-BAAAA), dodatno pa še investicijski material razen tistega, ki je namenjen skupni porabi (del S-ABAA), z enakimi omejitvami pa še dane predujme v zvezi z opredmetenimi naložbami (del S-BBBAA), dana preplačila v zvezi z opredmetenimi naložbami (del S-BBBAB) in seveda denar, izločen za dolgoročne naložbe (del S-CAA). Osnovna sredstva zunaj uporabe zajemajo ustrezni del zgradb (del S-AAB), dolgoročne opreme (del S-AACA) in dolgoletnih nasadov (del S-AAČ) ter patentov in drugih dolgoročnih pravic (del S-BAAAA).

Obratna sredstva sestavljajo stvari, pravice in denar, ki sodelujejo pri poslovnem procesu in se praviloma vračajo v prvotno obliko prej kot v letu

dni. Denarna sredstva v tem okviru zato obsegajo le del vsega denarja v zvezi s tekočim poslovanjem (del S-CB); izključen je namreč tisti del denarja, ki se šteje za sestavni del osnovnih sredstev, sredstev rezerv, sredstev za skupno porabo, sredstev solidarnosti in sredstev za druge namene. Podobno vrednostne listine v tem okviru obsegajo le del prejetih čekov in menic v zvezi s prodajno vrednostjo proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala (del S-BBBD) ter bivših opredmetenih naložb (del S-BBAČ); izključen je namreč spet tisti del, ki se nanaša na sredstva za skupno porabo. Prav tako se terjatve iz poslovnih razmerij vsebinsko pokrivajo le z deli danih predujmov pri tekočem poslovanju (del S-BBBBA), danih preplačil pri tekočem poslovanju (del S-BBBBB), danih varščin pri tekočem poslovanju (del S-BBBBC), neprejete prodajne vrednosti proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala (del S-BBBBČ) pa tudi neprejete prodajne vrednosti bivših opredmetenih naložb (del S-BBBAC); spet sta izključena drugi del, ki se nanaša na sredstva za skupno porabo, in del, ki ga bomo pojasnili v nadaljevanju. V okviru terjatev so namreč posebno izkazane terjatve iz dohodka, ki se prav tako pojavljajo iz poslovnih razmerij do drugih oseb; sestoje pa iz neprejetih obresti in drugih deležev v zvezi z naložbami v skupno poslovanje (del S-BBBAD), lahko pa tudi iz danih preplačil pri tekočem poslovanju, če se pojavljajo v zvezi s postavkami razporejanja dohodka (del S-BBBBB), ter iz neprejete prodajne vrednosti proizvodov ali storitev v zvezi s skupnim prihodkom (del S-BBBBČ). Posebej so izkazane tudi terjatve do drugih enot v okviru širše organizacije združenega dela; te po predpisanem kontnem planu in shemi bilance stanja zajemajo ne samo razmerja v zvezi s tekočim poslovanjem (del S-BBBB), temveč tudi v tem okviru dane kredite (del S-BBAA in S-BBAB) in terjatve v zvezi z drugimi naložbami (del S-BBBA), kar pa teoretično ni pravilno. Posebnost formalnega izkazovanja je tudi obračunani dohodek v zalogah, ki je po svojem ekonomskem pomenu in v primerjavi z izhodiščnim modelom zgolj sestavni del vrednosti nedokončane proizvodnje (del S-ABB) in zalog proizvodov (del S-ABC). Zaloge iz okvira obratnih sredstev zajemajo ne samo del materiala za sprotne potrebe (del S-ABAB), vso nedokončano proizvodnjo (S-ABB) ter zaloge proizvodov (S-ABC) in trgovinskega blaga (S-ABČ), temveč tudi ustrezni del kratkoročne opreme (del S-AACB), medtem ko izključujejo investicijski material in material v zvezi s skupno porabo; za sestavni del zalog se štejejo po predpisanem kontnem planu tudi nezapadli odhodki, to je stroški proizvodov in storitev, danih v naslednjo organizacijo združenega dela kot vložek pri nastajanju skupnega proizvoda, ki je nosilec skupnega prihodka (S-BABB), kar je teoretično sporno; na drugi strani pa v vrednost nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov po predpisanem kontnem planu niso vključeni osebni dohodki, ker so obravnavani posebej kot obračunani dohodek v zalogah.

Naložbe iz poslovnih sredstev zajemajo kratkoročne naložbe (del S-BBAB) kot tudi dolgoročne naložbe (del S-BBAA), vendar le, če so dane iz osnovnih ali obratnih sredstev, in ne iz sredstev rezerv, sredstev za skupno porabo in sredstev za druge namene; po predpisanem kontnem planu so posebej navedene tudi tiste naložbe, kjer je njihov prejemnik nekdo v okviru širše organizacije združenega dela, tj. če so povezane v razmerju med posameznimi temeljnimi organizacijami združenega dela.

Sredstva rezerv zajemajo ustrezni del denarja v banki (del S-CBB) pa tudi finančnih naložb iz tega okvira (del S-BBA). Podobno velja za sredstva solidarnosti in sredstva za druge namene. Sredstva za skupno porabo pa zaje-

majo poleg ustreznega dela denarja v banki (del S-CBB) in finančnih naložb iz tega okvira (del S-BBA) ter denarja, izločenega za dolgoročne naložbe (del S-CA) še ustrezne dele zemljišč (del S-AAA), zgradb (del S-AAB), opreme (del S-AAC), dolgoletnih nasadov (del S-AAČ), plemenske in delovne živine (del S-AAD), patentov in drugih dolgoročnih pravic (del S-AAAA), materiala za sprotne potrebe (del S-ABAB), terjatev v zvezi z naložbami (del S-BBBA) in s tekočim poslovanjem (del S-BBBB), kar bi sicer sodilo deloma med osnovna deloma med obratna sredstva.

112 Razčlenitev sredstev v Združenih državah Amerike

Sedaj si ni mogoče pomagati s kakim predpisanim obrazcem, ker ameriška podjetja razčlenjujejo postavke v bilanci stanja za javnost povsem samostojno. Pojavljajo se tudi razlike v razčlenitvah, ki jih navaja literatura. Zato je o katerikoli razčlenitvi sredstev težko govoriti kot o splošno veljavni. Da pa bi le omogočili čim boljšo primerjavo ekonomskih kategorij sredstev, bomo uporabili tole skonstruirano poenostavljeno razčlenitev:

A — fixed assets (stalna sredstva)

- I. land (zemljišča)
- II. natural resources (naravna bogastva)
- III. buildings (zgradbe)
- IV. equipment (oprema)

B — intangible assets (neopredmetena sredstva)

- I. patents (patenti), copyrights (založniške pravice), trademarks (blagovne znamke)
- II. leaseholds (dolgoročne zakupnine)
- III. goodwill (presežek vrednosti firme)

C — deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)

Č — long-term investments (dolgoročne naložbe)

- I. capital stock of other companies (delniški kapital drugih podjetij)
- II. loans to other companies (kredit, dani drugim podjetjem)
- III. funds (dolgoročna sredstva, izločena za določene namene)

D — current assets (tekoča sredstva)

- I. cash (denar)
 1. cash on hand and in bank (gotovina in denar v banki)
 2. special deposits for current use (posebni tekoče depoziti)
 3. temporary investments (občasne naložbe)
 - a) time deposits in banks (časovno vezani depoziti v banki)
 - b) marketable securities (hitro vnovčljive vrednostne listine)
- II. receivables (terjatve)
 1. notes receivable (zavarovane terjatve)
 - a) trade acceptances receivable (prejete blagovne menice)
 - b) trade notes receivable (prejete blagovne zadolžnice)
 - c) other notes receivable (druge zadolžnice)
 2. accounts receivable (terjatve do kupcev)
- III. inventories (zaloge)
 1. materials (osnovni material)
 2. supplies (pomožni material in drobni inventar)

3. work in process (nedokončana proizvodnja)

4. finished goods (proizvodi)

5. merchandies (trgovsko blago)

IV. prepaid expenses, short-term prepayments (vnaprej plačani stroški)

Najprej opazimo, da sredstva niso razvrščena po namenih v poslovna sredstva, sredstva rezerv, sredstva za skupno porabo in sredstva za druge namene, temveč po pojavnih oblikah, od vseh teh oblik pa se pričakujejo prispevki k poslovnemu izidu. Tudi če kako podjetje zgradi stanovanja za svoje delavce, se mora tako naloženi kapital ustrezno oplojevati; torej ne more biti razlike med proizvajalnimi in stanovanjskimi zgradbami. Poseben namen kakih sredstev je lahko nakazan z obstojem ustrezne obveznosti v pasivih bilance stanja, toda dokler sredstva niso v tej zvezi porabljena, so vključena v tekoča sredstva, s katerimi podjetje redno posluje; ne obstajajo torej izločena sredstva rezerv, sredstva za skupno porabo in sredstva za druge namene. Edina izjema je v postavki *funds*, ki je ne moremo prevesti z našimi skladi, ker se nanaša le na dolgoročna sredstva, izločena za določene namene.

Stalna sredstva (*fixed assets*) zajemajo v Združenih državah Amerike le opredmetena dolgoročna sredstva, to je zemljišča (S-AAA), zgradbe (S-AAB), opremo, vendar le dolgoročno (S-AACA), pa tudi plemensko in delovno živino (S-AAD) in dodatno naravna bogastva, ki pa navadno zajemajo dolgoletne nasade, in različne pravice v okviru dolgoročno neopredmetenih naložb (S-AAČ in S-BAAAA).

Neopredmetena sredstva (*intangible assets*) so pravzaprav celota dolgoročno neopredmetenih naložb (S-BAAA). Patent je izključna pravica; v Združenih državah Amerike jo da patentni urad, ki omogoči imetniku uporabljati, prodajati ali durgache kontrolirati izum (v najširšem smislu) sedemnajst let. Založniška pravica je izključna pravica 28 let razmnoževati, objavljati in prodajati leposlovna in druga umetniška dela; pravica se lahko obnovi za določeno dobo. Blagovna znamka nakazuje katerikoli blagovni znak, ki ga podjetje uporablja za označevanje svojih proizvodov; z njeno registracijo pridobi trajno izključno pravico do njega. V vseh naštetih primerih ter tudi pri dolgoročni zakupnini in presežku vrednosti odkupljene firme (*goodwill*) je podjetje v ta neopredmetena sredstva dolgoročno vezalo svoja denarna sredstva in jih lahko le postopoma — kot pri stalnih sredstvih — prenaša med stroške svoje poslovne dejavnosti.

Dolgoročne naložbe (*long-term investments*) so predvsem naložbe denarja v vrednostne papirje drugih podjetij, da bi podjetje dobilo vpliv na njihovo poslovanje ali da bi z njimi vzpostavilo kaka posebna poslovna razmerja. Medtem ko zdaleč prevladuje nakup delnic (S-BBAAB), je možno tudi dajanje kreditov, praviloma v obliki odkupljenih obveznic (S-BBAAA). Naravo dolgoročne naložbe imajo navsezadnje še izločena denarna sredstva (*funds*), namenjena za nakup novih zgradb ali opreme, za likvidacijo kake dolgoročne obveznosti in podobno. V vsakem primeru so dolgoročne naložbe izključene iz tekočih sredstev in niso na razpolago za plačila v zvezi z rednim poslovanjem. To pa seveda še ne pomeni, da jih ni mogoče spremeniti v denarna sredstva za redno poslovanje.

Pojem *cash* (denar) ni vedno enotno opredeljen. Včasih zajema le gotovino in denar v banki (del S-CB), včasih še posebne tekoče depozite (drugi del S-CB), včasih pa celo občasne naložbe v obliki časovno vezanih depozitov v banki ali hitro vnovčljivih vrednostnih listin (del S-BBABA), medtem ko nikoli ne zajema dolgoročnih sredstev, izločenih za določene namene

(S-CA ali del S-BBABA). V drugih primerih pa hitro vnovčljive vrednostne listine (*marketable securities*) navajajo tudi ločeno od denarja (*cash*) kot posebno postavko v okviru tekočih sredstev. To so vrednostne listine, v katere je podjetje začasno naložilo svoja denarna sredstva in jih po potrebi lahko takoj preoblikuje spet v denar; med njimi so najpomembnejše državne obveznice. Nasprotno sodijo tiste vrednostne listine, ki jih podjetje namerava obdržati kot svojo udeležbo v drugih podjetjih, med njegove dolgoročne naložbe (*long-term investments*).

V okviru terjatev (*receivables*) se pojavljajo najprej tiste, ki so zavarovane z ustreznimi vrednostnimi listinami. V tej zvezi se pojavljajo prejete blagovne menice (*acceptances receivable*) in blagovne zadolžnice (*notes receivable*) bodisi v zvezi s prodajno vrednostjo proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala (S-BBBBD) bodisi v zvezi s prodajno vrednostjo bivših opredmetenih naložb (S-BBBAČ). Nato so nezavarovane terjatve (*accounts receivable*), ki se praviloma pojavljajo spet v zvezi s prodajno vrednostjo proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala (S-BBBBČ) ali s prodajno vrednostjo bivših opredmetenih naložb (S-BBBC), prav tako pa utegnejo v razmerjih do dobaviteljev zajemati tudi dane predujme ali preplačila pri tekočem poslovanju (S-BBBBA in S-BBBBB) ali v zvezi z opredmetenimi in neopredmetenimi naložbami (S-BBBAA in S-BBBAB), kar pa je redkejše.

Zaloge (*inventories*) zajemajo vse, kar je označeno z zalogami tudi v izhodiščnem teoretičnem modelu (S-AB), torej vključno z investicijskim materialom, dodatno pa — kot *supplies* — še ustrezni del kratkoročne opreme (del S-AACB), ki je v Združenih državah Amerike nikoli ne obravnavajo kot *equipment*.

Vnaprej plačani stroški (*prepaid expenses, short-term prepayments*) so po smislu kratkoročne aktivne časovne razmejitev in zajemajo kratkoročno neopredmetene naložbe (S-BAAB) pa tudi kratkoročno nevračunane stroške (S-BABAB). Kratkoročne aktivne časovne razmejitev v Združenih državah Amerike natančno ločujejo od dolgoročnih aktivnih časovnih razmejitev ali dolgoročno odloženih stroškov (*deferred charges*). Prve so upoštevane med tekočimi sredstvi, drugi pa posebej in le včasih med neopredmetenimi sredstvi. Ne ločijo pa se samo po kratkoročnosti ali dolgoročnosti; pri prvih podjetje navadno še pričakuje od prejemnika denarja storitev, pri drugih pa navadno ne več, ker jo je že v celoti prejelo. Kratkoročne aktivne časovne razmejitev v tem ameriškem smislu so na primer plačane zavarovalne premije za del naslednjega poslovnega leta, na podoben način plačane najemnine in podobno. Dolgoročne aktivne časovne razmejitev pa so na primer organizacijski, raziskovalni, razvojni in podobni stroški.

Iz povedanega vidimo, da ni mogoče preprosto enačiti ameriških stalnih sredstev (*fixed assets*) z jugoslovanskimi osnovnimi sredstvi in ameriških tekočih sredstev (*current assets*) z jugoslovanskimi obratnimi sredstvi. Ob najbolj grobi primerjavi lahko rečemo, da osnovna sredstva v jugoslovanskem smislu zajemajo tisti del ameriških stalnih sredstev (*fixed assets*), ki ne koristi skupnim potrebam, ter v enakem smislu dele ameriških neopredmetenih sredstev (*intangible assets*), dolgoročno odloženih stroškov (*deferred charges*), dolgoročnih sredstev, izločenih za določene namene (*funds*) iz okvira dolgoročnih naložb (*long-term investments*) in morda še ustrezni del terjatev, če gre za predujme izvajalcem investicijskih del. Prav tako lahko v grobem ugotovimo, da jugoslovanska obratna sredstva zajemajo

le tisti del denarja (*cash*), terjatev (*receivables*), zalog (*inventories*) in vnaprej plačanih stroškov (*prepaid expenses, short-term prepayments*), ki je vključen v redni poslovni proces, medtem ko spada drugi del v okvir jugoslovanskih sredstev rezerv, sredstev za skupno porabo in sredstev za druge namene. Jugoslovanski plasmaji iz poslovnih sredstev zajemajo dolgoročne naložbe v ameriškem smislu (*long-term investments*), toda brez dolgoročnih sredstev, izločenih za določene namene (*funds*) dodatno pa še določen del občasnih naložb (*temporary investments*); pri vsem tem je še posebej treba paziti na kompleksnost jugoslovanske postavke sredstev v obračunu, ki se pojavlja v okviru obratnih sredstev, zajema pa lahko tudi plasmaje iz poslovnih sredstev med enotami širše mišljene organizacije združenega dela. Jugoslovanska poslovna sredstva zunaj uporabe so preprosto sestavni del tekočih, stalnih ali neopredmetenih sredstev, kolikor seveda niso sploh v celoti odpisana. Jugoslovanska sredstva rezerv je v glavnem treba iskati v okviru tekočih sredstev, ker v ameriški praksi niso izločena na poseben račun. Sredstva, kakršna so v Jugoslaviji namenjena skupni porabi, pa se v Združenih državah Amerike stapljajo s tekočimi sredstvi, stalnimi sredstvi in dolgoročnimi naložbami.

113 Razčlenitev sredstev v Zvezni republiki Nemčiji

V Zvezni republiki Nemčiji se podjetja držijo predpisanega obrazca bilance stanja, iz katerega povzemamo temeljne postavke:

A — Anlagevermögen (naložbeno premoženje)

I. Sachanlagen (stvarne naložbe)

1. Grundstücke (zemljišča)
2. Geschäfts-, Fabrik- und andere Bauten (poslovne, tovarniške in druge zgradbe)
3. Wohnbauten (stanovajnske zgradbe)
4. Maschinen und maschinelle Anlagen (stroji in strojne naprave)
5. Betriebs- und Geschäftsausstattung (obratni in poslovni inventar)
6. Anlagen im Bau (nedokončane zgradbe in naprave)
7. Anzahlungen auf Anlagen (predujmi za zgradbe in naprave)

II. immaterielle Anlagevermögen (nematerialno naložbeno premoženje)

1. Konzessionen (koncesije)
2. Patente und Lizenzen (patenti in licence)
3. gewerbliche Schutzrechte (blagovne znamke)
4. Organisationskosten (organizacijski stroški)
5. Kosten der Ingangsetzung des Geschäftsbetriebes (zagonski stroški)
6. Geschäftswert (presežek vrednosti firme)

III. Finanzanlagen (finančne naložbe)

1. Beteiligungen (deleži)
2. Wertpapiere des Anlagevermögens (vrednostne listine premoženjskih naložb)
3. Ausleihungen (dana posojila)

B — Umlaufvermögen (krožeče premoženje)

I. Vorräte (zaloge)

1. Roh-, Hilfs- und Betriebsstoffe (surovine, pomožni in obratni material)
2. unfertige Erzeugnisse (nedokončana proizvodnja)

3. fertige Erzeugnisse (proizvodi)
4. vermietete Erzeugnisse (v najem dani proizvodi)
- II. andere Gegenstände des Umlaufvermögens (druge postavke krožnega premoženja)
 1. geleistete Anzahlungen (predujmi)
 2. Forderungen aus Lieferungen und Leistungen (terjatve iz dobav in storitev)
 3. Wechsel (menice)
 4. Schecks (čeki)
 5. Kassenbestand (gotovina)
 6. Bankguthaben (dobroimetje v banki)
 7. andere Wertpapieren (druge vrednostne listine)

C — Rechnungsabgrenzungsposten (aktivne razmejitvene postavke)

Spet vidimo, da so sredstva razvrščena po pojavnih oblikah, in ne po namenih. Edina izjema je pri predujmih za zgradbe in naprave, ki so vključeni v okvir naložb glede na njihovo nadaljnje preoblikovanje. Seveda pa je tudi vrstni red razvrstitve sredstev nekoliko drugačen kot v Združenih državah Amerike.

Stvarne naložbe (*Sachanlagen*) zajemajo vsa zemljišča (S-AAA) ter zgradbe (S-AAB) in dolgoročno opremo (S-AACA), ne glede na to, ali so že usposobljene za uporabo ali pa šele nastajajo ter ali so namenjene rednim poslovnim potrebam ali stanovanjskim potrebam delavcev. Res pa so stanovanjske zgradbe navedene ločeno od drugih, prav tako so ločene nedokončane zgradbe in naprave od dokončanih. V skupino stvarnih naložb sodijo tudi predujmi za zgradbe in naprave (*Anzahlungen auf Anlagen*), ki so očitno sestavni del terjatev v zvezi z naložbami (S-BBBAA). Kot zanimivost naj še omenimo, da zemljišča mnogokrat niso ločena od zgradb in da lahko obstajajo tudi zgradbe na tujih zemljiščih, kar pa je prikazano posebej.

Nematerialno naložbeno premoženje (*immaterielle Anlagevermögen*) se pravzaprav nanaša na dolgoročne neopredmetene naložbe, kot so naložbe v koncesije, patente in licence, blagovne znamke in presežek vrednosti firme (S-BAAA). Ker smo druge postavke že razložili, zadostuje, če pojasnimo zgolj koncesije. S koncesijo je mišljena s plačilom pridobljena pravica, na primer za prodajo pijač, prevoz blaga in podobno. Toda kot nematerialno naložbeno premoženje štejejo v Zvezni republiki Nemčiji tudi dolgoročno nevrčunane stroške (S-BABAA); tako naravo imajo organizacijski stroški (*Organisationskosten*) in zagonski stroški (*Kosten der Ingangsetzung des Geschäftsbetriebes*). Kot organizacijski stroški so lahko zajeti le tisti, ki dajejo rešitve za več let, denimo stroški uvajanja avtomatiziranega obdelovanja podatkov ali stroški reklame. Zagonski stroški pa so, kot vemo, splošni stroški v novem obratu, preden le-ta začne redno poslovati.

Finančne naložbe (*Finanzanlagen*) zajemajo natančno tisto, kar smo tako imenovali v izhodiščnem teoretičnem modelu (S-BBA), seveda pa je njihova notranja razčlenitev drugačna. Delež (*Beteiligung*) je solastništvo v kakem drugem podjetju in to je tudi podlaga za vpliv na tamkajšnje odločanje. Druge vrednostne listine premoženjskih naložb (*Wertpapiere des Anlagevermögens*) so upniške listine, ki prinašajo obresti, na primer obveznice, zastavna pisma, vendar niso namenjena udeležbi v drugem podjetju. Dana posojila (*Ausleihungen*) pa so praviloma dolgoročna; med drugim lahko vključujejo tudi kredite delavcem za stanovanjsko zidavo.

Zaloge (*Vorräte*) zajemajo spet natančno tisto, kar je bilo imenovano v izhodiščnem teoretičnem modelu (S-AB). Posebnost pa so v najem dani proizvodi (*vermietete Erzeugnisse*), ki pravzaprav niso več v podjetju, temveč jih na podlagi dolgoročne pogodbe uporablja nekdo drug, ki zanje plačuje najemnino. Vendar ob koncu najemne pogodbe, ki je navadno v skladu z življenjsko dobo proizvodov, ti ostanejo tistemu, ki jih je do tedaj uporabljal. Zato je mogoče dajanje proizvodov v najem obravnavati tudi kot obročno prodajo, seveda pa do končnega odplačila ostanejo proizvodi sestavni del obratnih sredstev podjetja prodajalca.

Druge postavke krožečega premoženja (*andere Gegenstände des Umlaufvermögens*) kažejo razne pravice in denar. Tako se pojavljajo razne terjatve v zvezi z danimi predujmi (S-BBBAA in S-BBBBA) ter iz dobav in storitev (S-BBBAC, S-BBBBC in S-BBBBČ). Sem sodijo tudi prejeti čeki in menice (S-BBBAAČ in S-BBBBD), denar v banki (S-CBB in S-CAA) ne glede na njegov namen in denar v blagajni (S-CBA). Sestavni del krožečega premoženja pa so tudi tiste vrednostne listine, ki ne sodijo k finančnim naložbam (S-BBABBB).

Aktivne razmejitvene postavke (*Rechnungsabgrenzungsposten*) zajemajo po zakonu le trazitivne postavke, to je v glavnem kratkoročno nevrčunane stroške (S-BABAB), in so potemtakem zunaj krožečega premoženja. Nasprotno so anticipativne postavke obravnavane kot terjatve.

Iz navedenega spet vidimo, da ni mogoče preprosto enačiti zahodnonemških stvarnih naložb (*Sachanlagen*) z jugoslovanskimi osnovnimi sredstvi niti zahodnonemškega krožečega premoženja (*Umlaufvermögen*) z jugoslovanskimi obratnimi sredstvi. Ob najbolj grobi primerjavi lahko rečemo, da osnovna sredstva v jugoslovanskem smislu zajemajo tisti del zahodnonemških stvarnih naložb (*Sachanlagen*), ki ne koristi skupnim potrebam, v enakem smislu ustrezni del nematerialnega naložbenega premoženja (*immaterielle Anlagevermögen*) in morda še ustrezni del terjatev in denarnih sredstev, ki so namenjena preoblikovanju v zemljišča, zgradbe in opremo. Prav tako lahko v grobem ugotovimo, da jugoslovanska obratna sredstva zajemajo le tisti del krožečega premoženja, ki ni povezan s sredstvi za skupno porabo ali sredstvi rezerv, ki jih sicer v Zvezni republiki Nemčiji ne izločajo; zato pa zajemajo obratna sredstva v jugoslovanskem smislu še nemške razmejitvene postavke, ki so izkazane posebej, zunaj krožečih sredstev. Jugoslovanski plasmaji iz poslovnih sredstev ne zajemajo vseh finančnih naložb (*Finanzanlagen*), kajti v Zvezni republiki Nemčiji so med finančnimi naložbami izkazane tudi tiste, ki se tičejo skupne porabe, to je krediti delavcem. Na drugi strani pa bi nekatere finančne naložbe v nemškem smislu lahko v Jugoslaviji všteli v postavko sredstev v obračunu. Jugoslovanska sredstva rezerv je treba iskati v glavnem v okviru krožečih sredstev, jugoslovanska sredstva za skupno porabo pa v okviru krožečih sredstev ter stvarnih in finančnih naložb.

Nekaj razlik je seveda tudi med ameriško in zahodnonemško razčlenitvijo sredstev. Naj omenimo samo, da so dolgoročno odloženi stroški (*deferred charges*) v Združenih državah Amerike obravnavani zunaj neopredmetenih sredstev (*intangible assets*), v Zvezni republiki Nemčiji pa kot sestavni del nematerialnega naložbenega premoženja (*immaterielle Anlagevermögen*), in da so v Zvezni republiki Nemčiji kratkoročne aktivne časovne razmejitve obravnavane posebej, v Združenih državah Amerike pa v okviru tekočih sredstev (*current assets*).

114 Razčlenitev sredstev v Franciji

Če izhajamo iz običajnega obrazca bilance stanja, dobimo tele postavke:

A — actif immobilisé (negibljiva aktiva)

I. immobilisations incorporelles (nematerialna negibljiva sredstva)

1. frais d'établissement (zagoni stroški)
2. frais de recherche et de développement (raziskovalni in razvojni stroški)
3. concessions, brevets, licences, marques, procédés, droits et valeurs similaires (koncesije, patenti, licence, znamke, postopki, pravice in podobne vrednosti)
4. autres immobilisations incorporelles (druga nematerialna negibljiva sredstva)
5. avances et acomptes sur immobilisations incorporelles (predjmi za nematerialna negibljiva sredstva)

II. immobilisations corporelles (materialna negibljiva sredstva)

1. terrains (zemljišča)
2. constructions (zgradbe)
3. installations techniques, matériels et outillages industriel (tehnične instalacije, materiali in industrijska oprema)
4. autres immobilisations corporelles (druga materialna negibljiva sredstva)
5. immobilisations corporelles en cours (investicije v teku)
6. avances et acomptes sur commandes d'immobilisations corporelles (predjmi za nematerialna negibljiva sredstva)

III. immobilisations financières (finančna negibljiva sredstva)

1. participations (deleži)
2. créances rattachées à des participations (kredit v zvezi z deleži)
3. autres titres immobilisés (druge vrednostne listine)
4. prêts (posojila)
5. autres créances immobilisées (drugi negibljivi krediti)

B — actif circulant (krožeča aktiva)

I. stocks et en cours (zaloge in proces)

1. matières et consommables (surovine in potrošni material)
2. en cours de production — biens ou services (nedokončana proizvodnja dobrin in storitev)
3. produits intermédiaires et finis (polproizvodi in končani proizvodi)
4. marchandises à revendre en l'état (trgovinsko blago)

II. avances et acomptes versées sur commandes d'exploitation (predjmi v zvezi s poslovanjem)

III. créances dont à plus d'un an (kredit, dani za rok do enega leta)

IV. valeurs mobilières de placement (kratkoročne naložbe)

V. disponibilités (razpoložljiva likvidna sredstva)

VI. charges constatées d'avance dont à plus d'un an (kratkoročno razmejeni stroški)

C — charges à répartir sur plusieurs exercices (dolgoročno razmejeni stroški)

Č — écarts de conversion — actif (aktivne razlike pri konverzijah)

Vidimo, da so sredstva razvrščena v glavnem po pojavnih oblikah, in ne po namenih; res pa se terjatve pojavljajo tudi v okviru nematerialnih

negibljevih sredstev in materialnih negibljevih sredstev, in ne samo v okviru krožečih aktiv, dolgoročno razmejeni stroški pa so deloma v okviru nematerialnih negibljevih sredstev in deloma izkazani posebej (*charges à répartir sur plusieurs exercices*).

Nematerialna negibljava sredstva (*immobilisations incorporelles*) potemtakem zajemajo celoto dolgoročno neopredmetenih naložb iz našega izhodiščnega teoretičnega modela (S-BAAA), toda samo del dolgoročno nevracunanih stroškov (S-BABA), medtem ko dodatno zajemajo še dana preplačila in predujme v zvezi z neopredmetenimi naložbami (S-BBBAA in S-BBBAB).

Materialna negibljava sredstva (*immobilisations corporelles*) zajemajo pravzaprav vse opredmetene naložbe (S-AA), dodatno pa še ustrezni del danih preplačil in predujmov v zvezi z njimi (S-BBBAA in S-BBBAB).

Finančna negibljava sredstva (*immobilisations financières*) zajemajo vse dolgoročne finančne določbe (S-BBAA).

Pri zalogah (*stocks*) ni razlike v primeri z zalogami v našem teoretičnem modelu (S-AB). Predujmi v zvezi s poslovanjem (*avances et acomptes versées sur commandes d'exploitation*) se vsebinsko pokrivajo z danimi preplačili in predujmi pri tekočem poslovanju (S-BBBBA in S-BBBBBB), krediti dani za (manj kot) leto dni, pa z neprejeto prodajno vrednostjo proizvodov, storitev, trgovinskega blaga in materiala (S-BBBBČ), z menicami, prejetimi v zvezi s prodajno vrednostjo (S-BBBBD), in z drugače danimi kratkoročnimi krediti (S-BBABABA), ki so po vsebini že finančne naložbe; enako je končno obravnavan tudi že vpisani, toda še ne vplačani delniški kapital. Kratkoročne naložbe (*valeurs mobilières de placement*) pa nasprotno zajemajo hitro vnovčljive vrednostne listine, ki ne izhajajo iz rednega poslovanja.

Razpoložljiva likvidna sredstva (*disponibilités*) zajemajo denar v zvezi s tekočim poslovanjem (S-CB) razen morebitnega denarja v zvezi z dolgoročnimi naložbami.

Kratkoročno razmejeni stroški (*charges constatées d'avance dont à plus d'un an*) zajemajo ustrezno postavko iz našega izhodiščnega modela (S-BABAB), prav tako se tudi dolgoročno razmejeni stroški (*charges à répartir sur plusieurs exercices*) vsebinsko ujemajo z drugim delom istoimenske postavke iz izhodiščnega modela (S-BABAA), medtem ko je prvi del že v okviru materialnih negibljevih sredstev.

Če primerjamo francosko razvrstitev sredstev z jugoslovansko, pride mo do podobnih sklepov, kot smo jih navedli že pri primerjavi zahodnonemškega razčlenjevanja z jugoslovanskim, zato jih ne bomo ponavljali. Seveda pa so med zahodnonemškim in francoskim razčlenjevanjem tudi nekatere razlike, na primer glede aktivnih časovnih razmejitev, na kar posebej opozarjamo.

115 Razčlenitev sredstev v Italiji

Pri italijanskih podjetjih sredstva niso razčlenjena enotno. Ne obstajajo niti obvezni kontni plan niti obvezne sheme blance stanja. Zato je mogoče najti zelo pestre rešitve. Na področju računovodske teorije obstaja več šol, tako da tudi tu ni enotnosti. Zato je težko predstaviti kako splošno rešitev in ima kakršnakoli predstavitev le relativno veljavo.

Codice civile sicer navaja štirinajst postavk aktiv, vendar ne na način, ki bi omogočal zaznavanje nadrejenih in podrejenih pojmov. Brž ko se ozremo še na tamkajšnjo navedbo enajstih postavk pasiv, vidimo med njimi očitne

postavke, ki se nanašajo na odbitni popravek vrednosti sredstev; to velja zlasti za popravke vrednosti osnovnih sredstev zaradi obračuna amortizacije, ki so označeni kot skladi (*fondi d'ammortamento*), a tudi za popravek vrednosti terjatev, ki je prav tako označen kot sklad (*fondo di copertura rischi su crediti*). Po drugi strani pa bi mogli postavko terjatev do delničarjev za vplačani kapital (*crediti verso i soci per versamenti ancora dovuti*), ki je navedena v aktivih, obravnavati kot popravek vrednosti delniškega kapitala v pasivih; delniški kapital je namreč trajna obveznost do delničarjev kot lastnikov, terjatve in obveznosti do iste pravne ali fizične osebe pa je treba ekonomsko kompenzirati, čeprav so knjigovodsko izkazane ločeno. Opravka imamo torej le z dogovorjenim načinom poročanja, ki je pod vplivom starinske knjigovodske miselnosti, in ne pod vplivom moderne razvrstitve ekonomskih kategorij, ki so zgolj izmerjene v knjigovodstvu.

Če se, nasprotno, naslonimo na italijansko strokovno literaturo, so sredstva razvrščena npr. najprej takole:

- costi plurienali da ammortizzare (vrednosti, ki se amortizirajo v več letih)
- valori numerari attivi (aktivne finančne vrednosti)
- rimanenze attive (druga aktiva)

Vendar italijanska podjetja navadno ne navajajo takšnih skupin sredstev, temveč le njihove podskupine ali pa celo zgolj vrste v okviru teh podskupin. Pri tem zbledi dejstvo, da so po prej navedeni razvrstitvi finančne naložbe v okviru druge skupine, medtem ko so po svoji negibljivosti bližje vrednostim, ki se amortizirajo v več letih, tj. prvi skupini. Če torej posplošimo rešitve o sistemizaciji sredstev, ki jih najdemo pri različnih italijanskih podjetjih, čeprav se pri tem odmaknemo od preveč knjigovodsko obarvane originalne literature, pridemo do naslednjega pregleda:

A — immobilizzazioni (negibljava sredstva)

I. immobilizzazioni materiali (materialna negibljava sredstva)

1. terreni (zemljišča)
2. fabbricati, edifici (zgradbe)
3. impianti e machine (naprave in stroji)
4. mobili (poslovna oprema)
5. automezzi (transportna sredstva)
6. immobilizzazioni in corso (nedokončane investicije)
7. altri immobilizzazioni materiali (druga materialna negibljava sredstva)

II. immobilizzazioni immateriali (nematerialna negibljava sredstva)

1. brevetti e licenze (patenti in licence)
2. concessioni e marchi di fabbrica (koncesije in blagovne znamke)
3. spese da ammortizzare (dolgoročno razmejeni stroški)
4. perdite d'ammortizzare (izgube, ki se amortizirajo)
5. altri immobilizzazioni immateriali (druga nematerialna negibljava sredstva)

III. immobilizzazioni finanziarie (finančna negibljava sredstva)

1. titoli privati (zasebne vrednostne listine)
 - a) obbligazioni delle società collegate (obveznice povezanih družb)
 - b) azioni delle società collegate (delnice povezanih družb)
2. titoli pubblici (javne vrednostne listine)

B — scorte (zaloge)

- I. scorte di materie e imballaggio (zaloge materiala in embalaže)
- II. scorte di semilavorati (zaloge polproizvodov)
- III. scorte di prodotti finiti (zaloge dokončanih proizvodov)
- IV. scorte di merci (zaloge trgovskega blaga)

C — crediti (terjatve)

- I. crediti verso clienti (terjatve do kupcev)
- II. crediti verso società controllate e collegate (terjatve do kontroliranih in povezanih družb)
- III. crediti verso fornitori per anticipi (terjatve do dobaviteljev za predujme)
- VI. altri crediti (druge terjatve)

Č — liquidità (denarna sredstva)

- I. denaro e i valori esistenti in cassa (gotovina in vrednostnice v blagajni)
- II. deposito bancario (bančni depozit)

D — ratei attivi e risconti attivi (vnaprej obračunani neplačani prihodki in nevračunani plačani stroški)

Kot smo že omenili na začetku, predstavlja takšna razčlenitev sredstev italijanskih podjetij le poskus, ki nam olajšuje njihovo razumevanje. Dejansko seveda utegnejo obstajati tudi bistvene razlike med posameznimi konkretnimi primeri uvrščanja posameznih vrst sredstev. Vzemimo npr. samo uvrstitve denarja, ki ga ima kako podjetje v banki. Nekateri ga upoštevajo v okviru finančnih postavk (Č), drugi pa kot terjatev do banke (*crediti verso banche*), kar pomeni, da sodi v okvir terjatev (C). Aktivne časovne razmejitve (D) so sestavljene iz tranzitivnih postavk, kot so vračunani stroški, a tudi iz anticipativnih postavk, kot so npr. nezapadle terjatve v zvezi z že izkazanimi prihodki; zato ni nič čudnega, če jih nekateri vključujejo v skupino zalog, drugi pa v skupino terjatev. Zaradi njihovega posebnega značaja smo jih v zgornjem pregledu navedli posebej. V skupini terjatev ni posvečena pozornost temu, ali gre za kratkoročne ali za dolgoročne terjatve, niti temu, ali gre za terjatve iz sprotnega poslovanja ali za finančne naložbe. To pa pomeni, da so pri kakem podjetju lahko enake postavke v okviru skupine terjatev (C), kot jih ima drugo v okviru finančnih negibljivih sredstev (A III). Končno pa niti ni nesporna razmejitev med finančnimi negibljivimi sredstvi (A III) in denarnimi sredstvi (Č). Nekateri namreč vrednostnih listin s stalnim donosom (*titoli a reddito fisso*) ne vključujejo med negibljiva sredstva (A III), temveč v okvir finančnih postavk (Č).

Nazivi posameznih vrst sredstev so dovolj jasni, da ne zahtevajo posebnih pojasnil razen v primeru izgube v okviru nematerialnih negibljivih sredstev (A II, 4) in v primeru dolgoročno razmejenih stroškov (A II, 3). Izguba, ki je izkazana v okviru nematerialnih negibljivih sredstev, nastaja npr. ob prodaji obveznic po nižji ceni od nominalne (*perdita su obbligazioni*); razlika pomeni za kupca nekakšno nagrado, ki ga privabi k nakupu, medtem ko jo samo podjetje odpisuje v nekaj letih. Dolgoročno razmejeni stroški pa zajemajo zlasti splošne stroške v zvezi z ustanovitvijo samega podjetja (*costi di impianto*), lahko pa tudi stroške investicijskega vzdrževanja in propagande.

Ker smo poskus naše razčlenitve sredstev pri italijanskih podjetjih napravili po vzorcu ameriške razčlenitve, lahko hitro odkrijemo tudi vezi z najbolj splošno teoretično razčlenitvijo sredstev. Materialna negibljava sredstva (A I) ustrezajo opredmetenim naložbam ali delovnim sredstvom (S-AA); nematerialna negibljava sredstva (A II) ustrezajo neopredmetenim naložbam (S-BAA); finančna negibljava sredstva (A III) v glavnem ustrezajo dolgoročnim naložbam (S-BBAA); aktivne časovne razmejitve (D) ustrezajo v glavnem prehodno izgubljenim sredstvom (S-BAB); tudi zaloge (B), terjatve (C) in denarna sredstva (Č) imajo v glavnem enako sestavo kot v najbolj splošni teoretični razčlenitvi (S-AB, S-BBB, S-C). Razlike se pojavljajo le v primeru nedoslednih razmejitev med posameznimi podskupinami in vrstami sredstev v italijanski praksi, o čemer je že bil govor. Povsem drugače pa je, če želimo takšno razčlenitev sredstev pri italijanskih podjetjih primerjati z jugoslovansko razčlenitvijo sredstev. Jugoslovanska osnovna sredstva zajemajo vsa materialna negibljava sredstva (A I) in nematerialna negibljava sredstva (A II) razen stanovanjskih hiš in opreme, ki koristi skupni porabi, in je pri italijanskih podjetjih vključena v isto skupino sredstev kot poslovne zgradbe in poslovna oprema; jugoslovanska osnovna sredstva pa dalje zajemajo tudi določeni del terjatev (C) in denarnih sredstev (Č), ki se bodo kasneje spremenila v stvari in pravice iz okvira osnovnih sredstev. Te navedbe dalje nakazujejo, da tudi celote zalog (B), terjatev (C), denarnih sredstev (Č) in aktivnih časovnih razmejitev (D) pri italijanskih podjetjih ni mogoče tolmačiti z jugoslovanskimi obratnimi sredstvi; iz zalog, terjatev in denarnih sredstev je namreč treba izločiti ne samo prej navedeni del, ki stopa v okvir osnovnih sredstev, temveč tudi tisti del, ki stopa v okvir sredstev skupne porabe, sredstev rezerv in drugih izločenih sredstev. Jugoslovanske finančne naložbe iz poslovnih sredstev prav tako niso istovetne z italijanskimi negibljivimi sredstvi (III), čeprav so praviloma izvedene razmejitve med terjatvami, denarnimi sredstvi in negibljivimi sredstvi, ki smo jih že nakazali; italijanska finančna negibljava sredstva namreč utegnejo vsebovati tudi del, ki stopa v okvir jugoslovanskih sredstev skupne porabe in tudi rezervnih sredstev ali drugih izločenih sredstev.

116 Razčlenitev sredstev v Demokratični republiki Nemčiji

To je prvi primer, kjer prikazujemo razčlenitev sredstev v državi takomenovanega realnega socializma. Razčlenitev je poenotena, vendar drugače kot v zahodnih državah, čeprav je v uporabi isti jezik (npr. v Zvezni republiki Nemčiji ali Avstriji). Na podlagi nekoliko starejšega predpisanega obrazca bilance stanja lahko povzamemo naslednjo razčlenitev sredstev:

A — Grundmittel (temeljna sredstva)

- I. materielle Grundmittel (stvari iz temeljnih sredstev)
- II. Aufwendungen für geologische Forschungs- und Erkundungsarbeiten (kapitalizirani stroški za geološka raziskovalna dela)

B — Umlaufmittel (krožeča sredstva)

- I. materielle Umlaufmittel (stvari iz krožečih sredstev)
 1. unterwegs befindliche Waren (blago na poti)
 2. Bestand an unfertigen und fertigen Erzeugnissen (stanje nedokončane proizvodnje in dokončanih proizvodov)

- II. Geldmittel (denarna sredstva)
 1. Zahlungsmittel (gotovinska plačilna sredstva)
 2. Bankguthaben (denar v banki)
- III. Forderungen (terjatve)
 1. langfristige Forderungen (dolgoročne terjatve)
 2. Forderungen aus Warenlieferungen und Leistungen (terjatve iz dostave blaga in storitev)
 3. Forderungen an das Wirtschaftsorgan (terjatve do gospodarskega organa)
 4. sonstige Forderungen (druge terjatve)

C — Aktive Abgrenzungen (aktivne razmejitev)

- I. Übrige aus Investitionsmitteln finanzierte Aufwendungen (zagonski stroški)
- III. unfertige wissenschaftlich-technische Arbeiten (nedokončana znanstveno-tehnična dela)
- IV. Kosten für künftige Abrechnungszeiträume (stroški prihodnjih obdobj)
- V. sonstige aktive Abgrenzungen (druge aktivne razmejitev)

Stvari iz temeljnih sredstev (*materielle Grundmittel*) so lahko v uporabi (*in Nutzung befindliche Grundmittel*), v rezervi (*Reservegrundmittel*), dane v najem (*vermietete Grundmittel*), graditvi ali izdelavi (*noch nicht abgeschlossene Investitionsvorhaben*) in tako naprej. Niso pa posebej razčlenjene po namenih. V našem izhodiščnem teoretičnem modelu bi bile pravzaprav opredeljene naložbe (S-AA). Toda temeljna sredstva zajemajo tudi kapitalizirane stroške za geološka raziskovalna dela, ki so očitno dolgoročno nevračunani stroški (S-BABAA), seveda pa ne edini taki stroški.

Stvari iz krožečih sredstev (*materielle Umlaufmittel*) obsegajo vse postavke zalog iz našega izhodiščnega teoretičnega modela (S-AB).

Denarna sredstva (*Geldmittel*) zajemajo denar v zvezi s tekočim poslovanjem (S-CB) kot tudi denar v zvezi z dolgoročnimi naložbami (S-CA). Vendar so v tem okviru denarna sredstva v precejšnji meri vezana za določene namene, na primer za investicije, znanost in tehniko itd.

Terjatve (*Forderungen*) zajemajo pravzaprav vse istoimenske postavke iz našega izhodiščnega modela (S-BBB), med drugim tudi dolgoročne, ki so verjetno povezane z danimi krediti iz skupine finančnih naložb (S-BBAAA); sicer pa finančne naložbe drugih vrst v Demokratični republiki Nemčiji niso znane. Pač pa je med terjatvami posebnost terjatev do gospodarskega organa v zvezi s poravnavo izgube, subvencioniranja cen in podobnega.

Aktivne razmejitev (*aktive Abgrenzungen*) so zelo razvejene ter zajemajo postavke, ki imajo sicer naravo neopredmetenih naložb (S-BAA), na primer patente in licence, ali pa nevračunanih stroškov (S-BABA), na primer zagonske stroške ali stroške prihodnjih obdobj; v tem okviru so obravnavane tako kratkoročne kot dolgoročne aktivne razmejitev.

Spet vidimo, da ni mogoče preprosto enačiti vzhodnonemških temeljnih sredstev z jugoslovanskimi osnovnimi sredstvi in vzhodnonemških krožečih sredstev z jugoslovanskimi obratnimi sredstvi. Ob najbolj grobi primerjavi lahko rečemo, da jugoslovanska osnovna sredstva zajemajo sicer večino temeljnih sredstev (*Grundmittel*), toda brez tistih, ki se obravnavajo kot sestavni del sredstev za skupno porabo, na primer stonovanjskih zgradb;

zato pa zajemajo tudi tisti del aktivnih razmejitev, ki ima dolgoročno naravo, na primer zagonske stroške, patente, licence in podobno. Prav tako utegnejo biti nekatere postavke osnovnih sredstev zajete med denarnimi sredstvi in terjatvami v okviru krožečih sredstev (*Umlaufmittel*). Na grobo lahko tudi ugotovimo, da obratna sredstva v našem smislu zajemajo le tisti del vzhodnonemških krožečih sredstev, ki ni sestavni del osnovnih sredstev, sredstev rezerv, sredstev za skupno porabo in sredstev za druge namene; dodatno pa vključujejo še ves ostanek aktivnih razmejitev (*aktive Abgrenzungen*), ki so sicer v Demokratični republiki Nemčiji obravnavane posebej, izven krožečih sredstev. Jugoslovanskih plasmajev iz poslovnih sredstev skorajda ni, razen če upoštevamo dolgoročne terjatve (*langfristige Forderungen*), ki pa so v Demokratični republiki Nemčiji obravnavane kot sestavni del krožečih sredstev. Jugoslovanska sredstva rezerv je treba iskati v okviru podrobneje razčlenjenih denarnih sredstev; isto velja za jugoslovanska sredstva za skupno porabo, stvari iz tega okvira temeljnih sredstev (*Grundmittel*).

117 Razčlenitev sredstev v Poljski

Iz dolgoletnih obrazcev bilance stanja vidimo, da so v Poljski sredstva obravnavana ločeno v okviru treh vrst dejavnosti:

- A — eksploatacijske dejavnosti (działalność eksploatacyjna),
- B — investicijske dejavnosti (działalność inwestycyjna) in
- C — finančno izločene dejavnosti (działalność finansowo wyodrębniona).

Pri tem eksploatacijska dejavnost (A) obsega osnovno dejavnost, zaradi katere je bilo podjetje ustanovljeno, pomožno dejavnost, ki olajšuje izvedbo temeljnih nalog, dejavnosti s področja družbenega standarda (na primer v zvezi s stanovanji in toplimi obroki) in vodstveno dejavnost. Investicijska dejavnost (B) obsega nastajanje zgradb in opreme, ki bodo ob dokončanju vključene v eksploatacijsko dejavnost. Finančno izločene dejavnosti (C) pa zajemajo naloge, za katere so oblikovani posebni skladi. Čeprav v predpisanih bilančnih obrazcih ni posebnih poljskih izrazov za celote sredstev, ki so v kakem trenutku v okviru posameznih od teh treh dejavnosti, bi lahko opisovali sredstva v okviru dejavnosti A kot sredstva v eksploataciji, sredstva v okviru B kot sredstva v investicijah in sredstva v okviru C kot sredstva zunaj eksploatacije. Zanimivo pa je, da sredstva niso razčlenjena na te tri dele niti v kontnem planu, temveč samo v bilanci stanja, ki na poseben način povzema posamezne predpisane konte.

Razčlenitev sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A) je takale:

- I. środki trwałe i wydzielone (trajna in izločena sredstva)
 1. środki trwałe (trajna sredstva)
 2. wartości niematerialne i prawne (nematerialne in pravne vrednosti)
 3. inne wartości trwałe (druge trajne vrednosti)
 4. wydzielone środki trwałe (izločena trajna sredstva)
- II. zapasy i należności fakturowe (zaloge in zaračunane terjatve)
 1. materiały (materiali)
 2. towary handlowe (trgovsko blago)
 3. produkty gotowe i niezakończone (proizvodi in nedokončana proizvodnja)
 4. rozliczenia międzyokresowe czynne (aktivne časovne razmejitve)

5. nalezności z tytułu dostaw, robót i usług (terjatve iz naslova prodaje, del in storitev)
 6. aktywa pomniejszające fundusz własny w obrocie (aktiva, ki zmanjšujejo lastni sklad obratnih sredstev)
- III. pozostałe aktywa działalności eksploatacyjnej (druga aktiva eksploatacijske dejavnosti)
1. środki pieniężne (denarna sredstva)
 2. rozrachunki (sredstva v obračunu)
 3. inne (druga sredstva, na primer sporne terjatve)

Sredstva v investicijski dejavnosti (B) so razčlenjena takole:

1. przygotowanie inwestycji (investicije v pripravi)
2. inwestycje rozpoczęte (investicije v teku)
3. maszyny i urządzenia inwestycyjne (stroji in investicijska oprema)
4. materiały inwestycyjne (investicijski material)
5. środki inwestycyjne (investicijska sredstva)
6. rozrachunki i rozszczenia z tytułu inwestycji (sredstva v obračunu in terjatve iz naslova investicij)

Sredstva finančno izločenih dejavnosti (C) pa so razčlenjena takole:

1. zapasy działalności finansowo wyodrębnionej (zaloge finančno izločenih dejavnosti)
2. pożyczki z zakładowego funduszu mieszkaniowego (postavke stanovanjskega sklada podjetja)
3. pozostałe rozrachunki i rozszczenia działalności wyodrębnionej (druga sredstva v obračunu in terjatve iz naslova finančno izločenih dejavnosti)
4. środki funduszy specjalnych (sredstva posebnih skladov)

Če primerjamo poljsko razčlenitev sredstev z najbolj splošno teoretično razčlenitvijo, ugotovimo, da niso na enem mestu navedene vse opredmetene naložbe (delovna sredstva), na enem mestu vse zaloge, na enem mestu vse terjatve in na enem mestu vsa denarna sredstva. Opredmetene naložbe (delovna sredstva) so sicer res obravnavane večinoma med trajnimi sredstvi (A I, 1), toda na drugi strani prav tako med sredstvi investicijske dejavnosti (B 1 do 3). Zaloge (delovni predmeti) so ne samo v zalogah eksploatacijske dejavnosti (A II, 1 do 3), temveč tudi v okviru sredstev finančno izločenih dejavnosti (C 1) in celo v okviru sredstev investicijske dejavnosti (B 4). Terjatve so vključene tako med sredstva eksploatacijske dejavnosti (A II, 5 in A III, 2 in 3) kot tudi med sredstva investicijske dejavnosti (B 6) in sredstva finančno izločenih dejavnosti (C 3). Denarna sredstva so tudi vključena tako med sredstva eksploatacijske dejavnosti (A III, 1) kot tudi med sredstva investicijske dejavnosti (B 5) in sredstva finančno izločenih dejavnosti (C 4). Posebej kaže še opozoriti, da po končnem planu niso posebej izkazane stanovanjske zgradbe, ki so preprosto sestavni del trajnih sredstev (A I, 1). Finančne naložbe so sicer manj pomembne, vendar se pojavljajo v isti skupini kot druga trajna sredstva (A 1). Isto velja za neopredmetene naložbe. Del finančnih naložb pa lahko najdemo tudi v okviru sredstev finančno izločenih dejavnosti (C 3).

Po vsem tem lahko ugotovimo, da skupina trajnih sredstev (A I) iz poljske razčlenitve zajema večji del opredmetenih naložb ali delovnih sredstev (S—AA), vse neopredmetene naložbe (S—BAA) in večji del finančnih naložb (S—BBA). Skupina zalog in fakturiranih terjatev (A II) zajema večji del zalog ali delovnih predmetov (S—AB), večji del terjatev (S—BBB) in nevra-

čunane stroške (S—BABA). Skupina drugih aktiv eksploatacijske dejavnosti (A III) zajema večji del denarnih sredstev (S—C) in del terjatev (S—BBB). Sredstva v investicijski dejavnosti (B) zajemajo del opredmetenih naložb ali delovnih sredstev (S—AA) in tisti del zalog, ki se nanaša na investicijski material (S—ABAA), del denarnih sredstev (S—C) in terjatev (S—BBB). Sredstva finančno izločenih dejavnosti (C) pa spet zajemajo del zalog (S—AB), denarnih sredstev (S—C) in terjatev (S—BBB).

Ce primerjamo poljsko razčlenitev sredstev z jugoslovansko, ne smemo enačiti skupine poljskih trajnih sredstev (A I) z jugoslovanskimi osnovnimi sredstvi. Jugoslovanska osnovna sredstva namreč zajemajo tudi vse tisto, kar je v Poljski upoštevano v okviru sredstev investicijske dejavnosti. Nasprotno pa jugoslovanska osnovna sredstva ne zajemajo nekaterih drugih postavk, ki so v Poljski prav tako sestavni del trajnih sredstev (A I). Jugoslovanska obratna sredstva nekako ustrezajo preostalima dvema skupinama poljskih sredstev eksploatacijske dejavnosti (A II in III). Jugoslovanska poslovna sredstva kot seštevke osnovnih sredstev, obratnih sredstev in finančnih naložb niso enaka poljskim sredstvom v eksploataciji (A), ker ta obsegajo tudi nekatere postavke, ki so v Jugoslaviji med sredstvi za skupno porabo.

Jugoslovanska sredstva zunaj poslovnih sredstev so podrobno razčlenjena na sredstva rezerv, sredstva za skupno porabo, sredstva solidarnosti in tako naprej, v okviru vsake takšne skupine pa najdemo vsako njihovo možno pojavnno obliko posebej. Nasprotno so vsa poljska sredstva finančno izločenih dejavnosti obravnavana skupaj po njihovih pojavnih oblikah ne glede na posebne namene.

118 Razčlenitev sredstev v Madžarski

Predpisani obrazec bilance stanja v Madžarski nas neposredno ne vpelje v razumevanje nadrejenih in podrejenih pojmov v zvezi s sredstvi (*eszközök*), vendar pri poglobljenem teoretičnem preučevanju le ugotovimo, da se poleg stalnih sredstev (*állóeszközök*) in krožečih sredstev (*forgóeszközök*) pojavljajo v posebni skupini še nekakšna sredstva skupne porabe (*jóléti eszközök*). Pri prevodu namenoma uporabljamo izraze stalna in krožeča sredstva, in ne osnovna in obratna sredstva, kot je to običajno v Jugoslaviji, da nas ne bi enak naziv zavedel v mišljenje, da se za njim skriva enaka ekonomska kategorija v Madžarski in Jugoslaviji. V okviru madžarskih stalnih sredstev so namreč tudi postavke, ki jih ni v okviru jugoslovanskih osnovnih sredstev, medtem ko v okviru jugoslovanskih osnovnih sredstev najdemo tudi postavke, ki niso vključene v okvir madžarskih stalnih sredstev. Po drugi strani so madžarska krožeča sredstva širši pojem od pojma jugoslovanskih obratnih sredstev, ker obsegajo vsa denarna sredstva in vse terjatve. Toda madžarska sredstva skupne porabe so dejansko nekoliko ožji pojem tistih v Jugoslaviji.

Da bi laže zaznali razlike, je najbolje, če na začetku teoretično razčlenimo posamezne madžarske skupine sredstev na najpomembnejše predstavnike vrst in podvrst sredstev:

A — *állóeszközök* (stalna sredstva)

I. 1. ingatlanok (nepremičnine)

a) földterületek (zemljišče)

- b) épületek (zgradbe)
- c) egyéb építmények (drugi objekti)
- č) ültetvények (nasadi)
- 2. gépek és berendezések (stroji in naprave)
- 3. járművek (prevozna sredstva)

II. beruházások (investicije)

B — forgóeszközök (krožeča sredstva)

I. készletek (zaloge)

- 1. anyagok, fogyóeszközök, gyártóeszközök, gőngyőlegek, és önálló képzőművészeti alkotások (materiali, potrošna sredstva, proizvajalna sredstva, embalaža in samostojna uporabna umetniška dela)
- 2. tenyésztés és állatok (plemenska in delovna živina)
- 3. ipari befejezetlen és félkésztermékek (nedokončana proizvodnja in polproizvodi industrije)
- 4. építőipari befejezetlen termelés (nedokončani proizvodi gradbeništva)
- 5. növény- és állattenyésztés és egyéb állatok, mezőgazdasági befejezetlen termelés, késztermékek (živalski podmladek, živina v pitanju in druga živina, kmetijska nedokončana proizvodnja in dokončani proizvodi)
- 6. ipari késztermékek (dokončani proizvodi industrije)
- 7. áruk (trgovinsko blago)

II. forgalmi eszközök (sredstva v prometu)

- 1. elszámolási betétszámla, beruházási célú elkülönített bankszámlák, egyéb elkülönített bankszámlák (denarna sredstva v banki — redni račun, izločena sredstva na posebnem računu, druga sredstva na posebnem računu)
- 2. pénztár, külföldi fizetési eszközök (blagajna in tuja plačilna sredstva)
- 3. váltók, értékpapírok (menice, vrednostne listine)
- 4. belföldi vevők, külföldi vevők (domači in tuji kupci)

III. átmenő aktívák (prehodna aktiva)

C — érdekeltségek, kölcsönök és elszámolási számlák (naložbe, posojila in terjatve po obračunu)

- 1. vagyoni érdekltség leányvállalatba, egyéb fejlesztési célú kifizetések, külföldi érdekeltségek (naložbe v skupno poslovanje, v podružnice, naložbe v razvoj in naložbe v tujini)
- 2. elszámolások a munkavállalókkal, költsévetési elszámolások, vám és pénzügyőrség elszámolási számla (terjatve iz obračunov z delavci, s proračunom, carinami, z davki)
- 3. kétes követelések (dvomljive terjatve)

Č — jóléti eszközök (sredstva skupne porabe)

- 1. jóléti állóeszközök és készletek stalna sredstva in zaloge skupne porabe)

D — elszámolási számlák (obračunske postavke)

- 1. tárgyévi nyereségadó és jövedelemadó előleg befizetés (vplačani predujmi davka na dobiček in davka na prihodke tekočega leta)

Nekateri navajajo tudi postavke C, Č in D kar v okviru skupine B, ker v pasivih bilance stanja niso posebej navedene ustrezne obveznosti do virov sredstev.

Stroji, naprave in prevozna sredstva v okviru stalnih sredstev (A I, 2 in 3) ne obsegajo tistih sredstev, ki imajo krajšo dobo trajanja od treh let, ne glede na vrednost, a tudi ne sredstev z manjšo vrednostjo (pri bilanciranju leta 1985 manjšo od 50.000 forintov) ne glede na njihovo dobo trajanja. Takšna sredstva so vključena med krožeča sredstva (B I, 1). Investicije (A II) ne obsegajo investicijskega materiala in rezervnih delov, ki so namenjeni investicijam; ti so vključeni v krožeča sredstva (B I, 1).

Vsa živina je sestavni del zalog (B I 2 in 5), torej krožečih, in ne stalnih sredstev. Prav tako denarna sredstva v banki (B II, 1) obsegajo vsa denarna sredstva podjetja, ne glede na njihov namen, ter štejejo za sestavni del krožečih sredstev. Tudi terjatve do kupcev (B II, 4) so na enem mestu, ne glede na to, ali je predmet prodaje zunaj krožečih sredstev. V okviru terjatev do delavcev (C 2) se lahko pojavljajo tudi dani krediti delavcem za stanovanjsko zidavo. Prehodna aktiva (B III) obsegajo na koncu leta nevračunane stroške investicijskega vzdrževanja, najemnin, a tudi stroške ustanavljanja; po drugi strani obsegajo še nekatere neizterjane postavke, ki so že bile upoštevane v okviru prihodkov, npr. v zvezi s prodano elektriko, paro, plinom, vodo ali v zvezi z dotacijami za prodajo na zunanjem trgu.

Stalna sredstva skupne porabe (D 1) obsegajo samo tista, ki so dokončana, medtem ko so tista v graditvi ali izdelavi izkazana v okviru investicij (A II).

Če primerjamo sedaj madžarsko razčlenjevanje sredstev z najbolj načelnim teoretičnim razčlenjevanjem sredstev, lahko pojasnujemo stalna sredstva (A) z opredmetenimi naložbami ali delovnimi sredstvi, vendar s tem, da je tisti njihov del, ki se nanaša na skupno porabo, vključen pod (D 1), da je tisti njihov del, ki ima manjšo vrednost ali krajšo dobo trajanja, vključen pod (B I, 1), in da je plemenska in delovna živina vključena pod (B I, 2). Zaloge (B I) so širši pojem od zalog v najbolj načelnem teoretičnem modelu, ker obsegajo že omenjena delovna sredstva z manjšo vrednostjo ali krajšo dobo trajanja, plemensko in delovno živino; po drugi strani so iz njih izključene zaloge sredstev skupne porabe (D I). Sredstva v prometu (B II) obsegajo vse terjatve in denarna sredstva iz najbolj splošnega teoretičnega modela razen terjatev iz naslova finančnih naložb, posojil in terjatev v zvezi z obračuni (C), prehodnih aktiv (B III), nevračunanih stroškov in neizterjanih obračunanih prihodkov.

Primerjava z jugoslovanskim razčlenjevanjem sredstev vodi do spoznanja, da je pri madžarskih podjetjih več delovnih sredstev kot pri jugoslovanskih organizacijah predstavljenih iz okvira stalnih sredstev (A I) v okvir zalog (B I); to se nanaša na drobni inventar, kjer je časovna omejitev opredeljena s tremi leti dobe trajanja, na plemensko in delovno živino, a tudi na zalogo investicijskega materiala in rezervnih delov, namenjenih investicijam. V okviru investicij (A II) so tudi stanovanjske zgradbe v graditvi, kar je pri jugoslovanskih organizacijah izkazano ločeno od osnovnih sredstev. Sredstva v prometu (B II) obsegajo tudi denarna sredstva rezerv in skupne porabe ter terjatve iz tega naslova, torej so celotna krožeča sredstva (B) širši pojem od pojma obratnih sredstev v Jugoslaviji. Sredstva skupne porabe so pri madžarskih podjetjih (C) ožji pojem od ustreznega pojma pri jugoslovanskih organizacijah, ker ne obsegajo tudi ustreznih stvari v graditvi, zlasti pa, ker ne obsegajo denarnih sredstev, terjatev in finančnih naložb iz tega okvira.

12 MEDNARODNA PRIMERJAVA RAZČLENITVE OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV

120 Najsplošnejša teoretična shema razčlenitve obveznosti do virov sredstev

Z viri sredstev razumemo pravne in fizične osebe, od katerih je preučevana enota računovodskega obravnavanja pridobila sredstva. Obveznosti do virov sredstev se izkazujejo v računovodstvu glede na rok zapadlosti kot trajne obveznosti, kot obveznosti, ki nimajo vnaprej določenih rokov zapadlosti, ali kot obveznosti z vnaprej določenimi roki zapadlosti. Sicer pa je obveznosti nekoliko težje razvrstiti kot sredstva, saj nanje bistveno vplivajo družbenoekonomske okoliščine. Na splošno lahko rečemo, da so obveznosti v tem širšem smislu lahko notranje ali zunanje usmerjene. Notranje se pojavljajo zunaj razmerij do drugih oseb, zunanje pa v razmerjih do drugih oseb.

Obveznosti iz prve skupine nimajo enakega pomena pri zasebnem podjetju kot pri državnem ali družbenem; v vsakem primeru pa jih lahko razčlenimo glede na to, ali se pojavljajo hkrati z vnesenimi, ustvarjenimi, prehodno pridobljenimi ali priračunanimi sredstvi. Vnesena sredstva ne izhajajo iz poslovnega procesa podjetja. Tako naravo imajo ne samo začetne finančne naložbe zasebnih lastnikov v podjetje (delniška glavnic), temveč tudi nevračljive finančne naložbe drugih (med drugim iz osrednjega investicijskega sklada državnih podjetij). Ustvarjena sredstva izhajajo iz poslovnega procesa podjetja in so tesno povezana s pozitivnim poslovnim izidom ali s presežki ob razpustu naložb. Prehodno pridobljena sredstva prav tako izhajajo iz poslovnega procesa podjetja, vendar niso povezana s pozitivnim poslovnim izidom ali s presežki ob razpustu naložb. Imajo samo začasno naravo. Tu ne mislimo na prehodno pridobljena sredstva, za katera bi obstajale klasične obveznosti do drugih oseb. Priračunana sredstva pa se pojavljajo ob vrednostnem prilagajanju izkazanih sredstev novi ravni njihovih cen.

Obveznosti iz druge skupine, kjer obstajajo klasična razmerja do drugih oseb, pa lahko razčlenimo na vračljive finančne naložbe drugih in na tekoče obveznosti.

Če izhajamo iz pravkar obrazloženih temeljev in na njih gradimo podrobnejši pojmovni sistem na najbolj splošni teoretični ravni, dobimo takole razčlenitev obveznosti do virov sredstev:

V-A notranje usmerjene obveznosti

V-AA obveznosti za vnesena sredstva

V-AAA začetne finančne naložbe lastnikov

V-AAB nevračljive finančne naložbe drugih

V-AB obveznosti za ustvarjena sredstva

V-ABA začasno nerazdeljeni dobiček

V-ABB zadržani dobiček

V-ABBA namensko zadržani dobiček

V-ABBB nenamensko zadržani dobiček

V-ABC zunajizidni presežek vrednosti ob likvidaciji naložb

V-ABCA zunajizidni presežek vrednosti pri likvidaciji opredmetenih naložb

V-ABCB zunajizidni presežek vrednosti pri likvidaciji
finančnih naložb

V-AC obveznosti za prehodno pridobljena sredstva

V-ACA nezapadli prihodki

V-ACB nepokriti prihodki

V-ACC vnaprej vračunani stroški

V-AČ obveznosti za priračunana sredstva

V-AČA revalorizacijski presežek pri opredmetenih naložbah

V-AČB revalorizacijski presežek pri finančnih naložbah

V-AČC revalorizacijski presežek pri zalogah in terjatvah ter
tujem denarju

V-B zunanje usmerjene obveznosti

V-BA obveznosti za vračljive finančne naložbe drugih financerjev

V-BAA obveznosti za dolgoročne finančne naložbe drugih

V-BAAA dobljeni dolgoročni krediti

V-BAAB ostale dolgoročne naložbe drugih financerjev

V-BAB obveznosti za kratkoročne finančne naložbe drugih

V-BABA dobljeni kratkoročni krediti

V-BABB ostale kratkoročne naložbe drugih financerjev

V-BB tekoče obveznosti

V-BBA prejeti predujmi

V-BBB prejeta preplačila

V-BBC prejete varščine

V-BBČ neporavnana nabavna vrednost v zvezi z naložbami

V-BBD neporavnana nabavna vrednost v zvezi s tekočim poslo-
vanjem

V-BBE neporavnane obveznosti do zaposlenih

V-BBF neporavnane dajatve

V-BBG neporavnane obresti in deleži drugih financerjev v
dobičku

V-BBH neporavnana zapadla vračila finančnih naložb drugih

V-BBI odtegnjene obveznosti

V-BBJ prevzete obveznosti

V-BBK neporavnane odškodnine

Začetne finančne naložbe lastnika (V-AAA) so trajne obveznosti pro-
učevane enote računovodskega obravnavanja do njenega lastnika. Obsegajo
lastniški kapital.

Nevračljive finančne naložbe drugih (V-AAB) so praviloma trajne
obveznosti za ohranitev vnesenih sredstev, čeprav to ni več nujna obveznost
do tiste osebe, ki jih je vnesla.

Začasno nerazdeljeni dobiček (V-ABA) se največkrat pojavlja le pri
obračunih za razdobje, krajše od leta dni.

Namensko zadržani dobiček (V-ABBA) ima obliko kumulativnega zneska
skladov, ki so bili z določenimi nameni oblikovani iz dobička preteklih let.

Nenamensko zadržani dobiček (V-ABBB) ima sicer lahko tudi obliko
kakega splošnega sklada, ki je izkazan kumulativno glede na oblikovanje iz
dobička v preteklih letih, vendar njegov namen ni posebej določen.

Zunajizidni presežek vrednosti pri likvidaciji opredmetenih naložb
(V-ABCA) se pojavi, če se ob prodaji zemljišč, zgradb ali opreme doseže
prodajna vrednost, večja od njihove neodpisane vrednosti in stroškov prodaje,

pri tem pa razlika ni vključena med prihodke preučevanega obdobja, temveč neposredno povečuje trajno obveznost za ohranitev takó povečanih sredstev. Takšna obveznost je lahko prikazana posebej ali pa se staplja z drugimi trajnimi obveznostmi. Podobno je z zunajizidnim presežkom vrednosti pri likvidaciji finančnih naložb (V-ABCB), vendar se to pot razlika pojavi pri likvidaciji naložb v druge enote računovodskega obravnavanja.

Nezapadli prihodki (V-ACA) so nekakšna rezerva v prihodkih, ki še niso upoštevani pri ugotavljanju poslovnega izida za obračunsko obdobje, ker zahtevane storitve še niso bile opravljene ter zato še niso nastali stroški in tudi ne klasična obveznost do naročnika za vnaprej prejeta plačila. Takí prihodki se štejejo za zapadle šele v trenutku, ko so zadevne storitve opravljene.

Nepokriti prihodki (V-ABC) so nekakšna rezerva v prihodkih, ki še niso upoštevani pri ugotavljanju poslovnega izida za obračunsko obdobje, ker zanje še ni zadostnega jamstva, da bodo plačani. Takšni prihodki se upoštevajo pri ugotavljanju poslovnega izida šele v obračunskem razdobju, v katerem prenehajo razlogi za njihovo rezervacijo.

Vnaprej vračunani stroški (V-ACC) so nekakšna rezerva za pokritje stroškov v naslednjem obdobju, medtem ko so že vplivali na vrednost zalog proizvodov ali na odhodke v obračunskem obdobju.

Revalorizacijski presežek pri opredmetenih naložbah (V-AČA) in finančnih naložbah (V-AČB) se pojavlja ob rasti njihove nominalne vrednosti v razmerjih inflacije, kadar ta rast ne sme vplivati na poslovni izid istega obdobja. Iz tega razloga se načeloma revalorizacijski presežek lahko pojavlja tudi pri zalogah, terjatvah in tujem denarju (V-AČC), kar pa je manj pogosto zaradi mnenja, da takšno povečanje mora vplivati na tedanji poslovni izid.

Dobljeni dolgoročni krediti (V-BAAA) bodo v celoti vrnjeni šele v obdobju, daljšem od leta dni, roki njihovega vračila pa so vnaprej znani. Nasprotno so roki vračila ostalih dolgoročnih naložb drugih financerjev (V-BAAB) lahko odvisni tudi od možnosti, ki jo daje poslovni zid.

Obveznosti za kratkoročne finančne naložbe drugih (V-BAB) bodo v celoti vrnjene v obdobju, krajšem od leta dni. Obsegajo tudi tisti del obveznosti za dolgoročne finančne naložbe drugih, ki zapadejo v krajšem obdobju od leta dni po datumu opazovanja.

Prejeti predujmi (V-BBA) so obveznosti do tistih, ki so plačali, preden so naročeno prejeli.

Prejeta preplačila (V-BBB) so obveznosti do tistih, ki so pomotoma plačali več, kot so bili dolžni.

Prejete varščine (V-BBC) so obveznosti do tistih, ki so plačali določene vsote denarja za jamstvo, da bodo opravili določena opravila, nato pa jim je zneske treba vrniti.

Neporavnana nabavna vrednost v zvezi z naložbami (V-BBČ) so obveznosti do dobaviteljev delovnih sredstev ali v zvezi s finančnimi naložbami.

Neporavnana nabavna vrednost v zvezi s tekočim poslovanjem (V-BBD) so obveznosti do dobaviteljev delovnih predmetov in storitev.

Neporavnane obveznosti do zaposlenih (V-BBE) so obveznosti, ki izhajajo iz opravljenega dela in udeležbe zaposlenih.

Neporavnane dajatve (V-BBF) so obveznosti do neposlovnega okolja enote računovodskega obravnavanja.

Neporavnane obresti in deleži drugih financerjev v dobičku (C-BBG) so obveznosti do dajalcev kreditov in drugih vlagateljev v obravnavano enoto računovodskega obravnavanja za njihove storitve financiranja.

Neporavnana zapadla vračila finančnih nložb drugih (V-BBH) so deli obveznosti za kratkoročne ali dolgoročne naložbe, ki so že zapadli, a jih enota računovodskega obravnavanja še ni poravnala.

Odtegnjene obveznosti (V-BBI) so obveznosti tistih, ki jim enota računovodskega obravnavanja izplačuje kake zneske, a jim jih pri izplačilih odtegne in nakaže neposredno uporabnikom.

Prevzete obveznosti (V-BBJ) so obveznosti, ki jih mora enota računovodskega obravnavanja poravnati namesto koga drugega.

121 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Jugoslaviji

Podobno kot pri sredstvih tudi sedaj ne bomo izhajali iz predpisane bilance stanja in kontnega plana, temveč iz skupin in podskupin, ki jih navaja Kodeks računovodskih načel. Temeljna posebnost jugoslovanskega razvrščanja obveznosti do virov sredstev pa je, da upošteva predvsem namene, in ne pojavne oblike. Zato pri posamezni enoti računovodskega obravnavanja govorimo posebej o obveznostih do virov poslovnih sredstev, posebej o obveznostih do virov sredstev rezerv, posebej o obveznostih do virov sredstev skupne porabe in podobno. Nekoliko podrobnejša razčlenitev obveznosti do virov sredstev pa je takale:

A — obveznosti do virov poslovnih sredstev

- I. poslovni sklad
- II. nezapadli prihodki
- III. nepokriti prihodki
- IV. vnaprej vračunani stroški
- V. obveznosti v ožjem smislu iz poslovnih sredstev
 1. obveznosti do financerjev
 - a) obveznosti iz kratkoročno dobljenih kreditov
 - b) obveznosti iz dolgoročno dobljenih kreditov
 - c) obveznosti iz vloženih in združenih sredstev drugih
 2. obveznosti iz tekočih poslovnih razmerij
 - a) obveznosti do poslovnih partnerjev
 - b) obveznosti do delavcev
 - c) obveznosti do družbe

B — obveznosti do virov sredstev rezerv

- I. rezervni sklad
- II. obveznosti iz sredstev rezerv
 1. obveznosti do financerjev sredstev rezerv
 2. obveznosti iz tekočega poslovanja s sredstvi rezerv

C — obveznosti do virov sredstev solidarnosti in za druge namene

- I. sklad solidarnosti in za druge namene
- II. obveznosti iz sredstev solidarnosti in za druge namene
 1. obveznosti do financerjev sredstev solidarnosti in za druge namene
 2. obveznosti iz tekočega poslovanja s sredstvi solidarnosti in za druge namene

Č — obveznosti do virov sredstev skupne porabe

- I. sklad skupne porabe
- II. obveznosti iz sredstev skupne porabe
 1. obveznosti do financerjev sredstev skupne porabe
 2. obveznosti iz tekočega poslovanja s sredstvi skupne porabe

Vidimo, da se skladi, obveznosti iz združenih sredstev, dobljeni krediti in tekoče obveznosti pojavljajo na različnih mestih, in ne na enem samem; vse je odvisno od tega, na katera sredstva se nanašajo.

Poslovni sklad je pri najstarejših jugoslovanskih organizacijah naslednik obveznosti za vnesena poslovna sredstva prvotnih lastnikov. Ob nacionalizaciji po drugi svetovni vojni je nastal iz tedanjega zasebnega kapitala, torej iz začetnih finančnih naložb razlaščenih lastnikov (V-AAA), čeprav je imel nekaj časa drugačna imena in je bil razčlenjen na sklad osnovnih sredstev, sklad obratnih sredstev, investicijski sklad, amortizacijski sklad in tako naprej. V prvi dobi povojnega razvoja je nastajal tudi z nevračljivimi investicijami iz državnega investicijskega sklada, proračuna in podobno, torej iz nevračljivih finančnih naložb drugih v poslovno sfero preučevane enote računovodskega obravnavanja (del V-AAB). Kasneje se je pojavljal in dopolnjeval v glavnem kot dobiček, zadržan za razširjanje poslovanja (del V-ABBA). Vendar je njegovo povečevanje mogoče pripisovati tudi razliki, za kolikor je bila prodajna vrednost večja od neodpisane vrednosti likvidiranih osnovnih sredstev (del V-ABCA), ter povečani neodpisani vrednosti osnovnih sredstev ob revalorizacijah (del V-AČA). Poslovni sklad je mogoče pojasnjevati tudi kot trajno obveznost za ohranjanje družbenih sredstev, za katera enota računovodskega obravnavanja nima klasičnih obveznosti do drugih oseb in jih ni treba nikomur vrniti. Obstaja pa poskus, da bi zunaj poslovnega sklada med »trajnimi viri poslovnih sredstev« posebej obravnavali vrednost sredstev, odstopljenih v trajno uporabo (V-AAB).

Poslovna sredstva, ki so jih drugi vložili in združili v preučevano organizacija združenega dela, ustvarjajo obveznosti za dolgoročne naložbe drugih financerjev (del V-BAAB). Vračilo takšnih sredstev je mnogokrat odvisno od poslovnega izida, zato zapadlost obveznosti do drugih oseb v takem primeru ni vnaprej določena, včasih pa se celo spremeni v trajno obveznost do drugih oseb.

Dolgoročni krediti za poslovna sredstva so lahko dobljeni doma ali v tujini; lahko se nanašajo na normalna osnovna in obratna sredstva, lahko pa so tudi pridobljeni kot sanacijski krediti. Skupaj z njimi pa niso izkazani krediti, dobljeni za sredstva skupne porabe, torej zajemajo le del vseh dobljenih dolgoročnih kreditov (del V-BAAA). Podobno so kratkoročni krediti za poslovna sredstva le del vseh dobljenih kratkoročnih kreditov (del V-BABA), saj poleg njih lahko obstajajo tudi krediti, dobljeni za sredstva skupne porabe. Posebej se vedno obravnavajo tudi krediti, ki so pridobljeni od drugih enot v okviru širše organizacije združenega dela.

Obveznosti iz tekočih poslovnih razmerij so omejene zgolj na redno poslovanje enote računovodskega obravnavanja in ne vključujejo tudi obveznosti iz dopolnilnih dejavnosti, na primer v zvezi s skupno porabo. Med njimi se pojavljajo prejeti predujmi in preplačila, kar je sicer manj pogosto (del V-BBA, del V-BBB), podobno velja za prejete varščine (V-BBC), večinoma pa se pojavljajo zaradi še ne poravnane nabavne vrednosti v zvezi s tekočim poslovanjem (del V-BBD), a tudi v zvezi z naložbami (del V-BBČ); končno so v tem okviru tudi neporavnana zapadla vračila kreditov (del V-BBH). Posebej so obravnavane obveznosti iz dohodka, ki zajemajo v glavnem neporavnane obveznosti za davke in prispevke, torej dajatve (del V-BBF), neporavnane osebne dohodke (V-BBE), neporavnane obresti in deleže drugih financerjev v dobičku (del V-BBG), a tudi vračila, ki imajo kritje v dohodku (del V-BBH). Obveznosti za odtegnjene davke in prispevke zajemajo tako obveznosti za

odtegnjeni prometni davek kot tudi odtegnjene dajatve občanov, prispevke in davke iz osebnega dohodka delavcev in drugo (V-BBI).

Posebej kaže opozoriti, da so pri jugoslovanjskih organizacijah združenega dela ločeno obravnavane obveznosti do drugih delov širše organizacije združenega dela. Nezapadli prihodki (V-ACA), nepokriti prihodki (V-ABC) in vnaprej vračunani stroški (V-ACC) so pa navadno zajeti kar pod naslovom pasivne časovne razmejitev.

Rezervni sklad je namensko zadržani dobiček (del V-ABBA) ali — z drugimi besedami — dobiček prejšnjih let, prihranjen za poravnavanje morebitnih izgub v naslednjih letih. Podobno je mogoče tudi sklad solidarnosti razlagati kot namensko zadržani dobiček (del V-ABBA), vendar le, če je njegovo oblikovanje odvisno od poslovnega izida enote računovodskega obravnavanja; sicer ima lahko tudi oznako vnaprej vračunanih stroškov (del V-ACC) ali celo odtegnjenih obveznosti (del V-BBI). Prav tako je treba pojasnjevati druge sklade.

Sklad skupne porabe je v glavnem spet namensko zadržani dobiček (del V-ABBA), in sicer za stanovanjsko zidavo in zadovoljevanje drugih skupnih potreb delavcev. Vendar pri tem ni izključeno, da enota računovodskega obravnavanja pride do stanovanjskih ali drugih zgradb za skupno porabo po podobni poti kot do svojih začetnih osnovnih sredstev, z nevračljivimi naložbami drugih, ki so nato prav tako stopljene v celotnem skladu skupne porabe (del V-AAB). Prav tako se sklad skupne porabe povečuje za presežke vrednosti pri likvidacijah zgradb in opreme sredstev skupne porabe (del V-ABCA) ter za presežke pri revalorizacijah sredstev skupne porabe (del V-AČA in del V-AČB).

Obveznosti do financerjev sredstev skupne porabe so končno izčrpane z ustreznim delom dobljenih dolgoročnih kreditov (del V-BAAA) in naložb drugih (V-BAAB), a tudi z ustreznim delom dobljenih kratkoročnih kreditov (del V-BABA) in tekočih obveznosti, zlasti v zvezi z nabavno vrednostjo še neplačanih stvari iz okvira sredstev skupne porabe (del V-BBD).

122 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Združenih državah Amerike

Razčlenitev obveznosti do virov sredstev pri ameriških podjetjih lahko skonstruiramo na podlagi več poročil za javnost, ki se sicer med seboj v podrobnostih ločijo:

A — stockholders' equity (udeležba delničarjev)

I. capital stock (delniški kapital)

1. preferred stock (prednostne delnice)

2. common stock (navadne delnice)

II. capital surplus, paid-in surplus (vplačani presežek kapitala)

III. appreciation surplus (revalorizacijski presežek)

IV. retained earnings, retained income, earned surplus (zadržani dobiček)

B — liabilities (obveznosti)

I. long-term liabilities (dolgoročne obveznosti)

1. bonds (obveznice)

2. long-term notes (dolgoročne zadolžnice)

3. long-term loans (dolgoročni krediti)

4. long-term deferred revenues (dolgoročno odloženi prihodki)

5. long-term expense accruals (dolgoročne stroškovne obveznosti)

II. current liabilities (tekoče obveznosti)

1. loans payable (kratkoročni krediti)

2. maturing long-term debt (dolgoročni krediti, ki zapadejo v letu dni)

3. notes payable (kratkoročne zadolžnice)

4. accounts payable (obveznosti do dobaviteljev)

5. accrued liabilities (obveznosti do delavcev, najemodajalcev, države in posojilodajalcev za obresti)

6. dividend payable (obveznosti do delničarjev)

7. deferred revenues (odloženi prihodki)

8. deferred credits (odložene obveznosti)

Delniški kapital (*capital stock*) lahko primerjamo le s postavko začetne finančne naložbe lastnikov v naši splošni teoretični razvrstitvi (V-AAA). Sestavljen je iz vrednosti navadnih delnic (*common stock*) in prednostnih delnic (*preferred stock*), od katerih vsaka dokazuje sorazmerni del lastništva v delniški družbi. Če so delnice določene z nominalnim zneskom ali imensko vrednostjo (*par value*), je stanje kapitala enako številu delnic, pomnoženemu z imensko vrednostjo delnice. Toda delnice so lahko tudi brez nominalnega zneska ali imenske vrednosti (*no par value*); take se prodajajo po katerikoli ceni in vsa zbrana sredstva sestavljajo delniško glavnico. Mnogokrat pa upravni odbor določi izjavljeno vrednost delnic (*stated value*); pri tem *stated capital* označujejo spodnjo mejo lastne naložbe. Lastnikom prednostnih delnic, ki v podjetju nimajo pravice odločati, pripada izplačilo dividend, preden se le-te izplačajo lastnikom navadnih delnic, prav tako imajo tudi prednost pri vračilu svojih naložb, če pride do likvidacije delniške družbe. Lastniki navadnih delnic pa bolj sodelujejo pri usmerjanju delniške družbe, vendar pridejo na vrsto za izplačilo dividend in vračilo svojih naložb (ob likvidaciji delniške družbe) šele za lastniki prednostnih delnic.

Vplačani presežek kapitala (*capital surplus; paid-in surplus*) z vrednostnega vidika dopolnjuje izkazani delniški kapital (del V-AAA); pojavi se ob odkupu lastnih delnic po ceni, ki je manjša od prejete ob izdaji delnic, ob prodaji lastnih delnic po višji ceni in podobno. V tem okviru je izkazan tudi *paid-in surplus from forfeited subscriptions*, ki se pojavi, če prvotni vpisnik kapitala ob pozivu k plačilu ali takrat, ko zapade naslednji obrok, zneska ne plača in po pravilih delniške družbe izgubi ves do tedaj vplačani znesek. Ločevati je namreč treba odobreno izdajo delnic (*authorization of issue*), vpisani delniški kapital (*capital stock subscribed*) in izdani delniški kapital (*capital stock issued*); razliko med vpisanim in izdanim delniškim kapitalom kaže postavka terjatev do vpisnikov (*subscription receivable*); če te niso pravočasno poravnane, pa utegne priti do prej opisanega pojava. Res pa so pravila delniške družbe lahko tudi drugačna: tistemu, ki obroka ne poravnal, lahko ostane le toliko delnic, kolikor jih je že plačal, ali pa se mu prvotno plačani znesek vrne in ostane brez delnic.

Revalorizacijski presežek pri lastnem kapitalu (*appreciation surplus*) izhaja iz presežka ocenjene vrednosti stalnih sredstev nad njihovo vrednostjo po knjigah; v naši izhodiščni načelni razčlenitvi obveznosti do virov sredstev je prikazan v okviru obveznosti za priračunana sredstva (V-AČA), saj ga ni mogoče povezovati z dobičkom. Drugače pa je z zadržanim dobičkom (*retained earnings, retained income, earned surplus*), ki smo ga v naši izhodiščni načelni razčlenitvi obveznosti do virov sredstev vstavili v okvir obveznosti za

ustvarjena sredstva (V-ABB). Nerazdeljeni čisti dobiček obravnavanega in preteklih obdobj je sestavljen iz namenskega (*appropriated*) in nenamenskega dela (*unappropriated*). Za prvi del se uporablja tudi izraz rezerve (*reserves*), namenjen pa je razširjanju poslovanja, poravnavanju morebitnih izgub v prihodnosti, odkupovanju delnic in drugemu. Drugi del pa je na razpolago za različne splošne namene, tudi za izplačila dividend.

V okviru dolgoročnih obveznosti (*long-term liabilities*) se pojavljajo dolgoročni krediti (*long-term loans*), vendar manj pogosto; bolj pogostne so dolgoročne zadolžnice (*long-term notes*), ki so lahko zavarovane celo s hipoteko (*mortgage*); najbolj pogostne pa so obveznice (*bonds*). V vseh primerih imamo opraviti z različnimi oblikami dobljenih dolgoročnih kreditov iz naše izhodiščne razčlenitve (V-BAAA), vendar pa imajo nekatere obveznice že značilnosti drugih dolgoročnih naložb (V-BAAB). Tudi imetniki obveznic so namreč le kreditorji delniške družbe; če jim ta ne plača obresti in ne vrne glavnice v dogovorjenih rokih, sprožijo postopek proti njej, toda če ni takih težav, imajo imetniki obveznic le malo ali nič vpliva na upravljanje delniške družbe. Obveznic je več vrst. Hipotekarne obveznice (*mortgage bonds*) so zavarovane s hipoteko; nekatere izmed teh imajo ob likvidaciji delniške družbe prednost (*senior-lien bonds*), druge pa se pokrijejo šele za njimi (*junior-lien bond*). Nekatere obveznice so zavarovane z vrednostnimi listinami drugih delniških družb (*collateral trust bonds*), druge pa le z ugledom podjetja (*debenture bonds*). Plačilo obresti iz obveznic je lahko odvisno od dobička (*income bonds*), lahko pa za plačilo obresti in vračilo iz naslova obveznic, ki jih je izdala subsidiarna družba, jamči tudi matična delniška družba (*guaranteed bonds*).

V nekaterih primerih se kot dolgoročne obveznosti pojavljajo še dolgoročno odloženi prihodki (*long-term deferred revenues*); res pa se navadno zapadli prihodki pojavljajo le v okviru tekočih obveznosti (del V-ACA). Podobno velja za dolgoročne stroškovne obveznosti (*long-term expense accruals*), ki so poseben primer dolgoročno vnaprej vračunanih stroškov (del V-ACC). Zelo pogostna postavka dolgoročnih pasivnih časovnih razmejitev je razlika med več obračunanim davkom od dobička po izkazu uspeha za delničarje in manj obračunanim davkom od dobička po izkazu uspeha za finančni organ.

Tekoče obveznosti (*current liabilities*) so tiste, za katerih poravnavo je praviloma najkasneje v letu dni treba uporabiti denarna sredstva. Po svojih pojavnih oblikah so izkazane na enem samem mestu, ker niso znane razlike med poslovnimi sredstvi in na primer sredstvi za skupno porabo. Zato je s kratkoročnimi krediti (*loans payable*) v celoti pokrita ustrezna postavka iz naše izhodiščne teoretske razčlenitve (V-BABA). Toda med tekočimi obveznostmi se pojavlja tudi tisti del sicer dolgoročnih kreditov, ki bo zapadel v času do enega leta (*maturing long-term debt*) in je v naši izhodiščni razvrstitvi naveden ne več v okviru vračljivih finančnih naložb drugih, temveč v okviru tekočih obveznosti (V-BBH). Kratkoročne zadolžnice (*notes payable*) se navadno pojavljajo v zvezi z nakupi, vendar so obravnavane ločeno od siceršnjih obveznosti do dobaviteljev, pri tem pa ni pomembno, ali se še neporavnana nabavna vrednost nanaša na naložbe ali se pojavlja v zvezi s tekočim poslovanjem (V-BBČ in V-BBD). Pod imenom *accrued liabilities* se največkrat skriva le tisto, kar bi bilo mogoče označiti za obveznosti iz razporejenega dohodka; res pa so obveznosti do delničarjev (*dividend payable*) iz tega največkrat izvzete. To pomeni, da zajemajo neporavnane obveznosti do

zaposlenih (V-BBE), neporavnane terjatve (V-BBF) ter neporavnane obresti in deleže pri razporejanju dobička (V-BBG). Odloženi prihodki (*deferred revenues*) so pravzaprav enaki kratkoročno nezapadlim prihodkom v naši izhodiščni razčlenitvi (V-ACA), čeprav je v nekaterih primerih med njimi mogoče najti tudi prejete predujme (del V-BBA). Na drugi strani so odložene obveznosti (*deferred credits*) po svojem bistvu kratkoročno vnaprej vračunani stroški (del V-ACC).

Iz povedanega vidimo, da ni mogoče preprosto enačiti ameriške udeležbe delničarjev (*stockholders' equity*) z jugoslovanskim poslovnim skladom, ameriških dolgoročnih obveznosti (*long-term liabilities*) z jugoslovanskimi dolgoročnimi krediti in ameriških tekočih obveznosti (*current liabilities*) z jugoslovanskimi kratkoročnimi obveznostmi v zvezi s poslovnimi sredstvi. Ameriške kategorije se nanašajo ne samo na poslovna sredstva, temveč na vsa sredstva, ki so pri nas razčlenjena na poslovna, rezervna, sredstva skupne porabe in druga. Na drugi strani so jugoslovanski skladi, če izvezemo prva leta po drugi svetovni vojni, v glavnem primerljivi le z zadržanim dobičkom (*retained earnings*), saj je njihov izvor pravzaprav enak, vendar pa so bolj namensko opredeljeni kot ameriški. Toda poslovni sklad in sklad skupne porabe se redno povečujeta tudi za revalorizacijske razlike, kar v ameriški praksi nikakor ni zajeto v okviru zadržanega dobička, temveč se izkazuje posebej. Ameriški delniški kapital (*capital stock*) bi po načinu nastanka morda lahko prej primerjali z dolgoročnimi obveznostmi do združevalcev sredstev v našo organizacijo združenega dela, vendar tudi takšna primerjava kaj hitro odpove, saj gre pri delniški družbi za trajne vire sredstev, pri naši organizaciji pa ne. Med ameriški tekočimi obveznostmi (*current liabilities*) in dolgoročnimi obveznostmi (*long-term liabilities*) so gotovo specifične postavke, ki jih pri jugoslovanskih organizacijah ne najdemo; pri tem posebej opozarjamo še na dolgoročno odložene prihodke (*long-term deferred revenues*) in na dolgoročne stroškovne obveznosti (*long-term expense accruals*). Toda tudi če te posebnosti zanemarimo, ne moremo mimo dejstva, da se v letu dni zapadli dolgoročni kredit (*maturing long-term debt*) šteje v ameriški praksi vedno med tekoče obveznosti, medtem ko ga po jugoslovanskih predpisih obravnavamo med dolgoročnimi.

123 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Zvezni republiki Nemčiji

Sedaj si oglejmo še razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Zvezni republiki Nemčiji. Tam se podjetja držijo rešitev v predpisanem obrazcu bilance stanja, ki jih povzemamo:

A — Grundkapital (osnovni kapital)

I. Stammaktien (navadne delnice)

II. Vorzugsaktien (prednostne delnice)

B — Rücklagen (rezerve)

I. offene Rücklagen (očitne rezerve)

1. gesetzliche Rücklagen (zakonske rezerve)

2. freie Rücklagen (proste rezerve)

II. Wertberichtigungen (popravki vrednosti)

III. Rückstellungen (rezerve za predvidene stroške)

1. Pensionsrückstellungen (pokojninske rezerve)

2. Rückstellungen für unterlassene Instandhaltungen und Reparaturen (rezerve za velika popravila)

C — Bilanzgewinn (nerazdeljeni bilančni dobiček)

Č — Verbindlichkeiten (obveznosti)

I. Finanzschulden (finančni dolgovi)

1. Anleihen (prejeta posojila)

2. Verbindlichkeiten gegenüber Kreditinstituten (prejeti bančni krediti)

II. Andere Verbindlichkeiten (druge obveznosti)

1. Verbindlichkeiten aus Lieferungen und Leistungen (obveznosti do dobaviteljev)

2. Verbindlichkeiten aus der Ausstellung eigener Wechsel (menične obveznosti)

3. erhaltene Anzahlungen (prejeti predujmi)

4. sonstige Verbindlichkeiten (druge obveznosti)

D — Rechnungsabgrenzungsposten (pasivne razmejitevne postavke)

Osnovni kapital delniške družbe (*Grundkapital*) sestavljajo vplačane delnice delničarjev; delnice so lahko navadne (*Stammaktien*) ali prednostne (*Vorzugsaktien*), v vsakem primeru pa pomenijo glede na našo izhodiščno razčlenitev — obveznosti za vnesena sredstva lastnikov (V-AAA), ki jih praviloma ni treba več vračati. Delnice so lahko izdane po nominalni vrednosti (*al pari*) ali nad njo, pri čemer se pojavi presežek vplačanega zneska nad nominalnim zneskom izdanih delnic (*Aggio, Aufgeld*), ki povečuje obvezni rezervni sklad. Povečanje osnovnega kapitala je lahko redno (*die ordentliche Kapitalerhöhung*), ko se izdajajo nove delnice zaradi razširitve poslovanja in modernizacije; pogojno (*die bedingte Kapitalerhöhung*), če se izdajo obveznice s pravico do pretopitve v delnice ali dajo zaposlenim delnice iz dobička; dovoljeno (*die genehmigte Kapitalerhöhung*), če se izdajo nove delnice po pooblastilu delničarjev ob ugodni situaciji na finančnem trgu; možen pa je tudi prenos iz rezervnega sklada (*die Kapitalerhöhung aus Gesellschaftsmitteln*).

Rezerve so lahko zakonske (*gesetzliche Rücklagen*) ali proste (*freie Rücklagen*), v vsakem primeru pa so namensko zadržani dobiček (V-ABBA). Obvezni rezervni sklad je predpisan z zakonom in ga je mogoče uporabiti le za poravnavanje izgub. Izguba se namreč ne more odpisati v breme osnovnega kapitala, temveč le v breme rezervnega sklada; če v njem ni kritja, mora biti prikazana kot neporavnana. Če je rezervni sklad večji, kot je glede na osnovni kapital družbe predpisan z zakonom, je presežek mogoče prenesti med osnovni kapital. Neobvezni rezervni sklad je navadno oblikovan s prenosom do 50 % dobička po zaključnem računu, o njegovi uporabi pa odloča skupščina delničarjev.

Popravki vrednosti (*Wertberichtigungen*) po svojem bistvu zmanjšujejo naložbeno premoženje in terjatve na realno vrednost, vendar se največkrat nanašajo le na terjatve. Po svojem značaju bi mogli biti izkazani kot odbitne postavke med sredstvi, in ne kot posebna obveznost do vira sredstev, saj jih je težko pojasnjevati z revalorizacijskim presežkom ali z obveznostmi za priračunana sredstva (V-AČ).

Rezerve za predvidene stroške (*Rückstellungen*) so po svojem nastanku dolgoročno vnaprej vračunani stroški (V-ACC); med njimi so lahko pomembne pokojninske rezerve (*Pensionsrückstellungen*), ki omogočajo pokojninske dodatke, ki jih podjetja dajejo svojim delavcem, ko gredo le-ti v pokoj.

Posojila (*Anleihen*) so pridobljena na trgu kapitala z obveznicami in so oblika obveznosti za vračljive finančne naložbe drugih iz naše izhodiščne razčlenbe obveznosti (del V-BA). Zakon zahteva, da so posojila prikazana po vračilnem tečaju. Če je izdajni tečaj nižji od vračilnega, je razlika (*Disaggio*) prehodno izkazana med aktivnimi časovnimi razmejitvami in postopoma odpisana. Če je izdajni tečaj višji od vračilnega, pa je razlika (*Aggio*) dobiček ob izdaji obveznic, ki je prehodno izkazan med pasivnimi časovnimi razmejitvami in postopoma obračunan v letih od izdaje do vračila obveznic.

Prejeti bančni krediti (*Verbindlichkeiten gegenüber Kreditinstitute*) so prav tako oblika obveznosti za vračljive finančne naložbe drugih iz naše izhodiščne razčlenitve obveznosti (del V-BA). Omenimo pa naj, da se v Zvezni republiki Nemčiji štejejo za dolgoročne bančni krediti z odplačilom po štirih letih, kratkoročni bančni krediti pa so izkazani med drugimi obveznostmi.

Obveznosti do dobaviteljev (*Verbindlichkeiten aus Lieferungen und Leistungen*) so po svojem značaju dobaviteljski krediti (*Lieferantenkredit*) in se skupaj z meničnimi obveznostmi (*Verbindlichkeiten aus der Ausstellungen eigener Wechsel*) pojavljajo v zvezi s tekočim poslovanjem ali v zvezi z naložbami (V-BBD in V-BBČ).

Prejeti predujmi (*erhaltene Anzahlungen*) se pojavljajo v razmerjih s kupci in so obveznosti do njih (V-BBA).

Med drugimi obveznostmi (*sonstige Verbindlichkeiten*) se lahko pojavljajo neporavnane terjatve (V-BBF), obveznosti do zaposlenih (V-BBE), neporavnane obresti in deleži drugih (V-BBG) ter druge postavke.

Pasivne razmejitvene postavke (*Rechnungsabgrenzungsposten*) lahko po zakonu zajemajo le tranzitivne postavke, to je nezapadle prihodke (V-ACA), medtem ko je anticipativne postavke, to je vnaprej vračunane stroške (V-ACC), zakon spremenil v obveznosti.

Ob primerjavi zahodnonemške razčlenitve obveznosti do virov sredstev z jugoslovansko ni treba dodati kaj bistvenega k tistemu, kar smo že povedali ob primerjavi ameriške razčlenitve z jugoslovansko. Opozorimo naj le, da v nemški praksi posvečajo veliko pozornost oblikovanju rezervnega sklada, da se med rezervami pojavljajo med drugim tudi popravki vrednosti sredstev in postavke, ki bi jih bilo mogoče obravnavati v okviru pasivnih časovnih razmejitev, to je vnaprej vračunani stroški, medtem ko so v okviru pasivnih časovnih razmejitev obravnavani le nezapadli prihodki.

124 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Franciji

Kako je z razčlenitvijo obveznosti do virov sredstev v Franciji? Če izhajamo iz običajnega obrazca bilance stanja, je takole:

A — capitaux propres (lastni kapital)

I. capital (vpisani kapital)

II. primes d'émission, de fusion, d'apport (presežek kapitala pri izdaji, spajanju in udeležbah)

III. ecart de réévaluation (presežek kapitala pri revalorizaciji)

IV. réserves (rezerve)

1. réserve légale (zakonska rezerva)

2. réserves statutaires et contractuelles (statutarne in pogodbene rezerve)

3. réserves réglementées (predpisane rezerve)

4. autres réserves facultatives (druge fakultativne rezerve)

V. résultat net de l'exercice — bénéfice (čisti izid obračunskega obdobja —dobiček)

VI. subventions d'investissements (subvencije za opremo)

B — provisions pour risques et charges (rezerve za rizike in predvidene stroške)

C — dettes (dolgovi)

I. 1. emprunts obligataires convertibles (konvertibilna obligacijska posojila)

2. autre emprunts obligataires (druga obligacijska posojila)

3. emprunts auprès d'établissements de crédit (posojila od kreditnih ustanov)

4. emprunts et dettes financières divers (razna finančna posojila in dolgovi)

5. avances et acomptes reçus sur commandes en cours (prejeti predujmi v zvezi z naročili)

6. dettes sur achats ou prestations de services et comptes rattachées (dolgovi v zvezi z nabavami, angažiranimi storitvami in podobni računi)

7. dettes fiscales et sociales (fiskalni in socialni dolgovi)

8. dettes sur immobilisations et comptes rattachées (dolgovi za negibljiva sredstva in podobne račune)

9. dettes diverses (razni dolgovi)

III. 10. produits constatés d'avance (obveznosti za zaračunano, a ne dostavljeno blago)

Č — ecarts de conversion (pasivni odmiki pri konverzijah)

Pri tem so dolgovi vseh vrst lahko dodatno razčlenjeni še na kratko-ročne do leta dni (*dettes à moins d'un an*) in na dolgoročne za obdobje, daljše od leta dni (*dettes à plus d'un an*).

Vpisani kapital skupaj s presežki pri izdaji in drugem (*capital, primes d'émission etc*) ima enak značaj kot v naši izhodiščni razčlenitvi začetne finančne naložbe lastnikov (V-AAA), presežek kapitala pri revalorizaciji (*écart de réévaluation*) enakega kot obveznosti za priračunana sredstva (V-AČ), rezerve (*réserve*) enakega kot namensko zadržani dobiček prejšnjih let (V-ABBA), čisti izid obračunskega obdobja (*résultat de l'exercice-benefice*) je pravzaprav začasno nerazdeljeni dobiček (V-ABA), subvencije za opremo (*subventions d'investissements*) pa nevračljive finančne naložbe drugih (V-AAB).

Rezerve za rizike in predvidene stroške (*provisions pour risques et charges*) so po svojem značaju vnaprej vračunani stroški (V-ACC), dolgovi (*dettes*) pa vračljive naložbe drugih (V-BA) ali tekoče obveznosti (V-BB).

S takšnim pojasnilom se je mogoče lotiti tudi primerjave med francoskimi in jugoslovanskimi postavkami obveznosti do virov sredstev, vendar se nam tu ne zdi posebej potrebna.

125 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Italiji

Kot je že bilo omenjeno pri sredstvih, navaja Codice civile samo enajst postavk pasiv, med katerimi so očitno tudi takšne, ki pomenijo popravke vrednosti sredstev. Te postavke niso uvrščene v kake skupine, tako da ni mogoče razbrati širših pojmov. Pač pa je v praksi mogoče zaslediti grobo delitev teh postavk v dve skupini: v prvi je lastni kapital (*capitale proprio*) in v drugi, ki jo nekateri tolmačijo kar s celotnimi pasivi (*totale del passivo*) in s tem kot nasprotje lastnega kapitala — dolgovi (*debiti*). Pri tem so prave rezerve (*riserve proprie*) vštete v prvo skupino, neprave rezerve (*riserve improprie*), ki so pravzaprav pasivne razmejitvene postavke, pa v drugo skupino. Medtem ko so prave rezerve največkrat oblikovane iz dobička, so neprave rezerve vedno oblikovane pred njegovo ugotovitvijo. Prave rezerve ustvarjajo podjetju garancijo pred splošnimi ekonomskimi riziki, neprave rezerve pa omogočajo zgolj pokrivanje nepredvidenih izgub pri tekočem poslovanju. Za neprave rezerve, tj. za tiste, ki so oblikovane pred ugotovitvijo poslovnega izida, je v uporabi izraz sklad (*fondo*). Ta izraz ima potemtakem povsem drugačno vsebino kot pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela, kjer praviloma označuje namensko zadržani pozitivni poslovni izid. Glede na takšno opredelitev skladov pri italijanskih podjetjih ni nič čudnega, če je tudi popravek vrednosti osnovnih sredstev označen s skladi (*fondi di ammortamento*) ali popravek vrednosti terjatev s skladom (*fondo di copertura rischi su crediti*). Ker menimo, da imamo v obeh primerih z ekonomskega vidika opravka le s popravkom vrednosti sredstev, in ne z vprašanjem njihovega financiranja, bomo obe postavki pri razčlenjevanju obveznosti do virov sredstev italijanskih podjetij zanemarili. Drugačen postopek bo seveda uporabljen kasneje, ko bomo govorili o oblikah bilance stanja pri italijanskih podjetjih.

Po tem uvodu lahko vzpostavimo naslednjo razčlenitev obveznosti do virov sredstev:

A — capitale proprio (lasten kapital)

I. capitale sociale (kapital delniške družbe)

II. riserve (rezerve)

1. riserva legale (zakonska rezerva)

2. riserve statutarie e facoltative (statutarne in neobvezne rezerve)

III. utile netto da ripartizione (čisti dobiček za razdelitev)

B — debiti (dolgovi)

I. riserve improprie (neprave rezerve)

1. fondi per indennità anzianità o di quiescenza del personale dipendente (skladi odpravnin in pokojnin)

2. fondo rischi (sklad rizikov)

3. altri fondi (drugi skladi)

II. debiti di finanziamento e funzionamento (dolgovi zaradi financiranja in poslovanja)

1. debiti con garanzia reale (dolgovi z realnim jamstvom)

2. debiti verso banche ed altri sovventori (dolgovi bankam in drugim)

3. debiti verso fornitore (dolgovi dobaviteljem)

4. debiti verso società controllate e collegate (dolgovi kontroliranim in povezanim družbam)

5. debiti verso clienti per anticipi (dolgovi kupcem za predujme)

6. altri debiti (drugi dolgovi)

III. ratei passivi e risconti passivi (vnaprej vračunani neplačani stroški in nezapadli plačani prihodki)

Takšna razčlenitev obveznosti do virov sredstev italijanskih podjetij je le poskus posplošitve zelo različnih rešitev v tamkajšnji teoriji in praksi. Včasih so ločeno prikazani dolgovi zaradi financiranja (*debiti di finanziamento*) od tistih zaradi poslovanja (*debiti di funzionamento*), ne glede na njihovo kratkoročnost ali dolgoročnost. Včasih so dolgovi ne glede na tistega, do katerega se pojavljajo, razčlenjeni na dolgoročne in srednjeročne (*debiti a lungo e medio termine*), na kratkoročne dolgove (*debiti a breve termine*) in na finančne postavke, ki zajemajo razmerja z bankami. Pasivne časovne razmejitve (B III) so navadno vključene kar med kratkoročne dolgove (B II) ali celo med neprave rezerve (B I), npr. v zvezi s prihodnjimi popravili (*fondo spese di manutenzione e riparazione*). V nekaterih primerih so obveznosti do države iz naslova davkov in taks, ki se plačujejo za nazaj, predstavljene iz okvira skupine dolgov (B II) v skupino nepravih rezerv (B I) ter preimenovane v sklad (*fondo imposte e tasse*). Nekaj podobnega velja za obračunane, a še neplačane stroške elektrike, provizije potnikov ali za neza-računano prejetu blago (*fondo costi presumibili*). Nerazdeljeni čisti dobiček (A III) je včasih omenjen ločeno od lastnega kapitala.

Nekatere postavke zahtevajo še dodatne pojasnitve. Rezerve (A II) se ne oblikujejo samo pri delitvi dobička (*riserve di utili*), temveč v nekaterih primerih tudi pri oddaji delnic po višji ceni od njihove nominalne vrednosti (*riserve di capitale*); vendar je zadnje manjšega pomena. Ločevati je mogoče rezerve za kritje prihodnjih izgub, rezerve za izenačitev dividend in rezerve za zvišanje lastnih sredstev. Dolgovi do bank (B II, 2), se lahko pojavijo tudi zgolj na tekočem računu (*conto corrente*) do zneska, ki je odvisen od finančnega stanja podjetja in same banke. Dolgovi z realnim jamstvom (B II, 1) se pojavijo v zvezi z lombardnimi posojili ali s hipotekarnimi posojili; banka podeli lombardno posojilo proti pologu kakršnekoli listine, ki predstavlja lastninsko pravico, ali blaga z določeno vrednostjo, medtem ko dobijo hipotekarna posojila le delniške družbe, ki z lastnimi nepremičninami jamčijo za najeti kredit. Vendar banka podjetju v določenem odstotku od vrednosti ustreznih stvari ne nakaže denarja, temveč izroči le zastavna pisma, ki jih zanj prodaja.

Če sedaj primerjamo posamezne skupine in postavke iz italijanske razčlenitve obveznosti do virov sredstev z najbolj splošno teoretično razčlenitvijo obveznosti do virov sredstev, pridemo do nekaterih razlik. Kapital delniške družbe (A I) je mogoče tolmačiti z obveznostmi za vnesena sredstva (V-AA) in le v primeru revalorizacije še z obveznostmi za priračunana sredstva (V-AČ). Rezerve (A II) je mogoče tolmačiti z obveznostmi iz naslova zadržanega dobička (V-ABB) in le delno tudi iz naslova zunajizidnega presežka vrednosti (V-ABC). Neprave rezerve (pod B I) pomenijo obveznosti za prehodno pridobljena sredstva iz naslova nezapadlih prihodkov (V-ACA) in vnaprej vračunanih stroškov (V-ACC), podobno kot tudi posebej izkazane razmejitvene postavke z istim nazivom (B III). Vse druge dolgove (B II) pa je mogoče pojasnjevati delno z obveznostmi iz naslova vračljivih finančnih naložb drugih (V-BA), delno pa kot tekoče obveznosti (V-BB).

Primerjava z jugoslovanskimi obveznostmi do virov sredstev je precej težja. Kapitala delniške družbe (A I) že po njegovem izvoru ni mogoče istovetiti s poslovnim skladom, razen morda s tistim njegovim delom, ki je bil nekdanj vnesen v posamezno organizacijo združenega dela, in ne ustvarjen v okviru

tamkajšnjega poslovnega izida; nekaj podobnega velja za tisti njegov del, ki je priračunan ob revalorizaciji sredstev. Ves ostali del poslovnega sklada je mogoče pojasnjevati prej z zadržanim čistim dobičkom (A III). Ostali del zadržanega čistega dobička se seveda nanaša na oblikovanje dela jugoslovanskega sklada skupne porabe za stanovanjske potrebe, medtem ko je rezerve (A II) mogoče istovetiti z jugoslovanskim rezervnim skladom.

Neprave rezerve italijanskih podjetij (B I) je zlasti mogoče primerjati z vnaprej vračunanimi stroški jugoslovanskih organizacij združenega dela na pasivnih časovnih razmejitvah ter s skladom solidarnosti, vendar ima podoben značaj tudi oblikovanje dela jugoslovanskega sklada skupne porabe za tekoče potrebe, če zanemarimo dejstvo, da izhaja le-ta iz delitve pozitivnega poslovnega izida. Dolgove italijanskih podjetij (B II) pa moremo uvrščati tako v jugoslovanske obveznosti v zvezi s poslovnimi sredstvi kot s sredstvi skupne porabe in sredstvi za druge namene. Jugoslovanske sklade moremo iskati večinoma v okviru lastnega kapitala italijanskih podjetij (A) razen večine kapitala delniške družbe (A I), a tudi v delu nepravih rezerv (B I). Jugoslovanske obveznosti iz naslova kreditov, zadržanih sredstev in tekoče obveznosti moremo iskati v dolgovih italijanskih podjetij (B II) in tudi v razmejitvenih postavkah (B III) in v drugem delu nepravih rezerv (B I). Seveda so pa jugoslovanski skladi in obveznosti iz vseh teh naslovov podrejene temeljni členitvi glede na to, na katere vrste sredstev se nanašajo, tj. poslovna sredstva, sredstva rezerv, sredstva skupne porabe itd. Takšna nadrejenost in podrejenost posameznih kategorij pri italijanskih podjetjih ni poznana.

126 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Demokratični republiki Nemčiji

Ta razčlenitev je v Demokratični republiki Nemčiji prav tako predpisana, kot je predpisana v Zvezni republiki Nemčiji. Rešitev pa je povsem drugačna. Razčlenitev iz tamkajšnje nekoliko starejše bilance stanja je naslednja:

A — Fonds (skladi)

- I. Grundmittelfonds (sklad temeljnih sredstev)
- II. Umlaufmittelfonds (sklad krožečih sredstev)
- III. Gewinnfonds (sklad dobička)
- IV. Fonds für Wissenschaft und Technik (sklad za znanost in tehniko)
- V. Werbefonds (sklad za ekonomsko propagando)
- VI. Reservefonds (rezervni sklad)
- VII. Investitionsfonds (investicijski sklad)
- VIII. Prämienfonds (sklad za premije)
- IX. Kultur- und Sozialfonds (sklad za kulturne in socialne potrebe)
- X. Sonderfonds (posebni skladi)

B — Kredite (kredit)

- I. Grundmittelkredite (kredit za temeljna sredstva)
- II. Umlaufmittelkredite (kredit za krožeča sredstva)

C — Verbindlichkeiten (obveznosti)

- I. langfristige Verbindlichkeiten (dolgoročne obveznosti)
- II. Verbindlichkeiten aus Warenlieferungen und Leistungen (obveznosti do dobaviteljev)

III. sonstige Verbindlichkeiten (druge obveznosti)

Č — Passive Abgrenzungen (pasivne razmejitve)

Sklad temeljnih sredstev (*Grundmittelfonds*) pokriva neodpisano vrednost temeljnih sredstev in se spreminja skupaj z njo; za obračunano amortizacijo se namreč že povečuje investicijski sklad, medtem ko se sklad temeljnih sredstev povečuje tudi za kredite, s katerimi so bila kupljena, kar povzroča potrebo po posebni evidenčni postavki, ki po svojem bistvu zgolj popravlja izkazani sklad temeljnih sredstev. Podobno sklad krožečih sredstev (*Umlaufmittelfonds*) pokriva vrednost krožečih sredstev, povečuje pa se lahko tudi iz čistega dobička. V teh skladih je mogoče videti kombinacijo obveznosti za vnesena sredstva (V-AA), namensko zadržanega dobička (V-ABBA), a tudi vračljivih finančnih naložb drugih (V-AB).

Sklad dobička (*Gewinnfonds*) vzpostavljajo organi gospodarskega vodstva na podlagi dajatev iz čistega dobička podrejenih podjetij; iz njega se oblikujejo drugi skladi pri tem organu kot tudi pri podrejenih podjetjih, izplačujejo se dajatve državi, vračajo krediti, poravnavaajo načrtovane izgube in drugo. Zato bi ga še najlažje označili za začasno nerazdeljeni dobiček (V-ABA).

Sklad za znanost in tehniko (*Fonds für Wissenschaft und Technik*) je namenjen za financiranje raziskovalnih in razvojnih del, za nabavo orodij za te potrebe, za licence in podobno. Oblikuje se deloma v breme vnaprej vračunanih stroškov (del V-ACC), deloma pa s prodajo teh orodij, licenc in podobnega, kar je v nekem smislu zunajizidni presežek vrednosti ob likvidaciji naložb (V-ABC).

Sklad za ekonomsko propagando (*Werbefonds*) je po svojem namenu in nastanku spet primer vnaprej vračunanih stroškov (del V-ACC).

Rezervni sklad (*Reservefonds*) se pojavlja pri organih gospodarskega vodstva. Po svojem nastanku je namensko zadržani dobiček, in sicer tisti njegov del (del V-ABBA), ki je namenjen financiranju načrtovane izvedbe znanstveno-tehničnega napredka, poravnavanju ekonomskih škod, izboljševanju delovnih in življenjskih razmer delavcev, oblikovanju sklada za premije in sklada za učinke ter podobnemu.

Investicijski sklad (*Investitionsfonds*) financira enostavno in razširjeno reprodukcijo; povečuje se z amortizacijo in delom čistega dobička, lahko pa tudi s prenosi iz drugih skladov in na druge načine. Če ne zadošča za financiranje določenih investicijskih nalog, je treba najeti kredit. Zmanjšuje pa se za izgotovljene investicije, vračanje kreditov in na druge načine. Torej je spet kombinacija obveznosti za vnesena sredstva (del V-AAA), namensko zadržanega dobička (del V-ABBA) in vračljivih finančnih naložb drugih (del V-AB).

Sklad za premije (*Prämienfonds*) omogoča izplačevanje premij za izpolnitve (*Erfüllungsprämie*) in premij za priznanja (*Anerkennungssprämie*) in je po svojem nastanku namensko zadržani del dobička (del V-ABBA).

Sklad za kulturne in socialne potrebe (*Kultur-und Sozialfonds*) se uporablja za izboljšanje delovnih in življenjskih razmer delavcev, za zidavo stanovanjskih zgradb, za rekreacijsko in športno dejavnost in podobno, oblikuje pa se z enakomernim mesečnim vračunavanjem v stroške in je torej po svojem značaju vnaprej vračunani strošek (del V-ACC).

Posebni skladi so sestavljeni iz različnih postavk. Sklad za učinke (*Leistungsfonds*) je po načinu oblikovanja namensko zadržani dobiček (del V-ABBA), sklad za popravila (*Reparaturfonds*) je — nasprotno — mogoče

razlagati v naprej vračunanimi stroški (del V-ACC), sklad za razpolaganje (*Verfügungsfonds*) pa je po načinu oblikovanja spet namensko zadržani dobiček (del V-ABBA) in tako naprej.

Jugoslovanskih skladov potemtakem ni mogoče preprosto primerjati z vzhodnonemškimi. Ne gre samo za razvrščanje vzhodnonemških skladov po namenih, kakršnim rabijo v Jugoslaviji poslovni sklad, rezervni sklad, sklad za skupno porabo, ampak je v znesku skladov lahko zajet tudi znesek kreditov. Mnogokrat se v Demokratični republiki Nemčiji šteje za sklad kaj, kar je v jugoslovanski praksi sestavni del pasivnih časovnih razmejitev.

Krediti (*Kredite*) so lahko planski ali neplanski, od česar je odvisna njihova obrestna mera, v vsakem primeru pa so vračljiva finančna naložba banke ali države (V-BA).

Dolgoročne obveznosti (*langfristige Verbindlichkeiten*), ki se pojavljajo zunaj kreditov, so povezane s hipotekami, po svojem bistvu pa so ravno tako kot krediti vračljive finančne naložbe drugih (V-BAA).

Obveznosti do dobaviteljev se pojavljajo zaradi še ne poravnane nabavne vrednosti v zvezi s tekočim poslovanjem ali z naložbami (V-BBD) ali (V-BBČ). Posebnost so obveznosti do nadrejenega gospodarskega organa (*Verbindlichkeiten gegenüber dem Wirtschaftsorgan*) iz delitve dobička za sklade tega organa in podobno; na drugi strani pa pri teh organih nastajajo tudi obveznosti do podrejenih podjetij (*Verbindlichkeiten gegenüber unterstellten Betrieben*) v zvezi s poravnavanjem načrtovane izgube, s subvencioniranjem in drugim. Med drugimi obveznostmi (*sonstige Verbindlichkeiten*) pa so še obveznosti do zaposlenih (V-BBE), neporavnane dajatve (V-BBF), neporavnane odškodnine (V-BBK) in drugo.

Pasivne razmejitve (*passive Abgrenzungen*) so omejene na nezapadle prihodke (V-ACA), medtem ko so vnaprej vračunani stroški (V-ACC) obravnavani med skladi.

127 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Poljski

Razvrščanje obveznosti do virov sredstev pri poljskih podjetjih najprej upošteva obstoj treh vrst dejavnosti: eksploatacijske, investicijske in finančno izločenih dejavnosti.

Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A) je naslednja:

- I. fundusze podstawowe (temeljni skladi)
 1. fundusz statutowy w środkach trwałych (statutarni sklad trajnih sredstev)
 2. fundusz udziałowy (delniški sklad)
 3. kredyty inwestycyjne na środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne (investicijski krediti za trajna sredstva ter nematerialne in pravne vrednosti)
 4. inne zobowiązania dotyczące środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych (druge obveznosti v zvezi s stalnimi sredstvi ali nematerialnimi in pravnimi vrednostmi)
 5. fundusz wydzielony w środkach trwałych (izločeni sklad za trajna sredstva)
- II. fundusze własne w obrocie, kredyty obrotowe i zobowiązania finansujące, zapasy i należności (lastni skladi in krediti za obratna sredstva ter finančne in druge obveznosti)

1. fonduszi własny w obrocie (lastni skladi obratnih sredstev)
fundusz statutowy w środkach obrotowych (statutarni sklad obratnih sredstev)
fundusz wydzielony w środkach obrotowych (izločeni sklad obratnih sredstev)
kredyt inwestycyjny na pierwsze wyposażenie w środki obrotowe (inwestijski kredit za začetna obratna sredstva)
2. kredyty obrotowe (krediti za obratna sredstva)
3. zobowiązania finansujące, zapasy i należności (finančne in druge obveznosti)

III. pozostałe pasywa działalności eksploatacyjnej (druga pasiva eksploatacijske dejavnosti)

1. rozrachunki (obveznosti v obračunu)
2. rezerwy i dochody przyszłych okresów (rezerve in prihodki prejšnjih let)

IV. wynik finansów (finančni izid)

Obveznosti do virov sredstev v investicijski dejavnosti (B) so razčlenjene takole:

1. fundusze na inwestycje (inwestijski sklad)
2. kredyty na inwestycje realizowane (izrabljeni investicijski krediti)
3. zobowiązania z tytułu inwestycji (obveznosti iz naslova investicij)

Obveznosti do virov sredstev v finančno izločenih dejavnostih (C) so pa razčlenjene takole:

1. fundusze dla załogi (skladi skupne porabe)
zakładowy fundusz socjalny (socialni sklad podjetja)
zakładowy fundusz mieszkaniowy (stanovanjski sklad podjetja)
2. fundusze rozwojowe (razvojni skladi)
3. pozostałe fundusze specjalne (drugi posebni skladi)
fundusz rezerwowy (rezervni sklad)
itd.
4. rozrachunki działalności finansowo wyodrębnionej (obveznosti finančno izločene dejavnosti v obračunu)
5. kredyty na działalność finansowo wyodrębniona (krediti za finančno izločeno dejavnost)

Omejili smo se na najpomembnejše postavke, ki olajšujejo razumevanje poljskih posebnosti. Pri tem kaže opozoriti, da se posebnosti družbeno-ekonomskega sistema najprej pokažejo v financiranju dejavnosti in s tem v obveznostih do virov sredstev: spremembe, ki jih prinaša razvoj, so potem-takem najprej opazne ravno pri teh ekonomskih kategorijah.

Prvo, kar utegnemo ugotoviti, je, da se skladi (*fundusze*) deloma razumevajo širše in zajemajo tudi kredite, na primer v okviru podskupine I. To je gotovo z jugoslovanskega vidika nedoslednost, vendar kaže spomeniti, da je v vseh socialističnih državah izraz sklad nadomestil izraz kapital. Za kapital pa vemo, da je lahko »lasten«, trajen ali pa kreditiran. Nekaj tega še najdemo tudi v poljski razčlenitvi skladov. Prav tako v načinu izražanja, ker govorijo o skladu v trajnih sredstvih ali o skladu v obratnih sredstvih, kar je gotovo takoj bolj dojemljivo, če zamenjamo izraz sklad z izrazom kapital.

Ker so obveznosti do virov sredstev obravnavane posebej za eksploatacijsko, posebej za investicijsko in posebej za finančno izločene dejavnosti, ni nič čudnega, če tudi skladi niso navedeni skupaj, dobljeni krediti skupaj in tekoče obveznosti skupaj. Sklade namreč najdemo ne samo v okviru obvez-

nosti do virov sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A), temveč tudi v okviru obveznosti do virov sredstev v investicijski dejavnosti (B) in finančno izločenih dejavnostih (C); pri tem so celo v okviru obveznosti do virov sredstev v eksploatacijski dejavnosti prikazani posebej tisti, ki se nanašajo na trajna sredstva (A I, 1 do 3), in posebej tisti, ki se nanašajo na obratna sredstva (A II, 1). Podobno velja za dobljene kredite. Te najdemo ločeno navedene v skupinah, ki pojasnjujejo financiranje trajnih sredstev (A I, 4), obratnih sredstev (A II, 2), sredstev v investicijski dejavnosti (B 2) in sredstev v finančno izločenih dejavnostih (C 5). Sprotne obveznosti najdemo v zvezi s financiranjem trajnih sredstev (A I, 5), obratnih sredstev (A II, 3 in A III, 1), sredstev v investicijski dejavnosti (B 3) in sredstev v finančno izločenih dejavnostih (C 4).

Po vsem tem lahko ugotovimo, da poljsko financiranje trajnih sredstev (A I) zajema del obveznosti za vnesena sredstva (V—AA) in za ustvarjena sredstva (V—AB), ki so ostala v samem podjetju, dalje del dobljenih dolgoročnih kreditov (V—BA) in del tekočih obveznosti (V—BB). Obratna sredstva (A I do IV) so pa financirana z drugim delom obveznosti za vnesena sredstva (V—AA) in za ustvarjena sredstva (V—AB), ki so ostala v samem podjetju, dalje z dobljenimi krediti (V—BA), s tekočimi obveznostmi (V—BB), a tudi z nezapadlimi prihodki (V—AC) in vnaprej vračunanimi stroški. Obveznosti do virov sredstev investicijske dejavnosti (B) zajemajo tako ustrezni sklad, ki je mešanica obveznosti iz vnesenih in ustvarjenih sredstev (V—AA in V—AB), dobljenih kreditov (V—BA) in tekočih obveznosti (V—BB). Podobno velja za obveznosti do virov sredstev v finančno izločenih dejavnostih (C).

Zdaj je treba nekoliko bolj pojasniti posamezne sklade poljskih podjetij in po njih tamkajšnji način financiranja. Kot je običajno pri vzhodnoevropskih socialističnih podjetjih, amortizacija zagotavlja enostavno reprodukcijo ne zgolj v podjetju, kjer je obračunana, temveč se bolj ali manj preliva iz njega kot obveznost, ki naj omogoča investiranje skladno s širše postavljenim prednostnim redom. Zato se hkrati z zmanjševanjem vrednosti trajnih sredstev preprosto zmanjšuje tisti sklad, ki pojasnjuje njihovo dotedanje financiranje. Kolikor amortizacijskih sredstev je treba odvesti, tolikšna obveznost iz naslova takšnega odvajanja se pojavi hkrati z obračunom amortizacije. Kolikor se z amortizacijskimi sredstvi vračajo krediti, se hkrati z obračunom amortizacije povečuje ustrezni sklad, medtem ko se zmanjšuje dotedanji kredit hkrati s takšno uporabo amortizacijskih sredstev. Presežek zneska amortizacije nad tistim, ki ga je treba odvesti, in tistim, ki je uporabljen za vračilo kreditov, pa poveča razvojni sklad. Ta sklad se seveda ne poveča samo z ustreznim delom obračunane amortizacije, temveč ga lahko povečajo še odvajanje iz poslovnega izida in dotacije v ta namen. Ko se začno kake nove investicije, se spremeni v investicijski sklad, ko so končane, pa v sklad trajnih sredstev; če je treba financirati obratna sredstva, se spremeni v sklad obratnih sredstev. Vidimo torej, kako se selijo skladi iz financiranja sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A) v financiranje sredstev v finančno izločenih dejavnostih (C), kamor je vključen med drugim razvojni sklad, nato v financiranje sredstev investicijske dejavnosti (B) in končno spet v financiranje sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A). Glede na način oblikovanja obstaja več skladov trajnih sredstev in več skladov obratnih sredstev. A tudi skladov v finančno izločenih dejavnostih (C) je več. Razen razvojnega sklada pa drugi niso več povezani z obračunom amortizacije, temveč le z delitvijo pozitivnega poslovnega izida, z dotacijami, skladi kolektiva pa se oblikujejo

tudi iz okvira stroškov pred ugotovitvijo poslovnega izida, prav tako sklad za financiranje tehničnega napredka.

Če bi želeli primerjati obveznosti do virov sredstev po poljski razčlenitvi s tistimi po jugoslovanski, gotovo ne bi bili pred lahko nalogo. Še najmanj težavna bi bila primerjava dobljenih kreditov in sprotnih obveznosti, pa naj se pojavljajo v okviru postavk pri eksploatacijski, investicijski ali finančno izločenih dejavnostih. Z jugoslovanskimi krediti za osnovna sredstva bi mogli primerjati kredite, ki so pri poljskih podjetjih izkazani v okvirih virov sredstev v eksploatacijski dejavnosti (A I, 4) in virov sredstev v investicijski dejavnosti (B 2), seveda ob predpostavki, da med njimi ni kreditov v zvezi z zidavo stanovanj, ki ostanejo podjetju. Z jugoslovanskimi krediti za obratna sredstva pa bi bilo mogoče preprosto primerjati postavko (A II, 2). Z jugoslovanskimi obveznostmi za osnovna sredstva bi bilo mogoče podobno primerjati tiste, ki so v Poljski uvrščene v okvir eksploatacijske dejavnosti (A I, 5) in zlasti v okvir investicijske dejavnosti (B 3). S primerjavo jugoslovanskih in poljskih obveznosti za obratna sredstva je še manj težav. Povsem drugače pa je s primerjavo skladov. Jugoslovanskemu poslovnemu skladu bi ustrezal ne samo seštevek skladov trajnih sredstev (A I, 1 do 3 in 6) in skladov obratnih sredstev (A II, 1) ter investicijskega sklada (B 1), če niso povezani s financiranjem stanovanj podjetja, temveč tudi razvojnega sklada (C 2). Jugoslovanski rezervni sklad bi lahko primerjali s poljskim (C 2), ki pa za zdaj še nima enakega pomena. Jugoslovanski sklad skupne porabe pa zajema več različnih poljskih skladov iz skupine (C 1), in če so stanovanja podjetja v okviru njegovih trajnih sredstev, še sorazmerni del ustreznega sklada trajnih sredstev.

Ker se pri poljskih podjetjih sredstva in sklad še vedno prelivajo glede na širše interese, ni toliko finančnih naložb kot pri jugoslovanskih podjetjih, zato pa tudi ne skladov, ki bi jih pri posameznem podjetju pokrivali.

128 Razčlenitev obveznosti do virov sredstev v Madžarski

Pri madžarskih podjetjih so te obveznosti razčlenjene takole:

A — saját források (lastni viri)

1. állóeszközök alapja (sklad stalnih sredstev)
2. forgóeszközök alapja (sklad krožečih sredstev)
3. jóléti állóeszközök és készletek alapja (sklad stalnih sredstev in zalog skupne porabe)
4. tartalékok (rezervni sklad)
5. érdekeltségi alapok (sklad udeležb)
6. beruházások alapja (investicijski sklad)
7. elkülönített alapok (izločeni skladi)
8. egyéb alapok (drugi skladi)

B — kölcsönvett források (tuji viri sredstev — krediti)

1. kölcsön kapott pénzeszközök alapjai (sklad obveznosti za prejeta združena sredstva)
2. részjegyakap (sklad vrednostnih listin)
3. bankhitel — központi beruházásokra folyósítások, vállalati beruházásokra folyósítások (investicijski krediti)
4. forgóeszközhiteltek (kredit za krožeča sredstva)

5. külföldi érdekeltségek és konstrukciós ügyletek hitelei (tuje naložbe in krediti)

C — ügyviteli kötelezettségek (obveznosti iz poslovnih razmerij)

1. beruházási szállítók (dobavitelji za investicije)
2. belföldi szállítók (dobavitelji iz države)
3. külföldi szállítók (dobavitelji iz tujine)
4. munkabérelszámolás (obveznosti za neizplačane plače)
5. adótartozások, vám- és pénzügyőrség elszámolási számla, egyéb elszámolások az állami költségvetéssel, térsadalombiztosítási kötelezettség (obveznosti za davke, carine, dajutve proračunu in zavarovanju)
6. átmenő paszívák, egyéb paszív elszámolások (prehodna pasiva in druge pasivne obveznosti)
7. állami és egyéb pénzalapok fedezete mellett folyósított hitelek (viri odobrenih kreditov iz državnih in drugih denarnih skladov)

Č — nyereség (dobiček tekočega poslovanja)

Medtem ko tako imenovani tuji viri sredstev in obveznosti iz poslovnih razmerij ne zahtevajo dodatnih pojasnil, so ta pri tako imenovanih lastnih virih potrebna. Sklad stalnih sredstev (A 1) po svojem znesku ni enak neodpisani vrednosti stalnih sredstev, temveč ga morajo dopolnjevati ustrezni krediti. Prav tako investicijski sklad (A 6) po svojem znesku ni enak stanju investicij, temveč ga morajo dopolnjevati ustrezni krediti. Isto velja za sklad stalnih sredstev in zalog skupne porabe (A 3) v primerjavi s sredstvi skupne porabe. V zvezi s skladom krožečih sredstev (A 2) pa kaže dodatno pripomniti le, da je poleg ustreznih kreditov namenjen zgolj pokrivanju vrednosti zalog. Rezervni sklad (A) je mogoče uporabiti tudi za povečanje kasneje doseženega poslovnega izida, a sklad udeležb (A 5) za povečanje plač in financiranje skupne porabe. Drugi skladi (A 8) so namenjeni socialnim, kulturnim in drugim dejavnostim, a izločeni skladi (A 7) tehničnemu razvoju, garancijskim popravilom, stanovanjski zidavi itd.

Če primerjamo madžarsko razčlenjevanje obveznosti do virov sredstev z razčlenjevanjem v najsplošnejšem teoretičnem modelu, ni mogoče preprosto pojasnjevati lastnih virov sredstev (A) z lastnim kapitalom ali celo ožje z obveznostmi za vnesena sredstva. Sklad trajnih sredstev, sklad krožečih sredstev in sklad trajnih sredstev in zalog skupne porabe (A 1, 2 in 3) je mogoče obravnavati kot mešanico obveznosti za vnesena sredstva, ki še niso bila izločena, a tudi zadržanega dobička, vendar so podrobnosti zaradi močnega prelivanja med skladi precej zbledede. Rezervni sklad (A 4) je zadržani dobiček, ki bo pri razdelitvi zmanjšan še za davek na dobiček. V skladu udeležb (A 5) bi mogli, zlasti kolikor je namenjen povečanju plač, videti postavko še nezapadlih obveznosti do delavcev. V okviru izločenih skladov (A 7) in drugih skladov (A 8) je mogoče videti tudi obveznosti za prehodno pridobljena sredstva, saj se pretežno oblikujejo kot strošek.

Kredite v okviru tujih virov sredstev (B) je mogoče pojasnjevati kot obveznosti iz naslova vračljivega financiranja drugih oseb. Obveznosti iz poslovnih razmerij (C) obsegajo tekoče obveznosti in obveznosti za prehodno pridobljena sredstva.

Če sedaj primerjamo posamezne postavke iz madžarskega razčlenjevanja obveznosti do virov sredstev s postavkami iz jugoslovanskega razčlenjevanja, ni mogoče preprosto istovetiti vsote skladov stalnih sredstev (A 1) in sklada krožečih sredstev (A 2) s poslovnim skladom. Dejstvo je namreč, da

se pri madžarskih podjetjih zmanjšuje sklad stalnih sredstev za znesek obračunane amortizacije in da ta znesek poveča investicijski sklad. Sklada stalnih in krožečih sredstev se pa ne povečujeta pri razporejanju dobička, temveč za razporejeni del dobička v odvisnosti od tega, kako bo uporabljen investicijski sklad (A 6). Iz tega izhaja, da je tudi investicijski sklad treba upoštevati kot sestavino poslovnega sklada. Seveda pa nanj vplivajo tudi razne dotacije, in ne samo dobiček. Rezervni sklad (A 4) je pri madžarskih podjetjih glede na možnost njegove uporabe precej širši pojem kot rezervni sklad jugoslovanskih organizacij in ima delno tudi značaj nerazporejenega dobička. Sklad udeležb (A 5) bi lahko samo s tistim delom, ki omogoča financiranje skupne porabe, primerjali z jugoslovanskim skladom skupne porabe. Kolikor imajo sredstva skupne porabe stvarne oblike, se pri madžarskih podjetjih pojavlja še poseben sklad stalnih sredstev in zalog skupne porabe (A 3). Za stanovanjsko zidavo obstaja pri njih še poseben stanovanjski sklad (A 7). Če na koncu upoštevamo še to, da je tudi sklad udeležb mogoče uporabiti za oblikovanje stanovanjskega sklada, bi celo njegov del mogli primerjati z jugoslovanskim skladom skupne porabe. Drugi skladi madžarskih podjetij, npr. sklad tehničnega razvoja, sklad garancijskih popravil in podobno (A 8), so pri jugoslovanskih organizacijah lahko le deli pasivnih časovnih razmejitev.

Primerjava drugih postavk obveznosti do virov sredstev ne ustvarja toliko težav. Upoštevati je treba samo to, da so tuji viri sredstev — krediti (B) — navedeni ne glede na namen sredstev, medtem ko so pri jugoslovanskih organizacijah razčlenjeni glede na to, ali se nanašajo na osnovna sredstva, obratna sredstva, sredstva skupne porabe itd.

Če si sedaj želimo še nekoliko podrobneje ogledati način oblikovanja in uporabe skladov, potem kaže najprej ugotoviti, da se sklad stalnih sredstev povečuje za nabavno vrednost stalnih sredstev v trenutku dokončanja investicij, in to ne glede na vprašanje, kako so financirane (tj. samostojno, z dotacijo ali s kreditom). Poleg tega se sklad stalnih sredstev povečuje za neodpisano vrednost stalnih sredstev v trenutku njihovega brezplačnega prejema, a tudi za vrednost stvari, ki so prenesene iz krožečih sredstev. Zmanjšuje se pa za znesek obračunane amortizacije, za neodpisano vrednost stalnih sredstev v trenutku njihove prodaje ali izničenja, za neodpisano vrednost stvari v trenutku njihovega brezplačnega prenosa, za zmanjšanje vrednosti stalnih sredstev zaradi nastalih škod, za vrednost stvari v trenutku prenosa v okvir krožečih sredstev ter za ugotovljeni primanjkljaj pri popisu. Prav tako se sklad stalnih sredstev in zalog skupne porabe povečuje hkrati s povečanjem teh sredstev in zmanjšuje za fizično zmanjšanje teh sredstev, a tudi za obračunano amortizacijo, ki pa sedaj pomeni le izgubljeno vrednost ter se ne vključuje v sklad udeležb. Ker na povečanje sklada stalnih sredstev in sklada stalnih sredstev in zalog skupne porabe vpliva nabavna vrednost novih stvari ne glede na to, kako so financirane, je kot nekakšen popravek obeh skladov treba upoštevati ustrezni znesek kreditov.

Rezervni sklad se oblikuje iz dobička na podlagi predpisanih stopenj od plač in sredstev, a tudi za nerazporejen del dobička. Zmanjša se ob poravi izgube tekočega leta, a tudi ob prenosih v investicijski sklad ali sklad udeležb.

Investicijski sklad se poveča za znesek amortizacije, za del, ki je razporejen iz dobička, za državne dotacije, za prodajno vrednost prodanih stalnih sredstev, za preostalo vrednost izničenih stalnih sredstev, za prejeto odškodnino od zavarovalnice, a tudi za prenose iz rezervnega sklada, kadar investi-

2 Mednarodna primerjava dinamično opredeljenih ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje

20 POJEM DINAMIČNO OPREDELJENIH EKONOMSKIH KATEGORIJ

Dinamično opredeljene ekonomske kategorije so tiste, ki jih lahko dojamemo le v zvezi s kakim procesom v razdobju, ne pa po njihovem stanju v določenem trenutku. Takšne ekonomske kategorije so stroški, odhodki, prihodki, a tudi poslovni izid, če ga gledamo z vidika podjetja ali enote računovodskega obravnavanja. Vključene so v bilanco uspeha za določeno razdobje, ta je pa tudi najpogostnejše izhodišče za njihovo mednarodno primerjanje.

Tudi dinamično opredeljene ekonomske kategorije smo v začetni sintetični obliki že predstavili v uvodnem poglavju. V tem poglavju pa se bomo spustili v bolj poglobljeno predstavitev razčlenitve stroškov, odhodkov, prihodkov, a tudi postavk razporejanja pozitivnega poslovnega izida in poravnovanja negativnega. Poleg predstavitve najsplošnejšega modela razčlenitve teh ekonomskih kategorij bomo govorili o njihovi razčlenitvi še v osmih izbranih državah ob enakih omejitvah in predpostavkah, kot so bile omenjene v prejšnjem poglavju pri statično opredeljenih ekonomskih kategorijah (točka 10).

21 MEDNARODNA PRIMERJAVA RAZČLENITVE STROŠKOV IN ODHODKOV

210 Najsplošnejša teoretična shema razčlenitve stroškov in odhodkov

Poslovni proces vsake enote računovodskega obravnavanja je usmerjen k ustvarjanju poslovnih učinkov, to je proizvodov ali storitev, ter k njihovem razpečevanju ob primernem poslovnem izidu. Poslovnega procesa pa si ni mogoče zamisliti brez njegovih prvin, to je delovnih sredstev, delovnih predmetov, storitev, zlasti pa delavcev z njihovo delovno silo. Te prvine poslovnega procesa se pri poslovnem procesu trošijo, **stroški** pa so cenovno izraženi potroški teh prvin pri ustvarjanju poslovnih učinkov. Potroški so lahko izraženi na različne načine, prav tako pa tudi cene.

Teoretično lahko razčlenimo stroške takole (*izvirna razčlenitev stroškov*):

S — A stroški delovnih sredstev

S — AA stroški odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev (amortizacija opredmetenih naložb)

S — AB stroški odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev

S — AC stroški najemnin (zakupnin) za uporabo delovnih sredstev

S — B stroški delovnih predmetov

S — BA stroški porabljenih polizdelkov, delov, materiala in energije

S — BB stroški nabave prodanega trgovinskega blaga in materiala

S — BC stroški normalnih okvar, kala, osipa in razbitja

S — C stroški dela

S — CA stroški individualne kompenzacije zaposlenim

S — CB stroški solidarnostne kompenzacije zaposlenim

S — Č stroški storitev

S — ČA stroški sprti porabljenih storitev

S — ČB stroški odpisovanja dolgoročno angažiranih storitev
(amortizacija neopredmetenih naložb)

S — ČC stroški družbenih dajatev

S — ČČ stroški obresti

V tej razčlenitvi so z računovodskega vidika upoštevani le tisti stroški, ki niso odvisni od poslovnega izida, čeprav z ekonomskega vidika štejejo za stroške tudi nekatere postavke iz delitve dobička kot pozitivnega poslovnega izida.

Stroški odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev (S — AA) se pojavljajo zaradi izgubljanja vrednosti tistih delovnih sredstev, katerih doba uporabnosti je daljša od leta dni, pri čemer se tista njihova vrednost, ki zapušča njihovo funkcionalno obliko, prenaša na nastajajoče poslovne učinke. Taki stroški pa se lahko pojavijo samo, če delovna sredstva niso pridobljena na podlagi najema (zakupa). Strošek odpisovanja takšnega delovnega sredstva v posameznem letu obsega le del njegove celotne nabavne cene. Lahko bi ga označili za strošek amortizacije.

Stroški odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev (S — AB) se pojavljajo zaradi izgubljanja vrednosti tistih delovnih sredstev, ki imajo dobo uporabnosti do leto dni, pri čemer se tista njihova vrednost, ki zapušča njihovo funkcionalno obliko, prenaša na nastajajoče poslovne učinke. Tudi taki stroški se pojavijo samo, če delovna sredstva niso pridobljena na podlagi najema (zakupa). Strošek odpisovanja takšnega delovnega sredstva doseže v letu dni (to ni nujno koledarsko leto) njegovo celotno nabavno ceno, v okviru istega leta pa se lahko pojavi ves hkrati ali v več zneskih, lahko tudi sorazmerno z obsegom doseženih poslovnih učinkov v posameznih obdobjih.

Stroški najemnin (zakupnin) za uporabo delovnih sredstev se pojavljajo le, če je preučevana enota računovodskega obravnavanja prišla do delovnih sredstev z najemom (zakupom). Takšne stroške pa je mogoče obravnavati tudi že kot stroške storitev tistega, ki je dana delovna sredstva dal v najem (zakup).

Stroški porabljenih polproizvodov, delov, materiala in energije (S — BA) so zmnožki porabljenih količin z njihovimi nabavnimi cenami. Če opazujemo enoto računovodskega obravnavanja kot celoto, se med njimi ne more pojavljati tudi vrednost lastnih proizvodov, ki so v naslednji stopnji porabljeni kot delovni predmeti.

Stroški nabave prodanega trgovinskega blaga in materiala (S — BB) so zmnožki njihovih prodanih količin in nabavnih cen.

Stroški normalnih okvar, kala, osipa in razbitja (S — BC) se nanašajo na vrednost materiala, trgovinskega blaga, polproizvodov in proizvodov ki je bila izgubljena in ki potemtakem ne bo pokrita ob njihovi prodaji. Kolikor so

take izgube večje od zneskov, ki jih je mogoče šteti za normalne, niso sestavni del stroškov.

Stroški individualne kopenzacije zaposlenim (S — CA) obsegajo deleže zaposlenih v zvezi z opravljenim delom in normalna nadomestila za neopravljeno delo (na primer v zvezi z dopusti); sem spadajo tudi nagrade za racionalizacije in inovacije.

Stroški solidarnostne kompenzacije zaposlenim (S — CB) obsegajo oblikovanje zneskov za socialne, zdravstvene, kulturne in druge potrebe zaposlenih.

Stroški sproti porabljenih storitev (S — ČA) so opredeljeni z njihovimi nabavnimi cenami. Storitve so lahko v zvezi z delovanjem delovnih sredstev, delovnih predmetov ali delavcev, lahko pa tudi dopolnjujejo stopnje poslovnega procesa.

Stroški odpisovanja dolgoročno angažiranih storitev (S — ČB) se pojavljajo ob postopnem prenašanju vrednosti takšnih storitev na nastajajoče poslovne učinke. Takšne so med drugim tudi storitve, ki se skrivajo za patenti, licencami in podobnim. Take stroške bi lahko označevali tudi za stroške amortizacije.

Stroški družbenih dajatev (S — ČC) zajemajo prispevke in davke, pri čemer so z računovodskega vidika upoštevane le dajatve, ki niso odvisne od poslovnega izida.

Z ekonomskega vidika se lahko štejejo za stroške tudi zneski S — CA, S — CB, S — ČC in S — ČČ, ki so odvisni od dobička kot pozitivnega poslovnega izida, vendar bomo takšno njihovo merjenje prihranili za pojasnjevanje postavk, ki izhajajo iz razporejanja pozitivnega poslovnega izida.

Toda stroške navadno obravnavamo ne samo po vrstah, temveč tudi po stroškovnih mestih in stroškovnih nosilcih. Pri tem se kot zlasti pomembna za projekcijo stroškov po poslovnih učinkih in tudi za analiziranje stroškov pojavlja naslednja razčlenitev:

- S — M neposredni stroški materiala
- S — N neposredni stroški dela
- S — O drugi neposredni stroški proizvodnje
- S — P splošni stroški proizvodnje
- S — R splošni stroški nakupovanja
- S — S splošni stroški upravljanja
- S — Š splošni stroški prodaje
- S — T neposredni stroški prodaje
- S — U stroški financiranja

Lahko jo označimo tudi za *izpeljano razčlenitev stroškov* v nasprotju z najprej navedeno izvirno razčlenitvijo. Vsekakor so njene postavke le deli posamezne postavke ali, nasprotno, kombinacija več postavk izvirne razčlenitve. Tako so stroški S — M le del stroškov S — B, stroški S — N le del stroškov S — C, stroški S — O le del stroškov S — A ali S — Č, toda stroški S — P seštevek ustreznih stroškov S — A, S — B, S — C in S — Č, stroški S — R prav tako seštevek ustreznih delov stroškov S — A, S — B, S — C in S — Č, stroški S — S, S — Š in S — T prav tako. Stroški S — U so pa enaki stroškom S — ČČ.

Kasneje bomo videli, da razčlenitev stroškov v bilancah uspeha v nekaterih državah sledi tisti, ki smo jo označili za izvirno razčlenitev, v drugih državah pa tisti, ki smo jo označili za izpeljano razčlenitev.

Sedaj pa pojasnimo še **odhodke!**

Odhodki so v načelu nasprotni prihodkom, skupaj z njimi pa oblikujejo poslovni izid obračunskega obdobja. Z vsoto stroškov, ki se nanašajo na prodane poslovne učinke, razlagamo pojem rednih odhodkov v istem obdobju, v okviru katerih lahko posebej obravnavamo stroške financiranja, ker to utegne zahtevati analiza. Toda na poslovni izid v obračunskem obdobju vplivajo tudi izredni odhodki, ki jih ni mogoče preprosto izvesti iz stroškov, saj se za stroški vedno skriva utemeljenost potroškov prvin poslovnega procesa pri nastajanju poslovnih učinkov.

Teoretična izvirna razčlenitev odhodkov je naslednja:

- O — A stroški prodanih zalog in opravljenih storitev
 - O — AA stroški delovnih predmetov, sproti porabljenih storitev, najemnin in odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev v prodanih količinah
 - O — AAA materialni stroški v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah
 - O — AAB nabavna vrednost prodanega trgovskega blaga in materiala
 - O — AB stroški odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev in dolgoročnih angažiranih storitev
 - O — ABA amortizacija v prodanih količinah
 - O — AC stroški dela v prodanih količinah, ki so neodvisni od poslovnega izida
 - O — AČ stroški od poslovnega izida neodvisnih dajatev, ki se nanašajo na prodane količine
- O — B stroški financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida
 - O — BA dane obresti
- O — C izredni odhodki
 - O — CA izredni odhodki iz zmanjšanja sredstev
 - O — CAA primanjkljaj vrednosti pri likvidaciji naložb
 - O — CAB revalorizacijski primanjkljaj
 - O — CAC drugo zmanjšanje sredstev
 - O — CB izredni odhodki iz povečanja obveznosti

Stroške delovnih predmetov, sproti porabljenih storitev, najemnin in odpisov kratkoročnih delovnih sredstev v prodanih količinah (O — AA) bi lahko označevali tudi za materialne stroške v prodanih količinah (v širšem smislu). To torej niso stroški ustreznih vrst, ki so se pojavili v obravnavanem obdobju, temveč izključno tisti, ki se nanašajo na prodane količine. Lahko so znani pri vsaki prodani količinski enoti ali pa le v celotnem znesku, ki ga je v obravnavanem obdobju treba pokriti s tedanjimi prihodki. Materialni stroški v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah (O — AAA) so lahko sestavni deli vsote lastnih cen prodanih proizvodov in opravljenih storitev ali zgolj vsote proizvajalnih stroškov prodanih proizvodov in opravljenih storitev ali zgolj vsote spremenljivih stroškov v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah in tako naprej. Načeloma zajemajo na količinsko enoto projicirane stroške, ki so bili obravnavani v splošni teoretični razčlenitvi stroškov kot S — AB, S — AC, S — BA, S — BC in S — ČA, pomnožene s količino prodanih enot. Podobno velja za nabavno vrednost prodanega trgovskega blaga (O — AAB), ki je enaka postavki S — BB. Toda drugi del materialnih stroškov v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah (O — AAA) obsega še tiste, ki

ob začetku niso bili poznani na količinsko enoto in jih je treba pokriti v celotnem nerazdeljenem znesku; tudi ti načeloma zajemajo ustrezni del postavk $S - AB$, $S - AC$, $S - BA$, $S - BC$ in $S - ČA$ iz splošne teoretične razčlenitve stroškov; kolikšen je ta del, pa je odvisno od metode vrednotenja poslovnih učinkov. Če ugotavljamo njihovo lastno ceno, takšnih odhodkov praktično ni; če vrednotimo poslovne učinke zgolj po proizvodnih stroških, sestojijo ti učinki iz dela splošnih stroškov nakupovanja, upravljanja in prodajanja; če vrednotimo poslovne učinke zgolj po spremenljivih stroških, pa sestojijo iz vseh stalnih materialnih stroškov. V trgovinskih enotah računovodskega obravnavanja zajemajo praviloma vse materialne stroške poslovanja, ki pa ne vključuje nabavne vrednosti prodanega trgovinskega blaga.

Stroške odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev in dolgoročno angažiranih storitev ($O - AB$) bi lahko označevali tudi za stroške amortizacije v prodanih količinah. To torej spet niso taki stroški, ki so se pojavili v obravnavanem obdobju, temveč se nanašajo na prodane količine; seveda pa se — odvisno od metode vrednotenja zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje — lahko tudi vsi v obravnavanem obdobju na novo obračunani stroški te vrste nanašajo v celoti na prodane količine. Načeloma zajemajo stroške, ki so bili obravnavani v splošni teoretični razčlenitvi stroškov kot $S - AA$ in $S - ČB$, toda projicirane na prodane količine. Ta projekcija pa lahko poteka na dva načina. Lahko so najprej znani na količinsko enoto poslovnega učinka in nato ob množenju s prodano količino preračunani na odhodke ali pa jih je v celotnem (nerazdeljenem) znesku treba pokriti s tedanjimi prihodki.

Stroški dela v prodanih količinah, ki niso odvisni od poslovnega izida ($O - AC$), zajemajo v glavnem postavki $S - CA$ in $S - CB$, vendar povezani s prodanimi količinami. Odvisno od izbrane metode vrednotenja zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, so lahko tovrstni odhodki večji od istovrstnih stroškov, ki so se pojavili v obravnavanem obdobju. Če so tovrstni stroški znani na količinsko enoto poslovnega učinka, dobimo ob njihovem množenju s prodanimi količinami po prodanih količinah razporejene tovrstne stroške. Če — nasprotno — niso razporejeni po poslovnih učinkih, je treba s prihodki pokriti ves novo nastali znesek.

Stroški od poslovnega izida neodvisnih dajatev, ki se nanašajo na prodane količine ($O - AČ$), so podobno lahko najprej znani na količinsko enoto in nato preračunani na celotni znesek, na primer prometni davek. Največkrat pa niso razporejeni po prodanih količinah in je treba pokriti s prihodki ves znesek. V teoretični razčlenitvi stroškov obsegajo ustrezni del postavke $S - ČC$.

Stroški financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida, zajemajo le dane obresti ($O - BA$), če pri tem zavarovalne premije vštevamo kar med sproti porabljene storitve. Taki stroški so v teoretični razčlenitvi zajeti v $S - ČČ$, seveda pa z ekonomskega vidika lahko ta postavka kot strošek zajema tudi kaj takega, kar je že odvisno od poslovnega izida. V računovodskem razumevanju stroškov in odhodkov pa so takšne postavke izločene in se pojavljajo v okviru razporejanja pozitivnega poslovnega izida.

Medtem ko smo doslej obravnavane odhodke lahko izvajali iz stroškov, pa naslednjih vrst odhodkov ne moremo več. Izredni odhodki že niso — kot so stroški — povezani s smotrnostjo pri nastajanju poslovnih učinkov. Izredni odhodki iz zmanjšanja sredstev nastajajo največkrat zaradi primanjkljajev pri materialu, polproizvodih, proizvodih in trgovinskem blagu, zaradi odpisanih in zmanjšanih terjatev, zaradi negativnih razlik pri časovnih razmejitvah pa tudi

zaradi izgubljenih ar, skesnin, pogodbenih kazni, penalov, stožnin in zamudnih obresti (O — CAC). Toda med nje spadajo tudi primanjkljaji vrednosti pri likvidaciji naložb in revalorizacijski primanjkljaji (O — CAA, O — CAB); ni pa to vedno nujno. Zato jih tudi navajamo posebej.

Primanjkljaj vrednosti pri likvidaciji opredmetenih naložb se pojavi, če se ob prodaji zemljišč, zgradb, opreme ali drugih delovnih sredstev doseže prodajna cena, manjša od njihove neodpisane vrednosti, povečane za stroške prodaje. Med odhodki je torej le primanjkljaj, in ne celotna neodpisana vrednost kot pri prodaji zalog. Vendar ni nujno, da se tak primanjkljaj vrednosti šteje za odhodek; lahko se pokrije tudi na druge načine. Podobno je s primanjkljajem vrednosti pri likvidaciji finančnih naložb, ki se pojavi, če je ob njihovi spremembi v denarno obliko dobljen znesek, manjši od prej izkazane finančne naložbe.

Revalorizacijski primanjkljaji pa bi se načeloma lahko pojavljali le ob padanju vrednosti opredmetenih naložb, finančnih naložb, zalog, terjatev in tujega denarja. V nasprotju s primanjkljaji pri likvidaciji naložb te naložbe še vedno obstajajo, le da jih je po revalorizaciji treba izkazati z manjšo vrednostjo.

Če naj bolj splošno teoretično razčlenitev odhodkov zasnujemo na izpeljani razčlenitvi stroškov, j epa *izpeljana razčlenitev odhodkov* takale:

O — M stroški prodanih zalog in opravljenih storitev

O — MA po prodanih proizvodih in opravljenih storitvah razporejeni stroški

O — MB nabavna vrednost prodanega trgovinskega blaga in materiala

O — MC po prodanih količinah nerazporejeni stroški, ki jih je treba pokriti v celotnem znesku

O — N stroški financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida

O — NA dane obresti

O — O izredni odhodki

O — OA izredni odhodki iz zmanjšanja sredstev

O — OAA primanjkljaj vrednosti pri likvidaciji naložb

O — OAB revalorizacijski primanjkljaj

O — OAC drugo zmanjšanje sredstev

O — OA izredni odhodki iz povečanja obveznosti

V primerjavi z izvirno razčlenitvijo odhodkov se razlike pojavijo le v pogledu razčlenitve stroškov prodanih zalog in opravljenih storitev. Postavka po prodanih proizvodih in opravljenih storitvah razporejenih stroškov (O-MA) obsega del materialnih stroškov v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah (O-AAA), del amortizacije v prodanih količinah (O-ABA), del stroškov dajatev (O-AČ). Po prodanih količinah nerazporejeni stroški, ki jih je treba pokriti v celotnem znesku (O-MC), pa obsegajo drugi del materialnih stroškov v prodanih proizvodih in opravljenih storitvah (O-AAA), del amortizacije v prodanih količinah (O-ABA), del stroškov dela v prodanih količinah (O-AC) in največkrat vse stroške dajatev (O-AČ). Nabavna vrednost prodanega trgovinskega blaga in materiala je enaka pod O-MB in O-AAB.

Medtem ko je postavka O-MA dobljena kot zmnožek zneska na količinsko enoto s prodanimi količinskimi enotami, je postavka O-MC upoštevana v istem znesku, kot je bila v obdobju obračunana na novo. Kako je opredeljena prva postavka in kako druga, je odvisno od izbrane metode vrednotenja zalog. Že prej smo omenili posebnosti vrednotenja po lastni ceni, proizvodjalnih

stroških in spremenljivih stroških, ki bistveno vpliva na opredeljevanje odhodkov z obema sestavnima deloma. Zato na tem mestu ni treba ponavljati ugotovitev.

Razčlenitev odhodkov v bilancah uspeha v nekaterih državah sledi tisti, ki smo jo označili za izvirno razčlenitev, v drugih državah pa tisti, ki smo jo označili za izpeljano razčlenitev.

211 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Jugoslaviji

Razčlenitev stroškov in odhodkov v Jugoslaviji je lahko zasnovana na strokovnih ali družbenoekonomskih izhodiščih. Res druga prevladujejo in imajo svoj odsev v kontnem planu in predpisanem obrazcu bilance uspeha. Vendar se družbenoekonomska razčlenitev stroškov in odhodkov pogosto spreminja, tako da jo je dejansko mogoče obravnavati le kot izpeljano rešitev, ki ustreza vsakokratnim interesom ekonomske politike. Zato bomo na prvo mesto postavili razčlenitev, ki jo pozna Kodeks računovodskih načel.

Razčlenitev **stroškov** po Kodeksu računovodskih načel je naslednja:

A — stroški materiala

B — stroški storitev

C — amortizacija

Č — programirani dohodek

ČA — vračunani dohodek za zadovoljevanje skupnih potreb

ČB — vračunani dohodek za zadovoljevanje splošnih družbenih potreb

ČC — vračunani dohodek za zadovoljevanje poslovnih potreb

ČČ — vračunani osebni dohodki

ČD — vračunani skladi

Postavke ČA do ČD so seveda mišljene le z zneski, ki niso odvisni od poslovnega izida.

Če se, nasprotno, ozremo na predpisane rešitve, ki jih le nekoliko preuredimo, pa pridemo do naslednje razčlenitve stroškov:

- I. stroški, ki vplivajo na ugotovitev dohodka
 1. stroški materiala (porabljene surovine in material, energija, odpis drobnega inventarja itd.)
 2. stroški storitev (prevozne storitve, proizvodjalne storitve, avtorski honorarji itd.)
 3. amortizacija
 4. prevzete vrednosti skupnih proizvodov
 5. nabavna vrednost prodanega blaga
- II. stroški, ki vplivajo na razporejanje dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka
 1. obresti
 2. prispevki in davki iz dohodka, ki niso odvisni od dohodka
 3. druge obveznosti iz dohodka, ki niso odvisne od dohodka
- III. stroški, ki vplivajo na razporejanje čistega dohodka
 1. osebni dohodki iz opravljenega dela (skupaj z nadomestili osebnega dohodka)
 2. obvezno oblikovanje sklada skupne porabe, ki ni odvisno od dohodka

Ne glede na predpisane rešitve v okviru I. nismo upoštevali nadomestila za gospodarjenje s sredstvi, ki pripada domačemu združevalcu sredstev, v okviru II. pa ne nadomestila za gospodarjenje s sredstvi, ki pripada tujemu vlagatelju. V obeh primerih imamo namreč opraviti z udeležbo v dobičku, in ne s stroški. Prav tako v okviru I. nismo navedli tako imenovanih drugih poslovnih stroškov, ker so le-ti sestavljeni delno iz stroškov storitev in tako tudi upoštevani, večinoma pa so mišljeni izredni odhodki, ki ne spadajo med stroške.

Če primerjamo prej naštete skupine stroškov s postavkami naše izhodiščne razčlenitve, doženemo tole:

Materialni stroški (I, 1) po svojem bistvu zajemajo stroške porabljenih polproizvodov, delov, materiala in energije (S-BA), stroške odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev (S-AB) ter stroške normalnih okvar, kala, osipa in razbitja (S-BC). Stroški storitev (I, 2) zajemajo del stroškov sproti porabljenih storitev (del S-ČA), del stroškov dela (S-C) in stroške najemnin za uporabo delovnih sredstev (S-AC). Amortizacija (I,3) zajema večji del stroškov odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev (S-AA) in dolgoročno angažiranih storitev (S-CA). Prevzete vrednosti skupnih proizvodov (I, 4) se nanašajo, podobno kot tudi nabavna vrednost prodanega blaga (I,5), na stroške nabave prodanega trgovinskega blaga in materiala (S-BB). Stroške obresti (II, 1) je mogoče vzporediti z istoimensko postavko izhodiščne razporeditve (S-ČČ), prispevki in davki iz dohodka (II, 2) so stroški družbenih dajatev (S-ČČ), druge obveznosti iz dohodka (II, 3) pa deloma stroški sproti porabljenih storitev (S-ČA), lahko pa celo deloma stroški dela (S-C). Osební dohodki iz opravljenega dela (III, 1) so stroški dela (S-C). Ob vseh pomanjkljivostih zaznamo, da jugoslovanska razčlenitev stroškov sledi tisti naši splošni razčlenitvi, ki smo jo označili za izvirno.

Sedaj pa si oglejmo še jugoslovansko razvrščanje **odhodkov**. Zaradi poudarjanja, da sta dohodek in čisti dohodek družbenoekonomski kategoriji, so v organizacijah združenega dela odhodki razčlenjeni na tiste pred ugotovitvijo dohodka, na tiste iz dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka in na tiste iz čistega dohodka. V primerjavi s prvotnimi stroški, ki jih prav tako lahko razvrstimo v takšne tri skupine, so odhodki povezani s prodanimi poslovnimi učinki v določenem razdobju in razen pri nabavni vrednosti prodanega blaga in vračunanih obveznostih iz dohodka že utegnejo biti različni od zneskov, ki so kot stroški bili na novo obračunani v istem razdobju. Poleg rednih odhodkov se pojavljajo še izredni. Celotna razčlenitev odhodkov po podobnih sodilih, kot smo jih upoštevali pri stroških, je takale:

- I. odhodki pred ugotovitvijo dohodka
 1. stroški prodanih proizvodov in storitev (projekcija stroškov od I, 1 do 4)
 2. nabavna vrednost prodanega blaga (I, 5)
 3. izredni odhodki
 - (4. nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi domačemu združevalcu)
- II. odhodki iz dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka
 1. obveznosti iz dohodka, ki niso odvisne od dohodka (II, 1 do 3)
 2. obveznosti iz dohodka, ki so odvisne od dohodka
 - (3. nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi tujemu vlagatelju)
- III. odhodki iz čistega dohodka
 1. osebni dohodki iz opravljenega dela v prodanih proizvodih in storitvah (projekcija stroškov pod III, 1)

2. obvezno oblikovanje sklada skupne porabe (III, 2)

Pri tem zajemajo stroški prodanih proizvodov in storitev (I, 1) zgolj materialne stroške in amortizacijo ter z njimi izenačene stroške; po količinskih enotah je neizogibno razporejen le njihov del, medtem ko je preostali del že všteti med tiste, ki niso razporejeni po količinskih enotah, in ves pokrit (O-AAA in O-ABA). Nabavna vrednost prodanega blaga (I, 2) se vedno pojavlja v enakem znesku med odhodki in med stroški (O-AAB). Izredni odhodki (I, 3) so v glavnem istovetni z enako imenovano postavko v izhodiščni razčlenitvi, zajemajo pa lahko tudi primanjkljaj vrednost pri likvidaciji naložb in revalorizacijski primanjkljaj. Odhodki iz dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka (II, 1 do 2) se nanašajo ne samo na stroške financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida (O-BA), in stroške od poslovnega izida neodvisnih dajatev (O-AČ), temveč tudi na del stroškov dela v prodanih količinah (O-AC), zlasti pa na povečanje raznih dajatev ob delitvi poslovnega izida, kar seveda ni bilo upoštevano med stroški. Odhodki iz čistega dohodka (III, 1) zajemajo glavnino stroškov dela v prodanih količinah (O-AC), to pot brez povečanja ob delitvi poslovnega izida. Kot postavki I, 4 in II, 3 smo navedli tisti, ki sta v družbenoekonomskem obrazcu navedeni pred ugotovitvijo čistega dohodka, čeprav po svoji ekonomski vsebini pomenita udeležbo drugih v dobičku. Zato smo ju dali tudi v oklepaj. Praktično torej štejejo za odhodke vse tiste postavke, ki jih ne vključuje čisti dobiček za potrebe delavcev in same organizacije združenega dela.

Razmerja med običajnimi postavkami odhodkov v Jugoslaviji in postavkami iz teoretične razčlenitve so torej precej zapletena. Očitno je le to, da jugoslovanska razčlenitev odhodkov nekako sledi tisti naši splošni razčlenitvi, ki smo jo označili za izvirno.

212 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Združenih državah Amerike

Če hočemo podati razčlenitev **stroškov** v Združenih državah Amerike, zadenemo na težavo, da nimajo predpisanega kontnega plana, ki bi stroške podajal po vrstah, medtem ko so v zaključnih računih le po kolikor toliko enotnih vidikih podani po skupinah, ki so sicer karakteristične za kalkulacijo, kažejo pa bolj — vsaj pri splošnih stroških — njihovo pojavljanje po mestih. Oglejmo si torej najbolj pogostno razčlenitev stroškov, ki jo pa kljub vsemu le nekoliko bolj teoretsko pojasnimo!

I. costs (stroški, ki postajajo odhodki šele, ko se nanašajo na prodane količine)

A — direct material (neposredni material)

B — direct labor (neposredno delo)

C — factor overhead, factory burden, manufacturing expenses (splošni proizvodni stroški)

1. factory building expense (stroški tovarniške zgradbe)

2. factory supplies expense (stroški pomožnega materiala in drobnega inventarja)

3. heat, light and power expense (stroški kurjave, razsvetljave, energije)

4. repairs (popravila)

5. insurance (zavarovalne premije)

6. depreciation (amortizacija)

7. indirect labor expense (posredno delo)

II. expenses (stroški, ki so že ob nastanku odhodki)

D — selling expenses (prodajni stroški)

1. sales building expense (stroški prodajne zgradbe)
2. advertising expense (stroški reklame)
3. delivery and shipping expense (stroški prevoza in dostave)
4. salesmen's traveling expense (potni stroški prodajalcev)
5. salesmen's and sales managers' salaries (plače prodajnega osebja)

E — general and administrative expenses (splošni in upravni stroški)

1. administrative building expenses (stroški upravne zgradbe)
2. office supplies (pisarniški material in drobní inventar)
3. postage, telephone, telegraph expense (PTT stroški)
4. credit and collection expense (stroški kreditov in izterjave)
5. auditing and accounting fees (revizijski in računovodski stroški)
6. depreciation of furniture and office equipment (amortizacija pohištva in pisarniške opreme)
7. office salaries (plače uslužbencev)
8. directors' compensation (direktorske premije)
9. donation expense (dotacije)
10. legal expense (zakonske dajatve)
11. uncollectible accounts expense (odpisi terjatev)

F — interest (obresti)

Neposredni material (*direct material*) zajema del stroškov porabljenih polproizvodov, delov, materiala in energije (del S-BA) in redkeje še del stroškov odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev (del S-AB). Neposredno delo (*direct labor*) zajema del stroškov individualne kompenzacije zaposlenim (del S-CA). Splošni proizvodni stroški (*factory overhead*) pa so kombinacija stroškov odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev (del S-AA), lahko tudi najemnin (del S-AC), stroškov porabljenega materiala (del S-BA), stroškov individualne kompenzacije zaposlenim (del S-CA), stroškov sproti porabljenih storitev (S-ČA) in stroškov odpisovanja dolgoročno angažiranih storitev (S-ČB). Povsem podobno pa so sestavljeni tudi prodajni stroški (*selling expenses*) ter splošni in upravni stroški (*general and administrative expenses*); zadnji pa vključujejo tudi del stroškov družbenih dajatev (S-ČC), stroške financiranja poslovnega procesa (S-ČČ), a tudi postavke, ki sicer spadajo že med izredne odhodke.

Primerjava razčlenitve stroškov v Združenih državah Amerike z razčlenitvijo stroškov v Jugoslaviji je otežkočena, saj ne temeljita na enakih sodilih. Pri ameriški razčlenitvi bi morali odpraviti podrejenost izkazovanja po stroškovnih vrstah izkazovanju po skupinah splošnih stroškov ali pa jugoslovansko razčlenitev preurediti po ameriških skupinah splošnih stroškov. Ameriška razčlenitev namreč izhaja iz tiste, ki smo jo v splošnem teoretičnem modelu označili za izpeljano, jugoslovanska pa iz tiste, ki smo jo označili za izvirno.

Razčlenitev **odhodkov** v Združenih državah Amerike pa je takale:

I. operating expenses (odhodki iz poslovnih operacij)

A — cost of goods sold, cost of sales (stroški prodanega blaga)

B — selling expenses (prodajni stroški)

C — general and administrative expenses (splošni in upravni stroški)

- II. nonoperating expenses (drugi odhodki)
 - D — losses resulting from unusual sales of assets (izguba iz nenormalne prodaje sredstev)
 - E — losses resulting from nonrecurring hazards not usually covered by insurance (škoda, ki je zavarovalnica ni pokrila)
 - F — the lump-sum write off intangibles (odpis nematerialnih naložb)
 - G — losses resulting from the refunding of bonds prior to maturity (izguba iz predčasne poravnave obveznic)
 - H — corrections of prior years' net income (popravki čistega dobička prejšnjih let)
- III. income taxes (davek od dobička)
- IV. interest (obresti)

Stroški prodanega blaga (*cost of goods sold*) zajemajo tiste stroške prodanih zalog in opravljenih storitev (del O-A), ki so nastali že pri proizvodnji, ne pa tudi prodajne stroške ter splošne in upravne stroške. Ustrezajo torej po prodanih proizvodih in opravljenih storitvah razporejenim stroškom (O-MA) in nabavni vrednosti prodanega trgovinskega blaga in materiala (O-MB). Prodajni stroški (*selling expenses*) zajemajo drugi del stroškov, ki se nanašajo na te količine (del O-A), splošni in upravni stroški (*general and administrative expenses*) pa tretji del teh stroškov (del O-A). Ustrezajo torej po prodanih količinah nerazporejenim stroškom, ki jih je treba pokriti v celotnem znesku.

Izguba iz nenormalne prodaje sredstev (*losses resulting from unusual sales of assets*) je v načelni razčlenitvi označena kot primanjkljaj vrednosti ob likvidaciji naložb (O-CAA ali O-OAA). Vsi drugi odhodki (*nonoperating expenses*) pa so po svoji naravi izredni odhodki (O-CAC ali O-OAC).

Obresti (*interest*) so tipični stroški in odhodki financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida (O-B ali O-N). Navedene so vedno posebej, in ne kot sestavina splošnih stroškov. Davek od dobička (*income taxes*) pa je očitno sestavina razporejanja poslovnega izida ter jih je mogoče obravnavati med odhodki le, če nas zanima kot poslovni izid čisti dobiček.

Kar smo prej ugotovili za primerjavo ameriških in jugoslovanskih stroškov, velja tudi za odhodke. Na podlagi običajne jugoslovanske razčlenitve odhodkov sploh ni znano, kolikšen del se nanaša na proizvodne stroške prodanih količin, kolikšni so prodajni stroški in kolikšni splošni in upravni stroški ter kakšna je potemtakem funkcijska razčlenitev odhodkov. Očitno se ameriška razčlenitev odhodkov bolj približuje tisti, ki smo jo v splošnem teoretičnem modelu označili za izpeljano, medtem ko jugoslovanska izhaja iz tiste, ki smo jo označili za izvirno.

213 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Zvezni republiki Nemčiji

Skupine vrst **stroškov** bi po kontnem planu, ki je v običaju v Zvezni republiki Nemčiji, lahko predstavili takole:

- I. Stoffkosten (stroški materiala)
 - 1. Stoffverbrauch (poraba materiala)
 - 2. Brennstoffe, Energie und dgl. (gorivo, energija in pod.)
- II. Personalkosten und dgl. (osebni stroški in pod.)
 - 1. Löhne und Gehälter (mezde in plače)

2. Sozialkosten und andere Personalkosten (socialni stroški in drugi osebni stroški)
- III. Instandhaltung, verschiedene Leistungen und dgl. (vzdrževanje, razne storitve in pod.)
- IV. Steuern, Gebühren, Beiträge, Versicherungsprämien und dgl. (davki, pristojbine, prispevki, zavarovalne premije in pod.)
- V. Mieten, Verkehrs-, Büro-, Werbekosten und dgl. (najemnine, prometni, pisarniški, reklamni stroški in pod.)
- VI. kalkulatorische Kosten (kalkulativni stroški)
 1. verbrauchsbedingte Abschreibungen (odpisi zaradi porabe, amortizacija)
 2. betriebsbedingte Zinsen (s poslovanjem povezane obresti)
 3. betriebsbedingte Wagnisse (s poslovanjem povezano tveganje)
 4. Unternehmerlohn (podjetniški zaslužek)
 5. sonstige kalkulatorische Kosten (drugi kalkulativni stroški)

Stroški materiala (*Stoffkosten*) zajemajo stroške delovnih predmetov (S-B) in odpisovanja kratkoročnih delovnih sredstev (S-AB). Osebni stroški (*Personalkosten*) zajemajo vse stroške dela (S-C). Stroški vzdrževanja in raznih storitev (*Instandhaltung, verschiedene Leistungen*) zajemajo del stroškov sproti porabljenih storitev (del S-ČA), najemnine, prometni, pisarniški, prodajni stroški in podobno (*Mieten, Verkehrs-, Büro-, Werbekosten und dgl.*) pa drugi del stroškov sproti porabljenih storitev in del stroškov delovnih sredstev (S-AC). Davki, pristojbine, prispevki, zavarovalne premije in podobno (*Steuern, Gebühren, Beiträge, Versicherungsprämien und dgl.*) zajemajo stroške družbenih dajatev (S-ČC), med katere seveda ne sodijo zavarovalne premije. Kalkulativni stroški (*kalkulatorische Kosten*) pa zajemajo stroške odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev (S-AA) in dolgoročno angažiranih storitev (S-ČB) ter razne stroške financiranja poslovnega procesa (S-ČČ). Zahodnonemška razčlenitev stroškov torej očitno izhaja iz tiste naše splošne razčlenitve, ki smo jo označili za izvirno.

Zgolj za notranje potrebe pri kalkuliranju pa uporabljajo še izpeljano razčlenitev stroškov, ki ima poenostavljeno zelo pogosto kar naslednje sestavine:

- a) Fertigungsmaterial (izdelovalni material)
- b) Fertigungslöhne (izdelovalne plače)
- c) Materialgemeinkosten (splošni materialni stroški)
- d) Lohngemeinkosten (splošni stroški plač)
- e) Sondereinzelkosten (posebni neposredni stroški)

Pri tem štejejo za splošne materialne stroške (*Materialgemeinkosten*) tisti splošni stroški, ki so razporejeni po stroškovnih nosilcih v razmerju s tamkajšnjimi izdelovalnimi materialnimi stroški, za splošne stroške plač (*Lohngemeinkosten*) pa tisti splošni stroški, ki so razporejeni po stroškovnih nosilcih v razmerju s tamkajšnjimi izdelovalnimi plačami. Posebni neposredni stroški (*Sondereinzelkosten*) so zunaj samega procesa proizvodnje neposredno povezani s posamezno vrsto stroškovnih nosilcev ali količino v posamezni prodaji.

Če hočemo prikazati še razčlenitev **odhodkov** v Zvezni republiki Nemčiji, pa moramo najprej opozoriti, da tam celovite kategorije odhodkov sploh ne poznajo. Zanje ni pomembna projekcija stroškov za prodane količine, ker pri ugotavljanju poslovnega izida primerjajo ne redne prihodke z rednimi odhodki, temveč redne prihodke, popravljene za spremembe v vrednosti

zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, s tedanjimi stroški. Če pa kljub vsemu le hočemo pojasniti postavke, ki se kot odbitne pojavljajo v predpisnem izkazu uspeha, dobimo tale seznam:

- I. 1. Aufwendungen für Roh-, Hilfs- und Betriebsstoffe sowie für bezogene Waren (stroški surovin, pomožnega in obratnega materiala ter prejetega blaga)
- II. 2. Löhne und Gehälter (mezde in plače)
3. soziale Abgaben (socialne dejatve)
4. Aufwendungen für Altersversorgung und Unterstützung (stroški pokojninskega zavarovanja in podpor)
- III. 5. Abschreibungen und Wertberichtigungen auf Sachanlagen und immaterielle Anlagewerte (odpisi in popravki vrednosti stvarnih naložb in nematerialnih naložb)
- IV. 6. Abschreibungen und Wertberichtigungen auf Finanzanlagen mit Ausnahme des Betrags, der in die Pauschalwertberichtigung zu Forderung eingestellt ist (odpisi in popravki vrednosti finančnih naložb razen tvorbe pavšalnih popravkov vrednosti terjatev)
7. Verluste aus Wertminderungen oder dem Abgang von Gegenständen des Umlaufvermögens, ausser Vorräten und Einstellung in die Pauschalwertberichtigung zu Forderungen (izguba iz vrednostnega zmanjšanja ali prodaje krožečih sredstev razen zalog in pavšalnih popravkov vrednosti terjatev)
8. Einstellung in die Pauschalwertberichtigung zu Forderungen (popravek vrednosti terjatev)
9. Verluste aus dem Abgang von Gegenständen des Anlagevermögens (izguba pri prodaji premoženjskih naložb)
- V. 10. Zinsen und ähnliche Aufwendungen (obresti in drugi stroški)
- VI. 11. Steuern (davki)
- VII. 12. Aufwendungen aus Verlustübernahme (odhodki iz prevzema izgube)
- VIII. 13. sonstige Aufwendungen (drugi odhodki)

Postavka 1 zajema stroške porabljenega materiala in prodanega blaga, všteti stroške tujih storitev, ki gredo na katerikoli stopnji proizvodnje neposredno v proizvod. Zanimivo pa je, da so stroški porabljenega materiala in storitev v upravi in prodaji največkrat izključeni iz te postavke in vključeni v postavko 13. Glede na našo izhodiščno teoretično razčlenitev odhodkov lahko to postavko pojasnimo z delom stroškov delovnih predmetov, sproti porabljenih storitev in drugega (O-AA), vendar niso projicirani na prodane količine.

Postavka 2 zajema mezde in plače vseh zaposlenih v kosmatem znesku, to je z davki in prispevki za socialno zavarovanje, ki bremenijo zaposlene. Skupaj s postavkami 3 in 4 zajema vse stroške dela (O-AC), toda ne projicirane na prodane količine. Postavka 3 obsega zavarovanje za invalidnost, nesreče, brezposelnost in podobno, to je predpisane dajatve, ki jih mora plačati podjetje. Postavka 4 pa obsega izplačane pokojnine in oblikovanje pokojninskih rezerv, podpore v primeru bolezni in podobno.

Postavka 5 zajema stroške odpisovanja dolgoročnih delovnih sredstev in dolgoročno angažiranih storitev (O-AB), to je stroške amortizacije. Postavke 6, 7, 8 in 9 se pravzaprav nanašajo na izredne odhodke (O-C); deloma jih lahko pojasnimo tudi kot primanjkljaj vrednosti ob likvidaciji naložb. Postavka 10 zajema obresti za kredite, provizije, disaggio, diskontne zneske pri menicah in čekih in drugo. Nanaša se torej na tipične stroške financiranja (O-B),

glede provizij pa tudi na stroške tujih storitev (del O-AA). Postavka 1 zajema davke od prihodkov, donosa, premoženja, dodane vrednosti in druge ter v dobršnem delu ni odvisna od poslovnega izida. Izčrpa torej postavko dajatev v naši izhodiščni teoretični shemi odhodkov (O-AČ). Postavka 12 je spet posebna vrsta izrednih odhodkov (O-CA), lahko pa jo tolmačimo tudi kot postavko pri razporejanju poslovnega izida.

Jugoslovanske odhodke je le nekoliko lažje primerjati z zahodnonemškimi kot z ameriškimi, saj zahodnonemška razčlenitev prav tako izhaja iz tiste, ki smo jo označili za izvirno. Bistvena razlika pa je, da se zahodnonemške postavke ne nanašajo na prodane količine, temveč na celotno dejavnost v razdobju.

214 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Franciji

V Franciji so **stroški** navadno razčlenjeni takole:

- I. charges d'exploitation (stroški poslovanja)
 1. achats de marchandises (nabavna vrednost blaga)
± variations de stock (spremembe v zalogi)
 2. achats de matières premières et consommables (nabavna vrednost surovin in potrošnega materiala)
± variations de stock (spremembe v zalogi)
 3. autre charges externes (drugi zunanji stroški)
 4. impôts, taxes et versements assimilés (davki, takse in podobna izplačila)
 5. salaires et traitements (plače in drugi zaslužki)
 6. charges sociales (socialne dajatve)
 7. dotations aux amortissements et aux provisions — charges calculées (obračunana amortizacija in vnaprej vračunani stroški)
- II. charges financières (stroški financiranja)
 1. intérêts et autre charges assimilées (obresti in podobni stroški)
 2. différences négatives de change (negativne tečajne razlike)
 3. charges nettes sur cession de valeurs mobilières de placement (čisti stroški cesije kratkoročnih naložb)

Če primerjamo tako razčlenjene stroške s postavkami v naši izhodiščni teoretični razčlenitvi, ugotovimo, da tvori nabavna vrednost blaga (*marchandise*) skupaj s spremembo vrednosti zalog stroške nabave prodanega trgovinskega blaga (S-BB), nabavna vrednost materiala (*matière*) skupaj s spremembo v vrednosti zalog pa stroške porabljenega materiala (S-BA); drugi zunanji stroški (*autre charges externes*) se nanašajo delno še vedno na stroške porabljenega materiala (S-BA), večinoma pa na stroške sproti porabljenih storitev (S-ČA); davki, takse in podobna izplačila (*impôts, taxes et versement assimilés*) so očitno stroški družbenih dajatev (S-ČC), podobno pa bi mogli reči tudi za socialne dajatve (*charges sociales*). Plače in drugi zaslužki (*salaires et traitements*) so stroški dela (S-C), stroški financiranja kot celota (*charges financières*) pa so enako označeni tudi v naši izhodiščni razčlenitvi (S-ČČ). Francoska razčlenitev stroškov torej očitno izhaja iz tiste naše splošne razčlenitve, ki smo jo označili za izvirno.

V Franciji podobno kot v Nemčiji ne ločijo med stroški in odhodki, saj stroškov ne projicirajo na prodane količine, temveč jim kot nasprotje raje postavljajo prihodke, popravljene za vrednost zalog proizvodov. Tako se med **odhodki** poleg že obravnavanih skupin pojavljajo samo še:

III. charges exceptionnels (izredni odhodki)

1. charges exceptionnels sur opérations de gestion (izredni odhodki upravljanja)
2. charges exceptionnels sur opérations en capital (izredni odhodki poslovanja s kapitalom)

Če pa med odhodke štejemo tudi odbitke pred ugotovitvijo nerazdeljenega čistega poslovnega izida, se pojavljata še postavki:

IV. participation des salariés aux fruits de l'expansion (udeležba delavcev v plodovih razširjanja) in

V. impôts sur les bénéfices (davek od dobička)

Izredni odhodki (*charges exceptionnels*) so v naši izhodiščni teoretični razčlenitvi predstavljeni z istim imenom (O-C), medtem ko ni možna neposredna primerjava s tamkaj obravnavanimi stroški prodanih zalog in opravljenih storitev (O-A). Deleže delavcev in davek od dobička v francoski praksi pa lahko obravnavamo tudi že kot postavke razporejanja pozitivnega poslovnega izida.

215 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Italiji

Na splošni teoretični ravni so **stroški** cenovno izraženi potroški prvin poslovnega procesa, tj. delovnih sredstev, delovnih predmetov, angažiranih storitev in delovne sile pri ustvarjanju poslovnih učinkov, tj. proizvodov ali opravljenih storitev. So torej preprost zmnožek potroškov s cenami teh prvin. Zato jih ji treba ločevati od izdatkov, ki pomenijo zmanjšanje denarnih sredstev, ki že vplivajo na poslovni izid v določenem razdobju. V Italiji pa z izrazom *costi* ni označen ravno takšen pojem, kot je splošni pojem stroškov. Predvsem kaže opozoriti, da v Italiji ločujejo tako imenovane stroške nabave (*costi d'acquisto*), ki dejansko pomenijo le nabavno vrednost nabavljenih količin, in stroške porabe (*costi di utilizzazione*), ki so dejansko stroški v najbolj splošnem teoretičnem smislu. Toda iz stroškov porabe so v italijanski praksi mnogokrat izključeni stroški odpisov in amortizacije (*deprezzamento, ammortamenti*), ki so očitno sestavni del stroškov na najbolj teoretični ravni, saj povsem ustrezajo izhodiščno podani opredelitvi. Nasprotno je v tamkajšnji teoriji dovolj jasno, da se stroški porabe pojavljajo v zvezi z vsemi prvinami, tj. materialnimi dobrinami (*beni materiali*), ki vključujejo tako delovna sredstva in delovne predmete, nematerialnimi dobrinami (*beni immateriali*), ki vključujejo vse storitve dolgoročnega značaja, storitvami kratkoročnega značaja (*servizi di uso non durevole*) in delovno silo (*mano d'opera*). Na tej podlagi so tudi stroški razčlenjeni:

I. costi di materiale (stroški materiala)

1. materiale di produzione (proizvajalni material)
2. materiale de consumo (drug material)

II. costi per prestazioni di servizi (stroški storitev)

1. servizi per acquisti (storitve za nabavo)
2. servizi di personale (storitve za osebje)
3. servizi di produzione (storitve za proizvodnjo)
4. servizi di vendita (storitve za prodajo)
5. servizi amministrativi (upravne storitve)

III. ammortamento (amortizacija)

IV. costi di mano d'opera (stroški dela)

1. salari o stipendi dipendenti (plače ali mezde delavcev)
2. retribuzione differita (odložena plačila)
3. oneri sociali (socialne dajatve)

V. oneri finanziari (finančne obveznosti)

VI. accantonamenti in fondi (odvajanje v sklade)

VII. imposta e tasse (davki in takse)

Ker so postavke v tem razvrščanju italijanska posebnost, kaže dati še nekaj pojasnil. Drug material (I, 2) obsega vse druge vrste materiala razen osnovnega in pomožnega skupaj s polproizvodi in z deli; to pomeni, da se tu pojavlja tudi gorivo in mazivo, in ne samo pisarniški material in drug splošni material. Gotovo je zanimiva tudi označitev posameznih vrst storitev. S storitvami za nabavo (II, 1) so mišljene zlasti prevozne in skladiščne storitve, s storitvami za osebje (II, 2) zdravniški pregledi in pranje delovnih oblek, s storitvami za proizvodnjo (II, 3) od drugih opravljene proizvodvalne stopnje, vzdrževalne storitve, elektrika, voda in podobno, s storitvami za prodajo (II, 4) prevozne in propagandne storitve, provizije in podobno, z upravnimi storitvami (II, 5) pa poštno in zavarovalne storitve, najemnine za računalnik itd. Plače in mezde (IV, 1) so sestavljene iz osnovne plače za opravljeno delo (*paga base*) in iz draginjskega dodatka (*contingenza*). Odložena plačila (IV, 2) so računana v odstotku od plač ter zajemajo nagrado ob koncu leta, tj. obvezno trinajsto plačo (*gratifica natalizia*), zneske za letne dopuste, praznike in bolezni (*ferie, feste, malattie*) itd. Socialne dajatve (IV, 3) so računane v odstotku od plač ter zajemajo prispevek za socialno zavarovanje (I. N. P. S.), prispevek za nezaposlenost (*cassa integrazione guadagni*), prispevek za zdravstveno zavarovanje (S. A. V. B.) in prispevek v sklad za zidavo delavskih hiš (GES. CA. L.). To so dajatve, ki jih italijanska podjetja obračunavajo glede na plače. Toda nekatere dajatve so vključene že v sam znesek plač (IV, 1), ki se smatrajo za kosmate plače (*salario o stipendio lordo*), ter jih podjetja od delavcev le odtegnejo; takšen je davek od dohodka (*imposta sul reddito*) ter ponovno prispevek za socialno in zdravstveno zavarovanje ter prispevek v sklad za zidavo delavskih hiš. Kot vidimo, se zadnji trije prispevki nabirajo iz dveh različnih naslovov. S finančnimi obveznostmi (V) je razumeti pasivne obresti, pasivne diskonte bančne provizije. Za odvajanje v sklade (VI) smo že v poglavju o obveznosti do virov sredstev pojasnili, da pomenijo le vnaprej vračunane stroške. Vendar smo tam posebej omenjali postavke, ki pomenijo posebne obveznosti ali rezerve, npr. sklad za odpravnine (*fondo indennità di anzianità*) ali sklade za predvidene rizike (*fondo rischi presumibili*), ter postavke, ki dejansko pomenijo le popravek vrednosti sredstev, npr. terjatev (*fondo svalutazione crediti*). Najbolj običajni davki (VII) so občinski davek na dobiček podjetja (*imposta locale sul reddito, ILOR*), davek od dohodka pravnih oseb (IRPEG) in posredni davki (*imposte indirette*), kot npr. davek na proizvodnjo (*imposta di fabbricazione*), davek na dodano vrednost (*imposta sul valore aggiunto, IVA*) in carina (*dazio*). Takse so pa razčlenjene na industrijske, upravno-administrativne in sodne. Vidimo torej, da se kot stroški obravnavajo tudi dajatve iz dobička kot pozitivnega izida. V primeru izgube seveda takšnih stroškov ni. Če pa bi hoteli spoznati poslovni izid kot tak, v katerem je udeležena tudi država, bi morali iz okvira stroškov izločiti davke iz dobička. Isto velja pri kalkulacijah.

Če obravnavamo italijansko razčlenitev stroškov primerjamo s splošno teoretično razčlenitvijo, lahko stroške materiala (I) enačimo z večino stroškov delovnih predmetov (S-B), stroške storitev (II) pa s stroški sproti porabljenih storitev (S-ČA), in ne tudi drugih, dalje s tistim delom stroškov delovnih predmetov, ki se nanašajo na vodo in elektriko (S-B), in s tistim delom stroškov delovnih sredstev, ki je označen z najemnino (S-AC). Amortizacija (III) se nanaša ne le na delovna sredstva (S-AA), temveč tudi na dolgoročno angažirane storitve (S-ČB). Stroški dela (IV) obsegajo poleg različnih stroškov dela (S-Č) tudi del stroškov v zvezi z družbenimi dajatvami (S-ČC). Finančne obveznosti (V) niso samo stroški financiranja (S-ČČ), temveč zajemajo tudi bančne provizije, ki bi jih mogli obravnavati v okviru stroškov storitev (S-ČA). Odvajanja v sklade (V) so pravzaprav mešanica razmejenih stroškov dela (S-C) in storitev (S-Č). Davki in takse (VII) pa zajemajo drugi del stroškov družbenih dajatev (S-ČC). Italijanska razčlenitev stroškov očitno izhaja iz tiste naše splošne razčlenitve, ki smo jo označili za izvirno.

Če sedaj primerjamo italijansko razčlenitev stroškov še z jugoslovansko, se nam prva razlika pojavi zaradi dejstva, da je v Jugoslaviji treba ločevati stroške pred ugotovitvijo dohodka, stroške, ki jih je treba pokriti z dohodkom pred ugotovitvijo čistega dohodka, in stroške, ki jih je treba pokriti s čistim dohodkom. Razmejitev med njimi se sčasoma spreminja. Zelo na grobo bi italijanske skupine stroškov materiala, storitev, amortizacije in akontacije v sklade (I, II, III in IV) lahko enačili z jugoslovanskimi stroški pred ugotovitvijo dohodka, italijanske finančne obveznosti (V), davke in takse (VI) s stroški, ki jih je treba pokriti iz dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka, stroške dela (IV) pa s stroški, ki jih je treba pokriti iz čistega dohodka. V druge podrobnosti se na tem mestu ne nameravamo vtikati. Opozorimo naj le še na to, da so dajatve pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela bile v preteklosti še manj kot pri italijanskih podjetjih razčlenjene na del, ki pomeni strošek v vsakem primeru, in na del, ki izhaja iz delitve pozitivnega poslovnega izida, tj. dobička. Dodatno se pa takšna ugotovitev pojavlja še v zvezi z osebnimi dohodki jugoslovanskih organizacij združenega dela.

Stroške razen tistih, ki so odvisni od dobička, je treba razporejati po proizvodih ali opravljenih storitvah. Pri tem se pojavljajo pri italijanskih podjetjih, ki se ukvarjajo z raznovrstno dejavnostjo, naslednje načelne postavke v kalkulacijah:

- a) costi diretti di materiale (neposredni stroški materiala)
- b) costi di mano d'opera diretta (neposredne plače)
- c) altri costi diretti (drugi neposredni stroški)
- d) costi generali industriali (splošni proizvodjalni stroški)
- e) costi generali amministrativi (splošni upravni stroški)
- f) costi generali commerciali (splošni prodajni stroški)
- g) costi diretti di vendita (neposredni stroški prodaje)

Vsebine posameznih postavk ni treba pojasnjevati, ker je splošno poznana. Tudi razporejanje splošnih stroškov po proizvodih se ne loči od teorije in prakse drugod po svetu. Omenimo naj le, da daje seštevek postavk a) do d) proizvodjalne stroške (*costo di fabbricazione*) pri posamezni vrsti proizvodov ali pri tamkajšnji količinski enoti ter da so ostale postavke navadno obravnavane kar v okviru celotnega obračuna dejavnosti, in ne ločeno po proizvodih.

Do sedaj smo se ukvarjali s stroški. Če sedaj preidemo na **odhodke**, moremo najprej ugotoviti, da ta ekonomska kategorija pri italijanskih podjetjih praktično ni poznana. Pri ugotavljanju poslovnega izida za posamezno razdobje se namreč ne soočajo odhodki in prihodki, temveč stroški in donosi, kar bomo kasneje predstavili podrobneje. Povsem torej zadošča, če so poznani stroški v razdobju in gibanje vrednosti zalog in drugih postavk sredstev. Ni nikakršne potrebe po poznavanju odhodkov kot celote. Če bi jih pa le želeli predstaviti, je treba poseči npr. po naslednjih postavkah:

1. costi del venduto (stroški prodanih količin)
2. costi generali amministrativi (splošni upravni stroški)
3. costi commerciali (komercialni stroški)
4. oneri e perdite diversi (razni odhodki)

Pri tem je razumeti s stroški prodanih količin (1) proizvodne stroške v prodanih količinah, tj. proizvodne stroške, ki se spremenijo v odhodke šele tedaj, ko se nanašajo na prodane količine, medtem ko so ostale postavke že takoj ob nastanku odhodki in s tem nasprotje tedanjim prihodkom. Vendar je takšno pojasnjevanje odhodkov še vedno pomanjkljivo, ker ne upošteva možnosti, da se v vrednosti zalog proizvodov lahko zadržuje nekaj več ali nekaj manj stroškov, kot so preprosto vsi proizvodni stroški. Če so redni odhodki seštevki postavk 1, 2 in 3, so izredni odhodki navedeni pod 4. Mnogokrat so pa pri italijanskih podjetjih predstavljeni tudi z drugimi nazivi (npr. *sopravvenienze passive*, *minusvalenze su beni diversi* itd.)

Italijanska podjetja torej v nasprotju z najbolj načelnim kategorialnim sistemom in v nasprotju z rešitvami pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela ne poudarjajo rednih odhodkov v smislu stroškov, ki jih je že treba pokriti s prihodki, ter izrednih odhodkov, ki niso stroški, a jih je kljub temu treba pokriti s prihodki. Kategorizacija odhodkov je skrita za drugimi ekonomskimi kategorijami, ki vplivajo na poslovni izid.

216 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Demokratični republiki Nemčiji

V Demokratični republiki Nemčiji po kontnem planu poznajo naslednje skupine vrst **stroškov**:

- I. Verbrauch von Arbeitsmitteln (poraba delovnih sredstev)
 1. Abschreibungen für Grundmittel (odpis temeljnih sredstev)
 2. Abschreibungen für Restbuchwerte (odpis preostale knjižne vrednosti)
 3. Mieten, Pachten, Nutzungsentgelte (najemnine, zakupnine, odškodnine za uporabo)
- II. Verbrauch von Material (poraba materiala)
- III. Verbrauch produktiver Leistungen (poraba proizvodnih storitev)
 1. Kooperationsleistungen (kooperacijske storitve)
 2. Reparaturleistungen (storitve popravil)
 3. Transport-, Umschlags- und Lagerleistungen (prevozne, prekladovalne in skladiščne storitve)
 4. erworbene Patente und Lizenzen (pridobljeni patenti in licence)
 5. Nachrichtenbeförderungsleistungen (storitve odpošiljanja sporočil)
 6. Werbeleistungen und Repräsentationen (reklame in reprezentanca)
 7. sonstige Leistungen (druge storitve)
- IV. Wareneinsatz (nakup blaga)

- V. Löhne, Vergütungen und Prämien (plače, nagrade in premije)
- VI. Sozialbeiträge und Zuwendungen (socialni prispevki in dajatve)
- VII. Fondszuführungen (odvajanje v sklade)
- VIII. Verbrauch nichtproduktiver Leistungen (poraba neproizvajalnih storitev)
- IX. Abgaben und Zinsen (davki in obresti)
- X. sonstige Konstenarten (druge vrste stroškov)

Poraba delovnih sredstev (I) je kombinacija odpisovanja teh delovnih sredstev po naši izhodiščni razčlenitvi (S-AA in S-AB), stroškov najemnin zanje (S-AC), a tudi primanjkljaja vrednosti pri njihovi likvidaciji, ki je obravnavan v izhodiščni razčlenitvi med odhodki, in ne med stroški (O-CAA). Poraba materiala (II) ustreza stroškom porabljenih polproizvodov, delov, materiala in energije (S-BA), a tudi normalnih okvar, kala, osipa in razbitja (S-BC). Poraba proizvodnih storitev (III) zajema dovršen del stroškov sproti porabljenih storitev (del S-ČA), a tudi nabavno vrednost patentov in licenc, ki je sicer obravnavana kot nematerialna naložba in povzroča stroške ne neposredno, temveč šele z odpisovanjem (S-ČB). Nakup blaga (IV) je mogoče primerjati s postavko stroškov nabave prodanega blaga (S-BB). Plače, nagrade in premije (V) skupaj s socialnimi prispevki in dajatvami (VI) izčrpajo postavko stroškov dela (S-C), kolikor seveda ni vsaj dela socialnih prispevkov in dajatev mogoče pojasnjevati tudi s stroški družbenih dajatev (S-ČC). Odvajanja v sklade (VII) so vsaj deloma samo vnaprej vračunani stroški, na primer v zvezi s popravili, reklamo in še s čim, ter jih je vsaj v tem obsegu mogoče obravnavati kot poseben strošek sproti porabljenih storitev (del S-ČA); drugi del se nanaša na vnaprej zaračunane stroške dela (del S-CB), del pa je mogoče obravnavati tudi kot čisto razporejanje poslovnega izida. Poraba neproizvajalnih storitev (VIII) zajema drugi del stroškov sproti porabljenih storitev ((del S-ČA). Davki in obresti (IX) so mešanica stroškov družbenih dajatev (S-ČC) in stroškov financiranja (S-ČČ). Druge vrste stroškov (X) pa pretežno zajemajo postavke, ki so sicer značilne za izredne odhodke (O-C), na primer popisne primanjkljaje in tako naprej.

Lahko ugotovimo, da vzhodnonemška razčlenitev stroškov izhaja iz tiste, ki smo jo načelno opredelili za izvirno.

Razčlenjevanje **odhodkov** v Demokratični republiki Nemčiji dejansko ni znano. Iz znanih stroškov pridejo do odhodkov s preprostim seštevanjem in odštevanjem razlik v stanju zalog, in sicer takole:

- Selbstkosten der Bruttoproduktion (lastni stroški bruto proizvodnje)
- ± Bestandsänderungen an Vorleistungen und unfertigen Erzeugnisse und Leistungen (sprememba stanja nedokončane proizvodnje)
- = Gesamtselbstkosten der finanzgeplanten Warenproduktion (lastni stroški vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje)
- ± Bestandsänderungen an Fertigerzeugnisse und Leistungen (sprememba stanja zalog proizvodov)
- = Gesamtselbstkosten der realisierten finanzgeplanten Warenproduktion (lastni stroški realizirane vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje)

Ta kategorija po svoji vsebini zajema tako stroške prodanih zalog in opravljenih storitev (O-A) kot tudi stroške financiranja, ki niso odvisni od poslovnega izida (O-B), ter izredne odhodke in primanjkljaj vrednosti ob likvidaciji naložb, ki so preprosto vključeni med stroške (O-C).

217 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Poljski

Razčlenitev **stroškov** pri poljskih podjetjih prikazuje takoj predpisani kontni plan takole:

1. amortyzacja (amortizacija)
2. zużycie materiałóv, przedmiotóv nietrwałych i enérghii (poraba materiala, notranjih predmetov in energije)
3. usługi materialne (materialne storitve)
4. wynagrodzenia (nagrade)
5. narzuty na wynagrodzenia (prispevki od nagrad)
6. odpisy na fundusze specjalne (odvajanje v posebne sklade)
7. usługi niematerialne i podatki (nematerialne storitve in davki)
Izredni odhodki so pa označeni kot
8. nadzwyczajne straty (izredne izgube)

Pri tem za materialne storitve (3) štejejo proizvajalne storitve, ki jih opravijo drugi, prevozne storitve, storitve v zvezi s popravili in druge. Z nagradami (4) je razumeti plače, ki niso odvisne od dobička. Prispevki od nagrad (5) obsegajo davek od plač, zavarovanje in druge prispevke od njih. Posebni skladi, ki se oblikujejo z odvajanjem iz stroškov (6) so mišljeni zlasti kot sklad kolektiva. Za materialne storitve (7) štejejo bančne storitve, všteti obresti, službena potovanja, najemnine in podobno.

Med stroške sodijo stroški investicij in tistih dejavnosti, ki so financirane v okviru posebnih skladov. Prav tako ne šteje za strošek vrednost prodanega trgovskega blaga, čeprav je sicer zaloga trgovskega blaga evidentirana v istem razredu kontnega plana kot zaloga materiala; opraviti imamo samo z neposrednim pojavom rednih odhodkov ob prodaji. Za strošek tudi ne štejejo izredne izgube pri materialu, kazni in zamudne obresti, čeprav jih kontni plan uvršča v isti razred kot stroške (8 v zgornjem smislu), ker se ne zadržujejo v zalogah in se takoj pojavijo med odhodki. Stroški štejejo vedno kot dejanski stroški, kar pomeni, da vključujejo tudi nevračunane stroške, ki sicer ostajajo na aktivnih časovnih razmejilih, medtem ko ne vključujejo vnaprej vračunanih stroškov, ki sicer ostajajo na pasivnih časovnih razmejilih. Razmejitvene postavke se namreč pojavljajo šele pri razporejanju dejanskih stroškov po proizvodih in ostajajo kot poseben popravek vrednosti zalog.

Vidimo, da se na prvem mestu pojavlja amortizacija (1) kot strošek delovnih sredstev (S-A) vendar se skupaj z njo ne pojavljajo tudi drugi stroški delovnih sredstev, npr. najemnine (S-AC), ki so vključene med nematerialne storitve (7). Na drugem mestu so stroški delovnih predmetov (S-B), ki pa v primerjavi z najbolj načelno razčlenitvijo stroškov izključujejo nabavno vrednost prodanega trgovskega blaga (S-BB). Stroški storitev S-Č so razčlenjeni na materialne in nematerialne storitve (3 in 7), vendar je v to skupino glede na najbolj načelno razčlenitev stroškov mogoče šteti tudi prispevke od nagrad in plač, kolikor niso delavcem zgolj odtegnjeni (5). Stroški dela (S-C) so sestavljeni iz nagrad in plač (4), podobno pa je mogoče obravnavati tudi oblikovanje skladov kolektiva, kolikor ni odvisno od poslovnega izida. Toda med stroški odvajanja v sklade se pojavljajo tudi postavke za sklad tehničnega napredka, ki ga ne bi mogli obravnavati na enak način. Poljsko razčlenitev stroškov je torej v glavnem mogoče primerjati z jugoslovansko razčlenitvijo v strokovni literaturi in praksi, dosti težje pa z razčlenit-

vijo v jugoslovanskem kontnem planu, ki daje prednost družbenoekonomskim, in ne poslovnim kategorijam. Sicer pa podobno kot jugoslovanska izhaja iz najsprejetejšie rešitve, ki smo jo označili za izvirno.

Stroški vseh vrst so pri poljskih podjetjih — potem ko so razdeljeni na tiste, ki se nanašajo na tekoče razdobje, in tiste, ki se nanašajo na naslednje razdobje, ter ko so razdeljeni po stroškovnih mestih — zajeti po proizvodih, pri čemer se v primeru homogene proizvodnje (bazična ali energetska dejavnost) pojavljajo navadno naslednje postavke v shemi kalkulacije:

- Aa — płaće i narzuty na płaće (płaće in obremenitve plač)
- Ab — materiły i paliwo (material in gorivo)
- Ac — koszty zakupu (stroški nakupa)
- Ad — energia (energija)
- Ae — amortyzacja (amortizacija)
- Af — remonty i konserwacje (popravila in konservacije)
- Ag — pozostałe koszty wydobywania (drugi stroški proizvodnje)
- Ah — koszty przygotowania nowej produkcji (stroški priprave nove proizvodnje)
- Ai — koszty ogólnozakładowe (stroški podjetja)
- Aj — koszty sprzedaży (stroški prodaje)

V primeru raznovrstne proizvodnje (predelovalna dejavnost) pa se navadno pojavljajo naslednje postavke v shemi kalkulacije:

- Ba — materiały bezpośrednie (osnovni material)
- Bb — paliwo i energia technologiczna (gorivo in tehnološka energija)
- Bc — koszty zakupu (stroški nakupa)
- Bd — płaće bezpośrednie (neposredne plače)
- Be — inne koszty bezpośrednie (drugi neposredni stroški)
- Bf — koszty wydziałowe (stroški oddelkov)
- Bg — koszty ogólnozakładowe (splošni stroški podjetja)
- Bh — strata na brakach (izgube zaradi napak v proizvodnji)
- Bi — koszty sprzedaży (stroški prodaje)

Ker so nazivi dovolj zgovorni, ni treba pojasnjevati vsebine posamezne postavke. Naj omenimo le, da izgube zaradi napak v proizvodnji (Bh) zajemajo stroške popravil neakovostnih proizvodov, stroške proizvodov, ki jih ni mogoče popraviti in popravek vrednosti proizvodov zaradi znižanja njihove kakovosti. Stroški oddelkov (Bf) zajemajo splošne stroške v proizvodnji, ki so razporejeni po proizvodih največkrat skladno z neposrednimi plačami (Bc) v oddelku, v nekaterih primerih pa tudi skladno s količino ali težo proizvodov (npr. v kemični in živilski industriji). Splošni stroški podjetja (Bg) zajemajo splošne upravne stroške, ki so razporejeni po proizvodih največkrat skladno s seštevkom neposrednih plač in stroškov oddelkov. Ni pa nujno, da so v vrednosti zalog vsebovani vsi ti stroški.

Stroški, ki se ne zaustavljajo v vrednosti zalog proizvodov, predstavljajo **odhodke**, ki pa pri poljskih podjetjih niso imenovani tako. Tudi niso odhodki razčlenjeni na redne in izredne, saj so, kot smo že videli, izredni odhodki obravnavani skupaj s stroški v istem razredu kontnega plana. Tako izredni odhodki kot tudi nekateri stroški se seveda ne zadržujejo v vrednosti zalog proizvodov, kar pomeni, da se pojavljajo takoj med odhodki, medtem ko večina stroškov šele postopoma stopa med odhodke po ustreznih zalogah. Razčlenitev odhodkov je nato pri poljskih podjetjih naslednja:

1. koszty własny sprzedaży produkcji materialnej (lastni stroški prodaje materialne proizvodnje)
 2. koszty własny sprzedaży usług niematerialnych (lastni stroški prodaje nematerialnih storitev)
 3. koszty własny sprzedaży towarów nadhlowych i materiałów (lastni stroški prodaje trgovinskega blaga in materiala)
- Dobljeni so pa po obrazcu:
 koszty według rodzaju (stroški po vrstah)
 ± zmiana stanu produktów (sprememba stanja proizvodov)

Odhodki so označeni kar za stroške prodaje, čeprav obsegajo tudi izredne odhodke. Razčlenjeni niso tako kot stroški, ki so se na novo pojavili v razdobju, kar je povsem razumljivo v primeru raznovrstne proizvodnje. Toda razčlenjeni niso niti tako, da bi ločeno spoznali neposredne stroške prodanih količin in tamkajšnje splošne stroške, niti tako, da bi spoznali stroške, ki so se najprej zadrževali v zalogah proizvodov, in tiste, ki takoj ob nastanku pomenijo odhodke. Razčlenjeni so le po vrstah dejavnosti, ki ustvarjajo poslovni izid v razdobju. To je nekaj podobnega kot pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela, vendar s to razliko, da pri poljskih podjetjih odhodki niso razdeljeni na del pred ugotovitvijo dohodka kot družbenoekonomske kategorije, in na del, ki ga je treba pokriti pri njegovem razporejanju.

218 Razčlenitev stroškov in odhodkov v Madžarski

Stroški (költségek) so pri madžarskih podjetjih razčlenjeni na naslednje skupine:

- A — anyagköltség (materialni stroški)
- B — bérköltség (plače)
- C — társadalombiztosítási járulek (prispevki na plače)
- D — értékcsökkenési leírás (amortizacija)
- E — egyéb költség (drugi stroški)

Materialni stroški (A) obsegajo tako imenovane neto materialne stroške, ki so že zmanjšani za vrednost koristnih odpadkov. Plače (B) ne obsegajo davkov in prispevkov od plač niti prispevka za zavarovanje, ker so vsi ti zneski zajeti pod (C). Razlika med plačami in neto zneski plač se nanaša zgolj na odtegljaje v zvezi z anuitetami, alimenti in podobno. Amortizacija (D) je obračunana po predpisanih stopnjah. Drugi stroški (E) obsegajo stroške, ki nimajo materialnega značaja, npr. za komunalne storitve, čiščenje, stroške denarnega prometa, plačane davke in prispevke zunaj tistih, ki so povezani s plačami, zavarovalne premije, potne stroške in dnevnice, a tudi namenske stroške tehničnega razvoja in garancijskih popravil.

Če to razčlenitev primerjamo z najbolj splošno teoretično razčlenitvijo, lahko materialne stroške (A) v glavnem istovetimo s stroški delovnih predmetov in z delom stroškov storitev (proizvajalne storitve, stroški energije) ter s stroški delovnih sredstev (v zvezi z drobnim inventarjem). Plače (B) in prispevke na plače (C) lahko obravnavamo kot stroške dela, kolikor ne bi prispevkov na plače šteli že za stroške družbenih dajatev. Amortizacija (D) pomeni večino stroškov delovnih sredstev. Druge stroške (E) pa lahko pojasnujemo s stroški različnih storitev in z delom stroškov družbenih dajatev.

Če primerjamo madžarsko razvrščanje stroškov z jugoslovanskim, bi lahko materialne stroške (A), del drugih stroškov (E) in amortizacijo (D) enačili z jugoslovanskimi stroški pred ugotovitvijo dohodka, medtem ko bi drugi stroški bili v skupini, ki jo je treba pokriti v okviru dohodka jugoslovanskih organizacij, seveda s tem, da bi plače (B) in z njimi povezane dajatve (C) pomenile sestavne dele čistega dohodka jugoslovanskih organizacij.

Pri projekciji stroškov na proizvode ali storitve kot končne stroškovne nosilce se pojavljajo naslednje kategorije:

- I. közvetlen költségek (neposredni stroški)
 - a) közvetlen anyagköltségek (neposredni materialni stroški)
 - b) közvetlen munkabéreköltséges és közterhei (neposredne plače in dajatve iz njih)
 - c) értékesítési különköltségek (posebni prodajni stroški)
- II. közvetett költségek (posredni stroški)
 - a) üzemi általános költségek (splošni proizvodni stroški)
 - b) vállalati általános költségek (splošni stroški podjetja)
 - c) központi irányítás általános költségek (splošni stroški centralne uprave)

S splošnimi stroški podjetja (II, b) je razumeti splošne nabavne, upravne in prodajne stroške, a splošni stroški centralne uprave (II, c) se pojavljajo pri podjetjih, ki so v sestavi trustov. Po stroškovnih nosilcih se pa razporejajo samo stroški pod I, medtem ko ostajajo stroški pod II nerazporejeni, ne zaustavljajo se v zalogah in jih je takoj treba pokriti kot odhodke. Imamo torej opravka z zoženo lastno ceno (*szűkített önköltség*), ki je pri madžarskih podjetjih na splošno predpisana. Le v nekaterih primerih je dopustno zaloge ovrednotiti zgolj po neposrednih stroških (*közvetlen önköltség*), medtem ko polna lastna cena z vsemi sestavinami (*telyes önköltség*) ni v uporabi.

Odhodki (*ráfordítások*) pri madžarskih podjetjih še nimajo enotne oznake, medtem ko je njihova vsebina naslednja:

- A — I. értékesítés elszámolt önköltsége (obračunana lastna cena prodaje)
 1. értékesítés szűkített önköltsége (zožena lastna cena prodaje)
 2. eladott áruk beszerzési értéke (nabavna vrednost prodanega blaga)
- II. fel nem szottott költségek (nerazporejeni splošni stroški)
- B — I. termelési típusú adók (proizvodni davki — pri izjemnih razmerah gospodarjenja)
 - II. 1. vásárolt készletek selejtezése és leértékelése, áloeszközökkel kapcsolatos veszteségek, vásárolt készletek normán felüli hiányai stb. (odpisi in izničenje nabavljenih zalog, izgube pri stalnih sredstvih, čezmerni primanjkljaji nabavljenih zalog itd.)
 2. hitalezési veszteségek, gazdasági társaságok vesztesége külkereskedelmi ügyleteinek vesztesége, keresmények vesztesége stb. (izguba pri danih kreditih, izguba pri naložbah v druga podjetja, izguba pri izvoznikih, izguba zaradi neizterljivih terjatev itd.)
 3. jóléti és kulturális alapképzés, műszaki fejlesztési alapképzés, egyéb alap képzés (oblikovanje skladov za socialne in kulturne potrebe, za tehnični razvoj in drugih skladov)
 4. bírságok, büntetések, egyéb ráfirdotások (kazni, nadomestila in drugi odhodki)

Naj opozorimo samo, da se oblikovanje skladov (B II, 3) nanaša v glavnem na del sklada udeležb in na razliko do normiranega zneska sklada tehničnega razvoja; pri drugih odhodkih (B II, 4) se pojavljajo izgube iz prejšnjih let kot posebna vrsta izrednih odhodkov v letu, in ne prenesene izgube po obračunih poslovnega izida za prejšnja leta.

Očitno imamo opravka pod A s stroški, ki so se spremenili v odhodke, ker se nanašajo na prodane količine, pri čemer se stroški A I šele postopoma spreminjajo v odhodke, a stroški A II že v trenutku njihovega nastanka. V skupini B imamo opravka z izrednimi odhodki. Za odhodki skupine A so ustrezni prihodki, medtem ko jih za odhodki skupine B ni.

Če primerjamo te odhodke z rešitvami v najsplošnejšem teoretičnem modelu, naj opozorimo, da pri madžarskem razčlenjevanju ni posvečena nikakršna pozornost stroškom financiranja, ki so stopljeni v splošnih stroških. V primerjavi z rešitvami pri jugoslovanskih organizacijah pa naj opozorimo, da so redni odhodki obravnavani kot integralna celota, in ne v skupinah pred ugotovitvijo dohodka in iz njegovega razporejanja. Nasprotno dajejo Madžari poudarek na poznavanje odhodkov A I po vrstih dejavnosti, kar spet ni običaj pri jugoslovanskih organizacijah. Prvi hip pritegne pozornost tudi oblikovanje skladov v okviru odhodkov. Toda ker je namen teh skladov zelo širok in se nanaša tudi na postavke, ki jih je po jugoslovanski praksi mogoče obravnavati pred ugotovitvijo dohodka, je zadeva bolj razumljiva.

22 MEDNARODNA PRIMERJAVA RAZČLENITVE PRIHODKOV IN POSLOVNEGA IZIDA

220 Najsplošnejša teoretična shema razčlenitve prihodkov in poslovnega izida

Prihodki in odhodki obračunskega razdobja oblikujejo poslovni izid enote računovodskega obravnavanja v tistem obračunskem razdobju. Medtem ko so redni odhodki izvedeni iz stroškov, ki se nanašajo na poslovne učinke, s katerimi se ugotavlja poslovni izid, so redni prihodki izvedeni iz njihove prodajne cene. Redni prihodki so po svojem bistvu prodajna vrednost poslovnih učinkov, s katerimi je ugotovljen poslovni izid. Praviloma so to prodani poslovni učinki, saj pred prodajo še ni gotovo, kakšne prodajne cene bodo dosežene. S poslovnimi učinki pa je treba razumeti ne samo prodane lastne proizvode in opravljene storitve v običajnem pomenu, temveč tudi prodano trgovinsko blago in material pa tudi storitve financiranja, ki vodijo do prejetih obresti in prejetih deležev v zvezi z naložbami v druge enote računovodskega obravnavanja. Le za prejetimi dotacijami ni mogoče neposredno videti storitev enote računovodskega obravnavanja, kar pa še ne pomeni, da jih tudi v resnici ni (vsaj v nekem pogledu), saj sicer ne bi bil nihče pripravljen dajati dotacij. Zaradi potreb pri analizi pa je koristno v okviru rednih prihodkov ločeno obravnavati tiste, ki so povezani s prodajno vrednostjo stvari in storitev, ter tiste, ki jih je mogoče označiti za prihodke iz financiranja. Poleg rednih prihodkov vplivajo na poslovni izid tudi izredni prihodki, ki pa jih ni mogoče preprosto izvesti iz prodajnih cen.

Najbolj splošna teoretična razčlenitev **prihodkov** je takale:

- P — A prodajna vrednost prodanih zalog in opravljenih storitev
- P — AA prodajna vrednost prodanih proizvodov in porabljenih storitev
- P — AB prodajna vrednost prodanega trgovskega blaga in materiala
- P — B prihodki iz financiranja
 - P — BA prejete obresti v zvezi z danimi krediti
 - P — BB prejeti deleži v zvezi z drugimi naložbami
 - P — BC prejete dotacije v zvezi s poslovanjem
- P — C izredni prihodki
 - P — CA izredni prihodki iz povečanja sredstev
 - P — CAA presežek vrednosti ob likvidaciji naložb
 - P — CAB revalorizacijski presežek
 - P — CAC drugo povečanje sredstev
 - P — CB izredni prihodki iz zmanjšanja obveznosti

Prodajna vrednost prodanih proizvodov in opravljenih storitev (P-AA) je zmnožek prodanih količin in dosežene prodajne cene, pri čemer so že odšteti morebitni popusti ob prodaji. Kasneje dani popusti so praviloma obravnavani v okviru izrednih odhodkov. Če je preučevana enota računovodskega obravnavanja vpeta v verigo nastajanja kakega skupnega proizvoda ali kake skupne storitve, je prodajna vrednost njenega prodanega poslovnega učinka obravnavana med prihodki v trenutku prodaje ali, nasprotno, šele v trenutku, ko je končni poslovni učinek prodan. Za prodajno vrednost opravljenih storitev pa se štejejo tudi zneski, ki jih prejema kaka enota računovodskega obravnavanja zunaj tržnih razmerij na podlagi posebej izbranih osnov in meril, da z njimi lahko pokriva svoje odhodke.

Prodajna vrednost prodanega trgovskega blaga in materiala (P-AB) se po pomenu v ničemer ne loči od prej omenjenih rednih prihodkov, le da ni povezana z lastnimi proizvodi; pač pa se v njej skriva tudi prodajna vrednost opravljene prodaje kot storitve.

Prejete obresti (P-BA) se pojavljajo iz danih kreditov v takšni ali drugačni obliki. Praviloma ne obsegajo prejetih zamudnih obresti, ker se te štejejo med izredne prihodke.

Prejeti deleži v zvezi z drugimi naložbami (P-BB) se pojavljajo v zvezi s tistimi finančnimi naložbami, pri katerih ni vnaprej zagotovljen znesek obresti, temveč so prihodki odvisni od poslovnega izida pri drugi enoti računovodskega obravnavanja, v katero so bila sredstva vložena.

Prejete dotacije v zvezi s poslovanjem (P-BC) po svojem bistvu dopolnjujejo redne prihodke, ki ne bi zadostovali za kritje odhodkov, vendar to niso preprosto vsi prihodki, ki jih prejema na primer enote računovodskega obravnavanja na področju družbenih dejavnosti.

Izredni prihodki iz povečanja sredstev (P-CA) izvirajo največkrat iz presežkov pri gotovini, materialu, polproizvodih, proizvodih in trgovinskem blagu, iz pozneje ugotovljenih poslovnih terjatev iz preteklih razdobj, iz izterjanih odpisanih poslovnih terjatev, prejetih ar, skesnin, pogodbenih kazni, penalov, stožnin in zamudnih obresti (P-CAC). Presežek vrednosti pri likvidaciji opredmetenih naložb (del P-CAA) se pojavi, če se ob prodaji zemljišč, opreme ali drugih delovnih sredstev doseže večja prodajna cena, kot je njihova neodpisana vrednost, povečana za stroške prodaje. Med prihodki je torej le presežek, in ne celotna prodajna vrednost kot pri prodaji zalog. Vendar ni nujno, da se šteje tak presežek vrednosti za prihodek, ki vpliva na poslovni

izid. Podobno je s presežkom vrednosti pri likvidaciji finančnih naložb (del P-CAA), ki se pojavi, če se ob njihovi spremembi v denarno obliko dobi večji znesek, kot je bil izkazan prej. V vseh takih primerih imamo opraviti s posebno vrsto izrednih prihodkov iz povečanja sredstev, ki pa je v teoretski razvrstitvi obravnavana posebej. Revalorizacijski presežki (P-CAB) bi se načeloma lahko pojavili le ob povečanju vrednosti opredmetenih naložb, finančnih naložb, zalog, terjatev in tujega denarja. V nasprotju s presežki pri likvidaciji naložb (P-CAA) sedaj te naložbe še vedno obstajajo, le da jih je po revalorizaciji treba izkazati z večjo vrednostjo kot prej. Tudi sedaj se pojavljajo ti presežki kot posebna vrsta izrednih prihodkov iz povečanja sredstev, ki pa je obravnavana posebej. Največkrat pa sploh niso izkazani v okviru prihodkov, temveč vplivajo zgolj na obveznosti do virov sredstev.

Izredni prihodki iz zmanjšanja obveznosti (P-CB) pa izvirajo iz pozneje dobljenih blagajniških popustov (kasaskontov), bonifikacij ali drugih popustov pri nabavi materiala in trgovinskega blaga pa tudi iz pozitivnih razlik pri časovnih razmejitvah.

Poslovni izid je razlika med prihodki in odhodki enote računovodskega obravnavanja v obračunskem razdobju. Če so prihodki večji od odhodkov, govorimo o dobičku, v nasprotnem primeru pa o izgubi. Izguba je nasprotje dobička. Enota računovodskega obravnavanja ima lahko dobiček ali izgubo, ne pa eno in drugo. Sicer pa je izid te enote lahko kompenzacija dobičkov pri eni in izgub pri drugi smeri poslovanja.

Kot poslovni izid pa je mogoče obravnavati tudi zoženi dobiček, ki je od dobička manjši za del postavk normalnega razporejanja dobička. Nasprotje zoženega dobička pa je ne več izguba, temveč razširjena izguba, ki obsega tudi del postavk normalnega razporejanja dobička. Velja torej tale teoretična razčlenitev:

D — B zoženi dobiček

D — A dobiček

—

del postavk normalnega razporejanja dobička

I — B razširjena izguba

I — A izguba

+

del postavk normalnega razporejanja dobička

Tako je na primer mogoče predpostavljati, da gredo iz dobička ne samo dajatve, temveč tudi deleži drugih v zvezi z njihovimi naložbami v skupno poslovanje in celo programirano oblikovanje skladov, kar pomeni, da siceršnje odhodke širimo še na postavke, ki so sicer odvisne od poslovnega izida. V takem primeru govorimo o ostanku dobička kot o zoženem dobičku, medtem ko omenjeni odhodki iz dobička povzročajo razširjeno izgubo, če se tudi tedaj pojavljajo ali če predpostavljajo, da bi se tudi v primeru izgube morali pojaviti. Pri analizah pa je mogoče od dobička odšteti tudi dane deleže delavcev v dobičku in jih nato obravnavati kot odhodke.

Na drugi strani pa je mogoče kot poslovni izid obravnavati tudi razširjeni dobiček, ki je od dobička večji za del postavk normalnih odhodkov. Nasprotje razširjenega dobička pa je ne več izguba, temveč zožena izguba, ker v njej niso upoštevane takšne postavke normalnih odhodkov. Velja torej tale teoretična razčlenitev:

D — C razširjeni dobiček

D — A dobiček

+

del postavk normalnih odhodkov

I — C zožena izguba

I — A izguba

—

del postavk normalnih odhodkov

Tako je na primer mogoče v nekaterih analizah prišteti k dobičku obresti kot odhodke financiranja, ki sicer od njega niso odvisni. Teže pa je na drugi strani od izgube odšteti takšne odhodke financiranja, ko pa se pojavljajo v vsakem primeru. Ni torej več možno preprosto tolmačenje razširjenega dobička in zožene izgube kot primerljivih velikosti. Prav tako je mogoče k dobičku prišteti pri nekaterih analizah tudi zneske, ki pripadajo delavcem za njihovo delo in se v splošnem modelu štejejo za odhodke; toda če takšni zneski ob izgubi ne izginejo, spet ni mogoče razširjenega dobička kar tako primerjati z zoženo izgubo. Kot čisti kategoriji poslovnega izida se nam torej pojavljata le dobiček in izguba.

Dobiček se razdeli, izguba pa poravna, in sicer na tele teoretično možne načine:

D — A razdelitev dobička

D — AA dajatve iz dobička

D — AB poslovna odvajanja iz dobička za lastne potrebe

D — AC deleži v zvezi z naložbami drugih v enoto računovodskega obravnavanja

D — AČ deleži delavcem

D — AD dane dotacije

D — AE namensko zadržani dobiček

D — AF nenamensko zadržani dobiček

D — AG nerazdeljni dobiček

I — A poravnavanje izgube

I — AA iz namensko zadržanega dobička preteklih let

I — AB iz nenamensko zadržanega dobička preteklih let

I — AC iz nerazdeljenega dobička preteklih let

I — AČ iz zmanjšanja vračunanih dajatev v okviru odhodkov, ki niso odvisne od poslovnega izida

I — AD iz izrednih dotacij

I — AE z zmanjšanjem obveznosti za vnesena sredstva
Kar ostane, je

I — AF neporavnana izguba

Dajatve iz dobička (D-AA) zajemajo davke in prispevke iz dobička, ki so odvisni od poslovnega izida; pri tem pa ni nujno, da bi bila osnova, od katere se obračunavajo, natančno poslovni izid. Očitno je le to, da ob izgubi takšnih dajatev ni.

Poslovna odvajanja iz dobička za lastne potrebe (D-AB) so vzpostavljanje rezerv za kritje sprotnih stroškov, ki pa so odvisne od dobička, medtem ko jih ni ob izgubi.

Deleži v zvezi z naložbami drugih v obravnavano enoto računovodskega obravnavanja (D-AC) sestojijo iz različnih oblik zajemanja dobička pri

različnih sovlagateljih, medtem ko velikost obresti ni odvisna od dobička. Če dobička ni, tisti, ki so vložili svoja sredstva v preučevano enoto računovodskega obravnavanja, ne prejemaajo od nje nikakršnih prihodkov iz financiranja.

Deleži delavcem (D-AČ) zajemajo povečanje njihovih osebnih dohodkov ali plač in nagrade, ki so odvisne od dobička, medtem ko jih v nasprotnem primeru ni.

Dane dotacije (D-AD) so namenjene drugim za različne namene in so izkazane v okviru dobička le, če je ta pogoj za njihovo nastajanje.

Namensko zadržani dobiček (D-AE) ima praviloma obliko različnih skladov, od katerih ima vsak poseben namen.

Namensko zadržani dobiček (D-AF) ima lahko spet obliko kakega splošnega sklada, vendar ga v naslednjem obračunskem razdobju ni mogoče prišteti k tedanjim prihodkom.

Nerazdeljeni dobiček (D-AG) je tisto, kar ostane pri razdeljevanju dobička; mogoče ga je v naslednjem obračunskem razdobju tudi prišteti k tedanjim prihodkom, največkrat pa se pojavlja v krajših razdobjih pred letnim obračunom in se nato v naslednjem razdobju pred letnim obračunom stopi v tedanji poslovni izid.

Poravnavanje izgube iz namensko zadržanega dobička preteklih let (I-AA) je normalna oblika njenega poravnavanja; namensko zadržanem dobičku preteklih let pa navadno pravimo rezervni sklad.

Poravnavanje izgube iz nenamensko zadržanega dobička preteklih let (I-AB) je možno z zmanjšanjem ustreznega splošnega sklada, ki nima posebej označenih ožjih namenov.

Poravnavanje izgube iz nerazdeljenega dobička preteklih let (I-AC) je pravzaprav poravnavanje iz prihodkov po vključitvi nerazdeljenega dobička vanje.

Poravnavanje izgube z zmanjšanjem vračunanih dajatev v okviru odhodkov, ki niso odvisne od poslovnega izida (I-AČ), je pravzaprav poravnavanje iz dotacij tistih, ki se v primeru slabega poslovnega izida odrečejo siceršnjim dajatvam.

Poravnavanje izgube iz izrednih dotacij (I-AD) pride v poštev, če sodeluje poslovni partnerji ali druge zainteresirane pravne osebe.

Poravnavanje obveznostni za vnesena sredstva (I-AE) je odpisovanje prvotno vloženi lastnih sredstev, za katera ne obstaja obveznost do drugih.

Neporavnana izguba (I-AF) pa dopolnjujejo znesek sredstev na znesek obveznosti do virov sredstev v istem trenutku.

221 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Jugoslaviji

V kontnem planu so za **prihodke** prihranjene tri skupine kontov, vendar v tem okviru prihodki niso razvrščeni tako dosledno, da bi bili tisti, ki so si sorodni, v isti skupini ali vsaj v logičnem zaporedju. Prirejena razvrstitev najbolj bistvenih je takale:

I. prihodki iz prodaje in izvedenke iz njih

1. prihodki iz prodaje v ožjem smislu
2. prihodki iz svobodne menjave dela
3. prihodki iz deležev v skupnem prihodku

II. prihodki iz financiranja

1. prihodki iz obresti
2. prihodki iz nadomestila za gospodarjenje
3. prihodki iz dotacij, subvencij, kompenzacij in drugi

III. izredni prihodki

Predmet prodaje v ožjem smislu so lahko proizvodi, storitve, trgovinsko blago, material in odpadki. Kupci pa so lahko druge pravne ali fizične osebe na domačem ali tujem trgu, a tudi druge temeljne organizacije v okviru iste delovne organizacije in celo ista temeljna organizacija, ki izkazuje prihodke, namreč, če gre za prenos lastnih proizvodov ali storitev v okvir osnovnih sredstev, drobnega inventarja in embalaže, a tudi za reklamo, propagando, reprezentanco, skupno porabo in prehrano delavcev. Ti prihodki pokrivajo dobršen del prodajne vrednosti prodanih zalog in opravljenih storitev iz naše izhodiščne razčlenitve (P-A).

Prihodki iz svobodne menjave dela se pojavljajo pri vseh temeljnih organizacijah, ki se ukvarjajo z družbenimi dejavnostmi, pri vseh delovnih skupnostih, ne glede na to, za koga opravljajo svoje storitve, kot dopolnilni pa tudi pri nekaterih temeljnih organizacijah gospodarskih dejavnosti splošnega pomena, na primer pri transportu. V takem primeru se izvajalci in uporabniki storitev dogovarjajo o vrstah, obsegu in cenah storitev; po svojem bistvu nadomešča svobodna menjava dela nekdanja proračunska razmerja. Ti prihodki pokrivajo drugi del prodajne vrednosti prodanih zalog in opravljenih storitev iz naše izhodiščne razčlenitve (P-A).

Prihodki iz deležev v skupnem prihodku ustrezajo prodajni vrednosti vložka posamezne temeljne organizacije v skupni proizvod ali skupno storitev. Ti prihodki pokrivajo zadnji del prodajne vrednosti prodanih zalog in opravljenih storitev iz naše izhodiščne razčlenitve (P-A), čeprav lahko tudi z nekakšnim časovnim zaostankom.

Prihodki iz obresti so v skladu s kreditno pogodbo ali z drugo listino, po kateri je preučevana temeljna organizacija dala kredit. Ustrezajo kategoriji P-BA iz izhodiščne razčlenitve.

Prihodki iz nadomestila za gospodarjenje pa so povezani z združenjem sredstev preučevane organizacije v kako drugo organizacijo, pri čemer je udeležena pri razporejanju tamkajšnjega skupnega dohodka. V nasprotju z obrestmi ti prihodki niso zagotovljeni že s samoupravnim sporazumom. Ustrezajo kategoriji P-BB iz izhodiščne razčlenitve.

Prihodki iz dotacij, subvencij, kompenzacij, regresov in premij imajo tudi finančno naravo, vendar ekonomsko gledano dopolnjujejo siceršnje redne prihodke na znesek, ki omogoča primernejše pokrivanje ustreznih materialnih stroškov in amortizacije pa tudi pridobivanje dohodka. Ustrezajo kategoriji P-BC iz izhodiščne razčlenitve.

Izredni prihodki zajemajo izterjane podpisane terjatve, nadomestila škod iz zavarovanja obratnih sredstev, presežke pri obratnih sredstvih, kasneje ugotovljene prihodke iz preteklih let, dobljene are in nadomestila škod, pozneje dobljene dobropise v zvezi z nabavo blaga, odpis obveznosti iz naslova obratnih sredstev in še kaj. Ustrezajo kategoriji P-CAC iz izhodiščne razčlenitve. Presežek vrednosti ob likvidaciji naložb (P-CAA) iz izhodiščne razčlenitve pa se nikoli ne pojavlja med prihodki, temveč neposredno vpliva na ustrezní sklad.

Kako pa je z opredelitvijo **poslovnega izida**? Zaradi uveljavljenega načina ugotavljanja dohodka ter njegovega razporejanja pri organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih v Jugoslaviji v zaključnih računih ni znan pozitiven poslovni izid, medtem ko je posebej opredeljen negativen. Pozitivni poslovni izid je namreč širša kategorija kot akumulacija, saj zajema tudi možnosti za povečanje osebnih dohodkov in oblikovanje sklada skupne porabe, s tem pa so povezani tudi ustrezni prispevki in davki iz dohodka. Prav tako pa pozitiven poslovni izid zajema tudi deleže, ki pripadajo drugim za njihova združena sredstva v preučevano organizacijo.

Seštevek vseh prihodkov je celotni prihodek in je razporejen takole:

- celotni prihodek
- materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah
- izredni odhodki
- = dohodek
- nadomestila za gospodarjenje s sredstvi domačim združevalcem
- = dohodek tozda (delovne skupnosti)
- prispevki in davki iz dohodka
- druge obveznosti iz dohodka (skupaj z obrestmi)
- nadomestila za gospodarjenje s sredstvi tujim vlagateljem
- = čisti dohodek
- osebni dohodki (razen tistih v zalogah)
- oblikovanje sklada skupne porabe
- = akumulacija
- oblikovanje rezervnega sklada
- = oblikovanje poslovnega sklada

Ta razvrstitev nam je tako znana, vendar so posamezne kategorije v njej navadno premalo izrazite, kadar jo hočemo primerjati z našo načelno razčlenitvijo prihodkov, odhodkov in delitve dobička.

Materialni stroški z amortizacijo v prodanih količinah zajemajo le del stroškov prodanih zalog in opravljenih storitev (del O-AA in del O-AB), medtem ko je drugi del v okviru dohodka. V predpisih je del teh materialnih stroškov imenovan celo drugi poslovni stroški.

Izredni odhodki zajemajo vse tako imenovane izredne odhodke iz naše izhodiščne razčlenitve (O-C), vštevši del revalorizacijskega primanjkljaja v zvezi s terjatvami in z denarjem. V predpisih so napačno označeni kot drugi poslovni stroški.

Postavka nadomestila za gospodarjenje s sredstvi domačim združevalcem je kombinacija danih deležev drugih iz naše izhodiščne razčlenitve (D-AC) in je očitno sestavina dobička.

Prispevke in davke iz dohodka lahko po vsebini razčlenimo na tiste, ki jih je treba obračunati, preden lahko z dohodkom pokrijemo osebne dohodke in druge obveznosti iz dohodka, ki so očitno kategorija O-AČ iz naše izhodiščne razčlenitve, ter na tiste, ki so očitne dajatve iz dobička (D-AA).

Druge obveznosti iz dohodka zajemajo različne stroške storitev, ki so v izhodiščni razčlenitvi obravnavane med stroški prodanih zalog in opravljenih storitev (del O-AA in del O-AB), dane obresti (O-BA), toda tudi dana nadomestila za gospodarjenje s sredstvi tujim vlagateljem, ki so očitno že postavke delitve dobička (D-AC). Tudi dane dotacije v okviru obveznosti iz dohodka so zgolj element delitve dobička (D-AD).

Osebni dohodki razen tistih v nedokončani proizvodnji zajemajo stroške dela v prodanih količinah, ki so neodvisni od poslovnega izida (O-AC), toda

tudi tiste, ki že izvirajo iz delitve dobička in so pravzaprav dodatni deleži delavcev (D-AČ).

Oblikovanje sklada skupne porabe je v nekaterih razmerah sicer mogoče obravnavati tudi kot del stroškov dela v prodanih količinah (O-AC), večinoma pa gre le za namensko zadržani dobiček (D-AE).

Oblikovanje rezervnega sklada in poslovnega sklada pa je izključno namensko zadržani dobiček (D-AE).

Če celotni prihodek ne zadostuje za pokritje tistih odhodkov, ki se pojavljajo v vsakem primeru, se pojavi izguba. V najhujšem primeru je opredeljena takole:

Celotni prihodek

- materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah
- izredni odhodki
- = izguba zaradi nepokritih materialnih stroškov z amortizacijo
- prispevki in davki iz dohodka, ki niso odvisni od dohodka
- druge obveznosti iz dohodka (skupaj z obrestmi)
- = izguba zaradi nepokritih materialnih stroškov z amortizacijo in drugih obveznosti iz dohodka
- osebni dohodki (razen tistih v zalogah)
- oblikovanje sklada skupne porabe, ki ni odvisno od dohodka
- = izguba zaradi nepokritih materialnih stroškov z amortizacijo, drugih obveznosti iz dohodka in osebnih dohodkov skupaj z oblikovanjem sklada skupne porabe

Ob izgubi se torej jasno pokaže stroškovna narava nekaterih postavk razporejanja dohodka in čistega dohodka. Izguba ni nasprotje dohodka, temveč se lahko pojavlja tudi navkljub čistemu dohodku, če je tisti dohodek premajhen. Toda če je celotni prihodek zadosti velik, so iz dohodka obračunani že prispevki in davki v celoti; prav tako so osebni dohodki višji od tistih, ki so bili prvotno akontirani na podlagi načrtovane vrednosti točke; povečan je tudi sklad skupne porabe. Praviloma — razen pri razpravah ob periodičnem obračunu in zaključnem računu — ni znano, kakšen je ostanek dohodka, ki ga je še mogoče razporejati in ki je po vsebini čisti dobiček. V akumulaciji namreč ni mogoče več videti celotnega pozitivnega poslovnega izida, kajti ta povečuje že obveznosti iz dohodka nad prvotno postavljenimi zneski, ki bi sicer stopali v izgubo, povečuje pa tudi osebne dohodke in sklad skupne porabe ter deleže drugih v njem. V splošnem pojmu dobička iz naše teoretične razčlenitve je zajet tudi davek iz dobička. V sistemu dohodka pa se nekateri prispevki in davki pojavljajo tudi ob izgubi, ker so pogoj za pokritje osebnih dohodkov. Toda akumulacija ni enaka niti čistemu dobičku, ki ostane po odštetju vseh davkov. Čisti dohodek se namreč v organizacijah združenega dela razdeli tudi za povečane osebne dohodke in sklad skupne porabe.

Izguba se pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela praviloma poravnava z rezervnim skladom, ki je namensko zadržani dobiček preteklih let (I-AA), toda tudi z izrednimi dotacijami (I-AD), z odpisom dela dajatev (I-AČ) in v skrajnosti celo z zmanjšanjem poslovnega sklada, pri čemer niti ni nujno, da je le-ta oblikovan z dobičkom preteklih let, temveč je lahko pomenil le obveznosti za vnesena sredstva (I-AE).

Če bi prevedli pravkar obravnavane postavke iz družbenoekonomskega v poslovni jezik in jih strokovno postavili na pravo mesto, bi prišli do predstavitve, ki povsem ustreza našemu izhodiščnemu modelu in je tudi drugim

zunaj Jugoslavije povsem razumljiva, povsem verjetno pa tudi v sami Jugoslaviji:

- celotni prihodek
- materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah
- osebni dohodki za opravljeno delo v prodanih količinah
- prispevki in davki iz dohodka, ki niso odvisni od dohodka
- druge obveznosti iz dohodka, ki niso odvisne od dohodka
- izredni odhodki
- = dobiček
- prispevki in davki iz dohodka, ki so odvisni od dohodka
- = čisti dobiček
- nadomestila za gospodarjenje s sredstvi domačim združevalcem in tujim vlagateljem
- dane dotacije
- osebni dohodki iz upravljanja sredstev
- oblikovanje sklada skupne porabe
- = akumulacija
- oblikovanje rezervnega sklada
- = oblikovanje poslovnega sklada

222 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Združenih državah Amerike

V glavnem zasledimo te kategorije pri razčlenitvi **prihodkov**:

- I. operating revenues (prihodki iz poslovnih operacij)
 1. net sales revenues (čisti prihodki iz prodaje)
 2. ancillary revenues (stranski prihodki)
 - a) interest (obresti)
 - b) dividends (dividende)
- II. nonoperating revenues (drugi prihodki)
 1. gains resulting from unusual sales of assets (dobiček iz nenormalne prodaje sredstev)
 2. gains resulting from the retirement of bonds payable prior the maturity (dobiček iz predčasne poravnave obveznic)
 3. corrections of prior years net income (popravki čistega dobička prejšnjih let)

Čisti prihodki iz prodaje (*net sales revenues*) v bistvu zajemajo prodajno vrednost prodanih zalog in opravljenih storitev iz naše izhodiščne razčlenitve (P-A), stranski prihodki (*ancillary revenues*) se nanašajo na prihodke iz financiranja (P-B), drugi prihodki (*nonoperating revenues*) pa na izredne prihodke (P-C) z vštetim revalorizacijskim presežkom pri finančnih naložbah, terjatvah in denarju ter presežkom vrednosti ob likvidaciji naložb, kar pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela sicer ni v okviru prihodkov.

Kako pa je z opredelitvijo **poslovnega izida** in z njegovo delitvijo? Načeloma obstaja takale razčlenitev:

- income before taxes on income (dobiček pred obdavčitvijo)
- taxes on income (davek od dobička)
- = net income (čisti dobiček)

- + retained earnings at beginning of year (zadržani čisti dobiček ob začetku leta)
- dividends on capital stock (dividende na delniško glavnico)
- = retained earnings at close of year (zadržani dobiček ob koncu leta)

Dobiček, ki vedno všteta tudi davek, je preprosta razlika med prihodki in odhodki. Res pa se včasih pojavlja tudi razširjeni dobiček (*gross profit*), ki je opredeljen kot razlika med prihodki in proizvodjalnimi stroški prodanih količin; z njim je nato najprej treba pokriti stroške prodaje (*selling expenses*) ter splošne in upravne stroške (*general and administrative expenses*), nato šele pridemo do dobička (*income*), ki smo ga pojasnili prej. Davek od dobička mnogokrat obravnavajo kot odhodke, čeprav je po svojem mestu izrazita postavka dajatev iz dobička (D-AA). Dividende na delniško glavnico (*dividendes on capital stock*) so izrazit delež drugih v zvezi z njihovimi naložbami v obravnavano podjetje (D-AC), medtem ko je zadržani dobiček (*retained earnings*) očitno nenamensko zadržani dobiček. Dividende v posameznem letu niso nujno odvisne od tedanjega čistega dobička, ker utegne situacijo reševati tudi nenamensko zadržani dobiček iz preteklega leta.

223 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Zvezni republiki Nemčiji

Razčlenitev **prihodkov** je sicer urejena s predpisanim izkazom uspeha, vendar je ta stopenjski, tako da prihodki niso navedeni na enem samem mestu. V glavnem pa le lahko opazimo takole razčlenitev prihodkov, ki jih sicer tamkaj označujejo tudi donose (*Erträge*):

- I. 1. Umsatzerlöse (prodajni izkupiček)
2. andere aktivierte Eigenleistungen (drugi aktivirani notranji učinki)
- II. 3. Erträge aus Gewinngemeinschaften, Gewinnabführungs- und Teilgewinnabführungsverträgen (donosi iz pogodb o prenosu dobčka)
4. Erträge aus Beteiligungen (donosi iz deležev)
5. Erträge aus anderen Finanzanlagen (donosi iz drugih finančnih naložb)
6. Zinsen und ähnliche Erträge (obresti in podobni donosi)
- III. 7. Erträge aus dem Abgang von Gegenständen des Anlagevermögens und aus Zuschreibungen zu Gegenstände des Anlagevermögens (donosi iz prodaje premoženjskih naložb in pripisov vrednosti premoženjskim naložbam)
- IV. 8. Erträge aus der Herabsetzung der Pauschalwertberichtigungen zu Forderungen (donosi iz zmanjšanja pavšalnih popravkov vrednosti pri terjatvah)

Prodajni izkupiček (*Umsatzerlöse*) je pravzaprav prodajna vrednost prodanih zalog in opravljenih storitev (P-A) iz naše izhodiščne razčlenitve, pri tem pa je tako imenovana interna realizacija izkazana posebej. Vendar se nanaša le na doma izdelana delovna sredstva, ki so aktivirana po proizvodjalnih stroških. Prodajni izkupiček pa je že zmanjšan za skonte, rabate, posebne popuste kupcem, vrednost zavrženega blaga, torej tudi za del sicer možnih izrednih odhodkov.

Donosi, ki smo jih navedli v točkah 3 do 6 skupine II, so pravzaprav prihodki iz financiranja (P-B). Postavka 3 nakazuje koncernske zveze, v katerih ima nadrejena družba pravico prevzeti dobiček podrejenega podjetja in seveda tudi dolžnost poravnati njegovo morebitno izgubo; po vsebini so to dotacije

(P-BC). Postavka 4 je izčrpana z dividendami in torej kaže prejete deleže v zvezi s finančno naložbo drugam (P-BB); enako pravzaprav velja za postavko 5, le da tu udeležba ne označuje tudi članstva pri drugih organizacijah.

Donosi iz prodaje premoženjskih naložb (7) so po svojem bistvu presežek vrednosti ob likvidaciji naložb (P-CAA), donosi iz zmanjšanja popravkov vrednosti pri terjatvah (8) pa prav tako izredni prihodki (P-CB).

Če so že posamezne kategorije prihodkov precej sorodne tistim, ki so nam znane iz izhodiščne načelne razčlenitve, je nekoliko drugače, kadar obravnavamo **poslovni izid**. Ta v Zvezni republiki Nemčiji ni preprosto ugotovljen kot razlika med prihodki in odhodki, kajti znani so le stroški, ki se pojavljajo v posameznih razdobjih, in ne tisti, ki se tedaj nanašajo na prodane količine. Zato nasprotje stroškov niso preprosto prihodki, temveč tudi razlike v vrednosti zalog nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov. Pri tem pa se pojavljajo še nekatere specifične poslovno-ekonomske kategorije, ki jih v drugih državah ne moremo najti. Prikaz ugotavljanja poslovnega izida je namreč takle:

Umsatzerlöse (prodajni izkupiček)

- ± Veränderungen des Bestandes an fertigen und unfertigen Erzeugnissen (sprememba stanja nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov)
- + andere aktivierte Eigenleistungen (drugi aktivirani notranji učinki)
- = Gesamtleistung (celotni učinek)
- Aufwendungen für Roh-, Hilfs- und Betriebsstoffe sowie für bezogene Waren (stroški surovin, pomožnega in obratnega materiala ter prejetega blaga)
- = Rohertrag (kosmati donos)
- + Erträge aus Finanzanlagen und andere Erträge (donosi iz finančnih naložb in drugi donosi)
- Löhne und Gehälter, soziale Abgaben, Aufwendungen für Altersversorgung und Unterstützung (mezde in plače, socialne dajatve, stroški pokojninskega zavarovanja in podpor)
- Abschreibungen und Wertberichtigungen auf Sachanlagen, immaterielle Anlagewerte und Finanzanlagen (odpisi in popravki vrednosti stvarnih naložb, nematerialnih naložb in finančnih naložb)
- Einstellung in die Pauschalwertberichtigung zu Forderungen (popravek vrednosti terjatev)
- Zinsen und ähnliche Aufwendungen (obresti in drugi stroški)
- Steuern (davki)
- Aufwendungen aus Verlustübernahme und sonstige Aufwendungen (odhodki iz prevzema izgube in drugi odhodki)
- = Jahresüberschuss (letni presežek); Jahresfehlbetrag (letni primanjkljaj)

Letni presežek ali letni primanjkljaj pa še ni končni poslovni izid po zaključnem računu, saj ga je treba popraviti za prenos iz preteklega leta, in sicer takole:

- + Gewinnvortrag (— Verlustvortrag) aus dem Vorjahr (prenos dobička ali izgube iz preteklega leta)
- Einstellungen aus dem Jahresüberschuss in offene Rücklagen (odvod iz letnega presežka v rezervni sklad)
- = Bilanzgewinn (bilančni dobiček)

Ob izgubi pa je nadaljevanje takole:

- + Gewinnvortrag (— Verlustvortrag) aus dem Vorjahr (prenos dobička ali izgube iz preteklega leta)
- Entnahme aus offenen Rücklagen (poravnavanje z rezervnim sklodom)
- = Bilanzverlust (bilančna izguba)

V Zvezni republiki Nemčiji torej ne ugotavljajo celotnega prihodka, to je seštevka prihodkov vseh vrst, temveč je pri njih izhodišče vsota prihodkov iz prodaje. Če k tej prištejejo povečano vrednost nedokončane proizvodnje in zaloge proizvodov ali če od nje odštejejo zmanjšano vrednost nedokončane proizvodnje in zaloge proizvodov, dobijo celotni učinek (*Gesamtleistung*). Celotni učinek je neke vrste celota tipičnih podjetniških storitev, izraženih vrednostno; lahko pa je enak, večji ali manjši kot prihodki iz prodaje. Njegovo nasprotje so stroški, ki jih ni več treba projicirati na prodane količine. Če od celotnega učinka odštejemo materialne stroške, dobimo kosmati donos (*Roherttrag*), ki je po vsebini nekakšen seštevek dohodka, merjenega v proizvodnji, kolikor proizvodi še niso prodani, in celotne amortizacije obravnavanega razdobja.

H kosmatemu donosu je treba prišteti prihodke iz financiranja in izredne prihodke, od njega pa odšteti vse druge stroške razen materialnih, skupaj z izrednimi odhodki in davki, da dobimo letni presežek (*Jahresüberschuss*) ali letni primanjkljaj (*Jahresfehlbetrag*). Toda bilančni dobiček je lahko drugačen od letnega presežka, bilančna izguba pa drugačna od letnega primanjkljaja, ker je treba prišteti preneseni dobiček (ali odšteti preneseno izgubo) iz preteklega leta pa tudi odšteti odvajanja v rezervni sklad (ali prišteti poravnavanje izgube z rezervnim sklodom).

V prikazu ni bila upoštevana razčlenitev prihodkov in stroškov na vse postavke, ki se sicer pojavljajo v obveznih obrazcih, temveč smo upoštevali le njihove skupine, ki so za razumevanje koncepcije bistvene. Te skupine so pa bližje tistim, ki jih poznamo iz načelne razčlenitve stroškov, kot pa tistim iz načelne razčlenitve odhodkov. Kot tipični odhodki se pojavljajo le izredni odhodki in davki, ki pa so dejansko že postavka razporejanja pozitivnega poslovnega izida (D-AA). Prav tako so nekatere dotacije dane že pred ugotovitvijo letnega presežka (*Jahresüberschuss*), čeprav so po vsebini postavke razporejanja poslovnega izida (D-AD). Bilančni dobiček (*Bilanzgewinn*) pa ne vsebuje več niti oblikovanja rezervnega sklada, temveč le del, ki ga je mogoče razdeliti delničarjem, in del, ki bo ostal nerazdeljen.

Na drugi strani je letni primanjkljaj (*Jahresfehlbetrag*), ki je po vsebini izguba, dejansko že zmanjšan za tiste donose, ki so dotacija drugih delov delniške družbe, ko prevzemajo izgubo (I-AD). Poravnati pa ga je mogoče s prenosom dobička iz preteklega leta (I-AC) ali z zmanjšanjem rezervnega sklada (I-AB).

Vidimo torej, da zahodnonemškega celotnega učinka (*Gesamtleistung*) ni mogoče enačiti z jugoslovanskim celotnim prihodkom, zahodnonemškega kosmatega donosa (*Roherttrag*) ne z jugoslovanskim dohodkom, zahodnonemškega letnega presežka (*Jahresüberschuss*) ne z jugoslovansko akumulacijo in zahodnonemškega letnega primanjkljaja (*Jahresfehlbetrag*) ne z jugoslovansko izgubo. Celotni učinek zajema le prihodke iz prodaje, in ne tudi drugih prihodkov, toda zajema tudi povečanje vrednosti nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov. Kosmati donos zajema poleg dohodka še amortizacijo, toda dohodek je izmerjen tudi na podlagi še ne prodanih

količin in v njem ni delov, ki izvirajo iz prihodkov iz financiranja ali izrednih prihodkov. Letni presežek zajema tudi še dividende, ki zapuščajo podjetje, in ne samo zneske za oblikovanje skladov, ki ostanejo v njem. Letni primanjkljaj pa je že zmanjšan za dobljene dotacije za pokrivanje izgube. Na drugi strani pa zahodnonemški bilančni dobiček (*Bilanzgewinn*) tudi ni tisto, kar si v Jugoslaviji navadno predstavljamo kot dobiček, saj zajema le ostanek dobička za delničarje in oblikovanje skladov zunaj rezervnega sklada, medtem ko nanj vpliva tudi nerazdeljeni dobiček ali neporavnana izguba iz preteklega leta. Podobno velja za zahodnonemško bilančno izgubo (*Bilanzverlust*), ki ni izguba, kot jo razumemo v Jugoslaviji. Ta je zmanjšana ne samo za namenske dotacije drugih, temveč tudi za zmanjšani lastni rezervni sklad, nanj pa seveda vpliva nerazdeljeni dobiček ali neporavnana izguba iz preteklega leta.

224 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Franciji

Čeprav je v Franciji namesto celote **prihodkov** pomembnejša kategorija celota donosov, ki zajema tudi spremembe stanja zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, je le mogoče zaradi primerjave z rešitvami v drugih državah takole rekonstruirati razčlenitev prihodkov:

- I. produits d'exploitation (donosi iz poslovanja)
 1. ventes de marchandises (prodaja blaga)
 2. production vendue (prodana proizvodnja)
 3. subventions d'exploitation (subvencije za poslovanje)
 4. autres produits (drugi donosi)
- II. produits financiers (finančni donosi)
 1. produits financiers de participation (finančni donosi iz participacije)
 2. intérêts et autres produits assimilés (obresti in drugi podobni donosi)
 3. différences positives de change (pozitivne tečajne razlike)
 4. produits nets sur cession de valeurs mobilières de placement (čisti donosi cesije kratkoročnih naložb)
- III. produits exceptionnels (izredni donosi)
 1. produits exceptionnels sur opérations de gestion (izredni prihodki iz upravljanja)
 2. produits exceptionnels sur opérations en capital (izredni prihodki poslovanja s kapitalom)

V primerjavi z našo izhodiščno teoretično razčlenitvijo prihodkov pomenijo postavke prodaja blaga (*ventes de marchandises*), prodana proizvodnja (*production vendue*) in drugi donosi (*autres produits*) prodajno vrednost prodanih zalog in opravljenih storitev (P-A), medtem ko so subvencije za poslovanje (*subventions d'exploitation*) v izhodiščni razčlenitvi zajete v okvir prihodkov iz financiranja (P-BC). Celotna skupina finančnih donosov (*produits financiers*) izčrpa ostanek prihodkov iz financiranja (P-BA in P-BB), skupina izrednih donosov (*produits exceptionnels*) pa je v izhodiščni razčlenitvi zastopana med izrednimi prihodki (P-C).

Omenili smo že, da v Franciji ne ugotavljajo seštevka vseh prihodkov, ki bi ga imenovali celotni prihodek, temveč celotni donos, ki že zajema spremembo v stanju nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov, tako da je neposredno primerljiv s stroški, ki jih potemtakem ni več treba preračunavati v odhodke, to je v velikost v zvezi s prodanimi količinami. Medtem ko stopajo v celotni donos nespremenjene velikosti finančnih donosov (*produits financiers*) in izrednih donosov (*produits exceptionnels*), kot smo jih navedli

malo prej med prihodki, je v okviru donosov iz poslovanja (*produits d'exploitation*) treba upoštevati še tole postavko:

production stockée — variation en plus ou moins (zaloga proizvodnje — pozitivna ali negativna sprememba).

Če je celotni donos (*total des produits*) večji od celotnih stroškov (*total des charges*), ki zajema poleg na novo nastalih stroškov v razdobju še izredne odhodke, deleže delavcev (*participation des salariés aux fruits de l'expansion*) in davke iz dobička (*impôts sur les bénéfices*), je razlika dobiček (*bénéfice*); v nasprotnem primeru pa se pojavlja izguba (*perte*). Pripominjamo pa, da se tako na strani donosov kot tudi na strani stroškov utegnejo pojaviti še postavke prelivanja določenega dela poslovnega izida med podjetji širše celote; tako imenovani alikvotni del izida, doseženega s skupnim poslovanjem (*quote-part de résultat sur opération faites en commun*), lahko pomeni prenos donosov, stroškov, dobička ali izgube.

225 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Italiji

Prihodki kot celovita ekonomska kategorija pri italijanskih podjetjih niso poznani, ker pri ugotavljanju poslovnega izida uporabljajo donose (*ricavi*), ki so opredeljeni kot nasprotje stroškov, in ne odhodkov. To, kar v najbolj načelnem teoretičnem modelu označujemo za **prihodke**, se pri italijanskih podjetjih pojavlja npr. v naslednjih postavkah:

- I. ricavi di vendita (donosi iz prodaje)
 1. vendite di prodotti (prodaja proizvodov)
 2. vendite di materie prime (prodaja materialov)
 3. vendite di merci (prodaja trgovskega blaga)
 4. nuove immobilizzazioni da produzione interna (investicije v lastni režiji)
- II. proventi finanziari (donosi iz financiranja)
 1. dividendi (dividende)
 2. interessi (obresti)
- III. proventi e ricavi diversi (razni donosi)

V skupini III se pojavljajo tudi drugi nazivi (*plusvalenze su beni diversi, sopravvenienze attive*), ki še bolje označujejo dejstvo, da imamo opravka z izrednimi prihodki.

Omenili smo že, da se pri italijanskih podjetjih pojavlja **poslovni izid** kot razlika med stroški in donosi, in ne kot razlika med odhodki in prihodki. Pri tem so upoštevani stroški v razdobju in tudi v začetnih zalogah, medtem ko se pojavljajo donosi s prihodki in z vrednostjo končnih zalog. Poslovni izid pa je lahko:

- A — utile (dobiček)
- B — perdita (izguba)

Če med stroški še niso upoštevani davki iz dobička, imamo pod A opravka s kosmatim dobičkom (*utile lordo*). Če so med stroški že upoštevani davki iz dobička, pa imamo pod A opravka s čistim dobičkom (*utile netto*). Prvi primer je običajen pri kalkulacijah, drugi pa v zaključnem računu. Kosmati dobiček je včasih imenovan tudi *utile prima delle imposte*, čisti dobiček pa običajno kar *utile*. Vendar je pri italijanskih podjetjih poznana tudi nekoliko širša kategorija poslovnega izida, kot je sam dobiček ali izguba. Tako je npr. razlika med donosi iz prodaje (*ricavi di vendita*) in proizvodnimi stroški prodanih količin proizvodov (*costo del vendito*) označena kot kosmata

proizvajalna marža (*marginе lordo industriale*); če od te odštejemo komercialne stroške (*costi commerciali*) in splošne upravne stroške (*costi generali amministrativi*), pa pridemo do razlike, ki je označena kot operativni dobiček (*reddito operativo*). Ta se loči od kosmatega dobička (*utile lordo*) po tem, da nanj še ne vplivajo drugi prihodki in odhodki.

Razčlenitev prihodkov in ugotavljanje poslovnega izida pri italijanskih podjetjih povsem ustreza najbolj načelnim teoretičnim postavkam, seveda z opozorilom, da v načelnih teoretičnih postavkah štejejo dajatve iz dobička vedno za sestavni del poslovnega izida, medtem ko je v italijanskih zaključnih računih pozitiven poslovni izid obravnavan po odštetju teh dajatev. Primerjava italijanskih prihodkov z jugoslovanskimi ne ustvarja težav, drugače pa je s poslovnim izidom, ker se pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela pojavljajo družbenoekonomske kategorije dohodek in čisti dohodek, medtem ko je pozitiven poslovni izid vsaj v zaključnih računih, v katerih je opravljena razdelitev vsega čistega dohodka, nepoznan. Poznana je le morebitna izguba, in ne tudi njeno nasprotje — dobiček. Tega je mogoče zaznati le, preden je opravljena razdelitev vsega čistega dohodka; enak je namreč nerazdeljenemu čistemu dohodku in se seveda prav tako kot pri italijanskih podjetjih pojavlja kot čisti dobiček, saj so ustrezni prispevki in davki od njega upoštevani že v razliki med dohodkom in čistim dohodkom.

Pri italijanskih podjetjih se čisti dobiček deli takole:

- a) quota alla riserva legale e straordinaria (znesek za zakonsko in izredno rezervo)
- b) quota al Consiglio di amministrazione (znesek za upravni svet)
- c) dividendo agli azionisti (dividenda za delničarje)
- d) utile non ripartito (nerazdeljeni dobiček)

Predmet delitve v posameznem letu ni samo dobiček tega leta (*utile dell' esercizio*), temveč tudi nerazdeljen dobiček preteklih razdobij (*avanzo utili esercizio precedente*), tj. seštevek obeh (*utile ripartibile*). V tem vidimo razliko z jugoslovanskimi rešitvami, po katerih je vsako leto treba razdeliti ves čisti dohodek. Seveda se pa bistvene razlike pojavljajo zlasti pri postavkah, ki izhajajo iz razdelitve dobička. Pri tem naj ponovno opozorimo, da italijanska podjetja obravnavajo med stroški, ki niso odvisni od poslovnega izida, tudi zneske, ki omogočajo trinajsto plačo. Pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela se pa prvotno akontirani osebni dohodki povečujejo skladno z možnostmi, ki jih daje ostanek čistega dohodka, že po periodičnih obračunih, kar pomeni, da se tudi takšna njihova povečanja pri naslednjih periodičnih obračunih v okviru leta pojavljajo kot stroški. Oblikovanje poslovnega sklada pa bi lahko primerjali le z nerazdeljenim dobičkom pri italijanskih podjetjih.

226 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Demokratični republiki Nemčiji

Pri razčlenjevanju prihodkov v Demokratični republiki Nemčiji načeloma ločijo:

- I. planbare Erlöse (izkupiček, ki ga je mogoče načrtovati)
- II. nicht planbare Erlöse (izkupiček, ki ga ni mogoče načrtovati)

V prvem primeru imamo opraviti z rednimi prihodki, ki zajemajo prihodke iz prodaje proizvodov, storitev in blaga pa tudi tistih temeljnih sredstev, ki so bila zaradi izrabljenosti izločena iz uporabe (P—A in del P—Č). V

drugem primeru pa imamo opraviti z izrednimi prihodki, ki zajemajo prejete pogodbene kazni, nadomestila za škode, prejemke iz odpisanih terjatev, presežke pri popisih in še kaj (P—C). Med rednimi prihodki so tudi s proizvodi povezane subvencije (*produktgebundene Subventionen*). Poslovni izid pa spet ni ugotovljen preprosto kot razlika med vsemi odhodki, temveč se pri njegovem ugotavljanju pojavlja kategorija bruto proizvodnje, ki je ugotovljena takole:

Erlöse (izkupiček)

- + produktgebundene Subventionen (s proizvodi povezane subvencije)
- produktgebundene Abgaben (s proizvodi povezana odvajanja)
- = realisierte finanzgeplante Warenproduktion (prodana vrednostno načrtovana blagovna proizvodnja)
- ± Bestandänderungen an Fertigerzeugnissen und Leistungen, unfertigen Erzeugnissen und Leistungen (sprememba stanja zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje)
- = Bruttoproduktion (bruto proizvodnja)

Pri tem je izkupiček izkazan po industrijski predajni ceni (*Industrieabgabepreis*), ki jo sestavljajo načrtovani stroški, dobiček v odstotku na stroške predelovanja in davek. Industrijsko predajno ceno določa država. Če je manjša od načrtovanih stroškov in dobička v odstotku na stroške predelovanja, dobi podjetje subvencijo.

Nasprotno je bruto proizvodnja izkazana zgolj po podjetniški ceni (*Betriebspreis*), ki jo sestavljajo načrtovani stroški in dobiček v odstotku na stroške predelovanja.

Zanimivo pa je, da so stroški, ki se nanašajo na to bruto proizvodnjo, opredeljeni takole:

- Kosten der Kontenklasse 3 (stroški razreda 3), to je stroški delovnih sredstev, materiala, proizvodnih storitev, prodanega blaga, plač, nagrad in premij, odškodnin, odvajanj v sklade pred ugotovitvijo izida in neproizvajalnih storitev ter prispevki, obresti in podobno
- nicht in die Selbstkosten der Erzeugnisse zu verrechnende Kosten (ne v lastne stroške proizvodov vstopajoči stroški)
 - + zusätzlich in die Selbstkosten der Warenproduktion zu übernehmende Kosten (dodatno v lastne stroške blagovne proizvodnje prevzeti stroški)
 - leistungsunabhängige Erlöse (izredni prihodki)
 - = Selbstkosten der Bruttoproduktion (lastni stroški bruto proizvodnje)

Medtem ko so v samih stroških že skriti izredni odhodki, so izredni prihodki popravek zneska stroškov bruto proizvodnje. Od teh stroškov do odhodkov pa se pojavljajo te kategorije:

- Selbstkosten der Bruttoproduktion (lastni stroški bruto proizvodnje)
- ± Bestandsänderung an Vorleistungen und unfertigen Erzeugnissen und Leistungen (sprememba stanja nedokončane proizvodnje)
 - = Gesamtselbstkosten der finanzgeplanten Warenproduktion (celotni lastni stroški vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje)
 - + Bestandsänderungen an Fertigerzeugnissen und Leistungen zu Planselbstkosten (sprememba stanja zalog proizvodov)
 - = Gesamtselbstkosten der realisierten finanzgeplanten Warenproduktion (celotni lastni stroški prodane vrednostne načrtovane blagovne proizvodnje)

V teh stroških je torej treba videti vse odhodke, popravljene še za izredne prihodke.

Poslovni izid v posameznem letu pa je sestavljen takole:

- Ergebnis aus realisierten finanzgeplanten Warenproduktion (izid iz prodane finančno načrtovane blagovne proizvodnje), to je razlika med prodano vrednostno načrtovano blagovno proizvodnjo, izkazano po industrijski prodajni ceni, popravljene za dobljene subvencije in plačana odvajanja, ter celotnimi lastnimi stroški prodane vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje, ki že zajema razliko med izrednimi prihodki in izrednimi odhodki
- + Ergebnis aus Verrechnung des Eigenverbrauchs zu IAP (izid iz obračuna notranje prodaje po industrijski prodajni ceni), ki se pojavlja z razliko med industrijsko prodajno ceno in podjetniško ceno, ki jo utemeljuje neobračunani davek ali neprejeta subvencija
 - + Ergebnis aus Umbewertung (izid iz prevrednotenja), ki izhaja iz določanja novih planskih stroškov ali cen za zaloge ob začetku leta
 - = Gewinnzuschläge, Gewinnabschläge (pribitki k dobičku in odbitki od njega), ki se pojavljajo ob hitri izvedbi kakih nalog, zaradi neustrezne kakovosti in podobnega
 - = einheitliches Betriebsergebnis (celotni podjetniški izid)
 - Produktions-bzw. Handelsfondsabgabe (odvajanja)
 - = Nettoergebnis (čisti izid)

Iz čistega izida se še vedno odvajajo določene dajatve, oblikujejo skladi, vračajo krediti in drugo.

Vidimo, da v Demokratični republiki Nemčiji ne poznajo niti celotnega učinka (*Gesamtleistung*) niti kosmatega donosa (*Roherttrag*) kot v Zvezni Zvezni republiki Nemčiji, zato pa poznajo bruto proizvodnjo (*brutto Produktion*), ki je tam neznana. Z našo izhodiščno razvrstitvijo pojmov bi lahko primerjali v nekem smislu samo izkupiček (*Erlöse*), ki je po svoji vsebini izčrpan z rednimi prihodki ($P-A$), vendar je izhodišče za ugotavljanje poslovnega izida v prodani vrednostno načrtovani blagovni proizvodnji (*realisierte finanzgeplante Warenproduktion*), ki je od njih večja za prejete subvencije in manjša za odvajanja. Na drugi strani so tudi celotni lastni stroški prodane vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje nekoliko drugačni od rednih odhodkov, ker vsebujejo tudi izredne odhodke, so pa zmanjšani za izredne prihodke. Podobne težave so pri primerjavi vzhodnonemških kategorij z jugoslovanskimi. Vzhodnonemškega čistega izida (*Nettoergebnis*) na primer ni mogoče primerjati z našo akumulacijo, saj se iz njega oblikujejo v glavnem drugi skladi, a tudi še odvajajo določene dajatve. Na drugi strani pa odsotnost izgube še ne pomeni, da le-te dejansko ni, saj se pojavljajo subvencije v vseh primerih, ko so individualni stroški večji od tistih, ki so upoštevani pri enotno postavljenih industrijskih prodajnih cenah.

227 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Poljski

Poslovni izid ugotavljajo poljska podjetja le pri svoji eksploatacijski dejavnosti. Stroški in prihodki investicijske in finančno izločenih dejavnosti praviloma ne vplivajo na poslovni izid podjetja, temveč le na zmanjšanje ali povečanje skladov, s katerimi so financirane te dejavnosti. Le nekatere s predpisi natančno določene izgube in dobički v zvezi z investicijsko ali finančno izločenimi dejavnostmi se prenašajo v okvir poslovnega izida eksploatacijske dejavnosti.

Poslovni izid (*wynik finansowy*) je v načelu razlika med prihodki in odhodki v kakem letu. Prej smo že govorili o odhodkih pri poljskih podjetjih. **Prihodki** so razvrščeni podobno, toda označeni so na splošno kot »dohodki« (*dochody*), v podrobnosti pa takole:

1. sprzedaż produkcji materialnej (prodaja materialne proizvodnje)
2. sprzedaż usług niematerialnych (prodaja nematerialnih storitev)
3. sprzedaż towarów handlowych i materiałów (prodaja trgovskega blaga in materiala)
4. nadzwyczajne zyski (izredni dobički)

Pri tem pomenijo postavke 1 do 3 redne prihodke, postavke 4 pa izredne prihodke. Prihodki so pa popravljeni še za postavko:

5. wyrównania rentowości (izravnavanje donosnosti)

Ta postavka se prišteva k prej navedenim prihodkom, če je pozitivna, tj. če poljsko podjetje dobi dotacijo v zvezi s prodajo proizvodov, katerih predpisana cena ne pokriva lastnih stroškov, ali pa jo je treba odšteti od njih, če je negativna, tj. če ima poljsko podjetje obdavčene prihodke.

V primerjavi z najbolj načelno shemo razvrščanja prihodkov in tudi v primerjavi z jugoslovansko shemo ugotovimo dve posebnosti. Med prihodki ni posebej navedenih prihodkov iz financiranja, ker ti niso pri poljskih podjetjih pomembni. Po drugi strani pa so prihodki zmanjšani za nekatere dajatve, ki bi jih lahko obravnavali tudi med odhodki. Vendar razlike v možnem izkazovanju teh dajatev ne vplivajo na sam poslovni izid.

Ker so pri poljskih podjetjih odhodki izčrpani z vsemi stroški v prodanih proizvodih (in izrednimi dohodki), je **poslovni izid** preprosto opredeljen kot:

- a) zysk (dobiček)
- b) strata (izguba)

Prvi se pojavlja, če so prihodki večji od odhodkov, in druga, če so manjši od njih.

V primeru dobička se nato pojavljajo naslednje postavke razporejanja:

- aa) obowiązkowe odpisy z wyniku finansowego (obvezna odvajanja iz poslovnega izida)
- ab) pozostałe odpisy z wyniku finansowego (druga odvajanja iz poslovnega izida)

Pod aa) se pojavljata davek in oblikovanje rezervnega sklada, pod ab) pa oblikovanje sklada za razvoj in skladov za potrebe kolektiva ter seveda za nagrade ali plače iz dobička.

V primeru izgube se pa pojavljajo med drugim tudi dotacije iz proračuna, ki jih pomagajo poravnati.

228 Razčlenitev prihodkov in poslovnega izida v Madžarski

Prihodki (*bevételek*) so pri madžarskih podjetjih razporejeni v dve veliki skupini: v prvi so tisti, za katerimi so tudi ustrezni odhodki ali stroški, v drugi pa tisti, za katerimi jih ni. Zato je druga skupina prihodkov včasih označena preprosto kot drugi dobiček, čeprav se dejansko nanaša na izredne prihodke.

Razčlenitev prihodkov je torej naslednja:

A — értékesítés bevétele (prihodki iz prodaje)

B — különféle bevétele (različni prihodki)

- I. exporttámogatások, kereskedelempolitikai támogatások, intervenciók alapból kapott támogatás, pénzügyi dotáció stb. (državne dotacije za stimuliranje izvoza prometne politike, pomoč iz sklada intervencije, finančne dotacije itd.)
- II. 1. gazdasági társaságok nyeresége, külkereskedelmi export-import ügyleteinek nyeresége stb. (dobiček od vloženih sredstev, dobiček izvoznih in uvoznih poslov itd.)
2. állami biztosító kártérítések, vásárolt készletek többletei, kapott bírságok, kötbérek stb. (nadomestila za nastalo škodo, presežek zalog nabave, prejeta sodna nadomestila itd.)
3. műszaki fejlesztési alap felhasználása, egyéb alap felhasználása (uporaba investicijskega sklada in drugih skladov)
4. egyéb bevételek, bevételek eredményelhatáról miat, állóeszköz-hasznosítás bevétele stb. (drugi prihodki prejšnjih let, razlika časovnih razmejitev, zakupnine za stalna sredstva itd.)

Prihodki iz prodaje (A) so neto prihodki, povečani za dopolnitev prodajnih cen (nadomestila in regresi), toda brez prometnega davka, razčlenjeni so pa po dejavnostih. Z uporabo skladov (B 3) je treba razumeti zmanjšanje investicijskega in drugih skladov za pokritje višjih stroškov ustrezne vrste v letu dni, kot so tedaj bili normirani. Med drugimi prihodki prejšnjih let (B 4) je tudi dobiček prejšnjih let kot vrsta izrednega prihodka v letu, toda ne tudi preneseni dobiček po obračunih poslovnega izida za prejšnja leta.

Če primerjamo madžarske rešitve s tistimi v najbolj splošnem teoretičnem modelu, ugotovimo, da ni dan poseben poudarek prihodkom iz financiranja, ker ti, vsaj tako kaže, niso pomembni. Precej bolj so pa razčlenjeni izredni prihodki. Če primerjamo madžarske rešitve še z jugoslovanskimi, ugotovimo, da madžarska podjetja razčlenjujejo prihodke iz prodaje po istih dejavnostih kot redne odhodke, zaradi česar je mogoče spremljati tudi poslovni izid po dejavnostih, kar v Jugoslaviji ni mogoče.

Razlika med vsemi prihodki (*összes bevétel*) in vsemi odhodki (*összes ráfordítások*) je **poslovni izid**, ki se pojavlja kot:

I. nyereség (dobiček) ali

II. veszteség (izguba).

Dobiček je vedno obravnavan kot bruto kategorija z vštetimi prispevki in davki iz dobička. Pri razporejanju dobička se oblikuje rezervni sklad dobička, potem obračuna občinski prispevek iz dobička (*községi hozájárulás*), iz ostanka dobička pa davek, ki je progresiven (po veljavnih predpisih za l. 1985 od 5% do 30%). Kar še ostane, je namenjeno pokritju izgub iz prejšnjih let, nato pa razporeditvi v sklad udeležb (*érdekeltségi alapok*); ta sklad se namensko deli na investicijski sklad in druge sklade ter na premije delavcem. Pri izločanju dela sklada udeležb za premije se ponovno obračuna davek na obračunane premije po progresivnih stopnjah.

Izguba se najprej poravna z rezervnim skladom, če to ni mogoče, je v sanacijskem postopku mogoče dobiti sanacijski kredit (*szanálási hitel*) in tudi državna pomoč (*állami támogatás*), medtem ko je sanacijski postopek odvisen od tega, ali se je izguba pojavila iz zunanjih ali iz notranjih vzrokov.

3 Mednarodna primerjava merjenja ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje

30 RAZLIKE V UPORABI RAČUNOVODSKIH REŠITEV PRI MERJENJU EKONOMSKIH KATEGORIJ

Pri mednarodni primerjavi računovodsko izkazanih ekonomskih kategorij ne zadošča, da poznamo v podrobnosti njihovo vsebino. Poznati je treba tudi metode, po katerih so oštevilčene. Računovodske rešitve so v tem pogledu močno različne od države do države, a tudi od razdobja do razdobja, ter spodbujajo k ustrezni raziskavi. Zato ni nič čudnega, če so se takšne raziskave lotile tudi nekatere pomembne revizijske firme, ki delujejo na območju več držav. Zbrale so zanimivo gradivo, ki ga lahko s pridom uporabljajo vsi zainteresenti. Med njimi je tudi firma Price Waterhouse International, ki je leta 1973 izdala brošuro za naslovom »Accounting Principles and Reporting Practices«, v kateri so razpredelnice o uporabi 233 računovodskih načel v 38 državah. Leta 1979 je izdala dopolnjeno brošuro z naslovom »International Survey of Accounting Principles and Reporting Practices« (redakcija R. D. Fitzgerald, A. D. Sticker, T. R. Wats), v kateri so že razpredelnice o uporabi 267 računovodskih načel v 64 državah. V teh pregledih res ne upošteva socialističnih držav in tudi ne državnih podjetij v kapitalističnih državah. Ker pa se naše organizacije na svetovnem trgu največkrat srečujejo z delniškimi družbami in njihovimi zaključnimi računi, nas taka omejitev ne sme motiti. Zato smo iz gradiva v drugi omenjeni brošuri izbrali najbolj zanimiva računovodska načela in preučili njihovo uporabo v dvanajstih državah, ki so za poslovne stike naših organizacij pomembne bodisi zaradi vplivnosti in gospodarske moči ali zaradi bližine. Izbrali smo Avstrijo, Francijo, Grčijo, Italijo, Kanado, Zvezno republiko Nemčijo, Nizozemsko, Španijo, Švedsko, Švico, Veliko Britanijo (Združeno kraljestvo) in Združene države Amerike. Uporaba posameznega računovodskega načela je v posamezni državi lahko:

1. zahtevana (z zakonom ali revizijskim stanovskih aktom),
2. normalna (uporabo sicer ne zahteva zakon ali revizijski stanovski akt, vendar zanemarjanje povzroča pomisleke v revizijskih poročilih),
3. prevladujoča (načelo je edino, ki mu sledi praksa, če je več možnih načel, pa prevladuje),
4. manj običajna (načelo je v praksi manj v uporabi kot kako drugo možno, ki rešuje isti problem),
5. redka ali neznana (praksa uporablja načelo le izjemoma, v posebnih dejavnostih ali pa ga sploh ne pozna),
6. ni sprejeta (uporabe sicer ne preprečuje zakon ali revizijski stanovski akt, vendar krši temelje normalnega dela, zato povzroča pomisleke v revizijskih poročilih),
7. prepovedana (prepoveduje jo zakon ali revizijski stanovski akt) ali

8. načelo sploh ni uporabno (v tistih okoliščinah ne pride v poštev).

Izbrana načela bomo osvetljevali tudi z vidika jugoslovanskih rešitev, ki jih obravnavana brošura sicer ne pozna.

Oglejmo si najprej nekaj načel, ki se nanašajo na merjenje **sredstev in obveznosti do virov sredstev!**

Tukaj je najprej načelo, po katerem so *osnovna sredstva izkazana po cenah njihove nabave ali zidave, zmanjšanih za popravek vrednosti* (načelo 29 v obravnavani brošuri). Načelo se nam v Jugoslaviji prvi hip zdi samo po sebi umevno, saj si drugačnega izkazovanja osnovnih sredstev niti ne znamo zamisliti, na primer brez zmanjšanja za popravek vrednosti, ki je povezan z obračunavanjem amortizacije in ki bi potemtakem bil postavka na aktivni strani bilance stanja. V primeru inflacije le z določenimi indeksi cen popravljamo tako cene nabave ali zidave kot tudi popravke vrednosti, kljub temu pa v novih okoliščinah še vedno ostajamo pri prvotno opredeljenih neodpisanih vrednostih. Vendar pri poglobljenem preučevanju tega načela ugotovimo, da zadeva le ni tako preprosta. Po tem načelu ni potrebno, da bi v bilanci stanja osnovna sredstva izkazovali po nabavnih vrednostih, ki bi jih nato popravljali, temveč samo, da so izkazana po svoji neodpisani vrednosti. Obravnavana brošura kaže, da takšno načelo zahtevajo v Kanadi, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Švedski in Švici. Normalno je v Združenih državah Amerike. Zgolj prevladuje v Franciji, Nizozemski, Španiji in Veliki Britaniji, medtem ko je v Avstriji manj običajno.

Če so osnovna sredstva izkazana po neodpisani vrednosti, še ni rečeno, da so v bilanci tudi cene njihove nabave ali graditve prikazane ločeno od popravkov vrednosti. Obstaja sicer načelo, da je *znesek popravka vrednosti izkazan posebej* (načelo 62). To načelo je v Jugoslaviji normalno. Zahtevano je tudi v Kanadi, Franciji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Švedski, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Toda v Španiji le prevladuje, v Avstriji in Švici je manj običajno, v Nemčiji pa se uporablja le redko ali se sploh ne uporablja.

O ceni graditve osnovnih sredstev, po kateri jih je treba ovrednotiti, obstaja več različnih načel. Po prvem so *stroški graditve osnovnih sredstev sestavljeni iz neposrednih stroškov dela in materiala* (načelo 30). To načelo ni v nobeni izmed izbranih tujih držav predpisano in tudi ne normalno. Prevladuje v Nizozemski in Švici, medtem ko je v Kanadi, Nemčiji, Italiji, Švedski in Veliki Britaniji manj običajno. Redko se uporablja ali se sploh ne uporablja v Avstriji in Grčiji, v Združenih državah Amerike ni sprejeto, v Franciji in Španiji pa ni dovoljeno. Po drugem so *stroški graditve sredstev sestavljeni iz neposrednih stroškov dela in materiala, povečanih za ustrezni del splošnih stroškov* (načelo 31). To načelo je predpisano v Franciji in Španiji, v Združenih državah Amerike je normalno. Prevladuje tudi v Avstriji, Kanadi, Nemčiji, Grčiji, Italiji in Veliki Britaniji, medtem ko je v Nizozemski in Švici manj običajno. Če traja zidava osnovnih sredstev dalj časa in jo omogočajo krediti, je treba upoštevati še obresti. V tej zvezi se pojavlja načelo, da so *obresti od kreditov, ki omogočajo graditev osnovnih sredstev, zajete v njihovo ceno, če so obračunane v razdobju graditve* (načelo 32). To načelo prevladuje v Grčiji in Italiji, medtem ko je v Kanadi, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike manj običajno. Redko ga uporabljajo ali ga sploh ne uporabljajo v Avstriji in Nemčiji, medtem ko v Franciji ni dovoljeno. Še korak naprej pomeni načelo, po katerem so v *razdobju graditve osnovnih sredstev zajete v njihovo ceno priračunane obresti od*

lastnega kapitala (načelo 33). To načelo redko uporabljajo ali ga sploh ne uporabljajo v Nizozemski, Švici in Veliki Britaniji, ni sprejeto v Kanadi, Švedski in Združenih državah Amerike, medtem ko v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji in Španiji ni dovoljeno. Kako pa je v Jugoslaviji? Če upoštevamo zahtevo po ocenjevanju stvari, dobljenih z zidavo v lastni režiji, po tržni ceni, smo še najbližji zadnjemu načelu, ki je v svetu najmanj pogostno. Izkazovanje zgrajenih osnovnih sredstev po višjih cenah namreč omogoča domačim organizacijam večji sprotni dohodek, ki ga je nato mogoče razporejati.

Zanimive rešitve se ponujajo, kadar neodpisana vrednost osnovnih sredstev ni v skladu z njihovo dejansko vrednostjo. Obstaja namreč načelo: *osnovna sredstva je treba odpisati (poleg amortiziranja), če je njihova vrednost pri poslovanju manjša od neodpisane vrednosti* (načelo 34). Pri tem ne gre za odpis njihove preostale vrednosti, kadar niso več uporabna, temveč za njihov delni odpis poleg redno obračunane amortizacije, da bi bilo mogoče v spremenjenih okoliščinah obravnavati njihovo neodpisano vrednost kot realno. To načelo je predpisano v Avstriji, Nemčiji, Švedski, Švici in Veliki Britaniji, normalno pa je tudi v Kanadi, Nizozemski in Združenih državah Amerike. Manj običajno je v Španiji, redko ali sploh neznano pa v Franciji, Grčiji in Italiji. V Jugoslaviji problema, ki ga skuša reševati obravnavano načelo, praviloma sploh ni opaziti. Nadaljevanje tega načela je: *odpis osnovnih sredstev, ki kažejo njihovo manjšo vrednost pri poslovanju, se stornira, kadar je njihova vrednost večja* (načelo 35). To načelo je normalno v Nizozemski, manj pogosto ga uporabljajo v Avstriji, Nemčiji in Švedski, redko ali nikoli pa v Kanadi, Franciji, Grčiji, Italiji, Španiji, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. V Jugoslaviji to načelo ni znano.

Zaradi inflacije je potrebna revalorizacija osnovnih sredstev. Možno načelo je: *revalorizacija osnovnih sredstev se izvaja v rednih presledkih* (načelo 39). To načelo je predpisano v Jugoslaviji, kjer je treba revalorizacijo opraviti letno, ne najdemo pa ga v nobeni od izbranih drugih držav. Manj pogosto ga uporabljajo v Nizozemski in Veliki Britaniji, redko ali nikoli v Kanadi, Franciji, Španiji in Švedski. V Grčiji in Italiji je prepovedano, v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike pa ni uporabno. Na drugi strani je možno tudi načelo: *revalorizacija osnovnih sredstev se izvaja v izrednih presledkih* (načelo 40), od časa do časa. Tako načelo je veljalo v Jugoslaviji pred leti, zahtevajo ga v Franciji, prevladuje pa v Italiji, Španiji, Švedski in Veliki Britaniji. Redko ga uporabljajo v Kanadi in Nizozemski, medtem ko v Grčiji ni dovoljeno. Tudi to načelo ni uporabno v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike.

Zanimive so rešitve glede obravnavanja revalorizacijskega presežka. Normalno je načelo: *revalorizacijski presežek je izkazan kot revalorizacijska rezerva v okviru lastnega kapitala* (načelo 41). To zahtevajo v Kanadi, Franciji, Italiji, Nizozemski, Španiji in Veliki Britaniji, medtem ko je načelo redko ali ga sploh ne uporabljajo v Švedski, prepovedano je v Grčiji ter neuporabno v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike. V Švedski in Grčiji revalorizacijski presežek ni izkazan posebej, ampak neposredno povečuje račun delniškega kapitala. Tudi v Jugoslaviji povečuje revalorizacijski presežek pogosto kar poslovni sklad. Kjer je revalorizacijska rezerva izkazana posebej v okviru lastnega kapitala, pa tako ne ostane trajno. V tej zvezi obstaja več načel. Ena možnost je: *revalorizacijska rezerva se zmanjšuje v korist zadržanega dobička (retained earnings) za amortizacijo razlike med novo in prvotno nabavno ceno* (načelo 44). Vendar je to načelo redko ali ga

sploh ne uporabljajo v Kanadi in Veliki Britaniji, ni dovoljeno v Franciji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Španiji in Švedski ter sploh ne pride v poštev v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike. Druga možnost je: *revalorizacijska rezerva se zmanjšuje za revalorizacijsmi primanjkljaj osnovnih sredstev* (načelo 47). To načelo je normalno v Veliki Britaniji, medtem ko zgolj prevladuje v Franciji in Nizozemski, v Kanadi, Italiji in Švedski se uporablja redko ali sploh ne, v Grčiji in Španiji ni dovoljeno, v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike pa sploh ne pride v poštev.

Zaloge so lahko ovrednotene na različne načine. Najbolj je znano načelo, da so *zaloge izkazane v velikosti stroškov ali nabavnih cen ali v velikosti tržnih cen, kar je pač manjše* (načelo 73). Upoštevanje tega načela zahtevajo v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Španiji, Švedski, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, normalno je tudi v Kanadi in prevladuje v Nizozemski, nasprotno je v Švici manj običajno. V Jugoslaviji je v glavnem znano in se uporablja. Nasprotno je načelo, da so *zaloge lahko izkazane v velikosti stroškov ali nabavnih cen, čeprav presegajo tržne* (načelo 74). To načelo ni sprejeto v Kanadi ter ni dovoljeno v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Podobno velja za načelo, da so *zaloge lahko izkazane v velikosti tržnih cen, čeprav so te večje od stroškov ali nabavnih cen* (načelo 75). Tudi to načelo ni sprejeto v Kanadi ter ni dovoljeno v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike.

Če je vrednost zalog najprej zmanjšana na tržne cene, je vprašanje: kaj, če se cene kasneje povečajo. Možno načelo je: *odpis zalog za velikost tržnih cen se stornira, kadar se tržne cene pozneje zvišajo* (načelo 78). To načelo je predpisano v Franciji, normalno je v Nizozemski, prevladuje v Italiji in Veliki Britaniji, manj se uporablja v Avstriji, Kanadi, Nemčiji in Švedski, redko se uporablja ali sploh ne v Španiji in Švici. V Grčiji in Združenih državah Amerike ni dovoljeno.

Nova vprašanja se pojavljajo pri opredeljevanju tržnih cen. Prva možnost je, da je *tržna cena zalog opredeljena s čisto iztržljivo ceno, to je z ocenjeno tržno ceno, zmanjšano za pričakovane stroške dokončanja in izročitve* (načelo 69). Izpolnjevanje tega načela zahtevajo v Avstriji, Franciji, Španiji, Švedski in Veliki Britaniji. V Kanadi, Nemčiji in Nizozemski zgolj prevladuje, manj se uporablja v Italiji, Švici in Združenih državah Amerike, v Grčiji pa redko ali sploh ne. Druga možnost je, da je *tržna cena zalog opredeljena s čisto iztržljivo ceno, ki pa je to pot dobljena iz ocenjene tržne cene, zmanjšane za pričakovane stroške dokončanja in izročitve ter še za normalni dobiček* (načelo 70). To načelo je manj običajno v Avstriji, Italiji, Nizozemski in Združenih državah Amerike, redko (ali sploh nikoli) se uporablja v Kanadi, Grčiji in Švici, ni sprejeto v Nemčiji ter ni dovoljeno v Franciji, Španiji, Švedski in Veliki Britaniji. Tretja možnost je, da je *tržna cena zalog opredeljena s stroški ali nabavno ceno nadomestitve* (načelo 71). To načelo je predpisano v Avstriji, prevladuje v Grčiji in Italiji, manj je običajno v Nemčiji, Nizozemski in Združenih državah Amerike, v Kanadi, Švedski in Švici ga najdemo redko ali sploh ne, medtem ko v Franciji, Španiji in Veliki Britaniji ni dovoljeno. Četrta možnost je, da je *tržna cena zalog opredeljena s sprotnimi stroški ali z nabavno ceno nadomestitve, kolikor ne presegajo čiste iztržljive cene in niso manjši od čiste iztržljive cene, zmanjšane za normalni dobiček* (načelo 72). To načelo prevladuje v Združenih državah

Amerike, toda redko se uporablja ali pa sploh ne v Avstriji, Kanadi, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Švedski in Švici, ni sprejeto v Nemčiji ter ni dovoljeno v Franciji, Španiji in v Veliki Britaniji. V Jugoslaviji pa možnostim, ki se utegnejo skrivati za izrazom tržna cena, ne posvečamo dovolj pozornosti.

Vprašanja se pojavljajo tudi pri opredeljevanju stroškov, po katerih so ovrednotene zaloge. Prva možnost je, da *stroški zalog sestojе iz neposrednih stroškov dela in materiala* (načelo 79). To načelo je manj običajno v Nemčiji, Italiji, Nizozemski in Švici, redko ga uporabljajo ali pa sploh ne v Avstriji in Grčiji, ni sprejeto v Švedski ter ni dovoljeno v Kanadi, Franciji, Španiji, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Druga možnost je da *stroški zalog sestojе iz neposrednih stroškov dela in materiala ter splošnih stroškov, ki se spreminjajo z obsegom proizvodnje* (načelo 80). Manj ga uporabljajo v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Italiji, Nizozemski, Švedski, Švici in Združenih državah Amerike, v Grčiji in Španiji ga uporabljajo redko ali sploh ne, v Kanadi in Veliki Britaniji pa ni dovoljeno. Tretja možnost je, da *stroški zalog sestojе iz neposrednih stroškov dela in materiala, iz spremenljivega dela splošnih stroškov in iz stalnega dela splošnih proizvodnih stroškov skupaj z amortizacijo, računanih za normalen obseg dejavnosti* (načelo 81). To načelo je predpisano v Avstriji, Kanadi in Veliki Britaniji, prevladuje v Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Španiji, Švedski in Združenih državah Amerike, manj pa se uporablja v Nizozemski in Švici. Znano je, da smejo biti v Jugoslaviji med stroški zalog zgolj materialni stroški z amortizacijo, in sicer njihov povprečni znesek kot zgornja meja in spremenljivi znesek kot spodnja meja; pač pa lahko z enako omejitvijo visijo v okviru obratnih sredstev tudi osebni dohodki, ki se sklicujejo na te zaloge. To le na prvi pogled pomeni ožje vrednotenje zalog kot v tujini, dodatno pa je treba upoštevati še dvoje dejstev: prvič, da je lahko amortizacija ob slabi izrabiljenosti zmogljivosti na količinsko enoto zelo velika, in drugič, da se zaradi razparceliranja podjetij in kupoprodajnih razmerij med deli posameznega podjetja pojavljajo v vlogi materialnih stroškov v naslednji stopnji ne samo osebni dohodki prejšnjih stopenj, temveč tudi prispevki in davki ter akumulacija, skratka dobiček, kar je pri tujih podjetjih povsem izključeno.

Končno je v zvezi z vrednotenejm zalog koristno pogledati, katera cena (lastna ali nabavna) je upoštevana, če se cene med letom spreminjajo. Prva možnost je, da je *vrednost zalog opredeljena po metodi FIFO* (načelo 83). Uporaba tega načela prevladuje v Kanadi, Nemčiji, Nizozemski, Španiji, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, medtem ko je manj običajna v Avstriji, Franciji, Grčiji in Italiji. Druga možnost je, da je *vrednost zalog opredeljena po metodi LIFO* (načelo 84). To načelo prevladuje le v Italiji, manj običajno pa je v Avstriji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici in Združenih državah Amerike. Redko se uporablja ali pa sploh ne v Kanadi, Nemčiji in Grčiji. V Franciji in Veliki Britaniji ni dovoljeno. Tretja možnost je, da je *vrednost zalog opredeljena po metodi tehtanega povprečja* (načelo 85). To načelo prevladuje v Avstriji, Franciji in Grčiji, manj običajno pa je v Kanadi, Nemčiji, Italiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Ta metoda je bila v Jugoslaviji nekdaj predpisana, zato organizacije združenega dela še zdaj skorajda ne uporabljajo nobene druge.

Sedaj si pa oglejmo še nekaj načel, ki se nanašajo na merjenje **stroškov, odhodkov, prihodkov in poslovnega izida**.

V ta okvir gotovo sodi eno izmed izhodiščnih načel: *prihodki in stroški so izkazani v razdobju, v katerem dejansko nastajajo, in ne v razdobju, v katerem se v tej zvezi pojavljajo prejemki in izdatki* (načelo 4). To načelo je zahtevano v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Španiji in Švedski, normalno je v Kanadi, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, v Švici pa zgolj prevladuje. V Jugoslaviji ni povsem sprejeto, saj je glede prihodkov opaziti nagnjenje k enačenju s prejemki, pa tudi med stroški se pojavljajo nekateri izdatki, ne pa cenovno izraženi potroški, kar je sicer teoretična značilnost stroškov. Naslednje načelo je tesno povezano s prejšnjim. *Prihodek se prizna, brž ko je njegovo uresničenje dovolj zagotovljeno* (načelo 5). To načelo je zahtevano v Avstriji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Švedski in Združenih državah Amerike, normalno pa je še v Kanadi in Veliki Britaniji. V Franciji, Španiji in Švici zgolj prevladuje. V Jugoslaviji predpisi določajo, da je prihodek zagotovljen šele tedaj, ko je plačan ali v določenem času pokrit z instrumenti za zavarovanje plačil. To pripelje do črnogledosti in zaradi tega do rešitev, kakršnih ne najdemo drugod po svetu.

V čistem modelu so nasprotje prihodkom odhodki, to je stroški, ki se nanašajo na prodane količine. Toda pojem stroškov v prodanih količinah je v svetu ožji kot v Jugoslaviji, saj praviloma zajema samo proizvajalne stroške ter izvzema splošne stroške uprave in prodaje in še nekatere druge. Kljub tej omejitvi bi bilo povsem utemeljeno načelo, da so v zaključnem računu *izkazani stroški v prodanih količinah* (načelo 166). Vendar je to načelo normalno zgolj v Združenih državah Amerike, prevladuje pa še v Kanadi, Nizozemski in Švici. V Franciji, Italiji, Španiji in Veliki Britaniji je manj pogostno, redko (ali skloh nikoli) se uporablja v Avstriji, Grčiji in Švedski, v Nemčiji pa je celo prepovedano.

Posebno pozornost kaže posvetiti le nekaterim vrstam stroškov. Najprej amortizaciji. *Če so osnovna sredstva izkazana po revalorizirani nabavni ceni, se amortizacija obračunava od nje* (načelo 42). Temu načelu sledimo v Jugoslaviji in se nam zdi tako samoumevno, da si drugačne rešitve sploh ne znamo predstavljati. Vendar je predpisano ali drugače zahtevano le v Kanadi, Franciji, Grčiji, Italiji, Španiji, Švedski in Veliki Britaniji, normalno pa še v Nizozemski. Zaradi posebnega odnosa do revalorizacije ni uporabno v Avstriji, Nemčiji, Švici in Združenih državah Amerike. Naslednje načelo je: *pri ocenitvi uporabnostne dobe, v kateri bo osnovno sredstvo amortizirano, se upošteva vsako pričakovano gospodarsko staranje tega sredstva* (načelo 59). V Jugoslaviji je to mogoče izvesti le v okviru povečanih amortizacijskih stopenj. V tujini zahtevajo obravnavano načelo le v Avstriji, Franciji, Nemčiji, Nizozemski, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, v Kanadi, Švedski in Švici pa le prevladuje. Manj običajno je v Italiji in Španiji, redko (ali nikoli) ga upoštevajo v Grčiji. Naslednja načela rešujejo vprašanje metod obračunavanja amortizacije. *Amortizacija se obračunava časovno enakomerno* (načelo 63) večinoma v Kanadi, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, toda manj običajno v Avstriji. *Amortizacija se obračunava časovno degresivno* (načelo 64) manj običajno v Avstriji, Kanadi, Franciji, Nemčiji, Grčiji, Nizozemski, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, toda redko ali nikoli v Italiji, Španiji, Švedski in Švici. *Metode obračuna amortizacije so odvisne od davčnih zahtev* (načelo 66) večinoma v Avstriji, Nemčiji, Grčiji, Italiji, Franciji, Španiji, Švedski in Švici. To načelo ni sprejeto v Kanadi; v Nizozemski, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike pa celo ni dovoljeno.

Stroški reklame v zvezi s proizvodi, ki še niso v prodaji, se takoj v celoti vračunajo (načelo 167) po predpisih v Avstriji in Nemčiji ter večinoma v Kanadi, Franciji, Grčiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, toda manj občajno v Italiji. Tudi v Jugoslaviji je to načelo upoštevano v celoti. Temu nasprotno je načelo, da se *stroški reklame v zvezi s proizvodi, ki še niso v prodaji, razmejujejo, vračunajo pa se v razdobju, ko prinašajo koristi* (načelo 168). Prevladuje v Italiji, manj občajno je v Kanadi, Franciji, Grčiji, Nizozemski, Španiji, Švedski, Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, v Avstriji in Nemčiji pa je prepovedano.

Stroški za raziskovanje so odhodki ob svojem nastanku (načelo 180) po zakonskih ali drugih zahtevah v Avstriji, Kanadi, Nemčiji, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike; to je normalno še v Nizozemski. Načelo zgolj prevladuje v Franciji, Grčiji, Italiji, Švedski in Švici, manj občajno pa je v Španiji. *Stroški za razvoj so odhodki ob svojem nastanku* (načelo 181) po zakonskih ali drugih zahtevah v Nemčiji in Združenih državah Amerike. To načelo pa zgolj prevladuje v Avstriji, Kanadi, Franciji, Grčiji, Nizozemski, Švedski, Švici in Veliki Britaniji, medtem ko je v Italiji in Španiji manj občajno. Če se *utemeljeno pričakuje, da bodo stroški za razvoj pokriti s prihodki v prihodnosti, se razmejijo in amortizirajo* (načelo 182). To načelo zahtevajo v Kanadi ter prevladuje v Italiji in Španiji, manj občajno pa je v Avstriji, Franciji, Grčiji, Nizozemski, Švedski, Švici in Veliki Britaniji. V Nemčiji in Združenih državah Amerike je prepovedano. Tudi v Jugoslaviji nismo naklonjeni razmejevanju takih stroškov. Končno naj omenimo še tole načelo: *razmejeni stroški za razvoj se preučijo ob vsakem zaključnem računu in odpišejo, če njihovo nadaljnje razmejevanje ni več upravičeno* (načelo 183). To načelo je predpisano v Avstriji, Kanadi, Nizozemski, Švedski in Veliki Britaniji, normalno je v Franciji in Švici, prevladuje pa še v Italiji. Nasprotno ga uporabljajo redko ali sploh ne v Grčiji in Španiji, medtem ko v Nemčiji in Združenih državah Amerike ni uporabno.

Dobiček iz dolgoročnih pogodb o gradbenih delih je izkazan na podlagi metode odstotka dokončanja del (načelo 152), in sicer obvezno v Veliki Britaniji, večinoma pa še v Kanadi, Franciji, Grčiji, Italiji, Španiji in Združenih državah Amerike. Nasprotno je načelo manj občajno v Avstriji, Nizozemski, Švedski in Švici ter celo ni dovoljeno v Nemčiji. Njegovo nasprotje je načelo, da je *dobiček iz dolgoročnih pogodb o gradbenih delih izkazan šele, ko so dela v celoti dokončana* (načelo 153). To načelo je predpisano v Nemčiji ter prevladuje v Avstriji, Nizozemski, Švedski in Švici. Nasprotno je manj v uporabi v Kanadi, Franciji, Španiji in Združenih državah Amerike, redko ali nikoli v Grčiji in Italiji, v Veliki Britaniji pa je celo prepovedano.

Zanimivo je načelo, da se *vzpostavlja rezerva za izgube, pričakovane iz še ne izpolnjenih prodajnih pogodb* (načelo 156). Tako zahtevajo v Avstriji, Nemčiji, Nizozemski, Švedski, Švici in Združenih državah Amerike, normalno je tudi v Kanadi in Veliki Britaniji, v Franciji pa to načelo prevladuje. Nasprotno je to načelo manj občajno v Italiji in Španiji, v Grčiji pa je redko ali se sploh ne uporablja. Pri nas ni znano.

Računovodsko izkazani dobiček največkrat ni enak obdavčljivemu dobičku. Nekatere prihodke in odhodke upošteva računovodska praksa v drugih razdobjih kot davčni predpisi. Če štejemo davek iz dobička kot odhodek, mora ustrezati računovodsko izkazanemu dobičku, čeprav je drugačen od dobička po davčnih predpisih ali davka, ki ga bo za to razdobje treba

dejansko plačati. Od tod potreba po razmejevanju davka iz dobička; navadno je obračunan prej in se na kontih pasivnih časovnih razmejitev pojavljajo zneski, ki še ne pomenijo obveznosti do države, se pa kot take pojavijo tedaj, ko je davek iz dobička po davčnih predpisih že večji od davka iz dobička po računovodski praksi. Obstaja sicer načelo, po katerem *računovodska praksa dosledno sledi davčnim zahtevam* (načelo 188) in ki je v Jugoslaviji povsem uveljavljeno, vendar prevladuje le še v Grčiji in Italiji, manj pogosto pa se uporablja v Franciji, Španiji in Švici ter zelo redko ali nikoli v Švedski. V Kanadi, Nemčiji in Veliki Britaniji ni sprejeto, v Avstriji, Nizozemski in Združenih državah Amerike pa sploh ni dovoljeno. Če je računovodsko izkazani dobiček različen od obdavčljivega dobička, se razen pri stalnih razlikah — izkažejo razmejeni davki (načelo 189); uporabo tega načela zahtevajo v Kanadi in Združenih državah Amerike in je normalna v Nizozemski. Manj se uporablja v Franciji, redko ali nikoli v Grčiji, Italiji, Španiji, Švedski in Švici; v Avstriji, Nemčiji in Veliki Britaniji pa ni dovoljeno. Temu podobno je načelo: če je računovodsko izkazani dobiček različen od obdavčljivega dobička, se — razen pri stalnih razlikah — izkažejo razmejeni davki, če ni verjetno, da bo odlog davkov v predvidljivi prihodnosti podaljšan (načelo 190). To načelo je zahtevano v Veliki Britaniji. Na drugi strani ga le redko uporabljajo ali ga sploh ne najdemo v Franciji, Grčiji, Italiji, Švedski, Španiji in Švici, ni sprejeto v Nizozemski ter ni dovoljeno v Avstriji, Kanadi, Nemčiji in Združenih državah Amerike. Končno obstaja še načelo, da se davki ne morejo razmejevati. Če je računovodsko izkazani dobiček različen od obdavčljivega dobička, je obračunani in izkazani davek zasnovan na obdavčljivem dobičku (načelo 191). To načelo je predpisano v Avstriji in Nemčiji, večinoma ga uporabljajo tudi v Franciji, Grčiji, Italiji, Španiji, Švedski in Švici. Na drugi strani ni sprejeto v Nizozemski ter ni dovoljeno v Kanadi, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike.

31 NEKAJ POSEBNIH PROBLEMОВ MERJENJA EKONOMSKIH KATEGORIJ

Prostor nam ne dopušča, da bi podrobneje navajali najrazličnejše rešitve, ki se pojavljajo v zvezi z merjenjem ekonomskih kategorij in utegnejo otežkočati oblikovanje spoznanj pri mednarodnih primerjavah ali celo povzročiti napačne sklepe. Toda koristno je opozoriti na tri posebne skupine problemov. Prva skupina problemov je povezana z vprašanjem, kako priti do pravega zneska kake ekonomske kategorije, če pa ni izkazana neposredno ali jo dopolnjujejo razni prištevni ali odštevni popravki, ki so včasih celo skriti. Druga skupina problemov je povezana z vprašanjem, koliko sicer dopustno izkazovanje ekonomskih kategorij dejansko skriva poslovni izid. Tretja skupina problemov pa je povezana z vprašanjem, koliko sicer dopustno izkazovanje ekonomskih kategorij dejansko skriva težave pri nadaljnjem financiranju delovanja kakega podjetja.

V okviru prve skupine problemov naj najprej spomnimo, da so nekatere ekonomske kategorije lahko v kaki državi izkazane neposredno v enem znesku, v drugi državi posredno s tem, da je njihova temeljna postavka popravljen z drugo postavko, ki se sklicuje nanjo, v tretji državi pa posredno s tem, da za njihovo temeljno postavko sicer obstaja popravek vrednosti, toda ta se skriva na nasprotni strani bilance stanja za povsem drugačnim imenom. Tako npr. utegne pri italijanskih podjetjih kaj hitro način izkazovanja sredstev

zamegliti njihovo dejansko vrednost. Od materialnih negibljevih sredstev (*immobilizzazioni materiali*), ki so izkazana po nabavni vrednosti, je namreč treba odšteti popravek vrednosti (*fondi di ammortamento*), ki ima v računovodskih izkazih mnogokrat razmestitev na pasivni strani bilance stanja. Prav tako je treba od terjatev (*crediti*) odšteti ustrezne popravke njihove vrednosti (*fondo di copertura rischi su crediti*), ki so mnogokrat izkazani na pasivni strani bilance stanja; šele z razliko vstopajo terjatve med sredstva posameznega podjetja. Tudi pri ameriških podjetjih, kjer sicer o popravku vrednosti stalnih sredstev ne govorijo kot o »skladu«, temveč le kot o »akumulirani amortizaciji« (*accumulated depreciation*), bi slabši poznavalec utegnil zaiti v zmoto, če bi takšno postavko zagledal na pasivni strani bilance stanja; res je takšen primer dandanes že zelo redek. Pogostnejši pa je, celo v zahodnemški praksi, primer, da je popravek vrednosti terjatev vnesen na pasivno stran bilance stanja in niso za toliko že zmanjšane same terjatve. V isto skupino problemov pa sodi tudi izkazovanje vrednosti lastnega kapitala v različnih državah. Tako npr. kapital delniške družbe formalno sestoji iz vsote nominalne vrednosti izdanih delnic. Zaradi nevplačanih deležev se pa utegnejo pojaviti terjatve do delničarjev; ekonomsko gledano, v takšnem znesku še ne obstaja kapital delniške družbe, kar pomeni, da je terjatev do delničarjev iz takšnega naslova pri analizah treba obravnavati kot odbiten popravek vrednosti kapitala. Tako pri obravnavanju ekonomskih kategorij; računovodsko izkazovanje je seveda drugačno in najdemo tovrstne terjatve do delničarjev na aktivni strani, medtem ko je celotni znesek kapitala izkazan na pasivni strani bilance stanja. Podoben primer se pojavi, kadar delniška družba še ni oddala vseh svojih delnic. Računovodsko so takšne lastne delnice lahko izkazane med sredstvi, toda ekonomsko še ne predstavljajo nikakršnega kapitala in tudi nikakršnih sredstev, zato jih je treba pri analizah obravnavati v okviru popravka vrednosti kapitala.

V isto skupino problemov sodi še izračunavanje rednih odhodkov po posredni poti. Gotovo je mnogim še v spominu jugoslovanska praksa do konca leta 1968, po kateri je bil znesek rednih odhodkov posamezne vrste izračunan z uporabo količnika na znesek stroškov iste vrste. Če je bil znesek celotnih stroškov v prodanih količinah npr. 95% od zneska celotnih stroškov, ki so bili v istem razdobju obračunani na novo, je tudi 95% od vsake vrste stroškov, ki se je v razdobju pojavila na novo, pomenilo tedanje odhodke te vrste. Takšen statistični izračun, ki ga je uporabljalo knjigovodstvo, seveda ni upošteval posebnosti, ki se skrivajo za drugačnim vrednotenjem zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, kot je vrednotenje po njihovi lastni ceni. Kasneje, ko so bile dopuščene tudi druge metode vrednotenja zalog, so bili redni odhodki izmerjeni drugače, in sicer v zbirnem, nerazčlenjenem znesku po načelni shemi:

- stroški v začetni zalogi proizvodov in nedokončane proizvodnje
- + stroški v razdobju
- stroški v končni zalogi proizvodov in nedokončane proizvodnje
- = stroški v prodanih proizvodih ali redni odhodki iz prodaje

Takšen izračun pa je v okvir rednih odhodkov vnesel še tiste izredne odhodke, ki so imeli svoj izvor v popisnih primanjkljajih pri zalogi proizvodov in nedokončani proizvodnji. Res pa je takšen izračun normalen tudi pri ameriških podjetjih.

Poseben problem se včasih pojavlja celo pri merjenju stroškov. Kadar želimo npr. iz objavljenih zaključnih računov italijanskih podjetij spoznati

stroške, moramo biti zelo previdni in upoštevati, da se v njih izraz stroški (*costi*) navadno nanaša na nabavo, in ne na porabo. Tako npr. lahko ugotovimo stroške materiala šele takole:

- rimanenze iniziali di materie prime (začetne zaloge materiala)
- + acquisti di materia (nabava materiala)
- rimanenze finali di materie prime (končne zaloge materiala)

Podobno pridemo tudi do nabavne vrednosti prodanega trgovskega blaga.

Če bi želeli predstaviti redne odhodke, tj. stroške, ki se ne zadržujejo več v zalogah, pa bi morali ravnati takole:

- rimanenze iniziali di materie prime, semilavorati, prodotti finiti e merci (začetne zaloge materiala, polproizvodov, dokončanih proizvodov in trgovskega blaga)
- + acquisti di materie prime, semilavorati e merci (nabava materiala, polproizvodov in trgovskega blaga)
- + costi di prestazioni di servizi (stroški storitev)
- + ammortamento (amortizacija)
- + costi di mano d'opera (stroški dela)
- + oneri finanziari (finančne obveznosti)
- + accantonamento in fondi (odvajanja v sklade)
- + imposte e tasse (davki in takse)
- rimanenze finali di materie prime, semilavorati, prodotti finiti e merci (končne zaloge materiala, polproizvodov, dokončanih proizvodov in trgovskega blaga)

Ne glede na to, kako so vrednostno opredeljene začetne in končne zaloge, se vsa razlika v vrednosti pojavi kot znesek, ki ga je treba pokriti v okviru prihodkov. In ne samo to. Če so tudi drugi stroški, in ne samo stroški materiala, bolj vezani na plačilo v zvezi z nabavami, in ne na porabo, pa je treba pri ugotavljanju odhodkov dodatno upoštevati še naslednje razmejitvene postavke:

- rimanenze iniziali di risconti attivi (začetno stanje nevračunanih, a plačanih stroškov)
- rimanenze finali di risconti attivi (končno stanje nevračunanih, a plačanih, stroškov)
- rimanenze iniziali di ratei passivi (začetno stanje vnaprej vračunanih, a neplačanih stroškov)
- + rimanenze finali di ratei passivi (končno stanje vnaprej vračunanih, a neplačanih stroškov)

Če se del plačanih stroškov še zadržuje med sredstvi, je za toliko treba zmanjšati plačane stroške, da pridemo do njihovega zneska, ki vpliva na poslovni izid. Če je pa del vračunanih, toda še neplačanih stroškov zadržan za rezervo, je za toliko treba povečati stroške, da pridemo do njihovega zneska, ki vpliva na poslovni izid.

Koristno pa je, da pokažemo še, kako je mogoče pri italijanskih podjetjih rekonstruirati prihodke v primeru, ko so le-ti izvirno povezani le s prejetimi plačili v razdobju. Tedaj je njihovo velikost, ki vpliva na poslovni izid v razdobju, mogoče ugotoviti s takšnim dodatnim upoštevanjem razmejitvenih postavk na seštevek prvotno izkazanih prihodkov:

- + rimanenze iniziali di risconti passivi (začetno stanje neobračunanih, a plačanih prihodkov)

- rimanenze finali di risconti passivi (končno stanje neobračunanih, a plačanih prihodkov)
- rimanenze iniziali di ratei attivi (začetno stanje obračunanih, a neplačanih prihodkov)
- + rimanenze finali di ratei attivi (končno stanje obračunanih, a neplačanih prihodkov)

Če je del plačanih prihodkov še zadržan za rezervo, ker storitev ni opravljena, je za toliko treba zmanjšati plačane prihodke, da pridemo do njihovega zneska, ki vpliva na poslovni izid. Če je pa del prihodkov, ki se nanašajo na opravljene storitve, še neplačan in kot tak izkazan v povezavi z nekakšno terjatvijo med sredstvi, je zanj treba povečati plačane prihodke, da pridemo do njihovega zneska, ki vpliva na poslovni izid.

Brž ko preidemo na drugo skupino problemov v zvezi z merjenjem ekonomskih kategorij, kaže spomniti, da je kakršnokoli vrednostno izkazovanje sredstev in obveznosti do virov sredstev le stvar sporazuma in da je vedno treba računati tako s skritimi dobički kot s skritimi izgubami. O skritih dobičkih govorimo, če so sredstva določene vrste izkazana z manjšim zneskom, kot je tisti, ki ga dobimo ob njihovi spremembi v denarno obliko, ali če so obveznosti do virov sredstev določene vrste izkazane z večjim zneskom, kot je tisti, ki ga potrebujemo, da bi jih poravnali. Nasprotno govorimo o skritih izgubah, če so sredstva določene vrste izkazana z večjim zneskom, kot je tisti, ki ga dobimo ob njihovi spremembi v denarno obliko, ali če so obveznosti do virov sredstev določene vrste izkazane z manjšim zneskom, kot je tisti, ki ga potrebujemo, da bi jih poravnali. Obseg skritih dobičkov je gotovo odvisen tudi od izbrane metode vrednotenja zalog, terjatev itd. Vendar včasih videz tudi vara. Ni rečeno, da bodo zaloge proizvodov pri naših organizacijah, ki jih smejo vrednotiti le s materialnimi stroški in amortizacijo, res izkazane z manjšo vrednostjo kot v primeru, ko bi jih kako drugo podjetje ovrednotilo po proizvodjalnih stroških. V primeru kupoprodajnih razmerij med zaporedno povezanimi temeljnimi organizacijami kake delovne organizacije se kot materialni strošek naslednje temeljne organizacije pojavlja celotna prodajna cena porabljenega proizvoda predhodne temeljne organizacije.

Na pojavljanje skritih dobičkov utegne vplivati tudi večji znesek amortizacije, kot bi ustrežal dejanskemu trošenju in življenjski dobi delovnih sredstev. Takšne možnosti včasih spodbuja celo država. Združene države Amerike so npr. svojim dobaviteljem vojaških potrebščin itd. s *certificate of necessity* zagotovile možnost za popolno amortiziranje ustreznih delovnih sredstev v petih letih, čeprav je njihova življenjska doba precej daljša. To je gotovo primer pospešene amortizacije (*accelerated depreciation*). Ne smemo pozabiti, da so v nekaterih zahodnih državah predpisani amortizacijski odstotki kot zgornja meja in da lahko obračunavajo podjetja svojo amortizacijo tudi z nižjimi odstotki. Včasih pa je dopusten obračun tudi na podlagi višjih odstotkov. V Italiji npr. najvišje letne amortizacijske odstotke predpisuje finančno ministrstvo, s čimer je preprečeno nenormalno pospešeno amortiziranje. Za 15% višja amortizacija je dopustna le prva tri leta amortiziranja. Imenujejo jo anticipirana amortizacija (*ammortamento anticipato*). Vendar so tudi temeljni odstotki sorazmerno visoki. Lahko pa italijansko podjetje uporablja tudi nižje odstotke. Tu vidimo razliko z jugoslovanskimi organizacijami združenega dela, pri katerih so predpisani najnižji letni amortizacijski odstotki, medtem ko le v primeru utemeljitev lahko uporabljajo tudi višje.

Medtem ko so skriti dobički tako rekoč normalni pri podjetjih v vseh državah, se predpisi in poklicna načela borijo proti skritim izgubam, kajti te bi med drugim lahko kasneje oškodovale poslovne partnerje. Vendar so v različnih državah različno strpni za vprašanje skritih izgub. Videti je, da obtaja največja strpnost v tem pogledu v Jugoslaviji, kjer so v okviru osnovnih sredstev mirno dopuščena tudi trajno neuporabna sredstva, v okviru obratnih sredstev na aktivnih časovnih razmejitvah negativne tečajne razlike, v okviru finančnih naložb pa razna združevanja v infrastrukturo in dani krediti za nerazvite, ki jih nikoli ne bo mogoče realno spremeniti v denarno obliko, kar je pogoj, da jih lahko označujemo za sredstva.

V okviru tretje skupine problemov se končno srečujemo z različni slepili, ki se pojavljajo v zvezi s sicer običajnim merjenjem ekonomskih kategorij v razmerah inflacije. Njihova velikost je odvisna od stopnje inflacije in od uporabljenih metod vrednotenja statično in dinamično opredeljenih ekonomskih kategorij, kar se utegne ločiti od države do države. Da ne bi po primer hodili predaleč, se ozmimo kar preprosto na ustrezne računovodske rešitve v Jugoslaviji, denimo leta 1986. Z materialnimi stroški bi bilo treba zagotoviti enostavno reprodukcijo obratnih sredstev in z amortizacijo enostavno reprodukcijo osnovnih sredstev. Amortizacija pa je realno obračunana samo, če so upoštevane realne stopnje in realne osnove. Na amortizacijske stopnje bi morala vplivati tista življenjska doba osnovnega sredstva, ki je glede na njegovo fizično obrabo ter fizično, tehnično in ekonomsko staranje najkrajša. Realne amortizacijske stopnje potemtakem niso enake predpisanim najmanjšim amortizacijskim stopnjam. Toda če se uporablja manjša amortizacijska stopnja od tiste, ki ustreza realni življenjski dobi osnovnega sredstva, ob drugih nespremenjenih okoliščinah ne omogoča več enostavne reprodukcije osnovnih sredstev, medtem ko je v okviru dohodka prikrita prenesena vrednost. Zaradi povečanja predpisanih amortizacijskih stopenj pred nekaj leti, ko so predpisi začeli upoštevati dvoizmensko delo, je sicer nevarnost za uporabo premajhnih amortizacijskih stopenj postala nekoliko manjša, še vedno pa obstaja pri tistih dejavnostih, kjer je tehnično-tehnološki razvoj razmeramo hiter. Vendar zakon v celoti omogoča vsem organizacijam združenega dela, da na podlagi utemeljitve povečajo predpisane najmanjše amortizacijske stopnje na realno velikost. Vprašanje je le, koliko to možnost izrabljajo. Realnost obračuna amortizacije iz tega naslova seveda ni vezana na kake postopke v inflacijskih razmerah; omenili smo ga samo zaradi popolnosti pojasnjevanja. Na drugi strani vemo, da se ob koncu vsakega leta osnovna sredstva revalorizirajo, in sicer obvezno, če je razlika med povprečnimi tržnimi cenami in v knjigovodstvu izkazanimi nabavnimi vrednostmi večja od 5%, in neobvezno, če je manjša od 5%. Toda revalorizacija se opravlja na podlagi uradno izračunanih indeksov cen, ki upoštevajo gibanje cen do 30. septembra tistega leta, na koncu katerega je treba opraviti revalorizacijo. Od tako ugotovljene amortizacijske osnove se nato obračunava amortizacija vse naslednje leto. Če pa je inflacija v njem na primer 60%, je mogoče kaj hitro zaznati, da je kljub vsemu amortizacija obračunana v premajhnih zneskih in da del vrednosti, prenesene iz osnovnih sredstev, stopa v okvir dohodka, kjer se nato deli, kot da bi imeli opravka z novo vrednostjo. Poleg tega ni mogoče reči, da statistično ugotovljeni indeksi cen, po katerih se opravi revalorizacija, popolnoma ustrezajo gibanju dejanskih cen posameznih osnovnih sredstev v vsaki organizaciji združenega dela. Zlasti pri tistih organizacijah, ki so nabavile osnovna sredstva v tujini, so razlike še posebno možne. Če se

pri njih zaradi nabave s pomočjo tujih kreditov dodatno pojavljajo še tečajne razlike, ki jih ni mogoče pokriti v okviru učinkov revalorizacije osnovnih sredstev, dodatno bremenijo stroške, čeprav delno z večletnim časovnim razmejevanjem.

Posebni problemi se pojavljajo v zvezi z materialnimi stroški. Po 1. januarju 1969 je jugoslovanskim organizacijam združenega dela načeloma dovoljeno uporabljati vse znane metode vrednotenja zalog s količinskega vidika, medtem ko so bile do tega datuma predpisane povprečne cene (praviloma tehtane povprečne cene, čeprav so bile v uporabi tudi drsne). Kot dve skrajnosti se pri vrednotenju zalog pojavljata metodi FIFO in LIFO. Po prvi so porabljene količine obračunane po prvih cenah in tisto v končni zalogi po zadnjih cenah, medtem ko so po drugi porabljene količine obračunane po zadnjih cenah in tiste v končni zalogi po prvih cenah. Iz tega izhaja, da so po metodi FIFO v inflacijskih razmerah materialni stroški izkazani po zgodovinskih cenah, kar pomeni prenizko, medtem ko so končne zaloge ovrednotene že pod vplivom novih cen, kar pomeni, da so izkazane realno. Nasprotno so po metodi LIFO v inflacijskih razmerah materialni stroški izkazani realno, medtem ko so končne zaloge izkazane pod vplivom starih cen, se pravi nerealno. Materialni stroški so torej realno izkazani po metodi LIFO, vrednost zalog pa po metodi FIFO. Pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela seveda še vedno prevladuje metoda povprečnih cen, kar pomeni, da v inflacijskih razmerah niso realno izkazani niti materialni stroški niti vrednost končnih zalog. Po zakonu, ki se je začel uporabljati 1. januarja 1985, je treba revalorizirati zaloge materiala, nedokončane proizvodnje in proizvodov (v katerih so vsebovani samo materialni stroški in amortizacija), pri čemer se za učinke revalorizacije povečuje poslovni sklad (ali popravlja obveznost do druževalcev sredstev). S tem pa je v vsakem primeru mogoče zagotoviti kvečjemu realnost izkazovanja zalog v bilanci stanja, medtem ko je realnost izkazovanja stroškov še vedno negotova. Če organizacija združenega dela uporablja metodo FIFO, je znesek njenih materialnih stroškov vedno v zaostanku za gibanjem cen, torej premajhen, pri njej pa se pojavlja tudi inflacijski dobiček. Ker pa so njene končne zaloge pod vplivom zadnjih cen, njihova revalorizacija sploh ne prihaja v poštev. V naslednjem letu se nerealnosti glede merjenja materialnih stroškov spet ponavljajo. Če kaka organizacija združenega dela uporablja metodo LIFO (kar je seveda zelo redko), ima materialne stroške izkazane realno, revalorizacija zalog na koncu razdobja pa je potrebna, ker so te zaloge ovrednotene po začetnih cenah. Toda takšna revalorizacija spet največkrat nič ne vpliva na obračun materialnih stroškov v naslednjem razdobju, ker se porabljene količine vrednotijo na podlagi tedanjih sprotnih cen, medtem ko so končne zaloge pod vplivom začetih cen. Le če so končne zaloge fizično manjše od začetnih, ima revalorizacija zalog vpliv na izkazovanje materialnih stroškov. Tista organizacija združenega dela, ki na podlagi metode FIFO nerealno izkazuje materialne stroške, zalog ne revalorizira, tista, ki na podlagi metode LIFO realno izkazuje materialne stroške, pa ima največ dela v zvezi z revalorizacijo zalog. To so torej posledice revalorizacije zalog v inflacijskih razmerah, kadar se uporabljata obe skrajni metodi vrednotenja. Če se uporablja metoda povprečnih cen, pa revalorizacija zalog vedno vpliva tudi na izkazovanje materialnih stroškov. Težave se pojavljajo samo zaradi tega, ker je postopek trimesečne revalorizacije zalog precej zapleten. Vendar je s teoretičnega vidika zadeva precej jasna. Ne glede na to, katero metodo vrednotenja zalog uporablja organizacija združenega dela, bi

bilo treba na koncu obračunskega razdobja ugotoviti rezultate po metodah FIFO in LIFO. Na podlagi metode LIFO bi bilo treba dopolniti že izkazane materialne stroške, na podlagi metode FIFO pa dopolniti že izkazano vrednost zaloge, medtem ko bi za učinke obeh revalorizacij povečali ustrezne postavke v pasivih bilance stanja. Pri tem naj spomnimo, da sta obe metodi uporabni celo v sistemu stalnih (planskih) cen, le da je odmike pri vsaki od njih treba razmejiti drugače. V tej zvezi je na primer pri ameriških podjetjih znana tudi metoda *retail LIFO*, pri kateri se uporabljajo indeksi cen, izračunani za potrebe posameznega podjetja. Tak postopek pa pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela še ni običajen.

Posebni problemi se pojavljajo pri prihodkih iz obresti. Čeprav je leta 1986 v Jugoslaviji bila obrestna mera nominalno zelo visoka, je realno še vedno bila zelo nizka in še vedno negativna. Visoka obrestna mera pa rešuje predvsem vprašanje revalorizacije kredita. Če znaša 60%, ker je inflacija 60%, pomeni, da dajalec kredita zaračuna jemalcu kredita samo razliko med revalorizirano in prvotno vrednostjo kredita, medtem ko so realne obresti še vedno enake nič. Znano je, da revalorizacija neodpisane vrednosti osnovnih sredstev povečuje poslovni sklad (in obveznosti do združevalcev sredstev) in da je tudi za učinke revalorizacije zalog treba povečati poslovni sklad. S tem se zagotavlja ohranitev prvotnih družbenih sredstev, kolikor imajo obliko osnovnih sredstev ali zalog. Toda učinki revalorizacije danih kreditov so po jugoslovanskih predpisih do šestega leta 1986 zajeti med prihodke in povečujejo dohodek, ki ga je nato mogoče deliti na različne oblike porabe. Dohodek temeljne organizacije, ki je dala kredit, se v takem primeru povečuje na račun realnega siromašenja družbenih sredstev, ki so pri njej.

Nasprotna stran prihodkov iz obresti so seveda stroški obresti. Tudi tu velike obresti v inflacijskih razmerah v glavnem nadomeščajo revalorizacijo kredita, ki ga uporablja organizacija združenega dela. Kolikor imamo opravka samo z revalorizacijo kredita, potem se s plačanimi obrestmi sproti vrača dajalcu kredita celotna revalorizacijska razlika pri kreditu. Tudi tu imamo, podobno kot pri prejetih obrestih, opravka zgolj s finančnim tokom, in ne s poslovnoizidnim tokom. Toda to predpisani način izkazovanja teh kategorij do konca 1986 ni upošteval, zato tudi predstavitev poslovnega izida v takšnih razmerah ne more biti realna. Z letom 1987 se je pri jugoslovanskih organizacijah združenega dela zadeva spremenila, iz oblikovanja poslovnega izida so bili izločeni tako imenovani revalorizacijski prihodki in revalorizacijski odhodki, vendar zaradi predpisanega načina njihovega ugotavljanja še vedno ne moremo govoriti o realno izkazanem poslovnem izidu.

Vidimo torej, da je merjenje ekonomskih kategorij zlasti v inflacijskih razmerah lahko zelo problematično. Zato si bomo v nadaljevanju ogledali, kako o tem razmišljanju v svetu, kjer inflacijske stopnje niso tako velike kot v Jugoslaviji.

32 RAČUNOVODSKE REŠITVE V INFLACIJSKIH RAZMERAH V DRUGIH DRŽAVAH

Inflacija je dandanes svetovni pojav, čeprav ne v vseh državah enako izrazit. Običajno nastane, ker se na eni strani dviguje splošna raven cen, na drugi pa znižuje kupna moč denarja. Klasična računovodska metodika pa predpostavlja ustaljeno splošno raven cen in ustavljeno kupno moč denarja.

Zato povsod v svetu bolj ali manj občutijo posledice izmaličenj, ker je v računovodsko izkazanih prihodkih že upoštevana nova raven cen, medtem ko odhodki temeljijo še na stari ravni, saj upoštevajo nabavne cene delovnih sredstev in delovnih predmetov, ki so veljale ob njihovi priskrbi. Zaradi inflacije preveč izkazani poslovni izid vodi do povečanja davkov od te osnove, do povečanja dividend in do povečanja osebnih dohodkov, hkrati pa vodi tudi v nevarnost, da podjetja ne nadomeščajo vrednosti porabljenih sredstev, katerih cene so medtem narasle, in zaradi tega ne ohranjajo več svojih prvotnih zmogljivosti. Na podlagi klasične računovodske metodike sestavljena računovodska poročila niso več zanesljiva, zato je težko pojasnjevati in primerjati poslovne izide podjetij v posamezni državi in med državami. Inflacijski dobički in izgube v takšnem računovodstvu niso izkazani.

V različnih državah se že celo vrsto let pojavljajo različne zamisli, kako bi bilo mogoče računovodsko izkazovanje ekonomskih kategorij prilagoditi inflacijskim razmeram. Strokovnjakom še ni uspelo doseči soglasja, katere računovodske metode so v inflacijskih razmerah najbolj učinkovite. Zato se tudi ustrezni mednarodni računovodski standard, ki velja od 1. januarja 1983, omejuje le na priporočilo, naj tista podjetja, ki v svojih računovodstvih upoštevajo prvotne nabavne cene (*historical cost basis*), zagotove tudi dodatne infomacije o učinkih spremembe cen.¹

Če želimo računovodstvo in računovodska poročila prilagoditi inflacijskim razmeram, je seveda treba nekoliko določeneje opredeliti merjenje inflacije. V inflacijskih razmerah ne rastejo nujno vse cene; možno je celo, da se cene kakega blaga znižajo. Za inflacijo je značilno gibanje splošne ravni cen. Na vprašanje, kaj upoštevati pri izračunu splošnega indeksa cen, pa še vedno ni enotnega odgovora.² Indeks cen potrošnega blaga se lahko loči od indeksa cen proizvodnih sredstev. Toda tudi indeks cen potrošnega blaga je lahko izračunan na podlagi različnega števila vrst blaga in pri enakem številu vrst blaga z upoštevanjem različne teže pri posamezni vrsti. Kakorkoli je že izračunan splošni indeks cen, ki kaže tudi stopnjo inflacije, še ni rečeno, da ustreza gibanju cen, ki ga občuti posamezno podjetje. Toda sprememba cen, ki jo občuti podjetje, ni isto kot inflacija. Razčleniti bi jo bilo treba na dve sestavini: na splošno, ki je enaka pri vseh, in na posebno, ki je značilna samo za posamezno blago, za posamezno skupino blaga ali za posamezno podjetje. Metode, po kateri bi bilo treba računovodska poročila prilagoditi inflacijskim razmeram, se ločijo po tem, ali upoštevajo gibanje cen.

Izbira metode je v marsičem odvisna od tega, kaj je razumeti z dobičkom posameznega podjetja in kaj z njegovim kapitalom. Tudi v tem pogledu praksa v drugih državah ni enotna. Znamenito Sandilandsovo poročilo navaja pet razlag:³

1. Dobiček poslovnega leta je v tistem letu nastali presežek, ki ga je mogoče razdeliti ob nespremenjeni kupni moči začetnega zneska naložbe delničarjev in rezerv; končni znesek naložbe delničarjev in rezerv, ki ima enako

¹ International Accounting Standard 15: Information Reflecting the Effects of Changing Prices. International Accounting Standards Committee, London 1981.

² Primerjaj: G. J. van Driel: On the Measurement of Inflation in the Netherlands. Maanblad voor Accountancy en Bedrijfs huishoudkunde. 1981, št. 2/3, str. 170 in dalje.

³ Inflation Accounting. Report of the Inflation Accounting Committee. Chairman Sandilands. London 1975, strani od 32 do 39.

kupno moč, kot jo je imel začetni znesek, pa je obravnavan kot kapital podjetja.

2. Dobiček poslovnega leta je v tistem letu nastali presežek, ki ga je mogoče razdeliti ob nespremenjeni kupni moči začetnega zneska naložbe delničarjev in rezerv; končni znesek naložbe delničarjev in rezerv, ki ima enako kupno moč, kot jo je imel začetni znesek, pa je obravnavan kot kapital podjetja.

3. Dobiček poslovnega leta je v tistem letu nastali presežek, ki ga je mogoče razdeliti ob nespremenjeni zmogljivosti sredstev podjetja; zmogljivosti sredstev podjetja so obravnavane kot njegov kapital.

4. Dobiček poslovnega leta je v tistem letu nastali presežek, ki ga je mogoče razdeliti ob ohranitvi kupne moči začetnega zneska sredstev podjetja; končni znesek sredstev podjetja, ki ima kupno moč, kot jo je imel začetni znesek, je obravnavan kot kapital podjetja.

5. Dobiček poslovnega leta je v tistem letu nastali presežek, ki ga je mogoče razdeliti, potem ko je pokrita ekonomska vrednost sredstev podjetja, porabljenih pri njegovem poslovanju; ekonomska vrednost sredstev podjetja pri njegovem poslovanju je obravnavana kot kapital podjetja.

Vidimo torej, da je kapital podjetja v prvem in drugem primeru obravnavan kot del pasiv balance stanja, v tretjem, četrtem in petem primeru pa kot nekakšna sestavina aktiv balance stanja. Prva razlaga je zastopana v klasični računovodski metodiki, ki pa je v inflacijskih razmerah pomanjkljiva; zato jo bomo v nadaljevanju zanemarili. Druga in četrta razlaga izhajata iz nespremenjene splošne kupne moči kapitala, pri čemer druga poudarja splošno kupno moč denarne naložbe lastnikov, četrta pa splošno kupno moč denarne naložbe v sredstva podjetja kot celote. Tretja razlaga izhaja iz potreb po nespremenjeni zmogljivosti sredstev podjetja, ki je lahko izražena a) z njihovo fizično prisotnostjo ali b) z njihovo sposobnostjo proizvajati določeno količino proizvodov (in storitev) v poslovnem letu ali c) z njihovo sposobnostjo ustvariti določeno vrednost proizvodov (in storitev) v poslovnem letu. Opredelitvi b) in c) računata tudi z dejstvom, da se tehnologija nenehno izboljšuje, opredelitev c) pa še z dejstvom, da se cene proizvodov (in storitev) lahko spreminjajo. Peta razlaga pa izhaja iz potrebe, da sredstva ohranijo pri nadaljnjem poslovanju podjetja svojo ekonomsko vrednost, ki je gotovo povezana z gibanjem cen pri njihovih opredmetenih pojavnih oblikah.

V vseh petih primerih se pojavlja dobiček šele potem, ko je zagotovljena nespremenjenost kapitala, ki pa je v vsakem primeru obravnavan drugače. Računovodstvo bi moralo v inflacijskih razmerah zagotoviti pravo predstavo o teh ekonomskih kategorijah in njihovem gibanju. Zato bi moralo primerno upoštevati gibanje cen. Očitno pa je, da druga in četrta razlaga vodita bolj k upoštevanju splošnega gibanja cen, tretja in peta pa bolj k upoštevanju posebnega gibanja cen. Zato pa tudi zamisel o tako imenovanem inflacijskem računovodstvu (*inflation accounting*) razpada na več zamisli, ki jih je mogoče v glavnem povzeti takole:

- I. računovodstvo, ki upošteva posebne spremembe cen in v katerem so sredstva opredeljena glede na njihovo zmogljivost in ekonomsko vrednost pri poslovanju podjetja, medtem ko se dobiček lahko deli šele potem, ko je zagotovljena takšna ohranitev sredstev;
- II. računovodstvo, ki upošteva splošne spremembe cen in v katerem so naložbe bodisi z vidika lastnikov bodisi z vidika podjetja kot celote ohranjene v nespremenjeni realni vrednosti, medtem ko se

dobiček lahko deli šele potem, ko je zagotovljena takšna ohranitev sredstev;

III. računovodstvo, ki kombinira zamisli I in II.⁴

Tisti, ki zagovarjajo uporabo splošnih indeksov cen (II), torej dejansko podpirajo zamisel spremljanja realnih vrednosti sprememb; tisti, ki zagovarjajo uporabo posebnih indeksov cen (I), pa podpirajo zamisel spremljanja fizičnih sprememb pri poslovanju podjetja. Uporaba splošnih indeksov cen se bolj opira na tradicionalne računovodske rešitve in podatke samo posodablja; je tudi bolj preprosta. Nasprotno je uporaba posebnih indeksov cen bolj temeljita in tudi bolj zahtevna.⁵

Zato si najprej nekoliko podrobneje oglejmo rešitve v računovodstvu, ki upošteva splošne spremembe cen (II). V Združenih državah Amerike je v tej zvezi znana metoda splošne kupne moči (*general purchasing power method*), medtem ko so v Veliki Britaniji in Irski razvili metodo sprotne kupne moči (*current purchasing power method*). V vsakem primeru je zaključni račun, ki je izražen v denarnih enotah, treba izraziti v enotah splošne kupne moči. Pri tem je v uporabi izbrani indeks cen. Načeloma je mogoče opredeliti izbrani indeks cen na različne načine, kar pomeni, da obstaja več možnih indeksov cen, med katerimi se je treba odločiti. Prva skrajnost je indeks cen, ki upošteva zgolj postavke — predmet nakupa v posameznem podjetju. Vendar prevladuje druga skrajnost, da je pri izračunu indeksa cen treba upoštevati postavke, ki so predmet nakupa v gospodarstvu kot celoti. Tako se kot možni različici indeksa pojavljata deflator družbenega proizvoda (*gross national product deflator*), ki zrcali gibanje cen vseh stopnjskih in končnih proizvodov in storitev v obravnavanem razdobju, ter indeks cen potrošnega blaga (*consumer price index*), ki zrcali le gibanje cen proizvodov in storitev, ki prehajajo v končno porabo. Pomembno sodilo pri izbiri med možnimi indeksi cen je njihova zanesljivost, ki je povezana s številom let, za katera se že izračunavajo, ustaljenost metodike izračuna in rednost objavljjanja. Zato so se v Združenih državah Amerike odločili za deflator družbenega proizvoda, v Veliki Britaniji in Irski pa za indeks cen potrošnega blaga, čeprav je kasneje pripravljeno Sandilandsovo poročilo⁶ bolj naklonjeno uporabi indeksa cen, ki bi ustrežal posameznemu podjetju.

Postopke pri preračunavanju postavk v zaključnem računu na enoto splošne kupne moči še najbolj pojasnjuje že omenjeno Sandilandsovo poročilo, ki v bilanci stanja ločuje denarne in nedenarne postavke. Med denarne postavke se štejejo ne samo denarna sredstva, temveč tudi terjatve in obveznosti, katerih zneski niso odvisni od sprememb splošne ravni cen ali kupne moči denarja. Tipični predstavniki nedenarnih postavk pa so delovna sredstva in zaloge. Denarne postavke so prikazane v enakih zneskih, kadar jih izražamo v denarnih enotah ali enotah splošne kupne moči, medtem ko je nedenarne postavke, ki so izražene najprej v denarnih enotah, treba pomnožiti z ustreznim indeksom cen, da jih izrazimo v enotah splošne kupne moči. Vendar je ves postopek preračuna le nekoliko bolj zapleten, kot bi prvi hip

⁴ Primerjaj: P. E. M. Standish: *International Accounting Practice and the Reporting of Price-Level Changes*. V: *The Multinational Corporation; Accounting and Social Implications*. Center for International Education and Research in Accounting, Illinois 1975, stran 215 in dalje.

⁵ Primerjaj W. T. Baxter: *Accounting Values and Inflation*. McGraw-Hill, London 1975, stran 26 in dalje.

⁶ Delo iz opombe 3, stran 111 in dalje.

sklepali iz pravkaršnjega pojasnila, še zlasti, če želimo preračunati tudi postavke v izkazu uspeha in nato izkazati v njem inflacijske razlike.

V prvem letu uvedbe takšnega preračunavanja je treba prilagoditi zneske nedenarnih postavk v začetni bilanci, saj so izraženi zgolj v denarnih enotah, in ne v enotah splošne kupne moči, medtem ko pri začetnih zneskih denarnih postavk take razlike ni. Zneske nedenarnih postavk, prvotno izkazane v začetni bilanci, je treba pomnožiti z izbranim indeksom cen, ki upošteva razdobje od njihovega nastanka do začetka obravnavanega leta. Le če bi tako ugotovljeni znesek presegal dejansko vrednost delovnih sredstev podjetja ali čisto iztržljivo vrednost zalog, bi ga bilo treba zmanjšati na to raven. Medtem ko je tak preračun potreben le v prvem letu, je v vseh letih treba vse tedanje zneske denarnih in nedenarnih postavk v začetnih bilancah pomnožiti z izbranim indeksom cen za posamezno poslovno leto, tako da so izraženi v enotah splošne kupne moči. Zneske nedenarnih postavk v končni bilanci pa je treba prav tako pomnožiti z izbranim indeksom cen za razdobje od njihove pridobitve ali zadnje revalorizacije do konca poslovnega leta, tako da so izraženi v enotah splošne kupne moči, medtem ko so zneski denarnih postavk v končni bilanci enaki, če jih izražamo v denarnih enotah ali v enotah splošne kupne moči. V izkazu uspeha prvotno prikazane prihodke za obravnavano poslovno leto je treba pomnožiti z indeksom cen za razdobje od njihovega nastanka do konca leta; če se pojavljajo vse leto enakomerno, velja zanje povprečni indeks cen. Enak postopek velja pri odhodkih razen pri amortizaciji. Pri tej je mogoče upoštevati kar indeks cen za obravnavano poslovno leto, saj je običajno obračunana od postavk, ki so bile v začetku leta že v podjetju. Razlika med tako prilagojenimi prihodki in odhodki pa še ni poslovni izid, izražen v enotah splošne kupne moči. Prišteti je treba inflacijski dobiček, ki izvira iz neopravljene revalorizacije obveznosti ob koncu leta, odšteti pa inflacijsko izgubo, ki izvira iz zmanjšanja splošne kupne moči denarnih sredstev in iz neopravljene revalorizacije terjatev. Če je tako ugotovljeni poslovni izid, ki je izražen v enotah splošne kupne moči, večji od prvotno izkazanega poslovnega izida, izraženega v denarnih enotah, povečuje postavko lastnega kapitala v prilagojeni bilanci, v nasprotnem primeru pa jo zmanjšuje. Vidimo torej, da se postavka lastnega kapitala v pasivih prilagojene končne bilance ne dobi s preprostim množenjem prvotno izkazanega zneska, izraženega v denarnih enotah, z indeksom cen, temveč je treba k prilagojeni postavki lastnega kapitala v pasivih začetne bilance prišteti še prilagojeni poslovni izid poslovnega leta.

Sedaj pa si nekoliko podrobneje ogledimo rešitve v računovodstvu, ki upošteva posebne spremembe cen (I). V nasprotju s prej obravnavanimi rešitvami tu niso bistveni indeksi cen. Posebne indekse cen je treba uporabljati le v primerih, ko sprotnih cen ali vrednosti ni mogoče ugotoviti, ker navadno ni bilo podobnih poslov, ker ni cenovnih seznamov ali pa uporaba indeksov ne bi bila praktična. Vrsto različnih metod, ki so vgrajene v takšno izkazane vrednosti posodabljaajo. Zato jim v angleški literaturi pravijo tudi *current value concepts*, *current cost approach* ali *current cost accounting*. Nekateri utemeljujejo te metode celo tako, da je sredstva in obveznosti treba izkazati po njihovi ekonomski vrednosti pri nadaljnjem poslovanju podjetja. Če si zadevo natančneje ogledamo, pa vidimo, da se za to zahtevo skriva vrednotenje po nadomestitveni vrednosti (*replacement cost*), čisti iztržljivi vrednosti (*net realisable value*) ali diskontirani sedanji vrednosti (*discounted present value*), kar velja zlasti za sredstva; to ugotovitev pa je mogoče

prenesti tudi na obveznosti. Nadomestitvena vrednost posameznega sredstva se običajno ugotovi iz tedanje nabavne vrednosti (*current acquisition cost*) podobnega sredstva ali sredstva z enakovredno zmogljivostjo in storitvenih sposobnosti. Čista iztržljiva vrednost posameznega sredstva je navadno enaka njegovi tedanji prodajni ceni. Diskontirana sedanja vrednost posameznega sredstva pa se dobi z diskontiranjem ocenjenih prejemkov, ki mu jih je mogoče pripisati v prihodnosti in se nanašajo na njegovo amortizacijo in dobiček. Na splošno je nadomestitvena vrednost sredstev temelj za njihovo prevrednotenje. Če je večja od čiste iztržljive vrednosti in diskontirane sedanje vrednosti, je za temelj za prevrednotenje treba vzeti večjo od zadnjih dveh. Diskontirano sedanjo vrednost posameznega sredstva je seveda računovodstvo, družbi dejstvo, da se z njihovo pomočjo pretekle (zgodovinske) mogoče ugotoviti le, če je opredeljena njegova prihodnja uporaba, pri čemer je treba računati z verjetnostjo in upoštevati ustrezno obrestno mero. Gotovo pa je lažje ugotoviti nadomestitveno vrednost posameznega sredstva ali njegovo čisto iztržljivo vrednost. Prva se včasih enači s sprotno vhodno ceno (*current entry price*) in druga s sprotno izhodno ceno (*current exit price*) sredstva.

Pri uporabi sedaj obravnavanih metod se izrazi v denarnih enotah ne preračunavajo v izraze v enotah kupne moči, temveč so le vse ekonomske kategorije izkazane po svojih trenutnih ekonomskih vrednostih v istih denarnih enotah. Pri denarnih sredstvih, terjatvah in obveznostih mnogokrat ni potrebna nikakršna sprememba, če je že njihova prvotna predstavitev realna, se pravi, če ne skrivajo dobičkov in izgub. Vendar so znane tudi metode, ki zahtevajo izkazovanje vpliva sprememb cen na takšne denarne postavke, katerih obstoj vodi do izgube zaradi obstoja čistih denarnih sredstev in do dobička zaradi obstoja čistih denarnih obveznosti, kadar se cene povečujejo. Pomembno je torej spoznanje, da so tudi denarne postavke sestavina operativne zmogljivosti podjetja.

V vsakem primeru pa je treba prevrednotiti nedenarna sredstva. V tej zvezi se pojavlja potreba po izkazovanju stalnih sredstev (to je delovnih sredstev) po njihovi nadomestitveni vrednosti; če je ta večja od njihove ekonomske vrednosti pri nadaljnjem poslovanju, pa po čisti iztržljivi vrednosti ali diskontirani sedanji vrednosti. Pojavlja se torej potreba po tako imenovani sprotni revalorizaciji, ki je dosledno izpeljana le, če so upoštevana dejstva v zvezi s posameznim delovnim sredstvom v čisto določenem podjetju. Res pa je po nekaterih predlogih tudi tu lahko odločilna težnja po poenotenju revalorizacije, kar vodi do uporabe posebnih indeksov cen. Prav tako je zaloge treba izkazati po njihovi nadomestitveni vrednosti ali čisti iztržljivi vrednosti, in sicer po manjši izmed teh dveh. Ker so zaloge izvirno lahko ovrednotene po različnih metodah, ki upoštevajo različne sestavine (na primer vse stroške ali samo njihov spremenljivi del) in različne cene (na primer povprečna, prve, zadnje), je razumljivo, da uporaba posebnih indeksov cen pri njihovem prevrednotenju ne bi bila v vseh podjetjih enako uspešna. Zato je njihovo prevrednotenje treba izpeljati sicer na podlagi poenotenih načel, toda upoštevaje razlike med podjetji.

Medtem ko izkazovanja prihodkov praviloma ni treba popravljati, so popravki pri stroških prodanega blaga in amortizaciji nujni. Amortizacijo je treba obračunati od revalorizirane osnove, čeprav je bila v izvirnem izkazu

uspeha obračunana drugače. Sandilandsovo poročilo⁷ navaja zanimiv postopek za izračun popravka prvotno izkazane vrednosti prodanih zalog, pri čemer predpostavlja, da je izvirno v uporabi metoda zaporednih cen (FIFO). Knjižno vrednost končnih zalog je treba pomnožiti s povprečno ceno enote v preučevanem letu in deliti s povprečno ceno enote v končni zalogi; to je pravzaprav izračun vrednosti končne zaloge po povprečni ceni. Knjižno vrednost začetnih zalog je podobno treba pomnožiti s povprečno ceno enote v preučevanem letu in deliti s povprečno ceno enote v začetni zalogi; to je pravzaprav izračun vrednosti začetne zaloge po povprečni ceni. Nato je treba od prvotno izkazane vrednosti končnih zalog odšteti prvotno izkazano vrednost zalog, kar je neprilagojena razlika v vrednosti zalog. Prav tako je treba od vrednosti končne zaloge, izračunane po povprečni ceni, odšteti vrednost začetne zaloge, izračunane po povprečni ceni, kar je prilagojena razlika v vrednosti zalog. Od neprilagojene razlike v vrednosti zalog je treba še odšteti prilagojeno razliko v vrednosti zalog, za pozitivno razliko pa povečati dotlej izkazane odhodke.

Prevladuje pravilo, da je nasprotna postavka za vse razlike, ki nastajajo pri prevrednotenju ekonomskih kategorij, revalorizacijska razerva v okviru lastnega kapitala. V okviru gibanja revalorizacijske rezerve, in ne v okviru poslovnega izida, je potemtakem mogoče spremljati inflacijske dobičke in inflacijske izgube. Inflacijski dobiček se recimo pojavi, če so prvotno izkazani odhodki manjši od tistih, v katerih so upoštevane sprotne vrednosti, ali če je prvotno izkazana vrednost manjša od njihove sprotne vrednosti. Nanj pa vpliva, vsaj po nekaterih metodah, tudi obstoj čistih denarnih obveznosti.

Ne nameravamo prikazovati vseh metod, ki vsaka po svoje rešuje vprašanje prevrednotenja ekonomskih kategorij ob upoštevanju posebnih sprememb cen. Takih metod je skorajda toliko, kolikor je avtorjev. Zato si raje oglejmo, katere prevladujejo v gospodarski praksi posameznih držav.

Preden so se pojavile zamisli o celovitem inflacijskem računovodstvu, ki bi upoštevalo splošne ali posebne spremembe cen, so že dolgo obstajale delne rešitve, ki so se nanašale zgolj na revalorizacijo stalnih sredstev (delovnih sredstev). Tako so na primer morala vsa podjetja v Zvezni republiki Nemčiji po denarni reformi leta 1948 opraviti tudi revalorizacijo stalnih (delovnih sredstev). Zakonodaja je dovoljevala revalorizacijo tudi v Avstriji, Franciji, Italiji in Japonski⁸, vendar je puščala podjetjem več svobode pri izvedbi. Nenehna revalorizacija pa je postala obvezna šele kasneje, in sicer v Čilu in Argentini zaradi tamkajšnje stalne visoke inflacije. Revalorizirana nabavna vrednost, ki je ustrezala nadomestitveni vrednosti, je bila nato podlaga za nadaljnji obračun amortizacije. Drugače pa je bilo v nekaterih državah, kjer so izvajali revalorizacijo le občasno, na primer v Avstraliji, Belgiji, Danski, Norveški, Švedski in Veliki Britaniji; tam revalorizirana nabavna vrednost takšnih sredstev ni bila priznana za podlago za obračun amortizacije pri davčnih potrebah.

Na drugi strani že dlje obstaja vzpostavljanje inflacijskih rezerv z obremenitvijo dobička posameznega poslovnega leta, le da to v ničemer ne nakazuje dejanskih posledic inflacije za sredstva podjetja in njegovo poslovanje, saj temelji na povsem prostih (ne predpisanih) sodilih, predvsem pa na razpoložljivosti dobička. Takšni postopki se širše uporabljajo v Avstraliji, Kanadi, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike.

⁷ Delo iz opombe 2, stran 180 in dalje.

⁸ F. D. S. Choin, G. G. Mueller: *An Introduction to Multinational Accounting*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978, stran 88 in dalje.

Od obeh smeri zamisli o celovitem inflacijskem računovodstvu pa se je prej uveljavila tista, ki je upoštevala splošne spremembe cen, in sicer v zgodnjih sedemdesetih letih. Omenili smo že, da so se v tej zvezi v Združenih državah Amerike odločili za deflator družbenega proizvoda kot instrument preračuna na enoto splošne kupne moči, medtem ko so se v Veliki Britaniji in Irski raje odločili za indeks cen potrošnega blaga. Neobveznemu dodatnemu izkazovanju zaključnega računa v enotah splošne kupne moči so naklonjene tudi poklicne organizacije v Kanadi, Franciji, Izraelu, Mehiki, Nizozemski, Novi Zelandiji in Južni Afriki.

Vendar po letu 1975 pridobiva vedno več privržencev tudi zamisel o celovitem inflacijskem računovodstvu, ki upošteva posebne spremembe cen. To velja zlasti za Avstralijo in Zvezno republiko Nemčijo, do neke mere pa so se preusmerili tudi v Novi Zelandiji in Veliki Britaniji. Kot zanimivost naj povemo, da v Zvezni republici Nemčiji menijo, da kaže amortizacijo in druge odhodke preračunati na nadomestitvene vrednosti le, kolikor imajo stalna sredstva in zaloge krite v lastnem kapitalu, in ne tudi, kolikor imajo svoje kritje v dobljenih kreditih ali drugih obveznostih.

Celovito inflacijsko računovodstvo še ni predpisano v nobeni evropski državi in tudi strokovne organizacije računovodij se še niso mogle sporazumeti, katere njegove metode so najboljše; vse še preizkušajo. Zato je za zdaj mogoče najti na obravnavani način popravljene zaključne račune le kot neobvezno informacijsko dopolnitev tistim, ki temeljijo na klasičnem računovodstvu z morebitno revalorizacijo stalnih sredstev (delovnih sredstev).

33 RAZLIČNOST REŠITEV V ZAKLJUČNIH RAČUNIH IN PRIZADEVANJE ZA NJIHOVO USKLAJEVANJE

Medtem ko temeljne računovodske metode izhajajo v vseh podjetjih vseh držav iz istega splošnega okvira računovodskega znanja, so se mnoga računovodska načela, ki so povezana z oblikovanjem poslovne in ekonomske politike v okviru posameznega družbenoekonomskega sistema in pravne ureditve pa tudi z razumevanjem ekonomskih kategorij, v preteklosti razvijala različno. Zato se še sedaj ločijo od države do države, včasih bolj, včasih manj. Različne so razlage ekonomskih kategorij, ki jih računovodstvo spremlja in preučuje, izrazi, s katerimi se označujejo, njihovo vrednotenje, oblike, v katerih jih računovodstvo prikazuje, opredelitve izhodiščnih računovodskih načel in včasih celo razumevanje računovodstva. S tem seveda še ni rečeno, da rešitve v posamezni državi na vplivajo tudi na rešitve v drugih državah. Vendar rešitve v vseh državah nimajo enakega vpliva na rešitve drugod; taki vplivi se tudi spreminjajo. Iz zgodovine računovodstva je znano, da je bila srednjeveška Italija za računovodstvo pomembna in vplivna država. Danes ne samo da na tem področju nima nikakršnega vpliva, temveč je tudi raven njene računovodske prakse na najnižji stopnji, ki jo moremo najti zunaj tako imenovanih držav v razvoju. Sicer pa so bile do druge svetovne vojne vplivne zlasti tri računovodske kulture s svojimi značilnimi rešitvami: nemška, ki se je razširila ne samo v srednjeevropski prostor, temveč tudi v severno, južno in vzhodno Evropo; francoska, ki je v Evropi res vplivala samo na nekatere sosednje države, zato pa se je razširila v vse francoske kolonije in druge države, ki so bile pod francoskim kulturnim in ekonomskim vplivom; ter britanska, ki je bila izvirno res samo v Veliki Britaniji in Irski, zato pa se je

razširila še v vse britanske kolonije in države pod vplivom Velike Britanije na vseh celinah. Po drugi svetovni vojni pa je v tako imenovanem zahodnem svetu začela prevladovati ameriška računovodska kultura, ki je očitno vplivala tudi na nadaljnji razvoj nemške, francoske in britanske šole. V socialističnih državah pa so bili vsaj v začetku zaznavni vplivi sovjetske računovodske kulture, čeprav lahko hkrati ugotovimo, da so nekatere države, na primer Demokratična republika Nemčija, kasneje že močno presegle rešitve, znane v Sovjetski zvezi.

Med državnimi organi ter podjetji, računovodsko stroko in računovodskimi strokovnjaki obstajajo dandanes pri oblikovanju računovodskih načel takale tipična razmerja:

- I. Računovodska načela in standarde razvijajo in opredeljujejo podjetja in računovodski strokovnjaki v njih, posebni neodvisni strokovni organ pa postavlja na tej podlagi splošene računovodske rešitve, ki jih upoštevajo zakonodajalec, vlada in sodišča. Tipična primera sta Združene države Amerike in Nizozemska.
- II. Računovodska načela in standarde ob zgolj manjšem vplivu podjetij in računovodskih strokovnjakov oblikujeta vlada in zakonodajalec; nanje vpliva trenutna splošna politika. Tipična primera sta Zvezna republika Nemčija in Francija, če zanemarimo socialistične države.
- III. Vmesni tip je razmerje, kjer imajo posebno vlogo tako podjetja in računovodski strokovnjaki v njih kot tudi država s svojimi organi. Tipičen primer je Velika Britanija.

V *Združenih državah Amerike* ni predpisov, ki bi urejali področje računovodstva. To se razvija v skladu s potrebami posameznega podjetja in nanj ne vplivajo niti davčni predpisi; zaključni račun za potrebe podjetja, njegovih lastnikov in javnosti je sestavljen drugače kot zaključni račun za davčne potrebe. Svoje zahteve glede računovodskih poročil so sicer postavljale borze vrednostnih papirjev, med katerimi je zlasti pomembna New York Stock Exchange, vendar niso mogle izsiliti njihovega uresničevanja. S poenotenjem računovodskih načel in standardov in torej tudi sestavljanja zaključnih računov ameriških podjetij se je do leta 1957 ukvarjal odbor za računovodske postopke (*Committee on Accounting Procedures*) pri Ameriškem inštitutu pooblaščenih revizorjev (*American Institute of Certified Public Accountants*, AICPA) in nato od leta 1960 svet za računovodska načela (*Accounting Principles Board*) pri isti organizaciji, toda od leta 1973 ima glavno besedo pri oblikovanju pravil v finančnem računovodstvu in pri sestavljanju zaključnih računov svet za finančno-računovodske standarde (*Financial Accounting Standards Board*, FASB). Ameriška državna komisija za vrednostne papirje (*The United States Securities and Exchange Commission*, SEC) sicer predpisuje računovodske standarde in standarde poročanja za velika podjetja, vendar se pri tem močno naslanja na svet za finančno-računovodske standarde (FASB), ki dela pod vplivom osmih največjih revizijskih firm in pod nadzorom zvezne vlade Združenih držav Amerike.

Kljub vsemu oblikovanje računovodskih načel in standardov v Združenih državah Amerike ni privedlo niti do enotnega kontnega plana niti do enotnega obrazca zaključnega računa pa tudi ne do enotnega izrazja v bilanci in izkazu uspeha ter do enotnega vrednotenja postavk v njih. Računovodska načela in standardi še vedno odpirajo več možnosti za odločitve glede

spremljanja, preučevanja in izkazovanja ekonomskih kategorij. V vsakem primeru pa zaključni račun sestavljajo bilanca, ki ima večinoma dvostransko (vzporedno) obliko (*account form of the balance sheet*), izkaz uspeha, ki ima večinoma enostransko (zaporedno) obliko (*report form of the income statement*), izkaz pridržanega dobička, največkrat pa še izkaz gibanja sredstev. Pojasnila postavk v teh računovodskih izkazih so sestavni del poslovnega poročila. Če ima matično podjetje podrejena podjetja, sta bilanca in izkaz uspeha sestavljena tudi kot konsolidirana bilanca in konsolidirani izkaz uspeha. V razmeroma redkih primerih pa sta dodana ustrezno predelana izkaza, ki upoštevata preračunane vrednostno izkazanih ekonomskih kategorij v razmerah inflacije. Naj v tej kratki predstavitvi ameriških zaključnih računov omenimo samo še, da so v izkazu uspeha med odhodki vedno vidni tisti stroški, ki se nanašajo na prodane količine; dobijo se tako, da se k stroškom v razdobju prištejejo stroški v začetnih zalogah in od njih odštejejo stroški v končnih zalogah. Poleg stroškov v zvezi s porabljenimi prvinami pa v Združenih državah Amerike označujejo za stroške tudi vse vrednosti nabavljenih količin, zato je treba vedno paziti, kateri pojem je v kakem primeru mišljen s tem izrazom.

Tudi v Veliki Britaniji se določila v zakonu o družbah (Company Act) glede računovodstva omejujejo zgolj na zahtevo, da morajo biti računovodska poročila »resnična in poštena«. Zaradi tega je Inštitut pooblaščenih revizorjev v Angliji in Walesu (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) že leta 1942 pričel izdajati priporočila o računovodskih načelih in standardih, ki pa niso bila obvezujoča. Leta 1970 je bil v povezavi z najpomembnejšimi revizijskimi organizacijami v Veliki Britaniji organiziran odbor za uravnavanje računovodskih standardov (Accounting Standards Steering Committee, ASSC), ki izdaja formalna stališča o standardni računovodski praksi (Statements of Standard Accounting Practice, SSAP). Ta stališča so obvezna za vse člane poklicnih organizacij, ki so ustanovile odbor. Računovodski standardi v Veliki Britaniji so precej podobni tistim v Združenih državah Amerike, čeprav so pripravljene samostojno. Nekoliko kasneje pa sta se močneje vpletla v področje računovodskih načel in standardov ministrstvo za finance in državni sekretariat za trgovino in industrijo, ki sta imenovala odbor za inflacijsko računovodstvo (Inflation Accounting Committee) pod Sandilandsovim predsedstvom. Ta odbor je leta 1975 dokončal obsežno poročilo o inflacijskem računovodstvu, ki je bilo predloženo parlamentu in je zelo močno vplivalo na nadaljnji razvoj računovodstva v Veliki Britaniji in celi vrsti drugih držav.

Podobno kot v Združenih državah Amerike tudi v Veliki Britaniji ni enotnega kontnega plana, enotnega obrazca zaključnega računa, enotnega izrazja v bilanci in izkazu uspeha pa tudi ne enotnega vrednotenja postavk v njih. Angleški izrazi za ekonomske kategorije v zaključnem računu se deloma ločijo od ameriških izrazov, na primer *stocks* namesto *inventories* za zaloge ali *share* namesto *stock* za delnice. Če ima bilanca dvostransko obliko, so v njej na levi strani obveznosti do virov sredstev in na desni strani sredstva, običajna pa je enostranska (zaporedna) oblika z istim vrstnim redom postavk; toda kratkoročne obveznosti so vedno prikazane v okviru sredstev kot odbitna postavka. Tudi pri izkazu uspeha prevladuje enostranska oblika. Besedilo poslovnega poročila podobno kot v Združenih državah Amerike precej razkriva poslovanje in njegove izide. Če ima matično podjetje podrejena podjetja, sta bilanca in izkaz uspeha sestavljena tudi kot konsolidirana

bilanca in konsolidirani izkaz uspeha. Včasih sta dodana bilanca in izkaz uspeha, ki upoštevata preračune vrednostno izkazanih ekonomskih kategorij v razmerah inflacije. Omenimo naj še, da so v izkazu uspeha, podobno kot v Združenih državah Amerike, vedno prikazani odhodki kot nasprotje prihodkov.

V Nizozemski do leta 1971 pravzaprav ni bilo nikakršnih zakonov o računovodstvu; računovodje so se držali enega samega pravila, da morajo biti zaključni računi sestavljeni v skladu z zdravo poslovno prakso.⁹ Leta 1970 pa je bil sprejet zakon o zaključnih računih (velja od 1971), ki je spet zelo liberalen. V približno štiridesetih kratkih členih nakazuje, katere informacije mora najmanj vsebovati zaključni račun v zvezi s sredstvi, obveznostmi, prihodki in odhodki, medtem ko v zvezi z vrednotenjem postavk zahteva le, da je »skladno z načeli, ki jih je mogoče šteti za družbeno sprejemljiva«. Zakonodajalec meni, da znanstveno preučevanje računovodske problematike še vedno poteka, zato metode še ni mogoče predpisati z zakonom. Tudi niso vse metode primerne za vse gospodarske panoge. Zato zakonodajalec pričakuje, da bodo podjetja oblikovala računovodska načela in standarde v sodelovanju z organizacijami revizorjev in s predstavniki sindikatov. Res se je pojavila študijska skupina, ki od decembra 1971 objavlja Opazovanja (Beschouwingen); ta nimajo narave predpisa ali priporočila, temveč so le splošne usmeritve. Nekateri menijo, da so nizozemski računovodski standardi med najrazvitejšimi na svetu.¹⁰ Sicer pa tudi za Nizozemsko velja, da je finančno računovodstvo ločeno od davčnega in da razlike vodijo do raznih davčnih razmejitev.

Tudi v Nizozemski ni enotnega kontnega plana, enotnega obrazca zaključnega računa in enotnega vrednotenja postavk v njem. Zaključni račun je sestavljen iz treh delov: bilance in izkaza uspeha ter pojasnil njunih postavk. Iz njega bi bilo treba, kolikor je možno, razbrati solventnost (plačilno sposobnost) in likvidnost (tekočnost in vnovčljivost sredstev). Sestavljanje konsolidiranih bilanc in izkazov uspeha je običajno, kjer seveda pride v poštev. Večja podjetja pa poleg tega že celo vrsto let sestavljajo še bilanco in izkaz uspeha, ki upoštevata preračune vrednostno izkazanih ekonomskih kategorij v razmerah inflacije; nizozemska družba Philips pri tem že od leta 1951 uporablja v svojih objavljenih računovodskih izkazih nadomestitveno vrednost.

V Zvezni republiki Nemčiji na področje računovodstva močno posegata zakonodaja in zakon o delniških družbah. Davčna zakonodaja opredeljuje načela urejenega knjigovodstva (ordnungsmässige Buchführung), in če jih računovodstvo ne upošteva, lahko davčni urad poslovne knjige zavrne kot podlago za obdavčitev in je pooblaščen, da v takih primerih v celoti ali delno samo oceni obdavčljivi dobiček. To je pa pomembna spodbuda, da so vse poslovne knjige vodene na način, ki je sprejemljiv za davčni urad.¹¹ Zakon o delniških družbah iz leta 1965 pa opredeljuje računovodska načela, ki se nanašajo na delniške družbe; ta načela med drugim podrobno urejajo vrednotenje postavk v zaključnih računih. Zaradi podrobnih zakonskih določb pripravlja Inštitut revizorjev v Nemčiji (Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland) le pojasnila računovodskih načel in standardov, ki so zasnovana na zakonu o delniških družbah.

⁹ R. Burget: Current Accounting Practice in the Netherlands. Maanblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde, 1981, No. 2/3, stran 52 in dalje.

¹⁰ Primerjaj F. D. S. Choi, G. G. Mueller: An Introduction to Multinational Accounting. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978, stran 196.

¹¹ Primerjaj F. D. S. Choi, G. G. Mueller, cit. delo, stran 191.

Enotni kontni plan je bil predpisan leta 1937 (Reichskontenrahmen); po letu 1945 ni bil izrecno razveljavljen, vendar je bil kasneje z manjšimi, deloma zgolj terminološkimi spremembami obnovljen (Gemeinschaftskontenrahmen), a ne več kot obvezen, temveč le kot priporočljiv. Pač pa sta predpisana obrazca bilance in izkaza uspeha. Bilanca ima vedno dvostransko (vzporedno) obliko in izkaz uspeha enostransko (zaporedno) z več stopnjami. V izkazu uspeha niso znani odhodki v pomenu stroškov v prodanih količinah, temveč so prihodki iz prodaje popravljeni za spremembo vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, nato pa jih je mogoče primerjati s stroški kot nasprotno ekonomsko kategorijo. Sestavljata se tudi konsolidirana bilanca in konsolidirani izkaz uspeha, če je potrebno, vendar vanju niso obvezno vključena podrejena podjetja v tujini.¹² Sestavljanje dopolnilnih bilanc in izkazov uspeha, ki bi upoštevali preračune vrednostno izkazanih ekonomskih kategorij v razmerah infalcije, pa ni najbolj uveljavljeno.

V Avstriji je stanje na področju računovodstva podobno tistemu v Zvezni republiki Nemčiji, vendar obstajajo tudi nekatere posebnosti. Tako na primer zakon o delniških družbah iz leta 1967 prepoveduje prištevati v vrednost zalog tiste splošne proizvajalne in upravne stroške, ki zaradi slabo izrabljenih zmogljivosti presegajo znesek, normalen pri povprečni izrabi zmogljivosti. Ker so bili leta 1945 razveljavljeni nemški predpisi o računovodstvu, je odbor za podjetniško gospodarstvo (Ausschuss für Betriebswirtschaft im österreichischen Kuratorium für Wirtschaftlichkeit) pripravil nov enoten kontni plan in smernice za stroškovno računovodstvo. Enotni kontni plan (Einheitskontenrahmen für die österreichische Wirtschaft) je bil prvič objavljen leta 1947; z njim je bila vzpostavljena ostra ločitev med pagatoričnim in kalkulatoričnim računovodstvom.¹³

Francija je v zahodnem svetu vodeča zagovornica poenotenja v računovodstvu. Prvi splošni kontni plan (plan comptable général) je sprejelo ministrstvo za narodno gospodarstvo leta 1947, kasneje pa je bil večkrat dopolnjen. Vendar ni omejen samo na seznam kontov, temveč odgovarja na vrsto splošnih podjetniško-gospodarskih vprašanj. Tako obsega poleg enotnega seznama kontov še opredelitev pojmov in pojasnila izrazov, navodila za knjiženje na kontih, načela vrednotenja postavk, standardno obliko računovodskih poročil in opis sprejemljivih metod v stroškovnem računovodstvu. Leta 1962 so bili vzpostavljeni odbori za različne dejavnosti, ki so prilagodili kontni plan njihovim potrebam; prav tako se na enotni kontni plan opirajo davčna poročila. Kontni plan je obvezen za vsa javna podjetja in tista zasebna, v katerih je država udeležena z najmanj 20 % ali ki prejemajo državne subvencije; ker pa so nanj oprta tudi davčna določila, je njegova uporaba razširjena še na druga. Na področje računovodstva pa posega tudi nekaj določil zakona o delniških družbah (Loi sur le Sociétés Commerciales), ki zahtevajo kontinuiteto v metodah vrednotenja postavk ter urejajo obračun amortizacije, razmejevanje postavk in odpisovanje vrednosti. Tako je na primer zastopano načelo dejanskih nabavnih vrednosti pri vrednotenju zalog in izločanja splošnih

¹² Primerjaj W. Lück: Problems of International Corporate Consolidations. A German View. V: The Multinational Corporation: Accounting and Social Implications. Illinois 1977, stran 161.

¹³ W. Mouffier: Oesterreich, Besonderheiten des Rechnungswesens. V: E. Kosiol: Handwörterbuch des Rechnungswesens. Poeschel Verlag, Stuttgart 1970, stran 1.288.

upravno-prodajnih stroškov iz vrednosti zalog.¹⁴ Nacionalni svet za računovodstvo (Conseil National de la Comptabilité), ki ga sestavljajo javni funkcionarji ter vodilni predstavniki revizorjev, gospodarskih panog in sindikatov, pa izdaja mnenje in priporočila o računovodskih načelih in standardih, ki olajšujejo uresničevanje zadevnih predpisov.

Zaključni račun obsega poleg bilance po tradiciji še izkaz rednega poslovanja (*compte d'exploitation général*), izkaz dobička in izgube (*compte des pertes et profits*) in poslovno poročilo. Bilanca in omenjena izkaza imajo vedno dvostransko obliko. Delitev izkaza uspeha na izkaz uspeha rednega poslovanja in izkaz dobička pa je bila do nedavnega francoska posebnost. Prav tako je še vedno posebnost, da je k prihodkom v obračunskem razdobju treba dodati povečanje stroškov v zalogah ali odvzeti zmanjšanje stroškov v zalogah, da se dobi postavka, nasprotna tedanjim stroškom.

V Italiji obsega nekaj določil, ki posegajo na področje računovodstva, državljanski zakonik (*Codice civile*). Tako morata bilanca in izkaz uspeha jasno in natančno izkazovati sredstva in obveznosti ter dobiček ali izgubo. Toda medtem ko so opredeljene posamezne postavke sredstev in obveznosti, ni ni nikakršnih določil o postavkah v izkazu uspeha. Enotnega kontnega plana ni, prav tako ne enotnega obrazca bilance in izkaza uspeha razen nekaterih panog, na primer elektrogospodarstva in zavarovalnic.¹⁵ Kar se tiče vrednotenja postavk v zaključnih računih, velja praksa neomejenega vzpostavljanja skritih rezerv.

»Zaključni računi italijanskih družb so prirejeni v prvi vrsti davčnim potrebam in imajo zato majhno vrednost za investitorja. To izhaja iz medsebojnega nezaupanja davkoplačevalcev in oblasti. Davčne oblasti zbirajo podatke o odstotkih pričakovanega dobička, ki jih uporabljajo na prijavljene prihodke, da bi ugotovili, ali prijavljeni dobički ustrezajo sodilom. Na drugi strani podjetja pogosto prijavljajo manjše dobičke, da bi v procesu pogajanja lahko priznala določen znesek, ne da bi si nakopala nesorazmerno davčno obveznost . . . Italijanske računovodske nepravilnosti so številne in različne ter vključujejo izpuščanje prihodkov, premajhno vrednotenje sredstev (zlasti zalog) in uvajanje izmišljenih obveznosti. Tajni bančni računi niso nič nenavadnega. Medtem ko se razhajajo mnenja o tem, ali mnoga italijanska podjetja vodijo več kot dvojne poslovne knjige, je očitno, da morajo dodatne knjige obsegati celo vrsto prilagoditev uradnih računov, da bi odpravile namišljene vknjižbe in zajele prihodke iz prodaje ali druge prihodke, ki so sicer izpuščeni. Ustrezni podatki za prejšnje leto se ne zahtevajo; tudi ni potrebno, da bi bili računovodski izkazi konsistentni iz leta v leto. V zakonu ni napotkov o izdelavi konsolidiranih obračunov, zato jih sestavlja le prav malo družb.«¹⁶

To izredno slabo stanje v računovodstvu se je začelo nekoliko popravljati le pri družbah, ki imajo svoje delnice na italijanskih borzah vrednostnih listin. Na podlagi zakonov iz let 1974 in 1975 je bila namreč ustanovljena nacionalna komisija za družbe in borzo (*Commissione Nazionale per la Società e la Borsa, CONSOB*). Naloga komisije je vzpostaviti večjo stopnjo verodo-

¹⁴ Primerjaj L. Perridon: *Frankreich. Besonderheiten des Rechnungswesens*. V: E. Kosiol, cit. delo, stran 552.

¹⁵ U. de Dominicis: *Italien. Besonderheiten des Rechnungswesens*. V: Kosiol, cit. delo, stran 745 in dalje.

¹⁶ M. Lafferty: *Accounting in Europe*. Wordhead-Falkner, Cambridge 1975, strani 194 in 195.

stojnosti zaključnih računov italijanskih družb z obvezno revizijo, ki naj daje mnenja o njih.¹⁷

Že iz teh kratkih navedb razberemo, kako različne so rešitve v zaključnih računih podjetij v nekaterih zahodnih državah. Če izvezemo Združene države Amerike, so to vse države, ki so sedaj vključene v Evropsko gospodarsko skupnost (European Economic Community). Res je, da ob ustanovitvi v skupnosti še ni bilo vseh sedanjih držav, na primer Velike Britanije. Vendar je bilo po rimski pogodbi iz leta 1957 jasno, da gre za nastajanje ekonomskega območja, ki je podobno skupnemu trgu. Zato ni nič čudnega, če so že v to pogodbo prišla določila o potrebi po usklajevanju zakonov posameznih članic nove celote. Med njimi so seveda tudi tisti, ki urejajo računovodstvo. Z Evropsko gospodarsko skupnostjo se je torej začelo prizadevanje za poenotenje računovodskih rešitev v državah članicah. Vendar to nikakor ni lahka naloga in je ni mogoče izpeljati v kratkem času, za njeno popolno rešitev pa ni zadostne pravne podlage. Odločitve organov Evropske gospodarske skupnosti so lahko izročene državam članicam kot odloki (decrees), smernice (directions) ali priporočila (recommendations). Odloki imajo neposreden učinek v vsaki državi članici, priporočila pa jih ne zavezujejo. Najpomembnejše pa so smernice, ki zavezujejo vsako državo članico glede ciljev, toda dovoljujejo njihovim oblastem, da same izbirajo oblike in sredstva za uresničevanje. Ravno take narave so tudi tisti akti organov Evropske gospodarske skupnosti, ki posegajo na področje računovodstva. Prva smernica iz leta 1968 se nanaša na razkrivanje pomembnih podatkov o družbah, druga iz leta 1976 na pridobivanje, ohranjanje in spreminjanje kapitala skupnih delniških družb in tretja na združevanje skupnih delniških družb; še bolj pomembna pa je četrta smernica iz leta 1978, ki se nanaša na zaključne račune delniških družb. Zakoni (laws), uredbe (regulations) in uradna navodila (administrative provisions) v državah članicah bi morali biti usklajeni do srede leta 1980. Seveda četrta smernica ne zagotavlja poenotenja zaključnih računov podjetij v Evropski gospodarski skupnosti, saj še vedno vsebujejo celo vrsto različnih možnosti, ki jih lahko uporabljajo posamezna podjetja ali posamezne države. Poenotenje oblike in vsebine zaključnih računov bi bilo uresničeno le, če bi se vsi odločili za isto možnost. Tega pa ni mogoče pričakovati. Vendar sta že zmanjšanje števila v preteklosti možnih rešitev in prizadevanje za nekatere skupne cilje in načela korak k zblizanju. Namesto poenotenja v mednarodnem merilu se vzpostavlja združljiva, skladna hierarhija pravil, ki so toliko bolj določna in specifična, čim nižje gremo v tej hierarhiji; toda čim više gremo, tem bolj postajajo mednarodna in tem manj specifična. Vrednotenje ter razmerja med finančnim in davčnim računovodstvom sta dva primera, ki ju je treba reševati po tej poti.¹⁸

Po četrty smernici je na primer zaključni račun sestavljen iz bilance, izkaza dobička in izgube ter njihovih pojasnil; dati mora resničen in pošten vpogled v sredstva, obveznosti, finančno stanje in dobiček ali izgubo. Bilanca se lahko predloži v obliki računa (dvostransko) ali poročila (enostransko), država članica pa predpiše eno ali dve obliki ali pa prepusti izbiro posameznemu podjetju. Zasnova bilance se ne sme spreminjati iz leta v leto; odmik

¹⁷ F. D. S. Choi, G. G. Mueller, cit. delo, stran 194.

¹⁸ B. Coleman: Development of Standards in the European Economic Community. V: J. C. Burton (urednik): The International World of Accounting. Challenges and Opportunities. 1980. Proceedings of the Arthur Young Professors' Roundtable. Reston 1981, stran 82.

od tega načela je mogoče dovoljevati le v izjemnih primerih in mora biti pojasnjen. Terjatve in obveznosti, ki zapadejo v razdobju, daljšem od leta dni, morajo biti prikazane posebej. Pri stalnih sredstvih morajo biti pojasnjena njihova gibanja v obračunskem letu, da bi bile možne informacije o naložbah v podjetju; izkazati jih je možno po izvirni nabavni vrednosti, vendar lahko država članica dovoljuje ali predpiše tudi izkazovanje po nadomestitveni vrednosti ali revalorizaciji. Prav tako se izkaz dobička in izgube lahko predloži v obliki računa (dvostransko) ali poročila (enostransko), vendar je prepuščeno državi članici, da določi, ali je v njem treba izkazatistroke prodanega blaga ali vse stroške; lahko pa odločitev o tem prepusti tudi posameznim podjetjem. Pojasnila o postavkah v bilanci in izkazu dobička in izgube ne smejo biti vključene v besedilo poslovnega poročila, temveč morajo biti objavljena posebej kot tretji del zaključnega računa. Obsegati morajo pojasnila o uporabljenih metodah vrednotenja in razčlenjevanju siceršnje postavke v bilanci in izkazu dobička in izgube.¹⁹ Opozarjamo pa, da je usklajevanje računovodskih rešitev v zahodnoevropskih državah, preden so se tega lotili organi Evropske gospodarske skupnosti, obravnavala Evropska zveza računovodskih, ekonomskih in finančnih ekspertov (Union Européenne des Experts Comptables, Economiques et Financiers, UEC). Bila je ustanovljena leta 1951, njeni člani pa so poklicne zveze računovodij in revizorjev v evropskih državah. Svoj čas je imela ta organizacija dvanajst stalnih odborov, med katerimi so bili tudi odbori za računovodsko prakso, računovodsko pravo in poklicne pravilnike; ti so si nekoč prav tako prizadevali za usklajevanje računovodskih rešitev v različnih državah, vendar so pred leti prenehali delovati.

Do sedaj smo govorili o prizadevanjih za usklajevanje rešitev v zaključnih računih zahodnoevropskih držav. Višjo stopnjo uklajevanja najdemo v oblikovanju mednarodnih računovodskih standardov (international accounting standards), ki naj bi se nanašali na računovodstvo v vseh državah (razen socialističnih, ki v akciji za zdaj ne sodelujejo). Oblikovanje takšnih standardov je prepuščeno posebnemu odboru, ki so ga ustanovile in ga financirajo revizijske organizacije iz najrazličnejših držav. Od leta 1975 do danes je bilo v Londonu objavljenih že precej teh standardov, nekateri pa so še v postopku. Na drugi strani je bila v okviru Organizacije združenih narodov leta 1974 ustanovljena komisija za transnacionalne korporacije (United Nations Commission on Transnational Corporations) in iz nje ustrezn center (Center on Transnational Corporations), ki med drugim prav tako preučuje mednarodne računovodske standarde in standarde poročanja. V svetovnem merilu je torej začel proces, ki jasno kaže, da rešitve v računovodstvu in v zaključnih računih ne morejo biti samo zadeva posameznega podjetja niti ne več popolnoma samo zadeva posamezne države. Ali — kot je obrazložil dekan komercialne fakultete na Univerzi v Sidneyu — računovodstvo ima sedem razdobij razvoja:²⁰

1. razdobje nedolžnosti, ko ni bilo nikakršne potrebe po standardih, ker je vsak računovodja vedel, kaj je treba sešteti, da pride do bilance, v katero bodo vsi verjeli;

²⁰ A. S. Carrington: Accounting Standards and the Profession — Seven Ages of Development. V: The Multinational Corporations: Accounting and Social Implications. Illinois 1977, strani 42—46.

¹⁹ Primerjaj E. Heinen: Harmonization of Standards in a Legally Defined Environment. V: J. C. Burton (urednik), cit. delo, strani 49—64.

2. razdobje improvizacije, ko so uporabniki že začeli kazati na različnost in nepopolnost računovodskih rešitev, a so se računovodje še vedno lahko branili, da je vse v redu, dokler je razumljivo, ter ko so uporabniki še menili, da je izdelava tehničnih standardov strokovna zadeva računovodij, ki naj bi sami poskrbeli za odpravo zavajajoče prakse;

3. razdobje poenotenja, ko so uporabniki še obdržali zaupanje v sposobnost svojega razumevanja dobička, ki so ga želeli primerjati med podjetji, kar je zahtevalo poenotenje metod v prid ene izmed več povsem upravičenih, in ko se uporabniki niso več strinjali s kakršnimkoli računovodskim standardom, medtem ko zanj niti računovodje niso več imeli dokončne prepričljive utemeljitve;

4. razdobje inflacije, ko so uporabniki postali nezadovoljni z računovodstvom, ki je izhajalo iz predpostavke o nespremenljivi vrednosti denarne enote, in ko so se v stroki odločili za najlogodnejšo pot in se začeli odločati za splošno indeksacijo in izražanje ekonomskih kategorij v enoti kupne moči, ne glede na dejanske potrebe uporabnikov;

5. razdobje intervencije, ko so državni organi vzeli v svoje roke postavljanje standardov, za katere se je izkazalo, da imajo širši ekonomski vpliv, in ne samo računovodsko tehnični pomen in ko so računovodje to dojemali kot nestrokovno vpletanje birokratov v njihovo področje;

6. razdobje integracije, ko so računovodje začeli igrati učinkovito vlogo kot raziskovalci in poklicni svetovalci na svojem področju, ne da bi si bili prilastili politično ali pravno vlogo državnih organov, in ko je prišlo do zaupanja in sodelovanja med nosilci sicer razdeljenih strokovnih in političnih nalog;

7. razdobje inovacije, ko se računovodje v celoti preusmerjajo od sodb in vsiljevanja standardov k razvoju in uvajanju novih, boljših metod oblikovanja informacij in komuniciranju.

34 MEDNARODNI RAČUNOVODSKI STANDARDI

Zaključni računi, s katerimi se podjetja predstavljajo javnosti, so tako pomembne listine, da imajo dandanes v prav vsaki državi predpise, ki urejajo njihovo sestavljanje. Predpisi se ponekod omejujejo zgolj za splošna načela, medtem ko drugod že podrobneje določajo metode računovodskega izkazovanja ekonomskih kategorij v zaključnih računih. Mnogokje dopolnjujejo predpise še računovodski standardi, ki jih sprejemajo organizacije javnih računovodij in revizorjev, da bi izboljšali in poenotili prakso ter tudi olajšali pojasnjevanje v zaključnih računih zajetih postavk. Enaki računovodski problemi pa so v različnih državah rešeni različno. Zato je na svetovnem kongresu računovodij v Sydneyu leta 1972 vzniknila zamisel o mednarodnem odboru, ki bi v javnem interesu oblikoval, objavljaj in širil mednarodne računovodske standarde. Mednarodni (ali morda bolje meddržavni) računovodski standardi naj bi izboljšali standarde, veljavne v posameznih državah, hkrati pa tudi bolj poenotili računovodsko prakso v njih. Podjetja naj bi jih upoštevala pri sestavljanju zaključnih računov za javnost, če seveda ne nasprotujejo predpisom ali kako drugače urejeni praksi, revizorji pa bi se nanje opirali pri oblikovanju svojih mnenj. Zamisel o mednarodnih računovodskih standardih se je torej porodila ne kot vzajemna akcija več držav, temveč kot akcija tamkajšnjih poklicnih organizacij revizorjev, ki so najbolj čutili težave pri primerjanju podjetij iz različnih držav.

Odbor za mednarodne računovodske standarde (IASC — International Accounting Standards Committee) so leta 1973 ustanovile poklicne računovodske — ali bolje revizijske — organizacije iz devetih držav: Avstralije, Kanade, Francije, Zvezne republike Nemčije, Japonske, Mehike, Nizozemske, Velike Britanije (skupaj z Irsko) in Združenih držav Amerike. Kasneje so se jim pridružile še poklicne organizacije iz cele vrste drugih držav; že leta 1975 so bile med njimi organizacije iz Belgije, Fidžija, Gane, Grčije, Hong Konga, Indije, Izraela, Jamajke, Luksemburga, Nove Zelandije, Pakistana, Rodezije, Singapura, Južne Afrike, Šri Lanke, Trinidad-Tobaga, Jugoslavije in Zambije. Jugoslavijo predstavlja Služba družbenega knjigovodstva Jugoslavije ter Zveza računovodskih in finančnih delavcev Jugoslavije. Leta 1980 je bilo takih držav že nad 40, vendar med njimi ni socialističnih iz vzhodne Evrope. Ker je delovanje odbora zelo drago in zaradi mišljenja, da države v razvoju glede standardov sledijo razvitim, je odbor ohranil prvotno sestavo, tako da so v njem zastopane zgolj ustanovne članice, ki so hkrati tudi najbolj dejavne in finančno močne. Edina sprememba, sprejeta leta 1977, je, da v odbor dodatno stopajo za razdobje do pet let še predstavniki dveh drugih držav; tako sta bila v odboru začasno predstavnika Nigerije in Južne Afrike. Sicer pa se predstavniki drugih držav lahko uveljavljajo v okviru delovnih skupin (steering committees), ki pripravljajo osnutke mednarodnih računovodskih standardov.

Ustanovni in pridruženi člani imajo tele dolžnosti:²¹

1. da podpirajo standarde, ki jih je razglasil odbor;
2. da si kar najbolj prizadevajo:

a) da se zagotovi usklajenost objavljenih zaključnih računov z mednarodnimi standardi ali pojasni obseg neskladij; prepričujejo vlade, organe, ki nadzirajo trg vrednostnih listin, in poslovne skupnosti, da bi morali biti objavljeni zaključni računi v skladu s standardi;

b) da revizorji sami zagotavljajo usklajenost zaključnih računov s standardi, sicer se morajo revizijska poročila sklicevati na pojasnila o neskladjih ali pa opredeliti njihov obseg;

c) da se brž ko mogoče ukrepa proti revizorjem, ki ne upoštevajo zahtev iz točke b;

3. da poskušajo zagotoviti tudi mednarodno upoštevanje in sprejemanje standardov.

Mednarodni računovodski standardi seveda ne morejo mimo predpisov ali drugačne ureditve v posamezni državi, zato si člani IASC kar najbolj prizadevajo doseči enotnost poročanja na podlagi mednarodnih računovodskih standardov. Če so mednarodni računovodski standardi v skladu z računovodskimi standardi v posamezni državi, pri njihovi uporabi seveda ni težav, sicer pa se pojavljajo. Vendar pa se je po opredelitvi mednarodnih računovodskih standardov v nekaterih državah že začel postopek za revizijo dotedanjih računovodskih standardov; to velja za Avstralijo, Kanado, Indijo, Nizozemsko, Veliko Britanijo z Irsko in Zimbabve. V mnogih državah niti ni bilo bistvenih razlik, zato zadoščajo zgolj pojasnjevanje in napotki tistim, ki so pristojni za odpravo razlik; to velja za Dansko, Mehiko, Filipine in Združene države Amerike. Kjer so večje razlike med računovodskimi standardi v posamezni državi in novimi mednarodnimi računovodskimi standardi, pa je gotovo

²¹ The Work and Purpose of the International Accounting Standards Committee, IASC, London 1975, točka 6.

potrebno daljše usklajevanje, za kar je seveda potrebna pripravljenost tistega, ki v posamezni državi oblikuje računovodske standarde. Če je to posebno poklicno združenje, kot je na primer v Jugoslaviji Zveza računovodskih in finančnih delavcev, je usklajevanje bolj zadeva demokratičnega prepričevanja; če je za računovodske standarde predvidena zakonska rešitev, kar je tudi pogosto v Jugoslaviji, pa je potreben zlasti posluš tistih, ki pripravljajo in predlagajo strokovne rešitve. Torej je vprašanje, po kateri poti je mogoče prej doseči uskladitev z rešitvami v svetu. Vprašanje pa je tudi, ali je taka uskladitev tudi vedno potrebna.

Metodika oblikovanja mednarodnih računovodskih standardov je jasna. Najprej delovna skupina (steering committee), ki jo sestavljajo trije člani (iz treh držav), izdela študijo o izbranem problemu, katere sklep je osnutek ustreznega računovodskega standarda (exposure draft). Osnutek obravnava ves odbor za mednarodne računovodske standarde (IASC), in če ga sprejme dvotretjinska večina, ga dajo v razpravo vsem poklicnim računovodskim in revizijskim organizacijam v sodelujočih državah, vladam in drugim. Odbor upošteva pripombe in predloge, in če prečiščeno besedilo sprejme z najmanj tričetrtinsko večino, začne veljati kot mednarodni računovodski standard. Vsak standard ima več členov, ki pa se ne začenjajo z zaporedno številko 1, ker so prve številke vedno prihranjene za uvodne opredelitve.

Do konca leta 1984 so bili izdani tile mednarodni računovodski standardi:

- IAS 1 — Razkritje računovodske politike (Disclosure of Accounting Policies) — veljavnost od 1. 1. 1975
- IAS 2 — Vrednotenje in predstavitev zalog v okviru zgodovinskega stroškovnega sistema (Valuation and Presentation of Inventories in the Context of the Historical Cost System) — veljavnost od 1. 1. 1976
- IAS 3 — Konsolidirani računovodski izkazi (Consolidated Financial Statements) — veljavnost od 1. 1. 1976
- IAS 4 — Računovodstvo amortizacije (Depreciation Accounting) — veljavnost od 1. 1. 1977
- IAS 5 — Informacije, podane v računovodskih izkazih (Information to be Disclosed in Financial Statements) — veljavnost od 1. 1. 1977
- IAS 6 — Računovodski odzivi na spreminjanje cen (Accounting Responses to Changing Prices) — veljavnost od 1. 1. 1978
- IAS 7 — Izkaz sprememb v finančnem stanju (Statement of Changes in Financial Position) — veljavnost od 1. 1. 1978
- IAS 8 — Izredne postavke in postavke iz prejšnjega razdobja ter spremembe v računovodski politiki (Unusual and Prior Period Items and Changes in Accounting Policies) — veljavnost od 1. 1. 1979
- IAS 9 — Računovodstvo raziskovalnih in razvojnih dejavnosti (Accounting for Research and Development Activities) — veljavnost od 1. 1. 1980
- IAS 10 — Naključja in dogodki po bilančnem datumu (Contingencies and Events Occurring after the Balance Sheet Date) — veljavnost od 1. 1. 1980
- IAS 11 — Računovodstvo gradbenih pogodb (Accounting for Construction Contracts) — veljavnost od 1. 1. 1980
- IAS 12 — Računovodstvo davka od dobička (Accounting for Taxes in Income) — veljavnost od 1. 1. 1981

- IAS 13 — Predstavitev kratkoročnih sredstev in krakoročnih obveznosti (Presentation of Current Assets and Current Liabilities) — veljavnost od 1. 1. 1981
- IAS 14 — Podajanje računovodskih informacij po segmentih (Reporting Financial Information by Segment) veljavnost od 1. 1. 1981
- IAS 15 — Informacije, ki zrcalijo učinke spreminjanja cen (Information Reflecting the Effects of Changing Prices) — veljavnost od 1. 1. 1983
- IAS 16 — Računovodstvo zemljišč, stavb in opreme (Accounting for Property, Plant and Equipment) — veljavnost od 1. 1. 1983
- IAS 17 — Računovodstvo zakupov (Accounting for Leases) — veljavnost od 1. 1. 1984
- IAS 19 — Računovodstvo pokojninskih rezerv v računovodskih izkazih delodajalcev (Accounting for Retirement Benefits in the Financial Statements of Employers) — veljavnost od 1. 1. 1985
- IAS 20 — Računovodstvo državnih dotacij in razkritje državnih podpor (Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance) — veljavnost od 1. 1. 1984
- IAS 21 — Računovodstvo transakcij s tujino in prevajanje tujih računovodskih izkazov (Accounting for Foreign Transactions and Translation of Foreign Financial Statements) — veljavnost od 1. 1. 1985
- IAS 22 — Računovodstvo poslovnih kombinacij (Accounting for Business Combinations) — veljavnost od 1. 1. 1985
- IAS 23 — Kapitalizacija stroškov posojila (Capitalisation of Borrowing Costs) — veljavnost od 1. 1. 1986
- IAS 24 — Razkritje sorodnih družb (Related Party Disclosures)
- IAS 25 — Računovodstvo naložb (Accounting for Investments)
- IAS 26 — Računovodstvo in poročanje o pokojninskih skladih (Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans)

Vsak standard (tudi vsak osnutek, ki je bil dan v razpravo), kroži v posebni brošuri z naslovom (v našem pregledu v oklepajih), katerega dobesedni prevod v nekaterih primerih ne olajšuje razumevanje bistva. Ugotavljamo pa tudi, da v nekaterih primerih vsaj v naslovih še ni jasna razlika med računovodstvom in financami, saj se na primer omenjajo finančni izkazi tam, kjer imamo opraviti z računovodskimi izkazi; res pa so taki izkazi v prvi vrsti namenjeni financerjem, delničarjem.

Ustavili se bomo samo pri *mednarodnem računovodskem standardu* št. 1,²² ki ga bomo primerjali z izhodiščnimi računovodskimi načeli, oblikovanimi v stališčih komisije za računovodska in finančna načela pri Zvezi računovodskih in finančnih delavcev Jugoslavije. Mednarodni računovodski standard 1 obsega člene od 16 do 23 v omenjeni brošuri in ga bomo prevedli v celoti:

16. Časovna neomejenost delovanja (going concern), konsistentnost (consistency) in vrednostna opredeljenost sprememb (accrual) so temeljne računovodske domneve. Ker so te temeljne računovodske domneve upoštevane v računovodskih izkazih, njihovo razkritje ni potrebno. Če pa niso upoštevane, je to dejstvo treba razkriti skupaj z razlogi zanj.

17. Preudarnost (prudence), pomembnost vsebine (substance over form) in materialnost (materiality) naj vodijo pri izbiri in uporabi računovodske politike.

²² IAS 1 International Accounting Standard. Disclosure of Accounting Policies. IASC. London 1975, strani 7 in 8.

18. Računovodski izkazi naj vsebujejo jasno in zgoščeno predstavitev vseh pomembnih rešitev računovodske politike, ki so v uporabi.

19. Predstavitev pomembnih rešitev računovodske politike naj bo sestavni del računovodskih izkazov. Rešitve naj bodo normalno pojasnjene na enem mestu.

20. Napačna ali neustrezna obravnava postavk v bilanci, izkazu uspeha ali drugih izkazih ni odpravljena z razkritjem uporabljenih rešitev računovodske politike ali s pojasnili v spremljajočem gradivu.

21. Računovodski izkazi naj prikazujejo ustrezne podatke za prejšnje razdobje.

22. Sprememba v računovodski politiki, ki bistveno vpliva na tekoče razdobje ali lahko bistveno vpliva na naslednje razdobje, naj bo predstavljena skupaj z razlogi zanjo. Učinek spremembe naj bo, če je bistven, predstavljen in količinsko opredeljen.

23. Ta mednarodni računovodski standard velja za računovodske izkaze, ki se nanašajo na razdobje po 1. januarju 1975.«

Da bi bil ta standard razumljiv, je seveda treba pojasniti nekaj v njem uporabljenih izrazov. Z računovodskimi izkazi so mišljeni bilance, izkazi uspeha, drugi izkazi in pojasnjevalno gradivo k njim. Za notranje potrebe podjetja so lahko pripravljeni na različne načine, toda kadar so predloženi drugim osebam, na primer delničarjem, kreditorjem, zaposlenim ali javnosti sploh, morajo biti v skladu z obravnavanim mednarodnim računovodskim standardom.

Računovodska politika obsega načela, podlage, konvencije, pravila in postopke, ki jih upošteva uprava pri pripravljanju in prikazovanju računovodskih izkazov.

Temeljna računovodska domneva o časovni neomejenosti delovanja (going concern) je pojasnjena takole: podjetje bo v predvideni prihodnosti še naprej poslovalo, nima niti namena niti potrebe, da bi bilo likvidirano ali da bi bistveno zmanjšalo obseg poslovanja.

Temeljna računovodska domneva o konsistentnosti (consistency) je pojasnjena takole: računovodska politika se ne spreminja iz razdobja v razdobje.

Temeljna računovodska domneva o vrednostni opredeljenosti sprememb (accruals) je pojasnjena takole: prihodki in stroški se upoštevajo, ko so zasluženi, ko nastanejo, ne pa ko je denar prejet ali izdan, in so tudi vključeni v finančnem izkazu za razdobje, na katero se nanašajo.

Kriterij preudarnosti (prudence) pri izbiri računovodske politike je pojasnjen takole: ker so številne transakcije povezane z negotovostjo, je treba biti pri sestavljanju računovodskih izkazov preudaren, vendar to ne upravičuje oblikovanja skritih rezerv.

Kriterij pomembnosti vsebine (substance over form) je pojasnjen takole: procesi in dogodki naj bodo prikazani v skladu s svojo vsebino in finančno realnostjo, ne zgolj v skladu s predpisano obliko.

Kriterij materialnosti (materiality) pa je pojasnjen takole: računovodski izkazi naj predstavijo vse postavke, ki lahko vplivajo na presojo ali odločitve.

Kar se tiče temeljnih računovodskih domnev iz točke 16 mednarodnega računovodskega standarda, bi prvi hip lahko rekli, da so povsem v skladu tudi z miselnostjo v Jugoslaviji. S podrobnejšo preučitvijo pa le spoznamo, da naši predpisi ne sledijo povsem domnevi o vrednostni opredeljenosti sprememb (accruals), saj so na primer prihodki tesneje povezani s prejemki kot

drugod po svetu. Sicer pa lahko temeljno računovodsko domnevo o časovni neomejenosti delovanja (going concern) vzporedimo z domačim izhodiščnim računovodskim načelom nedoločenega trajanja dejavnosti, ki je opredeljeno takole: trajanje dejavnosti, ki je predmet računovodskega obravnavanja, praviloma ni vnaprej določeno, iz česar izhaja, da imajo obdobjni izidi, tudi letni, samo relativno vrednost. Temeljno računovodsko domnevo o konsistentnosti (consistency) lahko vzporedimo z domačim izhodiščnim računovodskim načelom kontinuitete, ki je opredeljeno takole: način računovodskega obravnavanja ekonomskih kategorij mora biti jasno opredeljen in se ne more spreminjati glede na trenutne koristi enote računovodskega obravnavanja; če so načini računovodskega obravnavanja ekonomskih kategorij v različnih razdobjih različni, je treba prikazati razloge in posledice takšnih sprememb. Temeljno računovodsko domnevo o vrednostni opredeljenosti sprememb (accruals) pa lahko v nekem smislu vzporedimo najprej z izhodiščnim računovodskim načelom uporabe vrednostnega izražanja, nato pa še z izhodiščnim računovodskim načelom obdobjnega in organizacijskega soočanja prihodkov in odhodkov, ki pravi: ugotavljanje vrednostno izraženega poslovnega izida zahteva, da so pri vsakem soočanju prihodkov in odhodkov prihodki obremenjeni samo z ustreznimi odhodki; to se nanaša tako na obdobjno kot tudi na organizacijsko soočanje prihodkov in odhodkov.

Kar se tiče kriterijev pri izbiri računovodske politike iz 17. člena mednarodnega računovodskega standarda, se že spet prvi hip zdi, da so načeloma uporabni tudi v Jugoslaviji, vendar pri podrobnejšem preučevanju spoznamo, da v praksi le ni povsem tako. Naj opozorimo na pomembnost vsebine (substance over form), ki je pri nas gotovo ne upoštevamo, kadar razporejamo dohodek v skladu s predpisi, a se ne zavedamo, da je njegova materialna vsebina lahko zaradi inflacije povsem drugačna. Prav tako naj opozorimo na kriterij materialnosti (materiality), ki ga pri nas gotovo ne upoštevamo, ko sestavljamo za zunanje uporabnike zaključne račune z več kot sto postavkami, za katere najbrž nihče ne ve, komu rabijo. Sicer pa je kriterij preudarnosti (prudence) mogoče vzporediti z domačim izhodiščnim računovodskim načelom previdnosti, ki pravi takole: v računovodstvu se pozitivni poslovni izidi izkazujejo šele tedaj, ko so očitni in potrjeni, negativni poslovni izdi pa, ko postajajo možni; negativnih poslovnih izidov ni dopustno prikriti niti v preveč ovrednotenih sredstvih niti v premalo izkazanih obveznostih. Kriterij pomembnosti vsebine (substance over form) je mogoče vzporediti z domačim izhodiščnim računovodskim načelom objektivnosti, ki pravi: računovodski podatki in informacije morajo biti objektivni, kar se doseže s pravilnim izražanjem poslovnih stanj in procesov v njih, z njihovo popolnostjo in tudi z enako korektnostjo pri njihovem predočanju vsem uporabnikom, to je brez kakršnihkoli vsebinskih razlik in sprememb smisla pri različnih uporabnikih. Kriterij materialnosti (materiality) pa je mogoče vzporediti z domačim izhodiščnim računovodskim načelom celovitosti obravnavanja, ki pravi: računovodstvo zajema celoto sredstev in obveznosti do virov sredstev, prihodkov in odhodkov ter iz njih izvedenih kategorij skladno z njihovo materialno vsebino.

Člena 18 in 19 mednarodnega računovodskega standarda sta v Jugoslaviji načeloma uporabna, vendar sta v praksi premalo upoštevana. Zunanje poročanje se namreč največkrat omejuje kar na predpisane obrazce, ki se predlagajo Službi družbenega knjigovodstva in v katerih ni prostora za pojasnjevanje različnih metod. Pri notranjem poročanju je seveda drugače, vendar

se mednarodni računovodski standard ne ozira nanj. V nekem pogledu imata 18. in 19. člen mednarodnega računovodskega standarda svojega vzporednika v domačem izhodiščnem računovodskem načelu kontinuitete, o katerem smo že govorili, zlasti pa v načelu preglednosti, po katerem morajo biti računovodski podatki in informacije, procesi spreminjanja računovodskih podatkov v informacije, izkazovanje računovodskih podatkov in informacij ter tudi računovodske listine in poročila primerno sistemizirani, strnjeni in usklajeni z namenom uporabe ter čimbolj razumljivi uporabnikom.

Člen 20 mednarodnega računovodskega standarda v nekem pogledu ustreza domačemu temeljnemu računovodskemu načelu prednosti zakonitosti, ki pravi, da je možnost uporabe računovodskih načel omejena, kadar to nedvoumno izhaja iz predpisov; kadar so predpisi v nasprotju z računovodskimi načeli ali standardi, je v analizi obvezno prikazati razliko in učinke.

Člen 21 mednarodnega računovodskega standarda je v Jugoslaviji povsem uresničeno, saj predpisani obrazci bilance stanja in bilance uspeha vedno vsebujejo še stolpec za podatke iz preteklosti. Zato ta zahteva tudi ni našla posebnega mesta pri oblikovanju izhodiščnih računovodskih načel, ki ravno zaradi usmerjenosti v notranje potrebe bolj poudarjajo primerjavo z načrtovanimi postavkami.

Člen 22 mednarodnega računovodskega standarda je pri zunanjem poročanju v Jugoslaviji povsem zanemaren, nanj pa opozarja domače izhodiščno računovodsko načelo kontinuitete, ki je že bilo navedeno.

Mednarodni računovodski standardi in med njimi seveda tudi obravnavani standard 1, ki se ukvarja z razkritjem računovodske politike, rešujejo vprašanja zunanjega poročanja. Nasprotno domača računovodska načela, ki jih je oblikovala komisija pri Zvezi računovodskih in finančnih delavcev Jugoslavije, upoštevajo potrebe vseh uporabnikov in celo bolj poudarjajo notranje potrebe. Tako na primer izhodiščno računovodsko načelo smotrnosti pravi: računovodstvo oblikuje informacije za potrebe samoupravljalcev, samoupravnih organov, izvajalcev poslovnih funkcij, organov družbene skupnosti ter drugih notranjih in zunanjih uporabnikov, da bi ravnali čimbolj ekonomsko smotrno in ohranjali materialno osnovo dela. Razlika med mednarodnimi računovodskimi standardi in domačimi računovodskimi načeli pa ni samo ta. Domača računovodska načela poskušajo poenotiti razumevanje vsega računovodskega sistema. Zato najdemo med domačimi izhodiščnimi računovodskimi načeli tudi na primer načela o soodvisnosti ekonomskih kategorij, o kosmatem izkazovanju ekonomskih kategorij, o vsebini računovodske funkcije, o računovodskem postopku, o metodični izenačenosti, o nenehni revalorizaciji in številna druga. Vsa zbirka domačih načel pa zdaleč presega zgolj načela zunanjega poročanja, kar se vidi že iz oblikovanja poglavij:

- I. Izhodiščna računovodska načela
- II. Načela računovodskega izkazovanja ekonomskih kategorij
- III. Knjigovodska načela
- IV. Načela računovodskega načrtovanja
- V. Načela računovodskega nadzora
- VI. Načela računovodske analize
- IVI. Načela računovodskega informiranja
- lIVI. Načela organiziranosti računovodske službe

Na podlagi teh načel se bodo tudi v Jugoslaviji izdelovali računovodski standardi. Kar se tiče mednarodnega računovodskega standarda 1, pa lahko rečemo, da pravzaprav nima značaja standarda, temveč značaj izhodiščnih računovodskih načel.

4 Mednarodna primerjava načina izkazovanja ekonomskih kategorij v izkazu stanja in izkazu uspeha

40 POJEM RAČUNOVODSKIH IZKAZOV

Računovodski izkazi so formalizirana računovodska poročila, s katerimi posreduje računovodstvo podatke ali informacije o ekonomskih kategorijah njihovim uporabnikom. Glede na potrebe, za katere se pripravljajo, jih lahko delimo na zunanje in notranje. A tudi te lahko razdelimo v dve skupini: računovodske izkaze, ki se pripravljajo za potrebe države zaradi pravičnega obračuna davčnih obveznosti, in računovodske izkaze, ki se pripravljajo za potrebe financerjev in za informiranje javnosti. V nadaljevanju nas bodo zanimali le zadnji. Toda tudi te lahko razdelimo v razna mesečna, tromesečna ali polletna poročila, ki jih podjetja pošiljajo zavodom za statistiko itd., ter zaključni račun, ki je praviloma dostopen širši javnosti. V nadaljevanju bomo govorili le o zaključnem računu. Ta je dostopen javnosti in s tem tudi mednarodni primerjavi na različne načine. V Jugoslaviji Služba družbenega knjigovodstva pripravlja posebno publikacijo s podatki iz zaključnega računa vsake organizacije združenega dela; ta publikacija je proti primernemu plačilu vsakomur dostopna. V zahodnem svetu vsaka delniška družba predstavlja svoj zaključni račun z obsežnim besedilom in s slikami v obliki brošure formata 21,5 x 28 cm na okoli 30—50 straneh. Dosti težje je pa priti do zaključnega računa podjetij v vzhodnem svetu razen v primeru, ko je takšna predstavitev posameznega podjetja potrebna pri navezavi poslovnih stikov.

Iz okvira zaključnega računa posameznega podjetja nas bosta na tem mestu zanimala izkaz stanja in izkaz uspeha. V izkazu stanja so podatki o sredstvih in obveznostih do virov sredstev v določenem trenutku. Ta trenutek je največkrat 31. december posameznega leta razen v primeru, ko se sestavlja za poslovno leto, ki ni istovetno s kaledarskim letom in sledi dinamiki poslovanja posameznega podjetja. Ker ima izkaz stanja največkrat dvostransko obliko, je zanj uveljavljen naziv bilanca, toda če ta izraz uporabljamo za katerikoli izkaz z dvostransko uravnovešeno obliko, moramo govoriti o bilanci stanja. V izkazu uspeha so pa podatki o prihodkih, odhodkih in poslovnem izidu v letu dni ali o donosih, stroških in poslovnem izidu v letu dni, odvisno od tega, kako so v državi, v kateri posluje kako podjetje, vajeni pojasnjevati nastajanje njegovega poslovnega izida. Le redkokdaj ima dvostransko obliko, in tudi tedaj, ko jo ima, redkokdaj nosi naziv bilanca uspeha; takšen naziv je uveljavljen le v Jugoslaviji od leta 1969 dalje.

Izkaz stanja in izkaz uspeha sta lahko sestavljena v različnih oblikah in tudi zaporedje postavk v njih je lahko različno. V nekaterih državah so te oblike predpisane, v drugih so prepuščene iznajdljivostim v posameznih podjetjih. Če ne poznamo dovolj pravil, po katerih so v konkretnem primeru izkazane ekonomske kategorije, nas to utegne tudi zavesti pri njihovem pojasnjevanju. V vsakem primeru pa moramo različne oblike teh računovodskih izkazov tudi teoretično sistematizirati in nato pojasnjevati, iz katerega načelnega modela izhaja rešitev v konkretnem primeru. Zato bomo najprej predstavili najbolj splošno teoretično razčlenitev posameznih oblik računovodskih izka-

zov, nato pa rešitve v posameznih državah. Pri tem si bomo ogledali najpogostnejše vzorce računovodskih izkazov za zunanje poslovno poročanje in deloma za poročanje državnim organom. Pri podjetjih v kapitalističnih državah nas bodo zanimali izključno vzorci za zunanje poslovno poročanje in le pri organizacijah v socialističnih državah se bomo opirali na predpisane vzorce za poročanje državnim organom, ker se javnosti skorajda ne predstavljajo z drugačnimi.

41 MEDNARODNA PRIMERJAVA OBLIK IZKAZA STANJA

410 Najslošnejša teoretična razvrstitev izkazov stanja

Omenili smo že, da je najslošnejši izraz za sistematičen pregled sredstev in obveznosti do virov sredstev *izkaz stanja*; izraz ne pove nič o obliki izkazovanja. Nasprotno izraz *bilanca stanja* že nakazuje dvostranskost pregleda sredstev in obveznosti do virov sredstev; znesek sredstev (skupaj z morebitno neporavnano izgubo) mora biti enak znesku obveznosti do virov sredstev (skupaj z morebitnim še ne razdeljenim dobičkom). Načeloma lahko obstaja izkaz stanja, ki nima oblike bilance stanja. Ker pa je bila dvostranska oblika izkaza stanja do nedavnega skoraj izključna, se uporablja za bilanco stanja tudi skrajšani izraz *bilanca*. V tem smislu je bilanca ne samo dvostranski izkaz, temveč dvostranski izkaz s povsem določeno vsebino, to je s stanjem sredstev in obveznosti do virov sredstev v določenem trenutku. Če nasprotno dopolnjujemo izraz bilanca z izrazi za predmete, na katere se nanaša, pa z njim označujemo samo obliko prikazovanja; tako govorimo na primer tudi o trgovinski bilanci, plačilni bilanci, materialni bilanci in podobno. V svetu navadno govorijo le o bilanci (če je dvostranska) in o izkazu stanja (če je enostranski, čeprav enostopenjski); tudi v Jugoslaviji je bil do konca leta 1968 v uporabi zgolj izraz bilanca in se je šele tedaj za isti pojem začel uveljavljati izraz bilanca stanja.

Načeloma je treba ločevati med tipi in oblikami obravnavanega računovodskega izkaza. Ko govorimo o tipih, mislimo predvsem na vsebino, ko govorimo o oblikah, pa mislimo predvsem na izrazje ter razvrščanje in podajanje ekonomskih kategorij. *Tipi* so na primer za notranje potrebe pri upravljanju, za zunanje poslovno poročanje in za poročanje državnim organom. Medtem ko je računovodski izkaz prvega tipa odvisen zgolj od notranjih potreb, je računovodski izkaz drugega tipa pod močnim vplivom predpisov in splošno sprejetih računovodskih načel, računovodski izkaz tretjega tipa pa izključno pod vplivom zakonodaje. Nas zanima predvsem računovodski izkaz drugega tipa, ki mora po prevladujoči praksi v svetu vključevati tudi potrdilo pooblaščenega revizorja in ima lahko različne *oblike*, ki nas sedaj zanimajo.

Izkaz stanja je lahko dvostranski vzporedni ali enostranski zaporedni. *Dvostranski vzporedni izkaz* imenujemo bilanca stanja. Ta na eni strani zajema sredstva (skupaj z neporavnano izgubo) in na drugi obveznosti do virov sredstev (skupaj z nerazdeljenim dobičkom). Različni sta kontinentalna bilanca stanja, v kateri so sredstva na levi in obveznosti do virov sredstev na desni strani, ter angleška bilanca stanja, v kateri so sredstva na desni in obveznosti do virov sredstev na levi strani.

Različne oblike bilance stanja pa lahko teoretično sistemiziramo še na druge načine. Glede na vsebino posamezne strani ločimo *prometno čisto*

in *prometno napihnjeno* bilanco stanja; v prvi so vsi odbitni popravki vrednosti sredstev na isti strani kot sredstva in vsi odbitni popravki obveznosti do virov sredstev na isti strani kot obveznosti do virov sredstev, v drugi pa so odbitni popravki vrednosti sredstev na isti strani kot obveznosti do virov sredstev in odbitni popravki obveznosti do virov sredstev na isti strani kot sredstva. V prometno čisti bilanci stanja dopolnjuje sredstva na znesek obveznosti do virov sredstev samo morebitna neporavnana izguba, obveznosti do virov sredstev pa na znesek sredstev samo morebitni nerazdeljeni dobiček; nasprotno so v prometno napihnjeni bilanci stanja lahko na strani obveznosti do virov sredstev tudi na primer postavka prihodkov in na strani sredstev tudi na primer postavke odhodkov.

Glede na izkazovanje poslovnega izida ločimo bilanco stanja brez poslovnega izida obravnavanega leta, bilanco stanja z ostankom poslovnega izida obravnavanega leta, bilanco stanja s celotnim poslovnim izidom obravnavanega leta in bilanco stanja s celotnim poslovnim izidom obravnavanega leta skupaj z ostankom poslovnega izida prejšnjega leta.

V bilanci stanja *brez poslovnega izida obravnavanega leta* na strani sredstev ni izkazana izguba tistega leta, ker je bodisi ni ali pa je poravnana, kar se vidi iz ustreznega izkaza uspeha, na strani obveznosti do virov sredstev pa ni dobčka, ker je ves že razdeljen. V bilanci stanja z *ostankom poslovnega izida obravnavanega leta* je na strani sredstev prikazan le znesek morebitne neporavnane izgube, na strani obveznosti do virov sredstev pa znesek nerazdeljenega dobička obravnavanega leta, ki bo razdeljen šele po bilančnem datumu. V bilanci stanja s *celotnim poslovnim izidom obravnavanega leta* je na strani sredstev prikazana celotna izguba, ki se je pojavila v tistem letu, na strani obveznosti do virov sredstev pa celotni dobiček istega leta, medtem ko se poravna izguba in razdeli dobiček šele po bilančnem datumu. V bilanci stanja s *celotnim izidom obravnavanega leta skupaj z ostankom poslovnega izida prejšnjega leta* pa je na strani sredstev prikazana ne samo celotna izguba, ki se je pojavila v tistem letu, temveč tudi neporavnana izguba iz preteklega leta, na strani obveznosti do virov sredstev pa ne samo celotni dobiček, ki se je pojavil v obravnavanem letu, ampak tudi nerazdeljeni ostanek dobička iz preteklega leta.

Glede na združevanje postavk ločimo bilanco stanja z *izhodiščnim razvrščanjem postavk po oblikah* in bilanco stanja z *izhodiščnim razvrščanjem postavk po funkcijah*. V prvem primeru so sredstva razvrščena v skupine, kot so stvari, pravice in denar, obveznosti do virov sredstev pa v skupine, kot so trajne, dolgoročne in kratkoročne obveznosti. V drugem primeru so — nasprotno — sredstva razvrščena, denimo, med poslovna sredstva, sredstva rezerv, sredstva za skupno porabo, obveznosti do virov sredstev pa v skupine, kot na primer obveznosti do virov poslovnih sredstev, obveznosti do virov sredstev rezerv in obveznosti do virov sredstev za skupno porabo.

Glede na zaporedje postavk ločimo bilanco stanja s *padajočo likvidnostjo in zapadlostjo* in bilanco stanja z *rastočo likvidnostjo in zapadlostjo*. V prvi so na strani sredstev navedena najprej tista, ki imajo denarno obliko, in na koncu tista, ki so najbolj oddaljena od nje, na strani obveznosti do virov sredstev pa najprej tiste, ki zapadejo takoj, in na koncu tiste, ki ne zapadejo nikoli. V drugi so na strani sredstev navedena najprej tista, ki so najbolj oddaljena od denarne oblike, in na koncu tista, ki denarno obliko že imajo, na strani obveznosti do virov sredstev pa najprej trajne in na koncu tiste, ki takoj zapadejo.

Do sedaj smo teoretično razčlenjevali možnosti sestavljanja bilance stanja, to je dvostranskega izkaza stanja. *Enostranski izkaz stanja* pa je po obliki lahko *preprosto zaporeden* ali *stopenjsko zaporeden*. V prvem primeru so v njem najprej navedena sredstva, nato obveznosti z določenimi roki trajanja, razlika pa so preprosto trajne obveznosti. V drugem primeru je od dela sredstev odštet del obveznosti, nato so prišteta druga sredstva, od njih odštete druge obveznosti, razlika pa so spet obveznosti posebne vrste, navadno trajne; možna pa so tudi drugačna zaporedja.

411 Izkaz stanja v Jugoslaviji

Predpisani obrazec izkaza stanja ima precejšen obseg, če ga pa poenostavimo, tako da upoštevamo le skupine postavk, ugotovimo, da ima pravzaprav dvostransko obliko in da je zato »bilanca stanja« zanj povsem ustrezno ime. V skrajšani izvedbi (za leto 1986) je takle:

aktiva	pasiva
A — poslovna sredstva	A — viri poslovnih sredstev
I. denarna sredstva, terjatve in časovne razmejitve	I. trajni viri poslovnih sredstev sredstev
a) denarna sredstva	II. dolgoročni viri poslovnih sredstev
b) vrednostni papirji	a) dolgoročno združena sredstva
c) terjatve iz poslovnih razmerij	b) dolgoročni krediti
č) terjatve iz dohodka	III. kratkoročni viri poslovnih sredstev
d) terjatve do TOZD	a) kratkoročni krediti
e) terjatve do podjetij in enot v tujini	b) obveznosti za kratkoročno združena sredstva
f) razmejeni del dohodka iz naslova zalog ter povračila dajatev	c) obveznosti iz poslovnih razmerij
g) aktivne časovne razmejitve	č) obveznosti iz dohodka
II. zaloge	d) obveznosti za odtegnjene davke in prispevke
III. plasmaji iz poslovnih sredstev	e) obveznosti do TOZD
a) kratkoročni plasmaji	f) obveznosti do podjetij in enot v tujini
b) dolgoročni plasmaji	g) pasivne časovne razmejitve
IV. osnovna sredstva	
a) osnovna sredstva v uporabi	
b) osnovna sredstva v pripravi	
V. poslovna sredstva izven uporabe	
B — sredstva rezerv	B — viri sredstev rezerv
C — sredstva solidarnosti in sredstva za druge namene	C — viri sredstev solidarnosti in sredstev za druge namene
Č — sredstva za stanovanjske potrebe skupne porabe	Č — viri sredstev za stanovanjske potrebe skupne porabe
D — sredstva za druge potrebe skupne porabe	D — viri sredstev za druge potrebe skupne porabe

Zgolj po obliki, ne da bi poznali vsebino posameznih postavk v okviru prikazanih skupin, je težko presoditi, ali imamo opraviti s prometno čisto ali s prometno napihnjeno bilanco stanja. Znano je, da je bil v preteklosti obračunani dohodek v zalogah izkazan dvakrat v okviru aktiv in enkrat v okviru pasiv, da so bili neplačani prihodki izkazani v pasivih, stroški, ki so se nanašali nanje, pa v aktivih in podobno. Tedaj je bila bilanca stanja očitno prometno napihnjena. Danes je že precej bolje, vendar še vedno ne moremo govoriti o prometno čisti bilanci stanja, kadar je v aktivih izkazana neporavnana izguba, čeprav je bila dejansko poravnana z zmanjšanjem poslovnega sklada, a je v pasivih izkazane toliko obveznosti do njega, za kolikor je bil zmanjšan. Ravno tako ne, kadar je v aktivih v neobstoječih sredstvih skrita izguba. Na drugi strani je to bilanca stanja brez poslovnega izida obravnavanega leta, saj iz nje ne vidimo niti celotnega dobička niti celotne izgube, a tudi ne nerazdeljenega dobička. Le morebitna neporavnana izguba je vidna tudi iz bilance stanja, kar pomeni, da imamo opraviti z ostankom poslovnega izida obravnavanega leta, če je seveda negativen. V jugoslovanski bilanci stanja so postavke očitno združene funkcionalno; v okviru posameznih funkcionalnih skupin so sredstva razvrščena po načelu padajoče likvidnosti, obveznosti do virov sredstev pa po načelu rastoče zapadlosti — gotovo zanimiva nedoslednost.

412 Izkaz stanja v Združenih državah Amerike

Pri ameriških podjetjih ni mogoče zaslediti kake enotne oblike izkaza stanja, temveč si ga v svojih poročilih za javnost priredi vsako po svoje. Če ima dve uravnovešeni strani in je torej bilanca stanja, govorijo o *računski obliki* (account form of balance sheet). V zelo skrajšani obliki bi tako bilanco stanja lahko prikazali takole:

assets (sredstva)	liabilities (obveznosti)
current assets (tekoča sredstva)	current liabilities (tekoče obveznosti)
long-term investments (dolgoročne naložbe)	long-term investments (dolgoročne obveznosti)
fixed assets (opredmetena stalna sredstva)	stockholders' equity (udeležba delničarjev)
intangible assets (neopredmetena sredstva)	
deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)	

Bilancia stanja je največkrat prometno čista, vendar je pri nekaterih podjetjih mogoče zaslediti tudi izkazovanje popravka vrednosti stalnih sredstev v okviru pasiv, tako da imajo prometno napihnjeno bilanco stanja. Na drugi strani v njej tudi mnogokrat ni mogoče videti poslovnega izida obravnavanega leta, saj je nerazdeljeni dobiček tistega leta že stopljen s starimi rezervami v postavki zadržanega dobička (retained earnings); torej je bilanca stanja brez poslovnega izida obravnavanega leta. Le morebitna neporavnana izguba je vidna tudi v bilanci stanja. Obravnavana bilanca stanja očitno zdru-

žuje postavke glede na njihove oblike, in ne glede na njihove funkcije. Odlikuje pa jo tudi dosledna uporaba načela padajoče likvidnosti in zapadlosti pri navajanju postavk.

Precej pogostnejša pa je v Združenih državah Amerike oblika enostranskega izkaza stanja, o kateri govorijo kot o *poročevalni obliki bilance* (report form of balance sheet). Preprost zaporedni izkaz stanja je takle:

assets (sredstva)

current assets (tekoča sredstva)

long term investments (dolgoročne naložbe)

fixed assets (neopredmetena sredstva)

deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)

liabilities (obveznosti)

current liabilities (tekoče obveznosti)

long-term liabilities (dolgoročne obveznosti)

stockholders' equity (udeležba delničarjev)

V tem primeru je pojem obveznosti opredeljen ožje kot v prvem, saj se nanaša samo na obveznosti do drugih.

O stopenskem zaporednem izkazu stanja pa v Združenih državah Amerike govorijo kot o *izkazu finančnega stanja* (financial position form of balance sheet, statement of financial position, statement of financial condition). Če tak izkaz poudarja tekoča sredstva in obveznosti, ima takole obliko:

current assets (tekoča sredstva)

current liabilities (tekoče obveznosti)

working capital (obratni kapital)

long-term investments (dolgoročne naložbe)

fixed assets (opredmetena stalna sredstva)

intangible assets (neopredmetena sredstva)

deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)

total assets less current liabilities (celotna sredstva, zmanjšana za tekoče obveznosti)

long-term liabilities (dolgoročne obveznosti)

stockholders' equity (udeležba delničarjev)

Če je nasprotno v stopenskem izkazu stanja poudarjen lastni kapital, pa je njegova oblika takale:

stockholders' investments (naložbe delničarjev)

working capital (obratni kapital), ki je razlika, ko od

— current assets (tekočih sredstev)
 — odštejemo
 — current liabilities (tekoče obveznosti)
 —
 — long-term investments (dolgoročne naložbe)
 —
 — fixed assets (opredmetena stalna sredstva)
 —
 — intangible assets (neopredmetena sredstva)
 —
 — deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)
 =
 — long-term liabilities (dolgoročne obveznosti)

Če pa je v stopenjskem izkazu poudarjen dolgoročni kapital, je njegova oblika takale:

— stockholders' investments (naložbe delničarjev)
 +
 — long-term liabilities (dolgoročne obveznosti)
 =
 — capital employed (angažirani kapital)
 —
 — fixed assets (opredmetena stalna sredstva)
 —
 — long-term investments (dolgoročne naložbe)
 —
 — intangible assets (neopredmetena sredstva)
 —
 — deferred charges (dolgoročno odloženi stroški)
 —
 — current assets (tekoča sredstva)
 =
 — current liabilities (tekoče obveznosti)

413 Izkaz stanja v Zvezni republiki Nemčiji

V Zvezni republiki Nemčiji je izkaz stanja vedno dvostranski, torej bilanca stanja, in se tudi imenuje preprosto — bilanca (Bilanz). Oblika je predpisana; med objavljenimi zaključnimi računi so le manjše razlike glede na to, ali kakih načelno možnih postavk ni ter ali se ločijo po pomembnosti in so potemtakem bolj ali manj razčlenjene. V skrajšani obliki lahko rešitve predstavimo takole:

Besitzteile	Schuldteile
Anlagevermögen (naložbeno premoženje)	Grundkapital (osnovni kapital)
Sachanlagen und immaterielle Anlagevermögen (stvarne naložbe in nematerialno naložbeno premoženje)	Rücklagen (rezerve)
	Pauschalwertberichtigung zu Forderungen (pavšalni popravek vrednosti terjatev)

Finanzanlagen (finančne naložbe)	Rückstellungen (rezerve za predvidene stroške)
Umlaufvermögen (krožeče premoženje)	Verbindlichkeiten (obveznosti)
Vorräte (zaloge)	Finanzschulden (finančni dolgovi)
Forderungen und sonstige Vermögensgegenstände (terjatve in druge premoženjske postavke)	andere Verbindlichkeiten (druge obveznosti)
flüssige Mittel (denarna sredstva)	Rechnungsabgrenzungsposten (pasivne razmejitvene postavke)
Rechnungsabgrenzungsposten (aktivne razmejitvene postavke)	Bilanzgewinn (nerazdeljeni bilančni dobiček)
Bilanzverlust (bilančna izguba)	

Bilanca ni povsem prometno čista, saj so zaloge v aktivih že zmanjšane za prejete predjume (erhaltene Anzahlungen), medtem ko je popravek vrednosti terjatev do kupcev izkazan kot rezerva v pasivih in ne kot odbitek v aktivih. Na drugi strani je to očitno bilanca z ostankom poslovnega izida obravnavanega leta, saj je v njej posebej izkazan bilančni dobiček ali — nasprotno — bilančna izguba; pri tem je bilančni dobiček že zmanjšan za odvod v rezervni sklad, bilančna izguba pa zmanjšana za poravnavo z rezervnim skladom. Za zahodnonemško bilanco je — tako kot za ameriško — značilno oblikovno, in ne funkcionalno združevanje postavk, kar se loči od jugoslovanskih organizacij. Toda v nasprotju z ameriškimi podjetji so pri zahodnonemških postavke dosledno urejene po načelu rastoče likvidnosti in zapadlosti (pri ameriških po načelu padajoče likvidnosti in zapadlosti).

Enostranskega izkaza stanja v Zvezni republiki Nemčiji ne poznajo.

414 Izkaz stanja v Franciji

Pri francoskih podjetjih sta znani *dvostranska* in *enostranska* oblika izkaza. Prva je starejša in znana kot *modèle de bilan en compte — présentation traditionnelle*. V zelo skrajšani obliki bi tako bilanco lahko prikazali takole:

actif	passif
capital souscrit non appelé (vpisani in nevplačani kapital)	capitaux propres (lastni kapital)
actif immobilisé (negibljiva aktiva)	capital (kapital)
immobilisations incorporelles (nematerialna negibljiva sredstva)	réserves (rezerve)
immobilisations corporelles (materialna negibljiva sredstva)	résultat net de l'exercice-bénéfice ou perte (čisti rezultat obračunskega razdobja — dobiček ali izguba)
immobilisations financières (finančna negibljiva sredstva)	report à nouveau solde (prenos na novi saldo)
	subventions d'investissements (subvencije za opremo)

actif circulant (krožeča aktiva)
 stock et en cours (zaloge in proces)
 commandes d' exploitation (predujmi in naplačila v zvezi s poslovanjem)
 créances (kreditni)
 valeurs mobilières de placement (kratkoročne naložbe)
 disponibilités (razpoložljiva likvidna sredstva)
 charges constatées d'avance dont à plus d'un an (kratkoročno razmejeni stroški)
 charges à répartir sur plusieurs exercices (dolgoročno razmejeni stroški)
 écart de conversion — actif (aktivne razlike pri konverzijah)

provisions réglementées (regulirana pokritja)
 provisions pour risques et charges (rezerve za razlike in predvidene stroške)
 dettes (dolgovi)
 écart de conversion — passif (pasivne razlike pri konverzijah)

Kot vidimo, je bilanca prometno čista, in sicer toliko, da celo izguba ni več izkazana v aktivih, temveč zmanjšuje lastni kapital, česar sicer ni mogoče najti v drugih državah. Viden je celotni čisti poslovni izid obravnavanega razdobja, tako dobiček kot tudi izguba; res pa je izguba nato že zmanjšana za znesek, ki jo poravnava. Obravnavana bilanca stanja združuje postavke ne samo glede na njihove oblike, temveč deloma tudi glede na funkcije, saj so na primer terjatve tudi v okviru negibljivih aktiv, in ne samo v okviru krožečih aktiv. Odlikuje pa jo tudi dosledna uporaba načela rastoče likvidnosti in zapadlosti pri navajanju postavk.

Novejša oblika izkaza stanja je enostranska in jo označujejo *modèle de bilan en liste — nouvelle présentation*. V skrajno poenostavljeni obliki je takale:

capital soucrit non appelé (vpisani, a ne vplačani kapital)
 +
 actif immobilisé (negibljiva aktiva)
 +
 actif circulant (krožeča aktiva)
 +
 charges à répartir sur plusieurs exercices (dolgoročno razmejeni stroški)
 +
 écart de conversion — actif (aktivne razlike pri konverzijah)
 =
 total général (glavni seštevek)
 —
 dettes à moins d'un an (dolgovi z rokom do leta dni)
 —
 dettes à plus d'un an (dolgovi z rokom, daljšim od leta dni)

—
ecart de conversion — passif (pasivne razlike pri konverzijah)

—
provisions pour risques et charges (rezerve za rizike in predvidene stroške)
=
capitaux propres (lastni kapital)

Seveda je vsaka od naštetih skupin podrobno razčlenjena, kot smo navedli pri dvostranski bilanci stanja. Vidimo, da gre za preprost stopenjski izkaz stanja.

415 Izkaz stanja v Italiji

Oblika izkaza stanja pri italijanskih podjetjih ni predpisana. Vendar se izkaz stanja praviloma pojavlja z dvostransko obliko, tj. kot bilanca stanja, in s preprostim nazivom bilanca (*bilancio*), včasih pa tudi z nazivom premoženjsko stanje (*stato patrimoniale*). Sestava posamezne strani v bilanci stanja je lahko pri različnih italijanskih podjetjih različna; ker so odbitni popravki vrednosti na nasprotni strani kot ekonomske kategorije, ki jih popravljajo, pa imamo praviloma opravka z napihnjeno bilanco stanja. Čiste ekonomske kategorije sredstev in obveznosti do virov sredstev je treba še le oblikovati na podlagi knjigovodsko utemeljenih postavk v bilanci stanja.

Po predpisih (Codice civile) obstajajo naslednje postavke v bilanci stanja delniške družbe:

attivo (aktiva)	passivo (pasiva)
1. crediti verso i soci per versamenti ancora dovuti (terjatve do delničarjev iz nevplačanih deležev)	1. capitale al suo valore nominale (kapital po imenski vrednosti)
2. immobili (nepremičnine)	2. riserva legale (zakonska rezerva)
3. impianti e macchinario (naprave in stroji)	3. riserve statutarie e facoltative (statutarne in prostovoljne rezerve)
4. diritti di brevetto industriale e diritti di utilizzazione delle opere dell'ingegno (industrijski patenti in pravice do izrabe rezultatov raziskav)	4. fondi rischi, svalutazione merci e fondi d'ammortamento (skladi za kritje rizikov, za odpis blaga in amortizacijo)
5. concessioni, marchi di fabbrica e l'avviamento (koncesije, tovarniške znamke in presežek plačane vrednosti kupljene firme)	5. fondi accantonati per indennità o di quiescenza del personale dipendente (skladi za odpravnino in pokojnino)
6. mobili (poslovna oprema)	6. debiti con garanzia reale (dolgovi z realnim jamstvom)
7. scorte di materie prime e merci (zaloge materiala in trgovinskega blaga)	7. debiti verso fornitori (dolgovi dobaviteljem)
8. denaro e valori esistenti in cassa (gotovina in vrednotnice v blagajni)	8. debiti verso banche ed altri sovventori (dolgovi bankam in drugim)

9. titoli di credito a reddito fisso (vrednostni papirji s stalno donosnostjo)
10. partecipazioni, indicando distintamente le azioni proprie (udeležbe z označitvijo odkupljenih delnic)
11. crediti verso la clientela (terjatve do odjemalcev)
12. crediti verso banche (terjatve do bank)
13. crediti verso società collegate (terjatve do povezanih družb)
14. altri crediti (druge terjatve)

9. debiti verso società collegate (dolgovi povezanim družbam)
10. obbligazioni emesse e non ancora estinte (izdane, a še neodplačane obveznice)
11. altri debiti della società (altri dolgovi družbe)

Najmanj, kar je treba napraviti, da pridemo do poznavanja sredstev je, da postavko 1 v aktivih zanemarimo, večino postavke 4 v pasivih pa upoštevamo kot odbitni popravek vrednosti sredstev. Podobno pridemo do spoznanja obveznosti do virov sredstev, če postavko 4 v pasivih zmanjšamo za tisti del, ki pomeni popravek vrednosti sredstev, medtem ko postavko 1 iz aktiv upoštevamo kot odbitni popravek vrednosti kapitala v postavki 1 v pasivih. Pri podrobnejšem preučevanju pa ugotovimo, da je tudi iz postavke 10 v aktivih treba izločiti lastne delnice in jih upoštevati kot odbitni popravek vrednosti kapitala v postavki 1 v pasivih.

Tega obrazca se seveda italijanska podjetja ne držijo. Zato bomo navedli še primer, kjer so vzpostavljene skupine postavk v aktivih in pasivih in je potemtakem prikaz mogoče skrajšati, medtem ko so zelo pogosto na obeh straneh podrobne postavke brez razvrstitve v skupine in podskupine.

attivo (aktiva)	passivo (pasiva)
immobilizzazioni (materialna negibljiva sredstva)	capitale sociale e riserve (kapital družbe in rezerve)
brevetti e spese da ammortizzare (patenti in dolgoročno razmejeni stroški)	fondi di ammortamento (popravek vrednosti materialnih negibljivih sredstev)
altri valori immobilizzati (udeležbe)	fondo di copertura rischi su crediti (popravek vrednosti terjatev)
scorte di materie prime, semilavorati, prodotti finiti e merci (zaloge materiala, polproizvodov, dokončanih proizvodov in trgovinskega blaga)	fondo per indennità di liquidazione del personale (razmejeni stroški odpravnin in pokojnin)
crediti (terjatve)	debiti a lungo e medio termine (dolgoročni in srednjeročni dolgovi)
conti finanziari (denarna sredstva in vrednostni papirji s stalnim donosom)	debiti a breve termine (kratkoročni dolgovi)
perdita (izguba)	conti finanziari (obveznosti do banke)
	utile netto (čisti dobiček)

V tem primeru italijanskih izrazov nismo preprosto prevajali, temveč smo jih opisovali na podlagi vsebine, ki je za njimi skrita; sami italijanski izrazi so namreč v konkretnem primeru skrajno površni. Na podlagi opisa postavk spet razberemo, kdaj npr. nimamo več opravka z skladom, temveč s popravkom vrednosti, ki ga je treba prenesti iz pasiv v aktiva kot odbitno postavko, če le želimo zaznati ekonomsko kategorijo sredstev, ne pa zgolj knjigovodske postavke aktiv. Za druge preureditve pa nam je že potrebno poznavanje posameznih postavk, in ne samo skupine postavk kot v zgornjem primeru. Iz tega primera pa vidimo še, da je v bilanco stanja italijanskih podjetij vedno vključen čisti dobiček tekočega leta (a tudi ostanek iz preteklega leta), ki ga je dogoče po zaključnem računu še razdeliti; prav tako je vključena neopravdana izguba.

416 Izkaz stanja v Demokratični republiki Nemčiji

Tudi v Demokratični republiki Nemčiji uporabljajo le dvostranski izkaz stanja, torej bilanco stanja s preprostim nazivom »Bilanz«. Če predpisani obrazec nekoliko poenostavimo, dobimo takole obliko:

Aktiva	Passiva
Grundmittel (temeljna sredstva)	Fonds (skladi)
materielle Grundmittel (stvari iz temeljnih sredstev)	Kredite (kredit)
Aufwendungen für geologische Forschungs- und Erkundungsarbeiten (kapitalizirani stroški za geološka raziskovalna dela)	Verbindlichkeiten (obveznosti)
Umlaufmittel (krožeča sredstva)	passive Abgrenzungen (pasivne razmejitve)
materielle Umlaufmittel (stvari iz krožečih sredstev)	Gewinn (dobiček)
Geldmittel (denarna sredstva)	
Forderungen (terjatve)	
aktive Abgrenzungen (aktivne razmejitve)	
Verlust (izguba)	
Gewinnverwendung (uporaba dobička)	

To je očitno bilanca stanja s celotnim poslovnim izidom obravnavanega leta, vendar je v njej tudi prikazana delitev dobička. Postavke so v aktivih združene glede na oblike in le v pasivih se v večji meri pojavlja združevanje postavk po funkcionalnem načelu. Za vzhodnonemško bilanco stanja je značilno, da navaja sredstva po nedosledni rastoči likvidnosti (najprej so temeljna sredstva, toda v okviru krožečih sredstev so terjatve za denarnimi sredstvi, a obveznosti do virov sredstev po rastoči zapadlosti).

417 Izkaz stanja v Poljski

Če se omejimo zgolj na skupine postavk, ima predpisani obrazec poljske bilance naslednjo sestavo z uradnimi nazivi:

aktywa (aktywa)	pasywa (pasiva)
A — działalność inwestycyjna (inwestycyjna dejavnost)	A — działalność inwestycyjna (inwestycyjna dejavnost)
B — środki trwałe i wydzielone (trajna in izločena sredstva)	B — fundusze podstawowe (temeljni skladi)
C — zapasy i należności fakturowe (zaloge in zaračunane terjatve)	C — fundusze własne w obr., kredyty obr. i zobowiązania finansujące zapasy i należności (lastni skladi in krediti za obratna sredstva, finančne in druge obveznosti)
D — pozostałe aktywa działalności eksploatacyjnej (druga aktywa eksploatacijske dejavnosti)	D — pozostałe pasywa działalności eksploatacyjnej (druga pasiva eksploatacijske dejavnosti)
E — wynik finansowy i jego podział (poslovni izid in njegova delitev)	E — wynik finansowy i dotacje budżetowe (poslovni izid in proračunske dotacije)
F — działalność finansowo wyodrębniona (finančno izločena dejavnost)	F — działalność finansowo wyodrębniona (finančno izločena dejavnost)

Ker ima izkaz dve ločeni strani, imamo očitno bilanco, ki jo po jugoslovanski praksi označujemo z izrazom bilanca stanja. Ta pa razpade na tri podbilance, ki ustrezajo trem dejavnostim: investicijski, eksploatacijski in finančno izločeni dejavnosti. Podbilanca eksploatacijske dejavnosti je razčlenjena na štiri dele (B, C, D in E), vendar posamezni del ne pomeni tudi posebno podbilanco. Razvrstitev sredstev in obveznosti do virov sredstev povsem ustreza tisti, ki smo jo obravnavali v ustreznih poglavjih, razen skupine E, kjer je na aktivni strani celotna izguba (ločeno prenesena iz preteklega leta in izguba tekočega leta), poleg nje pa tudi delitev dobička; na pasivni strani je tu nasprotno prikazan celotni dobiček (ločeno nerazdeljeni iz preteklega leta in dobiček iz tekočega leta), poleg njega pa tudi poravnave izgube. V teh dveh skupinskih postavkah je torej bilanca stanja napihnjena in ne prikazuje čistih sredstev in obveznosti do virov sredstev.

418 Izkaz stanja v Madžarski

Obrazec izkaza stanja je pri madžarskih podjetjih predpisan skupaj z vrsto drugih obrazcev, ki jih mora obsegati letni zaključni račun.

Izkaz stanja ima dvostransko obliko; pojavlja se torej kot bilanca stanja in ima tudi tak naziv (mérleg). V njem so navedena sredstva (eszközök) in obveznosti do virov sredstev (források) z upoštevanjem načela rastoče likvidnosti in rastoče zapadlosti, toda brez seštevanja posameznih skupin.

Število postavk ni tako veliko, da jih ne bi bilo mogoče vključiti na dve strani normalnega formata.

Iz bilance stanja je mogoče videti tudi letni poslovni izid, kolikor še ni razdeljen, če je pozitiven, ali poravnan, če je negativen. Na aktivni strani so poleg sredstev, ki smo jih obravnavali na drugem mestu, navedene še naslednje obračunske postavke:

- a) veszteség (izguba tekočega poslovanja)
- b) áthozott veszteségek (prenesena izguba)
- c) előző évi eredményelszámolás (obračun poslovnega izida prejšnjega leta)

Na pasivni strani je pa poleg obveznosti do virov sredstev z vključnim dobičkom tekočega poslovanja, kar smo že obravnavali na drugem mestu, še naslednja postavka:

- a) előző évi eredményelszámolás (obračun poslovnega izida prejšnjega leta)

Kot posebnost lahko navedemo še to, da so stalna sredstva v bilanci stanja prikazana le po svoji neodpisani vrednosti. Za sklad stalnih sredstev so pa v bilanci stanja navedene tudi njegove spremembe v letu ter posebej način oblikovanja. Zlasti pomembni sta naslednji postavki:

- ± állóeszközök alapjának évközi változásai (spremembe sklada stalnih sredstev v teku leta)
- beruházási hitelből megvalósított beruházások elszámolása (obračun investicij iz investicijskih kreditov)

Sklad stalnih sredstev se zmanjša za obračunano amortizacijo, a tudi za neodpisano vrednost brezplačno prenesenih ali izničenih stalnih sredstev, poveča pa za vrednost dokončanih investicij in za neodpisano vrednost brezplačno dobljenih stalnih sredstev. Druga postavka je vedno odbitna in reducira sklad stalnih sredstev na »lasten vir«.

42 MEDNARODNA PRIMERJAVA OBLIK IZKAZA USPEHA

420 Najsplošnejša teoretična razvrstitev izkazov uspeha

Najsplošnejši izraz za sistematičen pregled oblikovanja in tudi razporejanja poslovnega izida je *izkaz uspeha*; ta izraz ne pove nič o obliki izkazovanja. Nasprotno pa izraz *bilanca uspeha* že nakazuje dvostranost pregleda; prihodki na primer morajo biti enaki odhodkom skupaj z dobičkom kot pozitivnim poslovnim izidom, odhodki pa na primer enaki prihodkom skupaj z izgubo kot negativnim poslovnim izidom. Načeloma lahko obstaja izkaz uspeha, ki nima oblike bilance uspeha, ampak v določenem zaporedju navaja bistvene kategorije. V starejši literaturi in praksi je bil izkaz uspeha preprosto imenovan kar račun dobička in izgube. V njem pa praviloma niso bili navedeni prihodki in odhodki, temveč le kosmati dobiček in njegova delitev.

Načeloma je treba ločevati med tipi in oblikami tega računovodskega izkaza. Ko govorimo o tipih, mislimo predvsem na vsebino, ko govorimo o oblikah, pa mislimo predvsem na izrazje ter razvrščanje in podajanje ekonomskih kategorij.

Tipi tega računovodskega izkaza so na primer za notranje potrebe pri upravljanju, za zunanje poslovno poročanje in za poročanje državnim organom. Medtem ko je računovodski izkaz prvega tipa odvisen zgolj od notranjih

potreb, je računovodski izkaz druga tipa pod močnim vplivom predpisov in splošno sprejetih računovodskih načel, računovodski izkaz tretjega tipa pa izključno pod vplivom zakonodaje. Nas zanima predvsem računovodski izkaz drugega tipa, ki mora po prevladujoči praksi v svetu vsebovati tudi potrdilo pooblaščenega revizorja in ima lahko različne *oblike*, ki nas sedaj zanimajo.

Izkaz uspeha je lahko dvostranski vzporedni ali enostranski zaporedni. *Dvostranski vzporedni izkaz* lahko imenujemo tudi bilanco uspeha. Bilanca uspeha na eni strani zajema odhodke (skupaj s celotnim dobičkom) in na drugi strani prihodke (skupaj s celotno izgubo), lahko pa tudi na eni strani stroške (skupaj s celotnim dobičkom) in na drugi donose (skupaj s celotno izgubo), pri čemer so stroški in donosi opredeljeni zelo različno.

Glede na vsebino posamezne strani ločujemo *prometno čisto* in *prometno napihnjeno* bilanco uspeha, v prvi so navedeni le izvirni prihodki in izvirni odhodki (stroški), to je tisti iz razmerij enote računovodskega obravnavanja z drugimi pravnimi in fizičnimi osebami, v drugi pa se poleg njih pojavljajo tudi izpeljani prihodki in izpeljani odhodki (stroški), ki zrcalijo razmerja med deli same enote računovodskega obravnavanja. Ti se pojavljajo, kadar začne lastni proizvod ali opravljena storitev nastopati v okviru iste enote računovodskega obravnavanja kot delovno sredstvo, delovni predmet ali angažirana storitev, to je kot prva poslovnega procesa. Obstaja sicer pravilo, da se ob spremembi lastnih proizvodov ali storitev v prvine poslovnega procesa v okviru iste enote računovodskega obravnavanja ne sme izkazovati poslovni izid, od katerega včasih odstopajo le rešitve pri prenosu lastnih proizvodov med osnovna, stalna ali temeljna sredstva. A tudi če je poslovni izid zaradi takih notranjih obračunov nespremenjen, se za isti znesek povečajo prihodki in odhodki (stroški), kar otežuje analizo. Odtod praviloma skrb za prometno čistost bilance uspeha.

Glede na obseg izkazovanja poslovnega izida ločujemo bilanco uspeha *s poslovnim izidom obravnavanega leta* in bilanco uspeha *s poslovnim izidom obravnavanega leta skupaj z ostankom poslovnega izida prejšnjega leta*. V prvi je na strani odhodkov prikazan le pozitiven poslovni izid obravnavanega leta, bodisi kot celota ali pa z deli, ki izhajajo iz njegove razdelitve, na strani prihodkov pa le negativni poslovni izid obravnavanega leta, bodisi kot celota ali pa z deli, ki izhajajo iz njegove poravnave. V drugi je na strani odhodkov prikazan ne samo pozitiven poslovni izid obravnavanega leta, temveč tudi neporavnani negativni poslovni izid iz preteklega leta, ki v nekem smislu povečuje odhodke v obravnavanem letu, na strani prihodkov pa je prikazan ne samo negativni poslovni izid obravnavanega leta, temveč tudi nerazdeljeni poslovni izid iz preteklega leta, ki v nekem smislu povečuje prihodke v obravnavanem letu.

Glede na navajanje postavk, ki pojasnjujejo oblikovanje poslovnega izida, ločujemo več oblik bilance uspeha. Najčistejša, a ne tudi najbolj praktična, je tista bilanca uspeha, v kateri so na *eni strani vsi odhodki* (redni in izredni), na *drugi pa vsi prihodki* (redni in izredni). Bolj pogostna pa je oblika bilance uspeha, v kateri so na *eni strani gibanja stroškov do zneska rednih odhodkov in izredni odhodki*, na *drugi pa vsi prihodki* (redni in izredni). Pri tem dobimo redne odhodke tako, da seštejemo stroške v razdobju in stroške v začetni nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov ter odštejemo stroške v končni nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov; ali seštejemo stroške v razdobju in povečanje vrednosti nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov; ali odštejemo zmanjšanje vrednosti nedokončane proiz-

vodnje in zalog proizvodov od stroškov v razdobju; ali seštejemo začetne vrednosti zalog materiala, vrednosti nabave materiala in vseh stroškov v razdobju razen stroškov materiala in odštejemo končno vrednost zalog materiala, nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov. V vseh naštetih primerih pa seveda v okviru izrednih prihodkov in izrednih odhodkov ne more biti inventurnih razlik pri nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov ter v zadnjem primeru tudi ne inventurnih razlik pri zalogah materiala, ker se izgubijo v izračunanih rednih odhodkih. Toda bilanco uspeha je mogoče oblikovati tudi tako, da so v njej navedeni na eni strani stroški v razdobju skupaj z izrednimi odhodki, na drugi strani pa dopolnjeni redni prihodki skupaj z izrednimi prihodki; dopolnitev rednih prihodkov omogoča zaznavanje donosov kot nasprotje stroškov, medtem ko so izredni prihodki in izredni odhodki le postavke, ki popravljajo poslovni izid iz te razlike. V takem primeru je treba k rednim prihodkom prišteti stroške v začetni nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov; ali k rednim prihodkom prišteti povečanje vrednosti nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov; ali od rednih prihodkov odšteti zmanjšanje vrednosti nedokončane proizvodnje in zalog proizvodov. Končno je bilanco uspeha mogoče oblikovati tudi tako, da so v njej na eni strani navedeni dopolnjeni stroški skupaj z izrednimi odhodki in na drugi strani dopolnjeni redni prihodki skupaj z izrednimi prihodki; stroški v razdobju so dopolnjeni s stroški v začetnih zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje, tako da dobimo nasprotni pol rednim prihodkom, ki so dopolnjeni s stroški v končnih zalogah proizvodov in nedokončane proizvodnje, nato pa z razliko med njimi lahko prikažemo poslovni izid, ki ga dopolnimo zgolj z izrednimi odhodki in izrednimi prihodki.

Glede na postopnost razporejanja pozitivnega poslovnega izida (ali poravnavanja negativnega poslovnega izida) pa ločujemo *enostavno* in *stopenjsko* bilanco uspeha. V prvi je na strani odhodkov dodatno prikazan le celotni dobiček brez postavk, ki izhajajo iz njegove razporeditve, na strani prihodkov pa je dodatno prikazana le celotna izguba brez postavk, ki nakazujejo njeno poravnavo; ali pa so na strani odhodkov dodatno prikazane le postavke razporeditve dobička, ne da bi bil prikazan celotni dobiček, na strani prihodkov pa so dodatno prikazane le postavke poravnave izgube, ne da bi bila prikazana celotna izguba. V drugi pa je treba ločevati dve ali več stopenj; v prvi je ugotovljen le celotni dobiček ali celotna izguba, v drugi pa ja celotni dobiček razdeljen (celotna izguba poravnana), da iz njega (nje) izhaja le morebitni nerazdeljeni dobiček (neporavnana izguba). Možno pa je tudi v prvi podbilanci uspeha prikazovati širše kategorije, kot je kategorija poslovnega izida, kar pomeni, da se odhodki pojavljajo tudi še v drugi podbilanci uspeha; prav tako se tudi dodatni prihodki lahko pojavljajo še v drugi podbilanci uspeha.

Do sedaj smo teoretično razčlenjevali možnosti sestavljanja bilance uspeha, to je dvostranskega izkaza uspeha. *Enostranski izkaz uspeha* pa je po obliki *preprosto zaporeden* ali *stopenjsko zaporeden*. V prvem primeru so v njem navedeni najprej prihodki, nato odhodki, potem poslovni izid kot razlika med njimi in nato postavke, ki izhajajo iz njegove delitve, če je pozitiven, ali postavke, ki omogočajo njegovo poravnavo, če je negativen. V drugem primeru pa so v njem navedeni najprej prihodki določene vrste in odšteti odhodki določene vrste; dobljena razlika pripomore k celotnemu poslovnemu izidu, vendar jo povečamo s prihodki druge vrste in zmanjšamo z odhodki druge vrste ter tako dobimo drugo razliko, ki nakazuje celotni

poslovni izid, njegovo prestopnjo ali njegov ostanek; končno pa prištejemo še prihodke tretje vrste in odštejemo odhodke tretje vrste, da nam ostane nerazdeljeni dobiček ali — nasprotno — izguba.

421 Izkaz uspeha v Jugoslaviji

Predpisani obrazec izkaza uspeha ima v Jugoslaviji precejšen obseg, če ga pa poenostavimo, tako da upoštevamo zgolj skupine postavk, ugotovimo, da ima pravzaprav dvostransko obliko in da ima zato povsem ustrezen naziv »bilanca uspeha«. Bilanca uspeha je sestavljena iz več podbilanc, in če uradni obrazec skrajno poenostavimo, pridemo do naslednjega:

Ugotavljanje dohodka

materialni stroški in amortizacija v začetnih zalogah	prihodki iz prodaje, svobodne menjave dela in udeležbe v skupnem prihodku
+	+
materialni stroški in amortizacija v obračunskem razdobju	prihodki iz prodaje blaga
+	+
nabavna vrednost prodanega blaga	drugi redni prihodki
+	+
izredni odhodki	izredni prihodki
—	=
materialni stroški in amortizacija v končnih zalogah	celotni prihodek
=	+
skupaj odhodki pred ugotovitvijo dohodka	izguba pri materialnih stroških in amortizaciji
+	—
dohodek	

Razporeditev dohodka

prispevki iz dohodka	dohodek za razporeditev
+	+
davki iz dohodka	izguba pri obveznostih iz dohodka
+	skupaj z osebnimi dohodki
del dohodka za pogodbene obveznosti in druge obveznosti iz dohodka	
+	
del čistega dohodka za osebne dohodke	
+	
del čistega dohodka za sklad skupne porabe	
+	
del čistega dohodka za rezervni in poslovni sklad	

Izguba in kritje izgube

izguba	kritje izgube
	+
	nekrita izguba

V primeru dohodka je med prvo in drugo podbilanco še ena podbilanca, v kateri je navedeno, koliko skupnega dohodka pripada drugi organizaciji združenega dela in koliko preučevani, ki ga nato razporedi v naslednji podbilanci.

Iz same oblike — ne da bi poznali vsebino posameznih postavk v okviru prihodkov in odhodkov — je težko presoditi ali imamo opraviti s prometno čisto ali s prometno napihnjeno bilanco uspeha. Ker pa se bilanca uspeha sestavlja za vsako temeljno organizacijo združenega dela in tudi delovno skupnost, je možnost za vključenost notranjih obračunskih postavk bistveno omejena; drugače je pri prenosu lastnih proizvodov med osnovna sredstva ali drobni inventar, kar pa smo tudi v izhodiščnem teoretičnem modelu že tolerirali kot izvirne prihodke in odhodke. Zadeva se nekoliko spremeni šele potem, ko preučujemo delovno organizacijo, sestavljeno iz več temeljnih organizacij; vendar vprašanje zbirne in konsolidirane bilance uspeha ni predmet naše sedanje obravnave. Zato lahko štejemo za pravilo, da je bilanca uspeha prometno čista.

Na drugi strani je za jugoslovansko bilanco uspeha značilno, da prikazuje zgolj poslovni izid obravnavanega leta ter njegovo oblikovanje in delitev (poravnavo), medtem ko ostanek poslovnega izida iz preteklega leta zanj ni več zanimiv. Prihodki so vedno navedeni na enem samem mestu, medtem ko so odhodki razčlenjeni na odhodke pred ugotovitvijo dohodka in na odhodke iz razporeditve dohodka. Odhodki pred ugotovitvijo dohodka so dobljeni tako, da so k stroškom v razdobju prišteti materialni stroški z amortizacijo v začetni nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov ter od tega odšteti materialni stroški z amortizacijo v končni nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov, dodani pa še izredni odhodki. Na drugi strani pa odhodki iz dohodka niso podobno izvedeni iz stroškov, res pa je tudi, da se smejo ob koncu razdobja zadrževati osebni dohodki v nedokončani proizvodnji in zalogah proizvodov, medtem ko je vse druge postavke iz razporeditve dohodka treba z njim že sproti pokriti. Bilanca uspeha je očitno večstopenjska bilanca uspeha. Toda če je že sprejeto načelo, da je treba pozitivni poslovni izid v celoti razporediti, ostaja le odprto drugo vprašanje, kako je s poravnavanjem izgube iz preteklega leta v obravnavanem letu. To vprašanje je v predpisanem obrazcu povsem zanemarjeno.

Medtem ko je predpisani izkaz uspeha sestavljen v obliki dvostranske bilance uspeha, so poročila o ugotavljanju in razporejanju dohodka praviloma sestavljena v obliki stopenjskega izkaza uspeha, na primer takole:

prihodki iz prodaje

+

drugi prihodki

=

celotni prihodek

—

materialni stroški in amortizacija v prodanih količinah

=

dohodek

—

prispevki in davki iz dohodka

—

druge obveznosti iz dohodka

=
 čisti dohodek
 —
 osebni dohodki
 —
 oblikovanje sklada skupne porabe
 =
 akumulacija
 —
 oblikovanje rezervnega sklada
 =
 oblikovanje poslovnega sklada

V primeru skupnega dohodka in udeležbe drugih pravnih oseb v njem je seveda tak prikaz treba še dopolniti. Namesto akumulacije pa se seveda utegne pojaviti tudi izguba in je v dodatnem izkazu pojasnjeno, kako je poravnana in ali je ostalo še kaj neporavnane.

422 Izkaz uspeha v Združenih državah Amerike

V ameriških podjetjih izkaz uspeha v obliki dvostranske bilance uspeha skorajda ni znan. Namesto tega sta običajna *enostopenjski izkaz uspeha* (single-step income statement) in *večstopenjski izkaz uspeha* (multiple-step income statement). Prvi je sestavljen na primer takole:

revenues (prihodki
 sales revenues (prihodki iz prodaje)
 other revenues (drugi prihodki)
 —
 costs and expenses (stroški in odhodki)
 costs of goods sold (stroški v prodanem blagu)
 selling expenses (splošni prodajni stroški)
 general and administrative expenses (splošni upravni stroški)
 other expenses (drugi odhodki)
 income taxes (davek od dobička)
 =
 net income (čisti dobiček)

Če od čistega dobička odštejemo dividende, je ostanek zadržani dobiček (retained income), ki izhaja iz poslovanja posameznega leta. Mnogokrat pa je gibanje zadržanega dobička podano posebej, saj nanj vplivajo tudi začetno stanje in nekatere postavke, ki sicer niso vključene v izkaz uspeha za posamezno leto.

Stroški prodanega blaga so navadno prikazani v enem samem znesku, včasih pa so tudi utemeljeni s prikazom gibanja zalog in v preteklem razdobju nastalih stroškov, na primer pri proizvodnih podjetjih takole:

raw materials inventory, Jan. 1, (začetne zaloge materiala)
 +
 purchase of raw materials (nakup materiala)
 —
 raw materials inventory, Dec. 31. (končana zaloga materiala)
 =

raw materials used (stroški izdelovalnega materiala)
 +
 direct labor (stroški izdelovalnega dela)
 +
 manufacturing overhead (splošni proizvodjalni stroški)
 +
 work in process inventory, Jan. 1. (stroški v začetni nedokončani proizvodnji)
 —
 work in process inventory, Dec. 31. (stroški v končni nedokončani proizvodnji)
 =
 cost of goods manufactured (stroški dokončanih proizvodov)
 +
 finished goods inventory, Jan. 1. (stroški v začetnih zalogah proizvodov)
 —
 finished goods inventory, Dec. 31 (stroški v končnih zalogah proizvodov)
 =
 costs of goods sold (stroški v prodanem blagu)

Ameriška podjetja praviloma ne prikazujejo niti sestave stroškov v prodanih proizvodih niti sestave v razdobju nastalih stroškov po njihovih vrstah, tako da največkrat ni znana niti amortizacija, ki je skrita v splošnih proizvodjalnih stroških, splošnih prodajnih stroških in splošnih upravnih stroških. Prav tako ni posvečena posebna pozornost inventurnim razlikam. Iz dosedanjega prikaza je tudi razvidno, da ameriška podjetja zajemajo med stroške svojih proizvodov od splošnih stroškov le tiste, ki se pojavljajo pri njihovem proizvodjanju, medtem ko splošne upravne in prodajne stroške takoj obravnavajo kot odhodke in jih pokrivajo s tedanjimi prihodki, ne glede na gibanje zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje. Zato so tudi v izkazu uspeha prikazani posebej splošni upravni in splošni prodajni stroški, medtem ko so splošni proizvodjalni stroški zajeti že v okviru stroškov v prodanem blagu.

Naj omenimo še, da so prihodki iz prodaje pri ameriških podjetjih sestavljeni iz prodajne vrednosti prodanega blaga ali opravljenih storitev, medtem ko so odšteti vračila (returns), dobropisi (allowances) in popusti (discounts). Drugi prihodki zajemajo na primer prejete obresti in dividende, drugi odhodki pa tudi na primer plačane obresti.

Večstopenjski izkaz uspeha, v katerem upoštevamo enake postavke kot v pravkar obravnavanem, pa je denimo takle:

sales revenues (prihodki iz prodaje)
 —
 costs of goods sold (stroški v prodanem blagu)
 =
 gross profit (kosmati dobiček iz prodaje)
 —
 selling expenses (splošni prodajni stroški)

—
general and administrative expenses (splošni in upravni stroški)

=

operating income, earnings from operations (dobiček iz poslovanja)

+

other revenues (drugi prihodki)

—

other expenses (drugi odhodki)

=

revenues before taxes on income (dobiček pred obdavčitvijo)

—

income taxes (davek od dobička)

=

net income (čisti dobiček)

Čisti dobiček je deloma razdeljen med delničarje v obliki dividend, deloma pa ostane v podjetju kot zadržani dobiček (retained earnings). Ker se ta spreminja tudi iz drugih razlogov, in ne samo zaradi povečanja ob koncu vsakega uspešnega poslovnega leta ali zmanjšanja ob koncu neuspešnega, sestavljajo ameriška podjetja mnogokrat poleg izkaza uspeha še *izkaz pridržanega čistega dobička* (statement of retained earnings). Včasih pa oba izkaza združijo, tako da je nadaljevanje že obravnavanega vzorca izkaza uspeha na primer takole:

net income (čisti dobiček)

+

retained earnings at beginning of year (zadržani dobiček ob začetku leta)

—

dividends on capital stock (dividende na delniško glavnico)

=

retained earnings at close of year (zadržani dobiček ob koncu leta)

423 Izkaz uspeha v Zvezni republiki Nemčiji

Podobno kot v Združenih državah Amerike tudi v Zvezni republiki Nemčiji izkaz uspeha nima oblike dvostranske bilance uspeha; toda v ameriških podjetjih je taka rešitev vzniknila iz prakse, pri zahodnonemških pa je predpisana. Medtem ko so izkazi uspeha pri ameriških podjetjih deloma le preprosti zaporedni, pa poznajo zahodnonemška podjetja izključno večstopenjske. V njih so postavke razvrščene drugače kot pri ameriških podjetjih, zlasti pa iz njih ni mogoče razbrati splošnih prodajnih in splošnih upravnih stroškov. Projekciji stroškov v razdobju na prodane količine se zahodnonemški izkaz uspeha izogne, tako da vpelje kategorijo kosmatega donosa. V skrajšani obliki je izkaz uspeha takle:

Umsatzerlöse (prodajni izkupiček)

±

Veränderungen des Bestandes an fertigen und unfertigen Erzeugnissen (sprememba stanja proizvodov in nedokončane proizvodnje)

+

andere aktivierte Eigenleistungen (drugi aktivirani notranji učinki)

=	Gesamtleistung (celotni učinek)
—	Aufwendungen für Roh-, Hilfs-, und Betriebsstoffe sowie für bezogene Waren (stroški surovin, pomožnega in obratnega materiala ter blaga)
=	Rohertrag (kosmati donos)
+	andere Erträge (drugi donosi)
—	Löhne und Gehälter (mezde in plače)
—	soziale Abgaben und andere Aufwendungen (socialne dajatve in drugi odhodki)
—	Abschreibungen und Wertberichtigungen (odpisi in popravki vrednosti)
—	Zinsen und ähnliche Aufwendungen (obresti in podobni odhodki)
—	Steuern (davki)
=	Jahresüberschuss (letni presežek)
—	Einstellungen aus dem Jahresüberschuss in offene Rücklagen (prenos v rezervni sklad)
=	Bilanzgewinn (nerazdeljeni bilančni dobiček)

V primeru izgube se seveda namesto letnega presežka pojavi najprej letni primanjkljaj (Jahresfehlbetrag), ki ga poravnajo z rezervnim skladom (Entnahme aus offenem Rücklagen), tako da je kot bilančna izguba (Bilanzverlust) izkazana le morebitna neporavnana razlika.

Med delničarje je seveda mogoče razdeliti le bilančni dobiček, ta postavka pa je v določeni meri tudi rezultat zelenega izplačila dividend in nanjo utegne močno vplivati vzpostavljanje večjih ali manjših razmejitvenih postavk med stroški ali odhodki, a tudi obračun popravkov vrednosti. Potrebe po nekem posebnem izkazu zadržanega dobička pa v Zvezni republiki Nemčiji ni; vse bistvene postavke so zajete že v izkaz uspeha.

424 Izkaz uspeha v Franciji

Izkaz uspeha ima v Franciji v glavnem dvostransko obliko, je torej bilanca uspeha (modèle de compte de résultat en »compte«), čeprav ni izključena tudi enostranska oblika (modèle de compte de résultat d'un liste de postes), ki pa je manj pogostna. Zato bomo obravnavali le prvo obliko, ki je poenostavljeno takale:

charges (stroški)

produits (donosi)

I. charges d' exploitation (stroški
poslovanja)

I. produits d' exploitation (donosi
iz poslovanja)

1. achats de marchandises (nabavna vrednost blaga)
±
variations de stock (spremembe v zalogi)
 2. achats de matières et consommables (nabavna vrednost surovin in potrošnega materiala)
±
variations de stock (spremembe v zalogi)
 3. autres charges externes (drugi zunanji stroški)
 4. impôts, taxes et versement assimilées (davki, takse in podobna izplačila)
 5. salaires et traitements (plače in drugi zaslužki)
 6. charges sociales (socialne dajatve)
 7. dotations aux amortissements et aux provisions — charges calculées (obračunana amortizacija in vnaprej vračunani stroški)
 8. quote-part de résultat sur operation faites en commun (ustrezni del izida, doseženega pri skupnem poslovanju)
- II. charges financières (finančni stroški)
1. intérêts et autre charges assimilées (obresti in podobni stroški)
 2. différences négatives de change (negativne tečajne razlike)
 3. charges nettes sur cession de valeurs mobilières de placement (čisti stroški cesije kratkoročnih naložb)
- III. charges exceptionnels (izredni stroški)
- IV. participation des salariés aux fruits de l'expansion (udeležba delavcev v plodovih razširjanja)
- V. impôts sur les bénéfices (davek od dobička)
- VI. bénéfice (dobiček)

1. ventes de marchandises (prodaja blaga)
 2. production vendue (prodana proizvodnja)
±
 3. production stockée — variation en plus ou moins (zaloga proizvodnje — spremembe)
 4. production immobilisée (zaustavljena proizvodnja)
 5. subventions d' exploitation (subvencije za poslovanje)
 6. reprises sur amortissement et provisions et transferts de charges (prevzem amortizacije in vnaprej vračunanih stroškov ter rednih stroškov)
 7. autres produits (drugi donosi)
 8. quote-part de résultat sur operation faites en commun (ustrezni del izida, doseženega pri skupnem poslovanju)
- II. produits financières (finančni donosi)
1. produits financières de participation (finančni donosi iz participacije)
 2. intérêt et autres produits assimilés (obresti in drugi podobni donosi)
 3. différences positives de change (pozitivne tečajne razlike)
 4. produits nets sur cession de valeurs mobilières de placement (čisti donosi cesije kratkoročnih naložb)
- III. produits exceptionnels (izredni donosi)
- IV. perte (izguba)

V bilanci uspeha ne vidimo neposredno prihodkov in odhodkov, temveč donose, to je prihodke, popravljene za spremembo vrednosti zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje, ter stroške. Vidna je ugotovitev čistega dobička in izgube v posameznem letu, ne pa tudi kasnejše razporejanje dobička na delničarje ali pa poravnavanje izgube; to je možno videti le v bilanci stanja za obravnavano ali naslednje leto.

425 Izkaz uspeha v Italiji

Oblika izkaza uspeha pri italijanskih podjetjih ni predpisana. Kljub temu se izkaz uspeha praviloma pojavlja z dvostransko obliko, tj. kot bilanca uspeha, čeprav tega naziva uradno nima. Označen je namreč kot konto izgub in dobičkov (conto perdite e profitti; conto dei profitti e delle perdite), a tudi kot ekonomski obračun (rendiconto economico) ali konto donosa (conto di reddito).

Gotovo je osrednja ekonomska kategorija v izkazu uspeha (čisti) dobiček ali njegovo nasprotje — izguba. Po tem, kako je predstavljeno njegovo ugotavljanje, pa je pri italijanskih podjetjih mogoče ločevati izkaz uspeha:

- s kosmatimi rezultati (a risultati lordi);
- z donosi, stroški in zalogami (a ricavi, costi e rimanenze)

V primeru a) v izkazu uspeha niso navedeni prihodki in proizvodjalni stroški, temveč le razlika med njimi, tj. kosmata proizvodjalna marža, od katere je treba odšteti komercialne stroške in splošne upravne stroške, a tudi davke od dobička, da pridemo do čistega dobička. Ta primer je bil v preteklosti bolj pogosten, vendar ga v novejšem času na podlagi rešitev v drugih državah začenja nadomeščati primer b). V tem primeru so v izkazu uspeha navedeni vsi prihodki in tudi vsi stroški, poslovni izid pa je dobljen ne kot razlika med prihodki in na odhodke popravljenimi stroški, temveč kot razlika med stroški in na donose popravljenimi prihodki. To je lepo vidno iz naslednjega obrazca:

perdite (izgube)	profitti (dobički)
esistenze iniziali di materie prime, semilavorati, prodotti finiti e merci (začetne zaloge materiala, polproizvodov, dokončanih proizvodov in trgovinskega blaga)	ricavi (donosi iz prodaje)
acquisti di materie prime, semilavorati e merci (nakup materiala, polproizvodov in trgovinskega blaga)	proventi finanziari (donosi iz financiranja)
costi di lavoro (stroški dela)	proventi e ricavi diversi (razni donosi)
prestazioni di servizi (stroški storitev)	nuove immobilizzazioni da produzione interna (investicije v lastni režiji)
imposte e tasse (davki in takse)	rimanenze finali di materie prime, semilavorati, prodotti finiti e merci (končne zaloge materiala, polproizvodov in trgovinskega blaga)
interessi passivi (pasivne obresti)	perdita (izguba)
ammortamenti (amortizacija)	

emaccantonamenti al fondi (odvajanje
log v sklade, tj. vnaprejšnje
tevrvačunavanje stroškov)
remanutenzioni e riparazioni (stroški
le vzdrževanja in popravil)
spese ed oneri diversi (razni
stroški)

utile netto (čisti dobiček)

Kot vidimo, imamo na levi strani seštevek vseh nabav v razdobju in vrednost vseh začetnih zalog, na desni strani pa seštevek vseh prihodkov in vrednosti končnih zalog, medtem ko je poslovni izid razlika med obema stranema, tj. čisti dobiček, če je leva stran manjša, in izguba, če je desna stran manjša. V takšnem izkazu potemtakem neposredno ne vidimo niti stroškov, ki so v najbolj splošnem teoretičnem modelu vezani le na porabo, medtem ko je tu dan poudarek nabavi (costi d'acquisto). Za ugotavljanje poslovnega izida potemtakem poznavanje stroškov niti ni potrebno. Pač pa je potrebno poznavanje izdatkov v zvezi z nabavami in gibanjem vrednosti zalog. To misel pa je mogoče še nadaljevati s tem, da na levi strani izkažemo dodatno tudi vse nabave negibljivih sredstev (immobilizzazioni) razen tistih, ki so pridobljena v lastni režiiji, isto vrednost pa še enkrat upoštevamo na desni strani v končnem stanju teh sredstev.

Čim bolj se pri ugotavljanju poslovnega izida premikamo od ekonomske kategorije prihodkov in odhodkov k ekonomskim kategorijam prejemkov in izdatkov, tem več dopolnilnih postavk k prejemkom in izdatkom moramo postaviti v izkazu uspeha, da bi končno le lahko ugotovili poslovni izid. Tako pridemo tudi do naslednjih načelnih postavk v izkazu uspeha, ki jih predlaga italijanska teorija:

negativne sestavine poslovnega izida	pozitivne sestavine poslovnega izida
a) ki izhajajo iz preteklih razdobj	a) ki izhajajo iz preteklih razdobj
b) ki so nastale v tekočem razdobju	b) ki so nastale v tekočem razdobju
c) ki se bodo pojavile v prihodnjih razdobjih	c) ki se bodo pojavile v prihodnjih razdobjih

Od teh načel pa nato ni daleč do naslednjega obrazca izkaza uspeha italijanskih podjetij, ki ga je tudi v praksi mogoče zaslediti, seveda še precej bolj razčlenjenega:

costi (stroški nabave)	ricavi (donosi)
scorte iniziali (začetne zaloge)	rati iniziali passivi (začetni vnaprej vračunani, a neplačani stroški)
risconti iniziali attivi (začetni nevračunani, a plačani stroški)	risconti iniziali passivi (začetni neobračunani, a plačani prihodki)
rati iniziali attivi (začetni obračunani, a neplačani prihodki)	ricavi e proventi d' esercizio (donosi v razdobju)

costi d' esercizio (vrednost nabav
in dajatev v razdobju)

ammortamento (amortizacija)

rati finali passivi (končni vnaprej
vračunani, a neplačani stroški)

risconti finali passivi (končni
neobračunani, a plačani
prihodki)

utile netto d' esercizio (dobiček v
razdobju)

scorte finali (končne zaloge)

risconti finali attivi (končni
nevračunani, a plačani stroški)

rati finali attivi (končni obračunani
a neplačani prihodki)

perdita d' esercizio (izguba v
razdobju)

Vidimo, da postaja obrazec izkaza uspeha silno kompliciran, brž ko se odmikamo od preprostega razumevanja ekonomskih kategorij prihodkov in odhodkov, ki so jih med drugim osvojili tudi mednarodni računovodski standardi.

Do sedaj smo se dotikali le prvega dela izkaza uspeha, v katerem je poslovni izid ugotovljen. Drugi del, ki se nanaša na delitev dobička (ripartizione del utile) ali na poravnavanje izgube, je dosti bolj preprost in ima primeru delitve čistega dobička naslednje postavke:

quota alla riserva legale (znesek za
zakonsko rezervo)

quota alla riserva straordinaria
(znesek za izredne rezerve)

quota al Consigli di amministrazione
(znesek za upravni svet)

dividendi (dividende)

utile non ripartito (nerazdeljeni
dobiček)

utile dell' esercizio (dobiček
razdobja)

avanzo utili esercizio precedente
(nerazdeljeni dobiček prejšnjih
razdobj)

V ta drugi del izkaza uspeha so potemtakem vključeni tudi znesek nerazdeljenega dobička prejšnjih razdobj, tako da je celotni dobiček z razdelitvijo (utile ripartibile) lahko večji od tistega, ki je bil dosežen v preučevanem razdobju. Nekaj podobnega je seveda tudi z izgubo.

426 Izkaz uspeha v Demokratični republiki Nemčiji

Tudi v Demokratični republiki Nemčiji ne uporabljajo izkaza uspeha v obliki dvostranske bilance uspeha, temveč je predpisan precej zapleten stopenjski izkaz uspeha. Če ga do skrajnosti poenostavimo, dobimo takole zasnovo:

Erlöse (izkupiček)

+

produktgebundene Subventionen (s proizvodi povezane subvencije)

—

produktgebundene Abgaben (s proizvodi povezani davki)

=

realisierte finanzgeplante Warenproduktion (prodana vrednostno načrtovana blagovna proizvodnja)

—
Gesamtselbstkosten der realisierten finanzgeplanten Warenproduktion
(vsi lastni stroški prodane vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje)

=
Ergebnis aus realisierter finanzgeplanten Warenproduktion (izid iz prodane vrednostno načrtovane blagovne proizvodnje)

+
Ergebnis aus Verrechnungs des Eigenverbrauchs zu IAP (izid iz obračunane notranje prodaje po industrijski prodajni ceni)

+
Ergebnis aus Umbewertung (izid iz prevrednotenja)

+
Gewinnzuschläge, Gewinnabschläge (pribitki k dobičku in odbitki od njega)

=
einheitliches Betriebsergebnis (celotni poslovni izid podjetja)

—
Produktions- bzw. Handelsfondsabgabe (davek na sklade)

=
Nettoergebnis (čisti poslovni izid)

V celotni konstrukciji izkaza uspeha pa se pojavljajo še kategorije bruto proizvodnje, lastnih stroškov bruto proizvodnje in druge, a tudi take posebnosti, kot so nadplanski dobiček (Überplangewinn) in podplanska izguba (Unterplanverlust), ki se štejeta za pozitivna, ter primanjkljaj dobička (Mindergewinn) in nadplanska izguba (ausserplanm. Verlust), ki se štejeta za negativna. To pa so kategorije, ki so bile znane tudi v Jugoslaviji v časih centralnega planskega sistema upravljanja.

427 Izkaz uspeha v Poljski

Izkazu uspeha vsaj v uradnih poročilih ni posvečena tolikšna pozornost kot izkazu stanja. Pravzaprav se omejuje zgolj na ugotavljanje poslovnega izida, in sicer takole:

Rachunek wyników (račun uspeha)

	1	2
dochody ze sprzedaży (prihodki iz prodaje)	—	—
koszty według rodzaju (stroški po vrstah)		
wyrównania rentowności (izravnavanje donosnosti)		
zmiana stanu produktów (sprememba stanja proizvodov)		
straty i zyski nadzwyczajne (izredne izgube in dobički)		
zysk (rubr. 1) lub strata (rubr. 2)		
(dobiček v stolpcu 1 ali izguba v stolpcu 2)		
razem (wiersze 1 do 6)		
(skupaj 1 do 6)		

Formalno imamo potemtakem že spet opraviti z bilanco, saj sta oba stolpca v njej z enakim seštevkom, in sicer v prvem stolpcu stroški skupaj

z zmanjšanjem stanja proizvodov in z dobičkom, v drugem stolpcu pa prihodki skupaj s povečanjem stanja proizvodov in z izgubo. Odhodki potemtako niso prikazani kot celota, temveč le kot stroški v razdobju, ki jih je treba delno dopolnjevati s stroški iz preteklega razdobja, kolikor so končne zaloge proizvodov manjše od začetnih, medtem ko je po drugi strani prihodke treba povečati za stroške v povečanih končnih zalogah proizvodov. Iz tega pa sledi, da pri ugotavljanju poslovnega izida poljskih podjetij navsezadnje niso soočeni odhodki in prihodki, temveč stroški in donosi. To seveda ne vpliva na njegov znesek, temveč le na način njegovega oblikovanja.

428 Izkaz uspeha v Madžarski

Izkaz uspeha ima pri madžarskih podjetjih dvostransko obliko. Pojavlja se torej kot bilanca uspeha, čeprav je njegov madžarski naziv odmaknjen od izraza bilanca (eredménykimutatás). V njem so na prvi strani prikazani redni odhodki po dejavnostih, izredni odhodki po vrstah in dobiček, na nasprotni strani pa redni prihodki po dejavnostih, izredni prihodki po vrstah in izguba, tako da sta obe strani uravnovešeni. Število postavk pa ni takšno, da jih ne bi bilo mogoče uvrstiti na dve strani normalnega formata. V bilanci uspeha je pojasnjeno samo oblikovanje poslovnega izida, medtem ko dobiček še ni razdeljen in izguba še ni poravnana. Ta naloga je opravljena v posebnem obrazcu, katerega rezultati so vključeni v knjigovodstvo za naslednje leto.

Ekonomske kategorije v bilanci uspeha so v načelu tiste, ki smo jih že navedli pri obravnavi stroškov in odhodkov ter prihodkov in poslovnega izida. Zato jih ne bomo ponavljali.

5 Konsolidirani zaključni račun s posebnim ozirom na mednarodno poslovanje

50 RAZMERJA MED POVEZANIMI PODJETJI IN POTREBA PO SESTAVLJANJU KONSOLIDIRANEGA ZAKLJUČNEGA RAČUNA

Konsolidirani izkaz stanja in konsolidirani izkaz uspeha je treba sestavljati za ekonomsko celoto, ki obsega več formalno samostojnih delov, med katerimi obstajajo različna medsebojna razmerja. Vsak od teh formalno samostojnih delov ima svoj izkaz stanja in izkaz uspeha, toda izkaza stanja in izkaza uspeha za ekonomsko celoto ni mogoče dobiti preprosto s seštevanjem postavk v njih. Za predstavitev ekonomske celote v njenem okolju v ničemer niso zanimive ekonomske kategorije, ki izhajajo iz medsebojnih razmerij med njenimi deli, zato jih je treba izločiti. Da bi jih lahko izločili, jih seveda moramo najprej poznati. Da bi jih spoznali, pa je koristno, da si jih ogledamo na primeru medsebojno povezanih podjetij v zahodnem svetu, kjer so najbolj razvita. Tamkajšnja spoznanja je vedno mogoče presaditi tudi v drugačne okoliščine, seveda z določenimi opustitvami, spremembami in dopolnitvami. Zato ni nič čudnega, če je teorija konsolidiranja računovodskih izkazov najbolj razvita ravno v Združenih državah Amerike. Vendar ne gre samo za teorijo, temveč tudi za prakso. V nekaterih državah namesto konsolidiranih računovodskih izkazov uporabljajo kar zbirne računovodske izkaze, v katerih so postavke za enote preprosto seštete ter pomeni njihov seštevek postavko za ekonomsko celoto. Izrazna moč zbirnih računovodskih izkazov se loči od izrazne moči konsolidiranih računovodskih izkazov ter je zato tudi pri pojasnjevanju ekonomskih kategorij v njih treba biti previden.

V uvodnem poglavju smo že govorili o delniških družbah kot podjetjih v zahodnem svetu. Pri tem smo tudi omenili matično družbo in podrejene družbe, ki skupaj z njo sestavljajo določeno ekonomsko celoto. Sedaj nas pa zanimajo ravno razmerja med takšnimi podjetji.

Ker je vsako izmed povezanih podjetij pravno samostojno, ima svoje računovodstvo in sestavlja zaključni račun. V njegovi bilanci stanja in bilanci uspeha so vidne tudi postavke, ki so povezane z medsebojnimi razmerji takih podjetij. Ta razmerja lahko delimo v dve skupini:

- a) razmerja iz naložb posameznega podjetja v druga povezana podjetja;
- b) razmerja iz nakupov in prodaj v okviru povezanih podjetij ter drugega poslovanja v razdobju.

Ne smemo misliti, da v skupini povezanih podjetij le matična družba kupuje delnice podrejenih družb, da bi si pridobila vpliv na odločanje v njih. Predvsem so možne večstopenjske povezave, kjer matična družba vlaga svoja sredstva v podrejeno družbo na prvi ravni, ta vlaga svoja sredstva v podrejeno družbo na drugi ravni in tako naprej. Znale so še recipročne povezave, tako da ne vlaga samo matična družba svoja sredstva v podrejeno družbo, temveč tudi podrejena družba vlaga v matično. Prav tako so možne krožne

povezave, da na primer matična družba vlaga svoja sredstva v podrejeno družbo na prvi ravni, ta v podrejeno družbo na drugi ravni, ta pa nazaj v matično družbo. Možnosti za prepletanje razmerij so zelo številne, vendar bomo problem preučevali na nekoliko poenostavljenem modelu, v katerem le matična družba vlaga v delnice, a tudi v obveznice podrejene družbe.

Opozoriti moramo predvsem na dejstvo, da v samostojni bilanci stanja matične družbe njena naložba v posamezno podrejeno družbo ni nujno izkazana z enakim zneskom, kot je v samostojni bilanci stanja te podrejene družbe izkazana obveznost do vira njenega kapitala, tj. do matične družbe. Zadeva na splošno ni tako preprosta, kot če matična družba posodi denar podrejeni družbi; v takšnem primeru matična družba med svojimi sredstvi izkazuje terjatev do podrejene družbe, ta pa obveznost do matične družbe v enakem znesku. Ugotovili smo že, da matična družba pridobi svoj vpliv na podrejeno družbo z odkupom njenih delnic (v Veliki Britaniji *ordinary share*, v Združenih državah Amerike *common stock* ali *common share*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Stammaktie*, v Franciji *action ordinaire*, v Italiji *azione ordinaria* in v Španiji *acción ordinaria*). Če matična družba ni prvi kupec navadnih delnic na novo ustanovljene družbe, ki s tem postaja podrejena družba, se pri nastajajoči podrejeni družbi poleg delniške glavnice skoraj neizbežno pojavlja tudi zadržani dobiček, mnogokrat pa še vplačani presežek kapitala in revalorizacijski presežek, kar vse skupaj sestavlja njeno čisto premoženje (v Veliki Britaniji *net worth* ali *net assets*, v Združenih državah Amerike *shareholders' equity*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Reinvermögen* ali *Nettovermögen*, v Franciji *actif net*, *patrimoine net* ali *situation nette*, v Italiji *attivo netto* ali *patrimonio netto* in v Španiji *activo neto* ali *patrimonio neto*). Vrednost navadnih delnic, izražena v delniški glavnici, je seveda za toliko večja, za kolikor je v bilanci stanja nastajajoče podrejene družbe več zadržanega dobička in drugih postavk čistega premoženja. Če bi torej matična družba odkupila vse navadne delnice nastajajoče podrejene družbe po njihovi knjižni vrednosti, bi plačala ne samo znesek do tedaj izkazane delniške glavnice (brez morebitnih prednostnih delnic) pri nastajajoči podrejeni družbi, temveč znesek njenega celotnega čistega premoženja na isti dan (spet brez morebitnih prednostnih delnic). V takšnem primeru bi bila v bilanci stanja matične družbe po nakupu navadnih delnic izkazana naložba v podrejeno družbo v celotnem znesku, plačanem dotedanjim delničarjem, medtem ko v bilanci stanja podrejene družbe sploh ne bi bila izkazana nikakršna sprememba, če izvajamo, da je odtlej lastnik vseh navadnih delnic matična družba; nominalna vrednost teh delnic pa je še vedno v bilanci stanja podrejene družbe izkazana v manjšem znesku, kot je bil znesek njihove kupnine, ki jo je plačala matična družba, saj se je plačani znesek nanašal tudi na zadržani dobiček podrejene družbe in druge postavke njenega čistega premoženja. Toda matična družba ima le redkokdaj vse navadne delnice podrejene družbe; za njen vpliv nanjo praviloma povsem zadošča večina teh delnic, denimo vsaj 51 %. Če na primer želi imeti 60 % navadnih delnic podrejene družbe, se nanje nanaša samo 60 % zadržanega dobička in drugih postavk čistega premoženja podrejene družbe; nakup teh delnic po njihovi knjižni vrednosti bi že spet povzročil, da bi bila v bilanci stanja matične družbe njena naložba v podrejeno družbo izkazana v znesku, večjem od nominalnega zneska teh delnic v bilanci stanja podrejene družbe, saj se razlika že spet nanaša na del zadržanega dobička in druge postavke čistega premoženja, ki niso formalno izkazane kot sestavni del delniške glavnice.

Obstaja pa pravilo, da navadne delnice niso odkupljene ravno po knjižni vrednosti, ki je bila pravkar pojasnjena. Zlasti tedaj, ko te delnice kotirajo na borzi vrednostnih listin, je njihova cena bolj odvisna od dividend, ki jih prinašajo, in ne toliko od knjižne vrednosti. Tako je skorajda normalno, da je nakupna vrednost navadnih delnic drugačna od njihove že pojasnjene knjižne vrednosti; lahko je večja ali manjša.

Če je nakupna vrednost navadnih delnic večja od njihove knjižne vrednosti, je to mogoče ekonomsko pojasniti z večjimi pričakovanimi dividendami ali drugimi koristmi, a tudi s slabo kupčijo in s preplačilom, knjigovodsko pa s tem, da je podrejena družba do tedaj izkazovala premalo sredstev in preveč obveznosti, tako da se pri njej po takšnem odkupu navadnih delnic pravzaprav pojavi presežek poslovne vrednosti (goodwill). Seveda pa ta presežek ni neposredno viden niti v samostojni bilanci stanja matičnega podjetja niti v samostojni bilanci stanja podrejenega podjetja. V prvi je v okviru naložb prikazana celotna nakupna vrednost delnic, ki je večja od knjižno izkazane vrednosti teh delnic v drugi; v bilanci stanja podrejenega podjetja pa po takšni spremembi lastništva ni nikakršne potrebe po dopolnjevanju do tedaj izkazanih sredstev. Obstaja le neujemanje med ustrezno aktivno postavko v bilanci stanja matičnega podjetja in pasivno postavko v bilanci stanja podrejenega podjetja. Če opazujemo vsako bilanco stanja posebej, pa niti ne zaznamo, da so bile delnice podrejene družbe odkupljene od prejšnjega lastnika po višji ceni ali da obstaja kak splošni presežek poslovne vrednosti (goodwill).

Če je, nasprotno, nakupna vrednost navadnih delnic podrejene družbe manjša od njihove tamkajšnje knjižne vrednosti, je to mogoče ekonomsko pojasniti tako, da matična družba pričakuje zgolj manjše dividende ali druge koristi, lahko pa je tudi napravila dobro kupčijo, medtem ko je to knjigovodsko mogoče pojasniti s tem, da podrejena družba izkazuje pravzaprav preveč sredstev in premalo obveznosti, kar pomeni, da se pri njej po takšnem odkupu navadnih delnic pojavlja nevknjižen ~~splošni~~ primanjkljaj poslovne vrednosti (negative goodwill). Ta primanjkljaj po spremembi lastništva spet ni viden niti v samostojni bilanci stanja matičnega podjetja niti v samostojni bilanci stanja podrejenega podjetja. Pri matičnem podjetju je v okviru njegovih naložb v aktivih bilance stanja izkazana celotna nakupna vrednost delnic podrejenega podjetja, ki je to pot manjša od knjižno izkazane vrednosti istih delnic v podrejenem podjetju (se pravi ustreznega dela tamkajšnje delniške glavnice in drugih delov čistega premoženja). Pri podrejenem podjetju so seveda postavke kapitala v pasivih bilance stanja še vedno takšne, kot so bile, preden je matično podjetje kupilo navadne delnice od njihovih prejšnjih lastnikov. Torej se spet ne ujemata ustrezna aktivna postavka v bilanci stanja matičnega podjetja in pasivna postavka v bilanci stanja podrejenega podjetja. Opazovanje vsake bilance stanja posebej pa nas ne pripelje do spoznanja, da so bile delnice podrejene družbe odkupljene po nižji ceni ali da obstaja primanjkljaj poslovne vrednosti (negative goodwill). Prav tako nas ločeno opazovanje obeh bilanc stanja ne privede do spoznanja, kolikšen je pri podrejeni delniški družbi preostali delež čistega premoženja, ki ne pripada matični družbi in se navadno imenuje kar manjšinski delež (minority interest), lahko pa tudi zunanji delež (outside interest).

Doslej smo si ogledovali ob začetku izkazano naložbo matične družbe v podrejeno družbo. Kako matična družba izkazuje naložbo v podrejeno družbo kasneje, pa je odvisno od tega, katero metodo knjiženja uporablja. Znani sta

dve. Prva je metoda nakupne vrednosti (*cost method*) druga pa metoda udeležbe (*equity method*). Ločita se po upoštevanju poslovnega izida podrejene družbe. Po metodi nakupne vrednosti se prvotno izkazana naložba matične družbe v podrejeno družbo kasneje ne spreminja in poslovni izid podrejene družbe ne vpliva nanjo. Matična družba izkaže šele prejete dividende od svoje naložbe v podrejeno družbo, in sicer kot svoje prihodke, ne pa kot spremembo svoje naložbe vanjo. Le če podrejena družba plača dividende iz zadržanega dobička, ki je obstajal na dan, ko je matična družba pridobila delnice podrejene družbe, mora matična družba za znesek teh dividend zmanjšati izkazano naložbo v podrejeno družbo, medtem ko se pri njej v tej zvezi ne pojavljajo prihodki. Nasprotno se po metodi udeležbe prvotno izkazana naložba matične družbe v podrejeno povečuje vsako leto za ustrezni del pozitivnega poslovnega izida podrejene družbe in zmanjšuje za ustrezni del negativnega poslovnega izida podrejene družbe. Prejete dividende od naložbe v podrejeno družbo kasneje zmanjšajo prvotno izkazano povečanje naložbe na podlagi pozitivnega poslovnega izida podrejene družbe, kajti ta del prehodno izkazane naložbe se v tistem trenutku, ko se pojavijo v matični družbi prihodki iz naložbe, tudi spremeni v denarno obliko. Metoda udeležbe ima prednost pred metodo nakupne vrednosti, ker omogoča boljši vpogled v povezavo matične družbe s podrejeno družbo in lažjo kontrolo nad politiko dividend v podrejeni družbi, saj je v matično družbo vedno vključen ustrezni del dobička podrejene družbe, ne glede na njegovo kasnejšo razporeditev v dividende.

Naložba enega podjetja v drugo ima lahko tudi obliko odkupljenih obveznic (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *bonds*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Obligationen*, v Franciji *obligations*, v Italiji *obbligazioni* in v Španiji *obligaciones*). Če obveznice druge družbe odkupi prva po njihovi nominalni vrednosti, je gotovo naložba prve družbe v njeni bilanci stanja izkazana z enakim zneskom kot njej pripadajoče obveznice v pasivih bilance stanja druge družbe. Drugače je, če druga družba izdaja obveznice s popustom ali če prva pridobi obveznice druge kasneje po ceni, ki se loči od njihove nominalne vrednosti. V takšnem primeru so odkupljene obveznice druge družbe pri prvi izkazane z zneskom, ki ga je le-ta plačala. Toda druga družba ima v pasivih svoje bilance stanja izdane obveznice vedno izkazane z zneskom, ki ga bo morala plačati, ko bodo obveznice zapadle; če jih je izdala s popustom, obravnava dani popust kot dolgoročno razmejeni strošek, ki ga navadno amortizira enakomerno do zapadlosti obveznic. Naložba prve družbe v drugo je potemtakem lahko izkazana z večjo ali manjšo vrednostjo kot obveznost druge družbe do prve.

Že ob začetku smo omenili, da se poleg razmerij iz naložb posameznega podjetja v druga povezana podjetja običajno pojavljajo še razmerja iz nakupov in prodaj v okviru povezanih podjetij. Prodani poslovni učinek prvega podjetja ima lahko pri drugem vlogu delovnega sredstva, delovnega predmeta ali angažirane storitve, se pravi je prvina tamkajšnjega poslovnega procesa. Razen v primeru, ko je predmet kupoprodajnega razmerja storitev, vstopi prodani poslovni učinek prvega podjetja najprej med opredmetene naložbe drugega podjetja (*fixed assets* v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, *Sachanlagen* v Zvezni republiki Nemčiji, *actif immobilisé* v Franciji, *attivo fisso* v Italiji in *activo inmovilizado* v Španiji). Lahko pa vstopi tudi v zalogo materiala in drobnega inventarja drugega podjetja (v Veliki Britaniji *stocks of raw materials and supplies*, v Združenih državah Amerike

inventories of raw materials and supplies, v Zvezni republiki Nemčiji *Vorräte der Roh-, Hilfs, und Betriebsstoffen*, v Franciji *stocks des matières premières et consommables*, v Italiji *stock di materie prime e di consumo* in v Španiji *existencias de materias primas y materiales consumibles*). Cena, po kateri prodaja prvo podjetje drugemu v okviru sistema medsebojno povezanih podjetij, je seveda praviloma večja od stroškov, kar pomeni, da se pojavlja dobiček iz notranje prodaje v okviru gospodarske celote, ki sestoji iz sicer pravno povsem samostojnih podjetij. Več o notranjih ali prenosnih cenah bomo govorili v naslednji točki. Tu pa zadošča opozoriti, da prihodku iz takšne prodaje, ki ga izkazuje prvo podjetje, prej ali slej ustreza odhodek v drugem podjetju; v vmesnem razdobju pa se pri drugem podjetju zadržuje nakupna vrednost takšnih poslovnih učinkov prvega podjetja v okviru njegovih opredmetenih naložb in zalog, najprej zalog materiala in drobnega inventarja ter nato zalog nedokončane proizvodnje in končnih proizvodov. Kolikor notranja ali prenosna cena v okviru medsebojno povezanih podjetij zajema tudi prodajalčev dobiček, se potemtakem še del dobička prvega podjetja zadržuje v okviru zalog drugega, dokler ne preide v okvir njegovih odhodkov. Dokler drugo podjetje kot kupec ne poravnava računa prvemu kot prodajalcu, pa se tudi v bilanci stanja prvega podjetja pojavljajo terjatve do drugega v enakem znesku, kot se v bilanci stanja drugega podjetja pojavljajo obveznosti do prvega.

51 OPREDELJEVANJE NOTRANJIH ALI PRENOSNIH CEN

510 Pojem notranjih ali prenosnih cen

Notranje (interne) ali prenosne (transferne) cene se nanašajo na poslovne učinke, to je proizvode ali storitve, ki prehajajo iz enega v drugi del podjetja. Pri tem se za podjetje utegne šteti tudi celota povezanih podjetij, ki obsega formalno pravno povsem samostojne enote, nastopajoče v isti državi ali celo v različnih državah. Pojem ekonomska celota, v okviru katere je mogoče govoriti o notranji (interni) prodaji, je v marsičem odvisen od družbenoekonomskega sistema. Tako na primer pri nas celo v kupoprodajnih odnosih med temeljnimi organizacijami, ki pripadajo isti delovni organizaciji, ne govorimo več o nečem, kar bi pri posamezni temeljni organizaciji ustvarjalo prihodke iz notranje prodaje, saj je to zanjo zunanja (eksterna) prodaja. Zato tudi v takšnem primeru ne govorimo več o notranjih ali prenosnih cenah. Še manj pa seveda tedaj, kadar imamo opraviti s premiki poslovnih učinkov med posameznimi deli sestavljene organizacije združenega dela. Pojem notranja prodaja pri nas sedaj največkrat povezujemo le s premiki poslovnih učinkov v okviru posamezne temeljne organizacije, na primer s prevzemom kakih lastnih proizvodov v okvir njenih osnovnih sredstev ali drobnega inventarja. V okviru posamezne temeljne organizacije namreč nimamo več opraviti z obračuni med stopnjami celotnega proizvodnega ali — širše — poslovnega procesa; takšni obračuni se pojavljajo le v okviru delovne organizacije, ki je sestavljena iz več temeljnih organizacij. Uveljavljanje pojma notranje ali prenosne cene je pri nas močno omejeno že s tem, ko je zaradi izhodišča v temeljni organizaciji združenega dela pojem notranja prodaja ožji kot v svetu, kjer vedno jemljejo za izhodišče ekonomsko celoto. Na drugi strani pa v svetu govorijo o notranjih ali prenosnih cenah tudi tedaj, kadar sploh nimajo več

opraviti z notranjo prodajo in z njo povezani prihodki, temveč le s prenašanjem stroškov med posameznimi deli ekonomske celote. Tako lahko najdemo notranje ali prenosne cene pri takem prenašanju

- a) med stroškovnimi mesti (cost centers) posameznega podjetja;
- b) med poslovnoizidnimi enotami (profit centers) posameznega podjetja, tudi takšnega, ki je sestavljeno iz formalnopravno povsem samostojnih enot;
- c) med enotami celote povezanih podjetij, ki deluje v eni ali več državah.

O notranjih ali prenosnih cenah je bilo v ameriški literaturi že marsikaj zapisanega. Pri tem mislimo ne samo na krajše sestavke o njih v knjigah o stroškovnem in upravljalnem računovodstvu, temveč zlasti na članke, ki so izhajali v različnih revijah, zlasti na primer v *The Accounting Review*, *Management Accounting* in *The Journal of Business*. Preučevanja notranjih ali prenosnih cen sta se že davno lotili tudi dve ameriški organizaciji: National Association of Cost Accountants, ki je leta 1955 izdala publikacijo *Accounting for Intracompany Transfers* (Research Series No. 30) in National Industrial Conference Board, ki je leta 1967 izdal publikacijo *Interdivisional Transfer Pricing* (Business Policy Study No. 122). Za pomembne avtorske monografije, ki se ukvarjajo s problemom notranjih ali prenosnih cen, pa v Združenih državah Amerike štejejo: David Solomons: *Divisional Performance: Measurement and Control* (Financial Executive Research Foundation, New York 1965); James S. Shulman: *Transfer Pricing in Multinational Business* (Soldiers Field Press, Boston 1975); Ralph L. Benke — James Don Edwards: *Transfer Pricing: Techniques and Uses* (National Associations of Accountants, New York 1980).

Obravnavali bomo nekatera ameriška spoznanja o notranjih ali prenosnih cenah, ki so pomembne tudi pri mednarodnih primerjavah računovodskih rešitev.

511 Notranje ali prenosne cene pri prenosih med stroškovnimi mesti

Stroškovno mesto (cost center) je prostorsko ali funkcionalno zaokrožena enota, v kateri ali v zvezi s katero se pojavljajo stroški, ki jih je mogoče razporejati na posamezne poslovne učinke in je zanje nekdo odgovoren. Tako rekoč vsako ameriško podjetje pozna stroškovna mesta, vendar na nižjih stopnjah organizacijskega ustroja, tako da pri njih ne pride v poštev spremljanje gibanja poslovnih učinkov na podlagi notranjih ali prenosnih cen. Kjer je spremljanje takšnega gibanja koristno ali potrebno, so v okviru podjetja praviloma vzpostavljene poslovnoizidne enote (profit centers), pri katerih obstaja ne samo odgovornost za stroške, temveč tudi odgovornost za poslovni izid. Le v primerih, kjer so tržne cene stopenjskih poslovnih učinkov nezanesljive ali sploh neugotovljive in ali kjer obstaja tesna zaporedna povezanost in soodvisnost posameznih stopenj, ostajajo ameriška podjetja raje kar pri stroškovnih mestih in ne vpeljujejo poslovnoizidnih enot. V takšnih primerih pa se že pojavljajo notranje ali prenosne cene ob premikih poslovnih učinkov med stroškovnimi mesti.

Medtem ko je stroškovna mesta (cost centers) pri ameriških podjetjih mogoče vzporejati s stroškovnimi mesti v naših organizacijah združenega dela, je poslovnoizidne enote (profit centers) v okviru posameznega podjetja

mogoče vzporejati v našimi nekdanjimi ekonomskimi enotami, katerih poslovni izidi so bili na končni stopnji vedno podrejeni obračunu za celotno delovno organizacijo. Nasprotno je naše temeljne organizacije združenega dela mogoče vzporejati le s tistimi poslovnoizidnimi enotami (profit centers), ki imajo tudi formalnopravno samostojnost in se praktično pojavljajo kot matičnemu podjetju (parent company) podrejena podjetja (subsidiaries) s samostojnimi zaključnimi računi. Za poslovnoizidne enote v okviru posameznega podjetja namreč ni sestavljen nikakršen zaključni račun. A tudi takšna podrejena podjetja so v ameriški praksi vključena v ekonomsko celoto na način, ki zagotavlja čim boljše uresničevanje njenih ciljev. Po pravici do neodvisnega nastopanja so potemtakem naše temeljne organizacije celo več kot kaka podrejena podjetja v ameriškem smislu, medtem ko po svoji dejanski naravi vsaj nekatere naše male in neodvisne temeljne organizacije v skrajnem primeru ne bi mogle imeti višje stopnje kot tista stroškovna mesta v ameriških podjetjih, ki so pojasnjena v prejšnjem odstavku.

Tu nas zanimajo notranje ali prenosne cene za poslovne učinke, ki zapuščajo kako stroškovno mesto in prehajajo na naslednje stroškovno mesto, pri čemer ta stroškovna mesta (cost centers) še ne izpolnjujejo vseh pogojev, da bi se spremenila v poslovoizidne enote (profit centers). Te cene morajo namreč omogočati:

1. boljše odločitve glede doseganja poslovnega izida v ekonomski celoti;
2. boljše presojanje uspešnosti delovanja posameznih delov ekonomske celote.

Ker se strokovnjaki v poslovnem vodstvu ne utegnejo poglobljati v zapletene izračune, morajo biti te cene tudi vsem lahko razumljive, kar je tretji pogoj zanje.

Načelno pa so lahko opredeljene kot:

- a) dejanski celotni stroški količinske enote;
- b) dejanski spremenljivi stroški količinske enote;
- c) načrtovani celotni stroški količinske enote;
- č) načrtovani spremenljivi stroški količinske enote.

Takoj naj pripomnimo, da so dejanski stroški v ameriških podjetjih preprosto imenovani *actual costs*, načrtovani pa *standard costs*; to — vsaj drugo — ni pravilno, saj je iz njihovih pojasnil mogoče razbrati, da imamo opraviti s kategorijo *budgeted costs*, ki temelji na ocenjenih stroških (*estimated costs*). Vemo pa, da so pri doseganju določenih poslovnih učinkov v danih okoliščinah le standardni stroški tisti, ki so teoretično upravičeni, medtem ko so ocenjeni stroški tisti, ki so normalni in pričakovani z vsemi neracionalnostmi, ki jih skrivajo. Torej tudi pri ameriških podjetjih ni mogoče jemati za standardno vsega, kar je tako formalno označeno. Drugo, na kar opozarjamo, pa je, da so spremenljivi stroški v ameriških podjetjih sicer označeni z *variable costs* in celotni stroški *full costs*, toda ti drugi pri proizvodnih stroškovnih mestih, ki nas sedaj zanimajo, praviloma ne obsegajo sorazmernega dela splošnih, upravnih in prodajnih stroškov (*general, administrative and selling expenses*).

Dejanski stroški so le redko podlaga za postavljanje notranjih ali prenosnih cen. Res omogočajo realnejšo presojo končnih prodajnih cen in

s tem boljše odločitve glede doseganja poslovnega izida v ekonomski celoti, vendar imajo številne druge pomanjkljivosti, ki omejujejo njihovo uporabo. Tako se na primer iz številnih razlogov spreminjajo na količinsko enoto; znani so šele zelo pozno; če so z njimi opredeljene notranje ali prenosne cene, pa se na naslednja stroškovna mesta prenese (ne)uspeh delovanja prejšnjih stroškovnih mest, kar pomeni, da ne omogočajo dobre presoje uspešnosti delovanja posameznih delov ekonomske celote. Načrtovani stroški kot vsebina notranjih ali prenosnih cen nimajo pomanjkljivosti, ki bi poslabševale presojo uspešnosti delovanja posameznih delov ekonomske celote, zato pa imajo pomanjkljivosti, ki otežujejo odločitve glede doseganja poslovnega izida v ekonomski celoti, saj ne nakazujejo odmikov od načrtovanih velikosti, medtem ko so same načrtovane velikosti lahko tudi preračunljivo izmalíčene.

Zanimivo je, da ameriška podjetja opredeljujejo notranje ali prenosne cene pri prenosih stroškov med stroškovnimi mesti raje z več ali manj zajetimi celotnimi stroški, in ne s spremenljivimi stroški. Posledica je, da se pri naslednjem stroškovnem mestu ne ustvarja mnenje, kako majhna je vrednost poslovnih učinkov, ki jih je predalo prejšnje stroškovno mesto, in se tako preprečuje njihova neracionalna uporaba. Toda hkratna posledica je, da se stalni stroški, ki jih zajema notranja ali prenosna cena, na naslednjem stroškovnem mestu ob porabi ustreznega poslovnega učinka spremenijo v spremenljive stroške, kar otežuje ali celo malíči odločitve glede doseganja poslovnega izida v ekonomski celoti. Namesto da bi bili stalni stroški razdeljeni po poslovnih učinkih kot stroškovnih nosilcih na vsakem stroškovnem mestu posebej, je z vidika ekonomske celote bolje spremljati prispevek za kritje, ki ga ob zunanji prodajni ceni daje posamezna vrsta končnih poslovnih učinkov, nato pa, kako ta prispevek za kritje pokriva stalne stroške na vseh stroškovnih mestih. Ker je postavljanje in presojanje prodajnih cen končnega poslovnega učinka treba urediti z vidika ekonomske celote, ni tako težko k spremenljivim stroškom na vseh stroškovnih mestih v zvezi s posamezno vrsto poslovnega učinka dodati ustrezni prispevek za kritje stalnih stroškov na vseh teh mestih in še za kritje poslovnega izida v ekonomski celoti. Kar se tiče druge zahteve v zvezi z oblikovanjem notranjih ali prenosnih cen, da namreč omogočajo boljšo presojo uspešnosti delovanja posameznih delov ekonomske celote, pa naj omenimo, da obstajata v ameriški literaturi dva predloga: da se stalni stroški stroškovnih mest prenesejo na raven podjetja ali da se prenesejo v celotnem znesku in po predanih poslovnih učinkih nerazdeljenem znesku na tisto stroškovno mesto, ki te poslovne učinke prevzame in je zanje najprej obremenjeno zgolj po spremenljivih stroških. Kakorkoli že, obstaja mnenje, da notranja ali prenosna cena na podlagi načrtovanih spremenljivih stroškov pospešuje povečanje poslovnega izida in izboljšuje ocenjevanje dosežkov v celotnem podjetju. Res pa se tudi v ameriških podjetjih pojavljajo težave, kadar želijo natančno razmejiti stalne in spremenljive stroške.

512 Notranje ali prenosne cene pri prenosih med poslovnoizidnimi enotami

Poslovnoizidna enota (profit center) je del ekonomske celote, za katerega se prihodki in odhodki ter s tem tudi poslovni izid ugotavljajo posebej. Navadno je poslovnoizidna enota organizacijsko zaokrožen del podjetja (*department* ali *division*); v takšnem primeru je ugotovljeni poslovni izid

posamezne enote samo notranjega pomena za upravljanje v podjetju, medtem ko se zaključni račun sestavi za celotno podjetje, ki se z njim predstavlja navzven. Toda naravo poslovnoizidne enote utegne imeti tudi podrejeno podjetje (subsidiary), ki je navsezadnje le del ekonomske celote z matičnim podjetjem na čelu. V takšnem primeru se poslovni izid posamezne enote predstavi tudi navzven z njenim lastnim zaključnim računom. Modele notranjih ali prenosnih cen bomo obravnavali enotno, ne glede na podvrste poslovnoizidnih enot, saj nanje ne vpliva narava poslovnoizidnih enot, dokler se pojavljajo v okviru iste države.

Notranje ali prenosne cene morajo pri prenosih stroškov med poslovnoizidnimi enotami izpolnjevati enake pogoje kot pri prenosih med stroškovnimi mesti, le da sta prva dva pogoja še izostrena, in sicer tako, da morajo:

1. usmerjati odločanje v posameznih delih k opredeljenim ciljem celotnega podjetja (ali celote povezanih podjetij), med katerimi je na prvem mestu celotni poslovni izid;
2. omogočati ocenjevanje delovanja posameznih delov glede na njihovo prizadevanje za uresničevanje ciljev celotnega podjetja (ali celote povezanih podjetij).

Notranje ali prenosne cene pa je sedaj mogoče opredeliti za:

- a) prevladujoče tržne cene (prevailing market prices);
- b) prilagojene tržne cene (adjusted market prices);
- c) dogovorjene cene (negotiated prices);
- č) dejanske celotne stroške količinske enote, povečane za kalkulativen dobiček (actual full costs plus);
- d) načrtovane celotne stroške količinske enote, povečane za kalkulativen dobiček (standard full costs plus);
- e) dejanske spremenljive stroške količinske enote, povečane za kalkulativen prispevek za kritje (actual variable costs plus);
- f) načrtovane spremenljive stroške količinske enote, povečane za kalkulativen prispevek za kritje (standard variable costs plus);
- g) načrtovane spremenljive stroške količinske enote, povečane za oportunitetne stroške (standard variable costs plus opportunity costs).

Seveda ne prihajajo v vsakršnih okoliščinah v poštev vse navedene možnosti. Prav tako ima vsaka izmed navedenih različic svoje prednosti in pomanjkljivosti. Ob začetku lahko samo ugotovimo, da se v ameriških podjetjih kot notranja ali prenosna cena ne pojavlja tudi tista, ki bi bila zasnovana na mejnih stroških (marginal costs) in ki jo teoretična literatura prav rada navaja.

Prevladujoča tržna cena (prevailing market price) je cena, ki za istovrstne poslovne učinke že obstaja na trgu. V ameriških podjetjih jo štejejo za idealno notranjo ali prenosno ceno, če je vse poslovne učinke, ki so prodani ali preneseni med enotami iste ekonomske celote, mogoče prodati tudi navzven. Vendar se sorazmeroma redko primeri, da bi kak proizvodjalni oddelek lahko na trgu prodal po sprotih tržnih cenah vse, kar proizvaja. Mnogokrat sicer posamezni deli podjetja celo ne smejo svobodno kupovati in prodajati na trgu; vendar to še ne bi smelo biti razlog za opustitev prevladujoče tržne cene kot notranje ali prenosne cene. Pač pa je bistveni razlog za njeno opu-

stitev dejstvo, da trg ni pripravljen ob danih cenah sprejeti kakršnekoli proizvedene količine, ki bi jo ponudil kak proizvodjalni oddelek podjetja. Zato prevladujoča tržna cena le ni tako pogostna vsebina notranje ali prenosne cene.

Prilagojena tržna cena (adjusted market price) je prevladujoča tržna cena, zmanjšana za nekatere stroške, ki se pri notranjem prenosu ali notranji prvdajni ceni ne pojavljajo, medtem ko bi bili pri zunanji prodaji normalni. To velja zlasti za prevozne stroške, stroške pridobivanja naročil, stroške v zvezi s posebno pripravo pošilk, odpise terjatev in še nekatere. Prilagojena tržna cena je v ameriških podjetjih bolj pogostna vsebina notranje ali prenosne cene. Vendar jo je mogoče uporabljati le, če je vse poslovne učinke, ki so preneseni ali prodani med enotami iste ekonomske celote, mogoče prodati tudi navzven. Pogoji zanjo je torej podoben kot pri prevladujoči tržni ceni. V nasprotju z njo pa povzroča dva problema: poslovnoizidna enota, ki nekaj predaja, in poslovnoizidna enota, ki tisto prevzema, se ne strinjata vedno, kateri stroški so zaradi notranjega premika namesto zunanje prodaje prihranjeni in za katere naj bo prilagojena tržna cena manjša od prevladujoče tržne cene; na drugi strani pa tako opredeljena notranja ali prenosna cena nekoliko ovira presojo uspešnosti prevzema poslovnoizidne enote v primerjavi z drugimi podjetji.

Dogovorjena cena (negotiated price) je pri ameriških podjetjih manj pogostna notranja ali prenosna cena, prihaja pa v poštev zlasti tedaj, kadar poslovni učinki, preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, nimajo tržne cene, zanje potrebne zmogljivosti pa je mogoče uporabiti tudi za nastajanje poslovnih učinkov, ki jih je mogoče prodati na trgu in imajo na njem tržno ceno. Dogovorjena cena se navadno ravna po prevladujoči tržni ceni podobnih poslovnih učinkov, popravljeni, kot smo povedali pri prilagojeni tržni ceni.

Pri dodajanju kalkulativnega dobička dejanskim ali načrtovanim celotnim stroškom količinske enote je najprej treba poznati dobiček količinske enote končnega proizvoda v preučevanem podjetju. Ta je nato kalkulativno razporejen na poslovnoizidne enote v sorazmerju z izvirnimi stroški, ki se tamkaj pojavljajo v zvezi z nastajanjem tega končnega proizvoda. Seveda je dodatek kalkulativnega dobička k celotnim stroškom količinske enote lahko zasnovan tudi drugače. Pojavljajo pa se problemi, brž ko je stopenjski poslovni učinek kake poslovnoizidne enote namenjen različnim končnim poslovnim učinkom, pri katerih je različno razmerje med dosegljivim dobičkom in kumulativnimi stroški količinske enote. V takšnem primeru utegne biti tako oblikovana notranja ali prenosna cena istega stopenjskega poslovnega učinka celo različna, če je ta namenjen različnim vrstam končnih poslovnih učinkov in je potreben izračun njenega tehtanega povprečja ob upoštevanju predvidene sestave poslovnih učinkov v naslednjih stopnjah. Posebnost takšnega opredeljevanja notranje ali prenosne cene je, da se ameriška podjetja ne ozirajo na tržne cene stopenjskega poslovnega učinka. To je seveda utemeljeno le, če so vsi poslovni učinki obravnavane poslovnoizidne enote preneseni ali prodani enotam iste ekonomske celote in sploh nimajo tržnih cen, prav tako pa ne obstajajo na trgu podobni poslovni učinki. Če se kalkulativni dobiček doda glede na dejanske celotne stroške enote, obstaja nevarnost, da si tista enota, ki doseže prihranek pri stroških, s tem zmanjšuje znesek dodeljenega dobička, medtem ko si ga druga enota hkrati povečuje. Zato je bolje izhajati iz načrtovanih celotnih stroškov poslovno-

izidne enote. V vsakem primeru je razdelitev dobička na posamezne poslovno-izidne enote posledica izbrane metode, zato so tudi takšne enote včasih označene za neprave poslovnoizidne enote (pseudo profit center).

Za dodajanje kalkulativnega prispevka za kritje dejanskim ali načrtovanim spremenljivim stroškom količinske enote stopenjskega poslovnega učinka veljajo podobne ugotovitve kot prej. Tudi sedaj je treba najprej poznati razliko med prodajno ceno in kumulativnimi izvirnimi spremenljivimi stroški količinske enote končnega poslovnega učinka; to je celotni prispevek za kritje, ki ga daje. Enako razmerje med prispevkom za kritje in spremenljivimi stroški je nato treba upoštevati tudi pri stopenjskem poslovnem učinku, za katerega se ugotavlja notranja ali prenosna cena. Seveda je mogoče celotni prispevek za kritje razporejati še drugače. Toda če dodatek le upošteva dejanske spremenljive stroške v posameznih stopnjah, se ponovno pojavlja nevarnost nepravilne dodelitve prispevka za kritje v primeru prihrankov in prekoračitev pri teh stroških v posameznih poslovnoizidnih enotah. Gotovo je bolje izhajati iz načrtovanih, in ne iz dejanskih spremenljivih stroškov. A tudi če upoštevamo načrtovane spremenljive stroške količinske enote z ustreznim dodatkom kalkulativnega prispevka za kritje, ne moremo pričakovati enake notranje ali prenosne cene kot tedaj, kadar upoštevamo načrtovane celotne stroške količinske enote z ustreznim dodatkom kalkulativnega dobička. Delež ustreznih spremenljivih stroškov preučevane poslovnoizidne enote v vseh spremenljivih stroških količinske enote končnega poslovnega učinka namreč ni enak deležu vseh njenih ustreznih stroškov v vseh stroških količinske enote končnega poslovnega izida. Vloga stalnih stroškov je v različnih poslovnoizidnih enotah lahko različna. In še več: ni izključeno, da notranja ali prenosna cena, ki je oblikovana s sorazmernim dodatkom prispevka za kritje k spremenljivim stroškom, ne omogoča preučevani poslovnoizidni enoti niti dobička, medtem ko ga končni proizvod s svojo tržno ceno le prinaša. Zato tudi ta metoda ugotavljanja notranjih ali prenosnih cen pri ameriških podjetjih ni pogostna.

Končno je možna še notranja ali prenosna cena, ki upošteva načrtovane spremenljive stroške količinske enote, povečane za oportunitetne stroške. Pri tem so oportunitetni stroški enaki izgubljenemu prispevku za kritje pri tistih poslovnih učinkih, ki se jim je treba odpovedati, da bi lahko prišli do količinske enote tistega poslovnega učinka, ki je prenesen ali prodan kaki enoti znotraj iste ekonomske celote in pri katerem ugotavljamo notranjo ali prenosno ceno. Če zaradi ustvarjanja količinske enote takšnega poslovnega učinka ničesar ne izgubimo, pri njem nimamo opraviti z oportunitetnimi stroški, temveč samo z načrtovanimi spremenljivimi stroški, ki nato opredeljujejo njegovo notranjo ali prenosno ceno. Zadnji primer pride gotovo v poštev zlasti tedaj, kadar so pri poslovnih učinkih za notranje potrebe izrabljene zmogljivosti, ki jih sicer ni mogoče izrabiti pri nastajanju poslovnih učinkov za potrebe zunaj podjetja. Toda če bi želeli sedaj obravnavani način oblikovanja notranjih ali prenosnih cen uporabiti tudi tedaj, ko kaka poslovnoizidna enota deluje pretežno za notranje potrebe podjetja, bi bilo poleg teh cen treba zagotoviti še pokrivanje njenih stalnih stroškov in normalni poslovni izid z njihovim prenosom, ki smo ga nakazali pri obravnavi notranjih ali prenosnih cen v zvezi s prenosom med stroškovnimi mesti.

Zanimivo je, da ameriška avtorja Ralph L. Benke in James Don Edwards v že omenjeni knjigi *Transfer Pricing, Techniques and Uses* vidita splošni model za vse notranje ali prenosne cene ravno v standardnih spremenljivih

stroških, povečanih za izgubljeni prispevek za kritje. Razlika med zunanjo prodajno ceno poslovnih učinkov, ki so preneseni ali prodani med enotami iste ekonomske celote, ter njihovimi standardnimi stroški omogoča pokrivanje stalnih stroškov, oblikovanje poslovnega izida, a tudi pokrivanje odmikov od standardnih spremenljivih stroškov. Kjer prodajna cena ne obstaja ali vsaj ne obstaja njen nadomestek, pač ni izgubljenega prispevka za kritje, kar pomeni, da je notranja ali prenosna cena enaka standardnim spremenljivim stroškom količinske enote.

Poglejmo, kako je s prispevkom za kritje v primerih, ki se sicer skrivajo za vsemi prej obravnavanimi opredelitvami notranjih ali prenosnih cen.

1. Preučevani del podjetja lahko vse svoje stopenjske poslovne učinke, ki so preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, proda tudi navzven po tamkajšnji tržni ceni. V takšnem primeru je izgubljeni prispevek za kritje enak razliki med prevladujočo tržno ceno in standardnimi spremenljivimi stroški količinske enote, notranja ali prenosna cena pa je enaka prevladujoči tržni ceni. Središče odgovornosti je poslovnoizidna enota.

2. Preučevani del podjetja sicer lahko vse svoje stopenjske poslovne učinke, ki so preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, proda tudi navzven, vendar z določenimi količinskimi popusti, s posebnimi plačilnimi pogoji in z drugimi olajšavami. V takšnem primeru je izgubljeni prispevek za kritje enak razliki med prilagojeno tržno ceno in standardnimi spremenljivimi stroški količinske enote, pri čemer je prilagojena tržna cena v primerjavi s siceršnjo tržno ceno že zmanjšana za zunanjim kupcem dane olajšave. a tudi za nenastale prodajne stroške. Notranja ali prenosna cena pa je enaka prilagojeni tržni ceni. Središče odgovornosti je poslovnoizidna enota.

3. Preučevani del podjetja bi sicer lahko vse svoje stopenjske poslovne učinke, ki so preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, prodal tudi navzven, vendar bi se zaradi tega na trgu zmanjšala dotedanja prodajna cena vsem stopenjskim poslovnim učinkom, tudi tistim, ki so že ob začetku prodani navzven. V takšnem primeru je izgubljeni prispevek za kritje največkrat težko ugotavljati in je preprostejše šteti, da sploh ne obstaja, kar pomeni, da je notranja ali prenosna cena enaka standardnim spremenljivim stroškom. Toda zaradi tega je središče odgovornosti lahko le stroškovno mesto ali kvečjemu neprava poslovnoizidna enota (pseudo profit center).

4. Preučevani del podjetja ne more vseh svojih stopenjskih poslovnih učinkov, ki so preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, prodati tudi navzven, ker je trg za takšne poslovne učinke omejen in na njem ni kupcev za velike količine. V takšnem primeru izgubljenega prispevka za kritje ni, notranja ali prenosna cena pa je enaka standardnim spremenljivim stroškom. Središče odgovornosti je le stroškovno mesto.

5. Preučevani del podjetja prodaja večino svojih poslovnih učinkov navzven, to je na trgu, druge vrste poslovnih učinkov pa kot stopenjske poslovne učinke, ki nimajo tržne cene, prenaša ali prodaja enotam iste ekonomske celote, pri čemer je zmogljivosti, ki so potrebne zanje, mogoče prav tako uporabiti za nastajanje tistih poslovnih učinkov, ki se lahko prodajo navzven. V takšnem primeru je treba za stopenjske poslovne učinke, ki so preneseni ali prodani znotraj iste ekonomske celote, oblikovati prividno tržno ceno (phantom price). Takšna cena sestoji iz standardnih spremenljivih stroškov količinske enote in iz prispevka za kritje, ki bi ga v času, potrebnem za njeno nastajanje na omejenih zmogljivostih, izgubili pri poslovnih učinkih,

ki bi jih bilo mogoče prodati navzven, a se jim je treba odreči. Središče odgovornosti je sedaj poslovnoizidna enota.

6. Preučevani del podjetja prenaša ali prodaja večino ali celo vse svoje poslovne učinke znotraj iste ekonomske celote, pri čemer ti poslovni učinki nimajo cene na trgu. V takšnem primeru izgubljenega prispevka za kritje ni in je notranja ali prenosna cena enaka standardnim spremenljivim stroškom. Središče odgovornosti je lahko le stroškovno mesto ali kvečjemu neprava poslovnoizidna enota (pseudo profit center), če se hkrati celotni znesek prispevka za kritje primerno razdeli na posamezne dele podjetja.

7. Preučevani del podjetja večino svojih poslovnih učinkov prodaja na trgu, to je navzven, zmogljivosti, ki jih uporablja pri nastajanju poslovnih učinkov, ki jih prenaša ali prodaja znotraj iste ekonomske celote, pa ni mogoče uporabiti pri nastajanju poslovnih učinkov, ki bi bili prodani navzven. V takšnem primeru izgubljenega prispevka za kritje ni in je notranja ali prenosna cena enaka standardnim spremenljivim stroškom. Središče odgovornosti je praviloma neprava poslovnoizidna enota (pseudo profit center), pri čemer je treba zagotoviti primerno razdelitev celotnega zneska prispevka za kritje, doseženega ob prodaji končnih poslovnih učinkov, v katere je zajet preučevani stopenjski poslovni učinek.

8. Preučevani del podjetja ne more svojih poslovnih učinkov prodajati na trgu in tamkaj tudi nimajo tržne cene. V takšnem primeru ni izgubljenega prispevka za kritje in se kot notranja ali prenosna cena pojavljajo standardni spremenljivi stroški. Središče odgovornosti pa ima lahko le značilnost stroškovnega mesta.

513 Notranje ali prenosne cene pri prenosih med enotami podjetja ali celote povezanih podjetij v več državah

Del podjetja, ki ima naravo posebnega stroškovnega mesta, redkeje deluje v drugi državi kot sedež podjetja; mnogokrat je to posebna poslovnoizidna enota, praviloma pa celo takšna, ki je formalnopravno povsem samostojna. Tako imajo na primer številna ameriška podjetja svoja podrejena podjetja (subsidiaries) v drugih državah. V takšnem primeru govorimo o večnacionalnih podjetjih (multinational corporations), ki so očitno celota povezanih podjetij. Toda tudi takšna podjetja je mogoče obravnavati kot širše ekonomske celote s skupnimi cilji, ki jim mora biti podrejeno delovanje njihovih delov. Z vidika takšne širše ekonomske celote je spet mogoče cene, po katerih se premikajo poslovni učinki iz enote v eni državi v enoto v drugi državi, obravnavati kot notranje ali prenosne cene. Te cene naj bi že spet pripomogle k čim boljšemu poslovnemu izidu širše ekonomske celote, hkrati pa tudi k čim boljšemu presojanju uspešnosti njenih delov v različnih državah. Vendar sedaj največkrat ni več mogoče izpolnjevati obeh zahtev hkrati, včasih pa celo nobene, ker prevladujejo drugačni interesi.

Na notranje ali prenosne cene, ki obstajajo pri premikih poslovnih učinkov med enotami podjetja ali celote povezanih podjetij v različnih državah, vplivajo zlasti tele okoliščine, ki utegnejo biti v različnih državah različne:

- a) obdavčitev poslovnega izida,
- b) uvozne dajatve,
- c) omejitve glede prenosa dobička iz države,

- č) možnosti financiranja poslovanja,
- d) predpisana sodila za ceno delovanja.

Najpomembnejši vpliv na notranje ali prenosne cene v meddržavnem prometu ima obdavčitev. Z vidika širše ekonomske celote je vedno zanimivo, da se dobiček iz države z večjo obdavčitvijo prenese v državo z manjšo obdavčitvijo. To je mogoče doseči, če poslovni učinek prehaja iz države z večjo v državo z manjšo obdavčitvijo tako, da se mu določijo manjše notranje ali prenosne cene kot normalno, če poslovni učinek prehaja iz države z manjšo v državo z večjo obdavčitvijo, pa tako, da mu določijo večje notranje ali prenosne cene kot normalno. Na znesek davka seveda vpliva poleg davčne stopnje tudi davčna osnova, zato o ostrosti obdavčitve ni mogoče sklepati kar preprosto na podlagi davčnih stopenj. Davčna osnova ni nujno enaka poslovnemu izidu, izkazanem v zaključnem računu; če je več ali manj postavk stroškov izvetih iz davčne osnove, je obračunani davek tudi ob enakih davčnih stopnjah lahko različen. Takó oblikovane notranje ali prenosne cene gotovo z vidika širše ekonomske celote, to je celotnega podjetja ali celote povezanih podjetij, zmanjšujejo znesek davka, tako da je čisti poslovni izid boljši. Na drugi strani pa otežujejo presojo dejanske uspešnosti posamezne enote v posamezni državi. Utegnejo tudi povzročiti napačne odločitve, kdaj kaj prodati v okviru države in kdaj v tujino. Končno se utegne zaradi težnje po zmanjševanju davkov z ustreznim prelivanjem med državami pojaviti tudi potreba po različnih cenah za isti stopenjski poslovni učinek, ki je namenjen različnim državam; to se zdi neresno in kviri ugled celotnega podjetja ali celote povezanih podjetij.

Uvozne dajatve so prav tako lahko v različnih državah različne, zato je z vidika celotnega podjetja ali celote med seboj povezanih podjetij zanimivo, če je mogoče prenesti stopenjske poslovne učinke v države z velikimi uvoznimi dajatvami po nizkih notranjih ali prenosnih cenah, v države z majhnimi uvoznimi dajatvami pa po visokih notranjih ali prenosnih cenah; to ob drugih nespremenjenih okoliščinah z vidika ekonomske celote zmanjšuje znesek uvoznih dajatev. Toda politika uvoznih dajatev in obdavčitev poslovnega izida nista vedno enaki. Zato ameriška podjetja upoštevajo vpliv obeh hkrati ter skušajo z vidika celote doseči čim manjšo vsoto zneskov vseh uvoznih dajatev in davkov, če jih pri tem le ne ovirajo predpisi v posameznih državah in zlasti tamkajšnji državni nadzor njihovega delovanja.

Če obstajajo v kaki državi omejitve glede prenosa dobička v tujino, lahko to vodi k umetnemu zmanjševanju dobička in njegovemu skrivnemu prenašanju v enote, ki delujejo v drugih državah; takšno prenašanje je možno ob nižjih notranjih ali prenosnih cenah za poslovne učinke, ki izhajajo iz enote v preučevani državi, in v višjih notranjih ali prenosnih cenah za poslovne učinke, ki vstopajo v enoto v preučevani državi. Spet je od ostrosti predpisov in nadzora v posamezni državi odvisno, ali je takšno skrivno prenašanje dobička izvedljivo ali ne.

Če so v kaki državi možnosti za tamkajšnje kreditiranje ali kakšno drugačno financiranje podjetij, samo če izkazujemo primerne poslovne izide, je gotovo interes celotnega v več državah delujočega podjetja ali celote povezanih podjetij, da zagotovi zahtevani poslovni izid v preučevani državi, če ne drugače, pa z ustreznim prirejanjem notranjih ali prenosnih cen za tja dostavljene ali od tam prevzete poslovne učinke. S tem namreč prihrani lastni kapital, ki bi ga sicer moralo vnesti v preučevano državo.

Torej obstajajo različne spodbude za tako prirejanje poslovnega izida v posameznih enotah podjetja ali skupnosti povezanih podjetij, ki deluje v posameznih državah. Koliko pri tem pomaga ustrezno prirejanje notranjih ali prenosnih cen, pa je odvisno predvsem od tega, kako kaka država preprečuje postopke, ki jo prikrajšujejo za proračunske prihodke ali kako drugače, kar ni v skladu z njeno ekonomsko politiko. Zato si oglejmo, kako na primer Internal Revenue Service v Združenih državah Amerike presoja notranje ali prenosne cene v primerih, ko kako matično podjetje iz Združenih držav Amerike prodaja svoje proizvode podrejenim podjetjem (subsidiaries) v tujini. Če meni, da je prikazana prenosna cena prenizka glede na primerjalno prodajno ceno, kratko malo poveča obdavčljivi poslovni izid, ki ga je prikazalo matično podjetje, tako da mora potemtakem matično podjetje plačati višji davek, kot bi ustrezal v njegovih poslovnih knjigah prikazanemu poslovnemu izidu. Ker na drugi strani upošteva podrejeno podjetje (subsidiary) v tujini svoje stroške na podlagi nižje prenosne cene iz matičnega podjetja pridobljenih poslovnih učinkov in s tem višjo davčno osnovo, je pravzaprav del poslovnega izida v celotnem podjetju ali celoti povezanih podjetij dvakrat obdavčen. Za primerjalno prodajno ceno pa Internal Revenue Service upošteva prevladujočo tržno ceno z manjšimi popravki, prodajno ceno, ki jo bo dosegel kupec teh poslovnih učinkov, zmanjšano za normalno razliko v ceni, ali pa celotne stroške količinske enote poslovnega učinka, povečane za normalni dobiček. Tako smo se spet vrnili k vprašanju notranjih ali prenosnih cen, ki je bilo obravnavano prej.

52 PREVEDBA V TUJI VALUTI IZKAZANIH EKONOMSKIH KATEGORIJ V DOMAČO DENARNO ENOTO

520 Potreba po prevedbi ekonomskih kategorij v drugo denarno enoto

Domača organizacija združenega dela kot tudi podjetje v kaki drugi državi se v dveh različnih primerih srečujeta s potrebo po prevedbi v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij v domačo denarno enoto:

a) kadar poslovanje vključuje razmerja s tujimi poslovnimi partnerji, pri čemer se pojavljajo devizna sredstva; takšna razmerja se lahko pojavljajo zaradi nakupa ali prodaje v tujini, zaradi v tujini dobljenih ali v tujini danih posojil; ekonomske kategorije, ki so povezane s takšnimi razmerji, morajo biti izražene v domači denarni enoti, saj sicer ne bi bilo mogoče sestaviti zaključnega računa domače organizacije ali podjetja;

b) kadar v tujini obstajajo poslovne enote ali podrejena podjetja, ki sicer sestavljajo svoje zaključne račune v ustrezni tuji valuti, vendar jih je treba upoštevati pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa širše celote, v katero sodijo; ekonomske kategorije, ki se pojavljajo v zaključnih računih takšnih delov celote, morajo biti ustrezno prevedene v domačo denarno enoto, saj sicer ne bi bilo mogoče sestaviti konsolidiranega zaključnega računa domače organizacije ali podjetja.

Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij v domačo denarno enoto je seveda možna na različne načine. Zato si oglejmo rešitve, ki so znane v drugih državah.

521 Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij pri sestavljanju zaključnega računa domačega podjetja

Ekonomске kategorije, ki so izvirno izražene v tuji valuti, a jih je treba prevesti v domačo denarno enoto, so načeloma te:

- a) tuja plačilna sredstva,
- b) terjatve do kupcev v tujini,
- c) obveznosti do dobaviteljev v tujini,
- č) terjatve v zvezi s finančnimi naložbami v tujini in
- d) obveznosti v zvezi s financiranjem iz tujine.

Za vsako vrsto tujih plačilnih sredstev (a) je vzpostavljena podobna knjigovodska evidenca kot za vsako vrsto materiala, kjer se prav tako običajno spreminjajo nabavne cene istovrstnih količin, ki so nabavljene ob različnem času. Drugače kot pri materialu pa se pri tujih plačilnih sredstvih ne pojavljajo zamisli o drsnih nabavnih cenah, tehtanih nabavnih cenah ali metodi LIFO. Vsak devizni prejemek in vsak devizni izdatek je treba obračunati po deviznem tečaju, ki je bil veljaven v trenutku njegovega nastanka, ali po standardnem deviznem tečaju, pri čemer se za devizni tečaj šteje število enot domače valute, ki jih je treba dati za enoto tuje valute. V prvem primeru je ob koncu meseca treba prilagoditi izkazovanje stanja tujih plačilnih sredstev tedaj veljavnemu deviznemu tečaju. Če je po tedaj veljavnem deviznem tečaju vrednost tujih plačilnih sredstev, potem ko je izražena v domači denarni enoti, višja, kot znaša prvotno izkazani knjigovodski saldo, je razliko treba doknjižiti, kar pomeni, da se obenem pojavi devizni dobiček. Če je, nasprotno, po tedaj veljavnem tečaju vrednost obstoječih tujih plačilnih sredstev, potem ko je izražena v domači denarni enoti, nižja kot znaša prvotno izkazani knjigovodski saldo, je razliko treba izknjižiti, kar pomeni, da se hkrati pojavi devizna izguba. V drugem primeru, ko je vsak devizni prejemek in devizni izdatek obračunan po standardnem deviznem tečaju, pa je treba pri vsakem izmed njih nastali odmik sproti izkazati kot devizni dobiček ali kot devizno izgubo. Če je ob nastanku deviznega prejema veljavni devizni tečaj višji od standardnega, se pravi, če je treba plačati več domačih denarnih enot, je razlika med dejansko vrednostjo pridobljenih tujih plačilnih sredstev in njihovo standardno vrednostjo, ki je nižja, izkazana kot devizna izguba. Če je, nasprotno, ob nastanku deviznega prejema veljavni tečaj nižji od standardnega, torej je treba plačati manj domačih denarnih enot, pa je razlika med dejansko vrednostjo pridobljenih tujih plačilnih sredstev in njihovo standardno vrednostjo, ki je višja, izkazana kot devizni dobiček. Če je ob nastanku deviznega izdatka veljavni devizni tečaj višji od standardnega, je razlika med dejansko vrednostjo danih tujih plačilnih sredstev in njihovo standardno vrednostjo, ki je nižja, izkazana kot devizni dobiček. Če pa je, nasprotno, ob nastanku deviznega izdatka veljavni devizni tečaj nižji od standardnega, je razlika med dejansko vrednostjo danih tujih plačilnih sredstev in njihovo standardno vrednostjo, ki je višja, izkazana kot devizna izguba. Ob koncu meseca je treba spremeniti vrednostno izkazovanje tujih plačilnih sredstev le, če se spremeni standardni devizni tečaj. Ta pa je sicer opredeljen kot povprečni tečaj zadnjega razdobja.²³ Če je že usklajevanje izkazovanja tujih plačilnih sredstev v domači denarni enoti z veljavnim deviznim tečajem ob

²³ Primerjaj N. G. Rueschhoff: International Accounting and Financial Reporting. Praeger Publishers, New York 1976, stran 16.

koncu vsakega meseca zgolj dobra poslovna praksa, pa je po mednarodnih računovodskih standardih to zahtevo neizbežno izpolniti ob sestavljanju zaključnega računa.²⁴

Poseben primer je kupoprodaja deviz, ki bodo izročene šele v prihodnosti (forward exchange contracts). V trenutku sklenitve pogodbe še ni nikakršnih denarnih transakcij, temveč so le obveznosti na obeh straneh: vsaka stranka se zaveže na določeni datum dostaviti ustrezno plačilno sredstvo po izbranem deviznem tečaju. Pri vsaki je na podlagi pogodbe v začetku izkazana obveznost v eni valuti in terjatev v drugi. Ob pridobitvi deviz pa utegne biti devizni tečaj drugačen od pogodbenega, vendar pri sestavljanju zaključnega računa zadošča, če so takšna kratkoročna razmerja izkazana po izbranem deviznem tečaju, in ne po tedaj veljavnem.

Terjatve do kupcev v tujini (b) so povezane z izkazovanjem prihodkov iz zaračunane prodaje. Zanimivo je, da Američani navajajo, da je račun lahko izstavljen v domači valuti, v njihovem primeru dolarski, ali v kakšni drugi, če je prodajalec ameriško podjetje. Če ameriško podjetje izstavi račun kupcu v kaki drugi državi v dolarskem znesku, izvoznik ne prevzema nikakršnega tveganja glede spremembe deviznega tečaja od datuma izstavitve računa do datuma plačila. Tuji kupec pač mora poravnati dolžni znesek v dolarjih. Če se, nasprotno, račun glasi na kako tujo valuto, pa tovrstne razlike trpi uvoznik. Brž ko je v trenutku plačila veljavni devizni tečaj višji od tistega, ki je upoštevan v računu, izkaže izvoznik z razliko med prejeto prodajno vrednostjo, izračunano po tem tečaju, in zaračunano prodajno vrednostjo po prvotnem deviznem tečaju, devizni dobiček. Če je devizni tečaj ob kupčevem plačilu nižji od tistega, ki je bil upoštevan v izvoznem računu, seveda izkaže izvoznik devizno izgubo.

Tudi obveznosti do dobaviteljev v tujini (c) so lahko zasnovane na računu tujega dobavitelja, ki se glasi na njegovo ali na uvoznikovo valuto. Brž ko tuji dobavitelj ne želi prevzeti nikakršnega tveganja v svoji valuti, pač izstavi račun v njej. Uvoznik ima v takšnem primeru devizni dobiček ali devizno izgubo, če je devizni tečaj ob plačilu računa drugačen od tistega ob njegovi izstavitvi. Če je ob plačilu veljavni devizni tečaj višji od tistega ob izstavitvi računa, ima uvoznik devizno izgubo, če je tečaj nižji, pa devizni dobiček. Toda če tuje podjetje izstavi račun, ki se glasi na uvoznikovo valuto, bo sam trpel devizne razlike.

Če ob koncu poslovnega leta, za katero se sestavlja zaključni račun, terjatve do kupcev v tujini (b) ali obveznosti do dobaviteljev v tujini (c) še niso poravnane, a so zasnovane tako, da prevzame tveganje v zvezi s spremembami deviznih tečajev domače podjetje, obstajata dve možnosti za njihovo izkazovanje. Prva je, da so take terjatve in obveznosti izkazane na podlagi deviznega tečaja, ki je veljal ob njihovem nastanku. Njeni zagovorniki, ki pa so v manjšini, jo utemeljujejo z dejstvom, da se v normalnih, ne inflacijskih razmerah, devizni tečaji nenehno gibljejo v obe smeri in da devizni tečaj ob nastanku kakih terjatev in obveznosti še ne nakazuje dejanskega deviznega tečaja v trenutku, ko bodo te terjatve in obveznosti poravnane. Druga rešitev je, da so takšne terjatve in obveznosti ob sestavljanju zaključnega računa vedno že preračunane na domačo denarno enoto ob upoštevanju

²⁴ International Accounting Standard 21: Accounting for the Effects of Changes in Foreign Exchange Rates. International Accounting Standards Committee, London 1983.

tedaj veljavnega deviznega tečaja. To pa pomeni, da se že pred poravnavo terjatev do kupcev v tujini in obveznosti do dobaviteljev v tujini lahko pojavljajo tudi devizni dobički in devizne izgube. Ta rešitev je pogostnejša in jo sprejema tudi ustrezni mednarodni računovodski standard, ki velja od 1. januarja 1985.

Knjigovodskotehnično je popravek prevedbe izvirno v tuji valuti izkazane terjatve ali obveznosti v domačo denarno enoto mogoče izvesti na dva načina: povečanje ali zmanjšanje terjatve do kupcev v tujini, ki so izražene v domači merski enoti, je lahko neposredno, to je na prvotnem kontu terjatev, ali posredno, z uporabo posebnega konta popravka vrednosti. Prednost pa ima prva rešitev, saj se izvirne listine glase na tujo valuto in gre ne za njihovo spremembo, temveč le za spremembo njihovega vrednostnega izraza v domači merski enoti.

Pomembno vprašanje je še, kako obravnavati že omenjene devizne dobičke in devizne izgube ali — kot temu običajno rečemo pri nas — pozitivne in negativne tečajne razlike. Obstajata dve ugotovitvi. Prvič, če so povezane s kratkoročnimi postavkami, vplivajo na poslovni izid razdobja, v katerem so ugotovljene. Drugič, ker je treba ločevati komercialne poslovne spremembe od finančnih, ne popravljajo rednih prihodkov iz prodaje in rednih odhodkov, temveč so izkazani devizni dobički med prihodki, devizne izgube pa med odhodki povsem ločeno.

Razlike, ki izvirajo iz spremenjenih deviznih tečajev, pa se pojavljajo tudi pri dolgoročnih postavkah, to je takšnih, ki jih bo treba poravnati v drugi valuti šele v razdobju, daljšem od leta dni (d), ali ki bodo privedle do prejema tujih plačilnih sredstev šele v razdobju, daljšem od leta dni (č). Tudi dani in prejeti dolgoročni krediti, ki jih je treba vrniti v tujih plačilnih sredstvih, so ob koncu poslovnega leta izraženi v domači denarni enoti na podlagi tedaj veljavnega deviznega tečaja. Pri tem nastali devizni dobički (če je devizni tečaj padel v zvezi z dobljenimi krediti ali porasel v zvezi z danimi krediti) in devizne izgube (če je devizni tečaj porasel v zvezi z dobljenimi krediti ali padel v zvezi z danimi krediti) se praviloma spet pojavljajo med prihodki in odhodki razdobja, na katero se nanašajo, in potemtakem vplivajo na tedanji poslovni izid. Devizne razlike pa se lahko tudi razmejijo na razdobje, v katerem se bodo še pojavljale izhodiščne dolgoročne obveznosti in terjatve, kar pomeni, da bodo šele postopoma vplivale na poslovni izid. Vendar ni možno razmejevati deviznih izgub pri kaki postavki, pri kateri je tudi v prihodnosti mogoče pričakovati devizne izgube. Tako določilo je celo v ustreznem mednarodnem računovodskem standardu, ki velja od 1. januarja 1985. Pravkar obravnavane devizne razlike pri dolgoročnih postavkah pa se v duhu istega mednarodnega računovodskega standarda obravnavajo drugače, če so povezane z razmerjem matičnega podjetja s podrejenim podjetjem; tedaj namreč vplivajo na izkazani znesek lastnega kapitala.

Vsa dosedanja razglabljanja so se nanašala na normalne razmere, v katerih se spreminjajo devizni tečaji. Brž ko se devizne razlike pojavljajo zaradi devalvacije domače valute, ki vpliva celo na kratkoročne obveznosti v zvezi z nedavno priskrbo kakih sredstev v tujini, pa je devizno izgubo treba vključiti kar v nabavno vrednost takšnega sredstva. Pogoji je le, da njegova tako ugotovljena nabavna vrednost ne prekorači vrednosti njegove ponovne nabave in zneska, ki ga je mogoče pokriti ob uporabi ali prodaji takšnega sredstva.

522 Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij poslovne enote ali podrejenega podjetja v tujini pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa

Sestavljanja konsolidiranega zaključnega računa pri matičnem podjetju z vrsto poslovnih enot ali podrejenih podjetij v drugih državah si ni mogoče zamisliti brez prevedbe v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij v domačo denarno enoto, ki je običajna pri matičnem podjetju. Le da sedaj ne gre več za prevedbo postavk tujih plačilnih sredstev in tistih terjatev ali obveznosti, ki so izvirno izražene v tuji valuti, temveč za prevedbo vseh postavk v zaključnem računu v tujini delujočih sestavnih delov tiste celote, za katero se sestavlja konsolidirani zaključni račun. Spet je tradicionalno sredstvo za prevedbo zneskov v tujih valutah devizni tečaj, ki izraža ceno tuje valute v domači denarni enoti. Ker pa so devizni tečaji redkokdaj stalni, se pojavlja vprašanje, katere devizne tečaje uporabiti. Načelno obstaja možnost uporabe deviznih tečajev, ki so veljali ob nastanku posamezne ekonomske kategorije (historical rate), deviznih tečajev, veljavnih ob koncu poslovnega leta, za katero se sestavlja konsolidirani zaključni račun (current rate), ali povprečnih deviznih tečajev v obravnavanem poslovnem letu (years' average rate). Glede na to, pri katerih ekonomskih kategorijah se te metode uporabljajo, poznaajo v drugih državah več metod. Med njimi so najpogostnejše tele:²⁵

- a) metoda prevedbe glede na kratkoročnost postavk (current-non-current method),
- b) metoda prevedbe glede na denarnost postavk (monetary-non-monetary method),
- c) metoda prevedbe glede na časovno opredeljenost postavk (temporal method) in
- č) metoda celovite prevedbe (current method).

Po metodi prevedbe glede na kratkoročnost postavk (a) se končni devizni tečaj uporablja le pri denarnih sredstvih, kratkoročnih terjatvah, kratkoročnih obveznostih in zalogah. Nasprotno se prvotni devizni tečaj uporablja pri stalnih opredmetenih in neopredmetenih sredstvih, dolgoročnih finančnih naložbah, dolgoročnih obveznostih in lastnem kapitalu (skupaj z rezervami). Vidimo torej, da bilančne postavke v drugih državah delujočih poslovnih enot in podrejenih podjetij niso prevedene v denarno enoto matičnega podjetja enotno. A tudi postavke v izkazu uspeha teh delov celote, za katero se sestavlja konsolidirani zaključni račun, niso prevedene enako. Pri prihodkih in odhodkih razen amortizacije se uporablja povprečni devizni tečaj v poslovnem letu, pri amortizaciji pa prvotni devizni tečaj iz časa pridobitve ustreznih stalnih sredstev. Vse razlike, ki se pojavljajo v bilanci ob takšni prevedbi in ki so po svojem bistvu devizni dobički in — ali devizne izgube, se poračunajo s poslovnim izidom za isto poslovno leto razen nerealiziranih deviznih dobičkov, ki oblikujejo rezervo v okviru lastnega kapitala. Ta metoda prevedbe je dolga leta prevladovala v Združenih državah Amerike, vendar so

²⁵ W. Lück: Problems of International Corporate Consolidations.: A German View. V: The Multinational Corporation: Accounting and Social Implications. Illinois 1977, 1977, stran 169 in dalje.

jo kasneje začeli opuščati.²⁶ Še vedno pa jo močno uporabljajo v Kanadi, Pakistanu in Južni Afriki ter jo poznajo tudi v Zvezni republiki Nemčiji.

Po metodi prevedbe glede na denarnost postavk (b) se končni devizni tečaj upodablja pri denarnih sredstvih, kratkoročnih terjatvah in kratkoročnih obveznostih, toda ne več pri zalogah, zato pa dodatno še pri dolgoročnih poslovnih terjatvah razen finančnih naložb in pri dolgoročnih obveznostih. Nasprotno se prvotni devizni tečaj uporablja pri stalnih opredmetenih in neopredmetenih sredstvih, dolgoročnih finančnih naložbah, zalogah in lastnem kapitalu (skupaj z rezervami). Spet vidimo, da bilančne postavke v drugih državah delujočih poslovnih enot in podrejenih podjetij niso prevedene v denarno enoto matičnega podjetja enotno. A tudi postavke v izkazu uspeha teh delov celote, za katero se sestavlja konsolidirani zaključni račun, niso prevedene enotno. Pri prihodkih in odhodkih razen amortizacije in proizvodjalnih stroškov prodanih proizvodov se uporablja povprečni devizni tečaj v poslovnem letu, pri amortizaciji in proizvodjalnih stroških prodanih proizvodov pa prvotni tečaj iz časa pridobitve ustreznih sredstev. Razlike, ki se pojavljajo v bilanci ob takšni prevedbi, pa se ne poračunajo več s poslovnim izidom za isto poslovno leto, temveč so izkazane posebej. Ta metoda prevedbe se je splošno uporabljala v Združenih državah Amerike po letu 1960, dokler je niso začeli nadomeščati s »časovno metodo«. Še vedno pa jo močno uporabljajo v Avstraliji, Novi Zelandiji, Mehiki in južnoameriških državah, medtem ko jo poznajo še v Zvezni republiki Nemčiji.

Po metodi prevedbe glede na časovno opredeljenost postavk (c) se končni devizni tečaj uporablja — podobno kot pri prejšnji metodi — pri denarnih sredstvih, kratkoročnih in dolgoročnih poslovnih terjatvah (razen finančnih naložb) ter pri kratkoročnih in dolgoročnih obveznostih, pogojno pa še pri zalogah, stalnih sredstvih in finančnih naložbah, če so le-te ovrednotene po sprotih, in ne prvotnih nabavnih cenah. Na drugi strani se prvotni devizni tečaj uporablja le pri lastnem kapitalu (skupaj z rezervami) ter pogojno še pri zalogah, stalnih sredstvih in finančnih naložbah, če so te ovrednotene po prvotnih nabavnih cenah. Tudi sedaj vidimo, da bilančne postavke v drugih državah delujočih poslovnih enot in podrejenih podjetij niso prevedene v denarno enoto matičnega podjetja enotno. Enako velja za postavke v njihovem izkazu uspeha, le da se to pot pri prihodkih in odhodkih razen amortizacije in proizvodjalnih stroškov prodanih proizvodov uporabljajo devizni tečaji, ki so prevladovali ob njihovem nastanku, medtem ko se pri amortizaciji in proizvodjalnih stroških prodanih proizvodov uporabljajo devizni tečaji odvisno od tega, ali so ustrezna sredstva v bilanci izkazana po prvotnih nabavnih ali sprotih cenah. Razlike, ki se pojavljajo v bilanci ob takšni prevedbi, se ne poračunajo s poslovnim izidom za isto poslovno leto, temveč so izkazane posebej. Ta metoda prevedbe sedaj prevladuje v Združenih državah Amerike, poznajo pa jo tudi v Zvezni republiki Nemčiji.

Po metodi celovite prevedbe (č) se končni devizni tečaj uporablja pri vseh postavkah balance in izkazu uspeha. To pomeni, da se ne pojavljajo več razlike zaradi prevedbe. Metoda se splošno uporablja v Veliki Britaniji in Nizozemski, prevladuje v Franciji, Danski, Indiji, Norveški in Švici, poznajo pa jo tudi v Zvezni republiki Nemčiji.

Ne nameravamo se spuščati niti v utemeljevanje posameznih metod niti v pojasnjevanje njihovih prednosti in pomanjkljivosti. Opozorimo naj le,

²⁶ Primerjaj F. D. S. Choi, G. G. Mueller: *An Introduction to Multinational Accounting*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1978, stran 65 in dalje.

da se za uporabo zadnjih dveh metod, ki v zadnjem času prevladujeta, skrivata dva bistveno različna načina reševanj problema. Metoda (c) je zasnovana na perspektivi matičnega podjetja.²⁷ Predpostavlja namreč, da matično podjetje evidentira in nadzoruje vse transakcije poslovnih enot in podrejenih podjetij v tujini. Pri prevedbi v tuji valuti izraženih postavk je treba upoštevati čas, v katerem so se pojavile. Prvotni devizni tečaj, ki je veljal ob njihovem nastanku, se uporablja pri prevedbi prvotnih postavk. Toda denarne postavke in tiste druge bilančne postavke, ki so že posodobljene po svoji vrednosti, se prevajajo po sprotnih deviznih tečajih. Nasprotno je metoda (č) zasnovana na perspektivi poslovnih enot in podrejenih podjetij, ki kot avtonomni deli stopajo v tisto celoto, za katero se sestavlja konsolidirani zaključni račun. Proces prevedbe je samo tehnične narave in omogoča sestaviti konsolidirani zaključni račun v denarni enoti matičnega podjetja.

Že omenjeni mednarodni računovodski standard, ki velja od 1. januarja 1985, pa nekatere rešitve v dosednji računovodski praksi v drugih državah posebno izostruje in osvetljuje. Predvsem osvetljuje dve vrsti poslovnih operacij v državah zunaj države matičnega podjetja. Prve so tiste poslovne operacije v tujini, pri katerih se pojavljajo ekonomske kategorije, ki so po svojem bistvu vezane izključno na tujo valuto in na katere sprememba deviznih tečajev ne vpliva. Takšne poslovne operacije niso sestavni del poslovnih operacij matičnega podjetja; zanj so pomembne le čiste naložbe v tujino, in ne posamezna bilančne postavke. Druge so tiste poslovne operacije v tujini, ki so sestavni del poslovnih operacij matičnega podjetja, na primer prodaja proizvodov matičnega podjetja na zunanjem trgu. Sprememba deviznih tečajev ima z vidika matičnega podjetja sedaj podoben vpliv, kot če bi samo izvajalo takšne operacije v celoti. Zato je treba tudi nekoliko ločevati metode, po katerih poteka prevedba v obeh primerih, čeprav je na splošno le treba ohraniti prvotna razmerja v računovodskih izkazih poslovnih enot in podrejenih podjetij v tujini, kar narekuje uporabo enotnega deviznega tečaja, to je tistega, ki velja ob koncu poslovnega leta.

V prvem primeru je treba vsa sredstva in obveznosti, to je postavke iz bilance, prevesti na podlagi končnih deviznih tečajev, devizne razlike, ki se pojavljajo pri prevedbi začetne naložbe v tujo poslovno enoto ali podrejeno podjetje, pa vključiti v lastni kapital. Postavke iz izkaza uspeha je treba prevesti bodisi na podlagi končnih deviznih tečajev ali tečajev, veljavnih ob transakcijah, pri čemer je treba razlike v primerjavi s prvotno prevedenimi postavkami v bilanci upoštevati v okviru lastnega kapitala ali izkazanega dobička. Opozarjamo pa, da je v razmerah velike inflacije le koristno pred prevedbo v tujih valutah izkazanih ekonomskih kategorij v domačo denarno enoto ustrezno prilagoditi prvotni zaključni račun, sicer bi bilo treba uporabiti metode, ki so značilne za drugi primer.

V drugem primeru je vsa denarna sredstva, terjatve in obveznosti treba prevesti na podlagi končnih deviznih tečajev razen postavk, povezanih s kupoprodajo deviz, ki bodo izročene v prihodnosti (forward exchange contracts), kjer je mogoče uporabiti tudi pogodbeno izbrani devizni tečaj ali dejanski tečaj ob začetku pogodbe. Vse druge bilančne postavke je v primeru, ko so izkazane po prvotni pridobitveni vrednosti, treba prevesti na podlagi deviznih tečajev, ki so veljali ob njihovem nastanku, a če so izkazane v revalorizirani vrednosti, na podlagi deviznih tečajev, ki so veljali ob njihovi

²⁷ N. G. Rueschhoff, cit. delo, stran 124.

revalorizaciji. Postavke v izkazu uspeha je, nasprotno, treba prevesti na podlagi deviznih tečajev ob času operacij. Če so transakcije številne in porazdeljene v daljšem razdobju, je treba uporabiti povprečne devizne tečaje, ki so veljali v tem razdobju, saj se le-ti približujejo tedanjim dejanskim deviznim tečajem. Pri takšni prevedbi nastale devizne razlike je treba poračunati s poslovnim izidom v razdobju, razen če se nanašajo na dolgoročne terjatve in obveznosti, ki jih je mogoče razmejiti na razdobje njihovega trajanja, in razen če jih je zaradi devalvacije treba vključiti celo v nabavno vrednost ustreznih sredstev ob dodatnih pogojih, ki smo jih navedli že v prejšnji točki.

53 SESTAVLJANJE KONSOLIDIRANEGA ZAKLJUČNEGA RAČUNA POVEZANIH PODJETIJ

530 Splošna načela pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa

Vodstvo matične družbe, njeni sedanji in možni delničarji, njeni dobavitelji, odjemalci in dolgoročni kreditorji pa tudi manjšinski delničarji subsidiarnih družb ter njihovi kratkoročni in dolgoročni kreditorji želijo poznati finančno stanje in izide poslovanja ekonomske celote, ki ji načeluje matična družba. S tem namenom se sestavljata konsolidirana (združena) bilanca stanja in konsolidirana (združena) bilanca uspeha za takšno ekonomsko celoto, četudi sestoji iz večjega števila pravno povsem samostojnih enot. Konsolidirani zaključni račun praviloma obsega podatke:

- a) matične družbe;
- b) vseh subsidiarnih družb te matične družbe, ne glede na državo, v kateri obstajajo, razen tistih, na katere matična družba vpliva samo občasno ali pri katerih obstajajo dolgoročne omejitve glede možnosti za prenos sredstev in vpliv matične družbe na poslovanje; v nekaterih državah pa so iz konsolidacije izvzete tudi subsidiarne družbe, ki se ukvarjajo z drugačnimi dejavnostmi kot druge medsebojno finančno povezane družbe;
- c) vseh pridruženih družb, v katerih ima matična družba vpliv, ki ga želi obdržati tudi dolgoročno;
- č) lahko tudi drugih družb, v katerih matična družba sicer nima vpliva, ima pa več kot polovico njihovih delnic, čeprav manj kot polovico glasov.²⁸

Iz konsolidiranega zaključnega računa morajo biti izločene postavke, ki se pojavljajo v zvezi z medsebojnimi razmerji povezanih podjetij. Da bi bilo to lažje izvedljivo, je koristno poenotiti politiko bilanciranja in tudi sestavljati samostojne zaključne račune za posamezne enote te ekonomske celote za razdobja, ki se končujejo z istim datumom.

V začetku tega poglavja smo povedali, da se pojavljajo razmerja med povezanimi podjetji bodisi zaradi naložb bodisi zaradi medsebojnih nakupov in prodaj. Sedaj pa si oglejmo, kako je v takih primerih pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa.

Če je matična družba kupila delnice podrejene družbe, je to z vidika ekonomske celote zgolj premik v njenem okviru. Zato je pri konsolidiranju

²⁸ Glej International Accounting Standard 3: Consolidated Financial Statements. International Accounting Standards Committee. London 1976.

treba opustiti izkazovanje naložbe matične družbe v podrejeno kot tudi izkazovanje tistega dela delniškega kapitala podrejene družbe, katerega lastnik je matična družba, prav tako pa opustiti izkazovanje tistega dela zadržanega dobička in drugih postavk čistega premoženja pri podrejeni družbi, ki se nanaša na njene navadne delnice v lasti matične družbe. Iz čistega premoženja podrejene družbe je potemtakem izločen delež, ki se nanaša na matično družbo in zaradi katerega ta lahko vpliva na podrejeno družbo. Zato se ta delež imenuje tudi kontrolni delež; v tej zvezi uporabljajo v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike izraz *controlling interest*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Direktkontrolle*, v Franciji *contrôle direct*, v Italiji *controllo diretto* in v Španiji *control directo*. Pri subsidiarnih družbah imamo hkrati opravka z večinskim deležem (*majority interest*). Preostali delež čistega premoženja je navadno imenovan manjšinski delež (*minority interest*), lahko pa tudi zunanji delež (*outside interest*). Ta potemtakem prihaja do izraza šele potem, ko so pri konsolidiranju izločeni vsi zneski, ki se nanašajo na notranje kapitalne premike v okviru obravnavane gospodarske celote. Toda v prejšnji točki smo tudi ugotovili, da matična družba ne izkazuje svoje naložbe v podrejeno družbo nujno z enakim zneskom, kakor ga podrejena družba izkazuje v svojih knjigah kot tisti del čistega premoženja, ki se nanaša na matično družbo. To pa pomeni, da po konsolidiranju pride do izraza tudi splošni presežek poslovne vrednosti (*goodwill*), ki dopolnjuje sicer pre nizko izkazovana sredstva v podrejeni družbi glede na dejstvo, da je naložba matične družbe v podrejeno družbo izkazana z vrednostjo, višjo od tistega dela čistega premoženja v podrejeni družbi, ki odpade na matično družbo. Podobno se pokaže splošni primanjkljaj poslovne vrednosti (*negative goodwill*), ki sicer v prvotnih samostojnih bilancah stanja za posamezne enote še ni bil znan. Seveda pa je pred vpisom splošnega presežka ali primanjkljaja poslovne vrednosti v konsolidirano bilanco stanja treba popraviti dotedanje izkazovanje vrednosti stvari in pravic iz okvira sredstev, a tudi sprotne obveznosti, če je to mogoče podrobneje utemeljiti.

V začetku tega poglavja smo omenili, da je pri kasnejšem poslovanju naložba matične družbe v podrejeno lahko izkazana po dveh metodah: po metodi nakupne vrednosti (*cost method*) in po metodi udeležbe (*equity method*). V vsakem primeru mora po konsolidiranju izginiti izkazovanje naložbe matične družbe v podrejeno družbo in izkazovanje tistega dela čistega premoženja podrejene družbe, ki se nanaša na matično družbo. Obstaja pogoj, da je pri izravnavanju razlik med nakupno vrednostjo delnic podrejene družbe in začetno knjižno vrednostjo tistega dela čistega premoženja podrejene družbe, ki se nanaša na matično družbo, spremenjena prvotna vrednost stvari in pravic iz okvira sredstev in sprotne obveznosti že pri podrejeni družbi ter da sta dopisana presežek ali primanjkljaj poslovne vrednosti v zvezi s stanjem podrejene družbe. Vse nadaljnje neujemanje med izkazano naložbo matične družbe v podrejeno družbo in tamkajšnjim čistim premoženjem, ki se nanaša na matično družbo, je treba pripisati dejstvu, da dividende podrejene družbe, ki v posameznem letu odpadejo na matično družbo, ne ustrezajo tedanjemu dobičku, ki je izkazan v podrejeni družbi. Zato je pri konsolidiranju ob upoštevanju metode nakupne vrednosti treba v matični družbi prehodno zvišati do tedaj izkazano naložbo v podrejeno družbo, hkrati pa tudi njen zadržani dobiček, tako da zajema tudi tisti del nanjo nanašajočega se dobička podrejene družbe, ki ni bil prevzet z dividendami iz podrejene družbe. Enake ugotovitve veljajo, če je na prvi ravni namesto matične

družbe podrejena, ki je lastnica delnic podrejene družbe na drugi ravni, in tako naprej.

Če kaka družba odkupi obveznice druge družbe, izgineta pri konsolidiranju naložba pri prvi družbi in ustrezni del obveznic, ki se pri drugi družbi nanaša na lastništvo prve družbe. Omenili pa smo, da druga družba utegne izdajati obveznice s popustom, a prva družba jih utegne kupiti tudi kasneje po drugačni ceni, kot je na njih zapisana. V takšnem primeru pri konsolidiranju izpade naložba prve družbe v drugo in v tiste obveznice pri drugi, katerih lastnica je prva, za razliko pa je treba popraviti zadržani dobiček ali prve ali druge družbe, odvisno od tega, iz kakšnih razlogov se je pojavil.

Kadar imamo pred očmi kupoprodajne odnose med posameznimi podjetji, je treba pri konsolidiranju izločiti ustrezne prihodke iz prodaje pri prodajalcu in hkrati ustrezne odhodke pri kupcu. Kolikor se pri njem poslovni učinki, prevzeti iz prejšnje enote, še niso premaknili do njegovih prodanih poslovnih učinkov, pa je treba iz zalog in opredmetenih naložb (ali stvari iz osnovnih sredstev v jugoslovanskem smislu) pri kupcu izločiti dobiček prejšnje enote. Če pri prodajalcu obstaja tudi manjšinski delež, bi navsezadnje mogli šteti, da gre za notranjo prodajo (znotraj ekonomske celote) le v okviru njegovega večinskega deleža. Nato bi pri konsolidiranju izločili le sorazmerni del prihodkov iz prodaje pri prodajalcu in sorazmerni del odhodkov pri kupcu. Dejansko pa se tako izvaja popravek le, kadar imamo opravka z dobičkom iz zalog pri kupcu, ki si jih je oblikoval iz premikov v okviru ekonomske celote, a lahko tudi, kadar imamo opravka z dobičkom iz okvira vrednosti opredmetenih naložb (ali stvari iz osnovnih sredstev v jugoslovanskem smislu), vendar ne nujno.

Ker zaradi naložb v okviru ekonomske celote pride ena družba do dividend ali drugih prihodkov iz financiranja druge družbe, je pri konsolidiranju treba izločiti tudi prihodke iz financiranja, ki izvirajo pri posamezni družbi iz drugih družb iste ekonomske celote; prav tako je seveda treba izločiti ustrezne dohodke iz financiranja pri teh drugih družbah. V nasprotnem primeru bi bil namreč dobiček v zvezi z dividendami in drugimi prihodki iz financiranja izkazan dvakrat.

Sedaj si pa oglejmo, kaj je v konsolidirani bilanci stanja spremenjeno v primerjavi z zbirno bilanco stanja, v kateri so zgolj preprosto seštete postavke iz samostojnih bilanc stanja povezanih podjetij, če so te postavke najprej navedene posebej za matično in posebej za podrejeno družbo.

531 Konsolidiranje sredstev

V okviru sredstev se v glavnem pojavljajo tele spremembe.

1. Opredmetene naložbe (stvari iz osnovnih sredstev)

a) Pri kupcu so opredmetene naložbe znižane za všteti dobiček, kolikor so stvari pridobljene v okviru iste ekonomske celote. Ker pa se hkrati z amortiziranjem teh stvari realizira tudi dobiček iz notranje prodaje v okviru ekonomske celote, je to znižanje do konca življenjske dobe stvari vsako leto manjše; ob nakupu stvari je enako celotnemu vštetemu dobičku, ob koncu življenjske dobe pa znižanja ni več. V trenutku, za katerega je sestavljena konsolidirana bilanca stanja, je znižanje doseženo tako, da je na tedanjo neodpisano vrednost stvari (nabavna vrednost manj popravek vrednosti) uporabljena začetna stopnja dobička v prodajni ceni te stvari. Če je prodajalec

podrejena družba, v kateri matična družba nima celote navadnih delnic, je znižanje vrednosti stvari možno izvesti tudi s popravkom zneska, ki upošteva odstotek kontrolnega deleža (udeležbe matične družbe). Znižanju neodpisane vrednosti takšne stvari ob nakupu, ki je izkazano pri kupcu, ustreza pri prodajalcu znižanje njegovega zadržanega dobička, v naslednjih letih pa se za toliko, za kolikor se z amortizacijo stvari realizira tudi prodajalčev dobiček, postopoma odpravlja prvotno znižanje neodpisane vrednosti takšne stvari pri kupcu, a tudi prvotno znižanje zadržanega dobička pri prodajalcu v okviru ekonomske celote. Ali z drugimi besedami: ob primerjavi s prejšnjo konsolidirano bilanco stanja je v kasnejši konsolidirani bilanci stanja neodpisana vrednost takšnih stvari, ki je vidna iz kupčeve samostojne bilance stanja, manj znižana — manj za vmesno amortizacijo začetnega dobička. Prav za toliko manj je znižan tudi zadržani dobiček, ki je viden iz prodajalčeve samostojne bilance stanja, ali če je začetni zadržani dobiček pri njem znižan še za isti znesek, je za razliko treba pri njem zvišati čisti dobiček za obravnvano razdobje.²⁹

b) Opredmetene naložbe so pri podrejeni družbi zvišane, če so očitno pre nizko ovrednotene, ko stopa podrejena družba v okvir ekonomske celote; naložba matične družbe v to podrejeno družbo je v njeni samostojni bilanci stanja namreč izkazana z višjim zneskom, kot odpade nanjo čistega premoženja podrejene družbe po njeni samostojni bilanci stanja. Če so te stvari pri podrejeni družbi pre nizko ovrednotene, na primer zaradi prehitrega amortiziranja, je mogoče v konsolidirani bilanci stanja popraviti njihovo vrednost največ za razliko med preračunano nabavno vrednostjo 100 % navadnega delniškega kapitala in njegovo knjižno vrednostjo. Izračun nabavne vrednosti 100 % navadnega delniškega kapitala izhaja iz domneve, da bi bili tudi lastniki preostalih delnic pripravljeni plačati zanje toliko več, kot je več plačala matična družba ob nakupu večinskih delnic. Če poleg kontrolnega deleža obstaja tudi manjšinski delež, gornja meja popravka neodpisane vrednosti stvari ni preprosto razlika med naložbo matične družbe v podrejeno družbo in knjižno izkazanim delom čistega premoženja podrejene družbe, ki odpade nanjo. Povišanje neodpisane vrednosti takšnih stvari pri podrejeni družbi prehodno ustreza povišanju izkazanega zadržanega dobička, nakar je v konsolidirani bilanci stanja ustrezeni del zadržanega dobička pri podrejeni družbi izločen hkrati z izločitvijo izkazane naložbe matične družbe.

c) Opredmetene naložbe so pri podrejeni družbi znižane, če so očitno prevrednotene in je to spoznano ob naložbi matične družbe v to podrejeno družbo; v samostojni bilanci stanja matične družbe je izkazana njena naložba z nižjim zneskom, kot pa se nanaša nanjo čistega premoženja podrejene družbe po njeni samostojni bilanci stanja. Če so te stvari pri podrejeni družbi prevrednotene, na primer zaradi prepočasnega amortiziranja, je možen v konsolidirani bilanci stanja največ tolikšen popravek njihove vrednosti, kolikšna je razlika med preračunano nabavno vrednostjo 100 % navadnega delniškega kapitala in njegovo knjižno vrednostjo. Izračun nabavne vrednosti 100 % navadnega delniškega kapitala izhaja iz domneve, da bi bili tudi lastniki preostalih delnic pripravljeni plačati zanje toliko manj, kot je manj plačala matična družba ob nakupu večinskih delnic. Znižanju neodpisane vrednosti

²⁹ Glej R. Wixon, W. G. Kell: *Accountants' Handbook*. The Ronald Press, New York 1965, strani 23—31.

takšnih stvari pri podrejeni družbi ustreza prehodno znižanje zadržanega dobička pri njej, s tem pa njegova uskladitev z izločeno naložbo matične družbe v konsolidirani bilanci stanja.

2. Zaloge

a) Zaloge so pri kupcu vrednostno zmanjšane za všteti dobiček, kolikor so stvari pridobljene v okviru iste ekonomske celote. Če v podrejeni družbi, ki je nastopila kot prodajalka teh stvari, ne obstaja manjšinski delež, je treba takšne zaloge pri kupcu zmanjšati za ves všteti dobiček, hkrati pa za isti znesek zmanjšati tudi zadržani dobiček pri prodajalcu. Drugače je, če obstaja v podrejeni družbi tudi manjšinski delež, saj je s tega vidika dobiček že realiziran, medtem ko z vidika kontrolnega deleža še ni. Za rešitev nakanaznega vprašanja se pojavljajo tri metode. Po prvi se iz takšnih zalog izloči samo dobiček v sorazmerju z lastništvom matične družbe v podrejeni družbi; za toliko se pri kupcu zmanjša vrednost zalog in pri prodajalcu zadržani dobiček. Ta metoda pa povzroča neenakomerno vrednotenje zalog v konsolidirani bilanci stanja in zaradi tega je dobiček odvisen od lastništva delnic; prav tako pa zanemarljivo dejstvo, da je konsolidirana bilanca stanja sestavljena ne zaradi pristojnosti zunanega deleža, temveč navkljub njegovi prisotnosti, torej ni treba upoštevati, da zunanji delničarji štejejo, da je dobiček realiziran, čeprav je kupoprodaja opravljena šele v okviru ekonomske celote. Po drugi metodi je iz takšnih zalog izločen ves dobiček, vendar sta kot nasprotni postavki njegove izločitve posebej izkazana zmanjšanje zadržanega dobička, ki pripada kontrolnemu deležu, in zmanjšanje zadržanega dobička, ki pripada manjšinskemu deležu lastnikov. Po tretji metodi, ki je pogostna, pa je preprosto kar ves izločen dobiček pripisan kontrolnemu deležu; njena pomanjkljivost je le, da precenjuje znesek manjšinskega in podcenjuje znesek kontrolnega deleža. Poseben problem se pojavi pri zalogah, ki so bile pridobljene, preden je njihov prodajalec stopil v ekonomsko celoto. Največkrat se dobiček iz takšnih zalog, ki se pojavljajo na dan vključitve nove podrejene družbe v ekonomsko celoto, ne izloči iz zalog, vendar obstaja tudi mišljenje, da bi ga bilo treba izločiti, saj sicer konsolidirani poslovni izid po konsolidirani bilanci uspeha za prvo leto ne bi bil primerljiv s poslovnim izidom za naslednja leta, ker bi bil zaradi drugačne metodike premajhen. Pač pa se vsako leto znova utegne poroditi vprašanje, ali za znesek iz končnih zalog izločenega dobička zmanjšati zadržani dobiček pri prodajalcu po stanju na začetku istega leta ali tisti dobiček, ki je bil dosežen v letu. Pravilo je takole: če je iz končnih zalog treba izločiti več dobička kot iz začetnih, ker so pač fizično večje, je treba za znesek dobička v začetnih zalogah zmanjšati pri prodajalcu začetni zadržani dobiček, za razliko pa dobiček, ki je bil ustvarjen v preučevanem letu. Končno se pojavlja še vprašanje, v katerih zalogah je všteti dobiček, ki ga je pri konsolidiranju treba izločiti. Če ekonomska celota (vse družbe) prodaja navzven samo končni proizvod zadnje družbe v zaporedju, je z vidika te celote mogoče označiti za proizvode samo tiste, ki izhajajo iz zadnje družbe, in za material le tistega, ki stopa v ekonomsko celoto od zunaj; vse druge zaloge so nedokončana proizvodnja, ne glede na to, kako je to označeno v samostojnih bilancah stanja posameznih povezanih družb. Stališče se spremeni le, če tudi vmesne družbe prodajajo zunaj ekonomske celote. V takšnem primeru so z vidika ekonomske celote tudi njihovi proizvodi končni proizvodi, vendar le do obsega, ki je povezan s prodajo zunanjim kupcem. Do tega obsega pa imamo opravka z nedokončano proizvodnjo. V

konsolidirani bilanci stanja je potemtakem potrebna tudi preklasifikacija zalog.

b) Zaloge so vrednostno povečane pri kupcu, če mu jih je prodajalec v okviru ekonomske celote prodal z izgubo. Ob upoštevanju podobnih razglabljanj v točki 2 a ustreza sedaj povišanju vrednosti zalog za znesek izgube, ki ga izkaže kupec, povišanje zadržanega dobička, ki ga izkaže prodajalec. Vendar je treba okoliščine, v katerih se pojavlja prenos proizvodov z izgubo, skrbno raziskati, kajti v nobenem primeru ne smejo biti zaloge ovrednotene po ceni, višji od možne prodajne cene na trgu, znižane za neposredne stroške prodaje.

c) Zaloge so vrednostno povečane pri podrejeni družbi, če so očitno preizkušene tedaj, ko njene delnice odkupi matična družba, in je zaradi tega naložba matične družbe v to podrejeno družbo izkazana v znesku, višjem od zneska čistega premoženja družbe, nanašajočega se na matično družbo. V konsolidirani bilanci stanja je mogoče povečati zaloge največ do njihove možne prodajne cene na trgu, znižane za neposredne stroške prodaje, in največ za znesek razlike, ki je že pojasnjena v točki 1 b. Povečanje zalog pri podrejeni družbi nato v pripravah na konsolidiranje bilance stanja ustreza prehodnemu povišanju zadržanega dobička pri njej, v konsolidirani bilanci stanja pa povišani zadržani dobiček izpade iz izkazovanja hkrati z naložbo matične družbe.

č) Zaloge so vrednostno zmanjšane pri podrejeni družbi, če so očitno prevrednotene in je to spoznano ob naložbi matične družbe v to podrejeno družbo, ko je naložba izkazana z zneskom, nižjim od zneska čistega premoženja podrejene družbe, ki se nanaša na matično družbo. Znižanju vrednosti zalog pri podrejeni družbi ustreza prehodno znižanje njenega zadržanega dobička, ki nato v konsolidirani bilanci stanja izpade iz izkazovanja hkrati z naložbo matične družbe.

3. Neopredmetene naložbe

a) Presežek poslovne vrednosti (goodwill) se pojavi ali poveča pri podrejeni družbi, če je pri njenem prehodu v okvir gospodarske celote matična družba plačala za odkupljene delnice več, kot odpade nanjo tamkajšnjega čistega premoženja, in če razlike ni mogoče odpraviti s povečanjem tamkajšnjih opredmetenih naložb (1 b), s povečanjem tamkajšnjih zalog (2 c), z zmanjšanjem tamkajšnjih obveznosti ali z zmanjšanjem zadržanega dobička matične družbe zaradi očitne slabe kupčije ob nakupu, o čemer bo govor v točki 532 (4 in 2). Povečanju poslovne vrednosti (goodwill) pri podrejeni družbi ustreza prehodno povečanje tamkajšnjega zadržanega dobička, ki nato v konsolidirani bilanci stanja izpade hkrati z naložbo matične družbe v podrejeno družbo, saj je s to dopolnitvijo naložba uravnovešena z ustreznimi postavkami v bilanci stanja podrejene družbe. Za presežek poslovne vrednosti lahko tudi rečemo, da pomeni pri matični družbi spremembo dela njene naložbe v podrejeno družbo v takšno neopredmeteno naložbo.³⁰

b) Presežek poslovne vrednosti (goodwill) se zmanjša za primanjkljaj poslovne vrednosti (negative goodwill), če je pri prehodu podrejene družbe v okvir gospodarske celote matična družba plačala za odkupljene delnice podrejene družbe manj, kot odpade nanjo tamkajšnjega čistega premoženja, in

³⁰ Glej M. Moonitz, Ch. C. Staehling: Accounting. An Analysis of its Problems. The Foundation Press, Brooklyn 1952, stran 209 in dalje.

če razliko ni mogoče odpraviti z zmanjšanjem tamkajšnjih opredmetenih naložb (1 c), z zmanjšanjem tamkajšnjih zalog (2 č), s povečanjem tamkajšnjih obveznosti ali s povečanjem čistega premoženja matične družbe zaradi očitne dobre kupčije ob nakupu, o čemer bo govor v točki 532 (4 in 2). Zmanjšanje poslovne vrednosti (negative goodwill) prehodno ustreza zmanjšanju zadržanega dobička pri podrejeni družbi, ki nato v konsolidirani bilanci stanja izpade hkrati z naložbo matične družbe v podrejeno družbo, saj je s to dopolnitvijo naložba uravnotežena z ustreznimi postavkami v bilanci stanja podrejene družbe. Ker je v ekonomsko celoto vključenih več podrejenih družb, sta lahko presežek in primanjkljaj poslovne vrednosti v konsolidirani bilanci stanja združena, lahko pa prikazana tudi ločeno.

4. Finančne naložbe

a) Naložba matične družbe v navadne delnice podrejene družbe, vidna iz njene bilance stanja, v konsolidirani bilanci stanja ni več izkazana, prav tako pa tudi ne tisti del navadnih delnic podrejene družbe ter nanje vezani zadržani dobiček in drugo čisto premoženje, ki se nanašajo na matično družbo, kar je prvotno izkazano v samostojni bilanci stanja podrejene družbe. Kolikor je naložba matične družbe ob pridobitvi navadnih delnic podrejene družbe višja od knjižno izkazanega čistega premoženja, ki pri podrejeni družbi odpade na matično družbo, je razlika v konsolidirani bilanci stanja v končni stopnji izkazana v povečanju vrednosti opredmetenih naložb (1 b), povečanju vrednosti zalog (2 c) ali znižanju zneska obveznosti (obravnavano v točki 532, 4), ki se nanašajo na podrejeno družbo, v pojavu ali povečanju presežka poslovne vrednosti (goodwill) v okviru neopredmetenih naložb (3 a) ali v zmanjšanju zadržanega dobička matične družbe, če gre pri pridobitvi delnic le za slabo kupčijo in je del naložbe v konsolidirani bilanci stanja treba po tej poti odpisati (obravnavano v točki 532, 2). Kolikor je naložba matične družbe ob pridobitvi navadnih delnic podrejene družbe manjša od knjižno izkazanega čistega premoženja, ki pri podrejeni družbi odpade na matično družbo, pa je razlika v konsolidirani bilanci stanja v končni stopnji izkazana v zmanjšanju vrednosti opredmetenih naložb (1 c), zmanjšanju vrednosti zalog (2 č) ali povečanju zneska obveznosti (obravnavano v točki 532, 4), ki se nanašajo na podrejeno družbo, v pojavu primanjkljaja poslovne vrednosti (negative goodwill) v okviru neopredmetenih naložb (3 b) ali v povečanju čistega premoženja matične družbe, če gre pri pridobitvi delnic le za dobro kupčijo, ki povzroča dobiček pri nakupu (obravnavano v točki 532, 2). Če se uporablja metoda udeležbe (equity method), je treba vsako leto dodatno povečati naložbo matične družbe v podrejeno družbo v sorazmerju s povečanjem čistega premoženja podrejene družbe in zmanjšati njeno udeležbo v sorazmerju z zmanjšanjem čistega premoženja. Pri tem je nasprotna postavka v zadržanem dobičku matične družbe. Po izločitvi naložbe matične družbe v navadne delnice podrejenih družb ostane v okviru finančnih naložb v konsolidirani bilanci stanja le še vrednost naložb matične družbe ali podrejenih družb zunaj obravnavane ekonomske celote.

b) Naložba katerekoli družbe iz okvira obravnavane ekonomske celote v obveznice katerekoli druge družbe iz okvira iste ekonomske celote ni več izkazana v konsolidirani bilanci stanja, prav tako pa tudi niso več izkazane obveznice tistih družb, ki so prešle v roke drugih družb v okviru iste ekonomske celote. Naložba v obveznice ni nujno enaka knjižni vrednosti obveznic, kakršna je izkazana v samostojnih bilancah stanja tistih družb, ki so jih

izdale; razlika se lahko pojavi zaradi izdajanja obveznic s popustom ali zaradi kasnejše pridobitve obveznic po ceni, drugačni od njihove nominalne vrednosti. Za razliko je v konsolidirani bilanci stanja treba popraviti zadržani dobiček; ta se poveča, če je naložba v obveznice prvotno izkazana v večjem znesku, in zmanjša, če je naložba v obveznici prvotno izkazana v manjšem znesku, kot pa znaša knjižna vrednost obveznic pri tistem, ki jih je izdal. V konsolidirani bilanci stanja so izkazane samo naložbe v obveznice drugih družb zunaj obravnavane ekonomske celote.

5. Terjatve

a) Terjatve iz kupoprodajnih odnosov so v konsolidirani bilanci stanja zmanjšane za tisti del, ki se nanaša na druge družbe v okviru ekonomske celote; ker so enake obveznostim, ki se pojavljajo v istem okviru, njihovo izločevanje ni problematično. V konsolidirani bilanci stanja so izkazane samo terjatve do drugih zunaj obravnavane ekonomske celote.

b) Terjatve iz naslova odkupljenih menic drugih družb v okviru ekonomske celote, ki so nato diskontirane v kaki zunanji agenciji, izpadejo iz konsolidirane bilance stanja hkrati s potencialno obveznostjo do te agencije, tako da ostanejo izkazane le menične obveznosti pri tistih družbah, ki so menice izdale.

532 Konsolidiranje obveznosti do virov sredstev

V okviru obveznosti do virov sredstev se v glavnem pojavljajo tele spremembe:

1. Delniški kapital je zmanjšan za nominalno vrednost delnic, ki so v posesti drugih družb v okviru obravnavane ekonomske celote. To zmanjšanje je izvedljivo pred sestavitvijo konsolidirane bilance stanja ob hkratnem zmanjšanju izkazanih naložb v delnice pri drugih družbah (obravnavano v točki 531, 4 a), za kolikor so se zmanjšale naložbe, pa so zmanjšane še druge postavke čistega premoženja pri tistih družbah, katerih delniški kapital je izločen 2 a). V konsolidirani bilanci stanja ostane le delniški kapital, ki se nanaša na lastnike zunaj obravnavane ekonomske celote.

2. Zadržani dobiček in druge postavke čistega premoženja zunaj delniškega kapitala so spremenjeni pri podrejenih družbah iz naslednjih razlogov:

a) Zadržani dobiček podrejene družbe se pri pripravljanju konsolidirane bilance stanja prehodno poveča, če je matična družba odkupila njene delnice po višji ceni, kot znaša ob nakupu njeno knjižno izkazano čisto premoženje, ki odpade nanjo; kolikor matična družba ni odkupila vseh delnic, se šteje, da se je v enakem sorazmerju povečal tudi tisti del čistega premoženja, ki se nanaša na lastnike zunaj obravnavane ekonomske celote. To povečanje zadržanega dobička ima svojo nasprotno postavko v povečanju opredmetenih naložb pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 1 b), v povečanju zalog pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 2 b), v povečanju presežka poslovne vrednosti (goodwill) v okviru neopredmetenih naložb pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 3), v zmanjšanju sprotnih obveznosti pri podrejeni družbi (4) ali v zmanjšanju naložbe pri matični družbi (obravnavano v točki 531, 4 a).

b) Zadržani dobiček podrejene družbe se pri pripravljanju konsolidirane bilance stanja prehodno zmanjša, če je matična družba odkupila njene delnice po nižji ceni, kot znaša ob nakupu njeno knjižno izkazano čisto premoženje, ki se nanaša nanje; ta razlika nato spodbudi še ustrezno obliko

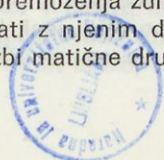
pri izkazovanju čistega premoženja, ki odpade na lastnike zunaj obravnavane ekonomske celote. Takšno zmanjšanje zadržanega dobička ima svojo nasprotno postavko v zmanjšanju opredmetenih naložb pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 1 c), v zmanjšanju zalog pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 2 c), v zmanjšanju presežka ali izpada poslovne vrednosti (negative goodwill) v okviru neopredmetenih naložb pri podrejeni družbi (obravnavano v točki 531, 3) ali povečanju naložbe pri matični družbi (obravnavano v točki 531, 4 a).

c) Prodajalčev zadržani dobiček se pri pripravljanju konsolidirane bilance stanja prehodno zmanjša za znesek dobička, ki je še v zalogah kupca v okviru iste ekonomske celote (obravnavano v točki 531, 2 a). Če sta v konsolidirani bilanci stanja izkazana posebej prodajalčev zadržani dobiček ob začetku leta in posebej njegov dobiček v letu, je zmanjšan njegov čisti dobiček v danem letu, če so končne zaloge njegovih proizvodov pri kupcu večje od začetnih, in zadržani dobiček ob začetku leta, če so končne zaloge njegovih proizvodov pri kupcu manjše od začetnih. Postavka, nasprotna zmanjšanju zadržanega dobička pri prodajalcu, je v zmanjšanju zalog pri kupcu.

č) Prodajalčev zadržani dobiček se pri pripravljanju konsolidirane bilance stanja prehodno zmanjša za znesek dobička v stvarih, ki jih kupec v okviru iste ekonomske celote izkazuje med svojimi opredmetenimi naložbami (stvari iz osnovnih sredstev). Postavka, nasprotna zmanjšanju prodajalčevega zadržanega dobička, je v zmanjšanju neodpisane vrednosti opredmetenih naložb pri kupcu v okviru iste ekonomske celote (obravnavano v točki 531, 1 a). Če sta v konsolidirani bilanci stanja izkazana posebej prodajalčev zadržani dobiček ob začetku leta in posebej njegov dobiček v letu, je sicer povečan njegov čisti dobiček v danem letu za letno amortizacijo v prodanih stvarih vsebovanega dobička, toda njegov v začetku leta zadržani dobiček je zmanjšan za razliko med celotnim dobičkom, ki je bil ob začetku vsebovan v stvarih, prodanih kupcu v okviru obravnavane ekonomske celote, in tistim dobičkom, ki je bil do takrat pri kupcu že amortiziran in s tem vštet v tamkajšnje prodane proizvode.

d) Če na izkazovanje naložbe matične družbe v podrejeno družbo prehodno vpliva tudi sprememba čistega premoženja podrejene družbe (metoda udeležbe ali equity), je treba vsako leto ugotoviti, ali se je tedaj povečalo čisto premoženje podrejene družbe, in nato ustrezno povečati izkazano naložbo pri matični družbi hkrati z zadržanim dobičkom pri njej; če se je, nasprotno, zmanjšalo čisto premoženje podrejene družbe, je seveda treba ustrezno zmanjšati izkazano naložbo pri matični družbi hkrati z zadržanim dobičkom pri njej. Kako se je gibalo čisto premoženje pri podrejeni družbi, ugotovimo tako, da končno knjižno stanje čistega premoženja, povečano za začetne popravke v zvezi z nevknjiženo razliko ob nakupu delnic (2 a manj b) in zmanjšano za popravke v zvezi z nerealiziranim medsebojnim dobičkom v letu (2 c manj č), primerjamo z začetnim knjižnim stanjem čistega premoženja, povečanim za začetne popravke v zvezi z nevknjiženo razliko ob nakupu delnic (2 a manj b). Matični družbi pripada enak odstotek razlike, kot je udeležena v navadnih delnicah podrejene družbe, in za toliko se prehodno poveča ali zmanjša pri njej prvotno izkazani zadržani dobiček hkrati z naložbo.

e) Zadržani dobiček in druge postavke čistega premoženja zunaj delniškega kapitala so pri podrejeni družbi zmanjšani hkrati z njenim delniškim kapitalom v skupnem obsegu, ki ustreza izkazani naložbi matične družbe v to

družbo (glej odstavek 1), ki prav tako ni več zajeta v konsolidirano bilanco stanja. V konsolidirani bilanci stanja ostane le tisti del zadržanega dobička in drugih postavk čistega premoženja zunaj delniškega kapitala podrejene družbe, ki je povezan z delniškim kapitalom lastnikov zunaj obravnavane ekonomske celote. Opozarjamo pa, da je celota zadržanega dobička podrejene družbe pred njegovo delno izločitvijo že pod vplivom sprememb, ki so bile obravnavane v odstavkih 2 od a do d.

f) Da bi delniške družbe jasno navedle, kakšne so odobrene dividende v zadnjem letu v primerjavi s tedanjim čistim dobičkom, izkazujejo v svojih samostojnih zaključnih računih posebej zadržani dobiček ob začetku določenega leta in posebej odobrene dividende kot odbitno postavko. Čisti dobiček podrejene družbe za posamezno leto seveda pripada v sorazmerju v navadnimi delnicami tudi matični družbi in ga je v konsolidirani bilanci stanja treba prišteti k sicer izkazanemu čistemu premoženju matične družbe, saj si le tako lahko predočimo celotni kontrolni delež. Toda dividende podrejene družbe so po prihodkih matične družbe, ki izhajajo iz financiranja, že zajete v izkazanem čistem dobičku pri njej za isto leto, prav tako so navedene kot odbitna postavka odobrenih dividend iz čistega dobička podrejene družbe za isto leto. Zato je v konsolidirani bilanci stanja treba izločiti znesek dividend podrejene družbe iz čistega dobička matične družbe in hkrati za toliko tudi zmanjšati odbitno postavko dividend pri podrejeni družbi, da bi pri podrejeni družbi ostali le podatki, ki zrcalijo manjšinski delež.

3. Obveznice

Iz konsolidirane bilance stanja je treba izločiti naložbo posamezne družbe v obveznice druge družbe iste ekonomske celote, hkrati pa tudi del obveznic te druge družbe, ki jih je odkupila prva, saj gre le za notranja finančna razmerja v okviru ekonomske celote. Tak primer je nasproten tistemu, ki je bil obravnavan v točki 531, 4 b.

4. Druge obveznosti

Iz konsolidirane bilance stanja je treba izločiti obveznosti, ki jih ima kaka družba zaradi nakupa stvari ali pravic pri drugi družbi v okviru iste ekonomske celote, saj so take obveznosti le nasprotna stran terjatev te druge naložbe do nje (obravnavano v točki 531, a in b). Posebni popravki obveznosti pa se pojavijo, kadar delnice podrejene družbe kupi matična družba, a je pri tem njena naložba različna od tistega dela knjižno izkazanega čistega premoženja podrejene družbe, ki se nanaša nanjo. Če so bile vknjižene obveznosti podrejene družbe precenjene, jih je treba zmanjšati hkrati s povečanjem zadržanega dobička pri njej; če so bile, nasprotno, podcenjene, jih je treba povečati hkrati z zmanjšanjem dobička pri njej (obravnavano v točki 531, 4).

533 Konsolidiranje prihodkov in odhodkov

V okviru **prihodkov** je v glavnem treba popraviti tole:

P-1. Prihodki iz prodaje se pri prodajalcu zmanjšajo za zneske, ki so povezani s prodajo drugim družbam v okviru iste ekonomske celote; poenostavljena nasprotna postavka tega zmanjšanja je zmanjšanje odhodkov, to je stroškov v prodanih količinah pri prodajalcu (O-1).

P-2. Prihodki iz financiranja se pri investitorju zmanjšajo za zneske dividend, obresti in druge, ki izhajajo iz drugih družb v okviru iste ekonomske

celote. Nasprotna postavka tega zmanjšanja je zmanjšanje odhodkov v zvezi s financiranjem pri tisti enoti, ki je financirana.

P-3. Dodatno se v okviru prihodkov pri prodajalcu stvari, ki pri kupcu stopajo v njegove opredmetene naložbe (stvari iz osnovnih sredstev), vsako leto pojavlja realizirani dobiček od teh stvari v skladu z njegovim upoštevanjem v okviru amortizacije pri kupcu. Postavka, nasprotna povečanim prihodkom te vrste pri prodajalcu, je povečanje njegovega čistega dobička v istem letu v konsolidirani bilanci uspeha.

V okviru **odhodkov** pa se v glavnem pojavljajo tile popravki:

O-1. Odhodki, to je stroški v prodanih količinah, se pri kupcu zmanjšajo za zneske, ki so povezani z nakupom pri drugih družbah v okviru iste ekonomske celote; nasprotna postavka je zmanjšanje prihodkov iz prodaje pri ustreznem prodajalcu (P-1).

O-2. Pri izločitvi stroškov iz medsebojnih razmerij v okviru ekonomske celote (O-1) je izločen tudi dobiček, ki se pri kupcu pojavlja še v njegovih zalogah. Če je v končnih zalogah pri kupcu več vštetega prodajalčevega dobička, kot ga je bilo v začetku leta, je treba v konsolidirani bilanci uspeha za toliko stornirati zmanjšanje odhodkov (O-1), kar praktično pomeni isto kot ponovno povečanje njegovih odhodkov, katerega posledica je hkratno zmanjšanje njegovega čistega dobička v preučevanem letu.

O-3. Ker v konsolidirani bilanci uspeha ne sme biti več prelivanja v prihodke iz financiranja (P-2), je treba pri investitorju za toliko zmanjšati čisti dobiček v obravnavanem letu.

O-4. Čisti dobiček matične družbe pripada v celoti večinskemu ali kontrolnemu deležu. Pri čistem dobičku podrejenih družb pa je v konsolidirani bilanci uspeha koristno prikazati, koliko ga odpade v preučevanem letu na večinski ali kontrolelni delež, koliko pa na manjšinski delež. Razmerje je enako kot pri navadnih delnicah, če so te edina oblika priskrbe sredstev.

534 Izrazna moč konsolidiranega zaključnega računa

Kot vidimo, sestavljanje konsolidirane bilance stanja in konsolidirane bilance uspeha ni ravno preprosto opravilo. Tehnično poteka v več stopnjah, še zlasti, če je v gospodarsko celoto zajeto večje število podjetij, med katerimi se prav tako pojavljajo enaka razmerja, kot smo jih doslej preučevali preprosto zgolj kot razmerja med matično družbo in eno samo podrejeno družbo. A tudi če imamo opraviti z eno samo podrejeno družbo (poleg matične), ima razpredelnica, v katero so zajeti podatki najprej iz samostojnih bilanc stanja in bilanc uspeha obeh podjetij, posebne stolpce za prilagoditve in posebne za izločitve, dokler ne pridemo do številke za ustrezno konsolidirano bilanco. Teh tehničnih podrobnosti tu ne bomo obravnavali, ker nas bolj zanima ekonomska logika, ki se skriva za sestavljanjem konsolidiranega zaključnega računa.

Sedaj pa pogledjmo, v čem je izrazna nemoč samostojnega zaključnega računa matične družbe in v čem izrazna nemoč ustreznega konsolidiranega zaključnega računa. Matični račun naložbe v podrejeno družbo, ki je viden v samostojni bilanci stanja, ne prikazuje narave tamkajšnjih sredstev in tudi ne zneska tamkajšnjih prednostnih delnic in obveznic, ki imajo prednost pred navadnimi delnicami matične družbe, prav tako ne nakazuje donosnosti tamkajšnjega poslovanja. Ni znan zadržani dobiček podrejenih družb, če ga ni vknjižila matična družba. Podrejena družba lahko služi z izgubo, za kar si

izposoja celo denarna sredstva matične družbe, a njena izguba pri njej le ni vidna. Še več, podrejena družba lahko celo plača dividende matični družbi iz vplačanega presežka kapitala, tako da ima matična družba na videz ugodnejšo bilanco uspeha.³¹

Vse to narekuje sestavljanje konsolidiranega zaključnega računa. Toda ta ne more biti nadomestek za posebne zaključne račune matične družbe in podrejenih družb; lahko je le njihovo dopolnilo. Konsolidirana bilanca stanja namreč ne odseva finančnega stanja posamezne družbe in lahko ustvarja napačen vtis, da so v gospodarski celoti na voljo vsa sredstva za poravnavo vseh dolgov, kar seveda ne drži. Konsolidirana bilanca stanja združuje rezultate uspešnih in neuspešnih družb in ne omogoča informacij o pričakovanih dividendah v njih. Podatki, ki so združeni v konsolidiranem zaključnem računu, so mnogokrat neprimerljivi, ker različne družbe uporabljajo različne metode za vrednotenje sredstev in izkazovanje obveznosti, njihovi kontni plani niso poenoteni, prav tako ne računovodska razdobja. Zato je v vsakem primeru koristna previdnost, da ne bi na podlagi zaključnih računov trdili česa, kar ne drži.

³¹ Glej R. D. Kennedy, S. Y. McMullen: Financial Statements. Form and Interpretation. Irwin, Homewood, Illinois 1968, stran 181.

6 Mednarodna primerjava sestavljanja izkazov finančnih tokov

60 POMEN IN IZRAZNA MOČ IZKAZA FINANČNIH TOKOV

Izkaz stanja predstavlja sredstva in obveznosti do virov sredstev, ki jih ima enota računovodskega obravnavanja v določenem trenutku; če ima dvostransko obliko, govorimo o bilanci stanja. Izkaz uspeha predstavlja prihodke in odhodke enote računovodskega obravnavanja v določenem obdobju; če ima dvostransko obliko, govorimo o bilanci uspeha. Če želimo predstaviti finančne tokove v enoti računovodskega obravnavanja v določenem obdobju, pa moramo sestaviti izkaz gibanja sredstev ali finančnih tokov; če ima dvostransko obliko, ga imenujemo bilanca finančnih tokov. Sredstva seveda niso enaka denarju, čeprav moremo stvari in pravice obravnavati med sredstvi le, če jih je mogoče preoblikovati v denar in v znesku, ki ga je največ mogoče pridobiti ob takšnem preoblikovanju. Iz tega pa sledi, da pri predstavljanju finančnih tokov ne zadošča zgolj navajanje prejemkov in izdatkov, pri čemer prejemki neposredno povečajo tamkajšnja sredstva v denarni obliki, izdatki pa jih zmanjšajo. V celovito predstavitev finančnih tokov je treba zajeti tudi spremembe drugih pojavnih oblik sredstev in obveznosti do virov sredstev pri enoti računovodskega obravnavanja v določenem obdobju. Nekatere spremembe nam nato nakazujejo pritoke in druge, nasprotno, odtoke sredstev. Izkaz finančnih tokov potemtakem predstavlja pritoke in odtoke sredstev v enoti računovodskega obravnavanja v določenem obdobju; v dvostranski obliki — kot bilanca finančnih tokov — mora biti uravnovešen, tako da razlika med pritoki in odtoki pojasnjuje povečanje ali zmanjšanje posamezne vrste sredstev. Po tem, katera so ta sredstva in kaj je razumeti s pritoki in odtoki v kakem obdobju, pa je mogoče ločevati več zasnov izkaza ali bilance finančnih tokov, o čemer bomo govorili v nadaljevanju.

Izkaz ali bilanca finančnih tokov je izredno pomembna informacijska podlaga za dolgoročnejše financiranje. Zato ga tudi mednarodni računovodski standard IAS 7 označuje »izkaz sprememb finančnega stanja« (statement of changes in financial position). Kot tak je v številnih državah tretji sestavni del zaključnega računa, poleg izkaza (bilance) stanja in izkaza (bilance) uspeha. To je zlasti pogostno v ameriških podjetjih, kjer se je izkaz finančnih tokov tudi najprej pojavil. Tako ga je na primer Thomas L. Greene že leta 1897 uporabil pri analizi bilance stanja železnic, medtem ko ga je v strokovni literaturi prvi obrazložil W. M. Cole leta 1908, teoretsko pa razvil H. A. Finney v začetku dvajsetih let. V Evropi sta ga teoretsko obdelovala Friederich Leitner leta 1920 in Hector Blairon leta 1926 ter za njima vrsta drugih avtorjev v nemščini in francoščini, vendar še do danes ni močneje prodrli v gospodarsko prakso. Prav tako ga v Jugoslaviji na splošno še ne uporabljajo, čeprav je bil prilagojen domačim okoliščinam ter v slovenskem strokovnem tisku predstavljen že leta 1966³² in v srbskohrvatskem leta 1968.³³

³² Turk: Izkaz gibanja finančnih sredstev kot sodobna oblika računovodskega izkaza. *Ekonomika revija* 4/1966.

³³ Turk: Sadržaj i šema iskaza kretanja sredstava. *Knjigovodstvo* 2/1968.

61 NAČELNI MODELI IZKAZA FINANČNIH TOKOV

Vsi celoviti modeli izkaza finančnih tokov, ki predstavljajo pritoke in odtoke v določenem obdobju, in ne samo tedanje prejeme in izdatke, so tesno povezani z izkazi stanja ob začetku in ob koncu posameznega obdobja ter z izkazom uspeha za isto obdobje. Ločijo pa se po tem, katere spremembe upoštevajo kot pritoke in katere kot odtoke.

Oglejmo si, kaj je mogoče iz posameznega izkaza uspeha zajeti v izkaz finančnih tokov.

Podmodel I A

Pritoki: prihodki

Odtoki: odhodki pred ugotovitvijo poslovnega izida razen amortizacije, povečani za davek od dobička

Podmodel I B

Pritoki: prihodki, zmanjšani za odhodke pred ugotovitvijo poslovnega izida razen za amortizacijo in obresti (to je dobiček, povečan za amortizacijo in obresti)

Odtoki: obresti in davek od dobička

Podmodel I C

Pritoki: prihodki, zmanjšani za odhodke pred ugotovitvijo poslovnega izida razen za amortizacijo (to je dobiček, povečan za amortizacijo)

Odtoki: davek od dobička

Podmodel I Č

Pritoki: prihodki, zmanjšani za odhodke pred ugotovitvijo poslovnega izida razen za amortizacijo in obresti, a zmanjšani tudi za davek od dobička (to je čisti dobiček, povečan za amortizacijo in obresti)

Odtoki: obresti

Podmodel I D

Pritoki: prihodki, zmanjšani za odhodke pred ugotovitvijo poslovnega izida razen za amortizacijo, a zmanjšani tudi za davek od dobička (to je čisti dobiček, povečan za amortizacijo)

Odtoki: —

Pri vsakem teh podmodelov je razlika med pritoki in odtoki enaka čistemu dobičku in amortizaciji v preučevanem obdobju, ki nakazujeta tedanje možnosti za investiranje (to je povečanje sredstev v nedenarni obliki) ali definciranje (to je zmanjšanje obveznosti do virov sredstev) v okviru doseženih prihodkov. Zaradi izrednega pomena čistega dobička in amortizacije pri presojanju financiranja je njuna vsota v zahodnem svetu včasih označena z žargonskim izrazom *cash flow*, ki lahko povzroča zmote. Predvsem ti dve ekonomski kategoriji ne nakazujeta vseh možnosti za investiranje in definciranje, saj so povsem zunaj obsega njune izrazne moči pritoki iz okolja, v katerem deluje preučevana enota računovodskega obravnavanja, in zunanje dodatno financiranje (to je povečanje obveznosti do virov sredstev zunaj delitve čistega dobička), a tudi pritoki, ki se v okviru preučevane enote računovodskega obravnavanja pojavljajo v povezavi z drugim dezinvestiranjem (to je zmanjšanjem sredstev v nedenarni obliki) zunaj že upoštevane amortizacije. Vse to je mogoče zaznati šele pri primerjavi ustreznih postavk v izkazih

uspeha ob koncu in ob začetku preučevanega obdobja. Drugo, na kar kaže opozoriti, pa je, da čisti dobiček in amortizacija ne nakazujeta nujno tudi prejemkov v preučevanem obdobju, ki so na razpolago za investiranje in financiranje, saj je ustrezna vrednost lahko še v terjatvah. Vendar pri celovitem presojanju financiranja to ne moti. Zato pa tudi v izkazu finančnih tokov govorimo ne o prejemkih in izdatkih, temveč o pritokih in odtokih.

Različni podmodeli, po katerih so postavke iz izkaza uspeha zajete v izkaz finančnih tokov, vplivajo na to, ali govorimo o kosmatem (bruto) izkazu ali o čistem (neto) izkazu. Podmodel I A ustreza kosmatemu izkazu in podmodel I D čistemu izkazu, medtem ko so drugi podmodeli po obsegu izravnjav prihodkov in odhodkov vmesne narave, čeprav bližji čistemu kot kosmatemu izkazu.

Kaj pa je mogoče zajeti v izkaz finančnih tokov iz dveh zaporednih izkazov stanja?

P o d m o d e l I I A

Pritoki: povečanje obveznosti do virov sredstev razen iz delitve čistega dobička in zmanjšanje nedenarnih sredstev razen v zvezi z amortizacijo

Odtoki: zmanjšanje obveznosti do virov sredstev in povečanje nedenarnih sredstev

P o d m o d e l I I B

Pritoki: povečanje obveznosti do virov poslovnih sredstev razen iz delitve čistega dobička in zmanjšanje nedenarnih poslovnih sredstev razen v zvezi z amortizacijo

Odtoki: zmanjšanje obveznosti do virov poslovnih sredstev skupaj z njihovo spremembo v obveznosti do virov neposlovnih sredstev v zvezi z delitvijo čistega dobička in povečanje nedenarnih poslovnih sredstev

P o d m o d e l I I C

Pritoki: povečanje dolgoročnih (in trajnih) obveznosti do virov sredstev razen iz delitve čistega dobička in zmanjšanje dolgoročno vezanih sredstev razen v zvezi z amortizacijo

Odtoki: zmanjšanje dolgoročnih (in trajnih) obveznosti do virov sredstev in povečanje dolgoročno vezanih sredstev

P o d m o d e l I I Č

Pritoki: povečanje dolgoročnih (in trajnih) obveznosti do virov poslovnih sredstev razen iz delitve čistega dobička in zmanjšanje dolgoročno vezanih poslovnih sredstev razen v zvezi z amortizacijo

Odtoki: zmanjšanje dolgoročnih (in trajnih) obveznosti do virov poslovnih sredstev skupaj s spremembo obveznosti v obveznosti do virov neposlovnih sredstev v zvezi z delitvijo čistega dobička in povečanje dolgoročno vezanih poslovnih sredstev

Kot vidimo, je iz vsakega teh podmodelov na strani pritokov izločen čisti dobiček skupaj z amortizacijo, ker ta stopa v izkaz finančnih tokov po podmodelih od I A do I D. Če nato povežemo katerikoli podmodel II (od II A do II Č) s katerikoli podmodelom I (od I A do I D) v ustrezni model izkaza finančnih sredstev, se v njem pojavi saldo, ki pa ima različno vsebino, če upoštevamo različne podmodele II:

a) pri uporabi podmodela II A: zmanjšanje denarnih sredstev, ki dopolnjuje seštevek pritokov na seštevek odtokov, ali povečanje denarnih sredstev,

ki dopolnjuje seštevke odtokov na seštevke pritokov; ta saldo je mogoče razčleniti na spremembe posameznih vrst denarnih sredstev;

b) pri uporabi podmodela II B: zmanjšanje denarnih poslovnih sredstev, ki dopolnjuje seštevke pritokov na seštevke odtokov, ali povečanje denarnih sredstev, ki dopolnjuje seštevke odtokov na seštevke pritokov; ta saldo je mogoče razčleniti na spremembe posameznih vrst denarnih poslovnih sredstev, medtem ko niso več upoštevana denarna neposlovna sredstva;

c) pri uporabi podmodela II C: zmanjšanje čistih kratkoročnih sredstev (to je razlike med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi), ki dopolnjuje seštevke pritokov na seštevke odtokov, ali povečanje čistih kratkoročnih sredstev, ki dopolnjuje seštevke odtokov na seštevke pritokov; ta saldo je nujno razčleniti, saj sicer ne pove dovolj; spremembe čistih kratkoročnih sredstev je treba pojasniti s spremembami posameznih pojavnih oblik kratkoročnih sredstev in kratkoročnih obveznosti, kar pomeni, da se tako podmodel II C posredno preoblikuje v podmodel II A;

č) pri uporabi podmodela II Č: zmanjšanje čistih obratnih sredstev (to je razlike med obratnimi sredstvi in kratkoročnimi poslovnimi obveznostmi), ki dopolnjuje seštevke pritokov in seštevke odtokov, ali povečanje čistih obratnih sredstev, ki dopolnjuje seštevke odtokov na seštevke pritokov; ta saldo je spet nujno razčleniti; spremembe čistih obratnih sredstev je treba pojasniti s spremembami posameznih pojavnih oblik obratnih sredstev in kratkoročnih poslovnih obveznosti, kar pomeni, da se tako podmodel II Č posredno preoblikuje v podmodel II B; od salda v podmodelu II C pa se sedanjí saldo loči po tem, da ne zajema nikakršnih sprememb v zvezi z neposlovnimi sredstvi in tamkajšnjimi obveznostmi.

Pri vsakem od obravnavanih podmodelov od II A do II Č nakazuje povečanje obveznosti do virov sredstev v okviru pritokov tedanje novo financiranje iz okolja, zmanjšanje nedenarnih sredstev v okviru pritokov tedanje dezinvestiranje zunaj amortizacije, zmanjšanje obveznosti do virov sredstev v okviru odtokov tedanje definanciranje in povečanje nedenarnih sredstev v okviru odtokov tedanje investiranje.

Različni podmodeli, po katerih so razlike iz dveh zaporednih izkazov stanja zajete v izkaz finančnih tokov, vplivajo na to, o kakšnem izhodišču pri izkazu finančnih tokov govorimo in kaj z njim pravzaprav pojasnjujemo. Pri podmodelu II A pojasnjujemo spremembe pri denarnih sredstvih kot celoti in pri podmodelu II C spremembe pri dolgoročnem (ali trajnem) financiranju kratkoročnih sredstev. Podmodel II B zožuje denarna sredstva na njihov poslovni del, podmodel II Č pa kratkoročna sredstva na njihov poslovni del.

Različni podmodeli imajo različno opredeljene pritoke in odtoke v zvezi z razlikami med postavkami v dveh zaporednih izkazih uspeha. Obstaja pa načelno vprašanje, kdaj je mogoče izravnati povečanje obveznosti do virov sredstev z zmanjšanjem obveznosti do virov ali zmanjšanje sredstev s povečanjem sredstev ter nato izkazati le razliko med pritoki, kdaj pa zmanjšanje obveznosti do virov sredstev s povečanjem obveznosti do virov sredstev ali povečanje sredstev z zmanjšanjem sredstev ter nato izkazati le razliko med odtoki. Ker zgradbo izkaza finančnih tokov obravnavamo ločeno s pod modeli I in s pod modeli II, je že od samega začetka razumljivo, da ne moremo na primer z nabavno vrednostjo novih zgradb ali strojev izravnati njihove amortizacije, temveč da moramo amortizacijo izkazati med pritoki, nabavno vrednost pa med odtoki, ne pa med odtoki kar razliko med obema postavkama. Prav

tako je že od samega začetka razumljivo, da ne moremo čistega dobička v preučevanem obdobju, ki po svoje povečuje obveznosti do virov sredstev, izravnati s kakim zmanjšanjem teh obveznosti. Dvom se utegne pojaviti le, kadar nas zanimajo zgolj poslovna sredstva, ne pa vsa sredstva in njihova gibanja. V takem primeru bi bilo mogoče čisti dobiček zožiti kar na tisti del, ki ostane na poslovnem področju, medtem ko bi bil njegov prehod na neposlovno področje odhodek iz dobička, ki bi bil obravnavan podobno kot na primer davek od dobička. To pa pomeni, da bi se pri zajemanju postavk iz izkaza uspeha v izkaz finančnih tokov pojavil še en podmodel.

P o d m o d e l I E:

Pritoki: prihodki, zmanjšani za vse odhodeke pred ugotovitvijo na poslovnem področju zadržanega čistega dobička razen za amortizacijo (to je na poslovnem področju zadržani dobiček, povečan za amortizacijo).

Odtoki: —

Takšen podmodel bi bilo seveda mogoče združiti le s podmodelom II B ali II Č v model izkaza finančnih tokov, pri čemer med odtoki ne bi bilo nikakršnega čistega dobička, zadržanega za neposlovne potrebe. Vendar je praviloma realnejše upoštevati ves čisti dobiček med pritoki, nato pa se med odtoki pojavi njegova razporeditev za namene, s katerimi zapušča poslovno področje.

Prvi hip so smernice za izravnavanje manj jasne, kadar imamo pred očmi zgolj podmodel od II A do II Č. Očitno je izravnavanje povezano s posameznimi vrstami sredstev in obveznostmi do virov sredstev. Tako na primer ni mogoče izravnati povečanja vrednosti zalog z zmanjšanjem terjatev in le razliko izkazati kot odtok ali pritok. Prav tako denimo ni mogoče izravnati povečanja dolgoročnih obveznosti z zmanjšanjem kratkoročnih obveznosti in le razliko izkazati kot pritok ali odtok. Možnost za izravnavanje je torej odvisna od tega, kaj se šteje za posamezno vrsto sredstev in obveznosti: v okviru posamezne vrste je možna, med različnimi vrstami pa ne. Glede na namen je potemtakem treba biti racionalen pri vzpostavljanju posameznih vrst sredstev in obveznosti do virov sredstev, v okviru katerih je možno izravnavanje njihovega povečanja in zmanjšanja. Toda to še ni vse. Pri nekaterih dolgoročnih vrstah sredstev in zlasti obveznosti do virov sredstev je koristno prikazovati posebej povečanje in posebej zmanjšanje. Če na primer novi dobljeni dolgoročni kredit omogoča vračilo starega, je gotovo zanimivo prvega navesti med pritoki in drugega med odtoki, ne pa kar izravnati oba tokova, zakaj če bi bila zneska enaka, ne bi bilo nikakršnih navedb niti na strani pritokov niti na strani odtokov, če pa ne bi bila enaka, bi se razlika pojavila le med odtoki ali le med pritoki.

Posamezen model izkaza finančnih tokov je posebna kombinacija doslej obravnavanih podmodelov, od katerih prvi izhaja iz postavk v izkazu uspeha in drugi iz razlik med postavkami v dveh zaporednih izkazih stanj. Načeloma je mogoče združiti katerikoli podmodel prve vrste s katerimkoli podmodelom druge vrste. Tako pridemo do načelnih modelov izkaza finančnih tokov, ki so sestavljeni takole:

1. I A + II A

kosmati (bruto) izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih

2. I A + II B

kosmati izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih

3. I A + II C
kosmati izkaz z izhodiščem v čistih (neto) kratkoročnih sredstvih
4. I A + II Č
kosmati izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih
5. I B + II A
z obrestmi in davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih
6. I B + II B
z obrestmi in davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih
7. I B + II C
z obrestmi in davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih
8. I B + II Č
z obrestmi in davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih
9. I C + II A
z davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih
10. I C + II B
z davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih
11. I C + II C
z davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih
12. I C + II Č
z davkom razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih
13. I Č + II A
z obrestmi razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih
14. I Č + II B
z obrestmi razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih
15. I Č + II C
z obrestmi razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih
16. I Č + II Č
z obrestmi razširjeni čisti izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih
17. I D + II A
čisti izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih
18. I D + II B
čisti izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih
19. I D + II C
čisti izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih
20. I D + II Č
čisti izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih
21. I E + II A
za neposlovno uporabo čistega dobička zoženi čisti izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih

22. I E + II B

za neposlovno uporabo čistega dobička zoženi čisti izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih

23. I E + II C

za neposlovno uporabo čistega dobička zoženi čisti izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih

24. I E + II Č

za neposlovno uporabo čistega dobička zoženi čisti izkaz z izhodiščem v čistih obratnih sredstvih

Ti načelni modeli izkaza finančnih tokov lahko zadoščajo, čeprav bi njihov seznam lahko še razširili, zlasti, če upoštevamo različne možnosti uravnavanja pritokov in odtokov.

Na splošno je mogoče ugotoviti, da je izrazna moč čistih izkazov finančnih tokov boljša od izrazne moči kosmatih izkazov finančnih tokov. Čeprav se vsebine pritokov in odtokov v modelih od 5 do 24 v nekaterih podrobnostih ločijo, pa pri vseh povečanje obveznosti do virov sredstev pomeni novo financiranje v ožjem pomenu, povečanje sredstev investiranje, zmanjšanje sredstev dezinvestiranje, zmanjšanje obveznosti do virov sredstev pa definciranje, vse seveda v preučevanem obdobju.

To pa so ravno tisti štirje procesi, na katere je mogoče razčleniti proces financiranja v širšem pomenu, ki morajo biti na poseben način usklajeni in o katerih so potrebne ustrezne informacije; za te pa poskrbi izkaz finančnih tokov.

Po obliki je izkaz finančnih tokov lahko

- a) dvostranski (bilanca finančnih tokov) ali
- b) zaporeden v eni ali več stopnjah.

V primeru a sta obe strani z vštetjem salda uravnovešeni. Obstajata pa dve možnosti:

- aa) na levi strani so navedeni pritoki in na desni odtoki;
- ab) na levi strani so navedeni odtoki in na desni pritoki.

Primer aa upošteva finančni vidik podajanja ustreznih kategorij, ko je treba najprej navesti, kakšna sredstva so v kakem obdobju zbrana, in šele nato, kako so uporabljena; takšno izkazovanje navsezadnje upošteva tudi dejstvo, da je na kontih sredstev povečanje izkazano vedno na levi strani in zmanjšanje na desni strani, da so prejemki izkazani vedno na levi strani in izdatki na desni ter da enako velja za njihove širše izvedenke, to je pritoke in odtoke. Primer ab nasprotno upošteva računovoski vidik izkazovanja povečanja in zmanjšanja tistih ekonomskih kategorij, ki nakazujejo pritoke in odtoke v finančnem pomenu. Odtoke nakazujeta povečevanje nedenarnih sredstev in zmanjševanje obveznosti do virov sredstev; oboje pa je izkazano na levi strani ustreznih kontov; potemtakem jih je treba izkazati tudi na levi strani bilance finančnih tokov. Nasprotno pritoke nakazujeta povečanje obveznosti do virov sredstev in zmanjšanje nedenarnih sredstev, oboje pa je izkazano na desni strani ustreznih kontov; potemtakem jih je treba izkazati tudi na desni strani bilance finančnih tokov.

V primeru b ne obstajata dve uravnovešeni strani. Tak izkaz je:

- ba) enostranski ali
- bb) večstopenjski.

V primeru ba so vedno navedeni najprej pritoki, nato odtoki in končno razlika med njimi; ta je lahko pozitivna ali negativna in je mnogokrat posebej pojasnjena z nadaljnjo razčlenitvijo. Vidimo, da tako izkazovanje postavk še vedno ni oddaljeno od primera aa. Drugače je v primeru bb, kjer ni več posvečena pozornost pritokom kot celoti in odtokom kot celoti, temveč takšnim njihovim kombinacijam, ki jih lahko označimo za novo financiranje, investiranje, dezinvestiranje in definciranje.

62 IZKAZ FINANČNIH TOKOV NA MEDNARODNI RAVNI

Že omenjeni mednarodni računovodski standard IAS 7 obsega tale določila o izkazu finančnih tokov, ki ga označuje za »izkaz sprememb finančnega stanja« (statement of changes in financial position):

a) *Izkaz sprememb finančnega stanja naj bo sestavni del zaključnega računa. Izkaz sprememb finančnega stanja naj se sestavlja za vsako obdobje, za katero se sestavlja izkaz uspeha.*

b) *Finančna sredstva, pridobljena ali uporabljena pri delovanju podjetij, naj bodo prikazana v izkazu sprememb finančnega stanja ločeno od drugih virov ali uporabe finančnih sredstev. Neobičajne postavke, ki niso povezane z rednimi dejavnostmi podjetja, naj bodo v izkazu prikazane posebej.*

c) *Vsako podjetje ali skupina podjetij naj uporabi tako obliko predstavljanja izkaza sprememb finančnega stanja, ki je v tistih okoliščinah najbolj informativna.*

č) *Ta mednarodni računovodski standard začne veljati za zaključne račune, ki se nanašajo na poročevalna obdobja, ki se začno 1. januarja 1979 ali kasneje.*

Kot vidimo, mednarodni računovodski standard ne obsega nikakršnih podrobnosti. V njegovih obsežnih pojasnilih so sicer nakazane, vendar niso predložene nikakršne oblike. Nekoliko drugače je bilo v predlogu tega standarda iz junija 1976, ki je v prilogi obsegal tudi dva vzorca. Kaže pa, da obstajajo v različnih državah tako različni pogledi na izvedbo obravnavanega izkaza, da preprečujejo nadaljnje posplošitve. Zanimivo je tudi, da je prišlo do sprememb celo pri imenu obravnavanega izkaza; v predlogu standarda se je imenoval izkaz vira in uporabe finančnih sredstev (statement of source and application of funds), v pojasnilih s sprejetemu standardu pa je ostalo le določilo, da se izkaz finančnega sredstva (funds) nanaša na denar (cash), na denar in denarne ekvivalente (cash and cash equivalents) ali na delujoči kapital (working capital). Z delujočim kapitalom je razumeti razliko med kratkoročnimi sredstvi (current assets) in kratkoročnimi obveznostmi (current liabilities), torej tisto, kar smo v prejšnjem poglavju označevali za čista kratkoročna sredstva, to je tista kratkoročna sredstva, ki so financirana dolgoročno (ali trajno). Izraz delujoči kapital nakazuje ravno takšno financiranje, saj opozarja na ustrezni del postavk v pasivih bilance stanja; ker pa gre le za razširitev izhodišča v zgradbi izkaza gibanja sredstev v primerjavi z denarnimi sredstvi, smo uporabili raje izraz čista kratkoročna sredstva, ki nakazuje ustrezni del postavk v aktivih bilance stanja. Vsekakor pa ta mednarodna strokovna listina že od samega začetka opozarja na različnost izhodišč, kar smo podobno upoštevali že v prejšnjem podpoglavju pri sestavi najbolj splošnih modelov.

Čeprav sprejeta pojasnila obravnavanega mednarodnega standarda ne vsebujejo več vzorcev izkaza finančnih tokov, je koristno, če prikažemo oba vzorca iz predloga tega standarda in ju uvrstimo v modele, ki smo jih obravnavali v prejšnjem poglavju. Oba vzorca seveda upoštevata obstoj matične delniške družbe z več podrejenimi družbami, zaradi česar je treba sestavljati konsolidirani izkaz gibanja sredstev. Vendar bomo zanemarili posebnosti, ki izhajajo iz konsolidacije, ker niso neposredno zanimive in so le podrobnosti v konkretnih okoliščinah.

1. v z o r e c

I. *source of funds (vir finančnih sredstev)*

net income before unusual items (čisti dobiček brez neobičajnih postavk)
+ depreciation (amortizacija)
= total funds from operations (celotna finančna sredstva iz delovanja)
+ unusual items (neobičajne postavke)
+ shares issued (izdane delnice)
+ long-term debt issued (dobljeni dolgoročni kredit)
+ reduction in accounts receivable (zmanjšanje kratkoročnih terjatev)
+ increase in accounts payable (povečanje kratkoročnih obveznosti)
= total (skupaj)

II. *application of funds (uporaba finančnih sredstev)*

dividends paid (plačane dividende)
+ purchase of property, plant and equipment (nakup zamljišč, zgradb in opreme)
+ long-term debt redeemed (vrnjeni dolgoročni kredit)
+ increase in inventory (povečanje zalog)
= total (skupaj)

III. *net increase in cash and equivalents (čisto povečanje denarnih sredstev)*

Ni treba pojasnjevati posameznih postavk razen tako imenovanih neobičajnih (unusual items) v okviru pritokov: te zajemajo na primer presežek nad neodpisano vrednostjo zgradb in opreme pri njihovi prodaji in podobno. Čisto povečanje denarnih sredstev kot saldo pa obsega izravnavo denarja v blagajni in banki s sprotnimi bančnimi posojili na tekočem računu.

Kot vidimo, imamo opravka z enostranskim enostopenjskim izkazom finančnih tokov, ki smo ga v prejšnjem poglavju označili z ba. V njem niso navedeni prihodki, temveč je med pritoki, ki izhajajo iz izkaza uspeha, le čisti dobiček z amortizacijo (podmodel I D), medtem ko je njegovo izhodišče v denarnih sredstvih (podmodel II A); imamo torej opravka z modelom, ki smo ga v prejšnjem poglavju označili s številko 17, to je s čistim izkazom z izhodiščem v denarnih sredstvih. Njegov prvi del, to je vir finančnih sredstev, nakazuje pritoke, ki so utemeljeni s povečanjem obveznosti do virov sredstev in zmanjšanjem sredstev, njegov drugi del, to je uporaba finančnih sredstev, pa odtok, ki so utemeljeni z zmanjšanjem obveznosti do virov sredstev in povečanjem sredstev.

2. v z o r e c

I. *source of funds (vir finančnih sredstev)*

net income before unusual items (čisti dobiček brez neobičajnih postavk)
+ depreciation (amortizacija)
= total funds from operations (celotna finančna sredstva iz delovanja)

- + unusual items (neobičajne postavke)
- + shares issued (izdane delnice)
- + long-term debt issued (dobljeni dolgoročni kredit)
- = total (skupaj)

II. application of funds (uporaba finančnih sredstev)

- dividends paid (plačane dividende)
- + purchase of property, plant and equipment (nakup zamljišč, zgradb in opreme)
- + long-term debt redeemed (vrnjeni dolgoročni kredit)
- + net increase in working capital (povečanje čistih kratkoročnih sredstev po izravnavi)
- = total (skupaj)

III. analysis of changes in working capital items (analiza sprememb postavk čistih kratkoročnih sredstev)

increases in working capital (povečanje čistih kratkoročnih sredstev)

- increase in cash (povečanje denarnih sredstev)
- + increase in inventory (povečanje zalog)

decrease in working capital (zmanjšanje čistih kratkoročnih sredstev)

- reduction in accounts receivable (zmanjšanje kratkoročnih terjatev)
- + increase in accounts payable (povečanje kratkoročnih obveznosti)

net increase in working capital (povečanje čistih kratkoročnih sredstev po izravnavi)

Čeprav prvi hip kaže, da imamo spet opravka z enostranskim izkazom finančnih tokov, nas enakost seštevkov, ki kažeta vir in uporabo finančnih sredstev, opozarja, da imamo pred seboj pravzaprav bilanco finančnih tokov, ki smo jo v prejšnjem poglavju označili z aa. Že spet so med pritoki, ki izhajajo iz izkaza uspeha, navedeni le čisti dobiček z amortizacijo (podmodel I D), toda izhodišče izkaza je že v čistih kratkoročnih sredstvih (podmodel II C); opravka imamo torej z modelom, ki smo ga v prejšnjem poglavju označili s številko 19, to je s čistim izkazom z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih. Že spet njegov prvi del, to je »vir finančnih sredstev«, nakazuje pritoke, ki so utemeljeni s povečanjem obveznosti do virov sredstev in z zmanjšanjem sredstev, njegov drugi del, to je »uporaba finančnih sredstev«, pa odtok, ki so utemeljeni z zmanjšanjem obveznosti in s povečanjem sredstev. Ker pa je njegovo izhodišče v čistih kratkoročnih sredstvih, je potreben k začetnemu izkazu še dodatek, ki pojasnjuje posebnosti gibanja kratkoročnih postavk, ki po izravnavi ustvarjajo gibanje čistih kratkoročnih sredstev.

Doslej smo imeli v mislih le obračunski izkaz finančnih tokov, ki je sestavni del zaključnega računa. Pomemben pa je tudi predračunski izkaz finančnih tokov. Tako na primer Mednarodna banka za obnovo in razvoj zahteva predračunske izkaze finančnih tokov v investicijskih elaboratih, po katerih se pričakuje njena udeležba pri financiranju. Sestavljeni morajo biti za vsako leto od tistega datuma, ko se prične uresničevati projekt, do tedaj, ko bo odplačana zadnja anuiteta Mednarodni banki, in sicer posebej za investicijski projekt in posebej za celotno podjetje, v okviru katerega poteka. Oglejmo si poenostavljena vzorca izkaza finančnih tokov.

V z o r e c A

sources (virji)

- net profit (čisti dobiček)
- + depreciation (amortizacija)
- + interest (plačane obresti)
- = internal funds (notranja finančna sredstva)
- + long-term loan (dobljeni dolgoročni kredit)
- + stock issues (izdane delnice)
- = total sources (skupaj viri)

applications (uporaba)

- increase in fixed assets (povečanje stalnih sredstev)
- + loan repayment (vračilo dolgoročnega kredita)
- + interest (plačane obresti)
- + increase in net working capital (povečanje čistega delujočega kapitala)
- + dividends (plačane dividende)
- = total applications (skupaj uporaba)

net change in cash position (čista sprememba denarnih sredstev)

Spet imamo opravka z enostranskim enostopenjskim izkazom finančnih tokov, ki smo ga v prejšnjem poglavju označili z ba. Toda med pritoki, ki izhajajo iz izkaza uspeha, nista le čisti dobiček in amortizacija, temveč tudi plačane obresti, ker so za analizo financiranja zelo pomembne; to nakazuje, da imamo opravka s podmodelom I Č, kakor smo ga obravnavali v prejšnjem poglavju. Njegovo izhodišče v čistih kratkoročnih sredstvih pa kaže na podmodel II C. Vzorec A v celoti ustreza modelu 15, to je z obrestmi razširjenemu čistemu izkazu z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih.

V z o r e c B

sources (virji)

- income before tax (dobiček pred obdavčitvijo)
- + depreciation (amortizacija)
- + interest (plačane obresti)
- = internal funds (notranja finančna sredstva)
- + long-term loan (dobljeni dolgoročni kredit)
- + stock issues (izdane delnice)
- = total sources (skupaj viri)

application (uporaba)

- increase in fixed assets (povečanje stalnih sredstev)
- + loan repayment (vračilo dolgoročnega kredita)
- + interest (plačane obresti)
- + increase in net working capital (povečanje čistega delujočega kapitala)
- + dividends (plačane dividende)
- + income taxes (davki od dobička)
- = total applications (skupaj uporaba)

net change in cash position (čista sprememba denarnih sredstev)

Ta vzorec se loči od prejšnjega samo po tem, da je na strani pritokov upoštevan tudi davek, prav tako na strani odtokov, ker utegne biti za analizo financiranja pomemben. Potemtakem imamo opravka s podmodelom I B in II C ali z modelom 7, kakor smo jih obravnavali v drugem poglavju, to je z obrestmi in davkom razširjen čist izkaz z izhodiščem v čistih kratkoročnih sredstvih.

63 IZKAZ FINANČNIH TOKOV PRI IZBRANIH TUJIH PODJETJIH

Če pregledujemo sodobne zaključne račune, ki jih za širšo javnost objavljajo delniške družbe v zahodnem svetu, se srečujemo z različnimi oblikami izkaza finančnih tokov. Razlike pa so tudi v poimenovanju in vrstnem redu postavk. Oglejmo si nekaj zgledov, pri katerih bomo izvirne nazive na kratko razložili, in ne le zgolj prevedli.

Zgled 1 (Sun Company, 1979, ZDA)

I. *sources of working capital (novi viri finančnih sredstev)*

working capital provided from operations (finančna sredstva, pridobljena s poslovanjem)

net income (čisti dobiček)

+ charges to income not involving working capital (obremenitve prihodkov, ki še ne zmanjšujejo finančnih sredstev)

recovery of capital (amortizacija)

+ deferred income taxes (zadržani davek od dobička)

+ deferred charges, other deferred credits and liabilities, net (druge postavke, prenesene na dolgoročne pasivne časovne razmejitve)

+ other, net (drugo)

+ borrowings (novi dobljeni dolgoročni krediti)

+ disposition of properties, plants and equipment (neodpisana vrednost prodanih zemljišč, zgradb in opreme)

+ decrease in long-term receivables and investments (zmanjšanje dolgoročnih terjatev in finančnih naložb)

+ other changes, net (druge spremembe)

= total sources of working capital (skupaj novi viri finančnih sredstev)

II. *uses of working capital (uporaba finančnih sredstev)*

capital expenditures (naložbe v zemljišča, zgradbe, opremo in podobno)

+ cash dividend payments (v denarju izplačane dividende)

+ purchase of company's own stock (nakup lastnih delnic podjetja)

+ decrease in long-term debt (vračilo dolgoročnih kreditov)

+ increase in long-term receivables and investments (povečanje dolgoročnih terjatev in finančnih naložb)

+ increase in special purpose funds (povečanje izločenih finančnih sredstev)

= total uses of working capital (skupaj uporaba finančnih sredstev)

III. *increase (decrease) in working capital (povečanje ali zmanjšanje čistih kratkoročnih sredstev)*

Postavka III je nato raztolmačena s povečanjem kratkoročnih sredstev in z zmanjšanjem kratkoročnih obveznosti. Če »working capital« pomeni čista kratkoročna sredstva, je v skupini II neprimerno govoriti o njegovi uporabi; zato smo v skupini I in II »working capital« prevedli v nevtralnjša »finančna sredstva«. Sicer pa zgled zanimivo opozarja na pomen financiranja s pomočjo zadržanega davka od dobička in dolgoročnih pasivnih časovnih razmejitev ter na posebno obliko investiranja, ki je v vzpostavljanju izločenih sredstev. To je očitno enostopenjski zaporedni izkaz, saj poleg I. in II. dela obstaja še III. Zato ustreza našemu tipu ba, sicer pa modelu 19.

I. funds provided by (pridobljena finančna sredstva):

operations:

- net earnings (čisti dobiček)
- + depreciation and amortization (amortizacija)
- + stock issued (izdane delnice)
- + decrease in:
 - net receivables from customers (zmanjšanje čistih terjatev do kupcev)
 - + other assets (zmanjšanje drugih sredstev)
- + increase in:
 - net payables to costumers (povečanje čistih obveznosti do dobaviteljev)
 - + net payables to brokers and dealers (povečanje obveznosti do borznih posrednikov)
 - + drafts payable (povečanje meničnih obveznosti)
 - + income taxes (davki od dobička)
 - + other liabilities (povečanje drugih obveznosti)
 - + dividends payable (povečanje obveznosti iz naslova dividend)

II. funds applied to (uporabljena finančna sredstva):

- additions to property and equipment (nakup zemljišč, zgradb in opreme)
- + cash dividends (v denarju izplačane dividende)
- + decrease in:
 - bank loans (zmanjšanje uporabljenih bančnih kreditov)
 - + other liabilities (zmanjšanje drugih obveznosti)
- + increase in:
 - securities purchased under agreements to recall (povečanje vrednostnih papirjev za preprodajo)
 - + cash and segregated funds (povečanje denarja in izločenih sredstev)
 - + other assets (povečanje drugih sredstev)

Izkaz ima pravzaprav bilančno obliko z dvema uravnovešenima stranema, kar ustreza anšemu načelnemu tipu aa, v njem pa ni nikakršnih navedb, ki bi kazale na »working capital« ali »net current assets«, kar ustreza našemu načelnemu modelu 17. V njem je preprosto mogoče zaznati, da so pritoki v I sestavljeni iz povečanja obveznosti do virov sredstev in iz zmanjšanja sredstev, odtoki v II pa iz zmanjšanja obveznosti do virov sredstev in iz povečanja sredstev. Zajete so seveda le postavke, ki so v posameznem letu za podjetje pomembne. Zanimivo je le, da so iz splošne skupine povečanj in zmanjšanj v okviru I izločene izdane delnice ter v okviru II nakupi zemljišč, zgradb in opreme, kar je obravnavano v okviru posebne skupine.

I. funds from operations (finančna sredstva iz poslovanja)

- net income (čisti dobiček)
- + expenses not requiring in current period (odhodki, ki ne zahtevajo finančnih sredstev v tekočem obdobju)
- depreciation (amortizacija)

- + disposal of property, plant and equipment (neodpisana vrednost odtujenih zgradb in opreme)
- + restricted stock plans-charge to operation (v breme poslovnega izida pokrita razlika med večjo tržno vrednostjo in manjšo prodajno vrednostjo uslužbencem prodanih lastnih delnic)
- ± deferred income tax provision (prištevno povečanje dolgoročno zadržanega davka od dobička)
- = total funds from operations (skupaj finančna sredstva iz poslovanja)

II. funds used to support operations (pri poslovanju uporabljena finančna sredstva)

increase in working capital (povečanje čistih kratkoročnih sredstev)

- ± accounts receivable (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje kratkoročnih terjatev)
- ± inventories (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje zalog)
- ± prepaid expenses (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje kratkoročnih aktivnih časovnih razmejitev)
- ± accounts payable (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje kratkoročnih obveznosti)
- ± income taxes (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje kratkoročnih obveznosti iz naslova davkov)
- ± other current liabilities (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje drugih kratkoročnih obveznosti)
- = total increase in working capital (skupaj povečanje čistih kratkoročnih sredstev)

- + additions to property, plant and equipment (nabavna vrednost kupljenih zemljišč, zgradb in opreme)
- = total funds used to support operations (skupaj pri poslovanju uporabljena finančna sredstva)

III. net increase or decrease in funds from operations (čisto povečanje finančnih sredstev iz poslovanja, če je $I > II$, čisto zmanjšanje, če je $I < II$)

IV. funds provided by financing sources (finančna sredstva, pridobljena pri virih financiranja)

increase (decrease) in:

- ± loans payable to banks (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje bančnih kreditov)
- ± long-term debt (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje dolgih drugih kreditov)
- + common stock issued under stock option and purchase plan (navadne delnice, prodane uslužbencem)
- = total funds from financing sources (skupaj finančna sredstva, pridobljena pri virih financiranja)

V. net increase or decrease in cash and temporary cash investments (povečanje denarja in občasni denarni naložbi, če je $IV > III$, ali zmanjšanje, če je $IV < III$)

VI. cash and temporary cash investments at beginning of the year (denar in občasne denarne naložbe ob začetku leta)

VII. cash and temporary cash investments at the end year (denar in občasne naložbe ob koncu leta = V + VI)

To pot že imamo opraviti z izrazitim večstopenjskim izkazom finančnih tokov, ki smo ga načelno označili z bb. V njem je že spet izhodišče v denarnih sredstvih, torej imamo opraviti z našim načelnim modelom 17. Po vsebinski strani izhaja iz njega zanimivo spoznanje, da je med izredne odhodke zajeto odpisano vrednost zgradb in opreme treba šteti med pritoke, saj ima enak pomen kot amortizacija; podobno velja za popuste pri prodaji lastnih delnic, ki so prav tako zajeti med izrednimi odhodki. Toda medtem ko prva vstopa med pritoke zato, ker je povezana z zmanjšanjem nedenarnih sredstev, torej dezinvestiranjem, vstopa druga zato, ker je povezana s povečanjem obveznosti do virov sredstev, torej s financiranjem; v tem je mogoče videti vzporedno pojasnjevanje teh postavk poleg popravkov samega čistega dobička pri pritokih. Po oblikovni strani pa je zanimivo, da je na istem mestu predvideno izkazovanje povečanja in (alternativno) zmanjšanja posameznih pojavnih oblik sredstev in obveznosti do virov sredstev. Najbolj je poudarjena ločitev rednega poslovnega kroga, v katerem se pojavlja notranje financiranje, investiranje in dezinvestiranje, od finančnega kroga in povezav z okoljem, kjer se pojavlja zunanje financiranje in definciranje.

Zgled 4 (Genstar, 1979, Kanada)

I. source of funds (viri finančnih sredstev)

net income for the year (čisti dobiček)

+ items not affecting funds (postavke, ki še ne zmanjšujejo finančnih sredstev)

depreciation, depletion and amortization (amortizacija)

— gain on sales of revenue properties and fixed assets (dobiček pri prodaji stalnih sredstev)

+ deferred income taxes (povečanje dolgoročnega zadržanega davka od dobička)

— deferred revenue (zmanjšanje dolgoročno razmejenih prihodkov)

= funds from operations (finančna sredstva iz poslovanja)

+ sale of reduction of

investment (prodajna vrednost zmanjšanih finančnih naložb)

+ fixed assets (prodajna vrednost prodanih zemljišč, zgradb in opreme)

+ issue of

long-term debt (povečanje dobljenega dolgoročnega kredita)

+ capital stock (povečanje delniške glavnice)

= total source of funds (skupaj vidi finančnih sredstev)

II. application of funds (uporaba finančnih sredstev)

acquisition of subsidiary (pridobitev podrejene družbe)

+ purchase of

investments (povečanje finančnih naložb)

+ fixed assets (povečanje zemljišč, zgradb in opreme)

+ payment or reduction of

long-term debt (vračilo dolgoročnega kredita)

+ dividends (plačilo dividend)

= total application of funds (skupaj uporaba finančnih sredstev)

III. *increase of working capital for the year (povečanje čistih kratkoročnih sredstev, če je I > II)*

IV. *working capital at the beginning of the year (čista kratkoročna sredstva ob začetku leta)*

V. *working capital at the end of the year (čista kratkoročna sredstva ob koncu leta = III + IV)*

Spet imamo opraviti z večstopejskim izkazom finančnih tokov, ki smo ga načelno označili z bb. Toda izhodišče ima ne več v denarnih sredstvih, temveč v čistih kratkoročnih sredstvih, kar pomeni, da imamo to pot opraviti z našim načelnim modelom 19. V njem pa je še nekaj posebnosti, na katere kaže opozoriti. V okviru skupine I je od čistega dobička odštet dobiček pri prodaji stalnih sredstev, ki je sicer v njem vsebovan, to pa iz preprostega razloga, ker je nekoliko kasneje zmanjšanje stalnih sredstev zaradi njihove prodaje izkazano po prodajni vrednosti, in ne samo po neodpisani vrednosti; med pritoki je potemtakem ta dobiček izkazan v okviru prodaje stalnih sredstev, in ne v okviru poslovnega izida rednega poslovanja, kar je sicer običajno; obravnavan je kot nekakšna izredna, in ne redna postavka pri poslovanju. Zmanjšanje dolgoročno razmejenih prihodkov je predstavljeno v okvir skupine I v zmanjšanje pritokov finančnih sredstev iz poslovanja in ni obravnavano v okviru skupine II kot zmanjšanje obveznosti do virov sredstev, to je med odtoki. Najetje novega dolgoročnega kredita med pritoki v okviru skupine I ni kompenzirano z vračilom drugega dolgoročnega kredita med odtoki v okviru skupine II. Sicer pa se kot razlika med I in II pojavlja sprememba čistih kratkoročnih sredstev, ki jo je treba pojasniti s spremembo posameznih pojavnih oblik kratkoročnih sredstev in kratkoročnih obveznosti do virov sredstev. Toda medtem ko je pri drugih podjetjih sprememba čistih kratkoročnih sredstev navadno pojasnjena tako, da je posebej navedeno tisto, kar jih povečuje (to je povečanje sredstev in zmanjšanje obveznosti do virov sredstev), in posebej tisto, kar jih zmanjšuje (to je zmanjšanje sredstev in povečanje obveznosti do virov sredstev), se to pot izkaz nadaljuje takole:

VI. *changes in current assets (spremembe kratkoročnih sredstev, plus pri povečanju in minus pri zmanjšanju)*

± cash and term deposits (denar in kratkoročno vezana sredstva)

± accounts receivable (kratkoročne terjatve)

± net assets held for sale (sredstva za preprodajo)

± inventories (zaloge)

VII. *charges in current liabilities (spremembe kratkoročnih obveznosti, plus pri povečanju in minus pri zmanjšanju)*

± short-term borrowings (dobljeni kratkoročni krediti)

± accounts payable (kratkoročne poslovne obveznosti)

± income taxes (kratkoročne obveznosti iz naslova davka od dobička)

± current portion of long-term debt (tisti del dobljenega dolgoročnega kredita, ki zapade v roku do leta dni)

Pri tem je VI — VII = III.

I. funds supplied internally (znotraj pridobljena finančna sredstva)

- net income (čisti dobiček)
- + depreciation (amortizacija)
- + change in untaxed reserves (povečanje neobdavčenih rezerv na pasivnih časovnih razmejitvah)
- dividends (dividende)
- = total (skupaj)
- ± changes ± inventories (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje zalog)
- ± receivables (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje kratkoročnih terjatev)
- ± current liabilities (prištevno povečanje in odštevno zmanjšanje kratkoročnih obveznosti)
- ± investments (odštevno povečanje in prištevno zmanjšanje finančnih naložb)
- = total funds supplied internally (skupaj znotraj pridobljena finančna sredstva)

II. funds supplied externally (od zunaj pridobljena finančna sredstva)

- changes: long-term loans (dobljeni dolgoročni krediti)
- long-term loans (dobljeni kratkoročni krediti)
- = total funds supplied externally (skupaj od zunaj pridobljena finančna sredstva)

III. change in liquid assets (sprememba denarnih sredstev = I + II)

Sedaj imamo formalno opraviti z enostopenjskim zaporednim izkazom, ki smo ga načelno označili z ba in ima izhodišče v denarnih sredstvih, torej prvi hip ustreza našemu modelu 17. Ima pa spet nekaj posebnosti pri razvrščanju postavk. Tako so na primer dividende kot sestavni del čistega dobička odštevne, se pravi niso več zajete med odtoki, temveč s ožanje zmanjšani pritoki iz rednega poslovanja; ker dividende zapišejo poslovno območje, bi potemtakem že mogli govoriti o modelu, ki smo ga v drugem poglavju označili s številko 21. Izkaz je očitno razčlenjen na dva dela. V prvem so prikazana znotraj pridobljena in tudi znotraj porabljenega finančna sredstva, v drugem pa zunaj pridobljena (in po potrebi tudi zunaj porabljenega, to je vrnjena) finančna sredstva. Niso več prikazani posebej pritoki in posebej odtoki, temveč so odtoki v okviru vsakega dela odšteti od tamkajšnjih pritokov. Iz tega pa sledi, da je formalno enostopenjski zaporedni izkaz dejansko že večstopenjski in da bi ga lahko označevali že z bb. Posebej pa kaže opozoriti, da po tem izkazu sodi povečanje obveznosti ne v okvir od zunaj pridobljenih finančnih sredstev, temveč v okvir zmanjšanja uporabe znotraj pridobljenih finančnih sredstev.

Vidimo, da je skoraj pri vsakem podjetju izkaz finančnih tokov po svoji zasnovi ne le odsev tamkajšnjih posebnih potreb, temveč tudi iznajdljivosti njegovega tvorca. Pri oblikovanju, a tudi pri razumevanju njegovih postavk nas pa še vedno najlaže usmerja razglabljanje v drugem podpoglavju, ki je privedlo do naših načelnih modelov.

64 IZKAZ FINANČNIH TOKOV V DOMAČIH RAZMERAH

V začetku smo že omenili, da je bila strokovna javnost pri nas seznanjena z izkazom gibanja sredstev ali finančnih tokov že pred precej leti. Določila o njem so bila zajeta tudi v kodeks računovodskih načel, ki so ga poklicne organizacije sprejele v Sloveniji leta 1972 in v drugih republikah leta 1973. O njem je kasneje pisala še cela vrsta drugih avtorjev. Vendar se nekateri omejujejo le na predstavljanje njegove zasnove v zahodnem kapitalističnem svetu. Zato se bomo ozrli le na nekatere možnosti, ki upoštevajo domače posebnosti in s tem med drugim dopolnjujejo tudi zbirko izvedb naših splošno postavljenih modelov. Da ne bi bili predolgi, se bomo omejili zgolj na okvirne postavke v posameznem izkazu finančnih tokov in zanemarili njihovo nadaljnje razčlenjevanje. Posebej pa bomo upoštevali učinke možne revalorizacije, kar pri doslej objavljenih modelih ni običajno.

V z o r e c 1 / J

I. pritoki

A — prihodki

B — novo financiranje zunaj prihodkov

povečanje stanja skladov

a) iz naslova revalorizacije

b) iz drugih naslovov razen iz prihodkov

povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagateljev) sredstev

a) iz naslova novih naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov

a) iz naslova novih kreditov

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja sprotnih obveznosti

povečanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

C — dezinvestiranje zunaj amortizacije

zmanjšanje stanja stvari razen za amortizacijo

zmanjšanje stanja sprotnih terjatev

zmanjšanje stanja finančnih naložb

zmanjšanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

Č — zmanjšanje stanja denarnih sredstev (saldo)

II. odtoki

A — odhodki pred oblikovanjem skladov razen amortizacije

B — definciranje

zmanjšanje stanja skladov

zmanjšanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagateljev) sredstev

zmanjšanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov

zmanjšanje stanja sprotnih obveznosti

zmanjšanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

C — investiranje

povečanje stanja stvari

a) iz naslova fizičnih pridobitev
b) iz naslova revalorizacije
povečanje stanja sprotnih terjatev
povečanje stanja finančnih naložb

a) iz naslova novih naložb
b) iz naslova revalorizacije
povečanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

Č — povečanje stanja denarnih sredstev (saldo)

Če je razlika v stanju denarnih sredstev prikazana na tisti strani, ki je sicer manjša, imamo opravka z dvostranskim izkazom finančnih tokov ali z bilanco finančnih tokov, ki smo jo v drugem poglavju označili z aa; če, nasprotno, navajamo najprej prave pritoke (brez I Č) in nato prave odtok (brez II Č), medtem ko je razlika v stanju denarnih sredstev prikazana kot tretji del, pa imamo opravka z enostopenjskim izkazom finančnih tokov, ki smo ga v drugem podpoglavju označili z ba. Po vsebini pa je to kosmati izkaz z izhodiščem v denarnih sredstvih, ki ima v drugem poglavju številko 1.

V z o r e c 2 / J

I. pritoki

A — prihodki

B — novo financiranje zunaj prihodkov

povečanje stanja poslovnega sklada

a) iz naslova revalorizacije

b) iz drugih naslovov razen iz prihodkov

povečanje stanja notranjih obveznosti do neposlovnih sredstev

povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev

a) iz naslova novih naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva

a) iz naslova novih kreditov

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja sprotnih obveznosti v zvezi s poslovnimi sredstvi

povečanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

C — deinvestiranje zunaj amortizacije

zmanjšanje stanja stvari v okviru poslovnih sredstev razen za amortizacijo

zmanjšanje stanja sprotnih terjatev v okviru poslovnih sredstev

zmanjšanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev

zmanjšanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

Č — zmanjšanje stanja denarnih poslovnih sredstev (saldo)

II. odtoki

A — odhodki pred oblikovanjem poslovnega sklada razen amortizacije

B — definciranje

zmanjšanje stanja poslovnega sklada

zmanjšanje stanja notranjih obveznosti do neposlovnih sredstev

zmanjšanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev

zmanjšanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva

zmanjšanje stanja sprotnih obveznosti v zvezi s poslovnimi sredstvi

zmanjšanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

C — investiranje

povečanje stanja stvari v okviru poslovnih sredstev

a) iz naslova fizičnih pridobitev

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja sprotnih terjatev v okviru poslovnih sredstev

povečanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev

a) iz naslova novih naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

Č — povečanje stanja denarnih poslovnih sredstev (saldo)

Po obliki je tudi to bilanca finančnih tokov tipa aa, če v njej s saldom uravnesimo obe strani, sicer pa enostopenjski izkaz finančnih tokov tipa ba. Po vsebinski strani pa se ukvarjamo le s poslovnimi sredstvi, in ne več s sredstvi rezerv, sredstvi za skupno porabo ali kakimi drugimi sredstvi; iz razmerij med njimi je upoštevano le spreminjanje stanja obveznosti poslovnih sredstev do drugih sredstev v okviru iste enote računovodskega obravnavanja. Zato je po svoji vsebini kosmati izkaz z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih, ki ima v drugem podglavju številko 2.

V z o r e c 3 / J

I. pritoki

A — novo financiranje

povečanje stanja poslovnega sklada

a) iz prihodkov

b) iz naslova revalorizacije

c) iz drugih naslovov

povečanje stanja notranjih obveznosti do neposlovnih sredstev

povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev

a) z naslova novih naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva

a) iz naslova novih kreditov

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja sprotnih obveznosti v zvezi s poslovnimi sredstvi

povečanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

B — dezinvestiranje

zmanjšanje stanja stvari v okviru poslovnih sredstev

a) za amortizacijo

b) iz drugih naslovov

zmanjšanje stanja sprotnih terjatev v okviru poslovnih sredstev

zmanjšanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev

zmanjšanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

C — zmanjšanje stanja denarnih poslovnih sredstev (saldo)

II. odtoki

A — definciranje

zmanjšanje stanja poslovnega sklada

zmanjšanje stanja notranjih obveznosti do neposlovnih sredstev

zmanjšanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev
zmanjšanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva
zmanjšanje stanja sprotnih obveznosti v zvezi s poslovnimi sredstvi
zmanjšanje stanja pasivnih časovnih razmejitev

B — investiranje

povečanje stvari v okviru poslovnih sredstev

a) iz naslova fizičnih pridobitev

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja sprotnih terjatev v okviru poslovnih sredstev

povečanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev

a) iz naslova naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja aktivnih časovnih razmejitev

C — povečanje stanja denarnih poslovnih sredstev (saldo)

S podobno utemeljitvijo kot v prvih dveh vzorcih imamo tudi sedaj opravka ali z bilanco finančnih tokov aa ali z enostopenjskim izkazom finančnih tokov ba. Toda po vsebinski strani v izkaz ne zajemamo več postavk prihodkov in odhodkov, zato imamo opravka s čistim izkazom z izhodiščem v denarnih poslovnih sredstvih, ki je bil v drugem podpoglavju označen s številko 18.

V z o r e c 4 / J

I. pritoki

A — novo financiranje

povečanje stanja poslovnega sklada

a) iz prihodkov

b) iz naslova revalorizacije

c) iz drugih naslovov

povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev

a) iz naslova novih naložb

b) iz naslova revalorizacije

povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva

a) iz naslova novih kreditov

b) iz naslova revalorizacije

B — dezinvestiranje

zmanjšanje stanja osnovnih sredstev

a) za amortizacijo

b) iz drugih naslovov

zmanjšanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev

C — zmanjšanje stanja čistih obratnih sredstev (saldo)

II. odtoki

A — definciranje

zmanjšanje stanja poslovnega sklada

zmanjšanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev

zmanjšanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva

B — investiranje

povečanje stanja osnovnih sredstev

a) iz naslova fizičnih pridobitev

- b) iz naslova revalorizacije povečanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev
- a) iz naslova novih naložb
- b) iz naslova revalorizacije

C — povečanje stanja čistih obratnih sredstev (saldo)

Čista obratna sredstva so opredeljena kot razlika med obratnimi sredstvi in sprotnimi obveznostmi, pri čemer se v okviru obratnih sredstev pojavljajo tudi aktivne časovne razmejitve, v okviru sprotne obveznosti pa tudi pasivne časovne razmejitve in notranje obveznosti poslovnih sredstev do neposlovnih sredstev. Tudi sedaj imamo opravka z bilanco finančnih tokov aa ali z enostopenjskim izkazom finančnih tokov ba, toda po vsebinski strani s čistim izkazom, ki ima izhodišče v čistih obratnih sredstvih in je v drugem podglavju označen s številko 20.

V z o r e c 5 / J

- povečanje stanja osnovnih sredstev iz naslova fizične pridobitve
- zmanjšanje stanja osnovnih sredstev za amortizacijo
- zmanjšanje stanja osnovnih sredstev iz drugih naslovov

= realno investiranje v osnovna sredstva, ki zahteva novo financiranje ali dezinvestiranje iz drugih sredstev (če je negativno: realno dezinvestiranje iz osnovnih sredstev, ki omogoča definanciranje ali investiranje v druga sredstva)

- + povečanje stanja nedenarnih obratnih sredstev (razen za revalorizacijo)
- + povečanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev (razen za revalorizacijo)
- + povečanje stanja denarnih poslovnih sredstev

= realno investiranje, ki zahteva novo financiranje ali dezinvestiranje iz drugih sredstev (če je negativno: realno dezinvestiranje, ki omogoča definanciranje)

- + zmanjšanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev
- + zmanjšanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva
- + zmanjšanje obveznosti do neposlovnih sredstev

= realno investiranje in definanciranje, ki zahtevata novo financiranje ali dezinvestiranje iz drugih sredstev

- povečanje stanja poslovnega sklada (razen za revalorizacijo)
- povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev (razen za revalorizacijo)
- povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov za poslovna sredstva (razen za revalorizacijo)
- povečanje stanja sprotne obveznosti, pasivnih časovnih razmejitev in notranjih obveznosti do neposlovnih sredstev

= realno investiranje in definanciranje, ki zahteva dezinvestiranje iz drugih sredstev

- zmanjšanje stanja nedenarnih obratnih sredstev
 - zmanjšanje stanja finančnih naložb poslovnih sredstev
 - zmanjšanje stanja denarnih poslovnih sredstev
-

-
- = razlika med realnimi odtoki in realnimi pritoki
 - + povečanje stanja osnovnih sredstev (za revalorizacijo)
 - + povečanje stanja obratnih sredstev (za revalorizacijo)
 - + povečanje stanja finančnih naložb (za revalorizacijo)
 - = razlika med vsemi odtoki in realnimi pritoki
 - povečanje stanja obveznosti do združevalcev (vlagatelj) sredstev (za revalorizacijo)
 - povečanje stanja obveznosti do dajalcev kreditov (za revalorizacijo)
-
- = povečanje stanja poslovnega sklada (za revalorizacijo)
-

To pot imamo očitno opravka z večstopenjskim izkazom finančnih tokov, ki je bil v drugem podpoglavju označen z bb. Glede vsebine pa se srečujemo s povsem enakimi postavkami kot v vzorcu 3/J, kar pomeni, da imamo opravka s čistim izkazom, ki ima svoje izhodišče v denarnih poslovnih sredstvih in je bil v drugem podpoglavju označen s številko 18, le da je sedaj izhodišče skrito v posebnem zaporedju postavk.

65 SKLEPNA MISEL

Pri mednarodni primerjavi izkazov finančnih tokov ne smejo motiti njihove oblike, ki ustrezajo potrebam posameznih enot računovodskega obravnavanja. Pomembno pa je poznati razlike v kategorijah, katerih spremembe so zajete v izkaz finančnih tokov v različnih državah. Zato je pri primerjavah koristno najprej razčistiti vsebinska vprašanja, ki so povezana z različnimi državami, nato pa še namene, ki jih skušajo doseči v posameznih enotah računovodskega obravnavanja pri tamkajšnjem prikazovanju finančnih tokov. Nato je mogoče prevesti rešitve v katerikoli drugi enoti računovodskega obravnavanja na zahteve izbranega modela izkaza finančnih tokov, ki omogoča tista spoznanja, ki so za primerjavo bistvena. Splošne osnove vseh modelov pa so podane v drugi točki tega poglavja.

7 Računovodski problemi v zvezi s skupnim poslovanjem podjetij iz več držav

70 NAČELNO IZHODIŠČE ZA RAČUNOVODSKE REŠITVE V ZVEZI Z NALOŽBAMI PODJETIJ V DRUGE DRŽAVE IN TUJIH PODJETIJ V PREUČEVANO DRŽAVO

Gospodarska povezava držav se ne zrcali samo v zunanjetrgovinskih tokovih med njimi, temveč tudi v naložbah iz ene države na območje druge. Z ekonomskega zornega kota imajo te naložbe lahko prav različne pojavne oblike. V načelu lahko na najbolj splošni ravni z vidika preučevane države ločimo:

- I A — ustanovitev lastnega podjetja v drugi državi
- II A — ustanovitev mešanega podjetja v drugi državi
- III A — ustanovitev enote domačega podjetja v drugi državi
- IV A — naložbe domačih pravnih (ali fizičnih) oseb v tuje podjetje s pravico do udeležbe pri njegovem poslovnem izidu
- V A — naložbe domačih pravnih (ali fizičnih) oseb v tuje podjetje s pravico do obresti

V primeru I A je določena pravna (ali fizična) oseba iz preučevane države izključni lastnik podjetja v drugi državi, zato z njenega vidika šteje takšno podjetje v drugi državi za njeno domače podjetje v njej. Če je več pravnih (ali fizičnih) oseb iz preučevane države izključni lastnik podjetja v drugi državi, lahko govorimo tudi o lastnem, domačem skupnem podjetju v njej. V primeru II A je določena pravna (ali fizična) oseba iz preučevane države le solastnik podjetja v drugi državi, zato z njenega vidika šteje takšno podjetje v drugi državi za mešano podjetje; seveda tudi sedaj lahko v vlogi solastnikov podjetja v drugi državi nastopa več pravnih (ali fizičnih) oseb iz preučevane države. V primeru III A že obstoječe podjetje iz preučevane države vzpostavi v drugi državi le obrat ali gradbišče kot začasnejšo organizacijsko obliko svojega nastopanja v njej ali predstavništvo, konsignacijsko skladišče, tehnični servis itd., kot trajnejšo obliko svojega nastopanja v njej. Ti v drugi državi delujoči sestavni deli podjetja iz preučevane države tamkaj nimajo lastnosti pravne osebe. V primeru IV A določena pravna (ali fizična) oseba iz preučevane države vложи svoja sredstva v že obstoječe ali na novo vzpostavljeno podjetje v drugi državi, pri čemer pa ne postane njegov solastnik, temveč le pridobi pravico do udeležbe pri tamkajšnjem poslovnem izidu. Tudi sedaj lahko več domači pravnih (ali fizičnih) oseb vложи svoja sredstva v isto tuje podjetje. Naložba je lahko v tuje podjetje kot celoto ali zgolj v njegov del, kjer se pojavlja ob skupnem interesu tudi skupni riziko. Naložba je lahko vezana na rok ali pa ne. V primeru V A pa daje določena pravna (ali fizična) oseba iz preučevane države le kredit že obstoječemu ali na novo vzpostavljenemu podjetju v drugi državi, za kar ji pripadajo obresti v stalnem znesku ali tudi v popravljenem znesku z upoštevanjem stanja na denarnem trgu, medtem ko ne postane niti njegov solastnik niti ne prevzema rizika pri njegovem poslovanju. Naložba je vedno vezana na določen rok.

Zrcalna slika teh primerov z vidika tiste druge države, v kateri se pojavljajo naložbe iz preučevane države, pa je naslednja:

- I B — ustanovitev tujega podjetja na lastnem območju
- II B — ustanovitev mešanega podjetja na lastnem območju
- III B — ustanovitev enote podjetja iz tujine na lastnem območju
- IV B — financiranje domačega podjetja s kapitalom iz tujine, s katerim je pridobljena pravica do udeležbe pri poslovnem izidu
- V B — financiranje domačega podjetja s kreditom iz tujine, za kar je treba plačevati obresti.

To je seveda najbolj načelna razčlenitev naložb z ekonomskega zornega kota. Dejansko so namreč nekatere naložbe iz ene države v drugo zamegljene. Če npr. državljani preučevane države nastopajo kot lastnik kakega manjšega podjetja v drugi državi (I A) ali kot njegovi solastniki (II A) ali kot dajalci kreditov tujemu podjetju (V A), ostane to včasih prikrito. V takšnem primeru tudi z vidika preučevane države ni mogoče govoriti o naložbah subjektov v kako drugo državo, z vidika te druge države pa o tujih podjetjih na njenem območju (I B), o mešanih podjetjih na njenem območju (II B) ali o financiranju domačih podjetij s tujimi krediti (V B). Ali so takšne zamegljene rešitve tudi nezakonite, je seveda odvisno od danega pravnega sistema v posamezni državi.

Tako smo prišli do pravne razčlenitve naložb v drugi državi (A) in iz druge države (B). Omejitve v primerjavi v načelno možnimi ekonomskimi rešitvami niso nujno enako obsežne, ko gre za naložbe v druge države ali ko gre za naložbe iz drugih držav. Ločijo se pa od države do države.

Po jugoslovanski zakonodaji npr. niso dopustne naložbe domačih fizičnih oseb v drugih državah. Povsem brez moči pa je takšna zakonodaja pri jugoslovanskih državljanih, ki delajo v tujini. V takšnih primerih so dejansko zamegljene naložbe v drugih državah (A), v teh drugih državah pa zamegljene tuje naložbe na lastnem območju (B), ki preprosto štejejo kar za domače naložbe. Kar se tiče domačih naložb v drugi državah (A), jugoslovanska zakonodaja dovoljuje in urejuje le naslednje njihove oblike:

I A in II A: ustanovitev podjetja, banke, druge finančne organizacije, zavarovalne organizacije in pozavarovalne organizacije v tujini s sredstvi organizacij združenega dela

III A: ustanovitev skupnih gospodarskih predstavništev v tujini in opravljanje gospodarskih dejavnosti v tujini po poslovnih enotah

IV A in V A: vlaganje sredstev organizacij združenega dela v tuja podjetja

Koliko sodijo na novo ustanovljena podjetja itd. v skupino lastnih podjetij (I A) ali mešanih podjetij (II A), je odvisno od zakonodaje tiste države, kjer so ustanovljena. Enako kot na novo ustanovljena podjetja štejejo seveda tudi starejša podjetja, katerih lastništvo ali solastništvo je bilo pridobljeno kasneje. V primerih IV A in V A pa ne gre več za domača podjetja, temveč le za naložbe v tuja podjetja: ali imajo zgolj obliko danih kreditov ali še kako drugo obliko, je seveda spet odvisno od zakonodaje v državi, kamor so te naložbe vložene.

Po drugi strani je jugoslovanska zakonodaja o tujih naložbah na domačem območju (B) dosti bolj restriktivna. V času pisanja te knjige niso dovo-

ljena tuja podjetja v Jugoslaviji (I B) niti mešana podjetja (II B) niti enote tujih podjetij (III B), temveč le naložbe tujih oseb v skupno poslovanje (IV B) in seveda tudi krediti (V B), vendar tudi vse to le z določenimi omejitvami, ki jih pa ne bomo navajali.

Bistveno omejevanje naložb iz tujine, ki imajo oblike I B, II B in III B, je značilnost vseh socialističnih držav. Nasprotno pa te države v tujini ravno favorizirajo oblike svojih naložb I A, II A in III A. Pri drugih državah sta obe strani bolj ekvivalentni, tj. vsaj približno enake možnost, ki jih želijo izrabiti v drugih državah, tudi dajejo drugim državam. S tem pa seveda še ni rečeno, da ni nikakršnih omejitev. V številnih državah predpisi omejujejo udeležbo tujih oseb v kapitalu tamkajšnjih podjetij. Takšni predpisi se ne ločijo samo od države do države, temveč so odvisni tudi od dejavnosti podjetij.

Razen v socialističnih državah imajo podjetja I in II praviloma obliko družb, in sicer kapitalskih družb; za takšne štejejo delniške družbe, družbe z omejeno zavezo in komanditne družbe z delnicami, pri katerih obstaja odgovornost le do višine naložb vanje. Da tudi podjetja IV in V povsem ustrezajo gospodarskopравни ureditvi v posamezni državi, ni treba posebej pojasnjevati.

Tako smo prišli do vprašanja računovodstva v zvezi z naložbami domačih podjetij v druge države (A) in v zvezi z naložbami tujih podjetij v preučevano državo (B). Očitno so ustrezne računovodske informacije potrebne zlasti:

1. lastnikom,
2. drugim financerjem,
3. poslovodstvu,
4. državi.

V primeru I so lastniki (1) očitno v matični državi, medtem ko podjetje obstaja v drugi državi. Interes lastnikov je usmerjen zlasti k oplojevanju njihovega vloženega kapitala in k zanesljivosti informacij o tem. Zanje niso zanimive najrazličnejše računovodske podrobnosti in posebnosti računovodstva v tej drugi državi, pač pa pričakujejo, da bodo ključne računovodske informacije, ki jih zanimajo, predstavljene na način, kakršen je običajen v matični državi pri matičnem podjetju. Če je matična država socialistična država in matično podjetje socialistično podjetje, je mogoče pričakovati, da se bo kot vrhovni varuh državne (ali družbene) lastnine, tj. po lastniški liniji, s svojimi podrobnimi zahtevami v pogledu računovodstva vpletla tudi sama država. V primeru II so lastniki mešanega podjetja tako v tisti državi, kjer je to podjetje, kot tudi zunaj nje. Čeprav je v pogledu vsebine računovodskih informacij njihovo pričakovanje enako, se utegnejo v pogledu njihove oblike in tudi metodike pojavljati že razlike. Če so stališča v tem pogledu različna in rešitve niso podane z drugih vidikov, potem so z vidika lastnikov praviloma sprejeta tista, ki ustrezajo večinski udeležbi. V primeru III so lastniki očitno samo v matični državi in se različnost lastniških zahtev ne pojavlja; računovodske rešitve morajo biti le takšne, da jih je mogoče čim lažje vklopiti v okvir celotnega podjetja. V primerih IV in V so lastniki izključno v državi, kjer je takšno podjetje. Tudi tu se ne pojavlja različnost lastniških zahtev, le da se njim nasproti lahko postavijo zahteve drugih financerjev.

Drugih financerjev (2), ki bi se v zvezi s konkretno naložbo ločili od lastnikov (1), v primerih I, II in III ne najdemo v državah zunaj tiste, kjer je ustrezno podjetje ali enota. Lahko pa se pojavljajo v tej državi sami in potemtakem prispevajo k pomembnosti takšne zasnove računovodskih rešitev, ki je v tisti državi normalna ali ki ustreza vsaj splošnim računovodskim standar-

dom. V primerih IV in V je zadeva drugačna; financerji so iz druge države kot je država preučevanega podjetja, zato vztrajajo pri računovodskih informacijah, ki so jih vajeni pri sebi. Zaradi razlik v državah lastnikov takšnih podjetij in njihovih drugih financerjev lahko prihaja tudi do nasprotij v pogledu metodike oblikovanja in predočanja računovodskih informacij.

Poslovodstvo (3) je v primerih I, II, III, IV in V izključno v isti državi kot samo podjetje, kar pomeni, da so mu najbližje tiste računovodske rešitve, ki so običajne v njej, razen seveda v tistih primerih I in II, ko je poslovodstvo izšlo iz druge države, iz katere so sicer tudi lastniki, in bi se moralo drugačnim rešitvam šele privaditi. Le v primeru III je navsezadnje višje poslovodstvo tudi v državi matičnega podjetja in so potemtakem zgolj za lokalno poslovodstvo povsem sprejemljive računovodske rešitve iz nje.

Interes države kot take (4) je usmerjen zlasti v dajatve podjetij. Zato vsaka država s svojimi predpisi, ki se nanašajo na vsa podjetja na njenem območju, skuša preprečiti računovodsko izkazovanje, ki bi bilo njej v škodo. S svojimi interesi se pa dodatno utegne pojaviti še država, iz katere je pritekel kapital, saj vanjo pritekajoči čisti dobiček ali izguba v zvezi z naložbami v drugih državah prav tako utegnejo vplivati na dajatve, ki ji pripadajo. To pa pomeni, da se v vseh primerih od I do V utegnejo pojaviti razlike v računovodskih rešitvah, pri katerih vztraja posamezna država.

Zato si sedaj oglejmo, kakšno vlogo utegne imeti posamezna država v pogledu predpisovanja računovodskih rešitev, ki se nanašajo na naložbe domačih podjetij v druge države in tujih podjetij v preučevano državo. V svetu obstajajo naslednje različice pri naših primerih I do III:

- a) Ni točno predpisan postopek za vodenje poslovnih knjig in sestavljanje zaključnega računa v državi, kjer poteka poslovanje. Zato na kraju samem obstaja le knjiga materiala in knjiga blagajne, medtem ko se knjigovodstvo vodi pri matičnem podjetju v matični državi. Likvidirane knjigovodske listine so obdobjno dostavljene knjigovodstvu matičnega podjetja; to sestavlja tudi zaključni račun in davčno prijavo, kar dostavlja ustreznim organom v državi, kjer poteka poslovanje. Pri sestavljanju davčne prijave so upoštevane zahteve države, ki ji pripadajo dajatve, medtem ko so v samem knjigovodstvu in zaključnem računu upoštevane rešitve, ki so običajne pri matičnem podjetju.
- b) V državi, kjer poteka poslovanje, je točno predpisan postopek vodenja poslovnih knjig in sestavljanja zaključnega računa, vendar ne tudi razmestitev samega knjigovodstva. Prvo pomeni, da je lahko celo predpisan kontni plan in jezik (npr. francoščina, arabščina v nekaterih afriških državah) v poslovnih knjigah, in ne samo v zaključnem računu in davčni prijavi. Drugo pa pomeni, da pravzaprav obstajata dve podrazličici:
 - ba) takšno knjigovodstvo je voden pri matičnem podjetju, kamor so obdobjno dostavljene likvidirane knjigovodske listine in od koder so zaključni račun in davčna prijava dostavljeni ustreznim organom v državi kjer poteka poslovanje;
 - bb) takšno knjigovodstvo je voden pri podjetju ali enoti v državi, kjer poteka poslovanje, medtem ko so knjigo-

vodska poročila obdobjno dostavljena matičnemu podjetju, prav tako pa tudi zaključni račun.

- c) V državi, kjer poteka poslovanje, je predpisano vodenje poslovnih knjig na kraju samem zaradi lažje devizne in davčne kontrole, medtem ko ni predpisan postopek vodenja poslovnih knjig in sestavljanja zaključnega računa. Drugo seveda spet odpira več možnosti:

- ca) da je knjigovodstvo pri podjetju ali enoti v državi, kjer poteka poslovanje, voden na način in v jeziku, ki je običajen pri matičnem podjetju;
- cb) da je knjigovodstvo pri podjetju ali enoti v državi, kjer poteka poslovanje, voden na način, ki je običajen pri matičnem podjetju, toda v jeziku, ki je razumljiv v tisti državi;
- cc) da je knjigovodstvo pri podjetju ali enoti v državi, kjer poteka poslovanje, voden na način, ki je običajen v tisti državi, in v jeziku, ki je tam razumljiv.

V vseh teh primerih je seveda treba knjigovodska poročila periodično dostavljati matičnemu podjetju, prav tako pa tudi zaključni račun.

- č) V državi, kjer poteka poslovanje, je predpisano vodenje poslovnih knjig na kraju samem, a tudi postopek vodenja poslovnih knjig. Knjigovodska poročila so obdobjno dostavljena matičnemu podjetju, prav tako pa tudi zaključni račun.
- d) V državi, kjer poteka poslovanje, je predpisano vodenje poslovnih knjig na kraju samem, a tudi postopek vodenja poslovnih knjig, prav tako pa država, iz katere izhajajo naložbe, predpisuje vodenje poslovnih knjig o tovrstnem poslovanju pri matičnih podjetjih ter postopek njihovega vodenja. Obstaja torej dvakratno knjigovodstvo, tj. vzporedno knjigovodstvo na dveh razmestitvah z ustrezno potrebo po knjigovodskih listinah. Primer je brez dvoma izjemen in prihaja v poštev, če ni opravljena revizija poslovanja v državi, kjer poteka poslovanje, in potemtakem država, iz katere izhajajo naložbe, oporeka verodostojnost tamkajšnjih poslovnih knjig. Če dodatno k temu vztraja še pri drugačnih računovodskih standardih, po katerih so izmerjene v računovodstvu izkazane ekonomske kategorije, lahko prihaja do bistvenih razlik ne samo v obliki, temveč tudi v vsebini računovodskih izkazov, ki izhajajo iz dveh ločenih knjigovodstev.

Pri naših primerih IV in V ni tolikšnega števila različic, kot smo jih obravnavali pri primerih I do III. Pravzaprav se pojavljajo le različice c in č, kot smo jih obravnavali malo prej, seveda s tem, da obdobjna knjigovodska poročila in zaključni račun niso dostavljeni matičnemu podjetju v drugi državi, temveč financerju v njej. Če obstajajo zgolj kreditna razmerja, je celo zmanjšana potreba po pošiljanju takšnih poročil. Nikakor pa ni potrebna intervencija države, iz katere izhajajo naložbe, v pogledu računovodskih rešitev pri tujih podjetjih. Določena država se pač ne more vtikati v tuja podjetja v drugi državi; lahko se vtika le v tista podjetja v drugi državi, ki jih smatra nekako za domača podjetja v njej, ker so bodisi v izključni ali pretežni lasti podjetij iz njenega lastnega območja ali pa zgolj sestavni del takšnih podjetij (primeri

I A do III A). Gotovo takšno gledanje dobiva posebne razsežnosti ravno pri socialistični državi, na kar smo že opozorili.

Na sestavljanje zaključnih računov, na razvrščanje, merjenje in obliko predstavljanja ekonomskih kategorij, ki se nanašajo na podjetja ali njihove dele v smislu naših primerov I do V, vsaj v številnih zahodnih državah poleg države vplivajo tudi tamkajšnje finančne in strokovne institucije. Tako npr. predpisujejo borze shemo in vsebino zaključnih računov tistih delniških družb, katerih delnice kotirajo pri njih; to je potrebno, da bi bilo mogoče zagotoviti primerjavo njihove donosnosti, a tudi plačilne in kreditne sposobnosti. Pri takšnih shemah in vsebini zaključnih računov pa nato vztrajajo še poslovne banke, kar pomeni, da so v uporabi celo pri tistih podjetjih, katerih delnice sicer ne kotirajo na borzah. Vidimo torej, da tudi tam, kjer države ne predpisujejo kontnega plana in obrazcev zaključnega računa, obstaja določena poenotenost v poročanju. Tam, kjer države ne predpisujejo metodike merjenja ekonomskih kategorij v računovodstvu, pa so vzpostavljena načela in standardi v sami računovodski stroki, ki jim morajo podjetja slediti. V novejšem času je celo mogoče zaznati močno težnjo k vzpostavljanju mednarodnih računovodskih standardov. Z njimi se močno zmanjša obseg različnih računovodskih rešitev za iste probleme v zvezi z naložbami domačih podjetij v druge države in tujih podjetij v preučevano državo. Večje razlike se pojavljajo samo tam, kjer imamo opravka s poskusom avtarkičnega razvoja računovodskih predpisov brez posluha za sprejete rešitve drugod po svetu. Tako je pa ravno z jugoslovanskimi predpisi. Zato ni nič čudnega, če je v takšnih okoliščinah prišlo tudi do zamisli o dvakratnem vodenju knjigovodstva za podjetja in enote v tujini. Prav tako tudi ni nič čudnega, če je nato v skrajnem primeru pri istem podjetju ali enoti v tujini po zaključnem računu A, ki upošteva tuje računovodske standarde, izkaz izkazan dobiček, po zaključnem računu B, ki upošteva jugoslovanske predpise, pa izguba; ali če je podobno pri kakem drugem podjetju ali enoti v tujini po zaključnem računu A izkazana izguba, po zaključnem računu B pa dobiček. Nato pa je prepuščeno bralcu, da si na tej podlagi misli, kar si hoče, če sploh kaj razmišlja.

71 TEORETIČNI MODELI RAZPOREJANJA DOHODKA IZ SKUPNEGA POSLOVANJA S TUJO OSEBO V JUGOSLAVIJI

710 Načelna izhodišča graditve modelov

Vlaganje sredstev tujih oseb v domače organizacije združenega dela je z ekonomskega vidika kakovostnejši nadomestek za kreditne odnose med domačimi organizacijami združenega dela in tujimi osebami, ki bi jim dajale kredite. Zato je s tega vidika koristno napraviti nekaj primerjav. Gotovo so klasični kreditni odnosi s poznanim rokom vračila tujih kreditov in s poznano obrestno mero tehnično bolj preprosti kot odnosi ustvarjanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja s tujo osebo. Tuja oseba, ki kredit da, ve, kdaj bo sredstva dobila vrnjena, praviloma v isti tuji valuti, prav tako ve, kakšne obresti, praviloma spet v isti tuji valuti, ji letno pripadajo; domača organizacija združenega dela, ki tak tuji kredit vzame, pa tudi ve, da bo morala kredit vrniti ob roku, in to v devizah, čeprav bo morda tedaj prisiljena najeti nov kredit za vračilo starega. Prav tako ve, da bo morala plačevati

obresti, in to v devizah, čeprav ji bodo povečale izgubo v primeru slabega gospodarjenja. Nasprotno odnosi, ki so zasnovani na vlaganju sredstev tujih oseb in na njihovem deležu v dohodku iz skupnega poslovanja, vzpostavljajo že v tem pogledu drugačne rešitve; vsaj letni znesek nadomestila za gospodarjenje s sredstvi, ki zamenjujejo obresti, je povezan z možnostmi, ki jih ustvarja dohodek z skupnega poslovanja; lahko pa je s temi možnostmi povezan tudi znesek letnega vračila sredstev.

Na tem mestu ne bomo obravnavali ekonomskih motivov domače organizacije združenega dela in tuje osebe za sklepanje ustrezne pogodbe, temveč le njihov odsev v modelih razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja. Tuja oseba lahko pričakuje nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi le v primeru, ko je skupno poslovanje uspešno, sicer mora celo prispevati k pokrivanju izgube. Prevzema torej tudi določeno tveganje pri poslovanju. Gotovo je interes obeh strani, da je dohodek iz skupnega poslovanja dovolj velik. Toda ker ima po zakonu domača organizacija združenega dela prednost pri njegovem razporejanju v tem smislu, da si najprej zagotavlja osebne dohodke in sklad skupne porabe skupaj z obveznostmi iz dohodka, ki omogočajo njihovo pokrivanje, pride tuja oseba do svoje udeležbe v dohodku iz skupnega poslovanja šele, če ga kaj ostane. Če je ostanek relativno velik, lahko nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi celo presega siceršnje obresti (kolikor to omogočajo zakonski okviri in pogodbeni določila); v nasprotnem primeru utegne biti zelo nizko ali pa povsem izpade. Zato skuša tuja oseba pomagati k relativno večjemu dohodku iz skupnega poslovanja s prenosom modernejših tehnologije in organizacije, z odpiranjem novih trgov itd., svoj interes kot financer pa skuša zavarovati s tem, da različne neracionalnosti pri poslovanju ne povečujejo tamkajšnjih materialnih stroškov, amortizacije, osebnih dohodkov, oblikovanja sklada skupne porabe itd., kar vpliva na tisti ostanek dohodka iz skupnega poslovanja, ki ustvarja možnost za obračun njenega deleža. Namesto dogovarjanja o obrestni meri in o rokih vračila kredita je težišče preneseno na študij objektiviziranih stroškov, ki nato vplivajo na tisti del dohodka iz skupnega poslovanja, ki omogoča udeležbo tuje osebe. Opraviti imamo s standardiziranjem stroškov, v sprejetih standardnih stroških pa se že skriva skupna politika obeh strani.

Ne smemo misliti, da se pri skupnem poslovanju vedno skladajo interesi domače organizacije združenega dela in tuje osebe. Zato pa morajo obstajati v ustrezni pismeni pogodbi dovolj jasne sporazumne rešitve, ki se med drugim kažejo tudi pri konkretnem ugotavljanju in razporejanju dohodka iz skupnega poslovanja. Še najbolj se verjetno skladajo interesi obeh strani, kadar gre za vprašanje osvajanja trga z večjimi količinami proizvodov, ki imajo boljšo kakovost, prav tako tudi, kadar gre za vprašanje posodobitve in izboljšanja racionalnosti delovanja, ki se nato zrcali v večjem poslovnem izidu nasploh. Toda pri številnih drugih vprašanjih se interesi obeh strani že utegnejo razhajati. Npr. pri nastopanju na tujih trgih: interes domače OZD je morda v čim večjem izvozu, da bi si s tem pridobila devize, medtem ko utegne tuja oseba omejevati nastopanje na tujih trgih, ker se tam pojavlja že sama. Ali npr. pri nabavi ključnih materialov in sestavnih delov: interes domače OZD je morda v večji navezavi na domače dobavitelje, in to ne samo zaradi prihranka v devizah, medtem ko tuja oseba kot izključni dobavitelj takšnih materialov in delov želi vzpostaviti večjo odvisnost domače OZD od nje. Ali npr. pri prodajnih cenah za proizvode, ki izhajajo iz skupnega poslovanja in jih prevzema tuja oseba: domača OZD je v vsakem primeru zainteresirana

sirana, da so višje, medtem ko tuja oseba lahko ob nižjih cenah skrito preliwa del svojega dobička v drugo državo. Ali npr. pri nabavnih cenah za ključne materiale in sestavne dele, ki jih dostavlja tuja oseba: domača OZD je v vsakem primeru zainteresirana, da so nižje, medtem ko je interes tuje osebe navadno nasproten, tj., da so višje, če ji to omogoča preliwanje dobička v drugo državo z nižjo obdavčitvijo. Ali npr. pri številu kakovostno različnih postavk, ki so priznane pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, v katerem je šele udeležena tuja oseba; interes domače OZD je, da te postavke zajemajo čimveč, interes tuje osebe pa, da zajemajo čimmanj. Ali npr. pri znesku postavk, ki so priznane pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, v katerem je šele udeležena tuja oseba: interes domače OZD je, da so enake dejanskim stroškom ali odhodkom, interes tuje osebe pa, da so skladne s teoretsko upravičenimi in vnaprej dogovorjenimi standardnimi stroški ali odhodki. Ali v pogledu zneska naložbe tuje osebe: interes domače OZD je, da je znesek čim večji, medtem ko je navadno interes tuje osebe, da je čim manjši, zlasti še, če to ne vpliva na zmanjšanje njenih pravic pri odločanju in če si je svoje interese zagotovila že drugače, npr. z licenčno ali s sebi prilagojenimi cenami stvari, ki jih redno vnaša v skupno poslovanje ali iznaša iz njega. Ali npr. pri sprotnem odločanju o skupnem poslovanju: interes domače OZD je, da je vpliv tuje osebe čim manjši, interes tuje osebe pa, da je njen vpliv čim večji. Ali npr. pri trajanju skupnega poslovanja: interes domače OZD je največkrat, da je skupno poslovanje omejeno le na razdobje, v katerem se tehnološko in finančno opomore ter komercialno uveljavi, tj. v katerem izplava v zelo uspešno poslovanje tudi v finančnem pogledu, medtem ko je interes tuje osebe v dolgoročni, če ne celo v trajni naložbi. Ali npr. pri znesku nadomestila, ki pripada tuji osebi: interes domače OZD je, da ni previsok in se pri tem opira na knjigovodsko izkazano dinarsko naložbo, medtem ko je za tujo osebo povsem jasno, da je njena naložba izvedena v tuji valuti in da bi nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi moralo presegati običajne obresti. Ali npr. pri obliki, v kateri je dano nadomestilo za gospodarjenje: interes domače OZD je predvsem, da je nadomestilo danó v dinarskih zneskih, ki jih nato lahko tuja oseba reinvestira v isti državi, medtem ko je interes tuje osebe, da jih dobi v valuti prvotne naložbe, razen če si seveda po obhodni poti nabavnih in prodajnih cen ne zagotovi že pri sebi ustrezno povečanega dobička. Ali npr. pri vprašanju zneska vračila: interes domače OZD je, da ima tuja oseba pravico le do nominalne vrednosti svoje naložbe, izražene v prvotni valuti, medtem ko je interes tuje osebe včasih izražen s tem, da želi ob prenehanju skupnega poslovanja uveljaviti znesek, ki ustreza odstotku njene udeležbe v celotnem takratnem čistem premoženju, kar je v primeru uspešnega poslovanja lahko bistveno več. Ali npr. pri vprašanju rokov vračila: zlasti v razmerah, ko je inflacija v domači državi večja od tiste v državi, iz katere je tuja oseba, in zato pada relativna vrednost domače valute, je interes domače OZD, da čimprej vrne tujo naložbo, saj jo bo tako lažje vrnila, prav tako si bo s tem povečala odstotek svoje udeležbe pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja iz leta v leto, medtem ko je interes tuje osebe nasproten, tj., da je vrnjena njena naložba čim kasneje, če ji je zagotovljena realna vrednost vračila, hkrati pa ohranja prvotni odstotek udeležbe pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja tudi v kasnejših letih. Ali npr. pri kritju vračila tuje naložbe: domači OZD ustreza nekdane določilo zakona, po katerem bi se tuja oseba s svojo udeležbo v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja sama sebe odplačala,

kar seveda za tujo osebo ni sprejemljivo. Ali npr. pri vprašanju oblike vračila: medtem ko bi za domačo OZD bilo najpreprostejše dinarsko vračilo ali morda vračilo v obliki prvotno vnesene opreme, ki jo je prispevala tuja oseba, če s tem ne bi bilo prizadeto njeno nadaljnje poslovanje, pride za tujo osebo navadno v poštev le vračilo v devizah, in sicer najmanj v tistem znesku, ki je bil prvotno vložen, ne glede na njegovo sedanjo dinarsko vrednost.

Kakorkoli že osvetljujemo odnose med domačo OZD in tujo osebo, na nekaj le ne smemo pozabiti: v naših razmerah se po predpisih, veljavnih v času pisanja te knjige, z naložbo tuje osebe ne pojavlja lastninsko, temveč le obligacijsko razmerje. Vsa sredstva, h katerim je tudi tuja oseba pripomogla, štejejo za družbena sredstva. Prav tako šteje ves dohodek iz skupnega poslovanja v načelu za družbeni dohodek, tuja oseba ima le pravico do določene udeležbe v njem, kolikor je k njemu prispevala s svojo naložbo ali drugače.

711 Splošni okvir pridobivanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja

V skupno poslovanje s tujo osebo je lahko vključena celota domače OZD ali pa samo njen del. V drugem primeru celotni prihodek preučevane OZD vsebuje poleg dohodka iz skupnega poslovanja tudi dohodek iz njenega samostojnega lastnega poslovanja, kar pomeni, da je treba zagotoviti natančno razmejitev sredstev, obveznosti do virov sredstev, prihodkov in odhodkov, ki so povezani s skupnim poslovanjem, in tistih, ki niso. Če pričakuje domača OZD, da bo pri tistem delu njenega poslovanja, ki bo označen za skupno poslovanje, dosežen boljši poslovni izid kot pri ostalem delu njenega poslovanja, bo gotovo njen interes, da je celotno poslovanje označeno za skupno; interes tuje osebe bo seveda ravno nasproten. Po drugi strani razširitev skupnega poslovanja na celotno poslovanje omogoča domači OZD, da pride do večjega zneska tuje naložbe, če je ta sicer z zakonom omejen na določen odstotek od celotnih potrebnih sredstev. Vendar takšna rešitev, ki jo sicer zasledimo v praksi, ni vsebinsko čista, čeprav je obračunsko tehnično preprosta. A tudi pri takšni rešitvi je v okviru sredstev in obveznosti do virov sredstev le treba ločevati takšna, ki se ne tičejo tuje osebe: mislimo zlasti na sredstva in sklad skupne porabe, lahko tudi na obvezne finančne naložbe v nerazvite predele in v infrastrukturo ter v odvisnosti od izbranega modela na razne razmejitvene postavke in tekoče obveznosti.

Tako smo zadeli na vprašanje, kaj je razumeti s sredstvi, ki so vključena v skupno poslovanje in od katerih je nato med drugim odvisna udeležba tuje osebe v dohodku iz skupnega poslovanja, kolikor jih je le-ta omogočila. Poslovna sredstva, ki so ob začetku potrebna v zvezi z zamišljenim skupnim poslovanjem, so sestavljena iz načrtovanih osnovnih in obratnih sredstev. Toda domači OZD in tuji osebi skupaj ni treba pri takšnem poslovanju vložiti ravno sredstev v enakem znesku. Računati je namreč treba z dejstvom, da je del poslovnih sredstev vedno pokrit s tekočimi obveznostmi do drugih. Vložiti pa je treba razliko med poslovnimi sredstvi in temi tekočimi obveznostmi. Tisto, kar je vloženo, sestavlja po zahodnem izrazju osnovni kapital skupnega poslovanja, ki je viden v pasivih bilance stanja. V isti bilanci stanja izkazane tekoče obveznosti niso sestavni del osnovnega kapitala. Nasprotno pa poslovna sredstva pri skupnem poslovanju pomenijo le uporabo tega osnovnega kapitala ter jih normalno v določenem delu spremljajo še tekoče

obveznosti. Ker so poslovna sredstva vidna na aktivni strani bilance stanja, je s tem dana tudi vizualna podlaga za razločevanje sredstev od kapitala in sredstev od obveznosti. Kot smo že nakazali, je bilanca stanja v zvezi s skupnim poslovanjem navadno nekoliko ožja od bilance stanja celotne domače OZD, pri kateri se pojavlja naložba tuje osebe.

Prav tako je bilanca uspeha v zvezi s skupnim poslovanjem nekoliko ožja od bilance uspeha celotne domače OZD, pri kateri se pojavlja naložba tuje osebe; zlasti pa sta vrstni red in opredelitev posameznih postavk v njej lahko različna. Najbolj načelni model ugotavljanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja je naslednji:

1. dejanski prihodki razen tistih, ki niso povezani s skupnim poslovanjem;
2. standardni materialni stroški z amortizacijo, ki se nanašajo na prodane količine iz skupnega poslovanja, ter tisti dejanski izredni odhodki, ki so neogibno povezani s skupnim poslovanjem;

3. dohodek iz skupnega poslovanja (1 manj 2)
4. standardni osebni dohodki, ki se nanašajo na prodane količine iz skupnega poslovanja, kot je bil načrtovan za uresničeni obseg, lahko že povečani na podlagi dogovorjenega instrumenta;
5. standardno oblikovanje sklada skupne porabe v povezavi z osebnimi dohodki, ki je v primeru večjega dohodka iz skupnega poslovanja, kot je bil načrtovan za uresničeni obseg, lahko že povečan na podlagi dogovorjenega instrumenta;
6. standardni znesek obresti za dobljene kredite v zvezi s skupnim poslovanjem;
7. standardni znesek drugih obveznosti iz dohodka v zvezi s skupnim poslovanjem (toda brez prispevkov in davkov iz dohodka);
8. standardni znesek oblikovanja poslovnega sklada v zvezi s skupnim poslovanjem, ki ustreza prispevku delavcev k ustvarjanju dohodka;
9. standardni znesek prispevkov in davkov iz dohodka iz skupnega poslovanja, ki morajo biti obračunani iz dohodka TOZD prej, kot je mogoče pokriti postavke 4, 5, 6, 7 in 8;
10. ostali znesek prispevkov in davkov iz dohodka iz skupnega poslovanja;

11. ostanek dohodka iz skupnega poslovanja za sekundarno udeležbo domače OZD in udeležbo tuje osebe (3 manj 4 do 10) ali izguba iz skupnega poslovanja (seštevek 4 do 7 manj 3);
12. udeležba tuje osebe pri dohodku iz skupnega poslovanja glede na njeno naložbo z vštetimi davki;

13. sekundarna udeležba domače OZD v dohodku iz skupnega poslovanja za pokrivanje večjih stroškov od standardnih, za dodatno razporejanje na obveznosti iz dohodka, osebne dohodke, sklad skupne porabe, zlasti pa na poslovni sklad in rezervni sklad (11 manj 12).

Oglejmo si podrobneje posamezne postavke!

Iz okvira prihodkov (1) so seveda izločeni vsi tisti, ki niso povezani s skupnim poslovanjem. Kateri so povezani in kateri ne, je lažje ugotavljati pri prihodkih iz prodaje in težje pri finančnih prihodkih in izrednih prihodkih. Ali npr. prejete obresti od obvezno danih posojil za nerazvite štejejo ali ne štejejo za prihodek v zvezi s skupnim poslovanjem, je treba reševati vzporedno z

vprašanjem, ali obvezno dana posojila za nerazvite pomenijo odbitno postavko pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ali so nasprotno zadeva, ki jo mora reševati domača OZD v okviru svoje udeležbe. Interesi obeh strani so v tem pogledu gotovo različni. Res v razmerah inflacije in brez revalorizacije obvezno danih posojil, ki bodo vrnjena šele čez desetletja, če bodo sploh vrnjena, pomeni njihovo dajanje še vedno nekaj, kar je blizu prispevkom in davkom, torej zunanjim okoliščinam vzpostavljanja skupnega poslovanja; to bi govorilo v prid upoštevanju njihovega danega zneska med odhodki, prejetih obresti od njih pa med prihodki v zvezi s skupnim poslovanjem. Toda kolikor so obračunani le v odvisnosti od poslovnega sklada, ki ga ima domača OZD v zvezi s financiranjem skupnega poslovanja, je očitno, da niso v nobeni zvezi z naložbo tuje osebe; to govori v prid izključevanja danega zneska takšnih posojil med odhodki in prejetih obresti med prihodki v zvezi s skupnim poslovanjem.

Kot odbitna postavka pred ugotovitvijo dohodka iz skupnega poslovanja se ne pojavlja presežek materialnih stroškov z amortizacijo v prodanih poslovnih učinkih iz skupnega poslovanja nad tistimi, ki so objektivno potrebni in na ta način standardizirani (2). Standardov seveda ne smemo jemati za nekaj, kar bi bilo nesprejemljivo; če so opredeljeni z letnim gospodarskim načrtom in se kasneje med letom spremenijo določene okoliščine, ki pomenijo skupni riziko, je s tem avtomatsko v obračunih treba upoštevati spremenjene standarde. Zlasti morajo biti ti standardi zamišljeni tako, da tudi v inflacijskih razmerah zagotavljajo enostavno reprodukcijo osnovnih in obratnih sredstev. Ali bolj natančno, materialni stroški, ki se pojavljajo ob porabi zalog materiala, naj bodo obračunani po sprotnih cenah, in ne po povprečnih, tj. v uporabi naj bo metoda LIPO. Po drugi strani naj bo amortizacija obračunana po realnih stopnjah od osnove, ki ustreza veljavnim cenam osnovnih sredstev v istem letu; če tako obračunani znesek prekoračuje tistega, ki je v smislu predpisov odštevan pred ugotovitvijo dohodka, je presežek treba pokriti v okviru standardnega zneska drugih obveznosti iz dohodka (7). Ker imamo v postavki 2 opravka z odhodki, vpliva nanje tudi standard vrednotenja zalog proizvodov in nedokončane proizvodnje; v primeru, ko je prodaja enakomerna in proizvodnja neenakomerna, kaže za standard postaviti vrednotenje teh zalog po spremenljivem delu materialnih stroškov z amortizacijo, v primeru, ko je prodaja neenakomerna in proizvodnja enakovredna, pa vrednotenje teh zalog po povprečnih materialnih stroških z amortizacijo. Vendar cena količinske enote v zalogi v primeru slabo izrabljenih zmogljivosti ne sme presegati dosegljivih tržnih cen, zmanjšanih za stroške dokončanja in prodaje. Končno naj opozorimo na pomembnost primerne rešitve vprašanja cen, po katerih dostavlja svoje materiale ali dele tuja oseba, kakor tudi vprašanja morebitne licenčnine, ki si jo ta zagotavlja.

V okviru primarne udeležbe domače OZD se ne pokrije presežek osebnih dohodkov nad tistimi, ki so objektivno potrebni in na ta način standardizirani ter kot takšni dogovorjeni v pogodbi s tujo osebo (4). Isto velja za oblikovanje sklada skupne porabe (5). Seveda je tudi sedaj ob spremenjenih okoliščinah, ki pomenijo skupni riziko, mogoče popraviti prvotno načrtovano vrednost točke za obračun osebnih dohodkov. Če osebnih dohodkov ni mogoče v okviru prihodkov pokriti v tako opredeljenem standardnem znesku, stopa razlika v pojem izgube. Toda denimo, da zadeva ni tako kritična. Pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja je v normalnih razmerah treba pokriti tudi tisto povečanje prvotno zamišljenih zneskov, ki je

povezano s prispevkom delavcev k povečanju dohodka iz skupnega poslovanja, za kar je v pogodbi predviden poseben instrument. Drugače je s povečanjem osebnih dohodkov iz naslova »minulega dela«, ki ga je očitno treba povezati z donosnostjo sredstev, kar pomeni, da ga je bolje, vsaj pri tehničnem izračunu, prehodno obravnavati v okviru razporejanja ostanka dohodka iz skupnega poslovanja po posebnih dogovorjenih instrumentih. Podobno velja za priznavanje zneskov za oblikovanje sklada skupne porabe. Zlasti tedaj, če to oblikovanje v smislu zakona ne more stopati v izgubo, se utegne pojaviti zamisel, da bi oblikovanje sklada skupne porabe čimbolj prepustili možnostim, ki jih daje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja; to pa pomeni tudi njegovo premaknitev, vsaj pri tehničnem izračunu, v okviru sekundarne udeležbe v dohodku iz skupnega poslovanja.

Znesek obresti za dobljene kredite (6) je brez dvoma mogoče priznati pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, če sta kredit najela skupaj domača OZD in tuja oseba, toda njegovo vračilo je tudi v takšnem primeru mogoče pokriti le iz njenih udeležb pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ali drugače, pri čemer je vsaka stran zavezana za vračilo v sorazmerju svoje siceršnje naložbe v skupno poslovanje. Drugače je pa v primeru, ko kredit najame samo ena stran, da bi s tem dopolnila svojo dogovorjeno naložbo v skupno poslovanje. V takšnem primeru obresti za dobljeni kredit niso več skupni riziko, ki bi vplival na ostanek dohodka iz skupnega poslovanja in na pojav morebitne izgube. Za pokritje obresti od takšnega kredita in za njegovo vračilo mora poskrbeti izključno tista stran, ki je kredit najela; če ji za to ne zadošča njena udeležba v dohodku iz skupnega poslovanja, mora za kritje teh zneskov poskrbeti na druge načine. V praksi so pa seveda poznane tudi drugačne rešitve.

Druge obveznosti iz dohodka, ki so priznane pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja (7), morajo biti prav tako posebej dogovorjene tako po vrstah kot po znesku.

Standardni znesek oblikovanja poslovnega sklada v zvezi s skupnim poslovanjem, ki ustreza prispevku delavcev k ustvarjanju dohodka (8), se pojavlja na podlagi zahteve zakona iz l. 1978, medtem ko v starejših predpisih o vlaganju sredstev tujih oseb ni bil poznan. To je postavka, ki jo je mogoče označiti za problematično ali sporno izločitev. Po svojem bistvu gre za vnaprejšnje priznavanje dela akumulacije domači OZD, preden je razdeljen ostanek dohodka iz skupnega poslovanja med tujo osebo in njo po enakih kriterijih, tj. skladno z njuno naložbo. Ta vnaprej zajeta akumulacija naj bi pripadala domači OZD glede na prispevek delavcev in ne glede na vložena sredstva. Ustrezni instrument naj bi zagotavljal, da bi npr. prišli do akumulacije tudi delavci v OZD, v katero je npr. nekaj sredstev vložila tuja oseba, drugo pa kaka druga domača organizacija. Vendar je takšen primer mogoče ocenjevati za ekstremen. Že tedaj, ko je domača OZD, v katero je vložila sredstva tudi tuja oseba, svoj vložek sredstev priskrbel s pomočjo kredita, ji namreč pripada akumulacija iz naslova vloženi sredstev, čeprav jo res mora porabiti kot nadomestek za dotedanji bančni kredit in obresti od njega, če te niso priznane že v postavki 6. Šele po odplačilu kredita ji tako oblikovana akumulacija omogoča povečati njena vložena sredstva, do takrat pa le spremembo sestave njihovega financiranja. Postavka akumulacije, ki bi bila priznana domači OZD npr. z določenim odstotkom od standardnih osebnih dohodkov, je očitno za tujo osebo manj sprejemljiva. Morda bi bilo prej mogoče vzpostaviti akumulacijo glede na delo delavcev v okviru razporejanja ostanka

dohodka iz skupnega poslovanja, ko bi se ta delil tudi v sorazmerju s standardnimi osebnimi dohodki, in ne samo v sorazmerju z vloženimi sredstvi. Ker ni mogoče seštevati tako različnih osnov, kot so standardni osebni dohodki in vložena sredstva, bi tehnika izračuna bila drugačna: pogojni standard delitve bi se glasil na odstotek od standardnih osebnih dohodkov in na odstotek od vloženih sredstev. Ker tako izračunano potrebno razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ne ustreza možnemu razporejanju, je nato z enakim odstotkom navzgor ali navzdol treba spremeniti prvotne zneske kalkulativnega razporejanja. Vendar bi to bila obračunskotehnična rešitev, ki formalno še vedno ne ustreza zakonu, ki zahteva priznanje teh zneskov vnaprej; res pa je, da je po tej tehniki izračunani znesek akumulacije mogoče dodatno vstaviti v razpredelnico tudi pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Druga možnost pa je, da se pod kapo vnaprejšnjega zajemanja akumulacije pogodbeno pripeljejo tisti zneski, ki jih mora domača OZD obvezno združevati za infrastrukturo ali dajatve kot obvezno posojilo za nerazvite. Formalno povečanje poslovnega sklada v takšnem znesku pri njej ne pomeni nikakršnega povečanja njenih svobodno razpoložljivih sredstev, ki bi jih lahko reinvestirala in s tem spreminjala svoj delež v vloženih sredstvih v skupno poslovanje. Ta različica je tuji osebi prej razumljiva, še zlasti, če ji je vzporedno predloženo dejstvo, da sama dodatno k svoji udeležbi pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja želi dobiti še licenčnino in si z njo resnično povečati dobiček. Ob koncu naj le še priпомнимo, da sedaj obravnavana postavka udeležbe domače OZD pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ni neposredno namenjena oblikovanju rezervnega sklada, prav tako pa tudi, da v primeru slabega poslovnega izida ne more stopati v opredeljevanje izgube.

Standardni znesek prispevkov in davkov iz dohodka (postavka 9) smiselno zaokroža primarno udeležbo domače OZD v dohodku iz skupnega poslovanja. Brez njega domača OZD ne bi mogla pokriti niti standardnih osebnih dohodkov niti drugih priznanih postavk pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Težkoče s tujo osebo se v tem pogledu pojavljajo le, če se vrste teh dajatev in njihove stopnje spreminjajo, za kar bi pa bilo potrebno dovolj prožno oblikovati ustrezne standarde. Znesek (9) je očitna kalkulativna postavka, ki je pri obračunu domače OZD z družbeno skupnostjo spojen z zneskom postavke 10; ta zadnji znesek pa utegne biti problematičen ali sporen. Utegne se nanašati ne samo na ves ostali dohodek iz skupnega poslovanja, ki stopa v sekundarno udeležbo domače OZD, temveč tudi na tisti njegov del, ki pripada tuji osebi. Tuja oseba občuti ta del prispevkov in davkov kot davek na njen del dobička, dodatno pa mora obračunati še posebni davek iz dobička tuje osebe, kar pomeni, da je obdavčena dvakrat in očitno v pogledu obdavčitve v slabšem položaju kot domača OZD. To je pač zunanja danost, ki lahko tujo osebo, če se z njo ne strinja, odvrne od ustrezne pogodbe. Seveda pa je mogoče poiskati tudi drugačne rešitve, npr., da domača OZD v okviru svoje udeležbe v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja pokriva kake obveznosti, ki nato ne odpadejo tudi na tujo osebo, in s tem pogodbeno ustvari približno enako obremenitev, kot je sicer vzpostavljena za tujo osebo z davkom na dobiček.

Udeležba tuje osebe v dohodku iz skupnega poslovanja (12) v smislu zakona obsega nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi, nekoč pa je obstajalo tudi določilo, da obsega prav tako znesek, ki omogoča vračilo sredstev. Naložbo tuje osebe je sicer mogoče vrniti še po drugih poteh, in ne nujno v

okviru možnosti, ki jih nakazuje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja in udeležba tuje osebe v njem. Toda v smislu nekdanjega zakona se je z nekakšnim avtomatizmom prekvalificiral v znesek za vračilo sredstev tudi tisti del udeležbe tuje osebe v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja, ki je prekoračeval maksimalni znesek nadomestila za gospodarjenje s sredstvi; ta pa je bil opredeljen z akumulacijskimi stopnjami tj. s koeficienti donosnosti doma in v svetu. To določilo je najbolj odbijalo potencialne nove tuje interesente od naložb v Jugoslaviji. Če si ga podrobneje ogledamo in osvetlimo strokovne nedorečenosti v zakonu, pa le ne ugotovimo tako brezizhodnega položaja pri ustreznem dogovarjanju. Pri izračunu takšnih koeficientov donosnosti nikakor ne moremo preprosto primerjati akumulacije s poslovnimi sredstvi, saj so poslovna sredstva lahko pridobljena s krediti, za katere so že obračunane obresti, ki so sedaj sorazmerno velike, ne štejejo pa za sestavni del akumulacije. Potemtakem je mogoče primerjati akumulacijo le s poslovnim skladom ali pa za obresti povečano akumulacijo s poslovnimi sredstvi (zmanjšanimi za tekoče obveznosti); v vsakem primeru je razmerje precej večje, kot bi sledilo iz prvotnega, na podlagi predpisov strokovno nedorečenega izračuna. Po drugi strani je v svetu dobro poznano, da mora biti stopnja oplojevanja lastnega kapitala večja od obrestne mere. Pri nas je obrestna mera že visoka in je manj verjetno, da bi stopnja nadomestila za gospodarjenje s sredstvi, ki pripada tuji osebi, presegala mnogokratnik obrestne mere, če je izračunana z dinarskimi zneski.

Končno pa je treba upoštevati še dejstvo, da je tuja oseba svoja sredstva vložila praviloma v devizah in da je njihovo dinarsko izkazovanje v knjigovodstvu zastarelo. Pri presojanju dejanske stopnje nadomestila za gospodarjenje s sredstvi je treba primerjati letni znesek tega nadomestila s tedanjo realno dinarsko vrednostjo naložbe, ki upošteva veljavni tečaj. Le tako bo izračun stopnje na podlagi dinarskih zneskov v domači OZD enak izračunu stopnje na podlagi zneskov v ustrezni valuti, ki ga bo opravila tuja oseba pri sebi. Ta bo namreč primerjala npr. dolarski znesek prejetega nadomestila za gospodarjenje s sredstvi s svojo prvotno naložbo v dolarjih; to razmerje bo očitno precej nižje od razmerja na podlagi dinarskih zneskov, kjer bi domača OZD upoštevala prvotno naložbo na podlagi prvotnega tečaja 17,50 din za dolar. Če torej izračunamo realno stopnjo nadomestila za gospodarjenje s sredstvi, ki pripada tuji osebi, in če jo primerjamo z realno izračunanim razširjenim koeficientom donosnosti pri nas ali veljavno obrestno mero pri nas, torej le ne bo tako hitro nastopil primer, ko bi bilo treba prekvalificirati del udeležbe tuje osebe v vračilo njene naložbe.

Jugoslovanska pravna logika, naj bi tuja oseba v okviru svoje udeležbe sama sebi vračala svojo naložbo, je gotovo zanjo nesprejemljiva. Toda tudi zamisel, da bi v okviru celotne sheme razporejanja ostanka dohodka iz skupnega poslovanja predvideli poleg normalnega zneska nadomestila v sorazmerju z naložbami obeh strani še poseben znesek za vračilo sredstev, verjetno ne bi bila povsem sprejemljiva. Po naši pravni logiki bi takšen znesek pomenil povečanje udeležbe tuje osebe pri razporejanju ostanka, medtem ko bi po svoji ekonomski vsebini pomenil le povečanje poslovnega sklada domače OZD. Ločevati je namreč treba med dohodkovnimi in finančnimi tokovi. Denarna sredstva res v tem znesku prehajajo k tuji osebi, da ji s tem vračajo njeno prvotno naložbo, toda znesek njenega financiranja celotnega procesa sedaj nadomešča domača OZD s poslovnim skladom, ki ga oblikuje iz ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Znesek vračila sredstev, ki bi bil iz ostanka

dohodka iz skupnega poslovanja posebej oblikovan, bi torej prikrajšal tujo osebo ravno za tisti del ostanka, ki ustreza odstotku njene siceršnje udeležbe pri razporejanju.

Če je naložba tuje osebe vrnjena šele ob koncu skupnega poslovanja, je lahko do tedaj upoštevano prvotno razmerje pri naložbi tudi kot razmerje pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, ki odpade na tujo osebo ali ki odpade na domačo OZD. Brž ko pa vrača domača OZD tuji osebi njeno naložbo po delih že vsako leto, se razmerje iz leta v leto spreminja; povečuje se odstotek udeležbe domače OZD in zmanjšuje odstotek udeležbe tuje osebe — razen seveda v primeru, ko tudi domača OZD iz skupnega poslovanja vsako leto odtegne relativno enak znesek. Računati je namreč treba s tem, da enostavna reprodukcija do konca življenjske dobe osnovnih sredstev ni pogojena z reinvestiranjem amortizacijskih sredstev in da so ta lahko odtegnjena iz skupnega poslovanja ter da je z njimi vrnjen tako del naložbe tuje osebe kot del naložbe domače OZD. Če ni pravnih ovir, je navsezadnje tudi celotna amortizacijska sredstva mogoče uporabiti za vračilo naložbe tuje osebe. Seveda pa to pomeni, da bo treba ob nadomeščanju starih osnovnih sredstev v celoti poskrbeti za njihovo novo financiranje, pri čemer ne bo nujno potrebna spet udeležba tuje osebe v enakem smislu kot ob začetku. Takšen način vračanja sredstev je gotovo zanimiv za domačo OZD, saj se iz leta v leto povečuje odstotek njene udeležbe pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Toda iz leta v leto se povečuje tudi donosnost skupnega poslovanja, saj je ob nespremenjenem ostanku dohodka iz skupnega poslovanja ob ostalih nespremenjenih okoliščinah manjša vrednost poslovnih sredstev; osnovna sredstva so namreč vključena v ta okvir le po svoji neodpisani vrednosti, medtem ko so amortizacijska sredstva sproti porabljena za vračilo. V razmerah inflacije se praktično le nominalno povečuje ob drugih nespremenjenih okoliščinah znesek ostanka dohodka iz skupnega poslovanja in vrednost poslovnih sredstev, medtem ko ostane spoznanje o rasti donosnosti isto. Zato pa tudi tuja oseba ne bo toliko naklonjena takšnemu vračanju, medtem ko bi bilo za domačo OZD zanimivo.

Na razmerje udeležb pri razporejanju ostanka skupnega dohodka vpliva vračilo sredstev, a tudi reinvestiranje zneskov, ki pripadajo tuji osebi, in zneskov, ki pripadajo domači OZD, pri čemer ni nujno, da obe strani reinvestirata relativno enak znesek v primerjavi z njuno dotedanjo naložbo. Če pride do takšnih sprememb, je potrebno za naslednje obračunsko razdobje pri razporejanju ostanka skupnega dohodka uporabljati že novo razmerje. Na tem mestu naj samo opozorimo, da novega razmerja udeležb ne zaznamo ob preprostem primerjanju novih stanj ustreznih dinarskih postavk v pasivih bilance stanja, ki so dobljena tako, da na staro dinarsko stanje prejšnjih let doknjižimo razliko po dinarski vrednosti zadnjega leta. V takšnem primeru bi prištevali in odštevali nekaj, kar ni primerljivo s starim stanjem. Ob vračilu se npr. ne zmanjša udeležba tuje osebe, ki je do tedaj izkazana na podlagi valutnih tečajev bazičnega leta, za dinarski znesek tekočega leta, temveč le za dinarski znesek, ki ustreza valutnim tečajem v bazičnem letu. Podobno ne moremo prišteti reinvestiranega zneska po tekoči vrednosti dinarja k prvotni naložbi tuje osebe, ki je izkazana po vrednosti dinarja v bazičnem letu. Po drugi strani je treba upoštevati spremembe, ki so izkazane v naložbi domače OZD, prav tako na podlagi bazične vrednosti dinarja itd. Lahko bi seveda vse sproti preračunavali na zadnjo vrednost, vendar bi to pomenilo, da bi se ob drugih nespremenjenih okoliščinah naložba tuje osebe v dinarski vrednosti

spreminjala že ob vsaki spremembi valutnega tečaja. Ta problematika, ki se nanaša na bilanco stanja skupnega poslovanja in bilančno evidenco, že presega našo obravnavo bilance uspeha skupnega poslovanja. Omenjamo jo le, da ne bi pozabili na tisto, kar sicer vpliva na razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, ki je vidno v bilanci uspeha skupnega poslovanja.

712 Konkretnejše metodološke rešitve razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja

Že od dosedanjega razglabljanja zaznamo številne možne rešitve v pogledu ugotavljanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja. V nadaljevanju bomo nekatere najbolj tipične poskušali konkretizirati. V vseh primerih bomo sicer izhajali iz standardnih postavk pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, vendar ne togih postavk, temveč takšnih, ki se v okviru pogodbenih določil že prilagajajo vsakokratni novi situaciji in odsevajo skupni riziko; tako izven ugotovljenega ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ostajajo le očitne neracionalnosti, ki jih je zakrivila domača organizacija, in potemtakem bremenijo njeno udeležbo pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Ne bomo se neposredno dotikali vprašanja reinvestiranja sredstev, ki so povezana z udeležbo domače OZD ali tuje osebe, niti vprašanja podrobnejše izpeljave vračila izven razporejanja ostanka dohodka iz skupnega poslovanja; predpostavljali bomo, da se to izraža že v novem delitvenem razmerju ali v novem primerjalnem (ne knjižnem!) stanju naložbe domače organizacije združenega dela in tuje osebe. Pač pa bo pri različnih obravnavanih rešitvah različna vsebina v začetku upoštevanega ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, čeprav iz njega izhajajoče sestavine kasneje lahko nastopajo formalno že pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

Prikazali bomo deset temeljnih modelov ugotavljanja in razporejanja dohodka iz skupnega poslovanja, kjer sta po dva vezana na različno reševanje istega problema. Vsako izmed različic reševanja istega problema je seveda mogoče povezovati z vsako izmed različic pri reševanju štirih problemov, za katere so prav tako podani temeljni modeli. Tako pridemo še do večjega števila sestavljenih modelov, ki so dokončni zaokroženi modeli.

Prvi problem: upoštevanje obresti od kreditov, s katerimi so pridobljena sredstva, ki so vključena v skupno poslovanje. Skrajni rešitvi, med katerima so možne vmesne rešitve, sta:

Temeljni model I: obresti od kreditov so upoštevane pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

Obresti se v tem modelu ne pokrivajo v okviru udeležbe domače OZD ali tuje osebe in zato njihovo pokritje ni odvisno od poslovnega izida pri skupnem poslovanju niti od prihodkov posamezne organizacije izven skupnega poslovanja. Obresti od kreditov so v tem modelu vštete v izgubo, če so prihodki pri skupnem poslovanju nezadostni.

Temeljni model II: obresti od kreditov niso upoštevane kot posebna postavka niti pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja niti pri njegovem razporejanju.

Obresti mora v tem modelu pokrivati v delu, ki se nanaša nanjo, tako domača OZD kot tuja oseba, in sicer v okviru svoje udeležbe v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja ali drugače. Čeprav krediti omogočajo pri-

sočnost sredstev v skupnem poslovanju, za izvedbo skupnega poslovanja ni bistveno, kako je domača OZD ali tuja oseba prišla do možnosti za svojo naložbo. Zato obresti od kreditov tudi niso zajete v izgubo, če so prihodki pri skupnem poslovanju nezadostni. Ostanek dohodka iz skupnega poslovanja pa je ob drugih nespremenjenih okoliščinah v tem modelu večji za siceršnji znesek obresti od kreditov.

Drugi problem: upoštevanje osebnih dohodkov (in oblikovanja sklada skupne porabe) po izhodiščnih zneskih za opravljeno delo, ki so povezani z uspešnostjo gospodarjenja s sredstvi (za »minulo delo«). Tudi tu je možnih več rešitev, skrajni sta pa:

Temeljni model 1: osebni dohodki (in oblikovanje sklada skupne porabe) so obračunani v celoti pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

To je pravzaprav v zakonu predvidena različica, ki zahteva dovolj natančne pogodbeno določene instrumente, po katerih se izhodiščni zneski, ki pripadajo delavcem za opravljeno delo, lahko povečajo za njihov prispevek k poslovnemu izidu.

Temeljni model 2: osebni dohodki (in oblikovanje sklada skupne porabe) so preko svojih izhodiščnih zneskov odvisni od donosnosti sredstev v skupnem poslovanju.

V tem modelu je presežek osebnih dohodkov (in oblikovanja sklada skupne porabe) spravljen v enako odvisnost od poslovnega izida pri skupnem poslovanju kot samo oplojevanje naložb. Pogojni znesek povečanja osebnih dohodkov (in oblikovanja sklada skupne porabe), ki je izračunan na podlagi standardnega dodatka na prvotni znesek osebnih dohodkov, je treba relativno enako uskladiti z možnostmi, ki jih daje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja, kot je treba uskladiti pogoje zneske udeležb, ki so izračunani na podlagi standardnega odstotka oplojevanja naložbe domače OZD in tuje osebe. V končni stopnji je seveda mogoče tako izračunano povečanje osebnih dohodkov (in oblikovanja sklada skupne porabe) formalno zajeti tudi v postavko pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, da bi s tem bila rešitev usklajena z zahtevami v zakonu. Prehodno povečanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ob drugih nespremenjenih okoliščinah je v tem modelu le sredstvo za ugotavljanje dokončnega zneska ustrezne postavke pred njegovim dokončnim izkazovanjem.

Tretji problem: upoštevanje prednostnih udeležb v skupni akumulaciji. Skrajni rešitvi sta:

Temeljni model X: del skupne akumulacije zajema domača OZD ali tuja oseba očitno ali prikrito pred ugotovitvijo ostanka dohodka skupnega poslovanja.

Teoretsko gledano to gotovo ni čisti model, vendar je s poslovnopolitičnega zornega kota pogosten, znašim zakonom pa celo predpisan, vsaj kar se tiče domače OZD. Domači OZD namreč lahko pripada znesek »za razširjanje materialne osnove dela ustrezno prispevku delavcev k ustvarjanju dohodka« pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja in ne glede na njegovo višino. Po drugi strani si pa tudi tuja oseba z licenčno ali višjimi dobavnimi ali nižjimi odkupnimi cenami zagotavlja posredni in prikriti dobiček, če pričakuje, da njena udeležba v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja ne bo zadostna za normalno oplojevanje njenih vloženih sredstev.

Temeljni model Y: vsa skupna akumulacija je zajeta v ostanek dohodka iz skupnega poslovanja.

To je teoretsko čisti model, v katerem je udeležba tako domače OZD kot tuje osebe v izključni odvisnosti od ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Ta je ob drugih nespremenjenih okoliščinah zato tudi večji od tistega v modelu X, saj ne obstajajo prednostna zajemanja pred njegovim formalnim izkazovanjem.

Četrti problem: upoštevanje podlag za ugotavljanje udeležb v skupni akumulaciji. Načelno možni rešitvi sta:

Temeljni model A: udeležba domače OZD in tuje osebe v skupni akumulaciji je odvisna izključno od njunih vloženih sredstev.

Ta model je teoretsko povsem čist in je bil normalen pred uveljavitvijo zakona o združenem delu. Sedaj pa lahko deluje le, kolikor gre za razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, medtem ko je domači OZD pred njegovo ugotovitvijo priznan že del na drugačni podlagi. Znesek udeležbe je mogoče ugotoviti le na podlagi primerjalnega, in ne knjižnega stanja naložbe domače OZD in tuje osebe. Razmerje v naložbi (ali odsotna udeležba naložbe posamezne strani) je nato upoštevana tudi kot razmerje pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja (ali odstotni udeležbi v njem). Možno pa je tudi na podlagi standardnih odstotkov oplojevanja naložbe izračunati pogojne zneske udeležb, ki so nato usklajeni z možnostmi, ki jih daje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja. Končno naj pripomnimo, da je ta model v določenem smislu veljaven prav tako tedaj, kadar priznamo domači OZD pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja povečanje njenega poslovnega sklada v znesku obvezno danih kreditov za nerazvite ali združenih sredstev za infrastrukturo, kolikor se kot osnova za izračun pojavljajo sredstva pri njej (ali poslovni sklad).

Temeljni model B: udeležba domače OZD in tuje osebe v skupni akumulaciji je odvisna ne samo od njunih vloženih sredstev, temveč tudi od drugih osnov.

Spet je dopolnilno zamišljena udeležba lahko priznana pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ali pa pri njegovem razporejanju. Naj v tem primeru ponovno spomnimo na licenčnino in razlike v cenah, ki pripadajo tuji osebi, ali na zneske, ki se s tem namenom sklicujejo na standardne osebne dohodke in omogočajo akumulacijo domači OZD pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Obračunsko tehnično pa lahko pri domači OZD zajemamo oblikovanje akumulacije v povezavi z osebnimi dohodki tudi v samo razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja, in sicer kot dodatek k siceršnjemu razporejanju v povezavi z vloženimi sredstvi. V takšnem primeru npr. ob začetku obstajata standardni odstotek dodatka akumulacije na osebne dohodke in standardni odstotek akumulacije na vložena sredstva; če ju pomnožimo z osnovami, tj. s standardnimi osebnimi dohodki in s primerjalnim stanjem naložb, dobimo pogojne zneske akumulacije, ki pripadajo različnim akterjem iz različnih naslovov. Te zneske je nato treba uskladiti z možnostmi, ki jih daje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja, in sicer z enakim odstotkom navzgor ali navzdol.

Peti problem: upoštevanje vračila naložbe v skupno poslovanje. Spet bomo navedli le dve skrajni rešitvi.

Temeljni model a: vračilo sredstev ni upoštevano posebej pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

V tem primeru je možnost za vračilo sredstev zajeta v siceršnjo udeležbo pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja ali pa je dogovorjena ločeno od tega: ob prenehanju skupnega poslovanja ali z določenimi zneski letno ne glede na tedanji poslovni izid. Tako bi vsaj teoretično bilo zanimivo vračati naložbo tuje osebe s pomočjo amortizacijskih sredstev. Res pa je ena izmed posebnosti v tem položaju obravnavane zamisli, da v nasprotju s kreditnimi odnosi le poskuša usklajevati vračilo sredstev z možnostmi, ki jih daje dohodek iz skupnega poslovanja. To seveda ne pomeni, da znesek za vračilo pomeni sestavni del udeležbe tuje osebe. V nasprotju s pravno logiko je po ekonomski plati treba zagotoviti zamenjavo dotedanjega »kapitala«, ki ga je prispevala tuja oseba, z ustreznim »kapitalom«, ki ga prispeva domača OZD. V pasivih bilance stanja se mora pojaviti poslovni sklad domače OZD namesto dotedanje obveznosti do tuje osebe iz naslova vloženih sredstev. Domača OZD pa oblikuje poslovni sklad s takšnim namenom le, če ji ga omogoča razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Vračilo naložbe tuje osebe je v tem smislu možno, če domača OZD npr. porabi celoten znesek svoje udeležbe v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja ali vsaj njegov del. Potemtakem je možno tem hitrejša vračilo naložbe tuje osebe, čim večja je udeležba domače OZD pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

Temeljni model b: vračilo sredstev je upoštevano posebej pri razporejanju ostanka dohodka iz skupnega poslovanja.

Ta primer je sicer teoretsko možen, vendar je vprašljivo, ali ga bo priznala tuja oseba, ker gre njej v škodo, medtem ko bi po našem pravnem gledanju celo utegnil kdo misliti, da gre v škodo domači OZD, saj vendar udeležba tuje osebe zajema tako »nadomestilo za gospodarjenje kot tudi znesek za vračilo sredstev«. Tehnično pa je primer mogoče izpeljati tako, da poleg siceršnjih instrumentov za razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja vzpostavimo še instrument, ki utemeljuje pogojno upoštevanje zneska za vračilo v delitveni shemi. Letno je npr. predviden absolutni znesek za vračilo ali pa določen odstotek od ostanka dohodka iz skupnega poslovanja. Če je predviden absolutni znesek, ga je mogoče revalorizirati enako kot ostale pogojne zneske akumulacije, ki pripadajo domači OZD in tuji osebi, da bi jih tako uskladili z možnostmi, ki jih daje ostanek dohodka iz skupnega poslovanja. Dokončno izračunani znesek za vračilo seveda pripada domači OZD, da bi le-ta z njim povečala svoj poslovni sklad, denarna sredstva, ki se nanašajo nanj, pa porabila pri vračilu sredstev tuje osebe.

Ko smo si tako ogledali izbrane temeljne modele, pa še pokažimo samo nekaj primerov sestavljenih modelov!

Model I 1 X E a: z vnaprej pokritimi obrestmi in vsemi osebnimi dohodki (skupaj z oblikovanjem sklada skupne porabe), toda tudi z delnim vnaprejšnjim zajemanjem akumulacije, kjer to zajemanje ni odvisno samo od vloženih sredstev, ter s posebej neobravnavanim vračilom.

Model II 1 Y A a: z neupoštevanimi obrestmi kot odbitno postavko, toda z vnaprej pokritimi vsemi osebnimi dohodki (skupaj z oblikovanjem sklada skupne porabe), brez vnaprejšnjega zajemanja akumulacije, z ugotavljanjem udeležbe v ostanku dohodka iz skupnega poslovanja za akumulacijo izključno na podlagi vloženih sredstev ter s posebej neobravnavanim vračilom.

Model II 2 Y B b: z neupoštevanimi obrestmi kot odbitno postavko, s presežkom izhodiščnih osebnih dohodkov (z oblikovanjem sklada skupne porabe) v odvisnosti od poslovnega izida, brez vnaprejšnjega izida, brez vnaprejšnjega zajemanja akumulacije, z ugotavljanjem udeležbe v ostanku dohodka za akumulacijo na podlagi vloženih sredstev in drugih osnov ter s posebej obravnavanim vračilom pri tem. ltd.

Ne nameravamo z besedami pojasnjevati vsakega možnega modela. Naj le opozorimo, da pri kombinaciji prej obravnavanih temeljnih modelov lahko obstajajo npr. naslednji:

I 1 X A a, I 1 X A b, I 1 X B a, I 1 X B b, I 1 Y A a, I 1 Y A b,
 I 1 Y B a, I 1 Y B b, I 2 X A a, I 2 X A b, I 2 X B a, I 2 X B b,
 I 2 Y A a, I 2 Y A b, I 2 Y B a, I 2 Y B b, II 1 X A a, II 1 X a b,
 II 1 X B a, II 1 X B b, II 1 Y A a, II 1 Y A b, II 1 Y B a,
 II 1 Y B b, II 2 X A a, II 2 X A b, II 2 X B a, II 2 X B b,
 II 2 Y A a, II 2 Y A b, II 2 Y B a, II 2 Y B b.

Pri sami tehnični izvedbi razporejanja ostanka dohodka iz skupnega poslovanja pa lahko uporabimo naslednje najbolj načelne razpredelnice, ki jih je seveda treba v konkretnih modelih ustrezno dopolniti:

1. Kalkulativno potrebno razporejanje odstanka dohodka iz skupnega poslovanja v določenem letu

zap. števil.	postavke	znesek
1.1	pogojni standardni znesek za povečanje izhodiščnih osebnih dohodkov in oblikovanja sklada skupne porabe v domači OZD, če še ni upoštevan pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja (izhodiščni znesek osebnih dohodkov x pogojni standardni odstotek povečanja ali ugotovljen kako drugače)	
1.2	pogojni standardni znesek za akumulacijo domače OZD izven povezave z vloženimi sredstvi, če še ni upoštevan pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja (izhodiščni znesek osebnih dohodkov x pogojni standardni odstotek akumulacije na osebne dohodke ali ugotovljen kako drugače)	
1.3	pogojni standardni znesek za akumulacijo domače OZD v odvisnosti od vloženih sredstev (vložena sredstva, preračunana na primerljivo višino x pogojni standardni odstotek donosnosti)	
1.4	prispevki in davki od zneskov 1.2 do 1.3, če še niso upoštevani pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja	
1.5	pogojni standardni znesek za udeležbo tuje osebe v odvisnosti od vloženih sredstev	

(vložena sredstva, preračunana na primerljivo višino x pogojni standardni odstotek donosnosti)

- 1.6 prispevki in davki od zneska 1.5, če še niso upoštevani pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja
- 1.7 pogojni standardni znesek za vračilo sredstev (dogovorjeni letni znesek ali v odstotku od vloženih sredstev, preračunanih na primerljivo višino)
- 1.8 prispevki in davki od zneska 1.7, če še niso upoštevani pred ugotovitvijo ostanka dohodka iz skupnega poslovanja
-
- 1.9 skupaj (1.1 do 1.8)
-

2. Koeficient pokritja kalkulatívnega razporejanja ostanka dohodka iz skupnega poslovanja v določenem letu

postavka	znesek
----------	--------

ostanek dohodka iz skupnega poslovanja
(prečiščen knjigovodski podatek za postavke
v razpredelnici 1)

vsota sestavin kalkulatívno potrebnega razporejanja
ostanka dohodka iz skupnega poslovanja (1.9)

=

3. Možno razporejanje ostanka dohodka iz skupnega poslovanja v določenem letu

zap. šte.	sestavina kalkulatívne- nega razporejanja	koeficient pokritja	sestavina x koeficient
3.1	1.1	2	
3.2	1.2	2	
3.3	1.3	2	
3.4	1.4	2	
3.5	1.5	2	
3.6	1.6	2	
3.7	1.7	2	
3.8	1.8	2	
3.9	skupaj (3.1 do 3.8) ali ostanek dohodka iz skupnega poslovanja (števec pri izračunu koeficienta 2)		

4. Razčlenitev dohodka iz skupnega poslovanja kot celote v določenem letu

zap. št.	postavka	znesek
4.1	za domačo OZD iz primarne udeležbe (prečiščen knjigovodski podatek za postavke v razpredelnici 1)	
4.2	za domačo OZD iz doračunane udeležbe za povečanje izhodiščnih osebnih dohodkov in oblikovanje sklada skupne porabe (3.1)	
4.3	za domačo OZD iz domače udeležbe za akumulacijo zunaj povezave z vloženimi sredstvi (3.2)	
4.4	za domačo OZD za akumulacijo v odvisnosti od vloženih sredstev (3.3)	
4.5	za domačo OZD za vračilo sredstev (3.7)	
4.6	za domačo OZD za prispevke in davke v zvezi s postavkami 4.1 do 4.5 (3.4 in 3.8)	
4.7	skupaj za domačo OZD (4.1 do 4.6)	
4.8	za tujo osebo za nadomestilo za gospodarjenje s sredstvi (3.5)	
4.9	za tujo osebo za prispevke in davke v zvezi s postavko 4.7	
4.10	skupaj za tujo osebo (4.8 do 4.9)	
4.11	skupaj dohodek iz skupnega poslovanja (4.7 in 4.10)	

72 REVIDIRANJE SKUPNEGA POSLOVANJA PODJETIJ IZ VEČ DRŽAV

Kjerkoli poteka skupno poslovanje podjetij iz več držav, je v načelu treba zagotoviti njihove relativno enake možnosti za vplivanje na to poslovanje, pa tudi čiste račune v pogledu rezultatov, ki so pri tem doseženi. Prvo je mogoče uresničiti z ustreznim zastopstvom v poslovnem odboru, drugo pa z revidiranjem skupnega poslovanja. Na tem mestu se ne nameravamo ukvarjati z vprašanjem, kdo naj to revidiranje opravi, temveč le z vprašanjem, na kaj naj bo usmerjeno.

V glavnem bi lahko nakazali naslednje smeri:

1. ali so bila pri poslovanju upoštevana vsa pogodbeno določila gospodarsko-finančnega značaja;
2. katera pogodbeno določila gospodarsko-finančnega značaja bi bilo treba glede na nove okoliščine dopolniti;
3. ali je poslovni izid skupnega poslovanja prikazan pravilno, s tem pa tudi udeležba tujega partnerja;
4. ali je premoženjsko stanje v zvezi s skupnimi naložbami prikazano pravilno.

V tretji točki se dotikamo revidiranja bilance uspeha, v četrti točki revidiranja bilance stanja, medtem ko nakazuje prva točka izhodišče pri revidiranju bilance uspeha in stanja, druga točka pa predloge, ki bi jih bilo treba postaviti v zvezi s spremembo obstoječe pogodbe.

Nas zanima zlasti tretja in četrta točka.

Preden pridemo do poslovnega izida skupnega poslovanja, je treba presoditi stroške, nato iz njih izvedene redne odhodke, dodatno še izredne prihodke. V zvezi s *stroški* je npr. treba odgovoriti na naslednja vprašanja:

— ali se neposredni in splošni materialni stroški pojavljajo skladno z dogovorjenimi standardi potroškov in cen, če pa takšnih standardov ni, ali so ti stroški po svojem znesku primerni in skladni z doseženimi poslovnimi učinki;

— ali je amortizacija obračuna po dogovorjenih stopnjah od ustreznih amortizacijskih osnov in le od osnovnih sredstev, ki sodelujejo pri doseganju poslovnih učinkov;

— ali so neposredni in splošni osebni dohodki obračunani skladno z dogovorjenimi standardi tako v pogledu števila in sestave delavcev kot v pogledu zneska njihovih osebnih dohodkov;

— ali se med vračunanimi pogodbenimi in samoupravnimi obveznostmi iz dohodka nahajajo le tiste, ki utemeljeno bremenijo skupno poslovanje, in ne le posameznega vlagatelja;

— itd.

V zvezi z *rednimi odhodki* se npr. pojavljajo naslednja vprašanja:

— ali je pravilno opravljena razdelitev stroškov na proizvodjalne in upravno-prodajne (v primeru vrednotenja poslovnih učinkov po proizvodjalnih stroških) ali na spremenljive in stalne (v primeru vrednotenja poslovnih učinkov po spremenljivih stroških) ter s tem v zvezi takojšnja sprememba dela stroškov v redne odhodke;

— ali so stroški, po katerih so ovrednoteni učinki, pravilno razdeljeni na končne zaloge in prodane količine;

— itd.

V zvezi z *izrednimi odhodki* se npr. pojavlja vprašanje:

— ali so skladne postavke izrednih odhodkov s pogodbo in ali so vsaj upravičljive;

V zvezi s *prihodki* se npr. pojavlja vprašanje:

— ali redni prihodki ustrezajo prodanim količinam in dogovorjenim prodajnim cenam;

— itd.

V zvezi z razdelitvijo *poslovnega izida iz skupnega poslovanja* se npr. pojavljajo vprašanja:

- ali je pri razdelitvi poslovnega izida iz skupnega poslovanja pravilno upoštevan prenos v rezerve, ki so predvidene po pogodbi;
- ali je pri razdelitvi ostanka poslovnega izida iz skupnega poslovanja pravilno upoštevana udeležba posameznega partnerja;
- ali je pravilno obračunan davek;
- itd.

Revizor bo torej moral ugotoviti, ali ni morda poslovni izid izkazan prenizko, ker je domače podjetje del lastnih stroškov prevailo na skupno poslovanje ali del pri skupnem poslovanju nastalih stroškov že spremenilo v odhodke, čeprav bi se morali še zadrževati v zalogah; ali ni imelo neupravičljivih stroškov, ki izhajajo iz neracionalnosti; ali ni morda prevailo kakih prihodkov iz skupnega poslovanja nase itd. Revidiranje bilance uspeha mora torej odgovoriti na vprašanje, ali ni tuji partner kako prikrajan v svoji letni udeležbi na poslovnem izidu iz skupnega poslovanja.

Revidiranje bilance stanja ima nekoliko drugačen, deloma celo bolj dolgoročen namen. V zvezi s *sredstvi* se npr. pojavljajo vprašanja:

— ali so stalna sredstva, nematerializirana sredstva in zaloge pravilno ovrednotene skladno s pogodbenimi določili in zahtevo, da ne skrivajo izgubo;

- ali so terjatve izkazane realno;
- kakšne so na strani sredstev možnosti za repatriacijo tuje naložbe;
- itd.

V zvezi z *obveznostmi do virov sredstev* se npr. pojavljajo vprašanja:

- ali so obveznosti prikazane pravilno in ne skrivajo izgube;
- ali je naložba tujega partnerja prikazana pravilno;
- itd.

Revizor bo torej moral ugotoviti, ali niso morda aktiva izkazana previsoko, pasiva pa prenizko, kar bi moglo nakazovati polom v prihodnosti, prav tako pa tudi, ali kake napake v bilanci stanja ne vplivajo na delitev poslovnega izida.

Gospodarski revizor se seveda ne zadržuje nujno samo ob takšnih računovodskih vprašanjih, temveč lahko posega še v preučitev neizrabljenih možnosti v preteklosti in danih priložnostih v prihodnosti. Če je naročnik revizije tuji partner, bo od njega odvisno, kakšen obseg dela bo poveril gospodarskemu revizorju. V glavnem pa moremo domnevati, da bo tuji partner zainteresiran za tem bolj poglobljeno revizijo, čim slabši je poslovni izid v zvezi s skupnim poslovanjem in čim manj njegovih predvidevanj je uresničenih.

8 Mednarodna primerjava analize poslovnega izida in finančnega stanja

80 SPLOŠNO IZHODIŠČE ZA ANALIZO FINANCIRANJA V RAZMERAH DELNIŠKIH DRUŽB

V uvodnem poglavju (točka 01) smo pojasnjevali, kako določen obseg poslovanja zahteva tudi določen obseg sredstev, ta so pa pridobljena z lastnim kapitalom, s kreditiranim kapitalom in le v majhnem obsegu ob nastajanju sprotnih ali tekočih obveznosti. Obseg poslovanja preučevanega podjetja pa je redkokdaj nespremenjen; navadno se povečuje, hkrati z njim pa tudi obseg potrebnih sredstev. Kako izpeljati financiranje povečanega obsega sredstev? Če so sredstva vedno enaka lastnemu kapitalu, kreditiranemu kapitalu in drugim sprotnim ali kratkoročnim obveznostim, je tudi njihov obseg mogoče financirati s povečanjem lastnega kapitala, s povečanjem kreditiranega kapitala ali s povečanjem drugih sprotnih ali kratkoročnih obveznosti. To zadnje je seveda zelo omejeno in zlasti ni gospodarno. Če na primer preučevano podjetje plačuje račune svojim dobaviteljem šele v tridesetih, in ne več v desetih dneh po prejemu računa, ko bi lahko izrabilo blagajniški popust (angl. *discount* ali *cash discount*, nem. *Skonto*, franc. *escompte de règlement*, ital. *sconto cassa* in špan. *descuento por pronto pago*), si tako navsezadnje oskrbi le najdražji možni kredit; ob blagajniškem popustu 2,5 %, ki ga s tem izgubi, plačuje kot kupec obresti po letni stopnji nad 45 %.³⁴ Tako je na izbiro le dvoje: povečanje sredstev financirati bodisi z dodatnim lastnim bodisi z dodatnim kreditiranim kapitalom.

Obstaja pravilo, da je financiranje s kreditiranim kapitalom najcenejše in zato gotovo zaželeno z vidika delničarjev. Obrestna mera pri kreditiranem kapitalu je manjša od pričakovanega odstotka lastnega kapitala, poleg tega pa so obresti praviloma priznane pred ugotovitvijo davčne osnove, medtem ko se dividende dobijo iz čistega dobička po obdavčitvi. Ob obrestni meri 7,5 % in stopnji 42,5 % davka od dobička, iz katerega so obresti izvzete, znaša na primer primerjalni strošek kreditiranega kapitala samo 4,3 % od tega kapitala, medtem ko je na primer pričakovana dividenda po obdavčitvi 16 % od delniškega kapitala. Zato pa so dajalci kreditov pripravljeni le na prav majhno stopnjo tveganja, kar pomeni, da je lahko znesek obresti le zelo skromen v primerjavi z zneskom dividend in da mora biti lastni kapital (skupaj z zadržanim dobičkom in drugimi oblikami zunaj delniškega kapitala) nekajkrat večji od kreditiranega kapitala. Podjetje, ki računa na kreditirani kapital, mora dokazati, da je imelo v preteklosti primerno velik dobiček, da obstaja verjetnost za nadaljevanje takšne uspešnosti, da bo mogoče po predvidevanju pokriti obresti od kreditov celo nekajkrat in da je vrednost sredstev nekajkrat večja od kredita. To pa omejuje kreditirani kapital, vsaj po rešitvah v anglo-

³⁴ R. Drew Carran: *Financing Business and Industry*. Pan Books Ltd, London 1971, stran 221.

saških državah, praviloma na 25 % do 30 % od celotnega angažiranega kapitala.³⁵

Kreditirani kapital se ne pridobiva v vseh državah ravno v bankah na podlagi kreditnih pogodb. Navadno ga prispevajo različni interesi, za kar delniške družbe v Veliki Britaniji izdajajo predvsem zadolžnice (*debentures*), medtem ko se sicer v tej zvezi pojavljajo obveznice (*bonds; Obligationen*). Zadolžnice kot tudi obveznice so izdane z nominalno vrednostjo (angl. *debenture at par, debenture at face value* ali *bond issued at par*, nem. *Parobligation*, franc. *obligation émise au pair*, ital. *obbligazione emessa alla pari* in špan. *obligación emitida a la par*), s popustom (angl. *debenture at a discount* ali *bond at a discount*) ali s premijo (angl. *debenture at a premium* ali *bond at a discount*).

Ko so izrabljene praktične možnosti za financiranje s kreditiranim kapitalom, ostane le še možnost za izdajo novih delnic, ki je najdražja, zato je potem, ko so izrabljene možnosti za financiranje v okviru zadržanega dobička, le koristno poiskati ustrezno razmerje med novim kreditiranim kapitalom in povečanim delniškim kapitalom. Tudi navadne delnice so lahko izdane z nominalno vrednostjo (angl. *par value shares*) ali brez nje, (v Veliki Britaniji *no par value shares*, v Združenih državah Amerike *no par value stock*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *nennwertlose Aktien* ali *Quotenaktien*, v Franciji *actions sans valeurs nominale*, v Italiji *azioni senza valore nominale* in v Španiji *acciones sin valor nominal*). Tržna cena navadne delnice pa je opredeljena ne z njeno nominalno vrednostjo, temveč s pričakovanimi dividendami, kar utegne nakazovati že njena knjižna vrednost. To dobimo, če od vseh sredstev delniške družbe odštejemo vse obveznosti v istem trenutku in tudi vse prednostne delnice, dobljeno razliko pa delimo s številom navadnih delnic. Takšno knjižno vrednost starih navadnih delnic je mogoče uporabiti tudi pri ocenitvah v zvezi z na novo izdanimi delnicami (angl. *new issue shares*, nem. *junge Aktien*, franc. *actions nouvelles*, ital. *azioni di nuova emissione* in špan. *acciones nuevas*) ali pa se nasloniti na tržno ceno starih navadnih delnic, ki je lahko različna od nje. Potrebno število na novo izdanih delnic za financiranje povečanja sredstev dobimo, če dodatno potrebni lastni kapital (ki je od dodatno potrebnih sredstev manjši za znesek dodatno možnega kreditiranega kapitala) delimo s ceno, po kateri bo delnica ponujena na trgu. Pri tem se delniška glavica poveča za zmnožek prodanih delnic po njihovi nominalni vrednosti, medtem ko razlika med njihovo prodajno in nominalno vrednostjo poveča vplačani presežek glavnice, oboje skupaj pa sestavlja povečani lastni kapital. Obstajajo seveda še številne druge različice izdajanja novih delnic, tudi takšne, ki prekvalificirajo del dotedanjega zadržanega dobička, vendar jih tu ne nameravamo predstavljati.

Na novo izdane delnice, ponujene na trgu vrednostnih listin, morajo biti seveda dovolj zanimive za možne investitorje, saj sicer ne bodo prodane in delniška družba ne bo prišla do potrebnega dodatnega kapitala in dodatnih sredstev. Na drugi strani se stare delnice lahko gibljejo iz rok v roke ali pa jih stari delničarji samo ponujajo na borzi vrednostnih popirjev, a ostanejo neprodane, vendar to ne vpliva na dotedanje financiranje delniške družbe. Ker pa na novo izdane delnice le sledijo usodi starih, si je koristno nekoliko ogledati, kako možni investitorji presojujejo njihovo vrednost. Izhodišče za razmišljanje je razpredelnica s podatki o delnicah različnih delniških družb, ki je

³⁵ R. Drew Carran: cit. delo, stran 139.

objavljena v ustreznih strokovnih časopisih, na primer v *The Financial Times*. Za vsako vrsto delnic razpredelnica navaja nominalno vrednost, dnevno doseženo tržno ceno (angl. *closing price*), gibanje te tržne cene v primerjavi s tisto, ki je bila dosežena prejšnji dan, največjo tržno ceno, doseženo v istem letu (angl. *high*), in najmanjšo tržno ceno, doseženo v istem letu (angl. *low*). Navedena je tudi zadnja letna dividenda v absolutnem znesku ali v odstotkih od nominalne vrednosti; če množimo njeno nominalno vrednost z navedenim odstotkom, dobimo znesek zadnje letne dividende na delnico. Če nato delimo znesek zadnje letne dividende z dnevno doseženo tržno ceno in zmnožek pomnožimo s 100, dobimo **dividendno donosnost** delnice, izraženo v odstotkih. V Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike jo imenujemo *dividend yield*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Aktienrendite*, v Franciji *rendement des actions*, v Italiji *rendimento azionario* in v Španiji *rentabilidad de las acciones*. Donosnost delnic različnih delniških družb je seveda mogoče primerjati, prav tako pa tudi donosnost delnic določene vrste s podobno prikazano donosnostjo obveznic določene vrste. Znano je, da celota dividend v posameznem letu še ne izčrpa nujno tedanjega čistega dobička, saj del tega utegne še naprej ostati v okviru delniške družbe kot zadržani dobiček. V Veliki Britaniji v tej zvezi poznajo pojem **dividendno pokritje** (angl. *dividend cover*) kot razmerje med dobičkom delniške družbe v posameznem letu (po obdavčitvi in plačilu prednostnih dividend) in tedanjo vsoto izplačanih dividend ali dividend, ki jih delniška družba namerava izplačati. Dividendno pokritje pove, kolikokrat je celota dividend pokrita z ustreznim delom dobička (*times covered*). Možno pa je tudi izračunati, koliko tega dela dobička se nanaša na posamezno delnico, o čemer govorimo kot koeficient **dobička na delnico** (v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike *earnings per share* ali *EPS*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Gewinn pro Aktie*, v Franciji *bénéfice par action*, v Italiji *utile per azione* in v Španiji *beneficio por acción*). Podatki za izračun tega razmerja se ločijo od države do države. Dobiček pa se lahko preračuna tudi na tržno ceno delnice, tako da dividendno donosnost delnice pomnožimo z dividendnim pokritjem. Za ta pojem imajo v Veliki Britaniji izraz *earnings yield*, ki bi ga lahko poslovenili **dobičkovna donosnost delnice**, izražena v odstotkih. Njena recipročna vrednost ali tržna cena delnice, deljena s pripadajočim čistim dobičkom, pa je **razmerje med ceno delnice in pripadajočim delom čistega dobička**, ki mu v Veliki Britaniji pravijo *price-earnings ratio* ali *P/E ratio*. Dividendna donosnost delnice omogoča oceno sedanjega stanja delniške družbe, dobičkovna donosnost delnice ter razmerje med ceno delnice in pripadajočim delom čistega dobička pa poudarjata obete za prihodnost. Možni investitor primerja te podatke za različne vrste delnic in se nato odloči. Vidimo torej, da je knjižna vrednost delnice lahko bistveno drugačna od njene tržne cene; prva je povezana z notranjim in druga z zunanjim vidikom delovanja delniške družbe. Tržna cena delnice se lahko spreminja že s splošnim stanjem na trgu vrednostnih papirjev, na katerem so odločilni investitorji; če ti optimistično gledajo na prihodnji gospodarski razvoj, cene rastejo, čemur v žargonu rečejo »bikovski« trg (angl. *bull market*), če pa prevlada pesimizem, cene padajo in se govori o »medvedjem« trgu (angl. *bear market*). V okviru teh splošnih gibanj pa je cena posamezne delnice odvisna še od tega, kako bo (po pričakovanju) splošni gospodarski razvoj vplival na razvoj preučevane delniške družbe. Čeprav nima gibanje tržnih cen delnic preučevane delniške družbe nikakršnega vpliva na njeno bilanco sta-

nja, je bistvenega pomena za možnost njenega financiranja z izdajo novih navadnih delnic.

Podobno je s prednostnimi delnicami in z obveznicami, ki lahko prav tako kotirajo na borzah vrednostnih listin. Glavna razlika pa je, da na njihovo knjižno vrednost ne vpliva zadržani dobiček, da lastniki obveznic niso lastniki družbe in da je obveznice kot katerokoli drugo obliko kreditiranega kapitala — razen v izjemnih primerih — treba odplačati, kar pri obravnavanju financiranja pomeni, da se bodo dotedanja sredstva čez nekaj časa zmanjšala. V tej zvezi je koristno omeniti, da v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike radi navajajo **razmerje kapitalov** tako, da znesek kreditiranega kapitala in prednostnih delnic v okviru lastnega kapitala primerjajo (to je delijo) z zneskom navadnih delnic v okviru lastnega kapitala. V števcu je torej kapital, ki povzroča stalne obresti ali dividende, v imenovalcu pa kapital, ki povzroča dividende, odvisne od poslovnega izida. Temu razmerju rečejo v Veliki Britaniji *gearing* in v Združenih državah Amerike *debt ratio*; v splošnem lahko ugotovimo, da se postopoma povečuje. Izračunava pa se na več načinov, saj so na primer v okviru kreditiranega kapitala lahko prekoračitve na tekočem računu pri banki (*bank overdraft*) enkrat zajete, drugič pa ne. Povečanje razmerja kapitalov omogoča povečevati dividende hitreje, kot se povečuje dobiček. Lahko pa nas pri opazovanju istega problema zanima ne neposredno razmerje kapitalov, temveč razmerje med njim pripadajočimi deli dohodka. V tej zvezi se pojavlja kazalnik **mnogokratnik obresti** (angl. *times interest earned*), to je razmerje med čistim dobičkom, povečanim za obresti, in obrestmi (ali dobičkom pred obdavčitvijo z vštetimi obrestmi in kosmatimi obrestmi). Pri njegovem izračunu že spet obstaja več različic; lahko denimo upoštevamo obresti od prekoračitev na tekočem računu pri banki ali pa ne, upoštevamo enako kot obresti tudi stalne dividende pri prednostnih delnicah (*priority percentages*) ali pa ne. Vendar ima ta mnogokratnik napako, da zanemarija obstoj zadržanega dobička iz prejšnjih let, ki prav tako omogoča obračunavanje in izplačevanje dividend. Če na primer znaša 1 (ena), navadni delničarji ne morejo dobiti nikakršnih dividend iz dobička obravnavanega dela; če znaša manj kot 1 (ena), pa ni mogoče pokriti niti stalnih obveznosti iz angažiranega kapitala.

Tako smo prišli še do vprašanja delitve dobička, kjer ima pomembno vlogo dividendna politika, ki upošteva tako prihodnje stroške kapitala v delniški družbi kot tudi obdavčitev in druge državne ukrepe. Gotovo si delniška družba, ki izplačuje zelo visoke dividende, s tem zmanjšuje možnosti za zadržani dobiček. Zadržani dobiček ji seveda omogoča cenejše financiranje od tistega z razpisovanjem novih delnic, ki že samo po sebi povzroča stroške; na drugi strani pa najemanje novih kreditov in vzpostavljanje dodatnega kreditiranega kapitala namesto zadržanega dobička v okviru lastnega kapitala povečuje razmerje kapitalov v prej obravnavanem smislu in zmanjšuje mnogokratnik obresti v prej obravnavanem smislu ter s tem povečuje tveganje, saj se lahko hitreje pojavi izguba. Vendar se (možni) delničarji močno zanimajo za dividende. Ker pride delniška družba, pri kateri dividende iz leta v leto močno nihajo, na slab glas, obstajata težnja, da ostanejo dividende nespremenjene celo tedaj, kadar se poslovni izid zmanjša. Ker pa so delničarji zainteresirani tudi za prihodnje dividende, jim ni vseeno, kako so v posameznem letu dividende pokrite s tedanjim čistim dobičkom. Če so več kot pokrite, je zajamčeno, da se tudi kljub morebitnemu prihodnjemu zmanjšanju poslovnega izida ne bodo zmanjšale, saj jih bo mogoče črpati iz zadržanega dobička preteklih

let. Tako se spet vračamo h kazalniku dividendnega pokritja (*dividend cover*), ki je že bil omenjen. Tu samo še povejmo, da ga je za posamezno delnico mogoče izračunati tudi iz objavljenih podatkov, tako da 100 delimo z zmnožkom dividendne donosnosti delnice in pripadajočega dela čistega dobička (*P/E ratio*), o čemer smo prav tako že govorili.

Na koncu še nekaj besed o vračilu kreditiranega kapitala. Če izvzamemo redke primere, da je trajnejše narave (angl. *irredeemable loans*, *irredeemable debentures*), je vedno znana njegova zapadlost (angl. *due date* ali *maturity*, nem. *Fälligkeit*, franc. *échéance*, ital. *scadenza* in špan. *vencimiento*), ko je obveznost treba izpolniti. V tej zvezi govorimo o **zapadlih obveznicah**, ki se v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike imenujejo *matured bonds*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *zur Rückzahlung fällige Obligationen*, v Franciji *obligations échues à rembourser*, v Italiji *obbligazione scadute da rimborsare* in v Španiji *obligaciones vencidas a reembolsar*, ter o **odkupu obveznic** (angl. *redemption of bonds*, nem. *Einlösung von Obligationen*, franc. *remboursement d'obligations*, ital. *rimborso di obbligazioni* in špan. *reembolso de obligaciones*). Denar za njihovo izplačilo ali za vračilo je mogoče oskrbeti na različne načine, od katerih ne gre zanemariti niti novega najemanja kreditiranega kapitala. Obstajajo seveda tudi možnosti za spremembo kreditiranega kapitala v lastniški kapital. Znano je, da nekatere delniške družbe izdajajo obveznice, ki jih lastnik lahko ob določenih pogojih kasneje zamenja za navadne delnice, če želi (angl. *convertible loan stock*). Takšne obveznice prinašajo praviloma manjše obresti kot siceršnje, vendar njihov lastnik računa, da bo z njihovo pomočjo lažje prišel do navadnih delnic, če mu bo ustrezalo razmerje med njihovo tržno in konveržno ceno. Za delniško družbo pa je izdajanje takšnih obveznic koristno, ker iz že znanih razlogov pride ob začetku do kreditiranega, in ne lastnega kapitala ter ker ob začasno potlačenih tržnih cenah svojih navadnih delnic postavlja konveržno ceno, višjo od tržne, in tako ob izpolnjenih pričakovanih lahko izda nove navadne delnice po zaželenih cenah. Kreditirani kapital je seveda tudi mogoče vrniti, če je nadomeščen z zadržanim dobičkom. V takšnem primeru se neposredno zmanjšajo denarna sredstva delniške družbe v znesku vrnjenega kapitala.

Razlike v financiranju istovrstnih podjetij v različnih državah povzročajo ob drugih nespremenjenih okoliščinah, da je tudi potreben poslovni izid različen. Tako si na primer lahko zamišljamo delniško družbo, ki se v kaki zahodni državi ukvarja z enakim poslovnim predmetom kot kaka organizacija združenega dela v Jugoslaviji, ima enak obseg poslovanja, enako opremljenost, enako število delavcev, enako proizvodnost dela in še kaj, edina razlika je pa v tem, da je na primer kapital delniške družbe pridobljen z razpisom navadnih delnic, kapital domače organizacije združenega dela pa z bančnim kreditom. Vzemimo še, da je celo pričakovani odstotek dividende pri delniški družbi enak dogovorjeni obrestni meri pri domači organizaciji združenega dela. Toda delniški družbi ne bo nikoli treba vrniti delniškega kapitala, medtem ko bo domača organizacija združenega dela morala vrniti bančni kredit, in sicer že v nekaj letih. To pomeni, da delniški družbi pri nadaljnjem poslovanju v nespremenjenem obsegu in ob nespremenjenih okoliščinah ni potreben nikakršen zadržani dobiček, le-ta pa je pogoj za delovanje naše organizacije združenega dela, saj mora pri nadaljnjem financiranju na novo oblikovani poslovni sklad nadomestiti z dotedanjim bančnim kreditom, medtem ko denarna sredstva na novo oblikovanega poslovnega sklada uporabi za vračilo

bančnega kredita. Ob drugih nespremenjenih okoliščinah potrebuje domača organizacija združenega dela potemtakem večji ostanek dobička kot delniška družba; to pa je mogoče doseči le, če so pri njej nižji osebni dohodki ali višje prodajne cene. Če je že v začetnih letih obstoja zaradi posebnosti financiranja domača organizacija združenega dela v precej slabšem položaju kot istovrstna delniška družba, pa se kasneje zadeva obrne. Če le domača organizacija združenega dela utegne vrniti ves začetni bančni kredit in so njena sredstva v celoti pokrita s poslovnim skladom kot nekakšnim »lastnim kapitalom« ali bolje »trajnim družbenim kapitalom«, ki ga upravlja, pa vsaj na podlagi sedanjih instrumentov ekonomske politike od njega ni treba več obračunavati obresti in tudi zamišljena stopnja najmanjše akumulacije od poslovnega sklada še ne vodi zadovoljivo do jasne predstave o stroških lastnega kapitala, medtem ko pri delniški družbi še vedno ostanejo dividende kot njen gibljivi strošek lastnega kapitala.

81 SPLOŠNO IZHODIŠČE ZA ANALIZO INVESTIRANJA V PODJETJU

Pričakovana donosnost kapitala, ki je viden na pasivni strani bilance stanja, zahteva določeno donosnost sredstev, ki so vidna na aktivni strani bilance stanja. Podrobnejši izračun donosnosti sredstev pa je nato odvisen od tega, ali izhajamo iz vsega kapitala ali le iz lastnega kapitala, medtem ko obrestim, ki pripadajo lastnikom kreditiranega kapitala, pripisujemo v preučevanem podjetju naravo stroškov. V prvem primeru donosnost sredstev računamo tako, da primerjamo čisti dobiček, povečan za stroške financiranja, z vsemi sredstvi ali vsaj s tistimi, ki so že zmanjšana za sprotne obveznosti, ki ne povzročajo stroškov financiranja. V drugem primeru pa donosnost sredstev računamo tako, da primerjamo le čisti dobiček s tistim delom sredstev, ki imajo svoje kritje v lastnem kapitalu. Gotovo je celovitejša prva rešitev. Povsem enako kot presojamo donosnost že obstoječih sredstev v trenutku, ki ga zrcali bilanca stanja, je treba presojati donosnost kateregakoli novega projekta, ki zahteva nova sredstva ali le spreminja dotedanja denarna sredstva v druge pojavne oblike. To velja tudi za tako imenovane investicije v tehničnem smislu ali za nakup novih zgradb in opreme ter z njimi povezano drugo angažiranje sredstev. Če že zanemarimo pogostne odločitve na podlagi **nujnosti ali odložljivosti** (angl. *urgency or postponability*), ko ima prednost tista rešitev, katere odlog bo po pričakovanju najbolj okrnil dobiček, pridemo do **donosnosti naložbe** kot sodila za izbiro med možnimi različicami ali do **donosnosti lastnega kapitala v naložbi** (angl. *rate of return* ali *return on investment, ROI*). V prvem primeru delimo letni čisti dobiček iz te naložbe, povečan za ustrezne obresti, s celotno naložbo; da bi prišli do jasnejše predstave, upoštevamo ne samo izračun za prvo leto, temveč povprečni izračun za vsa leta predvidene življenjske dobe, saj bo v projektu zaradi amortiziranja angažiranih iz leta v leto manj sredstev in bodo sproščena amortizacijska sredstva omogočala financiranje novega projekta, prav tako pa se iz leta v leto lahko spreminja pričakovani čisti dobiček in zlasti še znesek obresti. Če poznamo sestavo kapitala, ki bo omogočal takšno novo naložbo, a tudi stroške, ki jih povzroča posamezna vrsta kapitala, lahko izračunamo še pričakovano donosnost kapitala v zvezi z naložbo; pričakovana donosnost naložbe

praviloma ne bi smela biti manjša od pričakovane donosnosti kapitala; boljše je seveda različica, ki omogoča večji odmik prve od druge. V drugem primeru pa delimo le letni čisti dobiček iz preučevane naložbe s tistim delom celotne naložbe, ki ga pokriva lastni kapital; že spet je treba upoštevati povprečno razmerje v vseh letih predvidene življenjske dobe projekta.

Doslej smo vprašanja investiranja v podjetjih omejevali na vprašanja donosnosti sredstev. Toda osrednja ekonomska kategorija, s katero se ukvarjamo pri financiranju, so finančna sredstva ali denar, ne pa čisti dobiček. Zato je glavno pozornost treba usmeriti na prejeme, to je povečanje denarnih sredstev (angl. *receipts*, nem. *Einnahmen*, franc. *encaissements*, ital. *introiti* in špan. *ingreso*), in na izdatke, to je zmanjšanje denarnih sredstev (angl. *disbursements*, nem. *Ausgaben*, franc. *décaissements*, ital. *pagamenti* in špan. *pagos*) v obravnavanem razdobju. Iz zornega kota gibanja denarnih sredstev pa lahko presodimo uspešnost posamezne različice naložbe v nov projekt, ki zahteva nakup novih zgradb in opreme ter drugo angažiranje sredstev, tudi z **vračilno dobo naložbe** (angl. *pay-back period*); tista različica, po kateri čisti dobiček (povečan za obresti ali brez njih) in amortizacija omogočata hitrejšo vrnitev vloženega denarja, je po tem sodilu uspešnejša. Vračilno dobo naložbe torej izračunamo tako, da delimo izdatke v zvezi s projektom z letno vsoto prejemkov, ki se pojavljajo v zvezi s čistim dobičkom (povečanim za obresti ali brez njih) in amortizacijo projekta. Vendar je takšno sodilo neobčutljivo za tisto, kar se dogaja z naložbo po njeni izračunani vračilni dobi. Zato se v sodobnem svetu postopoma uveljavljata dve metodi, ki upoštevata tovrstne prejeme in izdatke v celotni življenjski dobi projekta ter jih z diskontiranjem preračunata na njihovo sedanjo, to je današnjo vrednost (angl. *discounted cash flow* ali *DCF*). Prva metoda je metoda **čiste sedanje vrednosti** (angl. *net present value* ali *NPV*). Pri njej je diskontiranje prihodnjih prejemkov (in izdatkov) izvedeno na podlagi koeficientov, ki upoštevajo povprečno obrestno mero razpoložljivega kapitala ali — bolje — pričakovano povprečno stopnjo donosnosti kapitala. Čim večja je ta obrestna mera in čim bolj je oddaljeno leto, v katerem se pojavlja kak znesek, tem manjša je njegova sedanja, to je današnja vrednost. V tej obrestni meri ali stopnji donosnosti so potemtakem že upoštevana pričakovanja lastnikov kapitala (financiranje). Če je nato pri preučevani naložbi (investiranju) vsota sedanje vrednosti prihodnjih prejemkov, povezanih s čistim dobičkom in amortizacijo iz te naložbe, višja od sedanjih vrednosti izdatkov, se pravi od same naložbe, se naložba že izplača. Če obstaja več različic z različnimi začetno investiranimi zneski, je boljše tista, pri kateri je razmerje med sedanjo vrednostjo prihodnjih prejemkov (števec) in sedanjo vrednostjo izdatkov (imenovalec) največje. Toda ta metoda še ne daje odgovora na vprašanje, kakšno obrestno mero ali stopnjo donosnosti kapitala prinaša posamezni projekt. Odgovor daje šele metoda **notranje stopnje donosnosti** (angl. *internal rate of return* ali *IRR*). Tudi pri tej izračunavamo sedanjo vrednost prihodnjih prejemkov in sedanjo vrednost izdatkov v zvezi z naložbo, vendar na podlagi koeficientov, ki upoštevajo alternativno različne obrestne mere ali povprečne stopnje donosnosti kapitala; tista obrestna mera ali povprečna stopnja donosnosti kapitala, pri kateri je sedanja vrednost prihodnjih prejemkov izravnana s sedanjo vrednostjo izdatkov, je notranja stopnja donosnosti posameznega projekta. Tisti projekt, pri katerem je notranja stopnja donosnosti večja, je potemtakem boljši.

Ni pomembno samo, da je podjetje donosno, biti mora tudi **plačilno sposobno** ali *solventno*. Solventnost (angl. *solvency*, nem. *Zahlungsfähigkeit* ali *Solvenz*, franc. *solvabilité*, ital. *solvibilità* in špan. *solvencia*) je dolžnikova sposobnost poravnati zapadle obveznosti. V Jugoslaviji ji pravimo tudi likvidnost podjetja ali likvidnost organizacije združenega dela. Sicer pa obstaja še likvidnost sredstev, s katero razumemo preoblikovalno sposobnost sredstev in njihovo oddaljenost od denarne oblike. Tako štejejo za **likvidna sredstva** tista, ki jih je mogoče takoj uporabiti pri izplačilih; takšna so gotovina v blagajni, denar v bankah pa tudi vrednostne listine, ki jih je mogoče takoj spremeniti v denar. Nekoliko ožje je opredeljeno stanje **gotovinskih likvidnih sredstev**, saj so pri tem izključene vnovčljive vrednostne listine. V Veliki Britaniji imajo za ta pojem izraz *liquidity position*, v Združenih državah Amerike *cash position*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Barliquidität*, v Franciji *trésorrie* ali *position de trésorerie* ali *situation de trésorerie*, v Italiji *disponibilità* ali *posizione di tesoreria* in v Španiji *tesoreria* ali *situación de tesoreria*. Druga sredstva so bolj oddaljena od denarne oblike, tistim, ki jih sploh ne bo več mogoče spremeniti vanjo, pa lahko pravim nelikvidna sredstva; ta je treba odpisati. Na drugi strani je obveznosti mogoče razvrščati po njihovi zapadlosti. Ena izmed nalog financiranja v podjetju je seveda skrbeti za usklajevanje zapadlih obveznosti z likvidnimi sredstvi. Vsak dan sproti je mogoče ugotavljati, ali takratna likvidna sredstva zadostujejo za poravnavo zapadlih obveznosti. Iz bilance stanja pa tega ni več mogoče natančno razbrati za nazaj, saj v njej ni podatkov, kdaj kaka obveznost zapade in kdaj se bo kako nedensko sredstvo spremenilo v denarno obliko. Zato imajo vsa razmerja, ki so izračunana na podlagi bilance stanja, omejeno izrazno moč. To velja tudi za **kratkoročni koeficient plačilne sposobnosti**, izražen kot razmerje med denarnimi sredstvi skupaj z drugimi sredstvi, ki jih je v kratkem roku mogoče spremeniti v denarno obliko, in v kratkem roku zapadlami obveznostmi; temu razmerju v Veliki Britaniji pravijo *liquidity ratio*, v Združenih državah Amerike *working capital ratio*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Liquiditätsgrad*, v Franciji *ratio de liquidité* ali *coefficient de liquidité*, v Italiji *indice di liquidità* ali *coefficiente di liquidità* in v Španiji *coeficiente de liquidez*. Obstajajo seveda še številni drugi kazalniki, ki pa jih ne bomo na tem mestu navajali.

Da bi se lažje izognili plačilni nesposobnosti, je koristno sestavljati **predračun gibanja denarnih sredstev**, ki ga v Veliki Britaniji imenujejo *cash flow forecast*, v Združenih državah Amerike *cash budget*, v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji *Zahlungsplan*, v Franciji *prévisions de trésorerie*, v Italiji *previsione finanziaria* in v Španiji *presupuesto de tesoreria*. Ta se seveda bistveno loči od predračuna prihodkov in odhodkov. Načrtovani prihodki v posameznem mesecu nakazujejo prejeme morda šele v naslednjem mesecu, medtem ko načrtovani odhodki v posameznem mesecu praviloma predpostavljajo izdatke že v prejšnjih mesecih. Amortizacija sploh ni izdatek v mesecu, v katerem je obračunana, zato pa je izdatek povezan z reinvestiranjem amortizacijskih sredstev. Kolikor kumulativa predvidenih mesečnih prejemkov in izdatkov nakazuje trajen primanjkljaj denarnih sredstev, je treba vključiti nov, trajnejši kapital. Kolikor se primanjkljaj denarnih sredstev pojavlja zgolj občasno, ga je mogoče v zahodnih podjetjih rešiti z izdajo kratkoročnih vrednostnih listin, prav tako pa je v kratkoročne vrednostne listine koristno naložiti presežek likvidnih sredstev, da bi bilo mogoče izboljšati donosnost sredstev kot celote.

Nekoliko drugačne informacije daje **izkaz gibanja sredstev** ali **izkaz finančnih tokov**, o katerem smo govorili v 6. poglavju, in ki ima v zahodnih podjetjih različna imena in neenotno vsebino; največ ga uporabljajo v Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji. Njegovo angleško ime je *statement of source and application of funds* ali *statement of changes in financial position* ali preprosto *funds statement*, nemško *Kapitalflussrechnung* ali *Mittelbewegungsbilanz* ali *Mittelveränderungsbilanz*, francosko *état d'origine et d'emploi de fonds* ali *tableau de financement*, italijansko *situazione dei capitali* in špansko *estado de origen y aplicación de fondos*. V eni izmed možnih opredelitev izkazuje na strani pritokov (angl. *funds derived from*) čisti dobiček, amortizacijo, povečanje obveznosti in zmanjšanje sredstev, na strani odtokov (angl. *funds absorbed by*) pa povečanje sredstev in zmanjšanje obveznosti. Če je sestavljen kot obračunski izkaz, omogoča lahko spoznavanje, kaj se je dogodilo z dobičkom, z novim kapitalom in tako naprej; če je sestavljen kot predračunski izkaz, pa omogoča pravočasno izvesti ukrepe zoper finančno neugodno situacijo. Iz njega je namreč jasno razvidno, da si nakupa novih zgradb, strojev ali povečanja zalog, to je postavk na strani odtokov, ni mogoče zamisliti brez pokritja v čistem dobičku, amortizaciji ali v novih obveznostih, to pa spet priča o potrebnosti medsebojnega povezovanja investiranja in financiranja. Več o tem izkazu smo pa govorili v 6. poglavju.

82 UVOD V SPLOŠNO UVELJAVLJENE KAZALNIKE V ZVEZI Z ANALIZO

Kazalniki so takšni številčni podatki, ki imajo spoznavno moč in omogočajo oblikovati sodbe o poslovanju določene enote računovodskega obravnavanja in o njenih rezultatih. S srbohrvaško besedo jih nazivamo pokazatelji in s tujko indikatorji. Njihova opredelitev pa ni enotna niti v teoriji niti v praksi. Medtem ko večina s kazalniki razume le relativna števila, dobljena s primerjavo dveh velikosti, jih nekateri širijo tudi na posebej pomembna absolutna števila. To velja tako za domače rešitve kot za rešitve v drugih državah. V angleški, ameriški in francoski literaturi so kazalniki označeni z *ratio* in vedno označujejo razmerje med dvema primerljivima velikostma; zaradi tega jih nekateri domači avtorji celo prevajajo s *količniki*. Nasprotno so v nemški literaturi označeni s *Kennzahl*, *Kennziffer* ali *Messzahl*, torej spoznavno število, pri čemer zlasti prva dva izraza utegneta zajemati poleg ustreznih razmerij še posamezna števila, vsote, razlike in srednje vrednosti. Prav tako kot v pogledu opredelitve kazalnikov tudi ne najdemo enotnosti v njihovem razvrščanju. Vendar v angleški in ameriški literaturi le prevladuje njihovo razvrščanje v dve skupini: *financial ratios* (finančni kazalniki) in *operating ratios* (operativni kazalniki); podobno najdemo v nemški literaturi razliko med *finanzwirtschaftlichen Kennzahlen* (finančnogospodarski kazalniki) in *produktionswirtschaftlichen Kennzahlen* (proizvajalno-gospodarski kazalniki).

Izbira kazalnikov je pogojena predvsem z družbenoekonomskim sistemom. Toda medtem ko so v socialističnih državah kazalniki praviloma predpisani, jih v kapitalističnih državah oblikuje teorija in dobra poslovna praksa. Medtem ko je v socialističnih državah dan večji poudarek odmikom od načrtovanih velikosti, so v kapitalističnih državah usmerjeni bolj k ugotavljanju koeficientov kot razmerja med dvema različnima, toda medsebojno poveza-

nima kategorijama (*Beziehungszahlen*) ter k ugotavljanju stopenj udeležbe kot razmerja med delom in celoto kake kategorije (*Gliederungszahlen*). Pri tem pa je zanimivo, da angleška in ameriška literatura ne posveča dovolj pozornosti razlikam med koeficienti in stopnjami udeležbe, zaradi česar je tudi njihovo izrazje manj dosledno.

V nadaljevanju nameravamo najprej prikazati nekaj najbolj tipičnih kazalnikov, ki jih poznajo v kapitalističnih državah. Čeprav se pojavljajo manjše razlike v kazalnikih, ki jih uporabljajo v Veliki Britaniji, Združenih držav Amerike in Zvezni republiki Nemčiji, se v glavnem le srečujemo povsod z naslednjimi:

A — Finančno-gospodarski kazalniki

1. Donosnost (angl. *return*, franc. *rentabilité*, nem. *Rentabilität*, *Rendito* ali *Kapitalrentabilität*)

a) donosnost lastnega (trajnega) kapitala =

$$\frac{\text{čisti dobiček}}{\text{lastni kapital}}$$

Pri tem čisti dobiček ne zajema več davka iz dobička, lastni kapital pa je opredeljen z delniškim kapitalom, rezervnimi skladi in drugim zadržanim dobičkom. V nemški literaturi je to razmerje označeno z *Rentabilität des Eigenkapitals*, medtem ko ameriška literatura preprosto opisuje razmerje kot *net profit to net worth*, ali z izrazom *rate of earnings on stockholders' equity*. Možno pa je zaslediti tudi izraz *return on investment* ali *ROI*, za katerega pa ni vedno jasno, ali se nanaša na donosnost lastnega kapitala ali na donosnost celotnega kapitala, prav tako pa tudi ne, ali v števcu upošteva ves dobiček ali samo tistega iz rednega poslovanja, tj. *operating profit*.

b) donosnost celotnega kapitala (ali vseh sredstev) =

$$\frac{(\text{čisti}) \text{ dobiček} + \text{dane obresti za dolgoročni kapital}}{\text{celotni kapital (ali vsa sredstva)}}$$

Pri tem celotni kapital zajema poleg lastnega kapitala še ves dolgoročni tuji kapital. V nemški literaturi je to razmerje označeno z *Rentabilität des Gesamtkapitals*. Nasprotno v Združenih državah Amerike namesto čistega dobička navadno jemljejo dobiček z zajetim davkom, kar imenujejo *earnings before interest and taxes*, celotni kapital pa razumejo kot sredstva ali *assets*, torej aktiva, in ne zoženi del pasiv v bilanci stanja, nakar kazalnik imenujejo *rate of earnings on total capital employed*.

c) dobičkonosnost prihodkov =

$$\frac{(\text{čisti}) \text{ dobiček}}{\text{prihodki}}$$

Spet se pojavljajo različice v izvedbi tega kazalnika. Medtem ko v Zvezni republiki Nemčiji navadno izhajajo iz čistega dobička, je v Združenih državah Amerike izhodišče v dobičku z zajetim davkom, kar imenujejo *net*

income to stockholders (before income taxes); dodatna razlika v števcu se utegne pojaviti s tem, da nekateri upoštevajo le dobiček iz rednega poslovanja, tj. *operating profit*, drugi pa dodatno še obresti. Prav tako so prihodki navadno omejeni le na čiste prihodke iz prodaje, tj. prihodke iz prodaje, zmanjšane za popuste. V nemški literaturi je obravnavani kazalnik imenovan *Umsatzrentabilität* (donosnost prodaje); zaradi tega smo ga tudi uvrstili v skupino kazalnikov donosnosti, čeprav po razumevanju donosnosti to ni več. V ameriški literaturi je kazalnik označen z *ratio of net income to sales* ali *rate of return on net sales* ali *profit percentage on sales* ali *net income ratio*, kar ne dokazuje samo, da je tamkajšnje razumevanje donosnosti zelo ohlapno, temveč tudi, da ne poznajo natančnosti pri označevanju izvirnih kategorij, ki so označene z *net income*, čeprav so po svojem bistvu dobiček z vključenim davkom.

2. Sestava financiranja

a) delež lastnega kapitala =

lastni kapital

—————
celotni kapital

Pri tem je lastni kapital opredeljen z delniškim kapitalom, rezervnimi skladi in drugim zadržanim dobičkom. Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Eigenkapitalstruktur*, medtem ko je v ameriški literaturi v uporabi izraz *equity ratio* ali *proprietary ratio*.

b) delež dolgoročnega kapitala =

dolgoročni kapital

—————
celotni kapital

Z dolgoročnim kapitalom je razumeti lastni kapital in dolgoročni kapital. Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Langfristkapitalstruktur*, v ameriški literaturi pa je manj pogosten.

c) pokritje naložb z dolgoročnim kapitalom =

dolgoročni kapital

—————
stvarne, nematerialne in finančne naložbe

Pri tem naložbe zajemajo vsa sredstva razen tekočih ali obratnih sredstev (in razmejitenih postavk po nemški praksi). Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Anlagendeckung*, v ameriški literaturi pa je manj pogosten.

3. Plačilna sposobnost

a) pospešeni koeficient =

denar in kratkoročne terjatve

—————
kratkoročne obveznosti

Pri tem zajema števec denar v blagajni in banki, hitro vnovčljive vrednostne listine in terjatve do kupcev, imenovalcev pa obveznosti do dobaviteljev, kratkoročne bančne kredite in dobljene predujme. Kazalnik je v nemški literaturi označen tudi z *Liquidität 1. Grades* in v ameriški literaturi s *quick ratio*.

b) kratkoročni koeficient =

$$\frac{\text{kratkoročna sredstva}}{\text{kratkoročne obveznosti}}$$

Po nemški literaturi zajema števec poleg denarja in kratkoročnih terjatev še zaloge, vendar ne tudi nedokončane proizvodnje. Po ameriški literaturi zajema števec vsa tekoča sredstva, tj. krožeča, gibljiva, obratna sredstva. Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Liquidität 2. Grades* in v ameriški literaturi s *current ratio*.

4. Obračanje sredstev in kapitala

a) obračanje celotnega kapitala (vseh sredstev) =

$$\frac{\text{prihodki}}{\text{celotni kapital (vsa sredstva)}}$$

Celotni kapital je vzet iz pasiv kot njihov najpomembnejši del (po nemški praksi), vsa sredstva pa iz aktiv (po ameriški praksi), medtem ko so prihodki lahko omejeni tudi le na prihodke iz prodaje. Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Umschlagshäufigkeit des Gesamtkapitals* in v ameriški literaturi z *assets turnover*.

b) obračanje zalog materiala =

$$\frac{\text{poraba materiala}}{\text{zalog materiala}}$$

Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Umschlagshäufigkeit des Rohstofflagers* in v ameriški z *rate of materials turnover*.

c) obračanje zalog proizvodov =

$$\frac{\text{prodaja proizvodov}}{\text{zaloga proizvodov}}$$

Kazalnik je v nemški literaturi označen z *Umschlagshäufigkeit des Fertiglagers* in v ameriški z *merchandise turnover ratio*.

č) trajanje danega kredita odjemalcem v dnevih =

$$\frac{\text{terjatve do kupcev} \times 360}{\text{prihodki iz prodaje}}$$

Kazalnik je v nemški literaturi označen s *Kunden-kreditdauer in Kalendertagen* ter v ameriški z *number of days sales in receivables*.

B — Proizvajalno-gospodarski kazalniki

Ti kazalniki lahko predočijo koristnost uporabe materiala, opremljenost dela s sredstvi itd., najpomembnejša sta pa dva:

1. gospodarnost =

prihodki

odhodki

Pri tem so z odhodki mišljeni stroški, ki se nanašajo na prodane količine, s prihodki pa tisti, ki so dobljeni ob prodaji. Ta kazalnik je v ameriški literaturi označen z *operating ratio* ali *index of operating efficiency*. V nemški literaturi pa ni pogosten.

2. proizvodnost =

$$\frac{\text{prihodki}}{\text{delavci}}$$

Ta kazalnik navaja nemška literatura kot *Produktivität des Faktors Arbeit*, ker je po metodiki OEEC mogoče obravnavati tudi proizvodnost drugih dejavnikov. Ni pa zanesljiv v primerih, ko se spreminjajo prodajne cene ali sestava dejavnosti.

83 UVOD V SISTEME POVEZANIH KAZALNIKOV, KI SO POZNANI V NEKATERIH DRŽAVAH

Do sedaj smo si ogledovali najbolj pogostne in karakteristične kazalnike, ne da bi se spuščali v njihovo zanesljivost. Naš namen pa je tudi prikazati medsebojno povezanost teh kazalnikov in možnosti, da bi posamezni kazalnik pojasnjevali z drugimi kazalniki. V tem pogledu je gotovo med najstarejšimi sistemi kazalnikov tisti, ki ga je uvedla *ameriška firma I. E. Du Pont de Nemours & Co.* in ki je po njej tudi prešel v strokovno literaturo. Izhodišče tega sistema kazalnikov je v kazalniku donosnosti investicij (*return on investment* ali *ROI*), kar je skladno s tamkajšnjim ciljem doseči največji dobiček. Poenostavljeno ga lahko prikažemo takole:

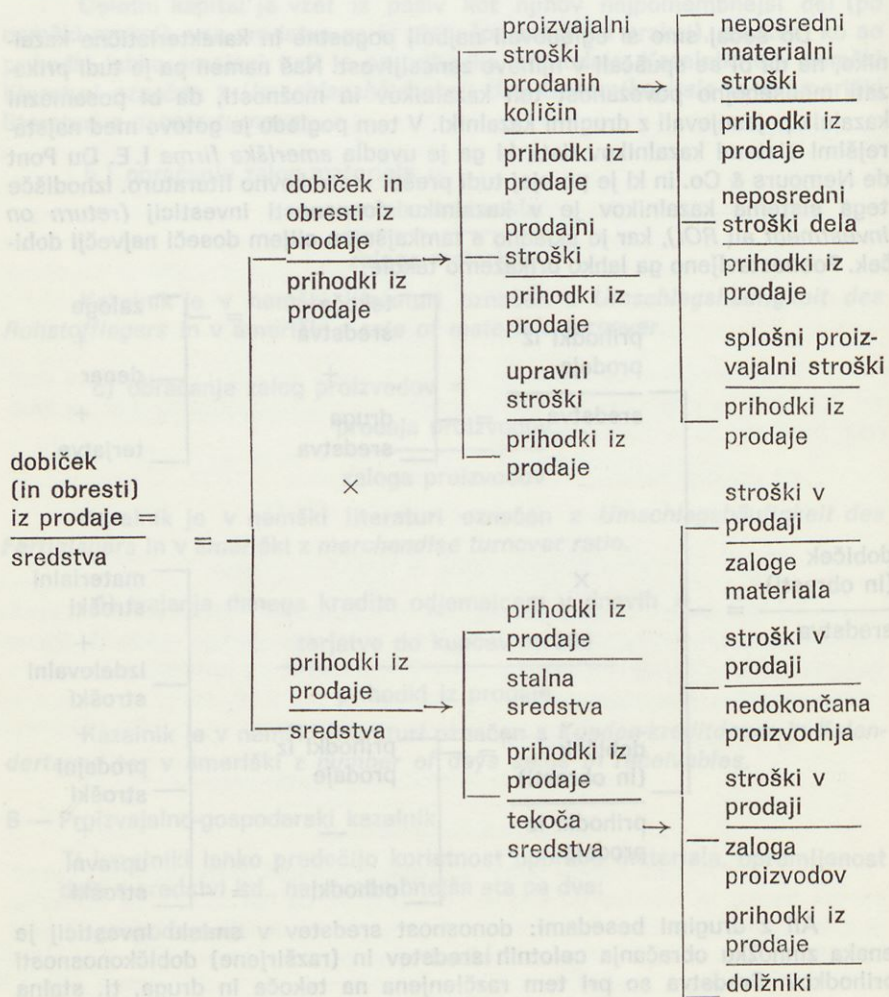
$$\begin{aligned} \frac{\text{dobiček (in obresti)}}{\text{sredstva}} &= \frac{\text{prihodki iz prodaje}}{\text{sredstva}} \times \frac{\text{dobiček (in obresti)}}{\text{prihodki iz prodaje}} \\ &= \left[\begin{array}{l} \text{tekoča sredstva} \\ + \\ \text{druga sredstva} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{l} \text{zaloge} \\ + \\ \text{denar} \\ + \\ \text{terjatve} \end{array} \right] \\ &= \left[\begin{array}{l} \text{materialni stroški} \\ + \\ \text{izdelovalni stroški} \\ + \\ \text{prodajni stroški} \\ + \\ \text{upravni stroški} \end{array} \right] \end{aligned}$$

Ali z drugimi besedami: donosnost sredstev v smislu investicij je enaka zmnožku obračanja celotnih sredstev in (razširjene) dobičkonosnosti prihodkov. Sredstva so pri tem razčlenjena na tekoča in druga, tj. stalna

sredstva in materialna sredstva, medtem ko upoštevanje investicij v smislu finančnih naložb ni povsem skladno z omejevanjem prihodkov na tiste iz prodaje. Tekoča sredstva so dalje pojasnjena s seštevkom zalog, terjatev in denarja, dobiček skupaj z obrestmi pa z razliko med prihodki iz prodaje in odhodki, kjer so odhodki seštevki ustreznih materialnih stroškov, izdelovalnih stroškov (tj. stroškov dela in delovnih sredstev pri proizvajanju), prodajnih stroškov in upravnih stroškov. Vidimo torej, da je sistem kazalnikov sorazmerno hitro sklenjen, da pravzaprav zajema samo tri relativna števila in vrsto absolutnih števil.

Pripomnimo pa naj še to, da v raznih izvedbah tega sistema ni vedno dovolj jasno, ali so k dobičku prištete tudi obresti in ali dobiček zajema tudi davek.

Ta sicer skromni poskus povezave kazalnikov v sistem je v uporabi marsikje v svetu, v *Veliki Britaniji* sta pa H. Ingham in L. T. Harrington leta 1956 izdelala nekoliko drugačnega, ki ga poenostavljeno lahko prikažemo takole:

Prvi trije kazalniki so pravzaprav prevzeti iz Du Pontovega sistema, v nadaljevanju pa v nasprotju s prejšnjim sistemom niso več upoštevani posamezni podatki v absolutnem znesku, temveč drugi pojasnjevalni kazalniki, ki pa imajo to hibo, da jih s prvimi tremi ni mogoče povezati kot seštevke ali zmnožke.

Podobno je s sistemom kazalnikov, ki sta ga v *Franciji* razvila P. Lauzel in A. Cibert leta 1959. Le da je pri tem bolj poudarjeno izhodišče v donosnosti lastnega kapitala, saj začetna povezava zajema naslednje kazalnike:

$$\frac{\text{dobiček iz prodaje}}{\text{lastni kapital}} = \frac{\text{dobiček iz prodaje}}{\text{čisti prihodki}} \times \frac{\text{čisti prihodki}}{\text{lastni kapital}}$$

Gre torej za pojasnjevanje donosnosti lastnega kapitala z zmnožkom dobičkonosnosti prihodkov in obračanja lastnega kapitala. S tem se pa sistem kazalnikov pravzaprav že konča, saj so v nadaljevanju samo napotila za potrebo vštevanja absolutnih števil in drugih kazalnikov, vendar ni nakazana nikakršna njihova medsebojna odvisnost, ki bi bila podana s seštevki ali z zmnožki podrejenih kazalnikov.

V *Zvezni republiki Nemčiji* je prav tako bilo več poskusov; od teh je novejši in najpomembnejši poskus izdelave sistema kazalnikov, ki so se ga lotili v elektrotehnični industriji. Tu je izhodišče sistema kazalnikov naslednje:

$$\frac{\text{čisti dobiček}}{\text{lastni kapital}} = \frac{\text{čisti dobiček}}{\text{celotni kapital}} : \frac{\text{lastni kapital}}{\text{celotni kapital}}$$

Donosnost lastnega kapitala je potemtakem ob začetku pojasnjena z nekakšno zoženo donosnostjo celotnega kapitala in z udeležbo lastnega kapitala v celotnem kapitalu. Nato so v pojasnjevanju zožene donosnosti celotnega kapitala zajeti različni kazalniki, npr. polna donosnost celotnega kapitala, razmerje danih obresti v celotnem kapitalu, dobičkonosnost prihodkov, obračanje kapitala itd., po drugi strani pa še kategorije, ki so vezane na *cash flow*. V pojasnjevanju udeležbe lastnega kapitala v celotnem kapitalu so pa zajeti drugačni kazalniki, npr. takšni, ki nakazujejo pokritje naložb in njihovo intenzivnost, a tudi takšni, ki so v zvezi s plačilno sposobnostjo. Že spet pa sistem ni izpeljan do kraja tako, da bi bilo mogoče pojasnjevati nadrejeni kazalnik izključno s seštevkom ali z zmnožkom podrejenih kazalnikov.

Kako je pa v *Jugoslaviji*? Tu so predpisani številni kazalniki, ki so vsi utemeljeni bolj z družbenoekonomskega zornega kota, in ne s poslovno ekonomskega. Ker izhodišče ni več oplojevanje kapitala, tudi ne more več šteti donosnost poslovnega sklada ali donosnost poslovnih sredstev za izhodiščni kazalnik. O izrazni moči vsakega izmed predpisanih kazalnikov je bil govor na drugem mestu.³⁶ Na tem mestu naj le omenimo, da med predpisanimi kazalniki v *Jugoslaviji* ni niti enega, ki je bil do sedaj obravnavan. Pri vsem tem je zanimivo še to, da kazalniki, ki so predpisani v *Jugoslaviji*, mnogokrat še ne nakazujejo boljšega rezultata poslovanja, če so večji, medtem ko takšne značilnosti praviloma ne najdemo pri kazalnikih, ki so v običaju v drugih državah.

Sistem medsebojno povezanih kazalnikov pa obstaja tudi v *Jugoslaviji*, ne sicer kot predpisani sistem, temveč kot sistem, ki sem ga predstavil v raznih svojih delih. V njem so zajeti vsi predpisani kazalniki in še cela vrsta drugih, bolj poslovnoekonomskih kazalnikov. Na tem mestu navajamo samo njegov temeljni del, da bi že prvi hip bila vidna bistvena razlika od do sedaj obravnavanih sistemov:

		del čistega dohodka za osebne dohodke in sklad skupne porabe	del čistega dohodka za akumulacijo
			poslovni sklad
			×
		del čistega dohodka za akumulacijo	poslovni sklad
		×	poslovna sredstva
obveznosti iz osebnega dohodka			
delavci			
+		del čistega dohodka za osebne do- hodke in sklad skup- ne porabe	del čistega dohodka za akumulacijo
čisti osebni dohodki		poslovna sredstva	prihodki
delavci	=	×	×
+		poslovna sredstva	odhodki
oblikovanje sklada skupne porabe		delavci	odhodki
delavci			obratna sredstva
			×
			obratna sredstva
			poslovna sredstva

³⁶ Npr. v knjigi I. Turk: Finančno računovodstvo.

Podana je samo povezava trinajstih kazalnikov, medtem ko jih je v celotni sistem zajetih štirideset, ki so vsi medsebojno povezani s seštevanjem ali z množenjem. Iz skrajšanega prikaza je celo izpuščena navedba nekaterih v zakonu o združenem delu predpisanih kazalnikov. Zato pa v njem vidimo kar nekaj kazalnikov, s katerimi smo se srečevali pri tujih podjetjih in ki v drugih državah niso povezani v tamkaj poznane sisteme kazalnikov.

Vsako združeno delo pomeni združevanje dela s sredstvi, razmerje tega združevanja pa kaže kazalnik opremljenosti dela s sredstvi (poslovna sredstva na delavca). Če uspešnost poslovanja preučujemo z vidika delavcev, je lahko izhodiščni kazalnik povprečni čisti osebni dohodek na delavca; če nasprotno preučujemo uspešnost poslovanja z vidika družbenih sredstev, pa je tu pomemben kazalnik donosnost poslovnega sklada (del čistega dohodka za akumulacijo na poslovni sklad). Vsi trije kazalniki so zajeti v skrajšani sistem. Prvi krog medsebojno povezanih kazalnikov sestavljajo kazalnik dela čistega dohodka za osebne dohodke in sklad skupne porabe na delavce, ki ga pojasnujemo s seštevkom kazalnika obveznosti iz osebnega dohodka na delavca, čistega osebnega dohodka na delavca in dela čistega dohodka za sklad skupne porabe na delavca. Drugi krog medsebojno povezanih kazalnikov sestavljajo kazalnik dela čistega dohodka za osebne dohodke in sklad skupne porabe na delavca, ki ga pojasnujemo z zmnožkom delitvenega razmerja pri čistem dohodku (del čistega dohodka za osebne dohodke in sklad skupne porabe proti delu čistega dohodka za akumulacijo) ter kazalnikov zožene donosnosti poslovnih sredstev (del čistega dohodka za akumulacijo proti poslovnim sredstvom) in opremljenosti dela s poslovnimi sredstvi (poslovna sredstva na delavca). Tretji krog medsebojno povezanih kazalnikov sestavljajo kazalnik donosnosti poslovnih sredstev, ki ga pojasnujemo z zmnožkom kazalnika donosnosti poslovnega sklada (del čistega dohodka za akumulacijo proti poslovnemu skladu) in udeležbe poslovnega sklada pri pokrivanju poslovnih sredstev (poslovni sklad na poslovna sredstva). Četrti krog medsebojno povezanih kazalnikov pa sestavljajo kazalnik zožene donosnosti poslovnih sredstev, ki ga pojasnujemo z zmnožkom kazalnika akumulativnosti prihodkov (del čistega dohodka za akumulacijo proti prihodkom), gospodarnosti (prihodki proti odhodkom), obračanja obratnih sredstev (odhodki proti obratnim sredstvom) in udeležbe obratnih sredstev v poslovnih sredstvih (obratna sredstva proti poslovnim sredstvom).

Uporaba tega sistema kazalnikov v Jugoslaviji ima podoben značaj kot uporaba prej predstavljenih sistemov kazalnikov v drugih državah: odvisna je od spoznanih potreb.

9 Različnost rešitev v pogledu revizije zaključnih računov podjetij v nekaterih zahodnih državah

To, kar pri nas imenujemo »zaključni račun«, dejansko pokriva dva različna pojma, ki se pojavljata v zahodnih državah. Prvo je pojem **letnih računovodskih izkazov** (angl. *annual accounts* ali v ZDA *financial statements*, nem. *Jahresabschluss*, franc. *documents comptables annuels* ali *comptes annuels*, ital. *documenti contabili annuali*, špan. *documentos contables anuales*). S tem razumemo neločljivo celoto a) letne bilance ali letnega izkaza stanja, ki je pri nas zaradi posebnosti oblike označena z izrazom »bilanca stanja« (angl. *balance sheet*, nem. *Bilanz*, franc. *Bilan*, ital. *bilancio*, špan. *balance*), b) letnega izkaza uspeha, ki je pri nas zaradi posebnosti oblike označen z izrazom »bilanca uspeha« (angl. *annual profit and loss account* ali v ZDA *income statement*, nem. *Jahresgewinn- und Verlustrechnung*, franc. *compte de pertes et profits*, ital. *conto perdite e profitti* ali *conto economico* ali *conto spese e rendite*, špan. *cuenta de perdidas y ganancias* ali *cuenta de resultados*) in c) pojasnjevalnih prilog (angl. *integral notes*, nem. *Anhang*, franc. *l'annexe explicative*, ital. *anessi esplicativi*, špan. *anexo explicativo*). To je rezultat strokovnega sklepanja dela v računovodstvu ob koncu vsakega poslovnega leta, ki se pojavlja na glede na obliko in način računovodskega poročanja. Drugi pojem, ki se skriva za izrazom zaključni račun, pa je pojem **letnega poročila**, ki ga računovodstvo naslavlja njegovim uporabnikom (angl. *annual report*, nem. *Jahresbericht*, franc. *rapport annuel*, ital. *documenti annuali*, špan. *memoria annual*); letno poročilo obsega: a) letno bilanco v obliki, ki ustreza uporabnikom, b) letni izkaz uspeha v obliki, ki ustreza uporabnikom, c) pojasnjevalne priloge, ki se nanašajo na postavke v bilanci in izkazu uspeha in so pomembne za uporabnike; dodatno pa še: č) druge izkaze in poročila (angl. *other statements and reports*, nem. *andere Nachweise und Berichte*, franc. *autres états et rapports*, ital. *altri dati e relazioni*, špan. *otros estados e informes*) in v določenih primerih še d) revizorjevo poročilo (angl. *audit report* ali *audit letter*, v ZDA *auditors' report*, nem. *Bericht des Abschlussprüfers*, franc. *rapport du commissaire aux comptes*, ital. *relazione dei sindaci*, špan. *informe de auditoría*). Pri tem ima lahko bilanca (a) dvostransko obliko (angl. *account form*) ali enostransko zaporedno obliko (angl. *report form*), podobno velja za izkaz uspeha (b). Številčnost postavk v bilanci in izkazu uspeha je seveda odvisna od potreb uporabnika; prav tako njihovo razvrščanje. Zlasti izkaz uspeha je v nekaterih primerih razčlenjen na več delov. Tako npr. v Franciji poznajo po tradiciji izkaz uspeha rednega poslovanja (*compte d'exploitation générale*) in izkaz dobička in izgube (*compte des pertes et profits*), v ZDA pa poleg normalnega izkaza uspeha (*income statement*) še izkaz gibanja zadržanega dobička (*statement of retained earnings*). Drugi izkazi in poročila (č) zajemajo pojasnila v zvezi z letnim poslovnim izidom, predloge za njegovo obravnavo, podrobnosti in posebnosti poslovanja podjetja v preteklem letu, informacijo o splošni porabi v prihodnosti in o načrtovanem razvoju, večletne primerjalne preglede, izkaz gibanja sredstev (angl. *statement of source and application of funds* ali kratko *funds statement*, nem. *Kapitalflussrechnung*, franc. *état d'origine et d'emploi de*

fonds), razne podrobnosti o lastnem kapitalu in finančnih naložbah, o razmerjih z odvisnimi ali pridruženimi podjetji itd. Ta del letnega poročila je pri nas označen kot »poslovno poročilo«. Poslovno leto, za katero je sestavljen zaključni račun (angl. *financial year*, nem. *Geschäftsjahr*), seveda ni nujno istovetno s koledarskim letom. Revizorjevo poročilo (d) v naših razmerah ni sestavni del zaključnega računa, zato se pa pri nas kot njegov neizbežni sestavni del pojavlja ustrezeni sklep samoupravljalcev; vendar ima ta drugačen značaj. Preden pride pri nas zaključni račun do samoupravljalcev, ne obsega tega petega dela, medtem ko ga v praksi pojetij v zahodnih državah največkrat obsega, preden pride do njihovih upravljalcev. Potem ko je pri nas peti del že sestavni del zaključnega računa, predstavlja politični sklep upravljalcev, medtem ko revizorjevo poročilo izraža le njegovo strokovno mišljenje, namenjeno upravljalcem.

Revidiranje je po svoji načelni opredelitvi pretežno korektivno, na izvedenskem obnavljanju opravljenega zasnovano dodatno nadziranje poslovnih procesov in stanj, ki ga opravljajo v nadzirano poslovanje organizacijsko ne vključeni in tamkaj po načelu stalnosti ne delujoči organi. Je torej posebna vrsta nadziranja, s katerim razumemo presojanje pravilnosti in odpravljanje nepravilnosti; drugi vrsti nadziranja sta kontroliranje in inšpiciranje. Inšpicija se loči od revizije v glavnem po tem, da le strokovno nekaj ugotavlja, in ne izvedensko obnavlja, kontrola pa poleg tega še po tem, da poteka sproti in da jo izvajajo v nadzirano poslovanje organizacijsko vključeni in tamkaj po načelu stalnosti delujoči organi. Te razlike v tuji literaturi in praksi niso vedno očitne. Še manj seveda razlika med nadziranjem kot upravljalno in kot informacijsko funkcijo. Z nadziranjem kot upravljalno funkcijo se praviloma ukvarja tisti, ki sicer odloča v okviru načrtovanja ali pripravljanja izvajanja kot upravljalnih funkcij. To pomeni, da se isti nosilec odločanja ukvarja z delom funkcije načrtovanja in delom funkcije nadziranja ali z delom funkcije pripravljanja izvajanja in delom funkcije nadziranja. Nadziranje, s katerim se ukvarjajo tisti, ki sprejemajo odločitve v zvezi z načrtovanjem ali pripravljanjem izvajanja, se pojavlja kot kontroliranje. Takšno nadziranje na strateški in taktični ravni poteka praviloma letno, za kar je potreben zaključni račun. Nadziranje kot upravljalna funkcija torej ni izvedljivo brez ustrezne informacijske podlage. To pa lahko zagotavlja le nadziranje kot informacijska funkcija, ki se ne ukvarja neposredno s pravilnostjo poteka temeljnih poslovnih funkcij, še manj seveda s pravilnostjo odločanja, temveč le s pravilnostjo prikaza poslovnih procesov in stanj v podatkih in s pravilnostjo preoblikovanja podatkov v informacije, skupaj z oblikovanjem sodb o uresničnem. Bistveni del tega nadziranja je tako imenovano računovodsko nadziranje, ki spet poteka v glavnem kot kontroliranje, lahko pa tudi kot inšpiciranje ali kot revidiranje.

Ker smo v pojem nadziranja zajeli tudi odpravljanje ugotovljenih nepravilnosti, kaže osvetliti to nalogo nekoliko podrobneje. Gotovo lahko tisti, ki se ukvarjajo z nadziranjem kot informacijsko funkcijo, poskrbe za odstranitev vseh nepravilnosti poslovnotehničnega značaja. Toda deloma posegajo tudi v vprašanje pravilnosti samih poslovnih procesov in stanj, o čemer morejo odločiti le tisti, ki se ukvarjajo z nadziranjem kot upravljalno funkcijo. Zlasti specialisti, ki se ukvarjajo z revidiranjem, na podlagi svojih ugotovitev o vsebinski strani poslovanja ne sprejemajo nikakršnih odločitev, temveč svoje ugotovitve predložijo le tistim, ki so za to pristojni. To pomeni, da pripravljajo informacijsko podlago za odločanje pri nadziranju kot upravljalni funkciji.

Ločevati je potemtakem treba pristojnost tistih, ki se ukvarjajo z nadziranjem kot informacijsko funkcijo, in tistih, ki se ukvarjajo z nadziranjem kot upravljalno funkcijo. V vsakem primeru pa tisti, ki se ukvarjajo z nadziranjem kot informacijsko funkcijo, poskrbe za zanesljivejše informacije, ki so potrebne med drugim tudi kot podlaga za odločanje pri nadziranju kot upravljalni funkciji. Le da v primeru, ko pri oblikovanju takšnih informacij ugotove napake poslovnotehničnega značaja, lahko sami poskrbe, da so odpravljene; če nasprotno ugotove napake vsebinskega značaja, ki se nanašajo na sam potek poslovnega procesa v njegovi izvajalni fazi, pa s takšnimi ugotovitvami in obrazložitvijo možnih in potrebnih akcij dopolnijo siceršnjo informacijsko podlago, ki je dana tistim, ki so pristojni za odločanje v okviru upravljalnega sistema. V takšnem primeru se ne glede na svoj naziv ukvarjajo vsaj delno tudi že z analiziranjem.

V nadaljevanju nas zanima le revidiranje zaključnega računa (angl. *annual audit* ali v ZDA *yearly audit of financial statements*, nem. *Jahresabschlussprüfung*, franc. *contrôle annuel*, ital. *verifica del bilancio annuale*, špan. *censura annual* ali *auditoría anual*), ki nato privede do že omenjenega revizorjevega poročila kot petega dela zaključnega računa. Njen cilj je oblikovati sodbo o tem, ali podaja zaključni račun pravo sliko o poslovnem položaju podjetja na bilančni datum in o njegovem uspehu v poslovnem letu. Medtem ko je poslovno vodstvo podjetja odgovorno za vodenje poslovnih knjig in sestavo zaključnega računa kakor tudi za obstoj finančne in notranje kontrole, se odgovornost revizorja omejuje na izražanje mišljenja o zaključnem računu.³⁷ Da bi pri tem bil neodvisen od poslovnega vodstva podjetja, ne sme biti zaposlen v tem podjetju, kajti le v takšnem primeru ni hierarhično podrejen poslovnemu vodstvu. Kdo jo opravlja, če jo opravlja, je odvisno od vrste podjetij in od ustrezne pravne ureditve v posamezni državi.

Gotovo je revidiranje zaključnega računa le podvrsta revidiranja nasploh (angl. *audit*, nem. *Prüfung der Rechnungslegungs*, franc. *contrôle des comptes*, ital. *controllo del bilancio*, špan. *censura de cuentas*), pri kateri so predmet presojanja knjigovodske listine, poslovne knjige in računovodska poročila z vidika njihove pravilnosti in zanesljivosti. Ne smemo pa misliti, da je v praksi mogoče ločiti revidiranje knjigovodstva od revidiranja zaključnega računa, kar je včasih navedeno v literaturi. Če nimamo opravka z revidiranjem zaključnega računa, je sicer res mogoče revidirati samo knjigovodstvo ali samo kak poseben del celotnega poslovanja. Toda kadar imamo opravka z revidiranjem zaključnega računa, je treba začeti najprej z revidiranjem knjigovodstva, in še več, z revidiranjem celotnega sistema notranjega nadziranja, saj sicer ne bi bilo mogoče oblikovati verodostojnega mišljenja o računovodskih podatkih in informacijah. Zato ni nič čudnega, če metodični priročnik UEC pojasnjuje, da je revidiranje zaključnega računa razdeljeno na dva dela:

I. na revidiranje računovodskega sistema, kjer je treba oblikovati sodbo o tem, ali se poslovni dogodki v načelu pravilno vnašajo v poslovne knjige, ali sistem evidence in kontrole kolikor toliko zagotavlja zavarovanje premoženja in ali računovodski postopki v načelu zagotavljajo sestavljanje zanesljivega zaključnega računa; od ugotovljenih slabosti računovodskega sistema so odvisni vrsta, časovni potek in obseg uporabljenih revizijskih postopkov;

³⁷ Prim UEC: Auditing Statement No. 1: Object and Scope of the Audit of Annual Financial Statements. 1978.

II. na revidiranje samega zaključnega računa, ki obsega:

- a) ugotavljanje, ali so uporabljene metode bilanciranja dopustne in upoštevane kontinuirano;
- b) primerjanje postavk v bilanci in izkazu uspeha, a tudi pojasnil in drugih informacij, ki so sestavni del zaključnega računa, s knjigovodskimi podatki, ki so podlaga zanje;
- c) presojanje popolnosti izkazovanja, pravilnosti vrednotenja in razčlenjevanja sredstev v bilanci;
- č) presojanje popolnosti in pravilnosti izkazovanja obveznosti v bilanci;
- d) presojanje izida poslovanja, ki je viden iz izkaza uspeha;
- e) presojanje zaključnega računa z vidika njegove skladnosti s statutom podjetja, zakonskih zahtev v državi, zlasti predpisov v zvezi z razkrivanjem in specificiranjem postavk v zaključnem računu ter zahtev domačih in mednarodnih poklicnih organizacij in borz.

Prej smo že omenili, da je obstoj revidiranja odvisen od vrste podjetij in od ustrezne pravne ureditve v posamezni državi. Zato si sedaj najprej oglejmo potrebo po revidiranju v odvisnosti od vrste podjetij!

Očitno ni nikakršne širše potrebe po revidiranju zaključnega računa v prej pojasnjenem smislu pri podjetju posameznega lastnika (angl. *one-man business* ali v ZDA *sole proprietorship*, nem. *Einzelunternehmen*, franc. *entreprise individuelle* ali *entreprise personnelle*, ital. *impresa individuale*, špan. *empresa individual*), pri družbi z neomejeno zavezo (angl. *partnership*, nem. *offene Handelsgesellschaft* ali *OHG*, franc. *société en nom collectif* ali *S. N. C.*, ital. *società in nome collettivo* ali *S. n. c.*, špan. *sociedad regular colectiva* ali *S. R. C.*), pri kateri vsi družabniki osebno in neomejeno odgovarjajo za dolgove družbe, ali pri komanditni družbi (angl. *limited partnership*, nem. *Kommanditgesellschaft* ali *KG*, franc. *société en commandite simple* ali *S. C. S.*, ital. *società in accomandita semplice* ali *S. a. s.*, špan. *sociedad en comandita simple* ali *S. en C.*), pri kateri najmanj en družabnik odgovarja osebno naomejeno za dolgove družbe. To seveda še ne pomeni, da v takšnem primeru ne morejo lastniki zaradi lastnih spoznanj poklicati revizorja. Še manj pomeni, da v takšnih primerih ni računati z davčnim inšpiciranjem (angl. *Inland Revenue inspection* ali v ZDA *tax field audit*, nem. *Steuerrevision*, franc. *contrôle fiscal*, ital. *verifica fiscale*, špan. *inspección fiscal*), ki ga izvaja davčni urad, da bi določil davčno osnovo in znesek davka. Pomeni le, da za širšo javnost takšen zaključni račun ni zanimiv, zato tudi ni nikakršnega predpisa o tem, da bi ga bilo treba revidirati. Zadeva je že nekoliko drugačna pri družbah z omejeno zavezo (angl. *private limited company* ali v ZDA *limited liability company*, *closely held*, nem. *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* ali *GmbH*, franc. *société à responsabilité limitée* ali *S. A. R. L.*, ital. *società a responsabilità limitata* ali *s. r. l.*, špan. *sociedad de responsabilidad limitada* ali *S. L.*), pri katerih obstajajo jamstva samo do zneska osnovnega kapitala. Če je krog družabnikov ozko omejen, v mnogih državah še vedno ni predpisov, po katerih bi bilo treba revidirati njihove zaključne račune; če je krog družabnikov velik, pa so v mnogih državah že predpisi, po katerih je treba opraviti revizijo njihovih zaključnih računov. Še bolj seveda velja to za čiste delniške družbe (angl. *public limited company* ali v ZDA *stock corporation*, nem. *Aktiengesellschaft* ali *AG*, franc. *société anonyme* ali *S. A.*, ital.

società per azioni ali *S. p. A.*, špan. *sociedad anònima* ali *S. A.*). Čeprav pri njih celotni kapital sestoji iz delnic, ki so lahko v prometu, je pa spet odvisno od stopnje razvoja trga vrednostnih listin, kakšni bodo predpisi o revizijah njihovih zaključnih računov v posameznih državah. V tem pogledu so očitno velike razlike med ZDA, Veliko Britanijo in tudi Nizozemsko po tej strani ter Francijo, ZR Nemčijo in Italijo po drugi strani, kjer prihajajo delniške družbe do svojega dolgoročnega kapitala precej s pomočjo bančnih kreditov. V ZR Nemčiji sestavljajo npr. banke najpomembnejšo skupino lastnikov vrednostnih listin delniških družb, banke pa imajo dostop do njihovih notranjih informacij ter niso toliko zainteresirane za javno predstavljanje zaključnih računov delniških družb.³⁸ Zaznamo torej, pri kateri vrsti podjetij in v kakšnih okoliščinah se zlasti pojavlja potreba po javni predstavitvi zaključnih računov in hkrati s tem tudi potreba po njihovem revidiranju, ki je nato različno izražena v ustrezni zakonodaji posameznih držav. Čim bolj so odmaknjeni lastniki podjetij od poslovnih vodstev, tem večja je v načelu potreba po revidiranju zaključnih računov. Ker je nadzor lastnikov med poslovnim vodstvom možen zlasti na podlagi ustreznih informacij o finančnem stanju in poslovnem izidu, so v mnogih državah predpisali obvezno revidiranje zaključnega računa, saj zagotavlja verodostojnost informacij. Ponekod pa zahteva zakonodajalec poleg revidiranja zaključnega računa tudi revidiranje smotrnosti in pravilnosti poslovnega vodenja (nem. *Geschäftsführungsprüfung*). Da je revidiranje te vrste tako rekoč neizbežno pri državnih podjetjih, ni treba posebej utemeljevati. Vendar se bomo v nadaljevanju ukvarjali bolj s podjetji, ki so tipična za obravnavane zahodne države.

Pravna ureditev revidiranja zaključnih računov se v posamezni državi utegne sčasoma spreminjati. Zato bomo navedli tipično stanje v tem pogledu, ki ga najdemo v ZDA po tej strani in v nekaterih zahodnoevropskih državah po drugi strani, vendar pri zadnjih pred uveljavitvijo četrte smernice Evropske gospodarske skupnosti iz leta 1978.

V ZDA je z zveznimi zakoni predvideno revidiranje zaključnih računov pri tistih delniških družbah, ki si pridobivajo kapital z izdajo vrednostnih listin (zlasti delnic) v več državah, pri tistih delniških družbah, katerih vrednostne listine (zlasti delnice) kotirajo na borzah, ter pri nekaterih podjetjih, ki se ukvarjajo z dejavnostjo splošnega pomena, npr. z oskrbo s plinom, z vodo, s tokom (*public utilities*). Sicer se pa podrobnejše zahteve ločijo od države v države v okviru ZDA. Revizijo mora opraviti neodvisen revizor, ki ima ustrezno licenco in je označen kot javni računovodja (*public accountant*), po zahtevi nekaterih borz vrednostnih listin, zlasti The New York Stock Exchange, pa jo mora opraviti višji strokovnjak, ki ima naziv overjeni javni računovodja (*certified public accountant, CPA*). Največkrat revizorji nastopajo kot uslužbenci ustreznih revizijskih firm, kar je nato jemati, kot da revidiranje zaključnega računa opravi takšna revizijska firma. V ZDA so v seznamu osmih največjih revizijskih firm naslednje: Touche Ross, Arthur Young, Peat-Marwick-Mitchell, Ernst & Ernst, Arthur Andersen, Cooper & Lybrand, Price Waterhouse, Haskins & Sells.³⁹

³⁸ F. D. S. Choi, G. G. Mueller: *An Introduction to Multinational Accounting*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978, strani 182—183.

³⁹ J. K. Shank: »Independence: Accusations in Search of an Issue.« V: (Davidson, ed.): *The Accounting Establishment in Perspective*. Proceedings of the Arthur Young Professors' Roundtable, 1970, stran 59.

V Veliki Britaniji predpisuje zakon revidiranje zaključnih računov pri vseh delniških družbah (*public limited companies*) in še pri družbah z omejeno zavezo (*private limited companies*). Tako revidirani zaključni račun prizna celo davčni urad. Revizorja pa izvoli za leto dni zbor delničarjev, vendar se praviloma njegova izvolitev ponavlja. Glede na pripadnost strokovni organizaciji je revizor označen kot overjeni računovodja (*certified accountant*) ali kot privilegirani računovodja (*chartered accountant*). Lahko nastopa samostojno ali v okviru revizijske firme.

V Franciji mora vsaka delniška družba izvoliti enega ali več statutarnih revizorjev (*commissaires aux comptes*); ti ne revidirajo samo zaključni račun, temveč presoja tudi določene ukrepe poslovnega vodstva, nakar poročajo zboru delničarjev o ugotovljenih nepravilnostih in netočnostih. Revizor je lahko izbran samo iz uradnega seznama strokovnjakov, tj. samostojnih računovodij (*comptable agréé*) ali bolj kvalificiranih ekspertov računovodij (*expert comptable*) ter ni uslužbenec podjetja, ki ga revidira, temveč ima svobodni poklic.

V ZR Nemčiji morajo biti revidirani zaključni računi delniških družb, javnih podjetij, privatnih zavarovalnic, bank, zadrug in nekaterih drugih podjetij. Revizijo opravijo revizorji (*Abschlussprüfer*), tj. bodisi posamezni gospodarski presojevalci (*Wirtschaftsprüfer*) s svobodnim poklicem ali revizijske firme (*Wirtschaftsprüfungsgesellschaften*), v katerih so prvi zaposleni.

V Italiji morajo imeti vse delniške družbe nadzorni organ z nazivom *collegio sindacale*, ki ima tri do pet izvoljenih članov. Ta organ nadzira poslovno vodstvo, presoja skladnost poslovanja delniške družbe z zakonom in seveda tudi zaključni račun. Član tega organa ima naziv *sindaco* in ni nujno, da je delničar. Pač pa je praviloma potrebno, da je izbran iz uradnega seznama revizorjev (*ruolo dei revisori ufficiale dei conti*), tj. računovodij in komercialnih strokovnjakov (*ragionieri e periti commerciali*) ali višje kvalificiranih doktorjev komercialistov (*dottore commercialisti*). Ti torej nastopajo v vlogi nekakšnih revizorjev.

Uresničevanje četrte smernice Evropske gospodarske skupnosti iz leta 1978 nekoliko spreminja staro stanje. V nekaterih zahodnoevropskih državah se pojavljajo večje, drugod manjše spremembe. Od zgoraj navedenih držav so največje spremembe potrebne v Italiji, zaradi razširitev obveznosti po revidiranju pa računajo, da je tudi v ZR Nemčiji povečano število podjetij, na katera se obvezno nanaša, in sicer za okoli 20.000.⁴⁰

Revizorji, ki pregledujejo zaključne račune, so največkrat vključeni v posebne revizijske firme, bodisi kot partnerji ali uslužbenci. Te firme se ne glede na svoj naziv ne ukvarjajo samo z revizijami, bodisi rednimi v zvezi z zaključnimi računi ali posebnimi, temveč s svetovanjem, bodisi splošnim gospodarskim ali davčnim; dalje se ukvarjajo z organiziranjem računovodstva in celo z vodenjem poslovnih knjig pri manjših podjetjih ter s sestavljanjem njihovih zaključnih računov kakor tudi s konkurznim upravljanjem in likvidiranjem podjetij. Spet so razlike v tem pogledu med revizijskimi firmami v različnih državah, ki jih ne nameravamo pojasnjevati. Opozorimo naj le, da isti strokovnjak, ki v določenem primeru nastopa kot revizor, lahko v drugem primeru nastopa kot svetovalec, v tretjem kot organizator, v četrtem kot likvi-

⁴⁰ R. Coleman: Development of Standards in the European Economic Community. V: The International World of Accounting Challenges and Opportunities. 1980 Proceedings of the Arthur Young Professors' Roundtable, Reston, 1981, strani 82—83.

dator, v petem kot računovodja itd. Če v kaki državi takšna revizijska firma sestavlja zaključni račun za svojega klienta, lahko nato šteje, da ga je ista oseba, ki ga je sestavila, tudi že revidirala, lahko pa je revizija prepuščena drugi osebi v okviru iste revizijske firme. Seveda takšni primeri niso pogostni, saj ni mogoče pričakovati, da bodo podjetja, ki morajo po zakonu imeti revidirane zaključne račune, brez svojega računovodje bilancista. Po drugi strani je revizor, ki pregleduje zaključne račune, lahko tudi povsem samostojen, in ne član kake revizijske firme z več strokovnjaki. Medtem ko je neodvisnost revizorjev izrecno poudarjena v ZDA in je upoštevana tudi v nekaterih zahodnoevropskih državah, je v drugih državah nekoliko zbledela in je niti ne moremo pričakovati, če je revizor bolj vključen v organe posameznega podjetja ali če je celo tamkajšnji delničar. Medtem ko npr. v Italiji za sindaca kot člana *collegia sindacale* ni nujno, da bi bil delničar iste delniške družbe, kar je sicer lahko, je to npr. v Španiji pogoj za tamkajšnjega revizorja, ki ima naziv *accionista censor de cuentas*. Zaznamo torej, da v tujini ni vedno postavljena dovolj jasna meja med računovodstvom in revidiranjem niti med računovodjo in revizorjem.

Sedaj si pa oglejmo še izobrazbo revizorjev in njihovo vključevanje v strokovne organizacije v izbranih državah!

V ZDA večina držav zahteva končan štiriletni univerzitetni študij in dveletno prakso, preden lahko kandidat opravi enoten državni izpit, ki ga usposobi za naziv *certified public accountant (CPA)*. Izpit organizira *The American Institute of Certified Public Accountants (AICPA)*, ki je strokovna organizacija ameriških revizorjev, čeprav so nekateri od njih zaposleni tudi kot računovodje v posameznih podjetjih. Po drugi strani je za dejavnost revizorja z nižjim nazivom *public accountant (PA)* zadostna registracija pri državni oblasti, medtem ko ni zahtevana nikakršna siceršnja posebna kvalifikacija. Ker smo navedli vodilno strokovno organizacijo revizorjev, naj navedemo še nekaj organizacij, v katerih so samo računovodje: *National Association of Accountants*, *The Financial Executives Institute*, *Institute of Internal Auditors*, *The Planning Executives Institute*, *The Association of Government Accountants*, *American Accounting Association*; zadnja vključuje le univerzitetne učitelje iz področja računovodstva in revidiranja.

V Veliki Britaniji je največja, čeprav ne najstarejša strokovna organizacija računovodij in revizorjev, *The Institute of Chartered Accountants in England and Wales*. Leta 1976 je imela 64.000 članov ali približno polovico vseh kvalificiranih računovodij in revizorjev v Veliki Britaniji, od tega jih je polovica aktivnih kot revizorji (*public practice*) in polovica zaposlenih v podjetjih, državni upravi, šolstvu itd.⁴¹ Za pridobitev naziva *chartered accountant* mora kandidat opraviti triletno prakso pri določenem revizorju (*chartered accountant in public practice*), če ima dokončano fakultetno izobrazbo, ali štiriletno prakso, če nima fakultetne izobrazbe. Nato lahko postane član omenjene strokovne organizacije, kar ga upravičuje za izvajanje zakonsko predpisanega revidiranja. Vendar ima v začetku šele naziv pridruženega člana oznako *associate (A. C. A.)* in šele po dodatni večletni praksi naziv polnopravnega člana z oznako *fellow (F. C. A.)*. Le člani nekdanje *Society of Incorporated Accountants*, ki se je pripojila že omenjeni strokovni organizaciji, so zadržali svoje samostojne nazive (*A. S. A. A.* in *F. S. A. A.*). Od že omenjene

⁴¹ D. Solomons: »Accounting Education: An International Perspective«. V: *The International World of Accounting ...* stran 195.

strokovne organizacije je starejši *The Institute of Chartered Accountants of Scotland*, ki od svojih članov bolj zahteva akademsko izobrazbo in tudi organizira posebne tečaje za pripravo na poklicne izpite, sicer pa ima zahteve v pogledu prakse enake kot *The Institute of Chartered Accountants in England and Wales*. Končno naj omenimo še tretjo poklicno organizacijo, tj. *The Association of Certified Accountants*, ki prav tako vključuje revizorje poleg računovodij, vendar so prvi v manjšini. Obstajata pa še dve organizaciji, ki vključujeta samo računovodje, tj. *The Institute of Management Accountants* in *The Chartered Institute of Public Finance and Accountancy*.

Kot smo že omenili, sta se v Franciji oblikovala dva profila računovodskih in revizijskih strokovnjakov. *Comptable agréé* je strokovnjak, katerega glavni poklic je vodenje predpisanega knjigovodstva podjetij in organizacij, s katerimi ni v delovnem razmerju; je pa tudi pooblaščen potrjevati resničnost in zanesljivost zaključnega računa v podjetju, za katero vodi knjigovodstvo, ter njegovo skladnost z zakonom; po drugi strani lahko nastopa še kot davčni svetovalec. Za ta naziv je potrebna univerzitetna diploma in dvoletna praksa. *Expert comptable* ali *reviseur comptable* je pa strokovnjak, katerega glavni poklic je revidirati računovodstvo podjetij in organizacij, s katerimi ni v delovnem razmerju; je pooblaščen potrjevati resničnost in zanesljivost njihovega zaključnega računa; po drugi strani pa lahko nastopa tudi kot organizator računovodstva in davčni ter gospodarski svetovalec. Za ta naziv je potrebna univerzitetna diploma in petletna praksa s končnim izpitom, ki vodi do *diplôme d'expertise comptable*. Tako kot drugi strokovnjaki so včlanjeni v strokovno organizacijo *Ordre des Experts Comptables et des Comptables Agréés*.

V ZR Nemčiji lahko praviloma postane *Wirtschaftsprüfer*, kdor je končal poslovno, narodnogospodarsko, pravno, tehnično ali kmetijsko visoko šolo, ima najmanj šest let prakse, od tega najmanj štiri leta v reviziji, in je opravil izpit pred izpitno komisijo najvišje deželne oblasti. Pred pridobitvijo poklicne listine mora biti še poklicno zaprisežen. Po sili zakona se mora obvezno včlaniti v ustrezno zbornico z nazivom *Wirtschaftsprüferkammer*, ki varuje in pospešuje poklicne pomembnosti ter hkrati nadzira poklicno dejavnost svojih članov. Prostovoljno se pa lahko včlani še v ustrezno strokovno organizacijo, ki se imenuje *Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland*; ta razvija strokovno metodiko, skrbi za podmladek ter se ukvarja z vprašanji poklicne politike in strokovnih nalog doma in v tujini. Gospodarski presojevalci (*Wirtschaftsprüfer*) se ne ukvarjajo samo z revidiranjem zaključnih računov, ki ima obvezni značaj, temveč tudi s posebnim revidiranjem po naročilu, s svetovanjem, z zastopanjem pri davčnih zadevah in z drugimi dejavnostmi. Nastopajo lahko samostojno ali kot uslužbenci revizijske firme (*Wirtschaftsprüfungsgesellschaften*).⁴²

V Italiji spet obstajata, kot smo že videli, dva profila strokovnjakov, ki se ločita po izobrazbi. Za članstvo v *Collegio dei ragionieri* je potrebna matura, uradni pristopni izpit in dve leti prakse pri že obstoječem članu te strokovne organizacije ali pri kakem *dottore commercialista*. Tovrstni strokovnjak se lahko ukvarja z računovodstvom, davki, a tudi z revidiranjem, kar pomeni, da ni postavljena jasna meja s strokovnjaki višje vrste, ki imajo oznako *dottore commercialisti*. Ti morajo imeti doktorat iz ekonomije, državni

⁴² E. Potthof: *Wirtschaftsprüfer*. V: E. Kosiol: *Handwörterbuch des Rechnungswesens*. C. E. Poeschel Verlag, Stuttgart, 1970, strani 1952—1955.

pristopni izpit, ni pa jim potrebna praksa; včlanjeni so v *Ordine dei dottori commercialisti* kot strokovno organizacijo. Ukvarjajo se ne samo z revidiranjem, temveč tudi s svetovalno dejavnostjo. Tako pri strokovnjakih prve vrste kot pri strokovnjakih druge vrste je njihovo članstvo v ustrezni strokovni organizaciji pogoj za vpis v uradni seznam *Ruolo dei revisori ufficiali dei conti*.

Tako smo prišli še do vprašanja, kakšen je pravzaprav videti peti sestavni del zaključnega računa, tj. revizorjevo poročilo, ki v pisni obliki potrjuje izvedbo revizije in podaja njene ugotovitve.

V zvezi s sestavljanjem revizorjevega poročila obstajajo v ZDA standardi poročanja (*standards of reporting*), ki zahtevajo naslednje:

1. poročilo naj vsebuje ugotovitev, ali so računovodski izkazi predstavljeni javnosti skladno s splošno sprejetimi računovodskimi načeli;
2. poročilo naj vsebuje ugotovitev, ali so bila ta načela v obravnavanem razdobju upoštevana konsistentno v primerjavi s predhodnim razdobjem;
3. vse informativne pripombe v okviru računovodskih izkazov lahko smatramo za verodostojne, dokler ni v poročilu navedeno nasprotno;
4. v poročilu naj bo izraženo mnenje o računovodskih izkazih kot celoti, a v primeru, ko to ni mogoče, izjava, da mnenja ni mogoče oblikovati. Če celovitega mnenja ni mogoče oblikovati, je treba navesti razloge za to ali dejstva, ki to onemogočajo. Kjerkoli se pojavlja v v zvezi z računovodskimi izkazi revizorjevo ime, naj bo v poročilu jasno opredeljen način revizorjeve preiskave računovodskih izkazov (če je sploh obstajala) in stopnjo ter obseg odgovornosti, ki jo revizor prevzema.

Revizorjevo poročilo je v načelu lahko krajše oblike (*short form report*) ali daljše oblike (*long form report*); prvo je namenjeno predvsem za javnost, drugo pa za naročnika. Drugo nima standardne oblike, medtem ko jo prvo ima in je sestavljeno iz dveh delov: iz dela, ki natančno opredeljuje predmet revidiranja (*the scope of the examination section*), in iz dela, v katerem revizor navaja svoje mnenje (*the opinion section*). Splošna praksa je, da so vsa druga pojasnila, sklepi in podatki zajeti le v revizorjevo poročilo z daljšo obliko. Kadar torej mislimo na zaključni račun delniške družbe, ki je sestavljen za javnost, zajema le revizorjevo poročilo s krajšo obliko. Običajno revizor v prvem stavku navaja, da je bilo revidiranje opravljeno skladno s splošno sprejetimi revizijskimi načeli in da so bili izvedeni vsi postopki preiskovanja računovodskih podatkov, ki so bili po mnenju revizorja potrebni v danih okoliščinah. V drugem stavku pa revizor navaja svoje strokovno mnenje, ki je lahko pozitivno ali negativno, lahko se pa tudi ogradi od mnenja, če ne more ugotoviti dejanske vsebine kake postavke, ki je materialnega pomena za poslovni izid. Pozitivno mnenje pa še ni nikakršno potrdilo, s katerim bi revizor jamčil za verodostojnost računovodskih izkazov; zato tudi ne odgovarja, če se kasneje ugotovi, da računovodski izkazi neverodostojno podajajo stanje in rezultate poslovanja podjetja. Za verodostojnost računovodskih izkazov jamči vedno le podjetje in za morebitne goljufije odgovarjajo delavci v podjetjih, in ne revizorji. Le v primeru, ko revizor nekaj prevzame v svoje mnenje, česar ne more podpreti z zadostnimi dokazi, ali ko celo dvomi, da je njegovo pozitivno mnenje pravilno, a ga kljub temu navede, mu lahko prisodijo goljufijo in odgovarja oškodovancu.

V zahodnoevropskih državah običajno bolj ali manj sledijo ameriški praksi sestavljanja revizorjevega poročila, še vedno pa obstajajo primeri, ko se namesto krajšega revizorjevega poročila pojavlja v zaključnem računu zgolj podpis revizorja ali navedba revizijske firme, kar naj bi pomenilo toliko kot pozitivno mnenje o njem.

Ko smo si tako ogledali nekaj razlik v pogledu revidiranja zaključnih računov podjetij v izbranih zahodnih državah, se lahko ob koncu vrnemo na začetne načelne opredelitve obsega tega revidiranja. Člani organizacije UEC, tj. *Union Européenne des Experts Comptables Economiques et Financiers*, so že leta 1976 na svoji skupščini spoznali, da je potrebno razvijati revizijske standarde v Evropi, usoglaševati revidiranje zaključnih računov, pospeševati razvoj revizijskih načel in postopkov ter izboljševati medsebojno razumevanje revizijskih poročil o zaključnih računih podjetij. S tem namenom so začeli izdelovati revizijski metodični priročnik v treh jezikih, ki sestoji iz vrste priporočil (*Empfehlungen zur Abschlussprüfung — Auditing Statements — Recommandations de Révision Comptable*). Medtem ko je sekretariat te mednarodne strokovne organizacije evropskih revizorjev v Münchnu, je sedež druge, še širše mednarodne strokovne organizacije revizorjev v New Yorku. Mišljena je organizacija z nazivom *International Federation of Accountants* ali IFAC, ki prav tako od leta 1980 dalje intenzivno gradi mednarodno revizijsko metodiko in s tem namenom izdaja v obliki brošuric mednarodni revizijski vodnik (*International Auditing Guideline*). Zato lahko upravičeno pričakujemo, da v prihodnosti celo v svetovnem merilu ne bo več toliko različnih rešitev kot danes v zahodni Evropi. Res pa je moderne zamisli revidiranja lažje vpeljati v okolje, kjer predtem še ni bilo avtohtonega razvoja, kot pa tja, kjer lastna tradicija, čeprav je že zastarela, iz prestižnih razlogov zavira spremembe.

Literatura

A

Accounting for Intracompany Transfers. Research Series No. 30. National Association of Cost Accountants. New York.

D. Amodeo: Ragioneria generale delle imprese. Giannini, Napoli 1965.

B

W. T. Baxter: Accounting Values and Inflation. McGraw-Hill, London 1975.

W. T. Baxter, S. Davidson: Studies in Accounting Theory. Swet and Maxwell Ltd., London 1962.

R. L. Benke, J. Don Edwards: Transfer Pricing. Techniques and Uses. National Associations of Accountants, New York 1980.

E. C. Bursk, J. Dearden, D. F. Hawkins, V. M. Longstreet: Financial Control of Multinational Operations. Financial Executive Research Foundation, New York 1971.

C

R. Drew Carran: Financing Business and Industry. Pan Books Ltd., London 1971.

F. D. S. Choi, G. G. Mueller: An Introduction to Multinational Accounting. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978.

A. R. Coleman: Financial Accounting. John Wiley and Sons, New York 1970.

D

U. De Dominicis: Lezioni di ragioneria generale. Capitale, costi, ricavi, e reddito. Azzoguidi, Bologna 1964.

F. Defliese, K. Johnson, R. Maclead: Montgommery's Auditing. The Ronald Press Comp., New York 1975.

D. Dragojević: Organizacioni aspekti računovodstva u organizacijama udruženog rada koje imaju osnovana preduzeća, poslovne i radne jedinice u inostranstvu. Ekonomski fakultet, Subotica 1979.

E

Ekonomska enciklopedija I—II. Savremena administracija, Beograd 1984.

F

R. D. Fitzgerald, A. D. Sticker, T. R. Watts: International Survey of Accounting Principles and Reporting Practices. Price Waterhouse International 1979.

Foreign Investments in Yugoslavia: Legal, Fiscal, Economic and Accounting Aspects. IdW Verlag, Düsseldorf 1975.

G

G. Goll: Bilanzen, Kosten und Gewinne kapitalistischer Betriebe. Verlag die Wirtschaft, Berlin 1972.

R. S. Gynther: Accounting for Price-Level Changes: Theory and Procedures. Pergamon Press 1975.

H

E. Heinen: Handelsbilanzen. Verlag Dr. Th. Gabler, Wiesbaden 1969.

I

Inflation Accounting. Report of the Inflation Accounting Committee. Chairman Sandilands. Presented to Parliament by the Chancellor of the Exchequer and the Secretary of State for Trade by Command of Her Majesty. London 1975.

Inostrana investiranja u jugoslovenska preduzeća. II. izdanje. Savez finansijsko računovodstvenih radnika Jugoslavije, Beograd 1972.

Interdivisional Transfer Pricing. Business Policy Study No 122. National Industrial Conference Board.

International Accounting Standards. International Accounting Standards Committee, London 1975—1985.

J

Joint Ventures and Public Enterprises in Developing Countries. Proceedings of an International Seminar. ICPE, Ljubljana 1980.

K

R. D. Kennedy, S. Y. McMullen: Financial Statements, Form, Analysis, and Interpretations. R. D. Irwin, Homewood Ill., 1957.

P. R. A. Kirkman: Accounting under Inflationary Conditions. George Allen-Unwin Ltd, London 1974.

E. L. Kohler: A Dictionary for Accountants, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1957.

(H. c. R. Kosiol): Handwörterbuch des Rechnungswesens. C. E. Poeschel Verlag, Stuttgart 1970.

F. Krajčević: Kontrola i revizija poslovanja poduzeća. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1961.

H. Knoll: Bilanzkunde mit Grundlagen aus Buchführung und Kostenrechnung, Verlag Dr. Th. Gabler, Wiesbaden 1978.

L

M. Lafferty: Accounting in Europe. Wordhead-Falkner, Cambridge 1975.

E. A. A. M. Lamers: Joint Ventures between Yugoslav and Foreign Enterprises. University Press, Tilburg 1976.

Leksikon računovodstva i poslovnih finansija. 2. izd. Savez računovodstvenih i finansijskih radnika Srbije, Beograd 1983.

Lexikon der Wirtschaft. Rechnungsführung und Statistik. Verlag Die Wirtschaft, Berlin 1974.

L. Lukács: Iparvállalati könyvvitel és információs rendszer. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest 1973.

M

A. M. Miller: Generally Accepted Accounting Principles. Harcourt Brace Jovanovich Inc., New York 1983.

R. R. Milroy, R. E. Walden, L. Vann Seawell: Accounting Theory and Practice. Advanced. Houghton Mifflin Company, Cambridge 1961.

M. Moonitz, Ch. C. Staehling: Accounting. An Analysis of its Problems. The Foundation Press, Brooklyn 1952.

O

Oekonomisches Lexikon. Verlag Die Wirtschaft, Berlin 1977.

P. Onida: Il bilancio d'esercizio nelle imprese. Biblioteca di economia aziendale, Milano 1951.

P

- L. Páli: A mezőgazdasági nagyüzemek számviteli információs rendszere. Tankönykiadó, Budapest 1973.
- Pierwsze polsko-jugosławińskie sympozjum rachunkowości. Krakow 1976.
- G. Prina: Ragioneria generale. Mursia, Milano 1968.
- Professional Accounting in 30 Countries. AICPA, American Institute of Certified Public Accountants 1975.

R

- N. G. Rueschhoff: International Accounting and Financial Reporting. Praeger Publishers, New York 1976.

S

- A. Schnettler: Betriebsanalyse. C. E. Poeschel Verlag, Stuttgart 1960.
- E. Schmalenbach: Dynamische Bilanz. Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen 1953.
- J. S. Shulman: Transfer Pricing in Multinational Business. Soldiers Field Press, Boston 1975.
- D. Solomons: Divisional Performance: Measurement and Control. Financial Executive Research Foundation. New York 1965.
- Statement of Standard Accounting Practice. The Institute of Chartered Accountants in England 1975.

T

- The Accounting Establishment in Perspective. Proceedings of the Arthur Young Professors' Roundtable, 1970.
- The Multinational Corporation: Accounting and Social Implications. Center for International Education and Research in Accounting, Illinois 1975.
- The International World of Accounting. Challenges and Opportunities. 1980 Proceedings of the Arthur Young Professors Roundtable. Boston 1981.
- The SEC and Accounting: The First 50 Years. Proceedings of the Arthur Young Professors' Roundtable, 1986.
- The Work and Purpose of the International Accounting Standards Committee, IASC, London 1975.
- G. Toth: Közlekedési vállalatok könyvviteli információs rendszere. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972.
- I. Turk: Accounting Analysis of the Efficiency of Public Enterprises. ICPE Monograph Series, No. 19, Ljubljana.
- I. Turk: Finančno računovodstvo. Založba Obzorja Maribor, Maribor 1975.
- I. Turk (s sodelavci): Pojemovnik poslovne informatike. Društvo ekonomistov Ljubljana, Ljubljana 1987.
- I. Turk (s soavtorji): Notranje revidiranje poslovanja. Zveza društev računovodskih in finančnih delavcev Slovenije, Ljubljana 1988.

U

- Union Européenne des Experts Comptables, Economiques et Financiers: Auditing Statements, 1978 etc.
- Union Européenne des Experts Comptables, Economiques et Financiers; Lexique UEC. 2. Edition. IdW-Verlag, GmbH, Düsseldorf 1974.

W

- R. Wixon, W. G. Kell: Accountants' Handbook. The Ronald Press Comp. New York 1960.

Z

- S. A. Zeff, T. F. Keller: Financial Accounting Theory. Issues and Controversies. Mc Graw-Hill, New York 1964.
- C. Zimmerer: Die Bilanzwahrheit und die Bilanzlüge. Verlag dr. Th. Gabler, Wiesbaden 1979.

REVIJE

Knjigovodstvo

Maanblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde

Management Accounting

The Accounting Review

Soviet Studies

VIRI

Formularji zaključnih računov za podjetja v Jugoslaviji, Poljski, Demokratični republiki Nemčiji in Madžarski

Letna poslovna poročila podjetij iz Združenih držav Amerike, Velike Britanije, Zvezne republike Nemčije, Francije, Nizozemske, Švedske in Italije

Stvarno kazalo

A

Aktiva, 19, 27, 168, 174, 176, 177
Aktivne časovne razmejitve, 29, 50—51, 57, 168, 172, 176
Akumulacija, 116, 118, 182
Akumulacija pri skupnih naložbah, 267—268
Amortizacija, 35—36, 37, 93, 95, 101, 106, 134, 139, 147—148
Analiza poslovnega izida in finančnega stanja, 275—291

B

Bilanca stanja, 19, 146—147, 151, 166—177
Bilanca uspeha, 34, 178—192
Bilančna izguba, 121, 172
Bilančni dobiček, 120—121
Blagovne znamke, 30
Bruto proizvodnja, 125—126

C

Celotni učinek, 121

Č

Časovno enakomerna amortizacija, 37
Časovno padajoča amortizacija, 37
Časovno rastoča amortizacija, 37
Četrta smernica Evropske gospodarske skupnosti, 298
Čista delniška družba, 296—297
Čista kratkoročna sredstva, 26, 27
Čista sedanja vrednost (naložbe), 281
Čisti dobiček, 34, 183—185
Čisti dohodek, 116, 181—182
Čisto premoženje, 25—26, 194, 215

D

Dana posojila, 49—50
Dani dolgoročni krediti, 31
Davek od dobička, 113, 118, 120, 135—136, 183, 185
Davčno inšpiciranje, 296
Definanciranje, 244—249
Dejanski celotni stroški količinske enote povečani za kalkulatívni dobiček, 201—202
Dejanski spremenljivi stroški količinske enote, 199, 200
Dejanski spremenljivi stroški količinske enote povečani za kalkulativni dobiček, 201—202
Dejanski stroški količinske enote, 199—200
Deleži, 49—50, 52
Delnica, 18, 22—23, 194—196, 276—277
Delničar, 22
Delniška družba, 16
Delniški kapital, 21, 68—69, 221
Delavska delnica, 23
Delež dolgoročnega kapitala, 285
Delež lastnega kapitala, 285
Delovna organizacija, 15
Denar, 41—42, 46—47
Denarna sredstva, 32, 55, 57, 59, 168, 172
Devize, 208—210
Dezinvestiranje, 244—249
Dinamično opredeljene ekonomske kategorije, 87—128
Dividenda, 21—22, 33, 185, 278
Dividendna donosnost delnice, 277

Dividendno pokritje, 277
 Dnevno dosežena tržna cena delnice, 277
 Dobiček, 34, 112—114, 118, 120, 123—127, 128, 135—136, 143—144, 176
 Dobiček na delnico, 277
 Dobiček pred obdavčitvijo, 185
 Dobičkonosnost prihodkov, 284—285
 Dobičkovna donosnost delnice, 277
 Dobljene finančne naložbe drugih financerjev, 64—65
 Dobljeni krediti, 64—65, 77, 173, 176
 Dogovorjena cena, 201—202
 Dohodek, 116, 181—182
 Dolgoročne finančne naložbe, 42
 Dolgoročne naložbe, 29, 46—47, 169—171
 Dolgoročne obveznosti, 68—70, 169—171
 Dolgoročne zakupne pravice, 31
 Dolgoročni dolg, 23
 Dolgoročno odloženi stroški, 46, 169—171
 Dolgoročno razmejeni stroški, 173
 Dolgovi, 23, 74, 75, 173, 174
 Donos, 119—120, 121, 186—187
 Donosi iz financiranja, 122, 123
 Donosi iz poslovanja, 122, 123
 Donosnost, 33
 Donosnost celotnega kapitala, 284
 Donosnost lastnega kapitala, 284
 Donosnost lastnega kapitala v naložbi, 280—281
 Donosnost naložb, 280
 Drugi prihodki, 118
 Družba z neomejeno zavezo, 16, 296
 Družba z omejeno zavezo, 16, 296

E

Enota domačega podjetja v drugi državi, 251
 Enota tujega podjetja v državi, 252

F

Financiranje v ožjem smislu, 19, 20, 27, 244—249, 275—280
 Financiranje v širšem smislu, 19
 Finančna negibljava sredstva, 29, 52—53, 54, 172
 Finančne naložbe, 28, 29, 33, 41, 49—50, 172, 220—221
 Finančne naložbe lastnikov, 63—64
 Finančni dolgovi, 72—73, 172
 Finančni tokovi, 227—250

G

Gibljava sredstva, 29
 Goodwill, gl. Presežek vrednosti firme
 Gospodarnost, 286
 Gospodarski presojevalec, 298
 Gospodarsko področje, 15
 Gotovinska likvidna sredstva, 282

H

Hipotekarna obveznica, 25

I

Imenska delnica, 22—23
 Imenska obveznica, 25
 Indeksna obveznica, 25
 Inflacijsko računovodstvo, 142—149
 Investiranje, 19, 20, 27, 33, 244—249, 280—283
 Izguba, 36, 112—114, 117, 121, 123, 127, 128, 176

- Izkaz finančnih tokov, 227—250, 283
 - načelni modeli, 228—234
 - v Jugoslaviji, 244—250
 - v tujini, 234—243

Izkaz gibanja sredstev, gl. Izkaz finančnih tokov

- Izkaz stanja, 165—177
 - v DR Nemčiji, 176
 - v Franciji, 172—174
 - v Italiji, 174—176
 - v Jugoslaviji, 168—169
 - v Madžarski, 177
 - v Poljski, 177—178
 - v ZDA, 169—170
 - v ZR Nemčiji, 171—172

- Izkaz uspeha, 178—192
 - v DR Nemčiji, 190—191
 - v Franciji, 186—187
 - v Italiji, 188—190
 - v Jugoslaviji, 181—183
 - v Madžarski, 192
 - v Poljski, 191—192
 - v ZDA, 183—185
 - v ZR Nemčiji, 185—186

Izkupiček, 125

Izredni donosi, 122, 123

Izredni prihodki, 111, 115

J

Javni računovodja, 297, 299

K

- Kalkulativni stroški, 98—99
- Kapital, 20—22, 23, 33, 144, 172, 174
- Kapitalska družba, 17
- Kapitalski deleži, 31
- Kazalniki, 283—287
- Knjižna vrednost delnice, 276
- Komanditna družba, 16, 296
- Koncern, 18
- Koncesije, 30, 49
- Konsolidirani zaključni račun, 193—225
- Kontrolni delež, 215
- Kosmati dobiček, 34, 184
- Kosmati donos, 121—122
- Kratkoročne finančne naložbe, 42
- Kratkoročne terjatve, 32
- Kratkoročni dolg, 23
- Kratkoročni koeficient (plačilne sposobnosti), 282, 286
- Kratkoročno bančno posojilo, 24
- Kratkoročno razmejeni stroški, 173
- Kreditni kapital, 23, 275—276
- Krožeča aktiva, 52—53, 173
- Krožeča sredstva, 56—57, 61, 176
- Krožeče premoženje, 29, 49, 51, 172

L

- Lastna cena, 36
- Lastna menica, 24
- Lastni kapital, 21—22, 73—74, 75, 172
- Lastni viri, 82
- Lastno financiranje, 26
- Lastno podjetje v drugi državi, 251
- Letni presežek, 120—121

Letni primanjkljaj, 120—121
Letni računovodski izkazi, 293
Letno poročilo, 293
Licence, 30, 49
LIFO metoda, 37, 133, 141—142
Likvidna sredstva, 173, 282

M

Manjšinski delež, 215
Materialna negibljiva sredstva, 28, 54, 172
Matična družba, 18, 193—196, 214—226
Mednarodni računovodski standardi, 157—163
Menica, 24, 32
Menične obveznosti, 72—73
Mešano podjetje v drugi državi, 251
Mešano podjetje v državi, 252
Metoda celovite prevedbe (pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa), 211—212
Metoda nakupne vrednosti (pri izkazovanju naložb matične družbe), 196, 215
Metoda prevedbe glede na časovno opredeljenost postavk (pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa), 211—212
Metoda prevedbe glede na denarnost postavk (pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa), 211—212
Metoda prevedbe glede na kratkoročnost postavk (pri sestavljanju konsolidiranega zaključnega računa), 211
Metoda splošne kupne moči, 145
Metoda sprotne kupne moči, 145
Metoda udeležbe (pri izkazovanju naložb matične družbe), 196, 215
Mnogokratnik obresti, 278

N

Nabavna vrednost (osnovnih sredstev), 38
Načrtovani celotni stroški količinske enote, 199—200
Načrtovani celotni stroški količinske enote povečani za kalkulatívni dobiček, 201—202
Načrtovani spremenljivi stroški količinske enote, 199—200
Načrtovani spremenljivi stroški količinske enote povečani za kalkulatívni prispevek za kritje, 201—203
Načrtovani spremenljivi stroški količinske enote povečani za oportunitetne stroške, 201, 203—205
Nadomestitvena vrednost (osnovnih sredstev), 38
Nadzorstveni svet, 19
Naložbe delničarjev, 170
Naložbe iz poslovnih sredstev, 44—45, 61
Naložbe domačih pravnih oseb v tujini, 251
Naložbe tujih pravnih oseb v državi, 252
Naložbeno premoženje, 28, 29, 49, 171
Navadna delnica, 22, 68—69
Nedokončane investicije v tehničnem smislu, 30
Negibljiva aktiva, 52, 172
Negibljiva sredstva, 29, 52—53
Negospodarsko področje, 15
Nematerialna negibljiva sredstva, 28, 52—53, 54, 172
Nematerialno naložbeno premoženje, 28, 49—50, 171
Neopredmetena stalna sredstva, 28, 46—47, 169—171
Neopredmetene naložbe, 41, 219—220
Nepokriti prihodki, 64
Nepremičnine, 60—61, 174
Nerazdeljeni bilančni dobiček, 72—73, 172
Nevračunani stroški, 29
Nezapadli prihodki, 64
Nezavarovane terjatve, 32
Nezavarovani kredit, 24

Nominalna vrednost delnice, 276
Notranja stopnja donosnost, 281
Notranje cene, 197—206
Notranje financiranje, 26
Notranje usmerjene obveznosti, 63—64
Notranje usmerjene pravice, 40—41
Nujnost ali odložljivost naložb, 280

O

Občasne naložbe, 49
Obračanje celotnega kapitala, 286
Obračanje zalog, 286
Obratna sredstva, 32—33, 43—45
Obratni kapital, 170
Obresti, 33, 96—97
Obresti od kreditov pri skupnih naložbah, 266—267
Obveznica, 24—25, 68, 70, 196, 223
Obvezničar, 24
Obveznosti, 72—73, 77, 78, 83, 168, 223
Obveznosti do dobaviteljev v tujini, 209
Obveznosti do virov sredstev, 27, 63—86, 166—177

- v DR Nemčiji, 77—79, 176
- v Franciji, 73—75, 172
- v Italiji, 75—77, 174
- v Jugoslaviji, 66—68, 168
- v Madžarski, 82—87, 177
- v Poljski, 79—82, 177
- v ZDA, 68—71, 169—171
- v ZR Nemčiji, 71—73, 169

Obveznosti do virov poslovnih sredstev, 66—67
Obveznosti do virov sredstev skupne porabe, 66, 68
Obveznosti do virov sredstev solidarnosti, 66, 68
Obveznosti do virov sredstev rezerv, 66, 68
Obveznosti za ustvarjena sredstva, 63
Obveznosti za prehodno pridobljena sredstva, 64
Obveznosti za priračunana sredstva, 64
Obveznosti za vnesena sredstva, 63
Obveznosti za vračljive finančne naložbe drugih financerjev, 64
Odhodki, 35, 90—109, 134, 224

- v DR Nemčiji, 105, 190
- v Franciji, 100—101, 186
- v Italiji, 104, 138—139, 188
- v Jugoslaviji, 94—95, 181
- v Madžarski, 109—110, 192
- v Poljski, 107—108, 191
- v ZDA, 96—97, 183
- v ZR Nemčiji, 98—100, 185

Odhodki iz čistega dohodka, 94—95
Odhodki iz dohodka pred ugotovitvijo čistega dohodka, 94
Odhodki iz poslovnih operacij, 96
Odhodki pred ugotovitvijo dohodka, 94
Odkup obveznic, 279
Odloženi stroški, 29
Odpisi stvarnih in nematerialnih naložb, 87, 99
Odpisi temeljnih sredstev, 104
Opredmetena stalna sredstva, 28, 169—171
Opredmetene naložbe, 41, 216—218
Oprema, 30, 46, 49—50, 54, 174
Organizacija, 15
Organizacijski stroški, 49—50
Osebna družba, 17
Osebni dohodki pri skupnih naložbah, 267

Osnovna sredstva, 32, 43—45, 130—131, 168
Osnovni kapital, 71—72, 171
Overjeni javni računovodja, 297, 299

P

Pasiva, 19, 27, 168, 174, 176, 177
Pasivne časovne razmejitve, 72—73, 168, 172, 176

Patenti, 30, 49, 174

Plačilna sposobnost, 282

Plasmaji iz poslovnih sredstev, 168

Podjetje, 15

Podjetje posameznega lastnika, 16, 296

Podrejena družba, 18, 193—196

Pokritje naložb z dolgoročnim kapitalom, 285

Poroštevna delnica, 23

Posebni neposredni stroški, 98

Poslovna sredstva, 43—46, 168

Poslovni izid, 110—128

- v DR Nemčiji, 126
- v Franciji, 123
- v Italiji, 124
- v Jugoslaviji, 116—118
- v Madžarski, 128
- v Poljski, 127
- v ZDA, 118—119
- v ZR Nemčiji, 120—121

Poslovni sklad, 67

Poslovno leto, 294

Poslovno izidna enota, 15, 200—205

Pospešena amortizacija, 139

Pospešeni koeficient (plačilne sposobnosti), 285

Povezana podjetja, 17, 193—206

Povlečena menica, 24

Pravice, 40—42

Prednostna delnica, 22, 68—69

Predračun gibanja denarnih sredstev, 282

Predujmi dobaviteljem, 32

Predujmi za zemljišča, zgradbe in opremo, 30, 49, 52

Prehodno izgubljena sredstva, 41

Prejeti predujmi, 64, 72—73, 173

Prekoračitev na tekočem računu pri banki, 24

Premoženje, 20, 27, 40

Prenosne cene, gl. Notranje cene

Preostala vrednost (osnovnih sredstev), 38

Presežek vrednosti firme, 30, 49, 195, 215

Prevedba v tuji valuti izkazanih ekonomskih kategorij, 207—213

Prevladujoča tržna cena, 201—202

Pridružena družba, 18, 214

Prihodki, 34, 110—128, 134, 223—224

- v DR Nemčiji, 124—125, 190
- v Franciji, 122, 186
- v Italiji, 123—124, 188
- v Jugoslaviji, 114—116, 181—182
- v Madžarski, 127—128, 192
- v Poljski, 126—127, 191
- v ZDA, 118, 183
- v ZR Nemčiji, 119—120, 185

Prihodki iz financiranja, 111, 115, 119—120, 142

Prihodki iz poslovnih operacij, 118

Prihodki iz prodaje, 111, 114—115, 119

Prilagojena tržna cena, 201—202

Primanjkljaj poslovne vrednosti, 195

Prinosniška delnica, 23
Prinosniška obveznica, 25
Prodajni stroški, 35, 89, 96—97, 103, 109, 182, 184
Proizvodnost, 287
Profитni center, gl. Poslovno izidna enota
Programirani dohodek, 93

R

Računovodska načela in standardi, 149—164

- v Avstriji, 153
- v Evropski gospodarski skupnosti, 155
- v Franciji, 153—154
- v Italiji, 154
- v Jugoslaviji, 163—164
- v Nizozemski, 152
- v Veliki Britaniji, 151—152
- v ZDA, 150—151
- v ZR Nemčiji, 152—153

Računovodska načela pri merjenju ekonomskih kategorij, 129—136

Računovodski izkazi, 165—192
Računovodstvo naložb podjetij iz posamezne države v drugi državi, 253—256
Ravnateljski svet, 19
Raziskovalno-razvojni stroški, 31, 52, 135
Razmerje kapitalov, 278
Razmerje med ceno delnice in pripadajočim delom čistega dobička, 277
Razporejanje dohodka iz skupnega poslovanja s tujo osebo v Jugoslaviji, 256—271
Razširjena izguba, 112—113
Raklamni stroški, 135
Revalorizacija, 38, 131—132, 140—142, 146—148
Revalorizacijski presežek, 21, 64—65, 68—69
Revidiranje skupnega poslovanja, 272—274
Revidiranje zaključnih računov, 293—302
Revizijski standardi, 301—302
Revizor, 297—302
Revizorjevo poročilo, 293, 300—302
Rezerve, 71—72, 73, 75, 171, 172, 174
Rezerve za predvidene stroške, 71—72, 74, 172
Rezervni sklad, 66, 68

S

Sestavljena organizacija združenega dela, 17
Sistem povezanih kazalnikov, 287—291
Skladi, 75—76, 77—78, 79—80, 82—83, 174, 176, 177
Sklad skupne porabe, 66, 68
Skrta izguba, 139—140
Skrta dobiček, 139—140
Skupno poslovanje podjetij iz več držav, 251—274
Splošni in upravni stroški, 35, 89, 96—97, 103, 109, 183, 185
Splošni materialni stroški, 98
Splošni proizvodni stroški, 36, 89, 95, 103, 109, 184
Splošni stroški plač, 98
Spremenljivi stroški, 37
Sprotna (tekoče) obveznosti, 20
Sredstva, 27—34, 39—62, 130—133, 145—148

- v DR Nemčiji, 56—58, 176
- v Franciji, 52—53, 172
- v Italiji, 53—56, 174
- v Jugoslaviji, 43—46, 168
- v Madžarski, 60—62, 177
- v Poljski, 58—60, 177
- v ZDA, 46—49, 169
- v ZR Nemčiji, 49—52, 171

Sredstva finančno izločeni dejavnosti, 59
 Sredstva rezerv, 44, 168
 Sredstva skupne porabe, 44—45, 61, 168
 Sredstva solidarnosti, 44—45, 168
 Sredstva v investicijski dejavnosti, 59
 Sredstva v prometu, 61
 Stalna sredstva, 29, 46—47, 60—61
 Standardni stroški pri skupnih naložbah, 260—264
 Statistično opredeljene ekonomske kategorije, 39—62
 Stroški, 35, 87—109, 134—136

- v DR Nemčiji, 104—105
- v Franciji, 100
- v Italiji, 101—103
- v Jugoslaviji, 93—94, 181
- v Madžarski, 108—109
- v Poljski, 106—107
- v ZDA, 95—96, 183
- v ZR Nemčiji, 97—98

Stroški dela, 87
 Stroški delovnih predmetov, 88
 Stroški delovnih sredstev, 87
 Stroški financiranja, 89, 92, 100, 105
 Stroški poslovanja, 100
 Stroški prodanega blaga, 97
 Stroški storitev, 88—89
 Stroškovna mesta, 198—200
 Stvari, 40—41
 Stvarne naložbe, 28, 49—50, 171
 Subsidiarna družba, 214

T

Tehnična amortizacija, 37
 Tehnološka amortizacija, 37
 Tekoča sredstva, 29, 46—48, 169—171
 Tekoče obveznosti, 64, 69, 70, 169—171
 Tekoči dobiček, 22
 Temeljna organizacija združenega dela, 16
 Temeljna sredstva, 56, 176
 Temeljni sklad, 79—80
 Terjatve, 32, 42, 43, 46—48, 55, 57, 168, 172, 175, 221
 Terjatve do delničarjev iz navplačanih deležev, 174
 Terjatve do kupcev v tujini, 209
 Terjatve v zvezi s tekočim poslovanjem, 42
 Terjatve v zvezi z naložbami, 42
 Trajanje danega kredita odjemalcem v dnevih, 286
 Trajna sredstva, 58
 Trasirana menica, gl. Povlečena menica
 Trata, gl. Povlečena menica
 Tržna cena delnice, 276
 Tuje financiranje, 26
 Tuje podjetje v državi, 252
 Tuji kapital, 23
 Tuji viri sredstev, 82

U

Udeležba delničarjev, 68—69, 169—170
 Udeležbena obveznica, 25
 Uporaba finančnih sredstev, 235—243
 Upravni svet, 19
 Ustanovitveni stroški, 31

V

Večnacionalna podjetja, 205—207
Vezana delnica, 23
Vir finančnih sredstev, 235—243
Viri poslovnih sredstev, 168
Viri sredstev rezerv, 168
Viri sredstev solidarnosti, 168
Viri sredstev skupne porabe, 168
Vnaprej plačani stroški, 47—49
Vnaprej vračunani stroški, 64
Vpisani kapital, 73
Vpisani in nevplačani kapital, 172
Vplačani presežek kapitala, 21, 68—69
Vračilna doba naložb, 281
Vračilo naložbe pri skupnem poslovanju, 268—269
Vrednostne listine, 32, 54, 168, 175
Vrednostne listine premoženjskih naložb, 49—50
Vrednostni papirji, gl. Vrednostne listine
Vrednotenje zalog, 36

Z

Zadolžnica, 24, 276
Zadržani dobiček, 21—22, 63—64, 68—69, 185, 221—223
Zagonski stroški, 31, 49, 52
Zakonska amortizacija, 37
Zaloge, 31, 41, 46, 52, 55, 132—133, 141—142, 168, 172, 173, 174, 218—219
Zapadle obveznice, 279
Zastonjska delnica, 23
Zavarovane terjatve, 32, 46
Zavarovani dolgoročni kredit, 24
Zavod, 15
Zbor delničarjev, 19
Zemljišča, 29, 46, 49, 52, 54, 60
Zgradbe, 30, 46, 49, 52, 54, 61
Zoženi dobiček, 112—113
Zunajizidni presežek vrednosti ob likvidaciji naložb, 63—64
Zunanje financiranje, 26
Zunanje usmerjene obveznosti, 64
Zunanje usmerjene pravice, 40—42

Izdajata:

Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana
Visoka ekonomsko-komercialna šola, Maribor

Uredniški odbor:

dr. Rudi Crnkovič, dr. Viljem Merhar, dr. Danilo Požar, dr. Ferdinand Trošt,
dr. Ivan Turk, dr. Danilo Vezjak

Glavni urednik:

dr. Ivan Turk

Dr. Ivan Turk

MEDNARODNI VIDIK RAČUNOVODSTVA

Založila Založba Obzorja Maribor

Za založbo mag. Marjan Žnidarič

Urednik Herman Vogel

Natisnila Ptujaska tiskarna Ptuj

Naklada 800 izvodov

ISBN 86-377-0417-4

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000114528

CODISS

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo št. 4210/9/87 z dne 6. 8. 87 je knjiga oproščena temeljnega in posebnega davka od prometa proizvodov.

75-

V zbirki EPOK so doslej izšla dela:

1. Danilo Vezjak, SODOBNO ZUNANJETRGOVINSKO POSLOVANJE
2. Ivan Turk, UPRAVLJALNI VIDIK RAČUNOVODSTVA
3. Rudi Crnković, DENARNI TRG V JUGOSLOVANSKEM GOSPODARSTVU
4. Stane Možina, PSIHOLOGIJA IN SOCIOLOGIJA TRŽENJA
5. Dane Melavc, POSLOVNE INFORMACIJE, INFORMACIJSKI SISTEMI IN RAČUNOVODSTVO
6. Tine Lah, TEORIJA EKONOMSKE POLITIKE
7. Dane Melavc, UVOD V TEORIJO IN TEHNIKO RAČUNOVODSTVA
8. Rudi Crnković, DENAR IN KREDIT V OZD I
9. Danilo Vezjak, MEDNARODNE POSLOVNE FINANCE
10. Alojzij Vadnal, INFINITEZIMALNI RAČUN
11. Danilo Požar, GOSPODARJENJE V POSLOVNI LOGISTIKI
12. Viljem Merhar, TEORETIČNI PROBLEMI PLAČILNO SPOSOBNEGA POVPRAŠEVANJA V KAPITALIZMU
13. Rudi Crnković, DENAR IN KREDIT V OZD II
14. Tone Hrastelj, NAČINI IN OBLIKE MEDNARODNEGA POSLOVANJA
15. Blaženka Košmelj, STATISTIČNA ANALIZA POSLOVNIH ODLOČITEV
16. Oto Norčič, OBRESTI IN FAKTOR OBRESTNE MERE
17. Bogomir Deželak, MARKETING V NABAVNI POLITIKI
18. Miran Mejak, MEDNARODNO TRŽENJE V ODNOSIH Z DEŽELAMI V RAZVOJU
19. Boris Pregrad, NAUK O BLAGU I
20. Boris Pregrad, NAUK O BLAGU II
21. Bogomir Deželak, TEORIJA IN PRAKSA RAZISKAVE TRŽIŠČA
22. Danilo Požar, ZAVAROVANJE BLAGA V TRANSPORTU
23. Rudi Crnković, FINANČNI TRG
24. Viljem Rupnik, ZVEZNO DINAMIČNO LINEARNO PROGRAMIRANJE
25. Tone Krašovec, FUNKCIJA PROMETNEGA DAVKA V SODOBNIH DAVČNIH SISTEMI
26. Falatov /Hrastelj/ Vezjak: NAČRTOVANJE SKUPNIH VLAGANJ V TUJINI
27. Tone Hrastelj, ORGANIZACIJA IN TEHNIKA MEDNARODNEGA POSLOVANJA
28. Danijel Pučko in sodel., PROBLEMI PLANIRANJA V OZD
29. Ivan Turk, FINANČNO RAČUNOVODSTVO
30. Ivan Turk, STROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO
31. Ivo Lavrač, MEDREPUBLIŠKI MODEL JUGOSLOVANSKEGA GOSPODARSTVA
32. Danilo Vezjak, MEDNARODNE POSLOVNE FINANCE
33. Jože Boncelj, ZAVAROVALNA EKONOMIKA
34. Ivan Turk, UPRAVLJALNI VIDIK RAČUNOVODSTVA
35. Bogomir Deželak, POLITIKA IN ORGANIZACIJA MARKETINGA
36. Tone Hrastelj, OFENZIVNO MEDNARODNO POSLOVANJE
37. Rudi Crnković, FINANČNI TRG
38. Ivan Turk, FINANČNO RAČUNOVODSTVO
39. Danilo Požar, TEORIJA IN PRAKSA (TRANSPORTA IN) LOGISTIKE
40. Ivan Turk, STROŠKOVNO RAČUNOVODSTVO
41. Franc Pernek, POTROŠNIK IN NJEGOVO VARSTVO
42. Danilo Vezjak, MEDNARODNO TRŽENJE I
43. Filip Lipovec, RAZVITA TEORIJA ORGANIZACIJE
44. Več avtorjev, METODOLOGIJA IN ORGANIZIRANOST PLANIRANJA V OZD
45. Danilo Vezjak, MEDNARODNO TRŽENJE II
46. Ivan Turk, FINANČNO RAČUNOVODSTVO
47. Dušan Bobek, SODOBNA BANKA

Dr. Ivan Turk se je rodil leta 1930 v Splitu. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, kjer je maturiral leta 1948. Na ekonomski fakulteti v Ljubljani je diplomiral leta 1952 in doktoriral leta 1960. V šolskem letu 1960/61 je bil na podoktorski specializaciji na Graduate School of Business Administration, Harvard University, ZDA, leta 1966 pa na Graduate School of Business, Indiana University, ZDA. Do leta 1956 je deloval kot finančni revizor in finančni inšpektor, nato je prešel na Ekonomsko fakulteto v Ljubljani kot strokovni sodelavec, leta 1961 je bil izvoljen za docenta, leta 1967 za izrednega profesorja in leta 1972 za rednega profesorja na tej fakulteti. Kot pogodbeni profesor predava na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani, več let pa je predaval tudi na Visoki šoli za organizacijo dela v Kranju in Višji upravni šoli v Ljubljani. Občasno predava tudi na podiplomskih študijih na drugih ekonomskih fakultetah v državi in v tujini.

Na Ekonomski fakulteti v Ljubljani je med drugim leta 1967 ustanovil tečaje permanentnega izobraževanja gospodarstvenikov in leta 1969 podiplomski študij iz poslovno organizacijskih znanosti. V letih 1965—67 in 1969—71 je bil prodekan, v letih 1973—1976 pa dekan te fakultete.

Od leta 1965 dalje je vodja programske komisije za pripravo slovenskih simpozijev iz sodobnih metod v računovodstvu in poslovnih financah in od leta 1972 dalje predsednik komisije za izdelavo jugoslovanskih kodeksov poklicne etike računovodskih in finančnih delavcev ter računovodskih in finančnih načel.

Za priznanje za učinkovito in uspešno razvijanje sodobnih računovodskih metod in uvajanje izobraževanja vodilnega osebja je prejel nagrado Borisa Kraigherja za leto 1970, leta 1977 je bil odlikovan z redom dela z zlatim vencem, leta 1986 pa z redom zaslug za narod s srebrnimi žarki.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

405303

